De Vlaamsche Gids. Jaargang 13

bron
De Vlaamsche Gids. Jaargang 13. Boekdrukkerij Pol Ruquoy, Delagarde & Van Uffelen, Antwerpen 1924-1925

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_vla001192401_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

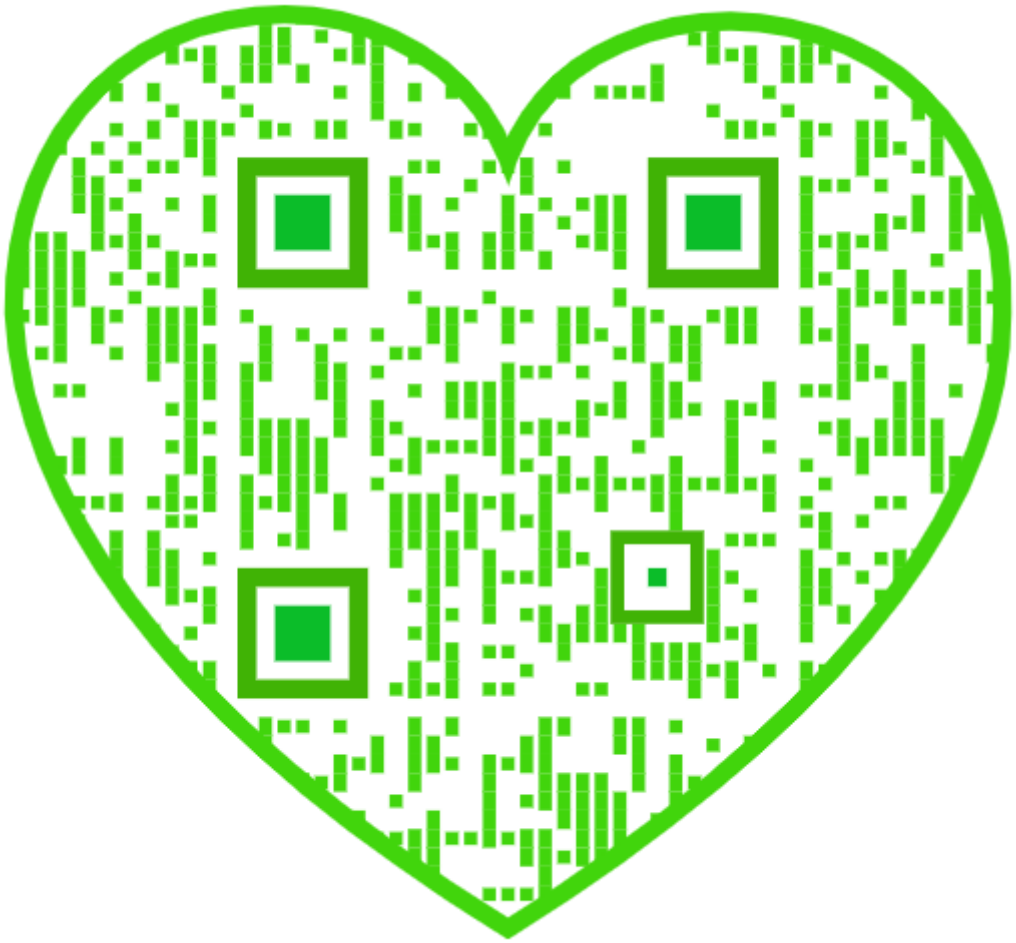

De gevoelige Plekken van de Wereld
Egypte, Palestina, Syrië, Mesopotamië, Turkije

Europa beleeft heden een crisis van politieke amoraliteit. De moraal legt de volkeren op te doen al wat rechtvaardig, eerlijk en rechtzinnig is en de gevolgen hiervan met een rechtschapen en moedig hart te ondergaan. De meest subtiele theorieën kunnen de draagkracht van dit categorisch bevel, waarop alleen een bewuste, een waardige samenleving kan gegrondvest worden, niet ontwrichten. Over heel de lijn doen zich tegenspraken en inconsequenties voor. Zij vloeien voort uit een initiale misdaad: het verloochenen van het gezworen woord en de overwinning van de zakenpolitiek op de getrouwheid aan een ideaal van justitie. Het najagen van particuliere belangen, het ontbreken van een zuiver spiritualistisch altruïsme, verdooft de stem van het geweten. En met het geweten is nochtans geen transactie mogelijk...

Evenals de Unie der Vereenigde Staten van Noord-Amerika gevoelt het Britsche Rijk een drang naar den Evenaar en naar het Zuiden. De samenwerking der beide deelen van den Anglo-Saksischen stam zal eens waarschijnlijk haar terrein vinden in China.

Groot-Brittanië, de Vereenigde Staten, dat zijn *de* factoren van de hedendaagsche Geschiedenis.

Thans keeren de Angelsaksers zich intensiever dan ooit naar de streken van de oude profetische wereld.

Azië is op den voorgrond gekomen; daar worden thans de machtsvragen beslist. De dingen komen en gaan, en van waar ze zijn heengegaan, keeren ze naar hun oorsprong weer.

Zoo werkt Azië, dat gisteren nog alles van Europa moest aannemen, reeds heden op datzelfde Europa terug.

De belangrijkste Vasallenstaat van Turkije in de vorige eeuw was Egypte. Sedert 1863 was Ismael-Pascha, zoon van Ibraham-Pascha, stadhouder, sinds 1867 onder den titel van Khedive. Sultan Abdoel-Azis werd door geschenken van eenige millioenen bereid gevonden tot het doen van concessiën. In administratieve en justitiezaken werd Egypte onafhankelijk: 1873... Om in zijn geldnood te voorzien, verkocht de Khedive 177.000 actiën van het Suez-kanaal voor 4 millioen pond sterling aan Engeland. Hij verzocht het Engelsche kabinet een ambtenaar te zenden om zijn financiën te regelen. Cave vertoefde tot dat einde in Egypte van December 1875 tot Maart 1876. Hij verklaarde, dat de schuld moest geconsolideerd, de rente op 7 0/0 vastgesteld en deze door een Europeesche mogendheid gegarandeerd worden.

Den 8n April 1876 suspendeerde de regeering de uitbetaling der coupons van de schuld van den Staat en der Daira (bezittingen van den Khedive) op een kwartaal; bij decreet van 7 Mei stelde zij vast, dat beide een 7 percents-fonds zouden vormen, hetwelk in 65 jaar moest afgelost zijn. Een amortisatiekas onder Europeesche commissarissen werd als garantie voorgesteld. Het Hof van Beroep te Alexandrië verzette zich en veroordeelde de Daira tot betaling en bracht het paleis van den Khedive te Ramleh onder sequester.

Een Fransch-Engelsche commissie achtte afstand aan den Staat noodig van den grond, door den Khedive bezeten, en intrekking zijner bevoegdheid om belastingen te heffen. De Khedive nam in het kabinet van Nubar-Pascha (1878) Wilson op voor geldmiddelen en De Blignières voor openbare werken.

1 Januari 1879 sloegen de soldaten te Caïro aan het muiten. Nubar-Pascha werd vervangen door prins Tewfik. 7 April zond de Khedive aan de Consuls der mogendheden een concept-regeling der financiën, waarbij de buitenlandsche ministers ontslagen werden. Wilson en De Blignières weigerden af te treden... Ismael-Pascha werd verplicht Egypte te verlaten... Tewfik-Pascha volgde hem op. De Blignières en de Engelschman Baring kregen het recht den ministerraad bij te wonen. Aan het hoofd der nationale partij stond Arabi-Bey. Deze verwekte den 9n September 1881 een oproer (Egypte aan de Egyptenaren). De Sultan zond een commissie. Engeland en Frankrijk lieten twee pantserschepen voor Alexandrië postvatten om de Turksche

interventie te voorkomen. Den 26n October werd Arabi als onderstaatssecretaris in het ministerie van oorlog opgenomen.

Vooral de Fransche minister Gambetta trachtte op Egypte invloed te oefenen. 21 Januari 1882 viel hij en zijn opvolger Freycinet volgde een andere staatkunde. Niet minder dan 1300 Europeesche beambten stonden op dit oogenblik in dienst der Egyptische regeering. Den 22n Februari werd Arabi minister van oorlog. Den 20n Mei verscheen weer een Engelsch-Fransch eskader voor Alexandrië. Den 25n Mei eischten Engeland en Frankrijk afzetting van het nationalistische ministerie. Intusschen had een Europeaan een Arabier gedood te Alexandrië. De bevolking koos partij voor den laatste. Vele Europeanen werden vermoord (11 Juni), de Engelsche consul werd zwaar verwond. Den 12n Juli begon het bombardement van Alexandrië door de Engelschen, omdat Arabi op de eischen van den bevelhebber niet geantwoord had. De stad werd in brand gestoken. Arabi trok in de richting van Caïro af. De Engelsche marinetroepen landden... De schansen van Tel-el-Kebir werden door Wolseley genomen. Moekir, Damiette, Caïro gaven zich over. De nationale held ging in ballingschap naar Ceylon. Het Suez-kanaal werd een Engelsch kanaal. Port-Saïd en de Roode Zee zouden de brandpunten zijn van het handelsverkeer tusschen Europa en Indië.

Van dan af bevond Egypte, waar alles tot 1882 Fransch was, zelfs de scholen, zich onder protectoraat van Engeland. Frankrijk protesteerde gedurende 20 jaar. Eens trad het handelend op: een expeditie, uit Congo gekomen, bezette Fachoda op den Boven-Nijl (Juli 1898). Maar Engeland dreigde met oorlog en Frankrijk week terug; Fachoda werd ontruimd. Het laatste land bekwam vrijheid van actie in Marokko en beloofde nooit meer de terugtrekking der Britten uit Egypte te zullen eischen: 1904.

Tijdens de Egyptische crisis waren de volkeren van den Boven-Nijl tegen de heerschappij van den Khedive opgestaan, geleid door den Madhi-profeet. Deze nam Khartoum (1885) en gedurende 10 jaar bleven de Madhisten meester van Oost-Soudan. Een Engelsche expeditie, lang voorbereid, vernietigde hen (1898) en herstelde tot aan de bronnen van den Nijl de nominale dominatie van de Egyptenaars, in feite die van de Britten.

Den 17n December 1914 wordt Egypte, Britsch protectoraat verklaard, onttrokken aan de opperleenheerlijkheid van Turkije. Khedive Abbas Hilmi wordt afgezet en vervangen door Hussein Kamel, zoon van Khedive Ismael. Deze neemt den titel van Sultan. Na zijn dood, den 9n October 1917, volgt zijn broeder Ahmed Fuad, vierde zoon van Ismael, hem op.

Zagloul is nu (1924) cabinetshoofd van koning Fuad van Egypte. De Engelsche troepen staan niet meer aan de karakols, noch aan de poorten van de Citadel. Egypte is ontwaakt... Plots echter snelt een krijgsauto voorbij, bezet met sterkgewapende officieren van den Engelschen staf... Bij den Nijl bevindt zich nog steeds de Britsche residentie met zijn breede zetels, het monogram dragend van Joris V, Imperator Rex...

De Engelschen houden het kanaal en de oevers stevig en beletten zoo de werkelijke onafhankelijkheid van Egypte. De terugkeer van Zagloul-Pascha laat de realiteit van de Engelsche bezetting voortduren. De bevolking blijft ontwapend. Sedert 1882 (slag bij Tel-el-Kebir) is het Egyptische leger herleid tot zijn eenvoudigste uitdrukking[(1)]. Engeland bezit alle havens, controleert het talstelsel. Het is meester van de bronnen van den Nijl... Een Engelsch generaal vertelde: ‘Misschien geven wij eens Londen op, Caïro nooit.’ Zagloul houdt de teugels van het binnenlandsch bewind; niettegenstaande het realisme van hun politiek zijn de Britten verplicht eenige concessies aan de Wilsoniaansche principes te doen; zoo vervormden zij het khediviaat in koninkrijk; maar de tegenwoordige Egyptische onafhankelijkheid beteekent slechts administratieve vrijheid. Zagloul wordt oud, versleten door gevangeniszitting, een minder gevaarlijk idool in volle licht dan in de schaduw van de kerkers van Malta.

(1) Een bataljon Egyptische soldaten, dat werkzaam was langs den spoorweg van Atbara naar Soudan, wierp *met steenen* naar een Britsche ruiterijafdeeling. De Britten openden het vuur, doodden tien Egyptenaren... (Bericht uit Caïro: 12 Aug. 1924.)
In Egypte bevinden zich *niet meer* dan 8000 man Britsche troepen. (Aug. 1924.)
Mac Donald zet de politiek van Lord Curzon voort. In Transjordanië, Soudan, Indië, Egypte doet de Labourleider bommen en kanonnen spreken.

Copten en Musulmannen hebben zich verbonden in den strijd tegen de Engelschen; zijn nationalisten[1]. Toch zou de Islam de overwinning behalen, moest ooit het nationalisme een volledige zegepraal verwerven en zouden alle Westerlingen de zee in gesmeten worden, zoodat geen Europeesche mogendheid belang kan hebben in de eliminatie van Engeland...

Den 2n November 1917 zond Balfour, minister van buitenlandsche zaken, in naam van het Britsch gouvernement, deze verklaring aan Lord Rothschild: ‘Het gouvernement Zijner Majesteit ziet met een gunstig oog het oprichten in Palestina aan van een nationalen haard voor het Joodsche volk en zal met al zijn krachten aan de uitvoering van dit project helpen; het is duidelijk verstaan, dat niets zal gedaan worden, dat inbreuk zou kunnen maken op de burgerlijke en godsdienstige rechten der niet-Joodsche gemeenschappen, die in Palestina bestaan, noch op de rechten en den politieken stand die de Joden in welk ander land ook genieten.’ Den 2n December 1917 had een groote meeting plaats in het Opera-House te Londen, als dank voor deze verklaring; den In Juli 1920 een vergadering in de Albert-Hall, ten gevolge van de beslissing van de Britsche regeering, te San-Remo genomen, om de Balfour-verklaring op te nemen in het vredesverdrag met Turkije. Op deze vergaderingen, waar allerlei vooraanstaande personen der Zionistische beweging spraken, werd niets gezegd over godsdienst; alles droeg een nationaal karakter...

De algemeene werking gaat uit van het ‘Fonds voor den heropbouw van Palestina’. De grootste ondersteuning komt uit de Angel-Saksische landen. 45.000 Joden trokken reeds naar het nieuwe land (de Galoutzims-pioniers). Wegen worden gebaand (Kaiffa-Djedda; Afuleh-Nazareth; Tiberia-Semakh; Roch-Pinah-Tabcha), spoorwegen aangelegd; bruggen gebouwd; huizen opgericht; moerassen drooggelegd; kooperatieven

(1) De medewerker van de *Evening News* te Kartoem, meldt dat de Egyptenaren pogen de Soudaneezen te doen opstaan tegen het Britsche gezag. Proclamaties worden in 't geheim aangeplakt, politieke betoogingen gehouden en in de moskeeën wordt de bevolking tegen de Engelschen en de ongeloovigen opgehitst. (Aug. 1924.)

gesticht; musea, bibliotheken, scholen, gasthuizen tot stand gebracht.

De High Commissioner van Palestina, Sir Herbert Samuel (een Jood), heeft met ingenieur Rutenberg een verdrag gesloten, waarin het plan besloten ligt om het land van electriciteit te voorzien. De wateren van de Jordaan en de Jarmuk zullen als drijfkracht dienen. Men rekent op een energie van 100.000.000 Kilowatt-uur per jaar. De inrichting der Apja-vallei, die licht geeft voor Jaffa en Tel Aviv, is reeds in werking.

De Joden nemen de beste plaatsen vóór Christenen en Arabieren. Maar... de administratie van Palestina is in geest en in feite Engelsch. Daar deze situatie hun hoop op de politieke souvereiniteit niet verwezenlijkte, stichtten de Joden, onder de autoriteit van een Zionistische Uitvoerende Kommissie, een eigen Regeering of beter een Joodsche Gemeente. De Joden uit Palestina vormen dus een Staat in den Staat, met zijn hoofden, een Parlement, ministeriën (opvoeding, immigratie, handel). Men moest er aan denken deze Joden een internationaal wettelijk statuut te geven. Palestina, onderworpen aan het Britsch mandaat, bestaat niet als natie. De Engelschen vonden dan het ‘Palestinian Provisorial Citizenship’ uit, De Joden zijn voorzien van een papier, waarvan de voorzijde in 't Engelsch bedrukt is, de rugzijde in 't Hebreeuwsch; het opschrift luidt: ‘Palestinian Provisorial Citizenship’; dan volgt het signalement van den drager en vervolgens leest men: Nationality Renounced...

De pro-Joodsche politiek van de Engelsche regeering heeft niet alleen de Christelijke minderheden onbevredigd gelaten en de Arabieren wanhopig gemaakt, maar ook de Joden niet voldaan...

Sedert de verwoesting van den Tempel is Palestina niet meer Joodsch. Musulmannen en Christenen vormen de sterke bestanddeelen van de bevolking.

Palestina is door de Jordaan en de Doode Zee gescheiden van Transjordanië, dat in betrekking staat met Irak en Hedjaz. Daar schuilt de bedreiging. De autoriteit van de Engelschen is er zwak. Zij hebben van Transjordanië een koninkrijk gemaakt onder Emir Abdallah, zoon van Emir Hussein, koning van den Hedjaz. Te Amman, de hoofdstad, zijn er geen Engelschen buiten den Hoog-Commissaris, Principal British Representative, een kolonel en een zeer klein aantal

manschappen. Engeland houdt slechts toezicht op de algmeene politiek en de inrichting van het leger; maar dit leger en al de diensten zijn in de handen van Arabieren, benoemd door den Emir. Het tolaccoord tusschen Syrië en Transjordanië werd gesloten zonder officieele consultatie van de Engelsche overheid. De Arabieren zijn hier goed gewapend. Zij komen te Jeruzalem manifesteeren tegen de Joden. Dezen slaan een begeerig oog op Transjordanië, een land, dat oneindig rijker is dan Judea en Galilea.

Zonder twijfel zou de behendigheid van het Colonial Office van Londen de politieke pretenties van het Zionisme reeds hebben uitgeschakeld, zonder de tegenwerking van het Foreign Office, dat meer aandacht schenkt aan de Joden van Fleet Street dan aan de Bedouïnen uit de woestijn.

Koning Hussein van den Hedjaz weigert het voorgestelde tractaat van vriendschap met Groot-Brittanië te onderteekenen, omdat in dit ontwerp rekening wordt gehouden met de Balfour-belofte, waarbij Palestina bepaalde voorrechten kreeg en een Zionistische Staat Palestina mogelijk werd gemaakt. Hussein houdt vast aan de hem tijdens den oorlog gedane belofte betreffende de algeheele eenheid en onafhankelijkheid der Arabische volken en meent, dat in het kader dier toezeggingen voor een Zionistisch Palestina geen plaats is. (Bericht uit Londen, 11 Aug. 1924.)

Het te Mekka gehouden Mohammedaansch Congres heeft geprotesteerd tegen de Zionistische politiek der Engelsche regeering. (19 Aug. 1924.)

Na den wereldkrijg vond men het systeem der mandaten uit. Men beweerde, dat de bevolkingen, begrepen tusschen het Taurusgebergte ten Noorden, en de Roode Zee en de Perzische golf ten Zuiden, hun onafhankelijkheid eischten, maar dat zij onmondig waren, zonder politieke opvoeding. Engeland zou aan Palestina, Transjordanië en Zuid-Mesopotamië, Frankrijk aan Syrië en Noord-Mesopotamië de noodige vorming geven. (De vrijheid van den weg naar Indië is een levenskwestie voor Engeland.)

In Palestina was het uit met den Franschen invloed, als generaal Allenby te voet Jeruzalem binnentrad door de Jaffapoort... Daarop werd te Parijs de ‘Association des Amis de la

Palestine' gesticht, ten einde de Fransche rechten te zien handhaven...

Te Jaffa, de bekende havenstad van Palestina, werd door een maatschappij, door Fransche Joden gesticht, een groote meelfabriek gekocht. Deze onderneming beschikt over een bedrijfskapitaal van vijf millioen frank en draagt den naam van 'Moulins d'Orient'. (De dagbladen: 12 Aug. 1924.)

Den 24n Juli 1922 bekwam Frankrijk het mandaat over Syrië. (Sedert 1919 bevond het er zich.) De Volkerenbond schenkt het dit alleenlijk tot 29 September 1926. Dan zullen de vertegenwoordigers van dit opperste lichaam verder beslissen. Wie zou er eventueel na Frankrijk heerschen? Of wel rukken de Turken op naar Syrië en den Libanon, of Engeland vervangt zijn bondgenoot, of de Syriërs worden onafhankelijk. Deze laatste hypothesis is onwaarschijnlijk, omdat er geen Syrisch leger gevormd is.

Dit land begrijpt drie aardrijkskundig onderscheidbare deelen: 1° de strook, die ten Westen begrensd wordt door de zee, ten Zuiden door de Palestijnsch-Syrische grens, ter hoogte van het Tiberiasmeer, ten Noorden door de Turksch-Syrische grens, ten Oosten door de vallei van het Tiberiasmeer, de Jordaan en de Orontes (Axius-El-Aasi). Deze streek is bergachtig en arm; toch wordt er handel gedreven. De tweede strook, paralleel met de eerste, bevat Hauran (vroeger Auran), de gewesten van Damas en van Aleppo met hun rijke en schoone vlakten. De derde strekt zich uit van de woestijn tot aan den Eufraat.

Hoe heeft nu de politiek de verdeeling gemaakt? In vier gebieden: 1° de Libanonstreek met Beyrouth en Tripoli (dit, om voldoening te schenken aan de Christenen en ze van de Arabieren te scheiden; 2° die van de Alouieten met Latakiek tot hoofdplaats; 3° de Damasprovincie; 4° het Aleppo-gewest (met Alexandrette). De Hoog-Commissaris bezit de opperste macht; ieder provincie wordt geregeerd uit zijn naam door een gouverneur. In den Libanon bestaat een consultatieve Raad met volksvertegenwoordigers en een voorzitter. In de Syrische confederatie een identische Raad, waarvan de voorzitter heet; Voorzitter van de Syrische Confederatie. Er is alzoo een autonomie-kern. In werkelijkheid dirigeeren de Fransche goeverneurs de diensten...

Het systeem biedt vele fouten. De Libanon met zijn Christene bevolking wordt tegenover de Arabische groepeering gesteld. De Christenen hebben den indruk, dat Frankrijk de Musulmannen bevoordeeligt, en te Damas en te Aleppo misprijst men de Franschen, omdat men meent, dat zij de separatistische neigingen van de Libanon-bevolking aanmoedigen. De schijnbare eerbied tegenover de locale godsdiensten wordt als een zwakheid beschouwd.

Frankrijk wil de Syrische nationaliteit wekken en... tracht van in het begin haar eenheid te breken. Het steunt nu eens op den een, dan op den ander. In den Libanon gaf men een constitutie; generaal Gouraud onderscheidde zich van zijn kant door zijn Musulmansche politiek. Wanneer hij zich, weinige dagen na zijn aankomst, naar de Moskee begaf, om twee zilveren kandelaars te offeren en zijn liefde voor den Islam te uiten, had dit gebaar tweeërlei uitslag: het gemeene volk zegde 's avonds: ‘Gouraud wordt Musulman’; de hoogere klas dacht: ‘Opdat een Christen zoo spreekt, moet hij schrik hebben.’

Men kan den Islam slechts beminnen door zich Musulman te maken. Maar de toegevende sympathie van de Franschen, gegrond op esthetiek of politiek, schijnt den Islamiet een beleedigende ironie of een vreesvolle valschheid. Een Musulman kent geen eclectisme. Hij onderwerpt zich aan de macht der Christenen, als zij onweerstaanbaar is; hij verdraagt ze, indien zij beschermend optreedt; hij misprijst haar, indien zij behendig wil zijn. In het Oosten is diplomatie een fout; een Oosterling is altijd sluwer dan een Christen. Er hoeft ginder alzoo een autoriteit, die regeert met krachtdadigheid. Djemal Pascha, die vele Syriërs hangen liet, maar heerlijke lanen te Damas en te Beyrouth aanlegde, werd bewonderd, zelfs door de Christenen.

Nergens ziet men eenig resultaat van de Fransche bezetting. De spoorwegdienst vooral is meer dan defectueus. Tusschen Beyrouth en Damas neemt niemand den trein. De transporten worden verricht door Syrische auto's. Van Kantara naar Jeruzalem (Engelsche zone) rijden sneltreinen met luxuswagens. Van Samak naar Damas en van Damas naar Aleppo zijn ze van een ontzettende traagheid. Niets zou nochtans de Arabieren en de Syriërs meer getroffen hebben dan eenige moderne treinen.

De wegenis is insgelijks niet onderhouden. Beyrouth heeft ongelooflijk vuile straten. De laan, door Djemal Pacha begonnen,

wordt niet voleind. De stad schijnt nog steeds in de handen der Turken. De bevolking heeft geen hoogen dunk van Fransch initiatief. De Oosterling kan enkel gewonnen worden door de uiterlijke vormen van de moderne materieele beschaving, door orde, pracht, onberispelijkheid, mechanische uitvindingen, constructies. Frankrijk is nalatig (de Syrische bankbriefjes, door Frankrijk uitgegeven, worden te Londen gedrukt). De politiek heeft alles bedorven. Er is geen middelbaar onderwijs, geen faculteit, geen landbouwonderricht, geen technische school; de bibliotheken zijn in een lamentabelen toestand. De Fransche pers is er zeer middelmatig.

Frankrijk heeft in Syrië aan politiek gedaan, maar niet geregeerd. Kredieten verspilt men, met geld wil men zielen winnen... Sedert Gouraud door Weygand vervangen werd, schijnt er nochtans iets of wat zwenking te zijn ingetreden.

In Mesopotamië, of beter in Irak, regeert koning Faïçal. Dit land vormt de brug naar Indië. In negen dagen bereikt men, van Parijs uit, Bagdad... Beyrouth, de oude Phenicische stad, is de haven van Irak geworden. De Engelschen legden tijdens den wereldkrijg een spoorweglijn aan van Bassorah naar Bagdad, daarna van Bagdad naar Kergach; zij houdt op 250 Km. voor Mossoul, afstand, dien men per auto aflegt. In 1916 sloten Engeland en Frankrijk een overeenkomst, waarbij Zuid-Mesopotamië onder het toezicht van het eerste rijk kwam, het Noorden onder dit van het tweede. Engeland werd meester van de Chatt-El-Arab en van de bronnen van de Anglo-Persian Oil Company.

Bij het sluiten van den vrede stond Frankrijk de streek van Mossoul af. Zoo werd de weg naar Perzië voor dit land afgesneden, het front van Eufraat en Tigris opgeheven. Engeland nu heeft Irak in het Arabische Hussein-systeem ingeschakeld. Hussein, vader, Groot Sherif van Mekka, afstammeling van Mahomet, is koning van den Hedjaz; Faïçal, koning van Mesopotamië; Abdallah, emir van Transjordanië. Abdallah is een Hoogheid, Faïçal een Majesteit. Deze wordt heftig bekampt door den almachtigen Ibn Scoud, hoofd der Wahabieten.

Hij overviel dezer dagen de dorpen van den stam der Beni Sakr. Naderhand werden de Wahabieten door bommen uit

Engelsche vliegtuigen bestookt en verloren ze tijdens hun aftocht meer dan 1000 man aan dooden...

Het parlement van Faïçal zal het Engelsch protectoraat aanvragen in vervanging van het mandaat. Een poging om Hindous in Irak in te voeren stuitte op de vijandelijke houding van de bevolking terug.

De Turksch-Engelsche grens steunt in het Oosten op het Kurdistansche hoogland. Daar huist een wild volk, dat door de Turken nooit overmeesterd werd. Cheik Mahmoud is zijn leider, die wel verschanst zit in zijn hoofdstad Suleïmanié, wars van allen Engelschen invloed. Nu en dan bombardeeren de Britsche vliegers deze plaats...

Ook de Turken dreigen steeds. Te Lausanne eischten zij Mossoul. Lord Curzon weigerde... De Kemalisten gaven toen toe...

Franklin-Bouillon, uit naam van Frankrijk, teekende het accoord van Angora, den 20n October 1921, waardoor Cilicië aan Turkije kwam. Deze capitulatie wekt te recht aller verbazing. (Een Fransche groep bekwam mijnconcessies...)

In Klein-Azië worden de Christenen door de Turken van Moustapha Kemal onuitsprekelijk diep gehaat. Armeniërs en Grieken moordt men uit. Te Mersina, Adalia en Smyrna zijn alle Christenen verdwenen. Al de Grieksche dorpen werden geheel verbrand en de bevolking gedood. Te Smyrna was het één bloedbad. De geallieerde kanonnen zwegen. Geen Europeaan mag nog ontschepen. De Fransche scholen zijn gesloten; de Fransche opschriften verwijderd; de Fransche banken verlaten...

Uit een brief van Chrysostomos, metropoliet van Ephese (26 Nov. 1922):

‘Les Turcs massacrèrent les habitants chrétiens, Grecs et Arméniens, les dépouillèrent de leurs effets, pillèrent les magasins et descendirent vers le centre, en épargnant seulement les quartiers musulmans. On crevait les yeux des prêtres orthodoxes, on leur arrachait les cheveux, la barbe et les moustaches, on leur appliquait, à l'aide de pointes, des fers à cheval sous la plante des pieds! Les Turcs ne respectèrent rien; les pavillons étrangers furent déchirés; des civils, Français et Italiens, furent molestés et tués... L'incendie ravagea les maisons et édifices... Sur les quais, la foule fut arrêtée par les soldats

kémalistes qui arrachèrent les jeunes filles et les femmes pour les déshonorer, et finalement les tuer... Ils brûlèrent les gens à l'aide de pétrole et d'essence qu'ils projetaient sur eux et sur leurs bagages... Le sort des chrétiens, après l'incendie, fut horrible, attendu que Kémal, pour les exterminer totalement, leur donna un délai, à l'expiration duquel ils devaient tous quitter le sol ottoman. Les hommes ne purent pas partir, et furent envoyés à l'intérieur (150.000): une partie fut massacrée sans motifs, bon nombre moururent à la suite de mauvais traitements; on leur avait enlevé les souliers, les habits et le peu d'argent qui leur restait. Quant aux femmes, avec leurs enfants, elles partirent également sans argent, ni effets; et souvent après avoir été déshonorées. Le chiffre de ces épaves humaines s'élève à des centaines de milliers.'

Te Konstantinopel hebben de Bondgenooten de Kemalistische regeering zich laten instellen (1923) en 416.000 niet-Musulmannen verjagen. Ook daar sloot men de Fransche instituten. De Islam neemt wraak! Vielen daarvoor de soldaten van de Dardanellen, gedeeltelijk in zee geworpen, deels begraven op de hoogten van Seddhul Bahr? Om de Ottomaansche schuld bekommert Kemal zich schijnbaar niet verder meer (65 0/0 is in Fransche handen).

Frankrijk geloofde te lang in den braven Turk; het heeft te zeer tegenover hem een romantische houding aangenomen.

Het parlement van Angora stelde aldus de grondwet samen: Art. 1. Het regime van Turkije is een leeken-republiek, enz.

Art. 11. De Islam is de Staatsgodsdienst...

Die artikels spreken elkaar niet tegen voor den Musulman. Zij beduiden, dat geen Europeesche godsdienst voortaan het recht zal hebben zich in Turkije in te stellen. In alle administraties worden nog enkel Musulmannen geduld. Frankrijk treft men vooral. Men sluit het uit, men isoleert het... De ontvoering van den Sultan-Khalief was insgelijks een zuiver politieke Kemalistische operatie.

Het Christendom ziet ieder niet-Christen als een verdwaalden broeder aan; de Islam ieder Ongeloovige als een vijand.

Sedert eeuwen leed de Islam de nederlaag; nu wordt hij weer een moreele en een materieele macht en zijn aanhangers zien de Westerlingen met vrees bevangen. De overwinning van Moustapha Kemal op Griekenland en ook op Engeland, gevolgd door een volledige abdicatie van de Europeesche mogendheden

voor de jonge kracht van het Musulmansche Azië, werd voor den Islam een symbool van ontwaking. Voor de eerste maal sedert de 17e eeuw, wanneer de Turken voor Weenen werden weggeslagen, trekt de Islam niet terug. De standaard van den profeet wappert triomfantelijk. Zijn volgelingen van den Eufraat en van den Bosphorus treden in verbinding. Tusschen Arabieren en Turken heerscht geen haat. (De Engelschgezinde Hussein heeft geen bijval.) De chronische Fransch-Engelsche oneenigheid voedt hun hoop. In Syrië voeren de Britten een anti-Fransche propaganda tusschen de Arabieren...

Tegenover de Turken heeft Frankrijk reusachtige fouten begaan. Het wilde de verraderlijke Grieken gestraft, de Engelsche militairen vernederd zien, na zoovele diplomatische teleurstellingen, hopende samen met Turkije de Oostersche zaak te regelen. Men meende de traditie te volgen; men vergat, dat de vriendschap met de Turken steeds tot basis had: bescherming van de Christenen en demonstratie van krijgsmacht. Nooit bestond er een verbond op voet van gelijkheid. Deze realistische politiek vervangen door een sentimenteele overeenkomst was dwaas.

Ook het Bolchevisme speelt zijn rol. Den Musulman verschijnt het als de wraak van Azië op Europa... Te Mersina tennissen de afgevaardigden van Moscou...

Turkije is den Franschen niet dankbaar geweest om hun hulp op militair gebied tegenover Griekenland (en Engeland). Nu zien onze Zuiderburen de noodzakelijkheid in van een entente met Groot-Brittanië, met het oog op het Morgenland en komt bij hen de wensch op, het verdrag van Lausanne niet te ratificeeren. De desillusie is te volledig.

Men herinnert zich nu de woorden, door Moustapha Kemal te Adana uitgesproken, bij het ontvangen van een afvaardiging Musulmannen uit Aleppo en Antiochië, steden onder Fransch mandaat: ‘Een vijf-eeuwen-oude Turksche haard mag niet onder vreemde voogdij blijven.’ Sedert dien houdt de Turksche pers niet op de ‘tyrannie’ in Syrië aan te vallen en de ontruiming te eischen.

Het Roomsch-Katholicisme draagt insgelijks zijn verantwoordelijkheid. In zijn eeuwenlangen strijd tegen de schismatieke orthodoxie in de protestantsche missies (in meerderheid Angel-Saksisch) in het Oosten, begroette het met vreugde de

Grieksche nederlaag en geloofde in het succes van de politiek van Franklin-Bouillon, die aan de katholieke instellingen het bestaans- en het invloedsmonopolium moest voorbehouden. Rome triomfeerde eindelijk over het orthodoxe Byzantium. Hier ook was de ontwaking wreed...

Een zandstorm onttrekt soms de pyramide van Cheops aan het oog; maar zooals de pyramide weer verschijnt in al haar majesteit na het onweer, zoo zal het wezen met de Waarheid.

Augustus 1924.
JOZEF PEETERS.

Bibliographie:

La mort de Smyrne, par E. Gounelle. St-Etienne, 1922.
L'Islam: son passé, son présent, son avenir, par le D^{r} Zwemer. Paris, 1922.
L'Islam, par E. Montet. Paris, 1921.
Echo de l'Islam, 1re année. Paris, n^{o} 8, 1920.
Geschichte des Osmanischen Reiches. Von Hammer.
L'expédition des Dardanelles au jour le jour. F. Roux. Paris.
Le Sionisme. L. Kubovitzki. Bruxelles.
L'Islam et la guerre. R. Kreglinger. Bruxelles, 1920.
En terre d'Islam. E. Bres.
Ce que j'ai vu. Laurent-Vibert. 1924.
Angora - Constantinople - Londres. Mme Gaulis. 1921.
Une enquête au pays du Levant. M. Barrès. 1923.
Le drame oriental et le rôle de la France. P. Lyautey. 1924.
Les Turcs et l'Europe. G. Gaillard. Paris, 1923.
L'Islam et la politique des alliés. E. Insabato. Paris, 1923.
Angora, l'aube de la Turquie nouvelle. J. Schlicklin. Paris, 1923.
La Syrie et la France. C. et P. Roederer. 1923.
La condition internationale de la Syrie. El Cherif. 1923.
L'Europe et la Turquie nouvelle. J. Kayser. 1923.
L'Orient en marche. H. Bordeaux. 1923.
L'An prochain à Jérusalem. J. et J. Tharaud. 1923.
L'Isthme et le canal de Suez. Ch. Roux. Paris, 1901, Hachette.
Cent années de rivalité coloniale. J. Darcy. Paris, 1904.
La Syrie et le Liban. G. Vayssie. Bruxelles, 1924.
L'Angleterre et le réveil du nationalisme égyptien. E. Hoton. 1924.

[Verzen]

Vraag

Zal ik dit hooger leven dragen
Alleen in mij?
Zal ik 't niet geven aan die 't vragen
Als 't schoonst van mij?
Het is zoo zwaar en mijn stem ruischt mat;
Geen bekoring draagt zij voor wie zat
Aan 's levens lust zich dronk...
Hoe graag ik schonk
Het best van mijn geest en het eêlst van mijn hart,
Is uw vreugd wel mijn vreugd, uwe smart wel mijn smart?
Zal het begrijpen
Eindelijk rijpen?
Vrucht die wij deelen en samen smaken,
Zullen we elkaars diepste heimlijkheid raken
Met handen van liefde, met woorden van licht?
- Vreemdeling, buig over mij uw gezicht...
Zal ik er lezen,
Mijn eigen wezen,
Denzelfden lach en dezelfde pijn?

20-2-'23.

Verlangen

Het vliegtuig van mijn verlangen,
Wit-trillend in 't licht, stijgt, stijgt
Naar den hemel der ongekende zaligheid:
Den hoogen, schoonen hemel,
Zoo zuiver als versch-gewasschen linnen,
Dat ligt te bleeken in een zomerwei...

Zal ik daar ooit geraken?
Het is zoo ver... Het schijnt zoo na;
Het vliegtuig van mijn verlangen
Trilt en stijgt, veerlicht als een vogel,
En ik beef en jubel als ik zie
De rondende aarde diep onder mij,
Vluchtend, verkleinend, verwazend,
En ik voel den hemel, den schoonen hemel nabij.
.....
Dan duiken opeens de wolken
Somber, hoog-donker drommend om mij;
(Dezelfde wintersche wind dreef hen hier).
Aan den safieren hemel dooft het warme licht;
Mijn vliegende wensch weet den weg niet meer,
En ik daal, ik val weer naar de aarde,
Die mij toespringt van Oost en West,
Met bergen en zeeën en wouden,
En de menschen, zoo kleintjes daarin...
.....
Een zachte schok - 'k Ben weer beneden:
Effen en stil ligt het land om mij
In zijn zelfden, dagelijkschen schijn.
- Voor mijn hunkrende handen nog eens te hoog...
Ik klaag niet, mor niet; zwijgen
Als een kristallen stolp vangt mijn ziel.
- Daar is zooveel in ons dat ongesproken leeft,
Een schoon te schuw voor 't schroeiend licht des dags,
Van zulke hooge wijding en zoo teer,
Dat het den wind der woorden niet weerstaat,
Maar doodgaat zoo ons lippen het beroeren...
.....
En eenzaam, hoopvol, ongebroken
Voer ik mijn vliegtuig weg en berg het op,
Voor alle schendende oogen daar beschut
Diep in mijn hart, in de schemerige loods van mijn hart...

23-2-'23.
FRANS DE WILDE.

Byron
Zijn werken

Blijkbaar geboren om als een levend raadsel door de wereld te gaan, heeft Byron zijn vreemde lotsbestemming in zijn werken niet verloochend. Wellicht was hij daarom, als dichter, het voorwerp van zoovele uiteenloopende beoordeelingen, dat wij er zouden moeten van afzien er een eenigszins volledig overzicht van te geven. Enkele daaronder volstaan overigens om aan te toonen hoe wispelturig de tijd is te werk gegaan met den eens zoo vast gewaanden, nu zoo betwisten roem van Byron.

In zijn tijd, en ook jaren nadien, waren alle groote dichters het eens om hem de onsterfelijkheid te beloven. Hun bewondering uitte zich niet alleen door lofwoorden of vertalingen, maar ging meestal over tot bewuste of onbewuste nabootsing, zooals bij Musset en Heine, en ten onzent o.a. bij Beets, Van Lennep, Mevr. Bosboom-Toussaint, en Ledeganck, om slechts enkelen te noemen. De edele Walter Scott - door Byron zoo onbillijk behandeld - prees hem ondubbelzinnig, en er wordt zelfs beweerd, dat hij het dichten voor het romanschrijven verliet omdat hij in Byron zijn meerdere had erkend. De oude Goethe spreekt van hem met eerbied en noemt zijn *Don Juan* ‘ein grenzenlos-geniales Werk’[(1)].

Maar in 1884 veroordeelt hem een ander groot dichter, Swinburne, als ‘spent, exhausted, insignificant henceforth for better or worse’[(2)]; terwijl Th. Watts-Dunton, die anders voor den man Byron - en voor den dichter - zeer streng is, toch in Goethe's bewondering voor *Don Juan* deelt: ‘It would be hard to exaggerate the splendour and triumph of *Don Juan*[(3)].’

(1) In Chambers' *Cyclopaedia of English Literature*, blz. 127, kolom 2. waarin ook lovende opstellen voorkomen over *Manfred, Cain* en *Sardanapalus* (dit laatste onder den titel: *Lebensverhältnisz zu Byron*.)
(2) Volgens Ellis Roberts in *The Bookman*, April 1924, blz. 2.
(3) In Chambers' *Cyclopaedia of English Literature*, blz. 127, kolom 2.

Als men nu bedenkt dat Watts-Dunton en Swinburne jaren lang hetzelfde huis in broederlijke eendracht bewoonden en dus elkanders gedachten moesten kennen, wordt ons vertrouwen in den critischen zin van dichters nog eens fel geschokt - Goethe niet te na gesproken, die uitstekende critiek heeft geleverd. Bij de critici van beroep vaart men iets beter, maar ook zij schijnen nog niet van de verbazing te zijn bekomen waarmee de meteoorachtige verschijning van Byron de menschen heeft geslagen en hun oordeel beneveld.

Want de menschen verbazen deed Byron zijn leven lang; hij verraste ze gedurig met een of ander onverwacht optreden, ook als dichter; en hij deed dat van den beginne af.

Na het intrekken en verbranden van zijn allereersten bundel, de *Fugitive Pieces*, trotseerde hij, kort daarop, voor de eerste maal het oordeel van de letterkundige wereld met zijn *Hours of Idleness* en... kreeg in de gezaghebbende *Edinburgh Review* den raad aan de dichtkunst onmiddellijk vaarwel te zeggen. De rencensie was onvriendelijk van toon en inzicht, en zal nu voor den recensent geen sympathie winnen. Maar wie, naast zijn stuk, ook de veroordeelde gedichten leest, is geneigd den overstrengen rechter in alles - behalve in dien raad! - gelijk te geven. Niets in die onbeduidende verzen van den negentienjarigen beginneling kon den toekomstigen Byron laten vermoeden; nog minder dat deze, twee jaar later, zich zou veropenbaren als een hekeldichter, veel krachtiger - en veel onrechtvaardiger - dan Lord Brougham.

En toch was het succes van *English Bards and Scotch Reviewers* juist te wijten aan wat in schier alle werken van Byron een eerste rol speelt: het satirisch talent. Waarom niet twee jaar vroeger? Hoe rijpte dat geweldig vermogen zoo plotseling, in twee jaar tijds?

Hij heeft het vooral gemunt op de drie ‘Lakists’, Southey, Wordsworth en Coleridge, maar ook Walter Scott en Thomas Moore moeten het, naast vele nu vergeten schrijvers, ontgelden.

Den eersten roept hij ironisch medelijdend toe:

> God help thee! Southey, *and thy readers too*.

Den tweeden, ‘vulgar Wordsworth, the meanest object of the lowly group’, behandelt hij met een misprijzen dat men aanvankelijk niet goed kan begrijpen:

> That mild apostate from poetic rule,
> The simple Wordsworth...

heeft het ongeluk gehad een gedicht te maken over Betty Foy, de onnoozele moeder van een onnoozel kind:

> And each adventure so sublimely tells,
> That all who view 'the idiot in his glory'
> Conceive the bard the hero of the story.

Coleridge krijgt een dergelijk compliment, omdat hij eens een ezel tot onderwerp heeft gekozen:

> How well the subject suits his noble mind!
> A fellow-feeling makes us wondrous kind!'

Zijn afkeer voor Wordsworth kon hij nooit overwinnen. Later, in den 8sten zang van *Don Juan*, zal hij hem nog eens ruw aanpakken, en terzelfdertijd aan de godsdienstige denkbeelden een dier giftige steken toebrengen, die zijn vrome tijdgenooten hem nooit vergaven. In een *Thanksgiving Ode*, in oud-bijbelsche opvatting tot God gericht, had Wordsworth geschreven:

> But thy most dreaded instrument
> In working out a pure intent,
> Is man arrayed for mutual slaughter;
> Yes! carnage is thy daughter.

Bij zijn beschrijving van de inneming van Ismaïl nu, rukt Byron het laatste vers uit zijn contekst en maakt er een striemend gebruik van:

> Carnage (so Wordsworth tells you) is God's daughter:
> If *he* speaks truth, she is Christ's sister, and
> Just now behaved as in the Holy Land[1].

Aan Walter Scott verwijt hij herhaaldelijk en in grievend beleedigende termen dat hij met zijn gedichten geld won. Zijn uitgevers Murray en Miller komen overeen om aan zijn muze 'just half-a-crown per line' te geven; verder spreekt hij van een 'prostituted Muse and hireling bard' en weigert den 'heiligen dichternaam' aan degenen

> Who rack their brains for lucre, not for fame.

Aan verscheidene andere schrijvers werpt hij in het gezicht, dat

> They write for food, and feed because they write.

(1) *Don Juan*, Canto VIII, strophe 9.

In *Don Juan*[1] zal hij in twee strophen smalend aandringen op het staatspensioen van Wellington. Dit alles klinkt op zichzelf al heel wansmakelijk. Maar als men zich herinnert dat Byron toen in erge geldverlegenheid verkeerde, kan men de verdenking niet afweren, dat hij hier door persoonlijken nijd gedreven werd, wat geen verkwikkelijk licht op zijn karakter werpt.

Ook Thomas Moore, zijn lateren trouwen vriend, schijnt hij persoonlijk onaangenaam te willen zijn: Moore moest met Jeffrey in tweegevecht gaan; als zij echter op het terrein kwamen, werd het duel door de politie belet; deze bevond dat de pistolen niet geladen waren. Byron nu, stelt dit spottend zoo voor, alsof zij bestemd waren om nooit geladen te worden, en voegt een nota bij om het nog erger te maken: 'the balls of the pistols, *like the courage of the combatants*, were found to have evaporated'.

Verder noemt hij den edelen dichter van *de laatste Zomerroos* en zoovele mooie zangen 'a melodious advocate of lust', en komt herhaaldelijk terug op die ongegronde beschuldiging van zedeloosheid.

Weet Byron dan tegen die schrijvers hoegenaamd geen critiek van zuiver letterkundigen aard in te brengen, vermits hij tot grove persoonlijkheden zijn toevlucht neemt? Toch wel, maar slechts zelden, en men moet ze dan nog gaan opdelven uit een hoop vage aantijgingen die kant noch wal raken. Zoekt men echter aandachtig, dan ontdekt men een paar verrassende feiten. Eerst en vooral klaagt Byron niet over den vorm, maar wel over de *ignoble themes*, die behandeld worden. Southey, Scott en Coleridge hebben het te veel over 'mountain-spirits, river-spirits, goblins, witches' en andere wezens uit de folklore. Ook wilde, fantastische helden uit de Schotsche legende, mitsgaders 'white ladies', en andere spoken zijn beneden de waardigheid van een dichter. Scott krijgt, in een nota onder aan de bladzijde, het verwijt, dat hij zijn genie onteert door herhaalde nabootsing van oude volksliederen (*by a repetition of black-letter-ballad imitation)*; om een dergelijke reden wordt Southey voor *ballad-monger* uitgescholden; hij krijgt ook zijn nota - die door een enkel woord den geheelen toestand verlicht: '*Thalaba*, written in open defiance of *precedent* and poetry'.

(1) *Don Juan*, Canto IX, str. 1 en 3.

Daar hebben wij het klaar en duidelijk: de veroordeelde dichters hebben zich verstout van de traditie af te wijken; zij hebben de pseudo-klassieke regels, door Pope verkondigd, overtreden, door stof te verwerken die onfatsoenlijk is, door te ontleenen aan de Oud-Engelsche mythologie, terwijl alleen de Grieksche toegelaten was, door avonturen en helden te gaan putten uit de Middeleeuwen, ‘ces siècles grossiers’, zooals Boileau, Pope's model, ze noemde. En daarom is Wordsworth natuurlijk de ergste van al: hij durfde verzen maken over een onnoozelen boerejongen en zijn moeder, over een maaister op het veld, en andere vulgaire dingen, die voor geen poëtische behandeling in aanmerking mogen komen.

Kortom, wij staan hier voor een vreemd geval: Byron, die *één jaar later*, door zijn *Childe Harold*, plaats zal nemen aan het hoofd van het Romantisme, die voortaan alle regels over boord zal werpen en schrijven zooals het hem zal believen, verwijt aan Scott, Southey, Coleridge en Wordsworth dat ze romantisch zijn, en neemt het op voor het aristocratisch pseudo-clacissisme, ‘precedent’ en Pope!

En dit laatste is geen bloote gevolgtrekking uit het voorgaande. In zijn *English Bards and Scotch Reviewers* betuigt Byron herhaaldelijk zijn bewondering voor Pope:

> ... Pope, whose fame and genius from the first
> Have foil'd the best of critics.

Met hem noemt hij in eenen adem ‘great Dryden’, den anderen steunpilaar van het stijve pseudo-clacissisme; en men heeft hier niet met een vergankelijke voorliefde zijner jongelingsjaren te doen: op het einde zijner loopbaan, in een nota achter den 5den zang van *Don Juan*, prijst hij Campbell voor ‘his classical, honest and triumphant defence of Pope against the vulgar cant of the day’, en op dezelfde bladzijde worden de werken van Wordsworth nog eens uitgemaakt voor vuil prulwerk (filthy trash).

Tegenover die verachting voor zijn groote romantische tijdgenooten staat dan, in zijn hekelende critiek, dat aanprijzen, als modeldichters, van Gifford, Sotheby en Macneil, nu volkomen - en te recht - vergeten, maar die het ‘precedent’ getrouw bleven.

Welke uitlegging is er nu voor dien paradoxalen geestes-

toestand te vinden? Ik meen ze te ontwaren in het tegenstrijdig karakter van Byron zelf. Als man was hij zijn heele leven tegelijk een aristocraat en een opstandeling. Zijn opstandelingsnatuur dreef hem naar het Romantisme, die ‘Révolution française en littérature’, geboren uit den algemeenen vrijheidsdrang op het einde der XVIII^{e} eeuw; maar in den aristocraat Byron leefde tevens, nu, en ook later, een ingewortelde eerbied voor het vormelijke, het regelmatige, het ‘deftige’ clacissisme, dat zekere menschen, toestanden en zaken met de minachting van een ouderwetschen lord vermeed.

De *English Bards and Scotch Reviewers* rangschikten dus Byron onder de dichters die zich aan slechte critiek bezondigen. Maar hij bewees er ook door, dat hij bij machte was om welsprekend uit te varen tegen wien of wat hij haatte of eenvoudig afkeurde.

En die bittere zeggingskracht is hem later zeer te stade gekomen, want hij heeft veelvuldiger gezeid wat hij haatte dan wat hij liefhad.

Die hekeling van menschen en zaken ontmoet men, behalve als element van al zijn andere werken, ook in bijzonder daartoe bestemde gedichten: *The Waltz* (1811) neemt den toenmaals nieuwmodischen Duitschen dans als voorwendsel tot een algemeene hekeling van Duitschland in zijn geheel. In *the Curse of Minerva* (1811) laat hij de godin der wijsheid Lord Elgin vervloeken, omdat die haar tempel van de beroemde ‘Elginmarbles’[(1)] beroofde; maar volgens zijn gewone methode wordt dan die vloek tot geheel Engeland en Schotland uitgestrekt. *The Vision of Judgment* (1822), waarin men den lichtschertsenden stijl van den intusschen begonnen *Don Juan* bespeurt, is eigenlijk een parodie van een gedicht van Southey, dat denzelfden titel draagt: Michaël en Satan hebben Southey en Koning George III voor hun vierschaar gedaagd, en beiden krijgen er duchtig van langs; ten slotte wordt die arme Southey door St. Pieter terug op aarde geslingerd, terwijl George III toch den hemel ingaat. *The Age of Bronze* (1823) gispt den politieken toestand van Europa na Waterloo. Alle landen - ook Engeland - worden gewogen en te licht bevonden, en Napoleon's loopbaan ontsnapt ook niet aan de roede.

(1) De fries van het Parthenon, nu in het British Museum te zien.

Toch gluurt hier steeds iets van die onwillekeurige bewondering voor den Corsikaan om den hoek, die Byron in verschillende kortere gedichten volmondig uitdrukte(1). In onverwachte tegenstelling daarmee, slingert hij, in zijn *Ode to Napoleon Buonaparte*, zulken onmeedoogenden spot naar den eindelijk gevallen tyran, en de ijdelheid van zijn gewaande grootheid, dat men den onaangenamen indruk krijgt van een woesten skalpdans om een lijk.

* * *

De *English Bards and Scotch Reviewers* hadden de aandacht zijner landgenooten op Byron gevestigd; maar dat hekeldicht was, door zijn onderwerp, te lokaal van aard om buiten Engeland weerklank te vinden. Dat was in 1809. In Juni van dat jaar vangt Byron zijn eerste omreis aan, en als hij in 1811 terugkeert, heeft hij onderweg de twee eerste zangen van *Childe Harold's Pilgrimage* geschreven, die in 1812 verschijnen: de grondtoon van zijn geheele kunst is aangeslagen, en klinkt spoedig door geheel Europa.

Het is de toon der bittere teleurstelling, niet alleen over het ondermaansche, maar ook over het heelal. De mensch der XIV^{e} eeuw, door lange oorlogsrampen en hun nasleep geteisterd, ontvluchtte deze aarde om met zijn ziel zoo dicht mogelijk bij de hem beloofde Civitas Dei te vertoeven: zoo ontstond de mystiek. De ontgoochelde negentiende-eeuwer, die veelal aan het bestaan dier Stede Gods twijfelt, ontvlucht toch instinctmatig de plaats waar hij zich ongelukkig gevoelt, en zooals Childe Harold het in werkelijkheid deed, trekt hij in verbeelding naar verre landen - of in vervlogen eeuwen - die hij zich beter droomt, en die zijn ziekelijke troosteloosheid zouden verergeren, indien hij ze met de oogen des lichaams te zien kreeg: zoo ontstond de litteraire ‘wereldsmart’, die bij uitstek romantische zwerftocht van wanhoop tot wanhoop.

Harold zegt vaarwel aan Engeland omdat hij daar geleden heeft, en ontrouw, valschheid, eigenzucht, harteloosheid, en alle kwaad heeft ontmoet; ook de verwijten van zijn geweten over eigen schuld - die echter niet nader omschreven wordt -

(1) B.V. in *Ode to the Island of St Helena;* ook in het stuk eenvoudig *Ode* betiteld, waarin Frankrijk woedend wordt aangevallen omdat het Napoleon verloochend, en een nieuwen vorst heeft aangenomen.

kwellen hem. Hij reist door Portugal, Spanje, Malta, Griekenland, Turkije, geboeid en soms verrukt door het steeds afwisselend schouwspel van landschappen, zeden en vooral kunstwerken. Maar wat helpt het hem? Alles is vergankelijk. De deugd der menschen, de glorie der vorsten, de schoonheid der vrouwen blijken zoo broos als de tempels en paleizen der Oudheid, wier bouwvallen hem waarschuwen voor het toekomstig - soms reeds begonnen - verval van nu nog rechtstaande prachtjuweelen der kunst. Waarheen dan? Was er maar *iets* onvergankelijks! Maar de tijd knaagt zelfs aan den troon der Almacht, en goden en godsdiensten moeten er voor wijken, tot de mensch eindelijk zal inzien dat alle hoop ijdel is:

> Even Gods must yield - religions take their turn:
> 'T was Jove's - 't is Mahomet's - and other creeds
> Will rise with other years, till man shall learn
> Vainly his incense soars, his victim bleeds;
> Poor child of Doubt and Death, whose hope is built on reeds(1).

Uiterlijk bestaat dus het gedicht hoofdzakelijk uit twee onophoudelijk met elkander saamgevlochten gedeelten: de beschrijving van wat hij zag, en de steeds herhaalde klacht waartoe het geziene aanleiding gaf.

Maar er is meer dan beschrijving van, en klacht over zaken en menschen. Er is de sombere, geheimzinnige, steeds op den voorgrond tredende persoonlijkheid van Harold, waarop zich de aandacht onweerstaanbaar vestigt. En waarom?

Nauwelijks heeft Harold de witte krijtrotsen van Engeland in het verschiet zien wegsmelten, of de lezer heeft hem herkend: het is Byron zelf, in romantische verkleeding. Wat Harold ziet en bewondert of afkeurt, werd door Byron op die reis gezien en bewonderd of afgekeurd; Harold knoopt daar de droeve bespiegelingen van den dichter aan vast, en als hij, b.v., spreekt van het, oud en gedeeltelijk bouwvallig, vaderlijk kasteel als van een ‘monastic dome’ waar vroeger monniken woonden(2), wie denkt er niet aan Newstead-Abbey?

Wij weten overigens dat Byron eerst voornemens was geweest, zijn held onder het nog doorzichtiger ‘incognito’ van ‘Childe Burun’ op reis te sturen; hij had dus alle reden om Harold later

(1) *Childe Harold*, II, str. 3.
(2) Canto I, str. 7.

(in Canto III) geheel en al te laten varen en verder in den eersten persoon te vertellen. Als men dan in zijn voorrede tot de twee eerste zangen leest, dat Harold slechts ‘the child of imagination’ is, en dat hij de verdenking, als zou daarmee ‘some real personage’ bedoeld worden, ‘once for all’ logenstraft, dan moet men onwillekeurig glimlachen, alsook over den ondertitel van het gedicht: ‘A Romaunt’.

De waarheid is dat Byron, de mensch, zoo uitermate persoonlijk was, en Byron, de dichter, zoo subjectief, dat een objectief voorstellen van om het even wat of wie hem onmogelijk was. Is dat, in zekere opzichten, een gebrek, het is toch een der voornaamste oorzaken van zijn bijval geweest, eerst met *Childe Harold*, en dan met zijn volgende werken. Als men gestadig den indruk krijgt, dat de dichter zelf tot u spreekt over wat *hij* beleeft, denkt en voelt, maar zich tracht te verbergen achter een geheimzinnig ‘incognito’, dan is het alsof men hem en de waarheid in levenden lijve betrapte; de belangstelling voor Harold werd daardoor des te levendiger gehouden, daar weldra allerlei, echte en onechte, maar steeds romantische geruchten over Byron's leven hun weg tot het publiek vonden. Harold-Byron ging men nu zoeken in al zijn volgende geschriften, en daar hij het niet vermocht achter de schermen te blijven, vond men hem altijd weer terug: hij heette beurtelings *the Giaour*, in het gedicht van dien naam; Selim in *the Bride of Abydos;* Conrad in *the Corsair;* Lara in *Lara;* Alp in *the Siege of Corinth;* Hugo in *Parisina;* Manfred, in het zoo betitelde drama; Christian in *the Island*... en ten slotte Don Juan.

Wie uit de trekken van al die helden een nauwkeurig karakterbeeld van Byron zou willen samenstellen, zou zich natuurlijk vergissen: de lijnen en kleuren van zijn zelfportret heeft Byron - in zijn werken, gelijk in zijn dagelijksch leven - sterk aangedikt, en telkenmale met een reeks fantastische avonturen omlijst. Door een complex van dergelijke vergissingen vormden zijn tijdgenooten de vroeger besproken Byron-legende. Sommigen lijfden zelfs een stuk van de lijst bij het portret in: niemand minder dan Goethe geloofde - met vele anderen - dat Byron te Florence liefdesbetrekkingen had gehad met een getrouwde vrouw, wier man haar daarom vermoordde; de man werd in denzelfden nacht op straat dood gevonden, en de

schuldige, Byron, verliet Florence, vervolgd door dezelfde wroeging en om dezelfde redenen als Manfred![1]

Niettemin gelijken al die aangedikte en rijk omlijste portretten zoo sterk op elkander en op den dichter, dat het onmogelijk is den traditioneelen Byron-held geheel van zijn schepper te scheiden.

De meeste geruchtmakende 'Oostersche verhalen' ontstonden tusschen de twee helften van *Childe Harold* (1810-1818); het waren: *the Giaour* en *the Bride of Abydos* (1813), *the Corsair* en *Lara* (1814), *the Siege of Corinth* en *Parisina* (1815); ook het drama *Manfred* (1816) behoort tot dien tijd, dien men de donker-pessimistische periode van Byron zou kunnen noemen[2]. Wie die leest, ziet den veelnamigen drager van die wanhopig gramstorige levensbeschouwing ten voeten uit voor zich staan:

Hij is hoog en krachtig van gestalte; schoon, meestal bleek van gelaat, met een vurigen blik onder donkere wenkbrauwen, een hoog, blank voorhoofd, overvloedig, donker, krullend haar, een verachtenden plooi om de lippen, een welluidende stem[3]. Hij is een 'gentleman' van adellijke afkomst, dapper tot de roekeloosheid toe, bedreven in het hanteeren van alle wapenen, edelmoedig van inborst; hij werd en wordt door meer dan een vrouw hartstochtelijk bemind, en heeft vele, steeds schuldige en rampspoedige liefdesavonturen gehad; door een klein getal getrouwe mannen wordt hij verafgood en blind gehoorzaamd; hij is altijd een opstandeling, die de maatschappij veracht; in godsdienstige zaken is hij uiterst sceptisch, met soms een aanvechting van geloof; hij zoekt de eenzaamheid, heeft veel geleden, en gaat gedrukt onder wroeging over een of andere misdaad, die meestal onbekend blijft, en ook altijd over vroegere losbandigheid. Hij is een zelf-gebannen zwerver, die vele landen heeft gezien; hij verdwijnt dikwijls plotseling om later even onverwachts weer te verschijnen; hij is wanhopig, onbuigbaar, driftig, geheimzinnig en, *last not least*, sympathiek trots al zijn gebreken.

(1) *Auswärtige Literatur und Volkspoesie*, III, opstel over *Manfred*.
(2) *The Prisoner of Chillon*, die in 1816 geschreven werd, maakt uitzondering. De dichter had historische stof voor zich liggen, en bleef, voor eenmaal, achter de schermen.
(3) *Corsair,* I, str. 9; *Lara*, I, str. 5.

De omlijsting is de beeltenis waard. Zij laat aan afwisselende somberheid en glans niets te wenschen over. Het zijn verhalen van vurigen haat en even vurige liefde, van edelmoedig dapperen strijd, van list en verraad, van wreedheid, van allerlei gevaar. Een of ander verboden liefdesomgang is gewoonlijk het uitgangspunt van die fantastische, niet streng waarschijnlijke, avonturen en een gruwelijk noodlottige ontknooping is de regel. Hoe zou het anders? Wel heeft de handeling altijd de prachtige landschappen, de bonte schittering van kleurige kleedijen, de boeiend vreemde zeden van het Oosten, of, zooals in *Manfred*, de betooverende statigheid der Zwitsersche bergen en de bouwvallen van het Oude Rome tot achtergrond; maar over den gedoemden held hangt steeds de vloek zijner zonden en rampen als een dreigende wolk; waar hij komt, draagt hij onvermijdelijk smart en ondergang met zich. De zwaarmoedig sarkastische bespiegelingen van den dichter, die dikwijls het verhaal onderbreken, zijn niet van aard om zonlicht in dien nacht te brengen.

Een typisch voorbeeld is *the Corsair*, die als het beste der zoogenaamde Oostersche verhalen wordt beschouwd.

De zeeroover Conrad, de schrik der Turken, woont op een eenzaam eiland in den Archipel, met zijn geliefde Medora. Waar komen ze vandaan, waarom zijn ze niet getrouwd - of zijn zij getrouwd? - hoe werd die verfijnde, welsprekende man tot zeeroover? Mysterie! Seyd pasja, die tegen hem uitgezonden is, wil hij door zijn eigen aanval voorkomen, trots de onheilspellende droomen van Medora, die hem poogt te weerhouden. Te midden van een feest, door den pasja gehouden, vraagt een derwish om gehoord te worden. Hij beweert door de zeeroovers te zijn gevangen, en kan hem, nu hij ontsnapt is, inlichten. Gedurende zijn relaas, dat maar een list was, ontschepen zijn mannen - want de derwish is Conrad - dringen in het paleis, maar worden door de eerst verschrikte Turken teruggedrongen, na het paleis in brand te hebben gestoken. Conrad slaagt er niet in, bijtijds te ontkomen, omdat hij Gulnare, de lievelingsslavin van Seyd, uit den brand heeft willen redden. Hij wordt gevangen genomen en zal morgen een gruwelijken dood sterven. Gulnare, echter, is op hem verliefd geworden, en tracht Seyd tot genade te bewegen. Als haar pogingen vergeefsch zijn gebleken, doodt zij den pasja in zijn slaap, en ontvlucht met Conrad, die wel medelijden heeft met haar, maar naar zijn eiland en Medora

snakt. Als zij daar aankomen heeft Medora het bericht van Conrad's terdoodveroordeeling gekregen en zich gezelfmoord. De zeeroover verlaat nu in sombere, sprakelooze wanhoop zijn makkers, Gulnare en het eiland, niemand weet waarheen.

Sommigen meenen hem te hebben herkend in den hoofdpersoon van *Lara*, die kort daarop verscheen, omdat zij dat gedicht als een vervolg op *the Corsair* beschouwen. Maar Lara's vorig leven blijft in zulk duister geheimnis gehuld, dat men daaraan kan twijfelen - wat misschien door Byron gewild is.

De vreeselijkste gedaante waarin zich de Byron-held vertoont is Manfred; hij bestaat uit wanhoop en hoogmoed. Door wroeging gefolterd, heeft hij alle geloof verloren; recht, deugd, geluk, God, de Hemel, de Hel bestaan voor hem niet meer. Hij kan nog alleen rekenen op den dood, die hem de verlossende vernietiging zal brengen.

Byron's pessimisme schijnt dus hier zijn toppunt te hebben bereikt: dat was in 1816, het jaar van de scheiding van zijn vrouw en zijn kind Ada, toen zich de geheele openbare meening in Engeland tegen hem keerde, en hij in smart en gramschap zijn land voor immer verliet.

* * *

Om het jaar 1818 komt er verandering in het humeur van dien zonderlingen mensch, die eerst Harold was, en in 1816 Manfred was geworden.

Reeds in den laatsten zang van *Childe Harold* is die kentering te bespeuren. In *Beppo*, die ook in 1818 verscheen, wordt zij duidelijk, en men voelt dat *Don Juan* in aantocht is: hij werd overigens in hetzelfde jaar begonnen.

Wat vroeger tragisch werd opgenomen, wordt nu stof tot spottende scherts. De doodgewaande echtgenoot, die toch weerkeert, en zijn vrouw in de armen van haar minnaar Beppo terugvindt, wordt belachelijk gemaakt. Geen fatale somberheid, geen verbolgenheid over geleden of waargenomen kwaad meer; de vroegere zwartgallige bespiegelingen hebben plaats gemaakt voor licht ironisch commentaar. De dichter heeft besloten niets meer ernstig op te nemen, niet eens zijn eigen onwillekeurige

ontroering; als die, trots alles, toch somwijlen verschijnt, wordt zij dadelijk daarop met spottenden glimlach verjaagd.

Wel duikt nu en dan de schim van Manfred weer op. *Mazeppa* (1819) is nog eens een sombere geschiedenis van woest geweld, met een rampzalige, misdadige liefde tot hoofdmotief. Het moeilijk opvoerbaar drama *Marino Faliero* (1820) is boeiend-tragisch van begin tot einde. De Doge uit de schrikwekkende tragedie *The two Foscari*, vervloekt de wereld, het leven en den mensch op den vernietigenden toon van haat en walg dien wij Manfred in de Alpen hoorden aanslaan.

In het 'mysteriespel' *Cain* (1821), staat, nevens de engelachtig zuivere Adah, het episch figuur van den eersten moordenaar, die echter wordt voorgesteld als het slachtoffer van een onrechtvaardigen schepper, in opstand tegen de onderdrukking is, en eigenlijk weer een der dragers wordt van Byron's ongeneesbaren twijfel aan alles. Maar *Sardanapalus* is een zorgelooze, wellustige scepticus, die alle vermaningen van zijn ernstige raadgevers met humoristische kwinkslagen in den wind slaat, en eerst als het gevaar dringend wordt, daaraan wil gelooven.

En intusschen werkte Byron maar altijd voort aan *Don Juan*, waarvan de 16^{e} zang in 1823 werd geschreven: dat is verreweg het uitvoerigste van al zijn werken, tienmaal langer dan om het even welk ander; het is zeker het hoofdwerk uit den tijd van zijn tweeden en laatsten zwerftocht door Europa: en daarin lacht hij eenvoudig *alles* uit, zonder zich ooit boos te maken.

In de bewondering van vele critici - waaronder eenige der besten - voor die gestadige en op den duur eentonige spotternij kan ik niet deelen. De bitterheid van Harold en Manfred brak alles af en bouwde niets op; maar ze was toch een vorm van het instinctmatig hunkeren naar een ideaal, hoe vaag ook; zij scheen een ontgoochelden, doch in den grond edelen geest te verraden. Maar als Don Juan in hemel en aarde niets goeds ontdekt, en toch voort en voort kan blijven lachen, dan krijgt men den indruk dat hij daar eigenlijk vrede mede heeft, en zijn lach is als een weerklank van eigen verdorvenheid. Het donker, woedend pessimisme van de eerste periode is zedelijk meer bevredigend dan het ontmoedigend en moedeloos spotten van de tweede.

Wel zegt Byron ergens[1]:

> And if I laugh at any mortal thing,
> *'T is that I may not weep;* and if I weep,
> 'T is that our nature cannot always bring
> Itself to apathy...

'Rire de toutes choses, pour ne pas être obligé d'en pleurer!' Konden wij hem maar op zijn woord gelooven, dat ware toch *iets!* Maar in de volgende strophe lacht hij weer zijn eigen twijfelachtigen ernst uit:

> Some have accused me of a strange design
> Against the creed and morals of the land,
> And trace it in this poem every time:
> I don't pretend that I quite understand
> My own meaning when I would be *very* fine;
> But the fact is that I have nothing plann'd
> Unless it were to be a moment merry,
> A novel word in my vocabulary.

Het is, dunkt mij, al te gemakkelijk, zich uit alle vraagstukken des levens te trekken door ze moedwillig te ontwijken, en er slechts een gelegenheid in te willen vinden 'to be a moment merry'. Beter geen, dan zulke levensbeschouwing, en 'grenzenlos genial' kan ik dien kern van het geheel werk niet vinden.

Men heeft zich blijkbaar over de hoofdzaak laten heensleepen door hier en daar verspreide schoonheden van ontegensprekelijken, maar van alleenstaanden glans, zooals de roerende Haydee-idylle in den 2den zang, en het ingelaschte gedicht over *The Isles of Greece* in den 3den; ook door de lichte geestigheid van den stijl, waarvan de comische kracht soms nog verhoogd wordt door gewild-grappige rijmen; zooals in:

> Her favourite science was the mathem*atical*,
> Her noblest virtue was her magnanimity,
> Her wit (she sometimes tried at wit) was *Attic all*[2].

Ofwel waar iemand, op zee, tot een dame van zijn ongeneesbare liefde gewaagt, en aldus wordt onderbroken:

> 'A mind diseased no remedy can *physic*' -
> Here the ship gave a lurch, and he grew *sea-sick*[3].

Maar hoe heeft men de vormeloosheid en de langdradigheid

(1) *Don Juan*, Canto IV, str. 4.
(2) Canto I, str. 12.
(3) Canto II, str. 19.

van het geheel door de vingeren kunnen zien? Op tergende wijze wordt de handeling gedurig onderbroken door bespiegelingen, die tienmaal langer zijn dan het kleine onderdeel van een feit, dat er aanleiding toe gaf. Er is zelfs een Canto[1], die met *tien strophen* hekeling van Wellington begint, zonder eenig organisch verband met het daarop voortgezet verhaal van Juan's lotgevallen in Rusland. De geestigste satire wordt vervelend als zij te lang wordt uitgesponnen, maar vooral wanneer zij buiten alle verhouding tot het geheel staat.

Waarop *Don Juan* eindelijk zou uitgeloopen zijn, kunnen wij niet weten, vermits wij slechts 16 van de voorgenomen 24 zangen bezitten.

Evenzoo: wat zou er nog uit Byron gegroeid zijn, had hij, bij voorbeeld, den hoogen leeftijd van Goethe mogen bereiken? Eenigen hebben dienaangaande tamelijk ijdele retrospectieve voorspellingen van beternis, ja zelfs van bekeering gewaagd.

Ik zal niet trachten te raden wat hij zou geweest zijn; wat hij als mensch en als dichter is geweest, geeft stof genoeg tot denken... en dwalen!

* * *

Ik heb van de lezing van Byron den indruk bewaard, dat hij de muziek doorgaans links laat, er weinig van spreekt, er niet veel voor voelt en waarschijnlijk in die richting niet zeer begaafd was; in hoeverre dit waarheid is, zou nader moeten onderzocht worden.

Maar zijn versvorm is van aard om dat vermoeden te staven. Terwijl de liederen van Burns nog in ieders oor zongen, en in een tijd toen Moore, Keats en vooral Shelley zich onderscheidden door nauwkeurige overeenkomst tusschen versklank en versinhoud, schijnt die kant van de poëtische kunst Byron vrij onverschillig te hebben gelaten. Welluidend zijn zijn verzen genoeg; maar of rijm en rhythme aan zijn stijl en zijn gedachten of gevoelens kracht zullen bijzetten of niet, laat hij aan het toeval over; soms valt dit goed uit - gelijk in verschillende zijner *Hebrew Melodies* - soms niet; er eenige zorg, eenige berekening aan besteden doet hij nooit. Er zijn, bij voorbeeld,

(1) Canto IX.

twee plaatsen in zijn gedichten waar de anapestische maat aangewezen was: zijn satire over den Waltzer, en de beschrijving van Mazeppa's gedwongen galop door de steppen: Byron denkt er niet aan. Hij voelt ook niet dat *Childe Harold*, met zijn afwisseling van zeer verschillende aandoeningen, niet uitsluitend had mogen bestaan uit een eenvormige reeks Spencer-strophen.

Hij moet nog al slordig gewerkt hebben. Hij, die zulke vereering koesterde voor Pope, den aanprediker der orde, der regelmatigheid, der classieke evenredigheid, bekommert zich weinig om den bouw zijner werken; hij begaat dan ook overal fouten, die een man van zijn talent gemakkelijk had kunnen vermijden. Het hooger gemeld, volslagen gebrek aan proportie in *Childe Harold* en *Don Juan* is eenvoudig een gevolg van zijn onachtzame werkwijze: schrijven, gelijk het hem invalt, over wat hem invalt, en het verband met het vervolg ook aan een of ander nieuwen inval toevertrouwen, met langdradigheid en ook gebrek aan eenheid als noodzakelijk gevolg.

Dat impulsief er op losgaan, die onbekwaamheid om zich te matigen is ook oorzaak van de talrijke onwaarschijnlijkheden waarover men in zijn verhalen moet heenstappen. Merkwaardig is dat hij zich, in zijn dramatische werken, veel meer in toom schijnt te kunnen houden: misschien omdat zijn bruisende fantazie zich daar binnen een vast afgebakenden vorm moest bewegen. Zoo komt het dat *Marino Faliero* en *Sardanapalus* veel levendiger en boeiender zijn van handeling dan *Childe Harold, Don Juan* en zelfs *the Corsair*, al kan men den dramaturg Byron, even als den verteller, verwijten, dat al zijn personages één taal spreken: de gespierde taal van onzen onverbeterlijk subjectieven lord.

Men kan dus al die zonden tegen den vorm in ééne schaal leggen. Maar zoekt men naar hun oorsprong, dan wordt men spoedig gewaar, dat deze in de andere schaal behoort, welke spoedig overvol geraakt en den doorslag geeft.

Want in de uitdrukking zondigt Byron hoofdzakelijk uit overvloed aan poëtische macht.

Zekere, mij onbekende, critici moeten beweerd hebben[1], dat Byron's verzen in het geheel geen poëzie zijn, maar een derde

(1) Volgens Watts-Dunton, *Cycl. of Engl. Lit*., blz. 129, kol. 1.

iets tusschen poëzie en proza. Het is mij een raadsel hoe ze dat konden volhouden.

Het sterk natuurgevoel, en de macht om landschappen, toestanden en personen - niet te ‘beschrijven’ - maar voor uw oogen te tooveren; de daarmee verbonden kunst om den lezer in een bepaalde stemming, een gevoelsatmosfeer te plaatsen; de gave van het natuurlijk en pakkend uitstorten van eigen haat of liefde, op een toon die u door oprechtheid treft; het meesterschap over alle middelen zijner taal, die hem toelaat steeds het echte woord, de schilderachtige zinswending te vinden zonder te zoeken; het leven, den gloed, den glans, de kleur van den stijl, de zeggingskracht; alles wat te zamen dat niet te bepalen, maar wel te voelen iets uitmaakt, dat men de bezieling pleegt te noemen, bezit hij zonder twijfel. Ze komt hem niet af en toe ter hulp, om hem telkens weer grilllig te verlaten; zij is er zoodra hij de pen ter hand neemt, en blijft onverzwakt aan zijn zijde staan, wat hij ook wenscht uit te drukken, liefde, haat, bewondering, gramschap, wanhoop, bitteren spot of lichten humor. Wat men hem kan verwijten is niet dat zijn verzen geen poëzie zijn, maar veeleer dat het matigend en regelend verstand bij hem niet bestand is tegen den vloed der poëtische bezieling die hem en ook het koel oordeel van den lezer overrompelt en meesleept.

Daarom is het, dat vele kortere gedichten van Byron, waarvan het onderwerp geen gelegenheid tot het verdwalen in lange beschouwingen gaf, tot het schoonste behooren dat hij of wie ook schreef. In alle bloemlezingen ontmoet men zijn *Fare thee well*, verschillende onder de *Hebrew Melodies*, de roerende *Last Lines*, te Missolonghi kort voor zijn dood geschreven; niet zoo dikwijls treft men daar de verschillende stukken aan, tot Augusta, zijn halfzuster gericht, welke Augusta hem den rug niet toekeerde toen iedereen het deed; zij zijn nochtans vol teeder gevoel en edele dankbaarheid. Men bemerke de krachtige werking van den antithesen-stijl in deze strophe uit één dier gedichten[1]:

> Though woman, thou didst not forsake,
> Though human, thou didst not deceive me,
> Though loved, thou forborest to grieve me,
> Though slander'd, thou never couldst shake -
> Though trusted, thou didst not disclaim me,
> Though parted, it was not to fly,
> Though watchful, 't was not to defame me,
> Nor mute, that the world might belie.

(1) *Stanzas to Augusta*, str. 4.

Meer dan men gewoonlijk gelooft overkwam den losbandigen, sarkastischen Byron een vlaag van oprechte, teedere bewondering voor vrouwelijke deugd met schoonheid gepaard. Dat is het geval voor de Haydee-idylle uit *Don Juan;* voor de persoonlijkheid van Adah in *Cain* - dacht hij aan zijn dochtertje Ada? - voor Angiolina, dat beeld van vrouwelijke zuiverheid uit *Marino Faliero;* en ook, voor een der *Hebrew Melodies* waarvoor ik een voorliefde heb: het werd bedoeld als de voorstelling van een Bijbelsch meisje, maar was eigenlijk een portret van Byron's nicht, de jonge Mrs. Wilmot:

She walks in beauty

She walks in beauty, like the night
Of cloudless climes and starry skies;
And all that's best of dark and bright
Meet in her aspect and her eyes:
Thus mellowed to that tender light
Which heaven to gaudy day denies.

One shade the more, one ray the less,
Had half impaired the nameless grace
Which waves in every raven tress,
Or softly lightens o'er her face;
Where thoughts serenlely sweet express
How pure, how dear their dwelling-place.

And on that cheek, and o'er that brow,
So soft, so calm, yet eloquent,
The smiles that win, the tints that glow,
But tell of days in goodness spent,
A mind at peace with all below,
A heart whose love is innocent!

Hij moet ook door oprechte en edele aandoening zijn aangegrepen toen hij den derden zang van *Childe Harold* begon met die pathetische herdenking van zijn kind Ada, van wie hij een eerste maal scheidde als hij niet kon denken haar te zullen verliezen, en een tweede maal voor immer, bij het verlaten van Engeland: plotseling, op het schip, denkt hij aan haar en haar moeder:

Is thy face like thy mother's, my fair child?
Ada! sole daughter of my house and heart?
When last I saw thy young blue eyes, they smiled,
And then we parted, - not as now we part,
But with a hope -
    Awaking with a start,
The waters heave around me; and on high
The winds lift up their voices: I depart,
Whither I know not; but the hour's gone by
When Albion's lessening shores could grieve or glad mine eye.

Ik zou ook den weerklank daarvan geheel moeten aanhalen, waar hij, op het einde van denzelfden zang, een vizioen heeft van zijn verbeurde vaderlijke vreugden; het eindigt op een weemoedig protest tegen zijn noodlot[1]:

> This, it should seem, was not reserved for me,
> *Yet this was in my nature;* - as it is,
> I know not what is there, yet something like to this.

Maar ik moet mij wel tot bloot vernoemen en verwijzen bepalen:

Het beschrijvend talent van Byron kan men op vele plaatsen bewonderen: In zijn 'Avond voor Waterloo'[2]; zijn 'Stierengevecht'[3]; het Colyseum bij maanlicht[4]; het begin van *Parisina*, met die stemmingsvolle schildering van den valavond, waarbij men zich een schoon vers uit *Childe Harold* herinnert[5]:

> Ye stars! which are the poetry of heaven!

Verder in zijn 'Stervenden Gladiator'[6] en zijn verheven mijmering in St. Pieters te Rome[7]. *Childe Harold* eindigt met een prachtige 'Aanroeping tot de zee'[8] die dikwijls geciteerd werd.

In *the Giaour* klinkt zijn aanwakkering van Griekenland tot den strijd als een klaroengeschal: Clime of the unforgotten brave!... En in hetzelfde poëma komen de verzen voor, die den aanvang van Ledeganck's Ode aan Brugge bezielden, en die de Vlaamsche dichter, mijns inziens, door meer bondigheid, eenigszins verbeterde.

Die, en nog vele andere, afzonderlijke schoonheden zijn overal te vinden in de werken van Byron, al laten deze, als geheel, dikwijls te wenschen over.

Het is dus onrechtvaardig Byron nu als kunstenaar van zijn voetstuk te willen neerhalen, op grond dat zijn tijdgenooten onder

(1) *Childe Harold*, III, str. 115, 116, 117 en 118.
(2) *Childe Harold*, III, 21 en vlg.
(3) Idem., I, str. 72.
(4) *Manfred*, III, 4.
(5) *Childe Harold*, III, str. 88.
(6) Idem., IV, str. 140.
(7) Idem., IV, str. 153 en vlg.
(8) IV, str. 179 en vlg.

de bekoring van zijn indrukwekkende persoonlijkheid, hem als dichter hebben overschat. Daarvoor heeft hij te vele verzen nagelaten, die, door hun zuivere schoonheid, niet tot deze of gene geestesrichting spreken, maar tot het menschelijk hart in 't algemeen.

* * *

Maar dat onze tijd hem niet meer de plaats kan toekennen, die hij tijdens zijn leven, en nog lang na zijn dood, bekleedde, is niet te loochenen.

In Byron's vulkanischen geest woelden, zonder eenige vruchtbare orde, allerlei vaak tegenstrijdige gedachten en indrukken over den mensch, de maatschappij, den dood, het aardsche leven en het hiernamaals; telkens de losbarsting, met al de kracht en den gloed der poëzie, gebeurde, sloeg zij de wereld met bewondering, verbazing - en soms met schrik; maar eenmaal dat natuurlijk vuurwerk voorbij, bleef er toch niets over dan veel asch, en wat spookachtig licht.

Wat kon de onzeker zoekende wereld - buiten nu en dan een schoonheidsindruk - eigenlijk hebben aan die bedriegelijke baak, met haar grillig gestraal? Welke oplossing was er te verwachten van iemand die nu eens spotte met alle geloof, ‘waarvan de wierook te vergeefs opstijgt’, dan weer kernachtig verklaarde[1]:

> Whatever creed be taught or land be trod,
> Man's conscience is the oracle *of God!*

Maar Europa verkeerde in die vijf en twintig eerste jaren van de XIX^{e} eeuw in een even verwarden en onzekeren toestand. De volkeren waren vermoeid en ontmoedigd, eerst door de lange oorlogen en de toenemende dwingelandij van Napoleon, dan, na diens val te Waterloo, door de reactie. Deze, immers, voerde niet terug naar den vrijheidsdroom dien de Fransche Omwenteling had doen ontstaan, zelfs in geesten als die van Burns, Wordsworth, Schiller en Goethe; maar naar den terugkeer der Bourbons in Frankrijk en naar de herleving

(1) *The Island*, Canto I, str. 6.

van het Absolutisme, met de ‘Ste Alliance’ en Metternich als meesters van Europa - Engeland uitgezonderd.

Al wie nu, onder de denkende en lezende menschen, pessimisme, of opstand tegen om het even wat, in zich voelde heerschen, vond zijn gading in dien pessimistischen opstandeling van een lord, juist om de onbepaaldheid van zijn vurig, meesleepend uitvaren tegen allen dwang ten voordeele van alle vrijheid.

Het ontredderd vasteland zag overigens wat anders in Byron dan zijn Engelsche tijdgenooten; dezen kwamen betrekkelijk gaaf door en uit den wereldstorm; hun was de zwervende lord eensdeels een brenger van nieuwe schoonheid, uit zichzelf, en uit verre landen gehaald; maar anderdeels een ondermijner van alle gezonde grondbeginselen, een aanmoediger vooral van zedelijke anarchie: terwijl het vasteland in hem ook den kunstenaar vereerde, maar diens prestige vertienvoudigde door den dichter onafscheidbaar en geestdriftig te verbinden, de eenen met den verdediger der verdrukte landen, Spanje, Italië, Griekenland; anderen met den bitteren bespotter van allen godsdienst; nog anderen met den afbreker der onbevredigende maatschappelijke vormen; ja, zelfs velen, met den opstandeling tegen de gangbare moraal.

Zekere beoordeelaars van Byron verwijten hem nu, dat zijn poëzie niet ten dienste van een of ander ernstig hervorming-stelsel heeft gestaan: ‘It would be difficult to say *what is the message to his fellow-men* of a poet whom such work represents,’ zegt Watts-Dunton[1]; en Ellis Roberts[2] stelt vast dat ‘he was no philosopher.’

Juist! Hij was niet bij machte om een nieuwe blijde boodschap te brengen; zijn geest was daarom te zeer ontredderd, te onzeker, te verbitterd, door zijn eigen persoonlijke levensomstandigheden; ook door de ontreddering, de onzekerheid, de verbittering, die om hem heen heerschten, en die hem beurtelings voortdroegen, of hemelwaarts opjoegen, of naar de diepten sleepten, zooals de onrustige zee doet met een uit haar schoot geboren vlok schuim.

In zijn leven is hij een belichaming, in zijn werken een

(1) Chambers' *Cycl. of Engl. Lit*., blz. 129, kol. 1.
(2) *The Bookman*, April 1924, blz. 5.

weerspiegeling geweest van de *onrust* der jaren vóór en na Waterloo.

Van daar zijn gezag over die vele onrustige menschen uit zijn tijd.

Van daar ook, dat hij van *onzen* bekommerden, zenuwachtigen naoorlogschen tijd niet zoo verre staat, als men anders van een dichter zou kunnen denken, die honderd jaar geleden eindelijk de rust is ingegaan.

M. BASSE.

Boekbeschouwing

D[r] J. Meeussen, geneesheer aan de Staatskolonie te Gheel. - *Wanneer 'ik' 'mijzelven' geheel en al zal kennen...* (Antwerpen, drukk. K. Dirix-Van Riel, 1924); 71 blz.; 5 fr.

In een eigenaardigen en populair volgehouden vorm ('ik' 'mijzelf' niet als een voortbrengsel, maar wel als de voortbrenger van alle leven beschouwend) vindt men hier een en ander samengevat en toegelicht over molekulen en cellen; de ontwikkeling van levende wezens; het instinct; de functiën van hersenen en zenuwen; sommige hoedanigheden en gevoelens, en de ontwikkeling der beschaving, die de rechtstreeksche voortzetting is van de ontwikkeling der levende organismen, waartoe al de menschen rechtstreeks of onrechtstreeks het hunne bijdragen, zoodat de toekomst brengen moet: de volmaakt georganiseerde menschheid; daarna de volmaakt georganiseerde wereld; ten slotte het volmaakt georganiseerd heelal.

Daarstellen, dank *aan*, het mag verondersteld *zijn*, kennis*sen* (in den zin van kundigheden), de*n* rol, gade*geslaan*, alle rechten worden *eerbiedigd* en dgl. zouden wij liefst niet meer ontmoeten.

A.

Hollandsche Letteren

De groote gebeurtenis der laatste maanden is de verschijning van ‘Jaap’, door Jac. Van Looy en die, misschien minder bekend, van ‘De Gezegenden’, door Aart van der Leeuw. Van belang zijn ook enkele andere boeken, hieronder kort beschreven.

Mijn taak voor dit tijdschrift is aangenaam: onder de vele bundels, die aldoor in Holland worden uitgegeven en waarvan enkel de voornaamste of de kenschetsende hier kunnen worden aangeduid, zijn steeds werken van allereerste gehalte. 't Is me telkens een openbaring van de leefbaarheid en de voortreffelijkheid der hedendaagsche Nederlandsche letteren, en vaak komt daarbij de spijt, dat toch zoo weinig uit onze literatuur wordt vertaald om ze beter bekend te maken. Hedendaagsche, buitenlandsche schrijvers, ‘met eer en roem beladen,’ zouden dikwijls moeten onderdoen voor de onze, de buiten de Hollandsche en Belgische grenzen schier onbekenden. Is misschien de Nederlandsche literatuur te folkloristisch, te specifiek Hollandsch of Vlaamsch, en staat zij, zooals Dirk Coster meent, te zeer buiten het moderne leven en het ‘algemeen-menschelijke’? Hebben onze schrijvers wellicht het ongelijk, in deze tijden van taalanarchie - Nederlandsch vol germanismen in het Noorden, vol gallicismen in het Zuiden - nog te zeer te doen aan gelukkige zetten in het Amsterdamsch, het Rotterdamsch, het Haagsch, het Westvlaamsch of het Brabantsch, vondsten, die al hun geur en kleur zouden verliezen bij een vertaling?

Van Looy's ‘Jaap’ (Amsterdam, S.L. van Looy, 1923) te vertalen zou op zich zelf een buitengewone, schier onmogelijke taalvaardigheid en een allerfijnst artistiek aanvoelen vergen, om het origineele niet geheel en gansch te bederven. Is het werk ons daarom misschien zoo lief, daar zoo innig en vertrouwd, zoo van ons zelf?

Ik heb elk boek van Van Looy lief, het geeft de blijdschap van een kind om een mooien bundel vol kleurige prenten, waar alle bladzijden altijd weer verrukkelijke nieuwigheden doen ontdekken. Lief heb ik het als een gaaf, gezond en sappig festijn der zinnen aan het leven zelf, het alledaagsche, het heel eenvoudige, en dat des te schooner is, daar het onvermoed was en juist die openbaring het festijn zoo genotvol maakt. Iets naar den aard van Timmermans, doch kieskeuriger, cerebraler, zou men zeggen, maar juist dit: beschaafder. En ook meer voldragen: geen naïef en onverwacht beeld, dat op den grijzen achtergrond der volzinnen plots aandoet als Epinal-drukwerk. Vooral, meer psychologisch, maar zulks is een hoedanigheid, die, na bedenking en met eenige verrassing, treft. Och, dat verkleint Timmermans niet, de vergelijking gaat

moeilijk op. Want beiden zijn zich zelf. De bekoring, die van Van Looy's werk uitgaat, is van bijzonderen aard: het is een stil, gestadig genieten, een kleurig kaleidoscoop met prettige, impressionnistische trekjes en onverwachte lijnen en vormen, een allergelukkigste mengeling van de fijnste woordnuances enklanken, een frissche openlucht-atmosfeer waar alle kunst en literatuur vergeten wordt. En, bovenal, is het dat bijzonder rustige, vaste, als spontane, dat heerlijke gave, teeken van echte kunst, sublimeering van het leven. 'k Herinner me ('k heb den tekst hier niet) een gezegde van Streuvels aan een jong auteur, die... wat te Streuvelsch wilde doen en daarbij den woordenroes van Querido onwillens parodieerde: 't Is zoo aangenaam den inktpot te laten uitdrogen bij het lezen van Van Looy... Ik wed, dat ge Van Looy niet kent; ge zoudt er anders meer deugd van hebben, kerel, dan van Querido en Querido's epigonen!

'Jaap' is het vervolg van 'Jaapje', die verrukkelijke geschiedenis van een kleinen jongen (den auteur zelf, als kind). Hier nu hebben wij de ontwikkeling van knaap tot jongen, Jaap's 'Lehrjahre', maar zonder voorvallen 'deus ex machina'. Jaap wordt leergast in een drukkerij en voelt stilaan zijn aanleg voor schilder. Dat is wel alles. Maar, evenals in 'Jaapje', wordt alles weergegeven gelijk de jongen het werkelijk voelt en ziet. Zulks is het raak-fijne, psychologische bij Van Looy, en 't is zoo rechtstreeksch, zoo natuurlijk en zoo juist gekozen, dat geen enkele bladzijde saai of kinderachtig wordt. Op zich zelf is dat reeds meesterlijk. Voeg daarbij het persoonlijke, sappige, schilderachtige van Van Looy, en dat maakt een boek, dat men dagen lang telkens weer opneemt met steeds hernieuwde vreugde. Het zal u niet vastpakken en verplichten tot het einde te lezen dienzelfden avond - er is nu eenmaal geen historie - men zal het einde niet weten willen - er is nu eenmaal geen einde aan het leven, en het boek is leven zelf. (Zonderling, dat Europa dit inzicht bij Proust heeft bewonderd - de held van een boek blijft interessant en de studie waard tot aan zijn dood; een roman kan enkel geëindigd zijn dàn; daarom: noodzakelijkheid van den romancyclus - en dat wij het zoo vaak bij ons hebben, zijnde van aard meer beschouwend en minder rijk aan verbeelding. Toch blijft het onopgemerkt.) Maar het boek zal u, dag bij dag, langen tijd bekoren. En, doet u aan schrijven - wat wel eens gebeurt - 'uw inktpot zal uitdrogen' en u zal uzelf noch de gemeenschap beklagen.

Aart van der Leeuw heeft het buitengewoon geluk gehad, de formule, waar Goethe naar streefde, te hernieuwen: de vereeniging der antieke, Grieksche, lichte klaarte en levensvreugde met het droomerige, diepere, meer huiselijke ook van het Noorden. Die vermenging vormt zulk een eenheid, dat de bestanddeelen er van niet meer te bespeuren zijn en het werk klassiek-zuiver treft. Van der Leeuw's proza - van zijn verzen houd ik evenzeer - lijkt mij wel het beste van onze neo-romantiek: beter dan Ary Prins, daar niet zoo verwrongen en ingewikkeld, ver boven Van Schendel, wien het aan visie ontbreekt en die zeer ongelijk is, - al houd ik veel van 'Een Zwerver verliefd' en van de onlangs verschenen 'Blanke Gestalten' -, even krachtig en voldragen als de te vroeg gestorven Van Oordt... Wat me Van der Leeuw doet verkiezen is, benevens de klassieke rust en het muzikaal-mooie van zijn

volzinnen en het gepaste van zijn rijken woordkeus, de verplaatsing van een romantisch gegeven in ons hedendaagsch voelen en denken. Dus, niet het verhaal, hoe mooi het ook zij, om zich zelf, maar met een diepere, hier ethische, beteekenis. Daarom is, meer nog dan de zoo mooie 'Sint-Veit' bundel, dit werk 'De Gezegenden' (Mees, Santpoort, en De Sikkel, Antwerpen), er een van allereerste waarde. Door de zeven verhalen loopt de draad: de hoofdpersonen zijn er 'gezegenden', uitverkorenen, zij, die, met den diepen ernst van het leven ook het wonderbare geluk er van gevoelen, zelfs, en vooral, in het midden van beproevingen. Zulks geeft aan het boek een stillen, warmen gloed. In een der verhalen wordt gezegd: 'Het was een morgen in den vroegen zomer, van een teeder goud doordrenkt, dat goud waarin onze schilders reeds eeuwen geleden hun stralende waters en bewassen oevers deden baden, en dat ook nu nog onvergankelijk over het Hollandsch landschap waast'. Dat lijkt me heel duidelijk het boek zelf te kenmerken: er in leeft diezelfde rustige, milde gouden schijn en dat is wel de mooie ontdekking: dat de lage landen aan de zee kunnen vertoonen en inspireeren die blijde rust, die wonderlijke evenredigheid der eeuwige schoonheid van het oude Hellas. Misschien denkt de lezer hier aan buitensporige bewondering van mijn part? Ik houd staande, dat - met uitzondering, misschien, van het een toetsje artificieele 'Lentesprookje' -, deze verhalen kunnen evenaren met het beste, dat in dien zin het neo-romantisme aan de wereldliteratuur gegeven heeft, en dat ze een diep-schoone, nieuwe, gansch hedendaagsche en reeds klassiek-aandoende formule geven van de nooit-uitgestorven romantiek.

Aldus geven de Hollandsche letteren blijk van nieuw leven. Waar Van der Leeuw slaagde, daar blijft, in een andere richting, de roman van Nine Minnema eerder nog een, zeer loffelijke, poging. Loffelijk vooral omdat de schrijfster het geweldige en het onzekere van den overgangstijd, waarin wij leven, bijna episch heeft gevoeld, en met zekerheid heeft doen gevoelen de potentieele waarden, waaruit wellicht een nieuwe beschaving groeien zal. Haar boek: 'Het lijdende Land', eerste deel van den cyclus 'De Kentering der Tijden' (J.T. Swartenburg, Zeist) geeft een treffend beeld vaa sociale misstanden in een land, dat stilaan rijp wordt voor de revolutie. In den opzet is iets Tolstoïaansch, in den verhaaltrant iets van Couperus (vooral de keizer en de keizerin herinneren wel aan 'Majesteit'). De poëtische stijl met veelvoudige herhalingen doet echter soms opgeschroefd aan en treft niet immer; hij verraadt een vrouw, die wel machtig, visioenachtig ziet, maar bij de uitdrukking toch soms macht, adem en visie mist. Het gegeven is prachtig, maar werd het soms niet te haastig uitgewerkt? Henriette Roland Holst zou er een echt epos van kunnen maken, thans echter blijft het te vaak een dichterlijk, soms 'would-be' lyrisch verhaal, waarin enkele onwaarschijnlijkheden niet waarschijnlijk kunnen worden gemaakt. In Henriette Roland Holst komen ook onwaarschijnlijkheden, kiest de schrijfster ook te duidelijk partij, maar de lezer wordt meegerukt door de innerlijke stuwkracht, ontvlamt in den overtuigenden gloed (cfr. 'De Kinderen' besproken in dit tijdschrift, jaargang XI, n^{r} 4, blz. 376-378). Wellicht wordt dat beter in de volgende deelen, waar het verhaal in de toekomst spelen en de schrijfster aldus vrijer laten zal.

Wat vooral, naast de breede opzet, treft in dit boek, is het vermogen van de schrijfster, ons levende menschen voor te stellen, met de mysterie hunner ziel en het soms onverklaarbare hunner handelingen. Ismael, de Jood, is, als typeering, een prachtige prestatie, die men niet snel vergeten zal.

In ‘Scheidingslijnen’ (P.N. van Kampen en Zoon, Amsterdam) vereenigt de voortreffelijke schrijfster Anna van Goch-Kaulbach zes verhalen, die, eenvoudig en direct, een aantrekkelijke, diep-psychologische eenheid vertoonen: de mensch is niet volledig verklaarbaar voor zijn evenmensch, ook niet voor zijn naastverwanten, en juist dat onbegrepene brengt een scheiding teweeg in de zieleverhoudingen, scheiding, die niet altijd duidelijk merkbaar is, maar toch bestaat. Iets zooals Edouard Estaunié's prachtige ‘Solitudes’, maar veel inniger, huiselijker, veel minder wrang en troosteloos. 't Is wellicht een toeval, maar juist de verhalen met een gelukkige ontknooping, waar het onverklaarbare duidelijk wordt en de scheiding ophoudt, lijken, ofschoon heel mooi, minder geslaagd. Daarentegen zijn ‘Eerste Oudejaarsviering’, ‘Vóór het Scheiden’ en ‘Uit Schaduwenland’ prachtige brokken psychologie. Het gansche boek straalt van vrouwelijke goedheid en teerheid en, alhoewel van kleinen omvang, staat het op dezelfde hoogte als het beste werk der schrijfster. ‘Eerste Oudejaarsviering’ toont opnieuw Anna van Goch's buitengewone begaafdheid voor het ontleden van de kinderziel. Het begin van ‘Uit Schaduwenland’ lijkt me een kleine fout tegen de eenheid der novelle; misschien is dat echter een persoonlijke indruk.

Een andere, zeer begaafde schrijfster, Ina Boudier-Bakker, gaf bij dezelfde firma een kleinen bundel uit: ‘Blijde Geboorte’, naar den titel van het eerste der vijf verhalen.

Rag-fijne psychologie, vooral van kinderen, met al de edele menschenliefde weergegeven, die den auteur van ‘Kinderen’ en van ‘Het hoogste Recht’ door het Nederlandsche publiek heeft doen beminnen. Een mooi Kerstgeschenk voor al wie nog aan goedheid en goeden wil gelooven.

Met belangstelling werd de 12^{e} druk van het tweede deel verwacht van De Groot, Leopold en Rijkens' ‘Nederlandsche Letterkunde’, bezorgd door W. Pik en D^{r} G. Kalff Jr bij de Uitgeversfirma Wolters, Groningen. En omdat het plan van het boek, door de talrijke, uiterst nuttige en kostbare aanteekeningen, meer nieuwsgierigheid deed koesteren voor dit deel: een bloemlezing uit de Nederlandsche letteren sedert het begin der 19^{e} eeuw, en omdat de vorige uitgave van het eerste deel borg stonden voor een mooi, aesthetisch en cultuur-historisch beeld, en omdat men benieuwd was te zien, welke veranderingen en aanvullingen door de samenstellers gepast werden gevonden.

De hooge verwachting wordt niet teleurgesteld, en het gansche werk is op verre na het beste van zijn aard. Typisch, daar de schrijvers stipt chronologisch aan de beurt komen, is juist die volgorde: zoo komt Van Looy vóór Rodenbach en De Mont, Henriette Roland Holst vóór P.C. Boutens. Den leeraar of den lezer werd de groepeering, die altijd objectief is, overgelaten. Naar volledigheid, zegt een voorwoord, kon niet worden gestreefd, en de jongsten werden niet

vertegenwoordigd. Zulks is te begrijpen. En toch missen wij ongaarne, al zij het uit een historisch oogpunt, Victor de la Montagne, die in de Vlaamsche letteren een groote beteekenis heeft als een der eerste modernen. Wat minder van Frans de Cort, en iets van de la Montagne, iets meer van Van Langendonck (ook proza), ook een brok kritiek van Vermeylen, iets van Hegenscheidt en van enkele anderen ware gewenscht. Vlaanderen wordt wat karig bedeeld. Een paar aanteekeningen zijn verkeerd: Richard de Cneudt is niet meer onderwijzer te Gent, en 't zal den lezer verwonderen, in een nota over Brom, Maurits Sabbe en Fritz Francken vermeld te vinden als Roomsche schrijvers. Voor Holland is het beeld heel mooi en verscheiden, de auteurs van eenig belang komen aan het woord. Echter zou ik graag enkele regelen van Dirk Coster hebben gezien (kritiek, of uit zijn 'Marginalia') en Fabricius mocht er ook wel bij. Met dit kleine voorbehoud, een prachtig, eenig boek, dat stellig ook in Vlaanderen ruim verspreid diende te worden.

Vele bundels gedichten werden uitgegeven in den laatsten tijd. Bij de firma 'De Gulden Ster', te Amsterdam, verschenen: 'Vader, onze Vader' van Jos. van Wely, O.P., de prachtige, soms ongelijke 'Kwattrijnen' van Willem de Mérode, mooie 'Intermezzos' van Ernst Groeneveldt, 'Zomerland' van Martin Permijs, 'Lofzangen' van Hendrik de Vries, 'Het klare Dagen' van Johan Theunisz; bij P.N. van Kampen en Zoón, Amsterdam, 'Archipel' door J. Slauerhoff. Bij dezen laatsten bundel wou ik even stilstaan, omdat hij iets nieuws geeft. Het diep-menschelijke, zelfbespottende van Tristan Corbière wordt er mooi in nagezongen, het akelig-schoone van Villiers de l'Isle-Adam's 'Contes Cruels' raak weergegeven, melodische vertalingen van Rainer Maria Rilke en Albert Samain komen er in voor. En toch doen die verzen niet literair aan: zij zijn even spontaan en beeldrijk als de prachtige verzen van het begin en het slot. (Het eerste stuk: 'Het Boegbeeld; de Ziel' is van het mooiste, dat in de laatste jaren geschreven werd.) Dit boek brengt vooral de bekoring van het uitheemsche, van de wijde lucht boven verre oceanen, van landschappen zooals sommige van Rousseau, den schilder: simpel en vreemd en geheimnisvol. En daarin en daarboven, de wonderbare klanken van een zingende, lijdende, heimweeige, spottende, dwepende menschenziel, klein en oneindig - en schoon.

'De Nieuwe Gids' en 'Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift' brengen zeer mooie bijdragen van Van Deyssel. Interessant ware de vergelijking tusschen de manier waarop Van Deyssel en die waarop Van Looy hun eigen kinderleven vertellen.

Ik wenschte ten slotte de aandacht te vestigen op het nieuwe tijdschrift 'Boek en Kunst' (N.V. Uitgeversmaatschappij Prometheus, Den Haag, voor België: Editions Lumière, Amerikalei, 160, Antwerpen). Het is een internationaal maandschrift voor literatuur, kunst en tooneel, goedkoop, wel verzorgd, met vele mooie platen, en zeer interessante bijdragen, zooals bv. die van Romain Rolland in het Maartnummer 1924.

D^{r} FRANZ DE BACKER.

Onze Kolonie onder het Ministerschap van den Heer Franck

Er is bij het Vlaamsche publiek niet genoeg belangstelling voor het grootsche werk, dat in Congo door ons land wordt verricht.

Minister Franck heeft gedurende bijna zes lange jaren die ontwikkeling geleid.

Wat de hoofdlijnen en de hoofdresultaten van zijn politiek zijn geweest wordt zeer duidelijk uiteengezet in de twee volgende redevoeringen, de eene door Burgemeester Van Cauwelaert, de andere door Minister Franck zelf uitgesproken.

Wie de stenographische opname van deze redevoeringen leest, zal een algemeen beeld voor zich zien van het door den Vlaamschen Staatsman geleverd werk, alsmede van den geest, die hem heeft bezield.

De redevoeringen werden uitgesproken op het stadhuis van Antwerpen bij de hulde, die hem door de stad Antwerpen gebracht werd bij gelegenheid van de stichting der Koloniale Hoogeschool.

Burgemeester Van Cauwelaert over den Heer Franck's koloniale politiek en de stichting der koloniale hoogeschool

HEER MINISTER,
MIJNE HEEREN,

Op 22 November 1923 werd door Z.M. den Koning onze Koloniale School tot Koloniale Hoogeschool verheven en het stedelijk bestuur van Antwerpen heeft onmiddellijk begrepen dat het zijn plicht was aan deze voor onze stad zoo blijde en

waardevolle gebeurtenis eene blijvende herinnering te wijden en vooral op eene plechtige wijze uiting te geven aan zijn gevoelens van erkentelijkheid en hoogschatting voor den man die de stichting van deze nieuwe hoogeschool gedacht en doorgevoerd heeft: den heer Louis Franck, toenmalig Minister van Koloniën.

Het is ons des te aangenamer aan deze gevoelens uiting te kunnen geven, dat ze zich richten tot een zoon van deze stad, die niet alleen door zijne wetenschappelijke en politieke werkzaamheden, op het gebied van het zeevaartrecht, ook buiten de grenzen van ons land tot haren roem heeft bijgedragen, maar die, in de hachelijkste uren welke Antwerpen sedert zijn bestaan gekend heeft, het behoud en het beheer van Antwerpen heeft helpen verzekeren, op eene wijze welke, voor zijn klaarziendheid en zijn burgerdeugd, tot blijvende eer strekken. (*Toejuichingen*).

De verdienste van den heer Franck op koloniaal gebied heeft zich tot de oprichting van de Koloniale Hoogeschool beperkt, maar deze laatste was slechts de bekroning van een veeljarigen en omvangrijken arbeid. (*Toejuichingen*).

De heer Franck was, als zoon van Antwerpen, natuurlijk van den beginne af van zijn openbaar leven, een voorstander van koloniale Belgische politiek en hij had het voorrecht zijn parlementaire loopbaan in zekeren zin te kunnen inwijden door eene belangrijke deelneming aan de bespreking van de wet tot naasting van Congo.

Van dat oogenblik af bleef hij een van de meest gezaghebbende woordvoerders van de Kamer van Volksvertegenwoordigers voor koloniale aangelegenheden, en steeds was zijne bezorgdheid gericht op het aanleggen van uitgebreide vervoerwegen enmiddelen, op het bewerken van eene vruchtbare decentralisatie van het bestuur en op de ontwikkeling van eene goede bevolkingspolitiek. Als ondervoorzitter van de Union Coloniale, liet hij ook van zijne zorg blijken voor alles wat in België zelf de belangstelling en de medewerking van onze landgenooten voor het koloniaal leven en bedrijf kon verhoogen.

Nadat de heer Franck door eene reis in het Oosten zich - de visu - op de hoogte had gesteld van hetgeen door oude koloniale mogendheden was tot stand gebracht, ondernam hij, in Juni 1914, eene studiereis naar Congo langs Kaapstad. Het uitbreken van

den oorlog noodzaakte hem zijn onderzoek reeds in Katanga te staken en eerst in 1920 kon hij zijn plan volkomen uitwerken.

De beteekenis van deze tweede reis was des te grooter dat de heer Franck sedert den wapenstilstand het hoofd was geworden van ons Ministerie van Koloniën en dus in de gelegenheid was om de vruchten van zijn onderzoek zooveel mogelijk in praktische hervormingsmaatregelen om te zetten.

Het is nog voorbarig ons over de blijvende waarde van de maatregelen, door den heer Franck getroffen, een oordeel te wagen, maar buiten de niet geringe verdienste welke hij gehad heeft om, zoowel bestuurlijk als economisch, de ontreddering, welke het onvermijdelijke uitvloeisel van den oorlog was, te hebben overwonnen, past het hem den rechtmatigen lof niet te onthouden voor de groote gedachten die hem als Minister van Koloniën hebben geleid:

Ten eerste, de heer Franck heeft gebroken met het beginsel dat de Kolonie zich uit eigen middelen moest ontwikkelen. Dit beginsel was aanvankelijk onmisbaar om onze al te vreesachtige landgenooten niet af te schrikken van het grootsche geschenk dat een geniale Koning hen had toegedacht, maar het was niet vol te houden indien België niet te kort wilde schieten bij zijn taak en voor de toekomst een ruim gedeelte verbeuren van wat in Congo voor onze latere welvaart zonder twijfel is weggelegd. Minister Franck heeft het Belgisch Parlement kunnen overtuigen van de noodzakelijkheid om ons nationaal krediet te doen bijdragen voor den ekonomischen uitbouw van de Kolonie, en de verrassend snelle vooruitgang welke thans gemaakt kan worden met het aanleggen van spoorwegen en het verbeteren en het uitrusten van het uitgebreide koloniale waternet, is aan zijn kloek initiatief voor een ruim gedeelte te danken.

Ten tweede, de heer Franck heeft als Minister steeds eene zeer levendige bezorgdheid getoond voor het lichamelijk en het zedelijk heil van de inlandsche bevolking. Tusschen de overvloedige rijkdommen van onze Kolonie is zijne bevolking de grootste en het ligt zoowel in de lijn van ons welbegrepen eigenbelang als onze hoogere roeping van beschaafde natie om naar ons beste vermogen bij te dragen tot de verheffing van de primitieve stammen en volksgroepen welke leven op het uitgebreide gebied van onze Congo-Kolonie.

De heer Franck heeft een zeer krachtigen stoot gegeven aan

de verbetering van de hygiënische inrichtingen. Niet alleen heeft hij het aantal der geneesheeren kunnen opvoeren tot het drievoudige van wat het was bij den wapenstilstand, maar hij heeft, door de bevordering van de geneeskundige opleiding van de zendelingen en ook door het inrichten van zes scholen voor inlandsche verplegers, de middelen tot bijstand en voorlichting van de bevolking zeer aanzienlijk uitgebreid.

Ook voor zedelijke en verstandelijke verheffing van de inlanders toonde hij een klaar begrip. Zijn streven was er naar gericht om het beschavingswerk zooveel mogelijk aan te passen bij den natuurlijken aanleg en het verkregen moreel bezit van de oorspronkelijke bevolking en hij heeft te allen tijde van eene groote waardeering getuigd voor de edelmoedigheid en de doelmatigheid met welke onze Belgische missionarissen hunne hooge zending vervullen. (*Toejuichingen*).

De bijzondere bezorgdheid van den heer Franck voor de zedelijke belangen van de Congoleesche bevolking was de voornaamste oorsprong van zijn ontwerp om door een volledig en hooger koloniaal onderwijs eene elite te vormen van hoogere koloniale ambtenaars, welke eenmaal als de ruggraat zouden uitmaken van ons koloniaal rijk. De ruime geldmiddelen door de 'Commission for Relief in Belgium' voor het hooger onderwijs in België nagelaten, zouden Minister Franck in staat stellen om, op dit gebied, het groot initiatief te nemen, waarvoor we hem vandaag, op dit Stadhuis, uit naam van geheel de Antwerpsche bevolking, eene plechtige hulde bieden.

De heer Minister Franck ontving van bedoelde Commissie, voor de uitvoering van zijn ontwerp, tien miljoen frank, en weldra werd in de heerlijke omgeving van ons Stadspark de Koloniale Hoogeschool geopend, welke thans op het punt is hare eerste vormelingen naar Congo uit te zenden.

Nog heeft deze school niet de volle uitbreiding ontvangen op welke wij mogen hopen, maar door hare verheffing in 1923 tot *Koloniale Hoogeschool*, heeft Minister Franck ze geplaatst op de volle hoogte van haar beteekenis. Deze beteekenis werd door Z.M. den Koning zelf ten volle toegelicht in deze overwegingswaarde woorden:

'De oprichting van deze hoogeschool bewijst het belang welke de natie hecht aan den vooruitgang van zijn Afrikaansch grondgebied en de bezorgdheid voor de volkeren waarvan zij

het beschavingswerk heeft aanvaard, en die eerst, dank zij de opzoekingen en de bemoeiingen van de wetenschap, moeten verdedigd worden tegen de plagen die hen overvallen en hun bestaan zelf bedreigen. Deze inrichting voor hooger onderwijs toont tevens dat België eene elite van koloniale ambtenaren wil vormen door hun niet alleen de kennis te verstrekken welke zij voor de moeilijkste zendingen in Afrika bijzonder zullen noodig hebben, maar door hun terzelfder tijd eene algemeene opleiding te verzekeren.'

Door de oprichting van deze Koloniale Hoogeschool heeft Minister Franck ongetwijfeld ook het wetenschappelijk onderzoek willen bevorderen door onze eigen geleerden, van de onbegrensde studievelden welke de Congoleesche streken nog verbergen, o.a.: voor de dier- en plantenkundigen, voor de geologen en voor de volkenkundigen.

De Stad Antwerpen is er over gevleid dat zij tot zetel van dit hooger instituut werd uitgekozen, maar hoe groot de liefde van den heer Franck voor zijne geboortestad ook weze, wij zijn er van overtuigd dat het geenszins om eene plaatselijke voorliefde, maar in het belang zelf van de instelling is, dat hij zijne keuze op Antwerpen heeft gevestigd. (*Applaus*).

Wij durven er ons op beroemen dat geene andere stad van België met eene zoo levendige bezorgdheid voor de toekomst van onze Kolonie bezield is als Antwerpen, en tevens dat geen tweede een zoo geschikt kader voor de opleiding van onze toekomende koloniale ambtenaren en koloniseerende landgenooten biedt als deze stad.

Het stedelijk bestuur van Antwerpen, zonder onderscheid van politieke gezindheid, is dan ook gaarne door zijne vrijgevigheid den heer Minister tegemoet gekomen bij de verwezenlijking van zijn hooger-koloniaalschool-ontwerp. (*Handgeklap*).

Buiten eene geldelijke toelage van een miljoen frank heeft de Stad Antwerpen reeds tweemaal een uitgestrekt terrein afgestaan in het mooiste gedeelte van haar gebied, tegen eenen zoo lagen prijs, dat ook deze afstand voor haar een sacrifice van ruim een miljoen vertegenwoordigt.

Korten tijd voor zijn aftreden heeft Minister Franck het besluit gevat om de school voor tropische geneeskunde samen te voegen bij de Koloniale Hoogeschool, zooals de gezonde rede

het schijnt te verlangen en, nogmaals, is de Stad Antwerpen onmiddellijk bereid geweest om door een nieuwen belangrijken grondafstand, aan de oude voorwaarden, door een geldelijke toelage van 200.000 frank en door het bouwen van een welgelegen en welingericht dispensarium voor tropische zieken, deze doelmatige uitbreiding, of liever eenmaking van ons Koloniaal Hooger Onderwijs in de hand te werken. Wij kunnen ons niet voorstellen dat aan dit plan, dat door de getroffen overeenkomst reeds kracht van uitvoering heeft gekregen en dat bovendien in het belang van onze tropische geneeskundige organisatie dient doorgezet, afbreuk zou worden gedaan en waar wij den heer Franck vandaag wenschen te huldigen voor de oprichting van de Koloniale Hoogeschool te Antwerpen, mocht ik niet stilzwijgend deze laatste phase van zijn werk voorbijgaan.

HOOGGEACHTE HEER FRANCK,

Uit de uiteenzetting welke ik de eer had voor de hier aanwezige overheden te doen en voor een talrijke schaar van medewerkers, vrienden of bewonderaars van uwen kolonialen arbeid, hebt gij, zonder twijfel, den indruk opgedaan dat het stadsbestuur van Antwerpen dezen arbeid hoogschat en dat de uiting welke ik uit zijnen naam geef aan de erkentelijkheid, bij zijne leden gewekt, eene zeer oprechte is. Het heeft ons aanvankelijk leed gedaan dat de artistieke uitwerking van de herinneringsmedalie, geslagen ter verheerlijking der Koloniale Hoogeschool, meer tijd in beslag nam dan we voorzagen, maar thans mogen we deze vertraging eene gelukkige heeten, daar zij aan deze plechtigheid door de opening van onze Eerste Koloniale Jaarbeurs een treffenden achtergrond verschaft, waarop het geheel van dit koloniaal werk beter zal uitkomen.

Moge de door u gestichte Hoogeschool onder uw oogen een schoonen bloei genieten voor den vooruitgang van onze Kolonie, voor het welzijn van het land en ter eere van Antwerpen, en moge deze kunstmedalie, welke ik u verzoek uit naam van de Stad Antwerpen te willen aanvaarden, u een blijvende getuigenis zijn van de hoogschatting uwer stadgenooten. (*Langdurige toejuichingen*).

De hoofdlijnen van onze koloniale politiek
rede van den heer Louis Franck

MEVROUWEN, MIJNE HEEREN,

De Stad Antwerpen, U, Mijnheer de Burgemeester, die hare gevoelens in zulke welsprekende en vleiende woorden hebt uitgedrukt, de Heeren van het College en den Gemeenteraad, dank ik hartelijk voor deze zoo vereerende hulde.

Een hoogstaand kunstenaar heeft haar den smaakvollen vorm gegeven van den eerepenning die U mij wel wilt overhandigen; ook hem mijne erkentelijkheid, en mede aan U allen, Mevrouwen en Heeren - zoo vriendelijk hier aanwezig te zijn.

Aan de toekomst der Kolonie is deze dag gewijd en daarom reeds is hij mij dierbaar. Daar straks gold het den Kolonialen Handel en de Koloniale Nijverheid, met de eerste Koloniale Jaarmarkt. Nu geldt het de Koloniale Wetenschap, belichaamd in de Koloniale Hoogeschool.

Nevens den rijkdom - de scheppende gedachte!

Laat mij toe, Mijnheer de Burgemeester, de door U uitgesproken waardeering, de door U zoo gul gebrachte hulde terug te leiden tot dit hooge doel: de ontwikkeling van ons Afrikaansch rijk.

Het is waar, zooals gij het wel hebt willen herinneren, dat mijn vertrouwen in Congo niet begonnen is met den dag dat ik het Ministerie van Koloniën aanvaardde.

Van den eersten tijd heb ik tot de warme voorstanders behoord van de grootsche onderneming van Koning Leopold, ginder in het hart van Afrika.

Onverschilligheid en spotternij, mistrouwen en tegenkanting belemmerden den weg hier in België niet minder dan ontzaglijke moeilijkheden in Afrika, internationale hinderpalen en bestrijding in Europa. Het scheen al te gewaagd dat een klein land zooals het onze een half werelddeel wilde koloniseeren en beschaven. Hoe erger werd het niet wanneer die reusachtige onderneming het werk was van één man, al was hij dan Koning, - maar die niet eens kon rekenen op den vollen steun en de hartelijke medewerking der Natie. Maar juist die geniale durf,

juist dit grootsche en bijna bovenmenschelijke roerden mij diep en trokken mij aan met meesleepende kracht.

Nu zijn de tijden veranderd. Nu twijfelt niemand meer. De werkelijkheid toont dat ons Land, in de Kolonie, een schat zonder weerga aan het initiatief van Leopold II te danken heeft. (*Luide toejuichingen*).

Is daar geen zedelijke les uit te leeren ook voor dezen tijd? Wie slechts handelt wanneer hij van de belooning zeker is, wint niet de groote prijzen van het leven.

De stoffelijke voordeelen waarop men met eenige zekerheid kon bouwen waren klein: Centraal Afrika voerde in die tijden niet veel anders uit dan wat ivoor, wat aardnootjes, wat huiden. Maar het idee was groot! En wanneer men een enkele gedachte als leidster heeft gekozen, dan is men sterk, en men moet niet vreezen in de minderheid of alléén te staan. De overwinning kan op zich laten wachten, maar zij komt zeker.

In Congo heeft zij ons achtereenvolgens gebracht, in steeds wassende oogsten: eerst kaoetsjoek en cacao, dan palmolie, palmnoten, kopaal, dan koper en tin, goud en diamant, radium en cobalt. Wat verbergt nog de toekomst? De groene schittering van het smaragd, een gulden oogst van katoen, koffie en tabak en wat nog meer?

Maar ik vind het niet gewenscht, wanneer men van de Kolonie gewaagt, steeds te spreken over hare schatten.

Het is goed dat hare onmetelijkheid aan rijkdom bekend zij; maar in de verbeelding van ons volk mag zij niet pralen als die heidensche godheid, die ik in het Verre Oosten zag, monsterachtig rijk, onder wuivende palmen, op een troon van elfenbeen en in een tempel van brons, gehuld in scharlaken en brokaat, gesierd met het blinkende goud en den fonkelenden diamant.

Nevens stoffelijke rijkdommen zijn er zedelijke voordeelen, nevens de rechten staan er groote plichten. (*Toejuichingen*).

De plicht van den arbeid allereerst: weelde, door het Lot alleen geschonken, gedijt slechter dan zij die door het werk wordt veroverd en verdiend. Slechts door veel menschen en veel kapitaal naar de Kolonie te zenden, kunnen wij er mooie oogsten zien rijpen en onze kinderen zullen het in ons roemen dat wij in de moeilijke tijden van den oorlog, den moed hebben getoond ginds in de Tropen honderden miljoenen in spoorwegen, havens, schepen, gezondheidswerk te hebben belegd en aldus

met dapper vooruitzicht begrepen dat in den meedoogenloozen strijd der mededinging, dien wij tegemoet gaan, de toekomst van het Land met de toekomst der Kolonie verbonden is. (*Toejuichingen*).

Maar er is nog een hoogere plicht: over miljoenen menschen, die een welvarend en beschaafd leven ontberen, moet een nieuwe dageraad rijzen. Het is een groote zedelijke taak, een werk van idealisme, een werk van ontvoogding: ontwikkelen is moeilijker dan veroveren. (*Toejuichingen*).

Nooit heeft Z.M. Koning Albert opgehouden de aandacht van Zijn volk op die zijde van het Koloniaal werk te vestigen en door niets heeft Hij meer blijk gegeven van Zijn hartelijke en nooit verflauwde toewijding voor de grootheid van de Natie en juist op dit gebied is het dat de Koloniale Hoogeschool hare volle en overwegende beteekenis heeft.

Onze tijd staat in het teeken der Wetenschap!

Waar een land een groot koloniaal verleden bezit, met koloniale ondervinding en een koloniale overlevering in het volksleven of in groote kringen van de Natie, kan het steunen op door de eeuwen heen langzaam verorverde bevoegdheden en het passend personeel vinden voor een inlandsche politiek die opgegroeid is met de Kolonie zelve.

Doch wij staan nog jong en nieuw in het koloniaal bedrijf. Wij hebben geen tijd om den langen weg van overlevering en ervaring te doorloopen. De methodische, wetenschappelijke voorbereiding en studie moeten ons snel op de hoogte brengen van wat anderen vóór ons langzaam hebben geleerd.

Ik heb het zelf zoo treffend ondervonden.

Gedurende mijn laatste Afrikaansche reis lag mij niets nader aan het hart dan het bepalen van onze staatkunde tegenover de inlandsche bevolking. Het vele goede, dat besloten ligt in de instellingen, de gebruiken, het recht, de moraal der inlandsche maatschappij mag, naar mijne overtuiging, niet verloren gaan. Een volk groeit slechts weelderig op eigen bodem, naar eigen natuur.

Op zulken grondslag moeten wij verder bouwen.

Maar niet bij allen vond die leidende gedachte volledige instemming.

Eens in den vooravond besprak ik weer de beginselen dezer politiek en de praktische middelen tot hare verwezenlijking. Het

was in mijn kamp en rondom mij zaten, vóór mijn tent, een paar oudere en zeer verdienstelijke ambtenaren. Toen zei een van hen:

- Ja, Mijnheer de Minister, er is veel waarheid in wat U zegt en niemand van ons denkt er aan hier alles schoon te vagen, om een nieuwe ideale maatschappij op te trekken. Maar gelooft U werkelijk dat er veel te ontwikkelen valt uit een gezinsleven, dat berust op het koopen der vrouwen en waar de kinderen als gevolg van het moederrecht,(1) niet behooren tot hun vader, maar tot den clan? Evolutie is goed en wel, maar wat kan uit die radikaal valsche opvatting groeien? Hoe komt dit tot een familieleven, tot een gezin, tot een sociale orde?'

De bewijsvoering werd natuurlijk nog meer toegelicht dan ik het hier doe. Maar terwijl ik naar die woorden luisterde, was het of ik mij op eens duizenden kilometers ver voelde, en tientallen van jaren jonger. Ik zat niet meer in de zachte avondlucht van Afrika, met de breede palmen en ginds de kleine negers die benieuwd toekeken op eenige stappen van mijn tent, terwijl de krekels in het naburige woud het eeuwige concert der Afrikaansche nachten reeds begonnen.

Ik was naar Brussel verplaatst, naar mijn hoogeschooljaren, naar het stille studeerzaaltje van het Historische Seminarium, waar ik onder leiding van Professor Van der Kindere, den geleerden historicus, trachtte eenig licht te doen opgaan over de familiale instellingen onzer Germaansche voorouders.

En zie, die geheel voor zich zelf, om der wille der lieve waarheid en der wetenschap dertig jaren tevoren ondernomen studiën, gaven mij het antwoord op de lippen.

Ik tikte lichtjes op den trouwring die mijn hoog ambtenaar aan zijn rechterhand droeg en zei:

- Mijn waarde Commissaris, die ring daar is het laatste overblijfsel van den bruidschat, die eens voor uw overgrootmoeder... uit de tijden van Caesar of een paar eeuwen vroeger werd betaald door uw overgrootvader, juist zooals uw boy die

(1) Onder matriarcaat of moederrecht verstaat men de inrichting der familie en der bloedverwantschap steunend op de afstamming langs moederszijde in plaats van de afstamming van vaderszijde. Het kind behoort tot de familie en den clan der moeder; de naaste mannelijke bloedverwant is de broeder der moeder; alle kinderen van één moeder zijn volle broeders en zusters; de kinderen door één vader bij verschillende vrouwen verwekt zijn niet verwant. Het erfrecht gaat naar gelijke regels.

nu voor zijn meisje aan het bijeenvergaren is. En in die tijden waren onze voorouders de dagen van het moederrecht nog heel nabij. En van toen tot nu gaat de ketting der ontwikkeling en gaat ze zonder onderbreking. Er is dus wel een weg tot vooruitgang en tot evolutie uit het moederrecht. Alleen is het onze zaak dat hij in Afrika niet te lang wordt.'

Die kleine anekdoot heeft geen andere beteekenis dan te toonen hoe wetenschappelijke begrippen, die van de Kolonie schijnbaar ver af liggen, van groote beteekenis kunnen worden voor onze koloniale werkzaamheid.

Een der leidende gedachten van het programma der Hoogeschool is dan ook met zorg de primitieve instellingen in onze eigen beschaving en elders, alsmede de primitieve godsdiensten, zeden en gebruiken te studeeren. Zoo leert de toekomstige ambtenaar belang stellen in de inlandsche bevolking, in haar recht en hare sociale en familietoestanden; hij voelt die niet langer als vreemde buitensporigheden of aardige curiosa. (*Toejuichingen*).

En om een ander voorbeeld te geven. - Wat danken de Hollandsche koloniën van Insulinde niet aan het wetenschappelijk onderzoek in den plantentuin van Buitenzorg en in de verschillende instituten, die de cultuur der koloniale gewassen op zoo meesterlijke wijze hebben voortgeholpen? Hoeveel is er niet te verhopen van systematisch wetenschappelijk onderzoek voor de tropische geneeskunde en gezondheidspolitiek?

Overal is de wetenschap voor een snelle en moderne ontwikkeling van een groot koloniaal rijk onontbeerlijk, en dikwijls zal zij daar ten slotte de grootste diensten bewijzen waar zij het minst naar doeleinden van dadelijk nut heeft gestreefd.

De vorming van karakter is geen mindere vereischte dan de algemeene cultuur en de technische voorbereiding voor wie in Congo zijn ambt waardig wil vervullen.

Aan die groote taak wijdt zich met talent en geestdriftigen ijver een uitgelezen professoraal korps, aan wiens hoofd, in Commandant Lemaire, een man staat die hoog idealisme met schatten van praktische ervaring verbindt. (*Toejuichingen*).

Onze koloniale studenten vergeten, onder zijn leiding, nooit dat zij hier alléén voorbereid worden, maar dat zij hun werkelijk beroep in Afrika zullen te leeren hebben, in de school der daad en aan de hand van hunne voorgangers.

Van de dooden, die daar slapen in het diepe woud of aan de heldere oevers van den zilveren stroom, zullen zij leeren hoe men zijn plicht vervult tot het laatste, ook en vooral in stille onbekendheid. (*Toejuichingen*).

In de levenden vinden zij een schaar mannen van toewijding, talent en ondervinding, die met eigen middelen hun weg hebben moeten zoeken en waarvan ik hier nogmaals getuig hoe groot hunne verdiensten zijn.

Zoowel het beambtenkorps in het Ministerie van Koloniën, onder de uitstekende leiding van zijn algemeen sekretaris, M. Arnold (*toejuichingen*), als onze ambtenaren, magistraten, officieren ginds in Afrika, munten uit door bekwaamheid, moed en offervaardigheid. Veroorloof mij dat ik hen en ook mijne rechtstreeksche medewerkers in de ruimste mate deelachtig maak in de hulde die gij wel aan ons gezamenlijk werk in deze laatste zes jaar hebt willen brengen. (*Toejuichingen*).

Niets ware meer verkeerd dan in de stichting en het onderwijs der Koloniale Hoogeschool ook maar een zweem van onvoldaanheid te zoeken met wat door hen werd gepresteerd. Maar nieuwe tijden brengen nieuwe eischen. Met den dag, naarmate wij verder arbeiden, wordt de taak ingewikkelder en eischt meer en meer krachten op gelijke wijze, naar gelijke methoden geschoold. Nevens de goeden die gebleven zijn, hebben wij vele, niet passende elementen moeten wieden uit den akker van ons koloniaal beambtenkorps. Dit kostbaar werk zal ons door wetenschappelijke voorbereiding, in groote mate worden gespaard. Eens te meer komen wij ook op dit gebied tot specialiseering, één der wetten van elke meer ontwikkelde organisatie.

Er is in dezen tijd in ons land geen mooiere loopbaan dan in Congo, voor verstandige en durvende jonge mannen, die een vrij bestaan verkiezen boven den slenter van het leven op het kantoor of aan de Beurs, in de fabriek of in de duffe kamers, waar het bestuurlijk raderwerk eentonig draait.

Voor den familievader, die aan de toekomst van zijn kind denkt, is de Koloniale Universiteit door hare bijzondere inrichting een zedelijk hoog gehouden midden, dat de zekerste en geleidelijkste weg is tot het succes in de koloniale loopbaan en in het leven: het is haar te doen niet alleen om het verstand te ontwikkelen, maar mannen te vormen. (*Groote instemming*).

Dat de Stad Antwerpen door hare medewerking en ook door deze plechtige betooging haar vertrouwen in de nieuwe instelling uitspreekt - daarvoor zullen alle kolonialen haar ten zeerste erkentelijk zijn; het is een bijdrage te meer tot het vele, dat zij zelf en dat hare zonen voor de ontwikkeling van Congo hebben gedaan.

In het bijzonder zeg ik U dank, Mijnheer de Burgemeester, omdat gij er hebt op gewezen dat de Koloniale Hoogeschool niet uit plaatselijk favoritisme hier werd gevestigd. Wie mij kent wist wel dat ik onbekwaam ben het lokale belang hooger te stellen dan het algemeene, het kleine vaderland boven het groote. (*Toejuichingen*).

De Koloniale Hoogeschool is niet hier gevestigd in het belang van Antwerpen. Neen, Antwerpen werd gekozen in het belang der Koloniale Hoogeschool. (*Toejuichingen*).

Onze heerlijke toren daarbuiten moge hooger reiken dan welke andere in het land, Antwerpen toch is de stad die te allen tijde het verst buiten de schaduw van hare torens en hare wallen heeft weten te kijken.

Elk schip dat onze haven binnenvaart leert ons de les dat er eene groote wereld is buiten ons klein land.

Hoe lief ons ook het Vaderland, wij weten dat de wereldburgerij van handel en beschaving geen ijdel woord is, maar een groote weldoende macht die meer en meer de menschheid zal regeeren. (*Herhaalde toejuichingen*).

En dat juist is de geest der kolonisatie, dat is de geest dien men hier leert voelen en begrijpen en liefhebben.

De kolonie moet den blik van ons volk verruimen, zij moet de vensters wijd openzetten opdat de frissche lucht van grootscheepsche onderneming, van durven en doen, krachtig binnenwaaie. Talent en natuurlijke aanleg zijn er voldoende in ons land. Naar opleiding, naar hooge doelen, naar bezieling tracht ons volk: open de baan en vooruit.

Congo is het grootste gemeenschappelijk werk dat de Natie heeft ondernomen. Het wordt niet gebaat met geestdrift alleen: wijs beleid, onbuigbare wilskracht en nooit moede volharding zijn onontbeerlijk.

Alle krachten in den lande zullen niet te veel zijn. Het initiatief en de vindingrijkheid van den handel, de taaie arbeid van den kolonist, het aanpassingsvermogen van den ingenieur

even goed als het plichtsbewustzijn van den ambtenaar en de offervaardigheid van den missionaris, - den ambtenaar en den missionaris die de hoogste moreele belangen zoo waardig en edel verpersoonlijken. (*Toejuichingen*).

MIJNHEER DE BURGEMEESTER,
MEVROUWEN EN HEEREN,

Deze betooging getuigt eens te meer dat het doel naar hetwelk ik steeds heb gestreefd: *de Kolonie buiten en boven de partijen houden*, geen ijdel pogen is. (*Luid applaus*).

Er is zooveel strijd in dit kleine volk. Het is misschien onze drang naar individualisme en naar vrijheid: de mooiste bloemen hebben hunne dorens.

Maar er zijn toch gronden van gemeenschap, er zijn gevoelens en idealen die wij allen te zamen kunnen hoog houden. Daar zijn er alvast twee die geen monopool van ééne gezindheid of één levensopvatting kunnen zijn: de liefde tot het Vaderland en de liefde tot de Kunst.

Laat er ons kordaat en eensgezind een derde bijvoegen: de liefde tot dat groote Afrikaansche Rijk, dat de persoonlijkheid van ons volk in de wereld verbreedt en versterkt en dat zich in zijne wateren en wouden, met zijn toekomst en zijn schatten 'om den Evenaar slingert als een gordel van smaragd.' (*Langdurige toejuichingen*).

En nu, nogmaals dank!

Op het vele persoonlijke dat hier van mij zoo vriendelijk werd getuigd, wil ik slechts dit antwoorden: wat ik eens in den bloei mijner twintig jaren hartstochtelijk heb geloofd, dat is in onze kracht om het erfdeel van rechtvaardigheid onder de menschen te vergrooten - daarin, na vijf en dertig jaar, geloof ik nog met dezelfde overtuiging en met denzelfden gloed. (*Lange ovatie*).

Anatole France
16 April 1844 - 12 October 1924

Niet zelden wreekt zich de dood wreed en brutaal op een groot en schoon leven. Dit van een der grootste schrijvers en denkers van Frankrijk en van heel de wereld schijnt den onverbiddelijke respect te hebben ingeboezemd. Hij heeft zijn werk voltrokken als met tegenzin en met voorkomende zachtheid. Anatole France is heengegaan na een lang en rijk leven, waaruit hij, voor de menschheid, tot het einde toe, de kostbaarste schatten kwistig heeft opgedolven tot een altijd blijvend genot van schoonheid en goedheid. En zijn dood is even schoon en harmonieus geweest als zijn leven. Zachtjes aan, als het vreedzame wegslinken van den zonnig-vergulden herfstdag, waarop hij stierf, is zijn schitterend en wijd-stralend levenslicht uitgedoofd. Zijn laatste jaren is hij komen slijten en eindigen op zijn buitengoed ‘La Béchellerie’, niet ver van het nog zoo trouw bewaarde middeleeuwsche Tours, in een landschap, door sierlijke horizonnen van zacht-golvende heuvelen gesloten, waar de lucht steeds zoel en streelend over de breede Loirevallei wuift, waar de gewone menschen een taal spreken, die klinkt als muziek, een streek te recht ‘le jardin de France’ geheeten en die beter dan welke andere in dat rijke en mooie land den Franschen geest vol charme, eenvoud en stijlpuurheid synthetiseert.

Men heeft het als een ijdelheid willen aanzien hoe hij tot in zijn laatste stervensuur bekommerd was om de schoonheid, om zijn eigen uitzicht tegenover familieleden, vrienden en dienstboden, die hem allen even liefdevol omringden. Maar daarin ook treft ons hoe hij tot het laatste toe zich zelf en zijn leven trouw gebleven is, hij, die de schoonheid boven alles, ja, zelfs boven de waarheid stelde.

Van geboorte en afkomst was Anatole France (eigenlijk

Anatole Thibaut) Parijzenaar. In één der huizen van de schilderachtige Quai Malaquais, het huidige nummer 5, zag hij het levenslicht. De onmiddellijke omgeving van het ouderlijk huis, een door geleerden en schrijvers druk bezochten boekhandel, is een der stemmigste hoekjes van het oude Parijs, aan den boord van de kleurrijke Seine, waar, onder het lommer der overhellende boomen, de 'bouquinisten', zij aan zij, al sinds eeuwen, in een schilderachtige rij, elken morgen hun kleine boekenkisten tot den verkoop openzetten. Tusschen de boeken binnenshuis en buitenshuis is Anatole France opgegroeid. Het boek heeft hij ook steeds, zoo naar inhoud als naar vorm, met een verafgodende liefde omringd. In de inleiding van het eerste deel zijner *Vie littéraire* schrijft hij immers: 'Soyons des bibliophiles et lisons nos livres; mais ne les prenons point de toutes mains; soyons délicats, choisissons, et, comme ce seigneur d'une des comédies de Shakespeare, disons à notre libraire: Je veux qu'ils soient bien reliés et qu'ils parlent d'amour.'

Reeds van zijn kinderjaren af hebben de boeken in hem doen ontstaan 'un profond sentiment de l'écoulement des choses.' Een gevoel dat zoo dikwijls, ondanks den van geest tintelenden glimlach van den schrijver, zijn werk met een zachten weemoed vult.

Het groote verwijt dat men steeds Anatole France heeft willen toesturen, is zijn scepticisme. Ja, hij heeft misschien meer en beter dan wie ook de betrekkelijkheid van alles in het leven doen uitschijnen. Zijn philosophie heeft hij nooit in een stelsel willen vastleggen. Hij was een Epicuriaan, een genieter en het genot zocht en vond hij in alles wat het leven hem bood, omdat naast den denker de kunstenaar stond. Dit genot, die schoonheid, welke het leven schenkt onder zijn oneindig wisselende vormen, heeft hij met volle handen rondgestrooid, liefdevol met ons gedeeld.

Men heeft ook willen beweren dat die zucht naar genot den schrijver bracht tot een materialisme, door geen enkel ideaal verheven. Maar zijn onsterfelijke werken als *Le Livre de mon Ami, Pierre Nozière, Le petit Pierre*, zijn *Histoire Contemporaine*, novellen als *Crainquebille, Le Jongleur de Notre-Dame* bewijzen honderdmaal het tegendeel.

Hoe zou hij een alles ontkennend materialist zijn, die in al

zijn werken de liefde voor de schoonheid van den geest predikt als een waren godsdienst?

Anatole France heeft voorzeker de groote gebreken onzer maatschappij gehekeld, hetgeen des te dieper trof, daar hij het op zoo 'n voorname, hoogstaande en beminnelijke wijze deed. Maar spreekt juist uit dat alles niet een groote liefde voor de menschen, welke die samenleving vormen? Zijn optreden in het politieke leven bewijst overigens zijn geloof in een betere toekomst.

'Les pauvres sceptiques sont vraiment trop méconnus,' schrijft in het boek *Propos d'Anatole France*, zijn ex-secretaris, de woorden van den meester herhalende, 'en somme, ce sont les plus idéalistes des mortels. Seulement, ce sont des idéalistes déçus. Comme ils rêvent d'une humanité très belle, ils s'affligent de voir les hommes si différents de ce qu'ils devraient être. Et leur habituelle ironie n'est que l'expression de leur découragement. Ils rient, mais leur gaîté recouvre toujours une affreuse amertume.'

Godsdienstige of politieke overtuigingen kunnen de meeningen over France doen verschillen. Op literair gebied zullen wel alle weldenkenden het eens zijn om hem te loven als een der grootste schrijvers, die tot hiertoe de Fransche letterkunde dienden.

Zijn werk is van zeer uiteenloopenden aard, maar alles wat hij schreef is uitgedrukt in een taal, die in al haar eenvoud en klaarheid een model van stijl mag heeten. De stijl van Anatole France is schoon en rijk in zijn eenvoud als die van een primitief Griekschen tempel, zijn taal even zuiver en gaaf als een muzikale zin van Beethoven. Zijn groote kunstenaarsliefde ging dan ook tot de klassieken, het humanisme, de Grieksch-Latijnsche beschaving, tot hetgeen hij noemt 'la raison ornée et la belle ordonnance de l'art classique.'

Toch beperkte hij nooit zijn bewondering. Alle schoonheid vond in hem een verdediger. De vele opstellen in zijn vier bundels *Vie Littéraire* getuigen daarvan. Ook in *Le Mannequin d'Osier*, zegt M. Bergeret (in wien onsterfelijk France's ziel voortleeft), na de recitatie gehoord te hebben van een gedicht van zijn besten leerling, een gedicht van twijfelachtige schoonheid: 'Si pourtant c'était un chef-d'oeuvre? Et, de peur d'offenser la beauté inconnue, il serra en silence la main du poète.'

Is dat geen roerende verdraagzaamheid, de handelwijze van een groote, nobele ziel?

Het blijft steeds een ware wellust, een boek van France te lezen en te herlezen. Elke bladzijde, elke zin is een feest voor den geest en voor het hart. Er bestaat wellicht geen oeuvre dat, meer dan het zijne, troosten, opbeuren en moed inspreken kan.

Tot het einde toe van dit zoo welgevulde leven heeft hij de vruchten van zijn rijken en gezonden geest kunnen plukken, zonder dat het minste verval, de minste verzwakking voor ons merkbaar werd. Zijn laatste, in 1922, uitgegeven werk, *La Vie en fleur*, moet voor geen enkel der vorige onderdoen.

Anatole France was een uitverkorene. Liever dan het heengaan van dit begenadigde leven te betreuren, moeten wij ons verheugen over het Goede en het Schoone, dat hij de menschheid geschonken heeft.

FRANS SMITS.

Romeinsche Verbeelding

VOOR MOEDER.

... je vous aime, chrétiens, car je vous plains. Je vous plains et j'admire votre mélancolie. Vous attristez le monde, mais vous l'embellissez. Le monde sera plus pauvre, quand votre douleur n'y sera plus. Dans cette époque de lâches, qui tremblent devant la douleur et revendiquent avec bruit leur droit au bonheur, qui n'est le plus souvent que le droit au malheur des autres, osons voir la douleur en face et la vénérer! Louée soit la joie, et louée la douleur! L'une et l'autre sont soeurs, et toutes deux sont saintes. Elles forgent le monde et gonflent les grandes âmes. Elles sont la force, elles sont la vie, elles sont Dieu. Qui ne les aime point toutes deux n'aime ni l'une, ni l'autre. Et qui les a goûtées sait le prix de la vie et la douceur de la quitter.

La vie de Michel-Ange (introduction).

ROMAIN ROLLAND.

Toen de rhapsood, wit tegen den rooden voorhang, voor 't laatst bedankte met zijn lauwertak, rees de gastheer van zijn lectus op.

Hij stond er, breed en zwaar, in purperen toga, met een schitterschijn van amethysten rond zijn hals en vingeren, glorieus onder 't paarse paviljoen. Vitellus Porti triomfeerde... Zijn glimlach vloeide violet en wijs over de bonte tafelvreugd: het oogenblik was weelde en nog grooter zege bracht de nacht.

Op een teeken van den promus wiegden slavinnen aan en schonken wijn met sneeuw uit glazen amphoren.

Evoë Bacche!

De kreet sneed door het feestrumoer: de bekers gingen in gejuich en glans omhoog. Toen strekte Vitellus een amaranten hand en 't applaus bedaarde. Lydische zangers neurieden een korte, trage wijs, gordijnen schoven open op mysterie: 't peristilium lag er schemerig, gedroomd.

Spelgerucht en lach verstierven en het zwijgen viel, vol gulzige verwachting.

Achter roode zijde robijnden Alexandrische lampen op hooge kandelabers en een fijn gefluister van fonteinen ging zilverig in de rose stilte op. Innigheid van mijmerij bezielde het triclinium...

En plots, daarbuiten, gebeurde de verrassing. De donkere tuindiepten roerden: uit schaduwen groeide een reuzige neger en het licht van vrouwenlijven ging victorieus op tusschen de zuilen der hal. Egyptische danseressen traden aan in dubbele rij en kringden hun naaktheid rond zijn zwarte statuur.

Een gongslag vibreerde, lang en luid... Snoeren gleden van de heupen neer, de meisjes rankten, hiëratisch, in gulden slankheid. Van hun berenvachten rezen speellui op en begonnen 't voorspel van een wilden Venusdans te deunen. Passie ontbrandde uit trage gebaren, de Delta-fluiten bliezen koorts door de bezeten lijven: rond het zilveren geraamte teekenden radde voeten hiëroglyphen in 't saffraangele zaagmeel en armen omlaaiden de rompen met waaiend gevlam. Met korten, schrillen kreet scandeerden de vrouwen hun passen van vuur.

Het hoofd met rozen omkranst keken de genoodigden het dolle tollen aan en wierpen bloemen en juweelen.

Dik hing de lucht van Oostersche geuren en de wellust walmde loom en zwoel... Feller zweepte de maat: de vormen vervloeiden tot lichtende schimmen, de schimmen verzwonden in wentelenden glans.

Gejuich sloeg van de sigma's op. De gasten lokten met goud en beloften. Waanzin stormde in geluid en dans...

Rauw snerpte de negerschreeuw: wervelende cirkels doofden uit, rompen groeiden uit trager gedraai: de danseressen groepten, wulpsch en te plukken...

Van hun rustbedden veerden de mannen op, roofden den rijpen buit en droegen de vrouwen hoog, getorst in zege. De bacchanaal laaide los: een korte, razende roes.

Over de tafels vol gedreven zilverwerk en Corintisch metaal, met zeldzame spijzen en vreemde vruchten bekleurd, druppelde uit de ivoren zoldering, een regen van rozenpetalen en groen.

Lucius, Pontius Verus lag in kussens voor zich uit te staren. Zijn trage vingeren aaiden de borsten der geschonken slavin,

die geknield en onderdanig wachtte tot zijn lust haar roepen zou. Verstrooid keek hij de voorname pracht aan van het marmeren triclinium, waar verliefde goden op oranje friezen guldden. Hij zag de looverkransen tusschen de weerspiegelende zuilen, de klimopfestoenen rond deurstijl en voetstuk, het zacht geschindel van edel metaal op tafels en drievoet, de dierlijke patriciërsgezichten, den smadelijken blik der slaven. Uit koperen reukbranders spiraalde blauw en zuiver loome rook.

Lucius voelde zich eenzaam en leeg. De Falernewijn smaakte hem bitter, de vruchten zuur; de scherts en de lof van den betaalden vleier logen en zijn bloed bleef koel.

Hij lei den arm om 't pas ontloken maagdenlijfje en zocht het schuwe zieltje in de bange oogen. Het hoofdje geurde naar viooltjes en saffraan. Zijn fonkelende vingeren lichtten door 't zwarte haar, waar het goudpoeder blond over schitterde. Ze zag den nieuwen meester aan, niet bevreesd meer dat hij zich beklagen zou en glimlachte, stil onder zijn voorzichtige streeling.

Waarom haar plukken? Kon ze hem de weelde wedergeven van dat allereerste bezit, een zomermaand in den tuin, toen Cledia, het Grieksch slavinnetje, hem ontvangen had?

Waarom in haar dat verlorene zoeken en den bodem van het bodemloos geluk? Kon ze hem misschien dat duistere andere brengen, waar zijn heimwee soms om schreide en zijn onrust riep?

Hij keek haar vragend aan. Ze was zoo jong van vleesch en ziel, en haar diepste leven nog een zilveren zuiverheid. Waarom dat virginale dooven? Hij voelde zich naast haar verlept - en oud, vol weemoed om verloren dingen. Ontroering kropte in zijn keel: medelijden met den geslagen zondebok, met allen en zichzelf.

De dischgenooten zagen zijn melancholie en riepen hem aan: hun stemmen klonken vreemd, van uit een diepe verte...

't Feestmaal liep ten einde. De kok werd geroepen en met zilver gekroond. Glimmende Ethiopiërs waschten de handen der gasten met sneeuw en sprenkelden geurig water. Toen naderden plechtig drie witte slaven. Twee droegen de gesierde penaten-beelden, de derde hief een elpenbeenen staatsiestok. Eerbiedig stond Vitellus op en dronk op den goddelijken Cesar, op leger en Laren.

De laatste rozen lagen ontbladerd, de kronen hingen schuin

en verwelkt op de gekrulde haren, slaven trokken sandalen over huns meesters roodleeren calcea en berichtten dat de Cappadociërs met de draagstoelen wachtten.

Lucius verademde. Hij zond de dragers voorop, want hij wenschte te gaan door den ruimen nacht. Maar buiten vervoegden hem Cajus en Aulus, zijn vrienden. Die drongen zoo vriendelijk aan om mee op te stappen, dat hij hun gezelschap niet weigeren dorst.

Gedrieën, in hun blanke, gedrapeerde mantels, traden ze over maanlichte forums, door de slagschaduw der enge straten. Vóór hen droegen bedienden toortsen en riep de stokslager om plaats. Want de tijd der Lemuriën was aangebroken en vele mannen gingen hen zwijgend voorbij, op weg naar de reinigende bronnen.

Daar stapte Aulus sneller, de vreemde stilte uit, die hem benauwde. Bij de gladiatorenschool bleef hij staan en lei de hand op Lucius' schouder:

- Vervolgt u een schim, dichterlijke vriend, of bebroedt ge nieuwe hymnen, Cybele ter eere? Bij Bacchus! ontdooi uit mijmerij. De wijn zat vol vlam, de fluiten streelden zoet en amoureus, mijn danseresje rook naar fruit en honig. Laat ons in herinnering die schoone uren herleven.

- Ik dank u, trouwe Aulus, en eer het edel inzicht, dat uw woorden voedt, maar, helaas! ze dooden mijn lustelooze stemming niet. Toen ik van morgen 't frigadium verliet, liep me een volle hondenteef voorbij. 't Voorteeken loog niet. Den heelen dag volgde de bleeke verveling me op den voet en een vreemd voorgevoel bedrukt me.

- Bij Bacchus! Weg met die nare dingen. Gij zijt vermoeid, Lucius. Laat morgen uw leden met geurige oliën wrijven en kom naar de Naumachia Augusti. De vreugd van menschen bij zonnig water geneest uw kranke zinnen. Domitiaan, onze Cesar, weze geloofd om de spelen! Ze zijn er noodig als brood, nu dat het stinkende plebs opnieuw onrustig wordt en die honden van Christenen onze goden weer hoonen met hun triestig gejank. Maar wat zie ik? Mishaagt u deze vriendelijkheid? Bij Bacchus! Zijn er geen afvalligen genoeg, ook onder de edele geslachten? Beweren kwatongen niet, dat ook over Octavius Felix de betoovering viel van dien bleeken jood met zijn leer voor zieken en zwakken? Ik zal Octavius niet aanklagen en naar

de Mamertijnsche paleizen zenden, maar 'k achtte hem verstandiger en meer van ons Roomsche bloed.

- Ik benijd uw beslistheid, Aulus. 'k Voel alles vandaag zoo betrekkelijk en onduidelijk begrensd, dat ik bezwaarlijk oordeelen, nog minder veroordeelen kan. Daarom alleen mishaagde me uw bitse toon. We bepraten later de zaak nog wel, als mijn stemming vervluchtigd is... Maar Cajus zwijgt en dubt?

- Het nieuws over Octavius trof me, Lucius. Ik ken hem jaren en eerde al vroeg zijn wijzen ernst en koelen zin. Ook deze stap heeft hij niet lichtzinnig gedaan en zijn voorbeeld ontroert me. Zien de bekeerden klaarheden, die onze blindheid niet ontwaart? Steunt hen een mysterieuse macht? Laat me, nadenkend, onderzoeken...

- Ook gij, Cajus! Merkt gij dan niet hoe vrees voor het leven ze ontmant en ontzenuwt, het schoone instinct in hen doodt? Bij Bacchus! de vreugdedronkene! Ze zijn de laatsten van uitgeputte geslachten. Ze poëtiseeren den leelijken dood en sussen hun angst met gebazel over mirakelen. Geloof me, de waarheid is te leven naar onzer goden bevel en exempel. Die bloeden niet leeg aan akelige kruisen, maar minnen en zoenen, eeuwig belust. Bij Bacchus! De wijn zat vol vlam, de fluiten streelden zoet en amoureus, mijn danseresje rook naar fruit en honig... De edele Lucius droomt?

- Spaar me, onstuimige Aulus! 'k Ben moe, moe van arbeid, dien ik niet verrichtte, moe van nooit gepeinsde gedachten, van ongesproken woorden. Naar verre landen wou ik reizen, waar ik vergeten kon en rusten... oh! rusten. De dingen zouden er knop zijn, de dagen blank. Laat me, vrienden, uw roode woorden vermoeien, Aulus; uw grijze twijfel, Cajus, ontmoedigt me.

Hij stak hun de beide handen toe en zag ze gaan, gebarend en redetwistend, gevolgd door de geschonken slavinnen, die er liepen, gearmd en bevreesd. Lucius keek om: de zijne volgde, in hondsche onderdanigheid, op eerbiedigen afstand... Hij zou een goede meester voor haar zijn, verbieden dat ze slaag kreeg en haar later aan een vrijman huwen...

Lucius klom in zijn draagstoel, tevreden eindelijk alleen te zijn en door den vree der rijke regiones te trekken, waarover een lijkbleeke maan te waken hing.

Dood, rezen de roodsteenen patriciërswoningen op, kubiek

onder hun platte daken, met vlakke gevels en eiken, benagelde deuren. De thermen en tempels smeten grijze schaduw neer, maar tusschen de zuilen der portieken stond blanke helderheid. Ze berijmde 't verlaten plein, besneeuwde de beelden van den triomfboog en verzilverde de stilte. Soms kwam ver geluid uit de nabije volkswijk aanwaaien: een vrouwelach belde, stemmen bromden, gezang helmde op, een deur viel toe. In de hooge insula geheimzinnigde verborgen leven: smeekte daar niet een biddende stem?

De openbare keukens lagen verlaten, maar bij den bakker drong licht door de reten der blinden en ergens hoog, achter een venster, waakte lampeschijn. Lauwe geur zoette rond een fruitwinkel, de taveernen roken naar wijn en vruchtensap. Langs de open deur van 't vigilenhuis vloeide gele klaarte over 't voetpad: Lucius hoorde de dobbelsteenen rollen en een zacht gekletter van wapens opgaan door den twist.

Voorbij 't altaar aan den kruisweg stapelden de Horti Maecenatis hun donkere loovermassa's. Hij dobberde voorbij hun boomenvrede, door den zerpen kruidreuk, gewiegd op de schouders der rhythmisch stappende dragers.

Alle herinnering aan 't feest vernevelde en de slaap kwam als een goede loomheid over hem. Vaag zag hij nog hoe tusschen pilasters van een domus blad- en bloemguirlandes boogden. Daar had men dien dag een jarige gefeest; even peinsde Lucius aan 't eigen, ongezellig huis, waar hij naast eenzamen, studeerenden vader en blinde moeder kille dagen sleet. Toen voelde hij zich voor goed wegzinken in leege rust, die zonder einde wezen zou...

Hij schrok toen de lecticarii stil hielden voor zijn marmeren woning, wit en veilig binnen de hooge tuinmuren, waarboven 't grijs olijvenloot en 't zwartig groen der naaldboomen opsomberde.

De bronzen ring viel op de houten poort en aanstonds stond op den verlichten drempel de roode janitor, die buigend, zijn eerbiedig ‘Salve’ zei. Hij deed de luide ekster zwijgen in haar vergulde kooi en suste den klagenden hond.

In 't schemerig atrium bouwde de stilte hooge muren: daarachter ademde het slapend huis. Alle lichten waren gedoofd, alleen wat gulden klaarte zeefde door de geelzijden gordijnen van het tabilium. Daar zat zijn vader, eenzaam en gelukkig, gebogen over wassen tafeltjes of voor perkamenten, waarop

zijn rieten pen de uitkomst neerschreef van het vlijtig daggepeins.

Behoedzaam trad Lucius nader, lichtte voorzichtig den voorhang op en zag den stillen rug. Het trof hem dat de lezer zoo zwaar-massief ineengedoken zat en zijn arm wel stijf en roerloos neerhing van de thuyahouten tafel met zilveren leeuwenpooten. Hij murmelde zijns vaders naam en daar geen groet of beweging antwoordde, lei Lucius een onrustige hand op den vreemdrustigen schouder. Kilte rilde op door zijn vingeren en sloeg om het bange hart. Een vreeselijk voorgevoel pijnde overal. Hij zag de groote, starre oogen en wist.

De noodkreet rauwde door 't gestorven huis en wekte de familia. Neergesmakt op lagen cathedra zag hij het lijk uit zijn solium getild en weggedragen worden tusschen gebogen ruggen, door een gang van klachten en gezucht. In zware vouwen viel de voorhang toe, dicht op verleden en mysterie. Uit de plooien kroop donkerheid en vulde zijn leven, het huis, de wereld. Holle diepten gaapten, vol doode stilte en Lucius verzonk in dikke duisternis...

Toen hij ontwaakte, schemerde daar Declia, gezonden door zijn verontruste moeder. Haar angstig vragen greep hem op den drempel van het culiculum aan: hij snikte en ze begreep. Aan elkanders borst voelden ze zich één van bloed en leed en ondergaan in stilte, zwarte ellende. De laatste warmte en het laatste licht brandden in Lucius' omarming. Hij zag de vrouw in haar vele eenzaamheden en zijn smart was niet meer naakt en stom. Hij snikte zijns vaders naam en zijn moeder ontdooide: hun zwijgen omhelsde Metellus' lijk. Ze zagen hem opstaan en door voorbije dagen gaan, bewegen in de volle stilte, plots uitdooven met hun eigen droom. Feller pijnde de leege werkelijkheid en hun verdriet dacht na: hoe Metellus de ceremoniën van het conclamatio had moeten derven en vreemde slavenhanden hem nu bezaten. Lucius ging. In de sterfkamer zond hij allen weg: alleen de Egyptische lector, dien zijn vader had bemind omdat hij uit het land van zijn liefde was, mocht blijven en het lichaam hullen in de witte toga pretexta met purperen boord. Devotelijk sloot Lucius de wijde raadseloogen en den bitteren mond. Gebogen onder een druk van zware vuisten, klein en vernietigd, vergezelde hij 't groote, heilige lijk naar het atrium, waar reeds 't ivoren lectus blokte, hoog en

massaal. Op 't altaar der huisgoden was alle licht gedoofd, amber en wierook begonnen te walmen en slavinnen brachten al de witte rozen uit den tuin.

De eerste doodenwaak ving aan...

Daar lag, in licht en majesteit, boven de aarde en het leven, Metellus Verus, zijn vader, de voeten al naar buiten gekeerd. Door 't compluvium vloeide blauwe maan over de zilveren baar en gloorde de vrome heerlijkheid van enkele, eeuwige sterren. De nacht ademde geuren, Rome sliep: over de wereld welfde rust.

Lucius lag geknield in de schaduw der enorme katafalk. Tusschen hem en den doode rees een muur, waarachter de eeuwigheid ruischte. Hij stond aan deze zijde, vereenzaamd, zonder steun, niet meer beveiligd door zijns vaders rug en raad. Ongelooflijke verwondering wasemde op uit zijn leed: hij keek het vredig masker aan... schikte de rozen en knielde weer. Pijn knaagde aan de wortels van zijn diepste leven en 't verdriet zou altijd zijn en overal...

De vroegmorgen vaalde. Buiten helmden geluiden van warmoeziers, die groenten naar de markt voerden en hun muilezels voortdreven door de ontwakende straten. Sommige zongen: Mei bloeide in de blijheid van hun lied, maar ze zagen de cyprestakken, den geplanten den voor de deur en zwegen.

JAAK LEMMERS.

(Wordt voortgezet).

Emiel Claus
1849-1924

Een kordate en sympathieke verschijning werd met den dood van Emiel Claus, den zonne-schilder van de Leie, uit onze Vlaamsche kunst-gemeenschap gerukt.

Zijn rijzige gestalte met het energiek handen-gebaar en den eenigszins slependen tred, zijn scherp-gebaarde gelaat met den streuvelenden snor onder den stevig-geplanten neus, maar vooral zijn oogen, schildersoogen, de vreugdige, bijwijlen ondeugend flikkerende kijkers van Claus, wij zullen ze voortaan moeten missen bij de openingen van tentoonstellingen, bij voorstellingen in den Nederlandschen Schouwburg, te Gent, op vergaderingen en feesten.

Geen Driejaarlijksch Salon in België of geen Tentoonstelling van Moderne Belgische Kunst in het buitenland van de veertig laatste jaren, of de schilder, de Vlaamsche schilder bij uitnemendheid, Emiel Claus, was van de partij en vierde er triomfen.

Talrijk zijn de werken, die alzoo een eereplaats hebben verworven in musea en particuliere verzamelingen van België en van het buitenland en de rouw om het afsterven van zulk een meester, die zooveel blijde kunst te genieten gaf, is niet alleen een rouw voor zijn land en voor de kunst van zijn land, maar voor al diegenen, hetzij landgenoot of vreemdeling, die de weldoende warmte van visie en koloriet van zijn schilderwerk onvermengd hebben weten te ondergaan.

Want al evenmin als een artistiek-voelend mensch bij een wandeling naar buiten zich vermag te onttrekken aan de bekoring van een van goudstof-doorwriemelden zonnestraal, heenborend door het sombere looverdak van een bosch, of grillig-iriseerend over de speelsche golfjes van beek of gracht, zoo evenmin gaat een voor schilder-schoon ontvankelijk gemoed ongeroerd een ‘Claus’ voorbij.

Bovendien is zijn schilderwerk als een vlag. Het is ras-echt en nationaal. Er leeft immers datgene in wat een vreemdeling, een Franschman of een Hollander, al dadelijk als iets specifieks Vlaamsch herkent en waardeert: een brok onvervalschte natuur, een scherpe zin voor de werkelijkheid in hare uitwendigheid, een dyonisische liefderoes voor zinnelijk-hartstochtelijke vormen en kleuren, een onversaagd en mededeelzaam optimisme, dat den toeschouwer onverwachts gelukkig maakt als de onbezorgde lach van een natuurkind.

Dat alles ondervond de met onze Vlaamsche literatuur vertrouwde vreemdeling in de poëzie van Guido Gezelle en in het proza van Stijn Streuvels, in den laatsten tijd nogmaals met vernieuwde en wel wat geforceerde intensiteit in *Pallieter* van Felix Timmermans; dat alles bood eveneens reeds jaren geleden Emiel Claus op schildersmanier in zijn natuur-tafereelen van de Leie-boorden.

En daarin was hij in Vlaanderen zooniet de voorlooper, dan toch een baanbreker van ongemeene beteekenis, die onze Vlaamsche schilderkunst een eereplaats heeft bewaard in de vaart der volkeren met een kunstverleden.

Gesproten uit een nederige familie - hij werd den 27n September 1849 te Vijve-St. Elooi, bij Kortrijk, geboren - bleef hij, niettegenstaande hijzelf zich opwerkte tot een zeer gecultiveerd man, het eenvoudig buitenleven getrouw.

Schier zijn gansche kunstenaarsleven leefde hij, evenals Stijn Streuvels op ‘Lijsternest’ te Ingoyghem, op zijn geliefd buiten te Astene, door hem zelf en Pol de Mont ‘Zonneschijn’ gedoopt.

Wanneer men thans dat afgeloopen vruchtbaar kunstenaarsleven overziet, dan lijkt de evolutie er van een effen-kalme, maar heerlijke wolken-luchten weerspiegelende rivier, zooals onze Vlaamsche Leie er inderdaad ééne is, een regelmatig-kronkelende waterbaan, die zonder veel strubbelingen, noch geweld, naar hare eindbestemming spoelt.

Wel heeft Claus als jongeling en als jeugdig schilder den dubbel-zwaren strijd gekend van het werken om den broode en het vinden van een eigen kunstexpressie, maar betrekkelijk vroeg is hij in beide geslaagd.

Nadat zijn oudere streekgenoot, Peter Benoit, de toen reeds beroemde bestuurder van het Muziek-conservatorium te

Antwerpen, hem, die van jongsaf aan aanleg toonde voor het schilderen, uit zijn geboortedorp, waar zijn vader een handel in gleiswerk dreef, naar het cosmopolitische en kunstminnende Antwerpen had weten over te krijgen, zegde hij bepaald vaarwel aan den vlashandel, waarvoor men hem bestemde.

Hard moest hij tobben om in zijn levensonderhoud te voorzien - hij schilderde buiten zijn lesuren aan de Academie van Schoone Kunsten heiligenbeeldjes en kruiswegen voor een der gebroeders Geefs, van de bekende beeldhouwersfamilie -, maar weldra onderscheidde hij zich in het vervaardigen van genre-stukjes en kinder-portretten naar de weeke formule van den Franschen schilder Bouguerau. Het portret-schilderen zat hem als het ware in het bloed en is hem overigens zijn gansche leven door bijgebleven.

Een eerste triomf - hij was pas aan de schoolsche banden, die hem te eng waren, van de Academie ontsnapt - beleefde hij met *Een Hanengevecht in Vlaanderen* (1883).

Op een afstand gezien is het een verdienstelijk werk uit de Verlat-school, anecdotisch in de behandeling, nogal onnatuurlijk van compositie: een verzameling portretkoppen, niets merkwaardig als technische virtuositeit van kleur noch licht, wel een zeer scherpe karakteriseering der vrij talrijke en aan verschillende gemoedsbewegingen onderhevige toeschouwers van een barbaarsch schouw- en geldspel als onze hanengevechten zijn[1].

Het is kort na dit eerste sukses dat Claus zich metterwoon te Astene, in het hartje van de Leie-streek tusschen Gent en Deinze, vestigde, waar hij zich ver genoeg waande buiten den fabrieksrook van het Manchesteriaansche Gent om rustig te arbeiden in een ongerept Vlaandersch Aardsch Paradijs.

Daar kwam hij, na de buiten Gent minder bekende landschapschilders Xavier en Cesar de Cock en Den Duyts, voor goed onder de betoovering van het idyllische Leie-land, dat Claus heeft bemind met den hartstocht van den minnaar en de verrukking van den dichter, die zich zelf geeft in het uitbeelden en steeds opnieuw uitbeelden der geliefde.

(1) Naar mij werd medegedeeld door den Heer Putman, bestuurder van 's Rijks Middelbare School te Gent, en neef van Emiel Claus, bevindt zich dit werk te Kortrijk, in een particuliere verzameling.

Camille Lemonnier, de vriend en de kunstcriticus, die hem en zijn werk een zijner schitterendste essays[2] wijdde, zou hem in dien tijd eens gezegd hebben:

'Ne faites pas la nature comme vous croyez qu'elle est, mais comme vous voulez qu'elle soit', waarop de nederige Claus aarzel-vragend gezegd had:

'Et la sincérité?'

Dit gezegde, dat den kunstenaar typeert, zijn kunst is door-en-door eerlijk als de man zelf, die steeds wars van pose bleef, dagteekent van vóór 1890.

Toen had reeds een tweede groot werk van hem een uitbundig sukses geboekt: *Het Vlaswieden* (1885), dat werd aangekocht door het Museum van Schoone Kunsten te Antwerpen.

Daar hebben we 't volk, dat Claus niet meer loslaten zal: het zijn onze Vlaandersche buitenlieden: boeren en boerinnen, de noeste wroeters van den akker en van den vlaschaard, de labeurders van het 'graanpikken' en van het 'betteravensteken', het 'schoon volk' van den Pastor van te lande, Hugo Verriest, het volk, dat zwaar en lang arbeiden kan en niet gauw den gullen lach verliest, onder het schroeien van de zomerzon of het bijten van den Noorderwind.

Claus voelde zich volkomen thuis bij dat landvolk; was hij er immers niet aan verwantschapt? Hij, de nijvere 'schildereir' onder de nijvere Vlaamsche boeren, die als vergroeid schijnen met het veie land van kouters en weiden, van hooioppers en boomgaarden, van kortwoonsten en veestallen.

Evenmin als de Vlaamsche kermisvierders versmaadde hij 'leute en verzet' - hij was een meester ook in het gekscheren, zulks bewijzen tallooze grappige Claus-anecdoten -, maar zijn 'verzet' was er een van hoogere orde; daarvoor was hij zich wel bewust van zijne beteekenis en verantwoordelijkheid, al bleef die steeds van alle aanstellerigheid bevrijd.

Af en toe ging hij op reis om frissche indrukken op te doen, naar Frankrijk, naar Nederland, nooit zeer ver. In zijn Antwerpschen tijd was hij ook eens, zooals Portaels en Verlat het in de mode hadden gebracht, naar Spanje en Marokko op studiereis getrokken.

Tijdens een vacantie, te Parijs doorgebracht, omstreeks 1886,

(2) *Emile Claus*, par C. Lemonnier. Van Oest, Brussel, 1908.

maakte hij, in de werkplaatsen van bevriende Fransche schilders, kennis met het neo-impressionisme, de kleurverdeeling, tot hare uiterste konsekwenties doorgevoerd, van een Seurat, Signac, Sisley en anderen. Dit werkte bevruchtend op zijn zoekenden geest. Hij, die toenmaals Zola's beroemde bepaling van kunst was toegedaan: 'La Nature vue à travers un tempérament', voelde bij de kleuren-dekomposities der volgelingen van Manet en Monet zijn temperament van raskolorist ontwaken.

Hij bezat als weinigen vóór hem zijn stof: het Vlaamsche boerenleven van zijn tijd; thans veroverde hij met één slag, hierbij geholpen door zijn gezonden smaak, over het 'pointillisme' heen, de met-licht-doortrokken kleur: het 'luminisme', waarmede Claus binnen en buiten ons land naam en school heeft gemaakt. Het groote doek, waar dit nieuw evangelie voor het eerst luide en onbeschroomd werd verkondigd, was *De beetenoogst in Vlaanderen* (1890). Levenslang heeft Claus deze schilderij, die al dadelijk den bezoeker van zijn werkplaats bij het binnentreden trof, in zijn huis bewaard.

Van dien datum af was zijn glorierijke loopbaan afgebakend: de festijnen van het zonnelicht in duizenderlei schakeeringen laten uitzingen en uitvieren over Vlaanderens schoone natuur.

Het anecdotische van het onderwerp, wat hem een tijdlang van de Verlat-school was bijgebleven, vervalt bijna gansch; het spel van 't licht, zinderend, spetterend, schijverend is hem het voornaamste.

Zijn meesterwerk, *Koeien door de Leie wadend* (1899), van het Museum van Hedendaagsche kunst te Brussel, is typisch in dat opzicht. Te recht heeft Camille Lemonnier dat werk beschouwd als het toppunt van het 'luminisme':

'Elle est, à ce moment de sa vie, comme l'épanouissement de sa maîtrise. Spacieuse, d'une pondération habile dans le mouvement de ses masses, elle a la sonorité et l'éclat de la vie même... Toute l'immense toile chatoie comme un vitrail et roue comme une queue de paon au soleil. L'eau, la rive, le ciel, les bêtes sont portés à une intensité de la lumière et du ton qui laisse un éblouissement dans les prunelles.'

Na *Koeien door de Leie wadend* heeft de Meester zich niet meer vernieuwd. Belangrijke werken genoeg, waaronder

merkwaardige portretten, o.a. van Camille Lemonnier, van Mevrouw de Weert, enz., ontstaan.

Steeds fijner wordt het koloriet, steeds ingewikkelder de epische strijd tusschen licht en schaduw.

Een eend, een koe, een boom, een struik, eenige bloemen worden omgezet in bucolische symphonieën, waarin niet alleen de zintuigen, maar ook het gemoed van den toeschouwer in den ban geraken van het olympisch-helder en krachtig genie van den Meester. Met Camille Lemonnier kan men getuigen: 'Je crois bien que je n'ai tant admiré l'art de ce grand peintre de la vie que parce qu'il y a, dans ce qu'il fait, le signe du divin. Une toile de lui est un fête comme le printemps, comme l'été, comme la virginité des matins, comme le calme religieux des soirs.'

Camille Lemonnier heeft niet lang genoeg geleefd om het oeuvre der laatste tien jaren te volgen.

Bij het uitbreken van den oorlog zag Emiel Claus zich verplicht zijn geliefd Astene te ontruimen. Hij vestigde zich, na een zwervend vluchtelingenbestaan, te Londen. Noch in zijn oorlogswerk, dat Claus hoofdzakelijk te Londen schilderde, noch in zijn na-oorlogsch werk te Astene heeft de Meester zichzelf overtroffen.

De reeds bejaarde Claus voelde zich in een grootstad als Londen een ontwortelde en zijn niettemin bewonderenswaardig ballingswerk draagt er de sporen van.

De Theems te Londen (1917), van het Museum van Schoone Kunsten te Gent, verraadt een zenuwachtig zoeken naar effekten, waaraan de Astensche Claus ons niet gewoon had gemaakt. Het is de oude strijd tusschen licht en nevel. Ver-weg gaat de fabriekschouwenrijke Zuid-stad verloren in 'London fog.' Op het water en op het 'embankment' doemen als spoken sleepers, booten, wagens en trams op en tusschenin speelt de fantastische terugkaatsing van een onwezenlijk licht hare rol. Het is een dans van lichtende oranje-kleurtjes, koortsachtig-trippelend, met vele streepjes, haaltjes en zetjes, wirwartjes, een zoeken en niet-vinden van rust. Men denkt even aan den grooten Engelschen voorlooper der 'luministen', den genialen Turner, maar even vlug moet men toegeven dat Turner op dat speciaal terrein niet zoo gemakkelijk te overtreffen valt, zelfs niet door Claus.

Wij waren in de gelegenheid een zijner laatste groote werken:

Regenachtig weer te Astene (1922), in een partikuliere verzameling (Collectie De Smet, te Gent), te aanschouwen.

De Meester heeft er zijn gewaardeerde Olympische rust teruggevonden. Kalm vloeit de Leie door malsche weilanden. Enkel een forsch-oprijzende boomengroep aan den waterkant torscht een machtige bladeren-massa. Daarboven echter heeft het drama plaats: een opstapeling van wolken, uiteengerafeld, verscheurd, met verblindend hel-verlichte randen, tracht tevergeefs het glorierijke zonnelicht te stuiten. Straks zal het uitbarsten en het Leie-landschap overstroomen met het blijde licht der hergeboorte.

Na regen komt zonneschijn! Na oorlog, vrede!

Emiel Claus, de onverbeterlijke optimist, wou die boodschap brengen aan zijn, door oorlogswee zoo diepbeproefde volk, en nauwelijks heeft hij die op vorstelijke wijze gebracht, of zijn oogen sloten zich voor al het heerlijke, het natuurfestijn, dat Vlaanderen ons biedt, waar wij zijn, naar het dichterlijke woord van Karel van de Woestijne:

> 'als genooden aan rijke tafelen.'

Emiel Claus overleed te Astene, den 5n Juni 1924. Zijn heengaan heeft ons allen armer gemaakt, armer aan zon, aan levensvreugde, aan kunst!

PAUL DE KEYSER.

Onderwijs en Opvoeding

Toen we voor 't eerst in dit tijdschrift een kroniek wijdden aan Onderwijs en Opvoeding, uitten we den wensch, dat ‘de programma's, in plaats van ieder op hun eentje te ontstaan, het eene uit het andere zouden groeien, als alle twijgen uit één stam en wortel.’

Anderhalf jaar is sedertdien verstreken en het is wel aangenaam te mogen vaststellen, dat door krachtdadig toedoen van Minister Nolf kort na elkaar een nieuw programma voor het lager onderwijs en een dito voor het normaal onderwijs zijn klaargekomen en zeer eerstdaags ook nieuwe programma's voor het middelbaar en het hooger onderwijs officieel van kracht zullen zijn; dit alles met als grondslag de bekommering, een werkelijk logischen samenhang tusschen de verschillende onderwijsgraden te verwezenlijken. Kritiek zal er natuurlijk uitgeoefend worden; niemand richt, inderdaad, met één slag een monument op, dat in al zijn bizonderheden ontsnappen zou aan tegenstrijdige besprekingen. Maar het monument kómt er, en dat zal vast een eeretitel zijn en blijven van wie daarbij de handelingen heeft geleid.

Zaak echter blijft dan nog, waar de programma's met elkander voeling houden, terdege de methoden te bespreken. De methode behoort den leeraar en den onderwijzer zelf, was steeds het axioma; maar in een tijd, die psychologisch nieuwe bevindingen bij de vleet aanbrengt, en in een tijd ook, die Montessori tegenover Froebel, het Dalton-stelsel tegenover het oude, strenge klasseverband, het arbeidsbeginsel tegenover het zg. woorden-onderwijs komt stellen en allerhande proefnemingen in zeer uiteenwijkende richtingen gehouden worden, dringt zich de wenschelijkheid op, het onderzoek naar de betrekkelijke waarde van methoden en stelsels krachtdadig door te zetten, zoo men niet wil dat volslagen anarchie de vrucht worde van zooveel bestbedoelde pogingen.

Deze kroniek vermag wel weinig in de goede richting; 't is echter al *iets*, indien ze de aandacht vestigt op werk, dat die pogingen als zoodanig op den voorgrond brengt.

Laten ditmaal enkele Engelsche uitgaven vooreerst in aanmerking komen.

H.G. Wells bracht ons *The Story of a great Schoolmaster* (uitg. Chatto & Windus, Londen), zijnde een korte karakteriseering van het werk van Sanderson, die de Oundle school hervormde. Wells steunt zijn bewondering op het feit, dat hij zijn zoons aan genoemde school en haar bestuurder toevertrouwde en praktisch mocht ervaren, hoe daar een man zelfstandig afbrak met de oude ingeroeste tradities en den geest van ongezonden wedijver, die zoovele scholen kenmerken. En werkelijk, al sluit Sanderson zich bij geen zg. stelsels aan, het is belangwekkend op te merken met welke doelmatige energie die opvoeder zijn school omschiep tot werklaboratoriums, waar ieder leerling middel vond zijn eigen beste gaven uit te baten, in nauwe samenwerking met zijn medeleerlingen en even nauw verband met den geest van solidariteit, die het maatschappelijk leven dient te kenmerken.

A.J. Lynch liet zijn *Individual Work and the Dalton plan* verschijnen, met daaraan verbonden een reeds rijke reeks aan *Individual Work Assignments* (uitg. Philip & Son, Londen). Steller van eerstgenoemd werk, tevens leider van laatstbedoelde, omvangrijke uitgaaf, die reeds 28 deeltjes telt, is de man, die in Engeland het trouwst en het meest stelselmatig doorgevoerd de werkwijze van miss Helen Parkhurst in haar Daltonscholen heeft toegepast en tevens het duidelijkst de zwakke zijden er van heeft waargenomen. Zijn boek laat zich dan ook met bizondere graagte lezen. Lynch voelt zeer zuiver de tekortkomingen van het in zwang zijnde klassesysteem aan, waarbij de voorvliegers en de tragen opgeofferd worden voor de middelmatigen en eigenlijk niemand geprikkeld wordt tot vruchtdragend zelfstandig werken, en ziet de oplossing in helder voorgeschreven maand- en weektaken, door de leerlingen in zelfverkozen volgorde uit te voeren in rijkvoorziene leervak-laboratoriums, in plaats van klassen. Hij beweert niet, dat het van Miss Parkhurst overgenomen stelsel de beste of eenig bevredigende uitslagen zal afwerpen; hij heeft alleen het experiment stelselmatig uitgewerkt en wacht er zelf de uitslagen,

na vier jaar te bereiken, van af. We zagen, naast zijn boek, een aantal ‘Assignments’ of ‘voorgeschreven taken’ met toelichtingen in; we staan er skeptisch tegenover, wat hun praktische aanwending in 2en en 3en graad van het lager onderwijs betreft, maar achten het niet gewaagd, in den 4en graad en vooral in het middelbaar onderwijs beperkte proeven in den zin van het Dalton-plan te nemen. Twaalf- tot zestienjarige leerlingen zijn inderdaad op een leeftijd, die zich aangetrokken voelt door welingerichte laboratoriums en doelmatig geklasseerd dokumentatie-materiaal en tevens door 't vooruitzicht, daar vrijuit te mogen gebruik van maken, in het raam der maandelijks of wekelijks voorgeschreven taken.

Alleen, dit ‘vrije gebruik’ zouden we dan wel ietwat vrijer wenschen dan Lynch het opvat met zijn systematisch verwijzen naar bepaalde bronnen en geen andere. Mag hier ook bijgevoegd, dat alleen steden en scholen met een ruime begrooting aan een ernstige proefneming denken kunnen?

In verband met de toepassing van het Dalton-plan in het lager onderwijs, vermeldden we in onze jongste kroniek een rapport, op last van het ‘Nut van 't Algemeen’ over de proefnemingen in Engeland opgesteld. Interessant is thans wel mede te deelen, dat de heer D^{r} S.C. Bokhorst in een brochure, *Het Dalton-stelsel voor het middelbaar en m.u.l. onderwijs* (uitg. J.B. Wolters, Groningen), een persoonlijk ingesteld onderzoek uiteenzet en o.m. tot de konklusie komt, dat, zoo invoering van het Dalton-stelsel wenschelijk is, gedeeltelijk behoud van het oude klasseverband alleszins geboden blijft.

Nu we Engelsche toestanden en uitgaven onder oogen nemen, vestigen we gaarne de aandacht op een reeks voortreffelijke uitgaven van George G. Harrap, te Londen. Voortreffelijke uitgaven, om niet éénige te zeggen. Want in Vlaamsch België, dat sinds enkele jaren de weelde van buitenschoolsche vertel- en leesuurtjes kent, schijnt men nauwelijks te vermoeden hoe Engeland, buiten en vooral ook binnen het schoolverband, het sprookje, de sage, de legende, de realistische alledagvertelling tot een onafscheidelijk deel van onderwijs en opvoeding gemaakt heeft en de uitgever Harrap, ten gerieve hiervan, alleszins mooi werk heeft op de markt gebracht. Van Katherine Dunlap Cather verscheen bij genoemde firma het als standaardwerk te beschouwen boek *Educating by Story-telling*, niet alleen

merkwaardig als kenschetsing van de rol die het vertelsel vervult in verband met de ritmische, verbeeldings-, heroïsche en romantische tijdperken in het kinderleven en in verband meteen met de zakelijke ontwikkeling van het kind, maar ook en vooral als bronnenmateriaal, ingedeeld naar den ouderdom der kinderen van 6 tot circa 14 jaar. We kennen toevallig heel wat werk in onze taal, in het Fransch, in het Duitsch, in het Engelsch, dat met nut kan geraadpleegd worden; maar we maakten nooit een boek door, dat zoo schatrijk is aan dadelijk bruikbare gegevens. Vermeld mag wel afzonderlijk, dat een dertigtal vertellingen als extra en als typen in het werk werden opgenomen, en dan in een verteltrant gevat, die telkens in zijn aard toonbeeldig kan heeten.

Dezelfde firma schonk ons echter buiten dit boek een meer gespecialiseerd werkje van Sara Cone Bryant: *How to tell Stories to Children*, en liet dit dan volgen van meer dan tien vertelselboeken reeds, wier titel telkens een heel programma is. Wie namen wil vermeld zien leze hier dan: *Stories to tell to the littlest ones* (S.C. Bryant), *Stories for the Story-hour* (A.M. Marzials), *Stories for the History-hour* (N. Niemeyer), *Nature Stories to tell to Children* (H.W. Seers), *Mother Stories* (M. Lindsay), *Stories for Charactertraining* (E.L. Cabot & E. Eyles), enz. enz., - zijnde telkens een bloemlezing van stukjes, aan beste bronnen geput en vooral door een kinderlijk aanvoelende schrijver of schrijfster op papier gebracht. We raden kennismaking ten zeerste aan, zoowel met het eene als met het andere, al maken we er dan geen geheim van, dat Sara Cone Bryant als waarachtig expert onder allen kan gelden. We hebben zelf eenmaal gepoogd, in enkele bladzijden de hoedanigheden te omschrijven, die een goed verteller in zich vereenigen moet; in Sara Cone Bryant's *How to tell Stories to Children* wordt hetzelfde onderwerp breedvoerig uitgewerkt en daar dan een reeks door de schrijfster zelf gestelde vertelsels aan toegevoegd, die men al lezend gebeuren ziet en hoort, zóó leven ze in elke zinswending en ieder plastisch woord. En de *Stories to tell to the littlest ones* staan in hetzelfde, heerlijke teeken.

Eindelijk, om het bespreken van Engelsch werk af te sluiten, willen we 't even hebben over ‘The Kingsway Series’, zijnde, om de reeks te openen, twee boekjes van Robert Finch, *How to teach English Composition*, gevolgd van zes *Composition Books*

door denzelfden (uitg. Evans, Londen). Verhandelingen over het stellen en daarbij aangepaste opstelboekjes bestaan zeker ook in onze taal, en Nederland vooral kan op enkele voortreffelijke uitgaven wijzen. En toch weze Engelsch kennende Vlamingen en Nederlanders het doormaken van bovengenoemd werk bizonder aanbevolen; want daarin is een man aan 't woord, die uitzonderlijk fijn den kinderlijken geest, de kindertaal, het kinderleven vat en juist daarom de talloos vele vormen weet te ontdekken, waarin het stellen en de taalstudie de kinderen een genieting wordt. Het heele werk is typisch Engelsch; het ware wenschelijk, dat Vlaamsch-België de weerga er van ontvangen mocht: onze taal zelf zou er het best bij varen.

Ten slotte wilden we wel voor enkele Nederlandsche en Fransche werken de aandacht vragen. Plaatsgebrek snijdt ons echter den pas af, zoodat we alleen terloops kunnen melden dat van den betreurden Jan Ligthart, de van leven sprankelende pedagogische bundels *In Zweden, Over Opvoeding en Verspreide opstellen* in nieuwe, handige uitgaven verschenen zijn (uitg. J.B. Wolters, Groningen) en thans nog openbaringen blijken van psychologische kennis van en werkdadige liefde voor het kind; - dat van L. de Paeuw een nieuw werkje, *Voor meer gezondheid door een betere opvoeding* (uitg. Belgische Boekhandel, Baarle-Hertog), het licht zag, waarin, naar aanleiding en als gevolg van schrijvers bezoek aan Amerikaansche instellingen, leerrijk gehandeld wordt over gezondheidsleer als leervak en als bestanddeel van 't Amerikaansche kinderleven; - dat J.M. Telders het werk *Uit en over Froebel* bezorgde (uitg. Ploegsma, Zeist), zijnde een belangwekkende levensschets van den opvoedkundige en een tamelijk ruime bloemlezing uit Foebel's Pedagogiek voor den Kindertuin, bloemlezing die modern-doeners weleens belang hebben, ondanks het zwaar-op-de-handsche van den stijl, door te maken; - dat de ‘Collection d'actualités pédagogiques’ (uitg. Delachaux & Niestlé, Neuchatel) van enkele harer werken een nieuwen druk bezorgde, als van Dewey's *L'école et l'enfant* en Duvillard's *Les tendances actuelles de l'enseignement primaire*, zijnde het eerste van zuiver wetenschappelijken, het tweede van hoofdzakelijk praktischen aard, en aandacht vraagt voor een paar andere, *L'éducation et la solidarité* en *L'esprit international et l'ensei-*

gnement de l'histoire, twee reeksen kongresstudies, die over de verhouding tusschen de maatschappelijke toestanden en het onderwijs in zedenleer bizonder belangwekkende ideeën en opvattingen naar voren brengen.

Maar de lijst der enkel te vermelden werken zou nog te lang worden om ze thans gevoeglijk een plaats te gunnen.

We behouden ons daarom het genoegen voor, een volgende maal enkele werken omstandiger in behandeling te nemen en dan vooreerst een woord te wijden aan beroepsoriënteering en wat over dit onderwerp op de markt wordt gebracht.

H. VAN TICHELEN.

Fransche Letteren

Men verwacht altijd veel van een werk van M. de Régnier, en daarom is het wel mogelijk dat men een beetje teleurgesteld weze door het onlangs verschenen *Les Bonheurs perdus* (Mercure de France). Niet wat taal en sierlijkheid van stijl betreft, want we weten altijd wel dat we zuiver Fransch te lezen krijgen, en dat is hier dan ook het geval. M. de Régnier's menigvuldige gaven schijnen hem best te dienen in grootere werken. Inderdaad, *Les Bonheurs perdus* zijn een reeks korte verhalen die, met uitzondering van een paar, allemaal hetzelfde onderwerp behandelen, te weten, een ongelukkige liefde; en de sombere ellende van al die helden, die ten slotte slechts nog naar den dood trachten, al weten zij dat dan nog zoo schoon uit te drukken, wordt dan wel wat eentonig en treft niet erg diep. Het eerste verhaal van den bundel is een Venetiaansche geschiedenis; daar vinden we het achttiende eeuwsche Venetië, dat altijd een groote bekoring blijkt te hebben voor M. de Régnier, heel raak weergegeven, en het verhaal zelf, dat eigenlijk een uitgebreide anecdoot is, aanschouwen we als misschien wel het beste uit het boek. Eigenaardig en in een anderen trant dan de vorige, is ook wel het laatste stuk: *Le Retour des Rois Mages*, met een onverwacht, heel knap gevonden slot.

M. de Régnier heeft altijd een zekere voorliefde voor het sombere getoond, ook in zijn grootere werken. Maar daardoor heen liep als een klaarte de bekoring van zijn voortreffelijke ontvankelijkheid voor schoonheid. In *Les Bonheurs perdus* is echter de tragische toon de grondtoon, en het gebeurt wel dat die weinig echt klinkt. We hopen dat de heer de Régnier ons weldra een nieuw werk moge schenken, waarin we geheel en al den geest die hem eigen is weervinden, een geest van bekoorlijke voornaamheid.

In *Cloches pour deux Mariages* (Mercure de France) geeft de heer Jammes ons twee heel eenvoudige verhalen, waarvoor misschien enkele van onze hoog intellectueele hedendaagsche romanschrijvers minachtend de schouders zullen ophalen. Er gaat nochtans een zekere bekoring uit van die twee verhalen,

vooral van het eerste: *Le Mariage basque*, het langste en ook wel het meest belangwekkende van de twee. Hier zijn we in een midden van Basque-boeren, die M. Jammes heel goed kent en waarvan hij dan ook op treffende wijze het strenge, stroeve, maar oprechte karakter weergeeft. De held, Manech, is een boerenjongen, zuiver van gemoed, die weerstaat aan de bekoring van Juana, een afstammelinge van de Moorsche overweldigers, nu sedert eeuwen op hunne beurt het land uitgedreven. Manech gaat in de Marine, komt terug na drie jaren, wordt verliefd op een buurmeisje, Kattalin, zegt haar dat ze eerst na tien jaren zullen trouwen, want hij moet nog twee jaar in de Marine blijven, en daarna schat hij dat hij acht jaar zal noodig hebben om fortuin te maken in Zuid-Amerika. Zijn hart is die jonge man misschien kwijt, maar zijn hoofd in geen geval. En hier hadden we liever een beetje meer hartstocht, of ware het ook maar gevoel ontdekt, in plaats van zoo'n koele berekening. In elk geval, het programma wordt geheel en gansch uitgevoerd. En dit zou nu een typische levensbeschrijving zijn van den voorspoedigen landverhuizer uit Zuid-Europa. Dat kan wel. Het boek bevat ook prachtige natuurbeschrijvingen, en is over het algemeen beter dan wat we sedert den oorlog van den schrijver kregen.

Het tweede verhaal: *Le Mariage de Raison*, is de geschiedenis van een ‘kleine fonctionnaire's’ familie, en is wel aandoénlijk in zijn eenvoud. Wanneer de oudste dochter Marie, na een vaag liefdesavontuur, of liever, na het bewustzijn van een mogelijke liefde, ten slotte een ‘mariage de raison’ aangaat met een tamelijk onbeduidend man van vijftig jaar, en dan op haar huwelijksdag beweert dat ze ‘heel gelukkig’ is, dan kunnen we niet anders dan den moed van dit meisje bewonderen!

Heel wat anders als onderwerp is *Rien qu'une Femme* van Francis Carco (Albin Michel). Dat Francis Carco kan schrijven hebben we reeds ondervonden, en het is ons een genot geweest zijn *Homme traqué* te lezen en lof toe te zwaaien. Nu valt het ook niet te betwisten dat *Rien qu'une Femme* behendig en knap werk is, maar over het onderwerp zullen we ongetwijfeld wijd uiteenloopende meeningen hooren, al naar de geestesgesteldheid van den lezer. Sympathiek echter zal men het boek niet noemen. Francis Carco prijst het ‘tout oser’ aan; daar is veel voor te zeggen, maar men kan ook de palen te buiten gaan. *Rien qu'une Femme* is in den eersten persoon geschreven; wanneer een held een levensondervinding opdoet zooals hij er ons hier eene meedeelt, dan kunnen we best begrijpen dat het hem een verlichting is er zich in een soort van openbare biecht van te ontlasten. Of dergelijke geschiedenissen

nu eenig nut hebben, valt te betwijfelen. Ook kunnen we het niet hartsterkend noemen voor wien zoo'n biecht hoort of leest, al is ze dan ook door de knappe pen van Francis Carco geschreven.

Jacques Ghenevière geeft ons frissche, aangename lectuur, in de vier novellen van zijn *Innocences* (Bern. Grasset), met elk als hoofdpersoon een vrouwefiguur: Aurore, Elsie, Josie en Liseron. Als onderwerp is het eerste misschien wel wat geforceerd, het tweede het meest aantrekkelijke, en het laatste het knapste. Maar doorheen het boek vinden we de hoedanigheden van den schrijver weer: een fijnen opmerkingsgeest, met een zweempje spotlust, nochtans zonder boosaardigheid. Al is de vorm niet erg oorspronkelijk, niettemin is *lnnocences* een verdienstelijk en bekoorlijk boek.

Van Robert de Traz kregen we ook een bundel novellen, die elk afzonderlijk een naam hebben, maar gezamenlijk de titel *Complices* (Bern. Grasset) dragen. Inderdaad is een zekere rechtstreeksche of onrechtstreeksche medeplichtigheid de grondtoon van elk verhaal. Die medeplichtigheid bestaat soms tusschen personen waarvan wij er maar één leeren kennen; soms wordt ze opgedrongen of wordt de held er toe aangezet door zonderlinge omstandigheden. Er komen ook een paar psychologische verschijnselen voor, die niet erg overtuigend zijn, maar de schrijver weet soms heel treffend tamelijk ingewikkelde figuren te schetsen; in dat opzicht is de eerste novelle misschien wel de beste, waar we de vorschende, wakkere kinderfiguur bijzonder geslaagd vinden.

Yvonne Schultz: *Précoce Avril* (Bernard Grasset). Frisch en roerend is deze geschiedenis van het verbeeldingrijke kind, dat de heldin is van zoo menig avontuur in haar eigen vindingrijken geest ontstaan. Later, slechts enkele jaren later, als edelmoedig, hartstochtelijk jong meisje, nog heel vooraan op den drempel des levens, zal zij haar eigen leven bieden in ruil voor dat van den koenen ridder harer kinder- en meisjesdroomen, maar voor wien zij nooit anders dan een aardig, aantrekklijk kind is geweest. Nochtans, vóór hij sterft, want sterven doet hij toch, zal hij tot in de ziel zacht als balsem de grootheid van die zuivere meisjesliefde voelen, wanneer hij verlaten is door de schoone, voorname dame, die zijn verloofde is. Het boek is mooi geschreven en luidt oprecht als ware het louter waarheid.

In de zoo verzorgde *Collection des Chefs-d'oeuvre méconnus* (Edit. Bossard) zijn verschenen: *Lettres intimes inédites* van Vauban en *Mémoires d'un jeune Espagnol*, door Florian. Beide

werken zijn zeer interessant. Florian, die nu nog zoo weinig gelezen wordt, zal, op wien hem door dit werk leert kennen, den besten indruk maken. Inderdaad, de heer André Bouis stelt ons Florian in dezen herdruk voor als jongeling, en als zulks schijnt hij wel een veel sympathieker en levendiger figuur te zijn geweest dan de Florian die *Estelles* schreef. Hier lezen wij een gezonde, pittige en geestige taal. Het boek schetst op treffende wijze een jongeling van goeden huize, maar zonder have, uit die vroolijke tijden van voorheen, en wij betreuren dat het werk slechts een fragment is.

Georges Duhamel: *Deux Hommes* (Mercure de France). *Deux Hommes* moet gelezen worden na de *Confession de Minuit*, want in het nieuwere werk vinden we den held Salavin, van het oudere weer, en begrijpen hem des te beter. Maar hier is er spraak van *Deux Hommes*, en de tweede is Edouard Loisel, een scheikundige, en het heele boek is de geschiedenis van hun vreemde vriendschap. Salavin schijnt in al zijn zenuwen aangetast, is hyper-sensitief, heeft een heel scherpen geest, maar geen volharding; hem zal alles tegenloopen. En door dien man juist voelt Loisel zich zoo onweerstaanbaar aangetrokken, Loisel, een gulhartige, gezonde kerel, waar niks geen kwaad in steekt, ook geen te groote dosis karakter, die van zijn vrouw houdt en van zijn werk, die van zijn leven geniet en wien alles meeloopt. Salavin is arm, Loisel bemiddeld. Loisel verleent Salavin materieele hulp, wanneer deze, bij gebrek aan geld, zijn stervend kind niet meer het noodzakelijke zou kunnen geven; Salavin verliest zijne betrekking, Loisel slaagt er in hem in zijn eigen laboratorium te doen aannemen. Loisel is eenvoudig blij zijn vriend te kunnen helpen, maar juist daarom, omdat deze ten slotte Loisel alles verschuldigd is, wordt deze vriend verbitterd; hij kan het niet langer kroppen, en brengt het tot een uitbarsting van haat tegenover Loisel. De mannen breken met elkaar...

En dat onderwerp beeft Duhamel meesterlijk behandeld; in een sobere, treffende taal geschreven, wordt het een roerend verhaal, een ernstig werk dat tevens onderhoudend is, een werk dat zal leven, verschenen zonder bluff, maar dat onmiddellijk zijn plaats inneemt, op den eersten rang!

Nog een eerste-klasse werk is het *L'An prochain à Jérusalem;* dat zal dan ook niemand meer verwonderen als we zeggen dat de schrijvers Jérôme en Jean Tharaud zijn. Het is een heerlijk boek, genietbaar van de eerste tot de laatste bladzij, geen roman, maar boeiend en leerrijk ook. Eenige prachtige beschrijvingen, vol kleur en klank, want we zien en we hooren wat we lezen! We zien de wriemelende, bontkleurige menigte rondom het

Heilig Graf, we hooren ze juichen terwijl ze in dolle waanzin hunne brandende kaarsen zwaaien, ontstoken aan het Heilig Vuur; we hooren het kermen en stenen aan den Muur der Tranen, van de Jehova smeekende Joden, zoo schilderachtig in hun ellende! En hoe eenvoudig en treffend verteld, die overschoone geschiedenis van Ben Yehouda, den Zoon van Judea! Met buitengewone klaarheid en een bewonderenswaardige objectiviteit beschouwen de schrijvers het utopische plan ontstaan in het brein van Herzl, 'Prophète du Boulevard', en wat men er min of meer de verwezenlijking van mag noemen, zoo menig jaar later: het bezit voor de Joden van een eigen land, het herwinnen van een verloren vaderland. Meesleepend schoon is dat in principe, maar de gebroeders Tharaud laten ons de 'Voix de Palestine' hooren: Muzelmannen spreken, en de Joden zelf, die van Jeruzalem, en de Christenen, en dan ten slotte, zij die hun aangenomen land voor het nieuwe hebben verlaten... Al die ontevreden stemmen zetten tot diep nadenken aan.

Meer zullen we niet zeggen over dit schoone boek, met zijn soberen, kernachtigen stijl waarvan elk woord het juiste is, tenzij dat het een werk is om te lezen en te herlezen.

Ditmaal wel degelijk een roman is *La Fille du Douar* door Elissa Rhaîs (Plon-Nourrit). Mevrouw Rhaîs vertelt op heel verdienstelijke wijze de roerende geschiedenis van twee hartstochtelijke natuurkinderen: de schoone Nedjma en Ali, een kloeke jonge herder met een dichtersziel. De vrekkige oom, die het meisje aan een soort van verwijfd Don Juan verkoopt, en de toovenaar Isaac, een schilderachtige Jood, van wien meer verwacht wordt dan hij doen kan, passen heel goed in het Oostersch kader, dat aantrekt door zijn oorspronkelijkheid, en door de beschrijvingen van de gebruiken waartoe het aanleiding geeft. Het boek is geschreven zonder langdradigheden, in een soms wel pittige, natuurlijke taal, en men mag het dan ook goede en onderhoudende lectuur noemen.

Gaston-Denys Périer's *Moukanda* (Office de Publicité, Brussel) is een lijvig boek, en bevat een groote en tevens gelukkige keus stukken over Congo en omstreken. De keus van die stukken getuigt van een vaste oordeelkunde: zij werden geschreven door ontdekkingsreizigers en door reizigers die de gebaande wegen volgden; ook door geleerden, missionarissen en kunstenaars. En alzoo vinden wij op vele wijzen in dit boek de veelzijdige ziel van onze zwarte broeders weergegeven, alsook trouwe schetsen van hun zeden en gebruiken en van hun eigenaardige verstandsontwikkeling. Om een denkbeeld te vormen van veel dat nieuw voor ons is, hoeven wij ons ook niet

uitsluitend te beroepen op indrukken, door Europeanen opgedaan, want de heer Gaston-Denys Périer geeft ons ook een heele reeks fabels en legenden, zooals de inboorlingen ze zelf vertellen, eenvoudig van vorm, recht op den man af, soms heel dichterlijk, soms diepzinnig, dikwijls erg naïef, maar nooit geheel ontbloot van een of andere aantrekkelijkheid. We kunnen niet anders dan den heer Gaston-Denys Périer loven om zijn werk, en hem gelukwenschen om de behendige wijze waarop hij het heeft tot stand gebracht.

Albert Touchard: *La Mort du Loup* (Bernard Grasset). Het is de moreele lijdensgeschiedenis van een neurasthenicus. We leeren hem kennen op het oogenblik dat hij genezing zoekt in een ‘naturiste’ instelling, in de Ligurische Alpen. Het is daar een vreemd milieu, met een wonderlijk slag van menschen, heel knap beschreven. We volgen den zenuwlijder tot bij zijn moeder, een schoone, pathetische figuur, en bewonderen de behendigheid van den schrijver in het ontleden van de duizend schakeeringen in de geestesgewaarwordingen van zijn held, die door zijn ziekelijk brein geleidelijk, maar onverbiddelijk naar een crisis gedreven wordt. *La Mort du Loup* is heel knap werk, maar maakt een pijnlijken indruk; de geest van het boek is eerder Slavisch dan wel Fransch.

Antoine Mesclon: *Comment j'ai subi quinze ans de bagne*. De schrijver, die, naar hij verklaart, onschuldig veroordeeld werd tot 15 jaren dwangarbeid, heeft zelf zijn werk uitgegeven. Hij vertelt ons zijn ervaringen; hij is teruggekomen met een klein vermogen, door ernstig werken verdiend, en nu gaat hij voort er zich op toe te leggen zijn onschuld te doen erkennen. Het boek getuigt dat de schrijver frisch en jong van geest is gebleven, en de inhoud is boeiend als een roman, maar dringt dieper door, want wij weten dat wat wij lezen waarheid is en medemenschen geldt. Het lezen van dit werk zal eenieder sterken in zijn wensch naar wat recht en eerlijk is. Dit werk volledigt in zekeren zin de sensationeele reportage van Albert Londres over de Fransche galeien. Het schijnt wel ongelooflijk, dat een overbeschaafd land als Frankrijk, nog zulke barbaarsche strafmiddelen toepast.

Om te eindigen dienen nog vermeld drie werkjes, in de *Collection de la Liseuse* (Plon-Nourrit & C^{o}) verschenen: Paul Bourget: *Coeurs d'Enfants;* Isabelle Sandy: *Les vieux Nids*; en Gharles Foley: *Coeur-de-Roi*. Zooals altijd, sympathieke en degelijke lectuur, die in ieders handen mag gegeven worden.

LEO VAN RIEL.

Van Zielen en Werken

Jozef Israëls. Den 24n Januari 1924 was het honderd jaar geleden dat deze befaamde schilder geboren werd. Te dier gelegenheid werd opnieuw de aandacht gevestigd op deze zoo belangrijke figuur in de moderne kunst. En niet alleen in Nederland, maar ook in het buitenland wordt zijn werk naar waarde geschat in verband met de Europeesche plastiek. Er dient even opgemerkt dat Israëls een waren triomf beleefde in Engeland en Amerika, reeds lang voor hij maar even in zijn geboorteland genoemd werd. (Niemand is sant in eigen land!) Het valt dan ook niet te verwonderen dat het *Studio*-tijdschrift voor zijn 'Springnummer' dezen grootschen artist als onderwerp nam. De tekst werd geleverd door D^{r} Max Eisler, een Weensch professor, die vrijwel op de hoogte is der Nederlandsche plastiek. De vele illustraties naar schilderijen en akwarellen werden volgens den datum van hunne schepping gerangschikt, zoodat men goed de ontwikkeling van Israëls als schilder en Israëls als dichter volgen kan. Ook bevat het werk een mooie foto van den meester op zijn 80^{e} jaar.

Laren. Als vóór 25 jaar in de oude villa Mauve te Laren een kunsthandel werd geopend, werd er hartelijk om gelachen. Wat! een kunsthandel midden in de heide! Maar het was misschien juist wel deze tegenstelling die de liefhebbers aantrok. En stilaan werden er in al de kunstenaarscentrums, zooals in de dorpen Nunspeet, Bergen, Heezen e.a., zomertentoonstellingen gehouden. En niet alleen werd de handel gedreven in het hotel, maar ook door den slager en den bakker en den groentenboer, die, in ruil van hun waar, schilderijen kregen van de kale artisten. Weinige hebben zich echter kunnen handhaven. Alleen Laren hield stand. Dit jaar werd er een suksesvolle tentoonstelling gehouden met de werken van Jan Sluysters.

Hollandsch typografisch Werk. Al valt er nog te betwisten wie de uitvinder der boekdrukkunst is, óf Gutenberg óf J. Coster van Haarlem, zeker is het dat Holland de eer van het boekdrukkersberoep hooggehouden en prachtig werk geleverd heeft. Voor allen in gansch Europa, wier enthousiasme en liefde naar het mooie boek gaat, is de naam der drukkerij 'De Zilverdistel' niet onbekend. Daarnaast prijken de 'Prometheus'-uitgaven, met de werken van Vondel en ook, op de handpersen van Van der Viel, *Romances sans Paroles* en *Les Fleurs du Mal*. De ster uit de boekdrukkerswereld is zeker Karel Nypels, van Maastricht, met zijn prachtwerken van Vondel, Shelley, Gerard de Nerval. Pas is nu van zijn persen verschenen *Sonnets pour Hélène*, ter gelegenheid van

Ronsard's herdenking. Uren zal men in dit boek kunnen bewonderen de Médival-Erasmus lettertype, de beginletters geteekend door S.H. De Roos, de mooie schikking en den zorgzamen druk. Het is een werkelijke aanwinst voor het mooie boek en een eerepalm voor den uitgever.

Voor vele Ultra-modernen. Dat zij even lezen dit gezegde van Mevr. Kleine-Gartman: 'Het bestaat in geen enkele kunst, dat men beginnen kan waar een ander geëindigd is.'

Duhamel. De schrijver van *Civilisation, Vie des Martyrs, Entretiens dans le tumulte* e.a. bekende werken, is naar Griekenland vertrokken. Hij gaat er zich dokumenteeren voor een volgenden roman.

Idee van Max Liebermann. 'De oude richting is goed, als zij goed is. De nieuwe richting is goed - wanneer zij oud is.'

Het Model. Tijdens een teekenles kon het model niet de gewenschte houding aannemen, die prof. Eduard von Gebhard, de Dusseldorfsche schilder, verlangde. Woedend riep hij toen: 'Ik zal het je voordoen!' Op een oogwenk was de professor uitgekleed en naakt nam hij de gevraagde houding aan vóór de klas en riep tot de verbaasde leerlingen: 'Schildert nu, mijne heeren!'

Pirandello. Deze Siciliaansche dramaturg schijnt onvermoeibaar. Nauwelijks is men bezig met de repetities van een nieuw stuk, *Chacun à sa manière*, of hij heeft er reeds twee andere voleindigd: *La femme d'avant* en *La nouvelle colonie*. Dit laatste werk, in vijf bedrijven ingedeeld, is, volgens den schrijver, een moderne 'mythe'. Hij wil de geboorte van de mythe aantoonen door de menschelijke driften zóó elementair te maken, dat, wanneer zij in aanraking komen met de aarde, zij een natuurlijk verschijnsel opwekken. Zoo versmelt zich het Schepsel met de Schepping.

Lino. Het Italiaansche tijdschrift *Arte Pura e Decorative* van Milaan heeft een prijskamp voor linoleumsnede uitgeschreven, met prijzen tot een bedrag van 15.000 Lire. Het programma is verkrijgbaar bij de firma Bosch en Seller, te Amsterdam.

Alan Seeger. In zijn pas verschenen boek, *La Guerre à vingt ans*, nam Philippe Barres als motto een versregel van Alan Seeger, een jong Amerikaansch dichter, die leerling was van de Harvard-universiteit, als vrijwilliger bij het uitbreken van den oorlog optrad in het vreemdelingenlegioen en sneuvelde te Belloy-en-Santerre op 4 Juli 1916, verjaardag van de Amerikaansche Onafhankelijkheid. De gelaatstrekken van dezen gevallen dichter zijn weergegeven op het herinneringsbeeld, dat te Parijs is opgericht op de 'place des Etats-Unis.'

De Odyssea van Ulysses. Het tijdschrift *Commerce* geeft eenige fragmenten van het zoo beruchte werk van James Joyce, een Iersch schrijver, die reeds *Dendalus* en *Menschen van Dublin* uitgaf. Bekende Engelsche schrijvers als

Ford Maddox Ford en Fransche als Valéry Larband getuigen van dit werk, dat het het voornaamste is van het begin der 20e eeuw. In Engeland en Amerika baarde het veel ophef.

Ulysses verscheen voor de eerste maal in het Amerikaansche tijdschrift *The Little Review*, bestuurd door Misses Jane Heap en Margaret Anderson. Op aandringen van de 'Vereeniging voor de opheffing van de Ontucht' daagde de overheid de bestuursters voor het gerecht. Niettegenstaande het meesterlijke pleidooi van een Amerikaansch advokaat, die opging in het werk van Joyce, werd *The Little Review* verboden; de verschenen nummers werden aangeslagen en de leidsters tot een zware boete veroordeeld. De strijd tusschen *The Little Review* en de bovenaangehaalde vereeniging duurde ongeveer twee jaar. Juist van 1 Maart 1918 tot Oktober 1920 had Joyce reeds een derde van zijn roman laten verschijnen, toen het tijdschrift verboden werd.

Hij voleindigde zijn werk te Parijs, de oogen zeer verzwakt door het veel en laat schrijven in den nacht. Gedurende dien tijd verhuisde hij niet minder dan dertig maal. Miss Beach, eigenares van de 'Librairie Shakespeare', te Parijs, waagde het eindelijk, het werk in Frankrijk uit te geven. Het werd in het Engelsch te Dijon gedrukt, op 1000 exemplaren, die reeds vóór hun officiëele verschijning verkocht waren. Het boek was zoo berucht, dat men voor één exemplaar in Amerika 750 dollars en in Engeland 70 guineas betaalde. Maar ook in Frankrijk was de uitgave niet van een leien dakje geloopen. Negen dactylografen hadden geweigerd het boek te zetten. Een Engelsche, die zich vrijwillig aangeboden had, moest, van haar man, de reeds gedrukte bladen vernielen.

Een tweede en derde uitgave, allebei in Frankrijk gedrukt, verschenen te Londen. De helft der tweede uitgave werd bij haar aankomst te New-York verbrand; en wat de derde aangaat, die werd geheel vernietigd te Folkestone, in de zoogenaamde 'Koningsschouw', uitgezonderd één exemplaar, dat men de goedheid had aan de uitgeefster terug te bezorgen.

In Januari l.l. verscheen bij Miss Beach een vierde uitgave, die reeds verkocht is. De vijfde verschijnt deze maand.

Sprak mij daar niemand over het vrije Amerika?

L.

Over Buitenlandsche Politiek[1]

Wanneer het Willemsfonds op een algemeene vergadering de buitenlandsche politiek van België laat behandelen, dan zal het wel zijn om den weerslag na te gaan, dien deze politiek kan hebben op de moreele belangen en de ontwikkelingsmogelijkheden van de Vlaamsche bevolking, waarover een instelling als het Willemsfonds te waken heeft.

Op elk gebied is de buitenlandsche politiek trouwens van belang. Zij bepaalt onze vrijheid; zij beheerscht onze financieele en ekonomische toestanden; zij laat haar invloed gelden op het moreel bestaan zelf van de Natie.

Tweeërlei faktoren dienen echter onderscheiden: de eerste, en wellicht de machtigste, zijn de algemeene Europeesche verhoudingen; de tweede diegene, waarop ons land, hoe klein het ook moge zijn, een werkelijken invloed uitoefenen kan.

Volgens de traktaten van 1839 had België een status van gewaarborgde neutraliteit, maar bedoeld stelsel ontlastte België niet van den plicht voor een behoorlijke nationale verdediging te zorgen, zooals thans een volkomen zelfstandigheid, die het best in overeenstemming is met de hoogere belangen van België, geenszins bedraagt, dat België die maatregelen verzuime, waardoor, naarmate van menschelijke berekeningen, zijn veiligheid kan verzekerd worden.

België heeft den wereldoorlog noch gewild, noch ontketend; België heeft er geen schuld aan, zoo Duitschland op een zoo misdadige wijze zijn gebied overrompeld heeft. De inval van Duitschland was trouwens niet alleen een misdaad op zichzelf, maar ook een misdaad tegen het volkenrecht, en daarom ook

(1) Rede gehouden door den heer J. Hoste Jr op de algemeene vergadering van het Willemsfonds te Gent.

bleef België tijdens den oorlog, onder de oorlogvoerende naties, steeds een bijzondere plaats innemen.

Maar België heeft het wel gedeeltelijk aan zichzelf te wijten, indien het vredestraktaat niet beter zijn prioriteitsrecht verze-kerde, en het tijdens, zoowel als na den oorlog niet op een nog meer zelfstandige wijze een opbouwende rol wist op te nemen, die moest ten goede komen zoowel aan den Europeeschen vrede als aan zijn eigen bestaan.

Zij, die tijdens den oorlog aan de zaak van België trouw bleven, vervulden niet alleen een vaderlandschen plicht, maar bleven eveneens trouw aan een elementair begrip van rechtvaardigheid.

Ook mag men getuigen, dat het aktivisme elken zin verloren had voor de hooge moreele waarde, die België, wegens den Duitschen overval zelf, op volkenrechtelijk gebied vertegenwoordigde. Het is nutteloos hier te herhalen, hoe tengevolge van de bezetting en van het feit, dat de Vlamingen in België niet kunnen beschouwd worden als een numerieke minderheid, het aktivisme -, wat zijn voorstanders individueel ook mogen betracht hebben -, noodzakelijk het gevaar van een Duitsche voogdij over onze gewesten moest naar voren brengen. Overigens ware het testament van von Bissing voldoende, opdat men niet zou kunnen twijfelen aan de bedoelingen, die het Duitsche imperialisme aan het aktivisme vastknoopte.

Van een nationaal standpunt uit ware het echter verkeerd zich op het aktivisme blind te staren en niet in te zien, dat er ook aan een andere zijde van heel wat kortzichtigheid werd blijk gegeven; wij bedoelen de kortzichtigheid van diegenen, die ons land wilden wikkelen in een eenzijdig militair bondgenootschap en in een doodend ekonomisch verbond met Frankrijk.

Ook deze gedragingen hebben tijdens den oorlog aan de moreele waarde van den Belgischen wederstand op volkenrechtelijk gebied, afbreuk gedaan, zooals na den oorlog proefondervindelijk gebleken is, dat ons Belgisch belang niet kon gediend zijn met een politiek, die er op gericht was gebiedsuitbreiding te bekomen ten koste van Nederland, of een zoogenaamde Rijnland-Republiek te helpen oprichten, die slechts een aanhangsel ware geweest van het Fransch protektionisme.

De ongezonde drijverijen tegenover Nederland konden slechts

een verwijdering met onze Noorderburen tot gevolg hebben, terwijl een toenadering tusschen beide naties hun wederkeerige belangen uitmuntend dienen kan.

Langs een anderen kant is het separatisme in Rijnland stellig geen ernstiger maakwerk gebleken dan het oorlogsseparatisme in België. Zij, die in het Duitsche gebied hun gedragingen onder de hoede stelden van de Fransche bajonetten, brachten de gedachte van de decentralisatie zelve in gevaar en hielpen slechts de Duitsche eenheid versterken.

In vollen oorlog hadden Duitschers, zooals de bekende professor Foerster, den moed er op te wijzen, hoe de Pruisische centralisatie in strijd was met het Duitsche wezen, en hoe het Duitsch imperialisme grootendeels geboren was uit de Bismarckiaansche opvattingen. De republikeinsche grondwet voorzag de mogelijkheid voor Rijnland om tot meer autonomie te komen, maar het separatistisch maakwerk heeft die gedachte verzwakt.

Gelukkig is de gang van de gebeurtenissen voor ons geweest. Een onder Fransche voogdij geplaatste Rijnland-Republiek - en deze Republiek, wegens haar oorsprong, kon zich anders niet handhaven - beteekende inderdaad de uitschakeling van elke herstelpolitiek, den aangroei van de weerwraakgedachte in Duitschland en den mogelijken ondergang van het Belgisch krediet.

De konferentie van Londen, het protokol van Genève, de opbouwende politiek, waaraan ook België zijn aandeel had, brachten een wending ten goede, en steeds bleek duidelijk hoe België des te beter zijn invloed kon laten gelden, naarmate het zelfstandiger optrad.

Dat was ook naar aanleiding van de Roerpolitiek gebleken, toen in September 1923, na het opgeven van het lijdelijk verzet, men had moeten onderhandelen, en de heer Poincaré zulks niet wilde, terwijl België wel degelijk onderhandelen wou. Ons land had immers, toen de Roerbezetting toch niet te vermijden bleek, daar zij als het ware door den Duitschen onwil was uitgelokt, aan die bezetting deel genomen om dien onwil te breken. Had België aan de bezetting geen deel genomen, dan waren de zaken, van een Europeesch standpunt uit, wellicht onherroepelijk bedorven geraakt, terwijl de matigende en praktische invloed van België, waarvan de Belgische herstelplannen getuigen, als

het ware de brug hielp bouwen, waarop Engeland, Frankrijk en de verschillende bij de herstelkwestie betrokken mogendheden, elkaar opnieuw konden ontmoeten.

Thans wordt het Dawesplan ten uitvoer gelegd, en zijn de vooruitzichten onbetwistbaar verbeterd, al bestaat er nog geen aanleiding tot overdreven optimisme.

Te Genève heeft België het beslist opgenomen voor het verplichte scheidsgerecht; en onbetwistbaar kan België op dat gebied voorgaan, vermits de kleine naties er een levensbelang bij hebben, dat het gevaar van nieuwe oorlogen zooveel mogelijk wordt gekeerd. Op het gebied van de ontwapening hebben wij echter niet voor te gaan wegens onze aardrijkskundige ligging, want men kan niet zeggen, dat België aan militarisme doet, wanneer het voor een behoorlijke landsverdediging zorgt.

Overigens geldt het hier die buitenlandsche faktoren, waarop een klein land als België wel een nuttigen, maar dan toch slechts een matigen invloed uitoefenen kan.

Wijden wij liever onze aandacht aan wat wij in België zelf vermogen, en bedenken wij, welken weerslag onze eigen verhoudingen op de internationale politiek kunnen hebben.

Ook van dat standpunt uitgaande, verwerpen wij het separatisme als strijdig met het algemeen nationaal en het Vlaamsch belang, omdat het vooral in de huidige omstandigheden slechts tot gevolg kan hebben, dat aan de zelfstandige en voor West-Europa zoo nuttige Belgische evenwichtspolitiek wordt afbreuk gedaan, en bovendien slechts meebrengen zou, dat Brussel wellicht op onherroepelijke wijze zou moeten prijsgegeven worden, terwijl wij dagelijks vaststellen hoe, ondanks de anti-Vlaamsche taalpolitiek van het Brusselsch bestuur op schoolgebied, naarmate in de Vlaamsche gewesten de menschen betere Vlamingen leeren worden, zij ook te Brussel Vlamingen blijven, en daardoor, ondanks alles, het Vlaamsch leven in de hoofdstad helpen versterken.

Brussel moet het bindteeken blijven tusschen Vlamingen en Walen, en daarom juist vragen wij ons steeds af, van een nationaal standpunt uit, hoe het mogelijk is, dat vanwege de Brusselsche schooloverheden niet alles wordt gedaan, opdat de Brusselaars, die de lessen van de scholen der hoofdstad gevolgd hebben, minstens op behoorlijke wijze de twee landstalen

machtig zijn. Thans bestaat er daar één enkele bekommernis: het Vlaamsch uitroeien door middel van de school!

Die kortzichtige politiek is volkomen verkeerd en verwerpelijk, want duidelijker wordt het met den dag, dat alleen zij, die de Vlamingen een volledige gelijkheid op elk gebied verzekeren willen, de staatkundige eenheid van België vrijwaren en de internationale roeping van het land helpen verzekeren.

Wanneer men het echter heeft over zelfbestuur, dan zou men niet mogen vergeten, dat onze provinciale en gemeentelijke autonomie een ruim arbeidsveld biedt voor diegenen, die te recht overtuigd zijn, dat een beheer, aangepast aan eigen aard en eigen behoeften, het best de volksbelangen vrijwaart. In weinige landen is de gemeentelijke autonomie verder gedreven dan in België, en men zou haast kunnen zeggen, dat zij gedeeltelijk beantwoordt aan het kantonaal stelsel in Zwitserland, want indien Zwitserland soms aangehaald wordt als een toonbeeld, dan dient er op gewezen, dat in Zwitserland zelf, dat nochtans wegens zijn aardrijkskundige ligging minder blootgesteld is dan België, er geen bestuurlijke scheiding bestaat.

Zwitserland heeft één enkel parlement, terwijl wij, in een klein en bedreigd land als het onze, volgens diegenen, die de bestuurlijke scheiding willen, een proefneming zouden moeten doen met drie parlementen: het eene vermoedelijk te Antwerpen of te Gent, het tweede te Luik of te Charleroi, het derde te Brussel. En dan nog zouden deze drie staatjes zoo los mogelijk verbonden zijn op buitenlandsch gebied, zoodat het separatisme zou voor gevolg hebben, dat België, indien het in deze voorwaarden wilde blijven bestaan, zich steeds op buitenlandsch gebied zou te gedragen hebben zooals het Waalsch Parlement, dat vooral zijn richtsnoeren zou halen uit Parijs, het zou voorschrijven; ging zulks niet, dan zou men de scheiding natuurlijk wel wat verder drijven: Wallonië bij Frankrijk, Brussel idem, en Vlaanderen bij Nederland.

Alsof zoo iets gebeuren kon zonder dat de groote mogendheden er zich aan gelegen laten!

In vollen oorlog waren er Duitschers, die zich een akkoord met Frankrijk indachten, waardoor België broederlijk verdeeld werd tusschen Duitschland en Frankrijk, terwijl Nederland, geheel omprangd door een onder Duitsche souvereniteit

geplaatst Vlaanderen, onvermijdbaar in Duitsche afhankelijkheid ware geraakt.

Het ware prachtig geweest voor den vrede, heerlijk voor de Nederlandsch beschaving en uitmuntend voor het Vlaamsche volksbelang!

Wezen wij er op bedacht, dat wij ook thans, terwijl een grootere tegenstelling tusschen Fransche en Engelsche belangen mogelijk is, geen enkele aanleiding geven om in den vreemde de gedachte op te wekken, als zouden Vlamingen en Walen er werkelijk aan denken tot een scheiding over te gaan, die in strijd is met de algemeene Europeesche belangen.

Wij zien te Genève een nieuw volkenrecht ontstaan, dat grootendeels zijn oorsprong vindt in den meineedigen overval van België. Wij moeten die adelbrieven bewaren; aldus bewijzen wij een onbetwistbaren dienst aan den Europeeschen vrede.

M^{r} JULIUS HOSTE J^{r}.

Romeinsche Verbeelding
Vervolg[1].

De eerste dag ging boven het lijk van Metellus Verus op. Zon groeide over de baar en hulde den doode in goedheid en goud. Het atrium stond doorglansd van oud geluk, de morgen was jong en een sprookje, het leven ontbloeide allerwegen en de dooden sliepen maar...

Over Lucius gleed het licht; zijn wanhoop ontdooide en een stil verdriet om vader en om alle leed kwam branden in zijn oogen: hij weende...

Slaven kwamen bevelen halen. Hij vermande zich, want hij moest de sterke meester zijn en de dag bracht zorgen en veel drukte. Het viel hem zwaar en pijnlijk. In den nanoen vluchtte Lucius naar de bibliotheek, waar hij pogen zou de lijkrede te bebroeden, die bij de uitvaart moest gehouden worden. Maar de gedachte te midden van zon en menschen, op 't stralend middaguur te moeten spreken over zijns vaders leven en deugden maakte hem ziek van schuchterheid en tobbend zat hij den meelijdenden avond te verbeiden.

De stilte dampte uit het slapend impluviumwater op als hij zijn moeder leidde tot bij de baar.

De kreet was dierlijk en opstandig. Haar handen zochten Metellus en omklauwden leegte... In Lucius' vuisten werden ze stil en smeekend: hij bracht hen bij het doode hart en de vele litteekens, in dienst van 't ondankbare vaderland opgeloopen. En het diepste streelend, biechtte ze Lucius op wat hij door de menschen vroeger al vernomen had: hoe zijn vader haar van schoone slavin tot zijn vrouw had gemaakt en welk feest van passie hun leven was geweest, voor zijn drang naar studie en

(1) Zie blz. 67.

haar ziekte ze vervreemdden aan elkaar. Ze zweeg plots, verloren in verleden en wachtend op de woorden van haar zoon, den nieuwen meester. Hij nam haar in de armen en zijn kus was als een brug naar oude teederheid.

De komende dagen rumoerden, vol hol gerucht van betaalde ingetogenen en vormelijk bezoek. Soms meldde de nomenclator een vriend aan. Cajus bracht den troost van handdruk en van zwijgen; Aulus straalde in een glans van eeuwige verliefdheid: het rouwbeklag klonk valsch uit zijn gelukkigen mond, maar hij stelde voor de lijkrede te houden en Lucius' handen wogen zwaar van dankbaarheid.

De uren gleden, vreemd en afwezig, voorbij zijn nakend gedroom. Hij staarde zich blind op dezelfde smartelijke gedachte, die als een koud, wit licht brandde in donkere eenzaamheid. Soms goten de nachten weeïge weelden over hem uit: hij voelde den doode gansch van hem, omarmd door zijn teederste denken, het dichtst bij hem in sereen gepeins.

Maar een vallend rozenblad ontnuchterde en Lucius ontwaakte, vol verdriet.

Eensklaps was er de morgen der begrafenis, met een feestelijke zon boven de levende stad en 't stille huis veroverd door klagende vrouwen, fluit- en gebarenspelers: bont en rumoerig naast den zwijgenden ernst der maskerdragers en rouwende vrijgemaakten. In zwarte stola kringden familie en vrienden rond de baar, luisterend of de lijkwagen niet naderde. Hij kwam en rolde over Lucius' hart.

Toen gaapte een lange, bange stond...

Gebaarde slaven in losse tunica droegen den goeden meester buiten. De fluiten lamenteerden: hun klagen leidde Lucius aan een hand. Hij volgde onbewust, in een zelfde ongelooflijke verwondering der eerste uren, het lijk tot aan den drempel en zag den langen, wachtenden stoet.

Vrouwen begonnen te weeklagen en de tocht ving aan. Daar kwam plots van uit de diepten van 't verlaten huis een dierlijke kreet aanloeien en Lucius aarzelde. De arm van den dissignator ondersteunde hem en hij strompelde door een vreemd, fantastisch Rome vol rouwmuziek en ongewone drukte. Rond de tooneelspelers, die Metellus' kleeren droegen en zijn taal en gebaren nabootsten, drumde woelig volk en joepte soms een jonge lach.

Men naderde 't forum romanum: luider kloegen de vrouwen en droefden de fluiten; lictoren herstelden de orde; hier en daar schikte een deelnemer de plooien van zijn toga en keek voornaam.

Het leven stroomde langs de Via sacria den stoet te gemoet en Lucius keek op, ontwakend. Hij zag de harmonieuse tempels oprijzen in marmeren glorie en hun majesteit verkalmde hem. Tegen een goud en blauwe apotheoselucht rondden 't Pantheon en de Juliabasiliek hun koepels en boven op den triomfboog steigerden bronzen paarden naar de zon. Van alle trappen daalden dwergen, de terrassen liepen leeg en vlakten achter hun balustrades; uit de wisselkantoren rond het oerarium, uit winkels en portieken kwamen nieuwsgierigen toegestroomd, kleurig en druk tusschen de blanke, stille gevels.

Rond de rostra Julia stolde de vloed tot mierende massa. Verwachting leefde in gesprek en vraag: een rijk patriciër werd begraven, - hij was zoo plots gestorven voor zijn tafel - de rede zou wel mooi zijn, want de zoon, die dichtte, - hield hij de laudatio niet, dan was ze stellig vet betaald - en bracht voorzeker dingen om thuis gezellig te bepraten.

De dragers met de wassen maskers der voorouders hadden ‘pas plaats genomen in de curaalstoelen rond het spreekgestoelte als de stem van Aulus reeds opging boven de luisterende menigte. Hij sprak oppervlakkig over diepe dingen, maar Lucius vergaf hem, want de jongen leek vol goeden wil en 't verlies, dat dood heet, was hem onbekend. Zijn witte handen teekenden oratorische gebaren rond zijn gesierde zinnen: wellicht stond zijn meisje onder de vrouwen en straks werd zijn rede besproken.

Lucius sloot de oogen: hij voelde nu simpele woorden wellen, die dropen van leed en vereering, en bad ze in geknielde devotie.

Langs de oude Palatinuswijk en de Porta Appia kronkelde de stoet de stad uit, naar het ustrinum, waar de brandstapel wachtte, kubiek en gesmukt. De Lente zong over de wereld en de zonnige ruimte trilde. Geluid van gelukkige stemmen ging achter Lucius op. Hij hoorde ze niet en ging, vervreemd en eenzaam, achter de baar: zijn zwaar verdriet stond hoog en breed, als een lectus funebris, in de gouden Campagna.

Rond het ustrinum groeide de stilte mysterieus. Lucius naderde zijn vader: hij opende voor 't laatst de doode oogen op

het licht, waarin de goden wonen, ontstak de toorts en bracht ze zwijmelend, met afgewend gelaat, aan den smeulenden brandstapel. De vlammen wikkelden het lijk in roode toga's. Aloës en myrrhe walmden. De lamentaties vielen met het vuur. Een priester sprenkelde wijn over 't vunzend olijvenhout, mengde Metellus' assche met reukwerk en gaarde ze in een albasten vaas. Lucius droeg die tusschen zijn gereinigde handen, dicht bij zijn hart en voelde zijn warm leven langzaam haar door-lauwen.

Aan het grafmonument ruischte 't ultieme ‘have, anima candida’ en Metellus bleef alleen met een kus van Lucius, met bloemen en een lampevlam. De genoodigden keerden, hongerig en dorstig, terug naar het leven. Lucius huurde een draagstoel, sloot de gordijnen op de vreugd der levende stad en look de oogen, overwonnen.

De smart der moeder kreunde door het huis en smeekte om nieuws over de plechtigheid. En toen Metellus een tweede maal, in woorden, begraven was, kwam over hen een wegend gevoel van volledig verlies en een vrees voor de nakende eenzaamheid. De treurigste avond van hun leven daalde en de nacht was slapeloos...

Een wondere tijd brak aan: vreemde stilte vervroomde alle woorden, verinnigde ieder gebaar, mijmerde rond hun gedachten: een eetmaal en het bad werden gebeurtenissen in den droomenden dag. Lucius doolde door de leege vertrekken, onder hun vergulde zoldering, voorbij de weerspiegelende marmerwanden; zat te peinzen aan de vijverkom, bekeek soms in de pinakotheek de wit- en blonde cameeën of de oude muntstukken, ontsloot de boekerij, waar de zon vroeger vreugd en moed had gebracht, lag op het solarium te soezen en zag 's avonds boven den schaduwtuin en de stad in goudmist de hooge sterren opgaan. De doode waarde in den weemoed van het schemeruur en zijn aanwezigheid bezielde 't nachtelijk park. Ging hij niet, wit en peinzend, van achter een laurierboschje te voorschijn treden en stappen naar het tabilium, een waarheid achterna?

Sommige avonden sloot Lucius zich daar op, ontstak zijns vaders lamp en mediteerde, of hij bezocht zijn moeder, waarrond de leegte tastbaar was. Zijn medelijden vulde de eenzaamheid,

haar blindheid zag de dingen, die zijn lichtende stem omstraalde. Hij voelde die goedheid zijn leven verfrisschen, emoties uit den kindertijd leefden op en verinnigden zijn woorden.

Soms vond Lucius zijn moeder slapend. Hij zag de rimpels, de verwoestingen van 't leed en de jaren, het gele, verschrompeld gelaat, de triestigheid van 't verflenste vleesch en hoe haar ouderdom een langzaam sterven was. Peinzend sloot hij de gordijnen rond het gebeeldhouwde bed en ging naar het sacrarium bidden opdat de penaten zich zouden ontfermen over de dooden en den slaap der levenden...

De dagen gleden langzaam zijn mijmerend leed voorbij: soms af en toe kwam de onrust van verspringende gepeinzen die effenheid beroeren. Aan een herinnering rankten ze vast, losten weer en verijlden in leegheid, plots gevuld met weten en met pijn.

De negende dag na de begrafenis bracht geweld van daden. Vroeg al deelde Lucius vleesch en geld aan de armen uit. Hij zag den dank in hun oogen en vrede streek over zijn verdriet. De tocht naar 't graf was een tweede uitvaart: het bloed van den geslachtofferden bok brandde rood als vlammen, de honig smaakte bitter en Lucius keerde, gewond door de drukte, naar de pijn van het doodenmaal.

De teerste kleuren van spijzen en vruchten schaterden hel, scherp sneed het lichtste gerucht door de stilte en gedempte woorden galmden. Cajus zag den smartelijken glimlach van den gastheer en troonde de genoodigden mee.

Toen Lucius weerkeerde na de begroeting buiten, waren de slaven reeds druk in de weer. Hij ontvluchtte hun luid bedrijf en zocht het zwijgen van zijn moeder en de stilte van heu, cubiculum op. Haar koele, zachte handen aaiden de moeheid van zijn warm, zwaar voorhoofd weg. Onder 't langzaam streelen leefde de gedachte aan zijn vader weer zuiver, rustig op en hij sliep in tegen haar kussen, als een getroost kind...

De tijd omwatte zijn verdriet. De dagen gingen open op rijke stilte en op vruchtbare eenzaamheid. Ze bonden zijn gedachten saam met al wat hem omgaf en alles glansde warm en levend van zijn eigen voelen en doordenken. De dingen stonden gedompeld in een vrede, die rond en binnen hem was. Innigheid van fluisterende muziek streek over zijn ziel als een geur van

geluid. Zijn binnenleven ontwaakte soms zoo zacht en zalig, dat hij de oogen sluiten moest op de weelden van dien blanken dageraad.

In Lucius brak een tijd van ontdekkingen aan...

Hij had een Griekschen beeldhouwer ontboden en uren lang zat hij op een hooge schabel den nobelen arbeid der scheppende handen aan te kijken. Met houw en haaltjes ontdekte de beitel een marmeren Metellus. Lucius zag hem groeien in schoonheid en licht, nieuw-wit tusschen de beelden der vaderen. En met vrome aandacht kijkend, voelde hij een Metellus van vleesch en bloed in hem opstaan en 't verleden verrijzen.

Maar zelden was hij in Lucius' jeugd verschenen, gewoonlijk aan de Rijngrenzen in een stad van tenten en soldaten. Soms kwamen brieven en het stille huis ontwaakte: moeder las ze hem voor, kleedde zich mooi, deelde geld aan de slaven uit en kocht juweelen. Ieder jaar, des Zomers, keerde hij voor een poos. Ze reisden hem te gemoet, in feestgewaad, met al hun sieraden, de carruca verguld en vol bloemen.

De dagen vlamden op in koorts van drukte, met plotse kalmten van huiselijkheid. Dan voelde Lucius zich dicht bij zijn vader, gelukkig om een woord, een zeldzame streeling. Metellus nam hem op de knieën en keek met vochtigen blik. Wat zocht hij in de groote kinderoogen? Las hij er 't langzaam rijpen in van wat boven de wieg werd gedroomd? Want van zijn moeder wist Lucius hoe Metellus had geweend, omdat de boorling een jongen was, die misschien vervullen zou wat in zijn eigen leven onvervuld gebleven was.

Hij herinnerde zich een milden zomermorgen, lang geleden.

Door een hoorn blies hij een scheepje over 't water van 't impluvium voort. In 't atrium liep zijn vader te peinzen. Plots stond hij naast hem en hief den kraaienden knaap op naar de warmte van zijn kus, naar het licht van zijn oogen.

Nu eerst begreep Lucius hun glans en de verwachting in den jongen blik...

Hij herinnerde zich een stormigen avond van 't voorbije jaar...

Hij keerde dronken naar huis en struikelde over de bloemen rond de vijverkom. In het tabilium zat zijn vader te lezen. Eensklaps was hij naast hem en hief den gevallen zoon op naar de pijn van zijn zwijgen, naar het licht van zijn oogen.

Nu eerst zag Lucius den doffen glans en het bittere in den ouden blik...

Tusschen dien ochtend en dien nacht lag hun verleden als een zee tusschen eilanden.

Hij keek het marmeren beeld aan en den vree der blanke oogen. Hoe was zijn leven laf en zonder goedheid voorbij dat van zijn vader gegaan, in de ure vooral der groote ontgoocheling!

Met het heele huis had hij de benoeming van Metellus tot legaat der Rijnlegers en den triomfantelijken intocht langs de Via triomphalis en het Marsveld gehoopt. In een hoogmoedigen droom was zijn vader hem voorbijgereden op 't vergulde vierspan, tusschen lictoren, palmendragende maagden, bekranst en belauwerd, in kleurigen, gedreven chalkochiton, hoog boven de koperen hoornfanfares, het rhythmisch stappen der soldaten en 't gejuich van Rome in feest.

Het nieuws der mislukking velde Metellus. Verbitterd brak hij vele banden: alleen een schoon herinneren bond hem nog aan sommige strijders, ziek of vroeg-oud weergekeerd uit een land van mist en wouden. Hij zwreeg en sloot zich op in eenzaamheid, in haar kracht en in haar troost.

Ieder Lente, als de saturnaliën een koorts van dolheid in de stad ontstaken en het dronken plebs, toortsen zwaaiend, door den rooden nacht zwijmelde, ontvluchtte Metellus de grove orgie, waartegen zich zijn fijnzinnigheid verzette. Dan trok hij naar zijn landgoed en peinsde er onder den ernst der boomen of voor de simpelheid van 't dierenleven, dat over zoden dartelde, in kooien kweelde of het landschap stoffeerde. Hij dwaalde langs vijvers vol gouden doraden, zat 's morgens bij de bron te wachten tot de klaarte zijn denken verlichtte, zocht 's middags schaduw' in 't platanenprieel en hoorde rond hem het leven groeien. Bij de fontein, tusschen rozen en witte pauwen, ontloken de gedachten gemakkelijk en soms, als 's avonds de tuin met zijn perken en palmfiguren, met boomen en beelden uitdoofde in schemering, zong in Metellus een vredig geluk om gevonden waarheid.

Wanneer de groote hitte kwam, reisde de heele familie naar Bajac of naar Putcoli. Hij wandelde er langs de muziek der zee, ver van het mondaine strandleven, door een frischheid van lucht en verte, die zijn gedachten verruimden.

Daar zonden de goden hem zekeren morgen 't verlangen naar

Egypte, waarover de lector met een heimwee sprak, dat zijn woorden verinnigde. De reis was 't groot gebeuren van Metellus' leven geworden.

Weer zag Lucius de morgen dagen boven de Napelsche baai. In 't prille licht droomde de zilveren trireem met 't mysterie der verre landen in de bolle zeilen. Op de voorplecht offerde Metellus bloemen en wierook aan 't ivoren Minerva-beeldje, dat schip en bemanning beschermen zou.

Toen hij keerde uit dit land van zijn ziel, waren zijn oogen verjongd en vol goud.

Het sprookje van den lector had geleefd in 't wijze Alexandrië, in 't zonnig, overstroomde Nijllandschap, in Thebe met haar honderd poorten. Door zijn droom gleden visioenen van palmen en ibis, van woestijn en oase, van ploegenden fellah en wevende vrouw. Van 't geheim der pyramiden, 't raadsel der sphinxen en 't mysterie der tempels wiekten zijn gedachten weg naar eeuwigheid en goden.

Het heimwee van den slaaf was het zijne geworden; een vrouwenbeeldje op de werktafel vertroostte het met marmeren glimlach. Meer dan ooit trok Metellus zich in het tabilium terug en proefde er den fijnen wellust der overpeinzing. De lector las hem een Horuslegende, een Osiris-mythe of uit ‘Het Boek der Dooden’ voor; soms tokkelde Metellus een liedje van ginder op de guitaar, en de ziel van Egypte bewoonde de kamer.

Zoo sleet hij zijn laatste jaren en kende 't wit geluk van vrede met zichzelf in levende eenzaamheid.

Daar had Lucius hem dien avond dood gevonden voor het perkament en voor zijn laatste daad: een neergeschreven gedachte.

Dagen achtereen sloot Lucius zich op in de sereene stilte der bibliotheek, tusschen de wanden van boeken, voor het peinzend Socratesbeeld. Hij las de rollen en ontdekte een nieuwen vader. 't Gelaat van Metellus keek hem van uit de bladen aan, de woorden wekten de zachte muziek van zijn stem, door de zinnen trilde de hartstocht van den eenzame, die zich eindelijk uitstorten kan.

Daar had Metellus rijke uren gesleten in opperst zelfbezit, zich voor zijn tafel uitgedacht en uitgedroomd, langzaam, van alle leed en kleinheid bevrijd.

Het kwam over Lucius als een verhaal uit vreemde wereld en uit anderen tijd, lijk een openbaring van versche menschelijkheid.

Hij zag hem ten voeten uit en volledig: een nobel Romein en een edel mensch, wien weinig menschelijks onverschillig gebleven was. Een goed en fijnzinnig man had hier zijn ziel gezocht en ontleed, zijn ik ontdekt en opgebiecht, in 't leed om zonde en ontgoocheling een onverwoestbaar idealisme beleden.

In Lucius ontwaakte een gulzige aandacht. Ze riep in hem een vruchtbaarheid van gedachten wakker, een klaarder inzicht, een dieper besef. Lang kon hij staren op een zin en er van wegmijmeren naar menschen en dingen, naar heden en toekomst, zich omringen met verleden en herinnering.

Een morgen van zieke stemming, dat het ‘Ken u zelf’; van Socrates, in goudmozaiek op de fries, hem trof, begon hij zijn eigen leven te bepeinzen.

In Metellus' dagboek vond Lucius de historie van zijn jongste jeugd: 't poëma der verwachtingen, 't relaas der betrapte momenten, van naieve gezegden, de koele teederheden eener bewaarde liefde, die op de jaren wachtte, dat ze bruggen kon van man tot knaap. De tijd kwam dat hij zich langzaam loswikkelde uit moeders warme bezorgdheid en als jongen naar vaderlijke genegenheid verlangen ging. Toen was Metellus afwezig, of weg in werk, in gedachten en Lucius zocht zijn leermeester op, die hem de stoïcijnen voorlas en verklaarde. De woorden logen en hun koelheid doorhuiverde zijn warm gemoed. Ruime vreugden of troostelooze triestigheden bezielden plots zijn mijmerende eenzaamheid en hij snikte soms, alleen in den avond, om een verdriet, dat weelde was en pijn. Amper veertien trok hij de toga virilis aan en offerde de Laren de zilveren amulet, die zijn kindsheid beschermd had.

Het leven brak open in wilde zaligheid, in onstuimigen drang en stormige bevrijding. Hij sleet de dagen van een rijk patriciërszoon, zijn tijd verdeeld tusschen spel en schouwburg, festijn en vrouwen.

In het circus Maximus rende hij te paard het opgejaagde wild na of verscheen op de ludus Troja, bedwelmd door de kleur en de koorts der schijngevechten.

Maar liefst waren hem de wedstrijden als hij met zijn leeren helm en de kleeren vast om 't lijf gesnoerd, de schimmige

paarden mende voorbij de obelisken der arena en de rijen toeschouwers zag wentelen rond de spil van zijn eigen bewegen. Plots kon afkeer voor dit geweld hem overvallen: hij verkoos het kalmere kaatsbalspel of den schouwburg, waar schoone stilten hem ontroerden.

Tusschen kolommen en portieken heerschten roodgemantelde vorsten, leden koninginnen van purper en smart, baden witte priesteressen, vochten gehelmde soldaten en waren poovere herders gelukkig. Gemaskerd en op hooge cothurnes vertoonden ze de tafereelen van een pantomime, het leven van doorluchtige Romeinen of de zure vroolijkheid eener satyre. Soms trad hij zelf op in de atellanes en parodieerde met vrienden en deernen de ceremoniën der christenen. Orgieën laaiden los en doorvlamden zijn gulzig vleesch.

De levende lijn van een been, het teere welven der borsten onder honiggele palla, wiegende heupen en gratieus gebaar, 't licht van een blik of een glimlach doorgloeiden hem met een geluk, dat weelde was en weemoed. Hij had het gezocht in grof genot bij soldatenhoeren, in kroegen rond de kazernen, omvat in Declia, het Grieksch slavinnetje, versierd soms met fantasie en geadeld door wat schoonheid.

Begin April, als de sneeuw op de bergen smolt en de weiden vol viooltjes purperden, werd Venus op de Isola sacra gevierd. Lijk een sater achter boomen belonkte hij de schemerende naaktheid der maagden, in hun bad voor de offerande, en schaakte de jongste, hollend naar het bosch, waar hij een mossig plekje wist en de stilte warm en donker. Of hij liet zich drijven in zijn bebloemde boot, wijl rond hem zingende slavinnen zwommen en hij het rhythme zocht van 't liedje, waarmee hij zijn liefje dien avond winnen zou.

Herinneringen ontwaakten. Hij zag 't spektakel zijner passie, den wilden roes, de vreugd en het leed van 't oogenblik naast zijns vaders tucht en gebondenheid, de oppervlakte nevens de diepte en hij voelde zich klein en donker, verloren in gewoon-heid.

Dagen liep hij daarover te peinzen. Onrust dreef hem naar den tuin, waar de rozen lachten in den gouden dag. Hij voelde de glorieuse klaarte hem doordringen, hem vullen met stille helderheid. En eens, dat Lucius van uit het zomertriclinium de schaduw als een kleed zag vallen over 't blanke Priape-beeld,

ontwaakte Metellus in hem. Hij zag zijn wijzen glimlach en begreep den lichten blik.

Was hij niet jong en krachtig, herboren en gelouterd? Droeg hij in zich de rijke mogelijkheden niet van elke jeugd, van ieder zich vernieuwend leven? Lagen de wegen niet open, ook die naar zijn vader, naar verte en alle oneindigheid?

Voornemens kiemden, vragen rezen over dingen, waaraan hij nog nooit had gedacht en hij rilde van voorvoelde zaligheid.

Een wijde, rustige klaarte spande zich over de dagen uit, hij voelde zich frisch en ontvankelijk, niet eenzaam meer in de eenzaamheid en rijk aan innerlijke trezoren. Symphatie om alle leven, een belangstelling in al wat hem omgaf verruimde zijn denken, verblijdde zijn aandacht. Hij kon zich met een idee opsluiten, er van wegdrijven op overpeinzing naar nooit vermoede heerlijkheid, naar landen van ziel en droom. Virginale emoties doortrilden hem: het werd een kuische hartstocht, een witte passie. Ze voerde hem dagelijks naar de bibliotheek zijns vaders, waar hij ze weervond in het uitgeschreven leven van Metellus.

Hij bedacht de kantteekeningen over wezen en dood, over menschen en goden. Hij las het vele zoeken en het luttel vinden, het streven naar inzicht en licht, naar regel en wet, geluk en harmonie. Hij zag den strijd tusschen stof en geest, fantasie en nuchterheid, lust en deugd. Hij zocht den band tusschen eenling, groep, massa, god; ontdekte wezen achter schijn, inhoud onder vorm, ziel in lichaam, de kern der dingen.

Een gevoelig mensch had hier het menschelijk leven doorschouwd en bemind: zijn helden aanbeden, zijn leed vertroost, zijn leelijkheid verschoond.

De muziek der goedheid zoemde uit de blaren op en doorinnigde Lucius met een geluk, dat de wereld overvloeide...

JAAK LEMMERS.

(Wordt voortgezet).

[Verzen]

De Morillen

Wij wrongen het lijfje zoo graag door de hagen,
Als 't jaar niet meer spookte met spattende grillen,
En wipten besloten van weide tot weide,
Op zoek naar de lekkere, malsche morillen.
Al vroeg in den morgen verlokten de plekjes,
Waar, diep in de donkere pijltjes gedoken,
De prettige zwammen als vleezige bloemen
In 't warme geluw van de nachten ontloken.
Wij zochten, gebukt naar den grazigen bodem,
En dorsten de voeten bijna niet verzetten,
Beducht dat wij onder de bottende wilgen
De mollige koppekens mochten verpletten.
Wij spiedden, gespannen, geen woordeken uitend.
Maar heisa! hoe juichten de jeugdige monden,
Wanneer wij ze, dof-ros en koddig gerimpeld,
Soms twintig of dertig te gare daar vonden!
Hoe beefden de gretige handen bij 't plukken!
Hoe gingen de boezems aan 't jagen, aan 't hijgen,
Terwijl wij de knollen als wilde kastanjes
Aan zwaaiende koordekens poogden te rijgen!...

Wat waaiden ten onzent dan leutige winden,
Wanneer wij de meid en de moeder verrasten,
Ofwel op den disch van den rijken notaris
Naar 't loonende geldje - wablief? - mochten tasten!
Dan waren vergeten de nijdige netels,
Die vaak in de haastige handen ons beten,
Vergeten hoe grimmig de krullende bramen
Ons teedere wangen met schrammen doorreten.
De stuivertjes zongen, op 't einde der lente,
Een klingelend lied in de zwellende zakken,

En ook de gedroogde, dan weder geweekte
Morilletjes konden de tongen doen smakken.
Vooral in Augustus, na 't kappen van 't koren:
Dan noodde de ronkende kachel tot snoepen,
Dan dansten wij rond bij het kissen en kassen!
Een geur in het huis - om victorie te roepen!...

Maar tóch was het fijnste genoegen der knapen,
Al neep het hun nekken zoo boos bij het bukken,
Het zoeken naar buit op de bloemige zode, -
Het plotse gejoel bij het vinden en plukken!...

Hoe verre zijn nu die gezegende dagen!...
Nog harder dan hout zijn mijn jichtige leden...
Hun bloed heeft het dansen verleerd in de vaten...
'k Ben Adam, verjaagd uit het bloeiende Eden...
De wereld, wat sloeg zij met nukkige slagen!
Wat kroop er een laagheid alom op mijn wegen!...
Vaak wensch ik, bij 't worden der heerlijke zonne:
‘Ach, zag ik ze reeds in de golven gezegen!’
Het leven is bittere gal in mijn beker,
En donkerder worden mijn donkere kimmen.
Geen macht weet de sneeuw van den winter te weren,
Verhindert het rozige licht te verglimmen...

Ach, mocht ik nog hopen op milder gebeuren,
Op machtiger adem na blijder ontwaken!
Ik zou nog zoo graag in haar laatste gejubel
Mijn heilige Muze voor Limburg zien blaken.
Voor Limburg, mijn Limburg, de schoonste der gouwen,
Waar rijker palet in de zonne kan branden,
Waar kleuriger bloemen de velden doorgolven
Dan waar het ook zij in de wereldwaranden!...
Ach, wilden mijn dagen nog smaken als vroeger,
Als vroeger na 't spoken der spattende grillen,
Nog smaken gelijk na het kappen van 't koren,
Nog smaken gelijk die gezonde morillen!...

LAMBRECHT LAMBRECHTS.

Een Blik op het modern Muziekleven

> Das Wichtigste in der Musik steht nicht in den Noten.
> (GUSTAV MAHLER).

Het zou zonder twijfel zeer paradoxaal klinken, moest iemand beweren, dat ons huidig muziekaal leven een beangstigende periode van depressie doorleeft, welke voor de muziek zelf, indien niet binnen een spanne tijds de dingen weer in hun normale gang terugkeren, dreigt gevaarlijk te worden. De meeste lui die slechts oppervlakkig het muziekleven meemaken zouden vreemd opkijken, nu ze getuigen zijn van een schijnbaar opleven van muziekale aktiviteit op alle gebied, zowel in het produktieve als in het reproduktieve: recital, konsert en theater. Met recht zou de leek zich mogen afvragen of onze hedendaagse overproduktie, het onberekenbare aantal virtuozen of die zich zo noemen en de steeds toenemende massa van konsert- en theaterbezoekers, of dit alles zeg ik, niet eer de tekenen zijn van een aktieve belangstelling dan wel van een onrustwekkend verval. Voor wie de zaken echter een beetje van dichterbij nagaat, lijkt het nochtans zo geen paradox. En het is maar best, dat we het onszelf, zij het dan ook met een zekere weemoed, onbevangen bekennen, dat ons modern muziekleven, zoals overigens het hele artistieke leven van onze tijd, grote wonden vertoont. Objektief op deze te wijzen wil het doel van dit artikel zijn: met de enkele argumenten die het aanbrengen zal, bedoelt het vooral de muziekale wantoestanden algemeen te kritiseren: het heeft allerminst op het oog personen te willen aanvallen, doch enkel de ellendige zeden, die in het muziekleven burgerrecht hebben veroverd, in een ander daglicht te plaatsen dan tot nog toe het geval was. Er kan evenmin spraak zijn aan lokale of nationale toestanden de schuld te wijten van het onbehaaglik gevoel, dat vooral de jongere intellektuelen ondervinden, zodra ze met een der uitingen van de muziekale aktiviteit in aanraking komen. Want ook in die landen, waar nauweliks een paar decenniën

geleden de muziekkultuur op zijn krachtigst was, kent de jongste opkomende generatie diezelfde malaise, die noodzakelik uitmonden zal in een reagerende beweging tegen de gewoonten en de slenter, welke hun de vorige geslachten hebben trachten op te dienen als zijnde de ware vormen van het muziekleven.

De ziellоosheid van onze bedrijvigheid op muziekaal gebied is inderdaad schrijnend voor al wie het goed met het artistieke leven meent; wie het dicht aan het hart ligt beseft maar te wel, dat het muziekleven kwalitatief heeft verloren, waaraan het kwantitatief rijker geworden is. De produktie heeft zich niet kunnen uitbreiden dan ten koste van gevoel en idee: konsert en theater zijn ten offer gevallen aan virtuozendom en mercantilisme.

Voorshands bleven de pogingen tot reaktie slechts pogingen; ze waren of wel te zwak, of wel slechts gedeeltelik; meestal was het verlangen sterker dan de energie; in vele gevallen ook waren de ingekankerde zeden haar te sterk en werd elk streven, dat ging in een zin van vernieuwing, in de kiem verstikt.

Verwonderlik is het dan ook niet, dat menigeen, die belang stelt in de muziek, ze aktief of passief beoefent en levendig tracht naar reine, gezonde kondities voor hare ontwikkeling, zich reeds wanhopig de vraag heeft gesteld, waar ons muziekale leven heen moet en hoe uit de anomalieën van het heden de artistiek-sterke dagen van morgen zullen groeien. Meer dan een wacht hoopvol op een totale revolutie en in de mentaliteit en in het artistieke optreden: symptomen zijn er reeds, die ons vertrouwen schenken in de komende kunst.

Wanneer we nu op de grote tekortkomingen van de moderne artiest de aandacht willen vestigen, dan dienen we vooraf met de betekenis van een paar bepalingen in het reine te wezen. Elke artistieke daad, van welke aard die ook zijn mag, veronderstelt een produktie, die uit gevoel, idee en stof bestaat. Het positieve realiseren van de substantie (het gevoel) en de geest (de idee) tot een vorm (de materie) is het werk van de moderne musicus. Iemand die gevoelens en gedachten in klanken (een vorm dus) weet uit te drukken, zo dat uit deze vorm verheven, louterend gevoelen en denken straalt, is een artiest: hij is drager van substantie, idee en stof, anders gezegd, van God, geest en werkelikheid. Sedert Goethe weten we dat gevoel alles is en door het feit, dat ze van de ziel uitgaat, het

werkelik bevruchtend element. Juist omdat elke schepper op verschillende manier voelt, denkt en realiseert zijn de kunstprodukties zo verscheiden. In onze tijd kan echter nog één kunstopvatting gelden: de synthesiese. Wanneer de musicus er niet naar streeft het leven als een geheel op te vatten, bewijst hij daarmee dat hij de wet van zijn artistieke roeping niet kent.

Aan deze bepalingen hebben we voorlopig genoeg om er de tijdgenoot-toondichter aan te meten als aan een criterium. Shelley zei, dat de dichter (en we kunnen het woord hier vrij generaliseren) de 'unaknowledged legislator of the world' is. Wanneer we maar even nadenken over de ontzaglike responsabiliteit van de kunstenaar, dan moet ons oordeel streng zijn; werkelik kreatieve figuren blijven natuurlikerwijs buiten schot, maar de 'doorsnee-komponist', waarmee we nu eenmaal af te rekenen hebben, moeten we aan een juiste maatstaf toetsen. We vervallen weer noodzakelik in het paradox: de grote tekortkoming van de moderne komponist is zijn gebrek aan artisticiteit. Hij mist inderdaad gevoel en idee, de essentiële elementen van zijn kunst. Vorm zeker niet, want ook de onbeduidendste bezit tegenwoordig een verbluffende techniek, welke het resultaat vertegenwoordigt van een eeuwen-lange ontwikkeling van de muziek. Vergelijken we technies het werk van de Nederlandse en Italiaanse madrigalisten uit de Middeleeuwen met het werk van een Richard Strauss, een Debussy of een. Korsakof, b.v. (om niet de allerlaatste doorvoeringen op technies gebied te noemen: Strawienskie, Schönberg, e.a.), dan kunnen we ons best een idee vormen van haar ontwikkelingsgang, waaruit elk toondichter toch het zijne heeft kunnen putten. We komen verder wel op de kwestie van de techniek terug om het voortdurend konflikt waarvan zij het middenpunt is naderbij te bekijken. Blijft muziek-komponeren het eigen beleven en denken tot uitdrukking helpen, zo voegen we daar dadelik aan toe, dat alleen een gedurige, levendige en op het innerlike leven gekonsentreerde belangstelling en een tot de daad voerende geestdrift de voorwaarden zijn van artisticiteit. Techniek kan een ieder meester worden, maar de artistieke fijngevoeligheid, daarmee komt een mens op de wereld als met een grondtrek van zijn persoonlikheid. Juist over begaafdheid, aanleg, of hoe we het ook heten mogen, zijn bij de leek veelal verkeerde ideeën verspreid. De innerlike drang van de artiest

om zijn zieleleven uit te drukken noemt hij inspiratie; deze stelt hij zich voor als een hogere gift (wat juist is), die iemand plots te beurt valt (wat natuurlik nonsens is): weer goed heeft hij 't voor bij de bewering dat onze levende artiesten geen inspiratie meer hebben. Voor de Durchschnittsmensch nochtans geldt alleen de meesterschap over de stof; daarom is hij zo genadig met het woord artiest en noemt hij zo al diegenen die met een zekere knapheid een kunstambacht beoefenen.

Dit alles ware minder erg wanneer niet in de z.g. artistieke middens dezelfde valse begrippen vaste voet dreigden te vatten. Het lijkt reeds bij velen zo als zou alle artistiek produceren, dat inderdaad een strijd met de stof veronderstelt, enkel een kwestie van techniek zijn. Bij de ware artiest zijn zieleleven en realisatie-krachten vrijwel in evenwicht, maar zij, ‘qui sont restés en deçà des barrières’ zoals Moessorgskie ze noemde, tonen hier grote fouten en hun optreden wordt een dreigend gevaar voor de kunst. Hun talent - wie heeft er de dag van heden geen? - is alleen door techniese studiën gewonnen en door hun zelf-overschatting, welke geen onderscheid vermag te maken, sluiten ze elke mogelikheid tot verdere ontwikkeling af. Op het conservatorium alleen heeft nog niet éen toondichter de muziek geleerd en wanneer Schumann bekent dat hij van Jean Paul meer geleerd heeft dan van zijn leraars in harmonie of kontrapunt, weten we wel hoe dit te verstaan. Beethoven roept rond zijn veertigste jaar uit: ‘Jetzt kann ich komponieren.’ Hij bedoelde hier zeker niet de techniese kant van zijn kunst, doch wel: nu is mijn innerlik leven elke rest van naturalisme kwijt en heeft zich mijn talent verheven tot op de hoogte van het klare, bewuste beschouwen. Dit alleen wettigt het bestaan van de artiest: hij hoeft iemand te zijn met een zo diepe gevoels- en gedachtenwereld in zich om ze tot algemeengestyliseerde uitdrukking te voeren. Zijn ware leerschool zal dus steeds het leven blijven: de biografieën van alle grote toondichters zijn daar om het te bewijzen en zo hun leven niet immer vlekkeloos was in zijn uiterlike feiten, het was toch altijd groot in zijn innerlik gebeuren. ‘Wer lebt, gestaltet’, zei Goethe. Nu komt het er maar juist op aan, te leven. De moderne artiest kan niet meer die indruk van dieper levensbesef verwekken, omdat hij er zo 'n fenomenaal gemis aan heeft. Dan wordt de techniese vaardigheid ter hulp geroepen om de artis-

tieke impotentie te verbergen: ‘hij zwoegt zich ai om het reeds gedane te herdoen en brengt dingen voort, die niemand hem gevraagd heeft’ (Moessorgskie). Hij legt er zich op toe een fijne filigraankunst te leveren, - gekunstelde akkoordenbouw en holle effektmiddelen, - wier kompleks verbijstert, maar wier ziellоosheid voor de echte muziekkenner dadelik in het oog valt. Met zulke kunst (!) kan onze tijd geen genoegen meer nemen, en wel omdat zij het antagonisme is van de kunst zelf. Moest zij niet uitgaan van het innerlikste wezen van de mens, dan zou de eerste, de beste wetenschap ons een groter voldoening geven. Wetenschap mag gericht zijn tot de rede, muziek echter moet spreken tot gevoel en verstand.

Misschien hebben de ontzaglike ontwikkelingsmogelikheden van de muziektechniek zelf er schuld aan, dat de moderne muziek gevaar gaat lopen te ontaarden in bloot-technies machtsbetoon. Aansluitend bij onze eerste bepalingen, zullen we de techniek schetsen, als ‘de vereniging van alle materiele hulpmiddelen, die een toondichter ter hand staan om zijn innerlik leven mee te delen.’ Zij verschilt dus noodzakelik van individu tot individu, zo in haar methode als in haar omvang, maar zij kan slechts betekenis hebben in de handen van een werkelik artiest, voor wie ze nochtans niet zonder gevaar is, wanneer ze tot formule, tot systeem verwordt. (Een analyse van het werk van zekere epigonen van het muziekaal impressionisme is in die zin zeer overtuigend). Daarom kan alleen een objektieve houding tegenover de techniek een waarborg voor de komponist zijn: zij mag, hoe onmisbaar zij ook weze, slechts een middel zijn, nooit een doel: het zoeken naar nieuwe sonoriteiten of klankkoloriet ‘an-sich’ heeft geen de minste betekenis, wanneer het niet op logiese gronden is gevestigd.

‘Ik meen, schreef Schumann, dat mijn muziek niets van het handwerk in zich draagt, en dat ze meer aan het hart kost dan men wel gissen kan.’ Nog dit citaat van Moessorgskie wil ik hier ter overweging bijvoegen, waarna we met leedwezen zullen toevoegen moeten, dat we er sedert 1872 niet erg zijn op vooruitgegaan. ‘Zeg mij, zo klinkt het, wanneer ik jonge artiesten hoor praten, hetzij schilders of beeldhouwers, waarom ik hun gedachten kan volgen, hun opinies en hun doeleinden begrijpen en slechts zelden over techniek hoor spreken, behalve in gevallen van absolute noodwendigheid? Wanneer ik daaren-

tegen met toondichters omga, hoor ik maar zelden een levende gedachte uiten: men zou ze op de schoolbanken wanen; ze kennen enkel techniek en vaktermen. Is de muziek als kunst dan nog zo jong, dat men ze op zulke kinderachtige manier behoeft te bestuderen?'

Moessorgskie drong ook krachtdadig aan op de noodzakelikheid van een stevige, alzijdige kultuur, omdat hij haar groot belang voor de moderne musikus wel besefte. Al is het voorbeeld van niet-intellektuele komponisten er geweest (Chopin b.v.), toch past het in onze tijd niet meer, omdat ze een te machtige hefboom in het leven van de artiest mag genoemd worden. 'Wanneer zullen de lui, vraagt Moessorgskie, in stee van hun fuga's en hun drie obligate akten te schrijven, eens de boeken der wijzen openslaan en met wijzen over die boeken praten?' Voor de komponist van het heden is een algemene ontwikkeling de onrechtstreekse voorbereiding van zijn produceren, en zij oefent een misschien nog grotere invloed uit dan het milieu op zijn artistieke evolutie.

De bourgeois koestert over 't algemeen een vijandig gevoel tegenover de artiest, en als het eenmaal gewettigd zijn kan, dan is het wel omdat hij moet konstateren, dat velen een treurig gemis aan waardigheid vertonen. Hij eist van hem, en met recht, dat hij iemand is, die moreel-sterk staat en tot voorbeeld dienen moet. De geringste samenvoeger van noten tracht naar beroemdheid op hoge positie en ruimt dikwels op de meest on-artistieke wijze alle hinderpalen uit de weg. Het is begrijpelik, dat een kleinburgerlik-kortzichtige beoordeling vlug onrechtvaardig wordt, wanneer ze getuige is van kleinzielige scrupules, eerzuchtige betrachtingen en walgelike intrigues en ook de eerlike, oprechte artiest mee in 't gedrang brengt.

Het staat zo ijdel waanneer een artiest zich verlaagt om onmiddellik sukses te hebben, wrant, - aldus Michael Grusemann, - 'de demoed is de ziel van elke waarachtige kunstenaarschap. Het *werk* moet voor de dichter spreken. Het werk spreekt voor de dichter. Elk groot werk baant zich een weg, meestal, neen altijd, pas na de dood van de kunstenaar.' Dit is nu eenmaal het lot, ik ging haast zeggen het voorrecht, van de grote miskenden geweest, omdat zij het beneden hun waardigheid achtten zich aan dadelike voordelen te besmetten: bij hen zegepraalde steeds het princiep.

Doch de heiligste dingen zijn te allen tijde bezoedeld geworden. Werd niet de tempel te Jeruzalem ontheiligd door de handelaars, zo dat Christus ze moest wegzwepen? Onze kultuur ook heeft genoeg van de koopmansgeest, die reeds zo velen heeft gekontamineerd en zij kan alleen nog eerbiedig opkijken naar de artiest, wiens leven één stijgen, één streven naar eenvoud en diepte is, die steeds zichzelf loutert en voortdurend verschanst tegen de gevaarvolle bekoringen welke hem toelonken, de man eindelik, die nooit koncessies begaat en ook in de hachelikste momenten zich zelf blijft, met een woord, de man die zijn roeping opvat als een apostolaat.

Na de scheppende artiest komen we in de kring van de uitvoerende musici: de zanger, de virtuoos en de beroepsmuziekant. De sferen: de huismuziek, het recital, het symfonies konsert en het theater.

Laten we maar onmiddellik bekennen, dat ook hier het moderne muziekleven niet de allerlaatste waarden zoekt, ja, dat hier de intellektueel en de muziekbeoefenaar wel het meest ontgochelingen hebben opgedaan en zich met wanhoop en weerzin door de treurigste ondervindingen hebben moeten heenvechten. Het relativisme, de half- en middelmatigheid, welke hier heersen, zijn nauweliks nog in staat iemand belang in te boezemen; sommigen hebben zelfs ontmoedigd de rug gekeerd en meer dan één heeft getwijfeld aan het artistieke zelf. De schuld werd dikwels op de hals van de konventie geschoven, maar zij is het niet die ons muziekleven heeft vervormd en ontzenuwd. Ons maatschappelik en kultureel leven zijn slechts binnen de grenzen van een zekere konventie mogelik, dat begrijpt een ieder best, maar in dat konventionele kunnen nog grootheid, nog waarheid en schoonheid bestaan. Nu lijkt het wel zo of de muziekwereld het geloof daaraan verloren heeft, want de plaats die zij aan het cabotinage, het virtuozendom en het mercantilisme inruimt wordt steeds aanzienliker en op het podium vermindert het aantal artistiek-eerlike uitvoerders met de dag.

De oorzaken daarvan zijn vele en we kunnen ons slechts vergenoegen er enkele van aan te stippen. In de eerste plaats ligt de grote schuld aan de muziekale opvoeding zelf, die enkel op het beroep schijnt gericht te zijn. Is zij een onmiddellike voorbereiding voor het kunstleven? We geloven het niet, want

privaat onderwijs zowel als muziekschool hebben voorshands maar dit ene doel: in de kortst mogelike tijd een maximum van techniek aan de kwekeling bezorgen, zo dat hij ook over de minst gewone moeilikheden van de laatste muziek kan heenkomen. En al willen we haar belang niet wegpraten, toch mag zij de leerling niet als een hoofdzaak worden voorgehouden, wanneer ze in werkelikheid, evenals in de kreatieve kunst, niet meer dan een middel zijn mag, dat ook daar waar het niet tot die perfektie is ontwikkeld waaraan we zijn gewend geraakt, geen hinderpaal *is* om artistiek iets te presteren. Want het komt er toch in de eerste plaats maar op aan door de techniese middelen heen de innerlike gevoels- en kultuurmens te doen gevoelen en de verbluffendste techniek zal nooit bij machte zijn het tekort aan sentiments- en kultuurkrachten van de uitvoerder te vergoeden; en overal waar niet aan deze primordiale voorwaarde werd voldaan, nl. persoonlikheid, konden we niets dan negatieve uitslagen boeken. Weliswaar valt er bij enkelen sedert weinige jaren een vurig verlangen tot verbetering waar te nemen, maar in doorsnee voldoet de uitvoerende musicus van het heden niet aan de eisen, die we gerechtigd zijn hem te stellen. Over 't algemeen ontbreekt het hem aan dieper levensinzicht en algemene kultuur, zonder welke alle artistiek werk absoluut onmogelik is op dit terrein. Wie kan Beethoven spelen zonder zelf niet door een groote smart te zijn gelouterd, of Chopin vertolken zonder de Romantiek geestelik te hebben megemaakt? Zal een zanger er in slagen ons Hugo Wolf te doen begrijpen, wanneer hij zelf niet een stevige literaire ontwikkeling bezit of ten minste Mörike, Eichendorff en Goethe goed kent? Wie zal de interpretatie van Russiese of Spaanse muziek tot een goed eind voeren, wanneer niet een dieper doordringen in de psyche van deze volkeren is voorafgegaan? Juist omdat wre de muziek als rechtstreekse uitdrukking alleen langs een omweg volkomen kunnen leren begrijpen en voelen - wil onze belangstelling wat verder gaan dan oppervlakkige bewondering - hoeft de vertolker hoger te staan dan een gewoon noten-akrobaat, doch een ‘Darsteller’ te zijn, die niet alleen muziekaal is, maar die ons allereerst het bewijs levert, dat hij een mens is, wzelke zich heeft weten te tillen op de hoogte van het werk dat hij gaat vertolken.

Wanneer we hier nu het woord artiest zullen gebruiken, dan

is het wel met enig voorbehoud. Streng genomen mocht het alleen in zijn ware zin worden gehouden, die van *scheppende* kracht, maar door zijn gebrek aan onderscheidingsvermogen heeft het publiek elk vertolker zo genoemd: zelfs kunstenmakers in cirkus of tingel-tangel zijn artiesten. Het past nochtans een beetje zuiniger met het woord om te springen, want het grenst aan het bespottelike de vele onpersoonlike zangers en virtuozen van deze tijd in hun ijdelheid te strelen met de betekenisvolle naam van artiest.

Wanneer we vlug de verschillende kringen, waarin de muziek uitgevoerd wordt, willen doorlopen om onderweg enkele opmerkingen aan te tekenen, dan landen we eerst aan bij de huismuziek. In al het beperkte van haar mogelikheden is zij beslist een van de meest belangwekkende vormen van muziekale aktiviteit. Een tijd lang zelfs was zij de enige, welke algemeen beoefend werd, vóor het ontstaan van wat we noemen kunnen: het openbare muziekleven. ‘Men zoekt de kamerkunst op, schrijft Decsey, keert zich naar het intiemere uitgenieten, het voor-zich-zelf-ontvangen toe, als naar een kunst, die het persoonlike leven verdiept, het persoonlik geluk vermeerdert. Hiervoor is reeds de konsertzaal meestal te onrustig en te groot.’ En wat meer is: van de huismuziek hangen voor een groot deel de uitslagen van de publieke solo-prestaties af, omdat haar hoedanigheid en intensiteit een diepe indruk vermogen na te laten op de vorming van de reproduktieve artiest. ‘Overvloedig en passend musiceren in de huiselijke kring is de voorwaarde voor een gezonde ontwikkeling van alle openbare muziek. Wat een volk in de toonkunst, wat zij voor 't volk betekent, hangt veel minder van het konsert en van de virtuoos af, dan van de moeders en de leraars, van de ijver en de geest, die aan het familieklavier bij spelen en zingen heersen.’ Aldus Kretzschmar.

De bourgeoisie, nu, beschouwt de opvoeding van de jeugd als onvolledig, wanneer de muziek niet mee in haar programma opgenomen is, geenszins om de muziek zelf, maar wel omdat ze meent, dat het zo hoort, dat een vrouw b.v. evengoed een instrument moet kunnen, tenminste elementair, beheersen, of een liedje voordragen, als een brei- of haakwerk tot een goed eind brengen. Het doel schijnt vooral van gezelschappelike aard. En ware het niet dat we in ons muziekleven de terugslag van

deze muziekale opvoeding voelden, dan zouden we er zeker geen aandacht aan schenken. Gewoonlik gaat het zo: Het kleine beetje goede smaak, dat de burgerij bezit in artistieke - hier muziekale - zin, wordt van de meet af, in stee van ontwikkeld, helemaal verknoeid. Privaatleraars, die met dezelfde dosis kennis in elk ander vak totaal zouden mislukken, slagen er in, dank zij de onwetendheid van een groot aantal ouders, zich te doen doorgaan als volmaakte instrumentisten of zangpedagogen, welke tegen een ‘civiele prijs’ in minder dan tijd al hun muziekale wetenschap aan hun leerling verkopen. De onderlegde beroepsmusicus wordt uit die kringen stelselmatig geweerd en vele toondichters, die muziekonderricht moesten geven voor hun dageliks brood, hebben als Hugo Wolf ondervonden, dat ‘de dochters altijd buitengewoon begaafd zijn, de klavierleraar steeds een ezel.’ We kennen dan ook maar al te wel de resultaten: nauweliks één burgersfamilie van de vorige generatie, of er is in het muziekrek een massa ‘morceaux de salon’ te vinden, waarvan we ons enkele gelithografieerde titels herinneren, als L'orage, tableau de la nature, Le Lac de Côme, La Prière d'une vierge, met een Réponse à la prière en het universeel-gekende Murmure des bois. Tot zulke suikerachtige, vals-sentimentele en bedrieglik-pathetiese koffiekransmuziek werd de smaak van de ‘pianisten’ gevoerd; de zangers brachten hun familie en hun vrienden in verrukking met Le Soir, La Voix des chênes, L'Angélus de la mer en dies meer, welke we goed- of kwaadschiks toch ten minste één keer in ons leven hebben moeten slikken. Van die dingen is de tijd voorbij, misschien nog wel niet helemaal, want er zijn hasstarrigen die aan hun repertorium vasthouden, maar wat in de plaats gekomen is kunnen we onmogelik beter noemen.

De burgerstand leeft in een periode van weergaloze danswoede en van nu af wordt de muziekale opvoeding van de modern girl gericht naar de interpretatie van de banaalste one- en two-steps, fox-trott's en shimmy's.[1] Voeg daarbij nog wat schunnige

(1) Hiermee wordt niet bedoeld, dat onze moderne dansen op zeker ogenblik niet een artistieke betekenis kunnen krijgen. Strawienskie, overigens, heeft reeds in zijn *Rag-time music* de dansen van onze tijd trachten te styleren, zooals Bach de allemande, de courante, de sarabande, de gigue en de bourrée en later Chopin de wals, de mazurka en de polonaise tot algemene expressie hadden weten terug te brengen.

cabaretliedjes[2], het laatste nieuwe natuurlik (op dit ogenblik 'Yes, we have no...), een restantje uit het kostschool-repertorium en een of ander 'nummer' uit een Italjaans veristies muziekdrama en dan kunnen we ons best een idee vormen van de muziekale smaak en kultuur van de z.g. toongevende standen. Langs die kant kunnen wij dus niets dan negatieve ondervindingen opdoen en ware het niet, dat de huismuziek nog met vroomheid in zekere al te zeldzame kringen wordt beoefend, dan was er werkelik reden om te gaan wanhopen. Gelukkig genoeg vindt de muziek een veilig en rustig oord meestal niet bij beroepsmuziekanten, welke over 't algemeen slechts weinig voor eigen genot en voldoening musiceren, maar bij de echte muziekminnaars, die uit loutere liefde voor de muziek de avond rond het klavier doorbrengen en zich gans aan haar overgeven als aan de grote troosteres, en al kunnen zij in de meeste gevallen niet uitpakken met methodies klavierspel, vaste boogstreek of schone en gekultiveerde stem, toch een zeldzame kracht uit het werk weten te doen spreken. Aldus beoefend, is zij een van de meest reële vormen van muziekale bedrijvigheid, in elk opzicht de oprechtste en de meest spontane. Zij is niet te overschatten, omdat ze zo wonderwel voldoet aan de drang, die in elke menselike natuur gloeit naar een positief omzetten van de potentiëel, aan het verlangen van elk mens om zelf aktief te zijn. Deze drang, dit verlangen zijn de noodzakelikste prikkel van een degelik muziekaal leven. Het valt wel te betwijfelen of we ze rondom ons in overvloedige mate kunnen konstateren. Intussen is het echter zeker dat de voorbereiding en de loutering, die we van doen hebben eer er uit het huidige would-be artistiek gedoe een nieuwe en betere muziekkultuur kan groeien, besloten liggen in de huismuziek: zij maakt de weg open voor het openbare muziekleven.

Uit de huismuziek dus ontbloeit de solo-prestatie. Haar eenvoudigste vorm: het recital[3]. Het recital lijkt ons de geschiktste toetssteen voor de artistieke waarde van een solist. Omdat het hem toelaat zijn krachten eindelik te meten voor een

(2) Ook dit genre kan op zijn manier artistiek zijn. Men denke aan Yvette Guilbert, Aristide Briant, Speenhof, Antoinette Van Dyck, Pissuise e.a.

(3) Naar Riemann: voordracht en meer speciaal solovoordracht, in 't bizonder konserten, bij welke slechts pianovoordrachten door een enkel speler gegeven worden: volgens Grove in 1840 door Liszt ingevoerd. Men heeft de zin sedert dien gegeneraliseerd.

hem grotendeels vreemd publiek, trekt het recital elk beginneling aan en van de eerste uitslag hangt soms een hele loopbaan af.

Zoals wij het recitalwezen nu beleven, beantwoordt het zeker niet aan de eisen, welke aan een publieke muziekuitvoering mogen gesteld worden. Het doel van het recital kan tweeërlei zijn: of wel werk van een of meer toondichters doen kennen, of wel *zichzelf* produceren en het werk van verschillende komponisten daartoe gebruiken. Onder deze laatste vorm zien we het in onze tijd bijna algemeen gehuldigd, alhoewel het moeilik te verdedigen valt. Reeds een hele tijd vóor het konsert kennen we de inzichten van de solist: de mededelingen aan de pers, het aanplakbiljet (dat *zijn* naam in reusachtige letters draagt) en de samenstelling van het programma verraden ons dadelik dat het er feitelijk allerminst gaat om Beethoven of Brahmuis, Duparc of wie ook, doch wel om Mijnheer Y of Mejuffer X de gelegenheid te geven eens uit te pakken met al zijn of haar muziekale talenten. Dageliks bijna zijn we er getuigen van, dat artiesten met gevestigde reputatie inzonderheid daartegen zondigen en het is zeker niet verwonderlik, dat deze perversiteit op kunstgebied meer dan één heeft ontmoedigd. Er kan maar één doel het recital, het konsert enz. rechtvaardigen: het werk. Al wat in een andere geest is opgevat is leugen en mystificatie. ‘Wij moeten, zoals Jules Delacre het heeft gezegd voor het toneel, terugkeren naar de werken, en wel naar die, welke niet geschreven werden met het oog op de uitvoering; misschien is het kinderachtig daaraan te moeten herinneren’, maar de toekomst van ons muziekleven staat er nauw mee in verband.

In de toekomst dienen de recitalist dan ook nieuwe eisen gesteld: hij kan ons niet langer dienen met cabotinage en vokale of instrumentale virtuoziteit alleen. Wat we van hem in de eerste plaats verlangen is eerlikheid, eer nog dan die verfijnde muziekaliteit, waarop we tot nog toe zo tuk waren: de recitalist van morgen moet zijn een hoogstaand gevoels- en kultuurmens.

ANDRÉ M. POLS.

(Wordt voortgezet).

Engelsche Kroniek

Engeland heeft in de laatste maanden twee romanschrijvers verloren, die beiden gedurende jaren evenveel bijval genoten, hoewel zeer verschillend van aard en verdienste.

Marie Corelli overleed op 21 April l.l., toen het groote publiek reeds zijn aandacht van haar had afgewend. Joseph Conrad, die op 3 Augustus onverwachts is gestorven, was niet zoo populair geworden; maar de letterkundige kringen erkenden in hem een der vijf of zes grootste prozaschrijvers van dezen tijd in Engeland.

Marie Corelli kon zeer boeiend vertellen, wat toch voor een romanschrijver een eerste vereischte is. Zij beschikte over een levendige fantazie, en legde, bij het behandelen van de groote vraagstukken, ernstige bedoelingen aan den dag. Die en andere verdiensten hadden haar, trots opvallende gebreken, voor onderschatting moeten vrijwaren. Maar de officieele kritiek ging haar tamelijk onheusch kleineeren. Dat was, schijnt het, vooral het gevolg van zekere naïef strijdlustige antwoorden die zij aan haar beoordeelaars toediende Ten slotte maakte zij zich voor goed boos en verbood aan haar uitgevers nog exemplaren ter recensie te sturen: en dan werd zij voortaan door de pers doodgezwegen. Maar intusschen werden haar boeken gedurende meer dan dertig jaar met geestdrift gekocht en ook in vertaling veel gelezen.

Als kunstenaar stond echter de schrijver van *Almayer's Folly, Nostromo, Lord Jim* en *Typhoon* veel hooger. Hij heette eigenlijk Theodoor-Jozef-Konrad Korzeniowski, en was in Ukraine uit Poolsche ouders geboren (1857). Hij voelde zich door het zeemansleven zoozeer aangetrokken, dat hij tien jaren aan boord van koopvaardijschepen heeft doorgebracht. Dit maakte van hem een buitengewoon eigenaardige persoonlijkheid. Hij schreef uitstekend Engelsch, maar dacht als een Pool; zijn

romans en novellen, die voornamelijk aan het zeeleven gewijd zijn, hebben de aantrekkelijkheid van den gewonen roman van avonturen op zijn Stevensonsch, maar verbinden daarmee een zeer diepzinnige psychologische karakterontleding en een ietwat pessimistischen, humoristischen kijk op deze wereld. De pracht van zijn stijl en de grootsche opvatting van zijn onderwerpen maken zijn proza dikwijls tot ware poëzie. *The Rover*, zijn laatste roman, verscheen kort voor zijn dood en moest voor geen zijner vroegere werken onderdoen.

Op het gebied der poëzie is eerst aan te stippen: *Songs of Shadow-of-a-leaf*, door Alfred Noyes, die ook een novellenbundel *(The Hidden Player)* en een reeks opstellen over *Some Aspects of Modern Poetry* uitgaf; dan, de *Collected Poems* van Masefield, die natuurlijk niets nieuws aanbrengen.

Shaw heeft een nieuw drama geschreven, *Saint Joan*, waarvan Jeanne d'Arc de heldin is, en dat met veel bijval werd opgevoerd.

Onder de nieuwe romans die op dit oogenblik opgang maken of belangstelling verdienen zijn te noemen: *The Dream*, waarin Wells nog eens - na Bellamy - tracht te beschrijven hoe deze wereld er binnen 2000 jaar zal uitzien; *the Snare*, door Sabatini; en *Precious Bane*, door Mary Webb; verder nog een paar die ik heb kunnen lezen: *Cheat-the-Boys*, door Eden Phillpotts en, waarschijnlijk het beste van al, *Wanderlight*, door Ernest Raymond.

Cheat-the-Boys (Heinemann, 7/6) brengt nog eens den lezer te midden van het dorpsleven in Devonshire. Gilyan wordt door vele mannen om haar buitengewone schoonheid begeerd; toch heeft zij iedereen afgewezen; vandaar haar, slechts ten deele verdiende bijnaam: ‘Fopt-de-jongens.’ Eindelijk neemt zij den rijken pachter Warner Lidstone aan, dien zij oprecht meent te beminnen. Als echter diens neef, Harold, uit Londen op bezoek komt, meent zij even oprecht dat zij zich vergist heeft, en breekt met Warner af. Het huwelijk, het moederschap, de dood van haar man, en allerlei ongeluk maken van het speelsche meisje een ernstige vrouw, die tot Warner zal wenschen terug te keeren, maar een tragisch einde te gemoet gaat. Zij, en alle andere karakters worden flink ontleed en staan duidelijk voor onze oogen.

Maar het wil ons schijnen, dat schrijver ze beter in Londen dan in een boerendorp uit Devonshire had doen leven... en vooral spreken. Want de roman bestaat hoofdzakelijk uit gesprekken, wat reeds een fout is en een zekere vermoeiende eentonigheid teweegbrengt. Maar daar dient nog bijgevoegd, dat niet de schrijver de personages uitbeeldt, maar de personages *elkander* beschrijven, en wel in zulken beschaafden stijl, en met zulk psychologisch doorzicht, dat wij die wel van Phillpotts, maar niet van boeren kunnen verwachten, al mengen zij gedurig dialektvormen in hun taal.

Wanderlight, door Ernest Raymond, den gevierden schrijver van *Tell England* en *Rossenal*, (Cassell, 7/6), is de geschiedenis van een jongen man, Hilary Down, die zich in den oorlog heeft onderscheiden, o.a. door het voorbereiden en opblazen van een mijn, waardoor, in de omstreken van Meesen, zoowat 1500 Duitschers aan hun einde kwamen. De jonge luitenant is daar nogal fier over, tot dat een aalmoezenier hem op de gruwelijke zijde van die heldendaad wijst, en de hoop uitdrukt, dat, na den oorlog, de menschen er zich eindelijk wat meer zullen op toeleggen, om leven te brengen dan den dood. In Engeland teruggekeerd, tracht Hilary den raad van den priester te volgen: goed stichten, een nieuwe komst van Christus, een Christen herleving helpen voorbereiden. Zijn eerste gedachte is priester te worden, maar een paar dagen voor de ordinatie geeft hij dit plan op, daar vele vormen en dogma's van den godsdienst hem teleurstellen of zelfs tegen de borst stuiten.

Hier krijgen wij dus een innerlijken zielestrijd, alsook een, soms humoristische, soms ernstig scherpe critiek van de kerkelijke wereld in Engeland, die aan *the Cathedral* van Hugh Walpole doet denken, maar veel dieper gaat. Ten slotte zal Hilary veel opofferen, ja, zelfs zijn liefde tot Millie - die in haar geloof volhardt - om zijn geweten trouw te blijven. In al zijn onzekerheid is hem één zaak duidelijk geworden: Christus en den mensch dienen kan men alleen door veel te geven en weinig te ontvangen; en daarom moet er een ‘transvaluation of all values’ gebeuren in de geesten der menschen.

Heeft Raymond misschien Papini's *Storia di Cristo* gelezen, die in Engeland veel opgang maakt? Ook de bekende Italiaansche bekeerling zegt, dat Christus eigenlijk een ‘capovolgitore’ van alle waarden was, en wij er ook toe moeten komen, om *alles* te

verwerpen wat wij tot dusver als het doel van ons leven beschouwden. Hoe Hilary nu voortaan zal *handelen*, wordt ons niet verteld; wij vernemen alleen wat hij over het vraagstuk theoretisch *denkt*, en hoe hij, na allerlei pijnlijk onderzoek in verscheidene richtingen, daartoe kwam.

Het boek is uiterst boeiend, omdat het vol afwisseling en dramatische handeling is, en omdat alle eentonigheid of langdradigheid vermeden wordt. De karakters zijn talrijk, eigenaardig, en natuurlijk. De personen worden dikwijls sprekend opgevoerd, maar houden geen preeken of geen debatten, noch ontleden elkaar, gelijk de dorpelingen van Phillpotts.

* * *

Belgium and Luxembourg, door G.W.T. Omond (Hodder and Stoughton, 15/-), waarvan de verschijning in dit tijdschrift met een paar woorden werd aangekondigd, heeft in bevoegde kringen nogal veel belangstelling gewekt. Prof. Colenbrander wijdde er een uitvoerig artikel aan in de *N.R. Courant*, en dat artikel zelf werd in de Gentsche *Flandre libérale* besproken... en aangevallen door iemand, die zich waarschijnlijk ook daartoe bevoegd acht, maar die het lijvig werk van Omond niet gelezen heeft: anders zou hij niet een *brochure* noemen, wat een *boek* is van XVIII+263 groote bladzijden.

Omond begint zijn eerste - historische - afdeeling met een overzicht van de Belgische en de Luxemburgsche geschiedenis tot aan 1914. Dan behandelt hij den oorlog; de vredesconferentie van 1919; de buitenlandsche politiek en de Vlaamsche Beweging; onze politieke partijen; onze Kolonie; den toestand in Luxemburg sedert 1914, en onze verhouding tot de vreemde mogendheden. Er is een tweede afdeeling over de economische toestanden. Een derde bevat een korte beschrijving van onze legermacht, iets over letterkunde, en verder bibliographie en index. Verschillende landkaarten dragen tot verduidelijking bij.

De heer Omond, die langen tijd in België verbleef, legt loffelijke pogingen aan den dag om objectief te blijven. Zoo zal het den Vlaamschen lezer opvallen dat zijn korte, maar zaakrijke uiteenzetting van het ontstaan en het verloop der Vlaamsche Beweging aan nauwkeurigheid weinig te wenschen overlaat. (Blz. 130 en vlg.). Maar op blz.139 schijnt hij mij den heer Neuray

en zijn trawanten wat al te ernstig op te nemen. Iedereen weet hier toch dat de annexatie-hoop alleen bij een klein groepje bestaan heeft, en in de ironische onverschilligheid der massa snel uitdoofde. Uit een nota blijkt dan ook, dat de heer Omond daarover een werk heeft geraadpleegd van den heer Pierre Nothomb, den vriend en mede-annexeerder van den heer Neuray!

Op blz. 250 heeft schrijver het over de ‘educated Flemings (*many* of whom cannot speak a word of Flemish);’ had hij gezeid: ‘*a few* of whom,’ dan ware hij dichter bij de waarheid gebleven.

Zijn overzicht der Belgische letteren is zeer onvolledig, zelfs wat de Fransche schrijvers betreft; wat de Vlaamsche aangaat is het volkomen ontoereikend.

* * *

Behalve tallooze artikels in tijdschriften en dagbladen, heeft de onlangs herdachte honderdste verjaring van Byron's dood aanleiding gegeven tot het verschijnen van verscheidene boeken over den dichter. Daaronder kan ik aanstippen: Samuel C. Chew, *Byron in England* (Murray); Harold Nocholson, *Byron: the last Journey* (Constable); W.A. Briscoe, *Byron the Poet* (Routledge), dat eigenlijk een bloemlezing is uit de meeningen van allerlei critici; en R.L. Bellmay, *Byron the Man* (Kegan Paul, prijs 5/-).

In *Byron the Man* poogt Bellamy uit de talrijke, maar dikwijls tegenstrijdige, getuigenissen van tijdgenooten, een duidelijk beeld op te maken. Hij slaagt daarin zoo goed als het met die enigmatische persoonlijkheid mogelijk is, omdat hij - wat tegenover Byron ook al moeilijk is! - standvastig in de onpartijdigheid blijft. Sommige, vaak gewichtige, feiten, waren niet algemeen, of in het geheel niet bekend. Zoo wordt meestal geloofd dat Byron veel genegenheid en dankbaarheid koesterde jegens een brave, moederlijke kindermeid, Mary Gray. Uit een brief door Bellamy aangehaald (blz. 6), blijkt nu dat die ‘brave’ nurse zich slecht gedroeg, dikwijls dronken was, en liet kind, trots zijn kreupelen voet, niet zelden slagen gaf, zoodat de jonge lord voor haar bang was!

Men verneemt ook, dat Byron later spijt had over de

onbekookte uitvallen tegen Walter Scott, Wordsworth en andere dichters, in zijn *English Bards* bedreven: als zijn uitgever een nieuwe uitgave van zijn hekeldicht voorstelde, weigerde hij, en noemde het ‘this miserable record of misplaced anger and indiscriminate acrimony’ (blz. 47). Uit de vele, soms vreeselijke bijzonderheden, die over zijn kindsheid worden verteld, blijkt duidelijk dat Byron voor zijn moeder geen groote achting kon koesteren. Bellamy is ook van oordeel dat Byron slechts één vrouw waarlijk bemind heeft, Mary Chaworth, die van hem niet wilde weten, en dat die ongelukkige liefde zijn geheele leven heeft vergald: dus, een geval gelijk dat van Heine.

Na hetgeen schrijver ons vertelt van Byron's karakter en dat van zijn vrouw, wordt het ook duidelijk, dat het Augustaschandaal er volstrekt niet noodig was om de breuk onvermijdelijk te maken. Bellamy toont zich echter geneigd om aan te nemen dat er tusschen Byron en zijn halfzuster meer dan geoorloofde liefde heeft bestaan; maar hij durft het toch niet duidelijk zeggen.

Het boek bevat zoovele teekenachtige feiten en verklaringen, dat het boeit gelijk een roman. Het komt tot de slotsom dat Byron eenvoudig op intense wijze *een mensch* is geweest; al zijn eigenschappen waren ten top gedreven: wat goed was, was zeer goed, en wat kwaad was, intens kwaad.

Laten wij liever zeggen: Byron was niet een intens *normale* man; hij was een abnormale man; vandaar zijn raadselachtigheid; en tooneelen zooals Bellamy zelf er aanhaalt (b.v. blz. 178) bewijzen dat hij meer dan eens den waanzin nabij was, zooals zijn ongelukkige vrouw beweerd heeft.

Bellamy's boek heeft ontegensprekelijk groote waarde, vooral door echt wetenschappelijke onpartijdigheid.

M. BASSE.

Muzikaal Overzicht

In de bekende muziekutigave van het Comiteit van het Willems-Fonds ter bevordering van den Nederlandschen zang verschenen zes nieuwe liederen van Vlaamsche toondichters: A. Meulemans, J. Opsomer, L. Vander Haegen, E. Van Nieuwenhove, H. Van Schoor en Arth. Verhoeven, - lang geen onbekenden voor ons muziekminnend publiek. *Huwelijksgroet* van Jaak Opsomer, *Het Wiegje* van A. Verhoeven en *Oude Legende* van E. Van Nieuwenhove zijn melodieuze liederen voor middenstem, die geen groote eischen stellen aan den zanger en die wel in den smaak zullen vallen. *Pietje Steeg* van H. van Schoor vergt een zorgvuldige instudeering, wil er van het luimige karakter van dit stukje iets terecht komen. Een degelijke interpretatie kan Leo van der Haegen's lied *Roode Rozen* tot een succesnummer maken. Het interessantste stuk in deze nieuwe reeks is ongetwijfeld *Maanlicht* - uit den liederencyclus *Uit de Stilte* - van Arthur Meulemans. Een sierlijk geteekende melodieke lijn en een keurige harmonische inkleeding kenmerken dit teer en diep doorvoeld stemmingsbeeld(1).

Moessorgsky vond een nieuwen biograaf en het levenswerk van dezen genialen Rus een liefdevol ontleder in den heer André M. Pols. Tijdens de laatste jaren is de bibliographie van Moessorgsky merkelijk aangegroeid: nadat de opera *Boris Godoenof* eindelijk de plaats veroverd had waarop ze alleszins recht heeft, ging de belangstelling der muzikale wereld natuurlijk naar de bizonderheden van 's mans leven, naar het milieu waarin hij verkeerde, naar de invloeden welke in zijne

(1) De zes liederen (afzonderlijk verkrijgbaar) kosten samen 20 fr. (bij P. Struyf, Brabantstraat, 27, Gent). Aan de leden van het Comiteit (lokaal: Vrijdagmarkt, 22, Gent) worden ze gezonden in ruil voor hun bijdrage: 10 fr. (voor Nederland, 3 gulden).

artistieke productie aan te wijzen zijn, en des meer. Het boek van den heer Pols biedt een flinke en bondige samenvatting van al dàtgene wat in de, trouwens zéér ongelijkwaardige literatuur over Moessorgsky, aandacht verdient. Een rijke bibliographie en eene, naar tijdsorde gerangschikte opsomming van de voornaamste gebeurtenissen in Moessorgsky's leven, verhoogen de documentaire en practische waarde van dit boek. (Uitgave: E. Sele, Antwerpen).

'Men zou best de gansche muziekgeschiedenis uit verhalend proza kunnen samenstellen,' zegt Ernst Lissauer, de verzamelaar van een bundel *Geschichten von Musik und Musikern*. Inderdaad, de muziek heeft niet slechts de overgroote meerderheid der dichters en prozaschrijvers geïnspireerd, talrijk ook zijn de auteurs die in de muziekgeschiedenis stof voor eigen zuiver literair werk gevonden hebben. In deze nieuwe bloemlezing zijn sage, legende, novelle en geschiedenis op aangename wijze vertegenwoordigd. Naast welbekende stukken als bijv. *Mozart auf der Reise nach Prag* van Ed. Möricke - een prachtstukje, dat natuurlijk in deze anthologie niet ontbreken mócht -, Heinrich von Kleist's legende *Die heilige Cäcilie* en *Der arme Spielmann* van Grillparzer, brengt deze verzameling ons o.a. een paar nieuwe verhalen van den ten onzent vrijwel onbekenden Rijnlandschen dichter Wilhelm Schäfer. Een dezer vertellingen, *Beethoven und das Liebespaar*, is bepaald een zéér mooi stuk proza. De uitgave van dit boek is, zooals alles wat de firma J. Engelhorn's Nachf. in het licht zendt, buitengewoon verzorgd.

Het eerste deel van Oscar von Riesemann's *Monographien zur Russischen Musik*, zeer smaakvol uitgegeven door de firma Drei Masken Verlag te Munchen, is gewijd aan leven en werken van drie baanbrekers in de evolutie der Russische muziek, namelijk: Glinka, Dargomisjky en Seroff. Minder actueele figuren, maar, zegt de schrijver, waar allerwegen de aandacht gevestigd wordt op de prestaties der ultra-moderne Russische toondichters, mag het wel zijn belang hebben, ook eens de wortels der Russische muziek bloot te leggen en te zien hoe diep deze reiken in het Russische volkslied en in de Russische kerkzangen. Dit onderzoek maakt den inhoud uit van een opstel,

getiteld: *Die Musik in Rusland vor Glinka*, hetwelk de auteur laat voorafgaan aan de biographisch-kritische studiën over de drie hoogergenoemde componisten. Nauwkeurig en omstandig schildert O. von Riesemann het midden waarin elk dezer kunstenaars zijn levenswerk verrichtte. ‘Het werk van een kunstenaar is slechts te begrijpen als men het milieu kent waarin hij verkeerde,’ meent de schrijver, die aldus Taine's bekende stelling tot de zijne maakt, maar deze op zéér verdienstelijke en hoegenaamd niet pedante wijze in practijk weet te brengen; dat weze meteen gezegd. Met uitzondering van één enkel boek, namelijk dat van Cesar Cui: *La Musique en Russie*, zijn al de werken, welke de auteur voor zijn arbeid benuttigde, tot hiertoe slechts in het Russisch verschenen. Dit verklaart den overvloed van onbekende anecdoten en typische details, waarmee v. R. het genot van zijn boek heeft kunnen vergrooten.

JULIUS VAN ETSEN

Tooneelkroniek

De dramatische produktie in Holland - land van-de-kerk-in- 't-midden - is van een fatsoenlijke middelmaat. Angstvallig vermijdt de doorsnee Hollandsche tooneelschrijver alles wat zijn medeburgers zou kunnen aanstoot geven. Uitzondering maakt misschien alleen maar M^{r} Van Rossem. Een nieuweling, de heer J. Van Randwijk, geeft met zijn tooneelspel in drie bedrijven: *De Motor* (C. Morks Gz., Dordrecht; fl. 1), daarvan een typisch bewijs. Degelijke, fatsoenlijke middelmaat, af en toe wel wat saai. De vleiende beoordeeling der Hollandsche pers, die in de brochure werden opgenomen, bewijzen dat Holland met deze fatsoenlijke middelmaat sympathiseert. Het is zoowat een nieuwe Fabricius, ietwat droger, met veel minder gloed, maar éérlijker. Wat mager van gegeven, flink gedialogeerd, mag men het stuk noemen een type van burgerlijk tooneel, met de romantische inbeelding van de personages: ‘brave en booze lieden.’

Na dit en andere Hollandsche stukken, en ook voortgaande op het repertorium van de Hollandsche gezelschappen, mag men gerust zeggen dat het tooneel in Vlaanderen thans heel wat hooger staat, heel wat levenskrachtiger is dan in Holland.

Félix Gandera noemt zijn drie stukken: *Le Couché de la Mariée, La Dame de Chambre, Mais les hommes n'en sauront rien*, ‘des comédies légères.’ Oh oui, ‘très légères.’ Soms zelfs bepaald gewaagd. Maar bijzonder geestig en plezierig, vlot geschreven, zeer ingenieus van vinding en combineering. *La Dame de Chambre* is oprecht kostelijk! (Stock, Parijs; 9 fr. de drie stukken in één bundel).

Na René Benjamin's van een zoo zwierige en speelsche fantasie getuigend blijspel: *Les Plaisirs du Hasard*, brengt zijn nieuw stuk: *Il faut que chacun soit à sa place* (Nouvelle revue française; 3.50 fr.) een ontgoocheling. Log van bouw en moeilijk van gang is dit werk. Het onderwerp - de titel vat het zeer goed samen - is in de ontwikkeling ver boven de kracht van dezen auteur gebleken. Gedurig krijgen we 't gevoel dat hij in deze

grootscheepsch bedoelde kritiek op onze na-oorlogsche samenleving zich niet uit het schetsmatige heeft kunnen losmaken, en - erger nog! - de fabel van zijn verbeelding, op enkele bladzijden na, geen leven heeft kunnen inblazen.

Marcel Achard (een naam dien we voor het eerst ontmoeten) schreef: *Voulez-vous jouer avec moâ?* (Nouvelle revue française; 6.75 fr.). Hij heeft iets betrekkelijk nieuws geprobeerd. Tooneel: een circuspiste. De verschillende tooneelen tusschen de clowns en de mooie Isabelle zijn merkwaardige raccourci's van leven en liefde. Maar daar er geen eigenlijk ‘stuk’ is, geen klimming, alleen een opeenvolging van geestige, rake dialogen, verflauwt de belangstelling gaandeweg. Eén akt ware hier ruim voldoende geweest.

Jules Romain heeft met *Knock, ou le Triomphe de la Médecine*, dat samen gebundeld werd met *M. le Trouhadec saisi par la Débauche* (Nouvelle revue française; 7.50 fr.), een groot succes gekend, succes dat nog voortduurt. Dàt is nu een stuk dat wezenlijk *nieuw* mag genoemd worden, en waarin toch rekening wordt gehouden met eenige immuabele principes van het tooneel. Het zoekt het nieuwe niet in een boel uiterlijkheden, stààt of vàlt niet met een zus-of-zoo insceneering, maar is *nieuw* door den *geest* dien het ademt. Een gegeven van alle tijden: de wereld wil bedrogen zijn, maar vastgelegd in het kader van onzen tijd, met een representatief type van onzen tijd.

Au Palais des Atrides is de titel van een ‘drame antique en trois actes et en vers, d'après Eschyle, Sophocle et Euripide’, door Jules Gastambide (Ollendorff, Parijs; 2.50 fr.). Schrijver heeft uit de tragedies van deze Grieksche treurspeldichters, waarin de donkerste episode uit de bloedige legende van het Atridengeslacht, de moedermoord van Orestes, wordt gedramatiseerd, telkens die tooneelen genomen die hij de best geslaagde vond, en zoo uit deze brokstukken een nieuw geheel gevormd. Zoo nam hij van Euripides de figuur van Orestes, de Electra van Sophokles, met uitzondering nochtans van sommige tooneelen, waar de Electra van Euripides te voorschijn treedt. Doorgaans heeft het dramatische geraamte van Sophokles' *Electra* als scenario gediend, terwijl van Eschylos alleen het tooneel van den moord werd genomen, alsook de treffende verzen die deze laatste Orestes in den mond legt, wanneer hij bij de beide lijken staat.

L'Ecole des Amants van Pierre Wolff (Stock, Parijs; 7.50 fr.) is een nogal ongelijke comedie in drie bedrijven, soms bizonder geestig, soms ook schrijnend, altijd interessant gedialogeerd. Het tweede bedrijf is een vondst. Het stuk wemelt van observatie, kleine rake trekjes satyre.

Op *Der Alte Textor* van Hans Geisow (Englert en Schlosser, Frankfurt a/M.; 1.50 M. gekart., 2 M. geb.) staat, op het leuke titelblad: ‘Eine Charakterkomödie.’ De comedie hebben we gevonden, maar naar de karakters hebben we tevergeefs gezocht... Het boekje is anders plezierig uitgegeven.

In Meulenhoff's *Sammlung deutscher Schriftsteller* (Meulenhoff, Amsterdam) verschenen weer twee smaakvol uitgegeven deeltjes: *Emilia Galotti* en *Minna von Barnhelm*, van Lessing. Door deskundige hand bewerkt en toegelicht, zijn beide boekjes van groot nut voor wie de wereldtooneelliteratuur wil kennen.

Toen we destijds de aandacht vestigden op 't werk van Anton Vandevelde, van wien toen juist in een prijskamp der stad Antwerpen een stuk in drie akten: *De gekke Gast*, bekroond was gewerden, is eens te meer gebleken de onzelfstandigheid van Vlaanderen...: Anton Vandevelde bleef... een onbekende. Hij zou dat nog lang gebleven zijn, had niet ‘Het Schouwtooneel’ van Musch en Van der Horst zich over denzelfden *Gekken Gast* ontfermd, waarna de Hollandsche pers er zich in vleiende bewoordingen over uitte. Dat was dan het sein voor Vlaanderen om Holland, eens te méér, te gaan napraten, en... Vandevelde te ontdekken... Zijn stukken werden dadelijk door katholieke tooneelgroepen in studie genomen, het was Vandevelde hier, en Vandevelde daar; de katholieke tooneelboekerij ‘Cultura’ gaf hem uit, in mooie editie's, - kortom hij werd van katholieke zijde ‘gelanceerd’, op een manier, waar wij, liberalen, eens een lesje mogen aan nemen... Alleen de officicele schouwburgen houden zich nog afzijdig, en we vinden dat jammer, en verkeerd. Anton Vandevelde *is* iemand, daar gaat niets van af, en zijn *Zonderlinge* (alias gekke) *Gast* is heel wat interessanter, heel wat grootscher van opzet en rijker van fantasie dan b.v. *De doode Rat* van W. Putman, dat wél gespeeld wordt. Daarbij ontegenzeggelijk origineel van conceptie. We voelen heel veel voor de manier waarop de auteur een reusachtige figuur, alléén, op den voorgrond plaatst - hier: den Dood -, in wier schaduwvolle achtergrond, als zooveel schimmen, zich de menschen met hun passietjes bewegen. Dat is iets nieuws, heel wat nieuwer en stouter van conceptie dan de heele Teirlinck. Alleen nog onrijp, nog niet voldoende bezonken, terwijl ook de taal bijwijlen erg nuchter - we zouden haast zeggen: banaal - aandoet. Maar een groote, een rijke belofte is het alvast.

We dwepen niet met den *dramaturg* Verschaeve. Zijn *Jakob van Artevelde* (Excelsior, Brugge; 6 fr.) is net zoo oratorisch

en redeneerend als zijn andere stukken. Een zekere grootheid van visie is er niet aan te ontkennen, maar de taal is meestal stroef, en de gevoelens blijken rudimentair, eens dat men ze onder den woordenvloed ontdekt heeft. Woorden, veel te veel woorden, en dan lang niet altijd de gepaste.

Ons Nederlandsch Tooneelrepertorium is de naam van een door de 'Algemeene Tooneelboekerij', Pletinckxstraat, 19, Brussel, uitgegeven, tamelijk lijvig, boekdeel, waarin aan de katholieke tooneelgilden en -vereenigingen wordt kond gedaan wat geschikt voor hen is, en wat niet. Jammer genoeg vonden we doorgaans de werken der wereldliteratuur met het merk der ongeschiktheid, een doodvervende O, voorzien, terwijl, haast even onvermijdelijk, absoluut minderwaardige produkten met de G der geschiktheid prijken. Andere curieuse vaststelling: bij sommige schrijvers, bekend als van huis uit katholieken, staan met een G gemerkt stukken, die voorzeker, van uit het standpunt door de 'Algemeene Tooneelboekerij' ingenomen, ongeschikt zouden moeten zijn, terwijl ook het tegenovergestelde zich voordoet. Andere curieuse vaststelling: de 'Algemeene Tooneelboekerij', die duizende buitenlandsche stukken in haar boekdeel als geschikt of ongeschikt vermeldt, heeft met het oog op deze uitgave van het zich noemend: 'Nederlandsch' tooneelrepertorium, niet den noodigen tijd gevonden om ten minste van de voornaamste Vlaamsche tooneelschrijvers de stukken te lezen... En, om te sluiten, wat zou de 'Algemeene Tooneelboekerij' er zooal van denken, als de vrijzinnigen nu, op hun beurt, zoo 'n soort van 'index' uitgaven, waarop de katholieke schrijvers met 'n O werden gemerkt? Bij manier van spreken, natuurlijk, want het is juist karakteristiek voor de vrijzinnigen dat ze elke interessante uiting in de Kunst, van welken aard die ook mag wezen, met vreugde begroeten...

Shakespeare vertalen schijnt nog altijd velen aan te trekken. Suzanne Bing en Jacques Copeau bezorgden voor de 'Vieux Colombier' een vertaling van *'n Winteravondsprookje*, vertaling die verscheen in de bekende 'Colombier-serie' van de 'Nouvelle revue française' (n^{r} 20; 3.50 fr.). Een Hollandsche vertaling van hetzelfde stuk, van de hand van Remko Ter Laan, zag het licht in de 'Wereldbibliotheek' (Mij voor goede en goedkoope lectuur, Amsterdam; ingenaaid 0.55 fl.).

ERNEST W. SCHMIDT.

Van Zielen en Werken

Gabriel Fauré. De ‘France’ der moderne muziek is op 4 November de eeuwigheid ingegaan. Geboren te Pamiers op 13 Mei 1845, kwam hij in 1854 naar Parijs, waar hij de lessen volgde van Dietsch en Saint-Saëns. Hij maakte muziek op gedichten van Hugo, Gautier, Villiers de l'Ile-Adam, Samain, Baudelaire en vooral Verlaine. Voor het tooneel leverde hij de muziek voor drie stukken: *Voile de Bonheur* van Clémenceau, *Pelleas et Mélisande* van Maeterlinck en *Pénélope* van René Fauchois. Bekend ook is zijn *Requiem*. Hij werd op Staatskosten begraven.

Gabriel Fauré en het Dilettantisme. Fauré was zoowel in zijn muziek als in zijn omgang een zeer delikaat man, die graag de jongeren met raad en daad bijstond. Hij haatte echter elken dilettant. Een avond speelde zulk een heerschap vóór hem, begeleid door een dame, zijn innige *Sonate voor viool en piano*. Toen het spel geëindigd was, wendde zich de vioolspeler tot den toondichter, om diens oordeel en zeker wel diens gelukwenschen te ontvangen. Maar Fauré sprak over alledaagsche onderwerpen en allerminst over het spel. Toch waagde de speler, heel bescheiden te vragen: ‘Hoe vindt gij, meester, dat ik uwe sonate vertolkt heb?’ - ‘Mijn sonate!’ riep Fauré uit. - ‘Ja, de uwe, meester.’ - ‘Ah! die was van mij?’ liet Fauré er op volgen. Maar de vertolker was reeds de deur uit.

In Memoriam. Zondag, 9 November, zijn de vrienden van Guillaume Apollinaire samengekomen om den 6n verjaardag van dien ‘poète assassiné’ te vieren.

Tharaud. De gebroeders Tharaud hebben zich ingescheept voor Marokko. Hun reis zal gaan over Fés, Tunisie, dan terug langs Sicilië, Palenno en Messina. Welke werken zullen zij voor ons meebrengen?

Een Geschenk. Wegens zijn bezoek aan Frankrijk heeft de raz Taffari aan president Herriot de eereteekens gezonden van de orde der Ster van Ethiopië, die bestaan uit een sluier van groen en rood, een verguld schild en een overgroot slagzwaard. Voor een Vredesapostel, die Herriot wil zijn, is dit nog al gewaagd. Wellicht echter kan de president zich daarmede beschermen tegen de aanvallen der volksvertegenwoordigers in de Kamers.

Balzac. Le Mercure de France vestigt de aandacht op het feit, dat het graf van den schepper der *Comédie humaine* zich in ontredderden staat bevindt.

Baudelaire. Op 26 October hield de Vriendenkring op het Montparnasse-kerkhof de jaarlijksche manifestatie. Als voorzitter fungeerde de beeldhouwer Bourdelle. De redevoering werd uitgesproken door Jean Royère.

Salmon. De nieuwe roman *Une Orgie à Saint-Pétersbourg*, reeds zoo dikwijls aangekondigd, verschijnt eindelijk op het einde van dit jaar. De gekende schrijver André Salmon schijnt tevreden te zijn over zijn werk.

Verlaine. Een letterkundig tijdschrift, waarin Verlaine een kroniek liet verschijnen, betaalde hem met vijffrankstukken. 's Anderen daags kwam Verlaine terug.

‘Zijt gij niet beschaamd?’ snauwde hij den kashouder toe; ‘gij hebt me gisteren een valsch vijffrankstuk gegeven.’

‘Maak er u niet over bezorgd,’ antwoordde de kassier, ‘hier is er een ander.’

Verlaine stak het onmiddellijk in zijn zak.

‘En het valsche stuk?’ vroeg de kassier.

‘Het valsche stuk!’ schreeuwde Verlaine kwaad, ‘zal ik daar nog geen last genoeg mede hebben om dat uit te wisselen?’

France. France was een hartstochtelijk boekenliefhebber. Geweten is dat hij de origineele uitgave van Rabelais bezat, die een wonder moet zijn; ook de eerste uitgave van *Lettre de Louis de Montalte à un provincial de ses amis* en een merkwaardige uitgave van *L'Andromaqtie racinienne*.

Raoul Pouchon. Op 28 Oktober kozen de leden van de Goncourt-Academie, vereenigd in het Drouant-Restaurant, als opvolger van Emile Bergerat, den dichter Raoul Pouchon. Bij de eerste stemming had M. Mauclair drie, Han Ryner een, Duhamel een, en Raoul Pouchon drie stemmen. Bij de tweede stemming kreeg Raoul Pouchon zes stemmen, tegen een voor M. Mauclair en een voor G. Duhamel.

Pouchon is reeds zes en zeventig jaar en heeft vijftien duizend verzen minstens op zijn aktief. Nooit was hij hoogmoedig noch eerzuchtig. Hij is de eenvoud zelf. Hij had met veel sukses lijvige boekdeelen de wereld kunnen inzenden. Zijn verzen, die leuk en Breugelsch zijn, werden sedert veertig jaren in humoristische tijdschriften geplaatst. Zijn beste vrienden hebben met de grootste moeite van hem gedaan gekregen dat hij een bundel uitgaf: *La Muse au Cabaret*. Zonder dien ijver zou er zeker niets in boekvorm van hem verschenen zijn.

Als vagebond werd hij geboren, als vagebond zal hij sterven. Hij is een geestelijke broeder van Villon: dezelfde humor, dezelfde zucht naar vrijheid.

De atmosfeer der ‘brasseries’ is met zijn leven vergroeid:

> Les poètes sont des baveux;
> Les vers sont pour moi de la prose,
> Que l'on tire par les cheveux,
> Rien de plus et pas autre chose.

‘Poète comique’ - daarmee wordt heel Pouchon omschreven. Het is de ziel van Molière, maar met meer lyrisme; b.v.:

> Mon nez, on te prendrait pour un soleil couchant
> Et souvent, crois-le bien, j'ai peur en te mouchant
> De changer quelque chose à la belle harmonie
> Que te donna le vin, ce merveilleux Génie.
> Oui, tu montres, mon nez, aux rimeurs ébauhis
> L'incomparable éclat des plus brillants rubis.

Het is een echte Gallische geest.

Dickens. Bewonderaars van Dickens hebben te Parijs een kring gesticht, ‘Dickens Fellewhi’ genaamd en waarvan de hoofdzetel te Londen is gevestigd.

Nobel-prijs. Weldra zal de Nobel-prijs voor letterkunde moeten toegekend worden. De Engelschen stellen Thomas Hardy voorop. De Russen Maxime Gorki. Wie echter veel kans schijnt te hebben is C.F. Ramuz. Deze Franschschrijvende artiest is van Vandois afkomstig. Hij heeft reeds vijf en twintig boekdeelen op zijn rekening, en niettegenstaande dat is hij nog bijna onbekend. Zijn laatst verschenen boek. *La Guérison des Maladies*, heeft echter veel ophef gebaard.

Een Waaghals. Alain Gerbault bezit de drie eigenschappen om een groot man te worden en door ‘de wereld’ te komen: durf, heldhaftigheid, eenvoud. Met een bootje van 8 meter lengte heeft hij gansch alleen den overtocht naar New-York gemaakt. Zijn tocht duurde twee en negentig dagen. Nu bereidt hij een tweede reis voor naar de onbekende eilanden van den Stillen Oceaan. De indrukken van zijn eersten tocht geeft hij weer in een pas verschenen boek, *Seul à travers l'Atlantique*. Als hij nu maar genie heeft!

Vicente Blasco Ibanez. Deze Spaansche Zolaïst werkt nu aan twee lijvige romans, die hij hoopt binnen kort te kunnen laten verschijnen: *De Paus der Zee* en *Aan de Voeten van Venus*.

Maxime Gorki. Een berucht werk wordt van hem aangekondigd: *Lenine en het Russische Volk*. Dit boek zal de tegenstelling doen uitkomen tusschen de idealen en daden van Lenine en die van den moujik.

Onuitgegeven Dichtbundel der XVI^{e} Eeuw. In de Verslagen en Mededeelingen van de Vlaamsche Koninklijke Academie lazen we, dat Jules Frère, kinderrechter te Tongeren, een interessant handschrift met refereinen, liedekijns, enz. uit 1567, van Arnold Bierses, prins vans de Tongersche Rederijkerskamer *De Witte Lelie*, heeft ontdekt. Een privaatuitgave, niet voor den handel bestemd, gedrukt op 200 genummerde exemplaren, met inleiding en aanteekeningen, wordt thans aangekondigd à 6 fr., te storten op de postcheckrekening nr 61511, van Jules Frère.

Lanseloet de Danemark. Willy Koninckx liet in de Renaissance d'Occident (Brussel) een vertaling van Lanseloet verschijnen, of liever een ‘adaptation’, met enkele wijzigingen en weglatingen: een bewerking die zeer geslaagd mag heeten. Vooral komt een ontleding van *Esmoreit* en van *Gloriand* en een beschouwing over de struktuur van onze abele spelen.

Voor jongere Dichters. Op het initiatief van een Amsterdammer zullen in December a.s. drie prijzen tocgekend worden aan de beste gedichten, welke in de jaren 1923-1924 verschenen zijn: 409 gulden aan den besten dichtbundel; twee prijzen, elk van 200 gulden, voor de beste twee afzonderlijke gedichten. In aanmerking komen uitsluitend gedichten van jongere Nederlandsche, Vlaamsche of Zuidafrikaansche dichters.

De jury bestaat uit de heeren Mr. P.W. de Koning, Dirk Coster en J.W.F. Werumeus Buning.

De toezending van dichtbundels en dichtwerk geschiede aan Mr. P.W. de Koning, Sarphatikade, 13, te Amsterdam.

In December 1926 zullen dezelfde prijzen ter verdeeling komen voor de beste gedichten, welke in 1925-1926 verschenen zijn. En het is de bedoeling van den schenker, dit in 1928 te herhalen.

Prijskamp voor een Nederlandsch Prozawerk. De vennootschap ‘Lectura Generaal Capiaumontstraat, 26, Antwerpen, schrijft een prijskamp uit voor een onuitgegeven prozawerk, dat geen 80 blz. van het gewoon Lectura-formaat mag overschrijden. De handschriften dienen ingezonden voor 1 Februari a.s. Het bekroonde werk zal gedrukt en met 250 fr. beloond worden.

L.

Jan van Rijswijck[1]

Wat Jan van Rijswijck was als redenaar, als leider in de politiek, als burgemeester, blijkt best uit de groote plaats die ledig bleef toen hij verdween - ledig in het openbaar leven, ledig in de Vlaamsche gelederen, ledig vooral in het hart van zijn volk.

Jan van Rijswijck als redenaar

Welk een kunstenaar was hij met het woord!

De weelderige begaafdheid der van Rijswijck's - zijn vader, zijn grootvader, zijn oom, allen volksdichters - had hij in zijn wieg gevonden. Maar zooals er in zijn slanke, blonde verschijning iets lag dat aan den sierlijksten onzer groote schilders, aan Antoon van Dijck, deed denken, zoo had hij die opborrellende gemakkelijkheid van zijn geslacht en zijn eigen bewondering voor de Romantiek gelouterd, verfijnd en veredeld door veel studie, veel oefening en veel kennis.

Talrijk heb ik beroemde redenaars gehoord en bewonderd, maar nooit eene welsprekendheid die volmaakter was dan de zijne. Zij beschikte over het heele klavier van het gevoel. Zij bezat alles: stem, figuur, bezieling, verscheidenheid, actie. Hare taal was zangerig en rein als een klank van zilveren schalen; haar gedachtengang helder en redelijk als het gezond verstand. De heele redevoering leefde: nu eens schilderachtig of luimig, dan ernstig en vol diepe kracht, maar sober steeds, ook wanneer het warme woord opvlamde in geestdrift voor de waarheid en voor het schoone.

Onze taal heeft in deze tijden geen smaakvoller, geen volledіger redenaar gekend, en die meesterschap heeft hij steeds ten dienste gesteld van de edelste idealen en van zijn warm hart.

(1) Redevoering, uitgesproken bij de onthulling van het praalgraf op Schoonselkerkhof (Antwerpen).

Jan van Rijswijck als Vlaming en demokraat

In tijden waar het conservatisme nog hoogtij vierde, was Jan van Rijswijck een vooruitstrever en een demokraat. Het algemeen stemrecht, de aigemeene dienstplicht, het verplichtend onderwijs - of, zooals hij het eens zegde: de volksschool, het volksleger en de volksstembus - heeft hij, onder de eersten, ondersteund en verdedigd.

In de buitenlandsche politiek was de kennis van vele talen hem als een sleutel tot het begrijpen en waardeeren van vele volkeren: hoe vaderlandlievend ook, voelde hij zich een wereldburger.

Voor het voortreffelijke dat Nederland als beschaving, kunst en wetenschap biedt, had hij in het bijzonder een open oog en hartelijke sympathie.

Maar in niets heeft hij een grooteren dienst bewezen aan zijn land en aan de vrijzinnige gedachte in Vlaanderen, dan door zijn hartstochtelijke Vlaamschgezindheid.

De jongeren van dezen tijd weten niet meer welk een massa vooroordeel, minachting en tegenstrijd de Vlaamsche beweging in die dagen afzonderde en bedreigde. En, ziet: hier stond een jonge man recht met een prachtig talent, de gelijke en de meerdere van de besten zijner tijdgenooten, wien in de rangen der verfransching alle wegen naar voordeel en succes openstonden, maar die integendeel, ridderlijk, klinkend en fier kleur bekende voor het miskende streven van den Flamingant, voor de miskende taal van zijne moeder en van zijn volk.

Zijn woord en zijn voorbeeld hebben het ijs in breede kringen gebroken, het stambewustzijn in duizenden gewekt, aan allen geleerd dat een weinig intellectualiteit in pooveren eigenwaan van het volk mag verwijderen, maar dat de hoogste geestesverfijning terugvoert tot dit volk en tot zijne taal, in liefde en vereering, als de eeuwige bron van persoonlijkheid en kracht.

Jan van Rijswijck als burgemeester

Toen Jan van Rijswijck burgemeester werd van Antwerpen, 3 November 1892, had hij de veertig niet bereikt. Bijna veertien jaren lang is hij het gebleven; en het woord dat hij bij zijn optreden verpande: ‘Ik zal de burgemeester zijn van allen’, heeft hij trouw en eerlijk gehouden tot op den laatsten dag.

Het burgemeesterschap eener groote stad is een moeilijk ambt, een dat diep in den bodem van ons volksleven wortelt. Tijdens den oorlog hebben wij het zoo gevoeld, toen achtereenvolgens de heele Staatsinrichting afgebroken werd en verdween, de ministers, de centrale besturen, de provinciale overheid: maar de burgemeesters bleven, en het volk voelde zich gerust, gesterkt en gesteund.

Geen Antwerpenaar, die Jan van Rijswijck namens de Stad zag optreden, of hij was fier op zijn burgemeester. En bij die bewondering voegde zich vertrouwen, omdat ieder wist dat het karakter van den man, zijne onkreukbare eerlijkheid, zijn plichtbesef, zijne onbaatzuchtigheid, de adel van zijn gemoed niet minder hoog stonden dan zijn veelzijdig talent. Hoe dikwijls, wanneer er gisting onder het volk was of eene werkstaking dreigend werd, heeft een woord van hem tot kalmte en bezadigdheid teruggevoerd.

Nooit is een politiek man in Antwerpen, bij partijgenoot en andersdenkende, populairder geweest dan hij.

De voorname vreemdelingen, die onze stad bezochten of met wie hij in het buitenland in betrekking kwam, droegen den jongen, schitterenden burgemeester eene ware bewondering toe. Meer dans ééns, lang na zijn dood, heb ik te Londen, in Holland van hem hooren gewagen: al die tijd had het aandenken aan eene redevoering, eene ontvangst ten stadhuize niet verzwakt!

Gedurende de vele jaren van zijn burgemeesterschap werd, op elk gebied van het stedelijk leven - onderwijs, kunst, openbare werken, handel, gezondheid - onverpoosd, nuttig en veelzijdig gearbeid. Hij was zelf schepen van onderwijs geweest.

De moeilijke regeering met, gedurende langen tijd, ééne enkele stem meerderheid in den Raad, werd door zijn takt, zijn schrander vernuft, zijn evenwichtige redelijkheid een groot succes voor zijne partij.

Hoe dikwijls hebben wij te zamen, soms tot laat in den nacht, in zijne studeerkamer, te midden zijner boeken en kunstwerken, de groote vragen van den tijd besproken! Vooral aan de Schelde en aan de haven hing zijn hart! Om hunnentwille streed hij een bitteren strijd tegen een grootsch ontwerp, dat, zijns inziens, de natuurlijke kracht en zekerheid van den stroom in gevaar bracht. Geene poging tot beïnvloeding werd hem - gespaard. Men dacht hem schitterender dan sterk; maar hij

stond onwankelbaar op zijn stuk. Nu zijn die hartstochtelijke twisten voorbij en vergeten.

Maar indien onze heerlijke Schelde, ongemoeid en onbedorven naar de zee blijft vloeien, indien wij binnen een paar jaar den nieuwen waterweg inhuldigen, die de onbegrensde uitbreiding onzer haven verzekert, dan heeft niemand daaraan grootere verdiensten gehad dan burgemeester Jan van Rijswijck.

Te vroeg, veel te vroeg is hij, de groote en goede, heengegaan, nauw drie en vijftig jaar oud.

In Mei 1906 aanvaardde ik, op zijn uitdrukkelijk verlangen, in zijne plaats, het kandidaatschap voor de Kamer. Eenige maanden later ontsliep hij, na veel lijden, omringd door de teedere zorgen van drie goede engelen: zijn edele vrouw, die wij hier met diepen eerbied voor hare uitstekende gaven, naast hem, ter ruste leggen, zooals zij trouw en hoog van harte naast hem in het leven heeft gestaan, - en zijne twee zoo geliefde en zoo wardige dochters.

Waar zooveel wordt gesmaald op de politiek, waar zoo dikwijls ondankbaarheid het loon is van toewijding en trouwe diensten, mag het wel worden herinnerd: nooit heeft van Rijswijck eenig persoonlijk voordeel willen danken aan zijn invloedrijke positie; de groote burgemeester is arm gestorven, aan zijne kinderen nalatend zijn goeden naam en de liefde van zijn Volk.

Onze Stad zal zich zelve eer aandoen, wanneer zij het niet laat bij den passenden, maar eenvoudigen steen, door vriendenhanden op zijn graf geplaatst.

Het is een standbeeld dat Jan van Rijswijck heeft verdiend op een onzer groote openbare pleinen, zooals hij reeds een standbeeld bezit in het hart van alle ware Antwerpenaars.

LOUIS FRANCK.

Romeinsche Verbeelding
Vervolg[1]

Zekeren namiddag kondigde de nomenclator 't bezoek van Emilius Greccus aan. Hij sprak over bekenden en 't was of een donker verleden openging. Octavius Felix had geweigerd te offeren aan de goden en zou morgen den marteldood sterven. Lucius hoorde Emilius' verdere woorden hem voorbijdrijven: een leeg geluid zonder zin. Hij zag den peinzenden Octavius en zijn ernst: een zuivere, hooge vlam. Den heelen nacht lag hij er aan te denken met een medelijden, waarin opstand broeide.

Hij vond Rome weer als na een lange reis: de menschen vervreemd, de stad vol verrassende nieuwigheid.

Reusachtig, in een opgang van verdiepingen en zuilen, zag hij den wegbuigenden ringmuur van het Flavius-amphitheater een ruimte omspannen, waaruit 't gehommel steeg van ongedurig feestvolk. Langs versierde straten spoelde kleur naar het plein, in zon en goudstof. Het was een bonte uittocht van de arme wijken naar het cirkgebouw: een drummend geweld en een koortsige spoed van menschen, tuk op spel en bloed. Daar krielden geitenhoeders, groenteventers, draagstoelmakers dooreen, de vagebonden, de foorkramers, de reizende kooplui, de dierentemmers van het Transtiberium en al wie, door armoe, zwerflust of woningnood gedreven, onder tenten huisde langs den Tiber. Ze liepen er in hun grove plunjes, in een reuk van geroosterde boonen en visch. Over de stad stond een gulden vreugd: hun miserie was rijk en gelukkig, het leven: weelde. Want de keizer bood spelen en brood en straks deelden slaven drank, eetwaar en loterijbiljetten uit.

Achter hun manden en buidels zaten verkoopers van koek, worst, hesp, vruchtenwijn en vijgensap, bont en luidruchtig o tegen de grijze muren, met het rood der programmata's links en rechts bevlekt. De sestertiën brandden in de handen: de

(1) Zie blz. 103.

toeschouwers kochten en stroomden de vomitoria binnen, opgehapt door schaduw. Achter hen golfden nieuwe groepen aan in stof en verward geluid. Hooge gilstemmen scheurden door het dommelend straatgerucht, een lach belde helder, voerlieden vloekten en boorden hun gespan door de dichte volte. Want naarmate 't beginuur naderde, kwamen de voorname toeschouwers in hun eigen of gehuurde draagstoelen aan en rolden de rijtuigen der gemantelde magistraten en der witte Vestalen tot voor den gebeeldhouwden hoofdingang.

Lucius trad met hen binnen. De bovenste galerijen wemelden reeds van tierig volk, als hij uit den frisschen schemer van gangen en gewelven in het licht trad, dat over de arena en de marmeren gradationes laaide. De dag goudde er glorieus, alleen onder 't velarium kwijnde violette avond. 't Vergulde cesarspodium lag nog leeg achter zijn gracht en traliewerk, maar er rond zaten al kale senators in geborduurde gewaden te praten. Priesters en patriciërs wachtten, stijf van waardigheid, onder den blik der burgers, door bronzen schuttingen gescheiden van 't rumoerig plebs, dat ginder hoog als een levend fresco tegen den blinkenden mozaïekmuur bewoog. Langs de zuilen en rond masten kransten snoeren van bloemen en groen en tusschen de zitplaatsen walmden de reukbranders al diaphaan en blauw.

Nog immer bronden menschen uit het halfdonker der gangen en overstroomden de banken. De enkele plaatsen wit geschitter vloeiden vol felle kleur, schetterend in de laaie zon of in schaduw verbleekt tot tint. Het was een wevend gewemel van helder groen en rustig blauw, van vlammend geel en gloeiend bruin rond 't bloedend mantel-rood van een rustigen pretoriaan. Een lawaai van ongeduld en massa deinde op en neer: onrustige voeten trapten, schorre stemmen huilden, twisten brandden los, armen gebaarden, driftige lijven rezen op, neergetrokken, verdronken in dreigende menigte, plots weer kinderlijk lachend, getemd.

Lucius keek, gedachteloos, opgezogen in die drukte: een stuk verwachting, deel geworden eener gemeenschap van duizenden in den immensen trechter rond de verlaten, blonde arena.

Eén vluchtig oogenblik zag hij baar gouden zand purper van bloed en dacht aan Octavius. Hij voelde zich ongelukkig en schuldig, een brok laffe wreedheid, eenzaam plots en vol

deernis. Wat had hem hierheen gedreven? Zijn leven werd zoo wonderbaar...

Plots ging een enkele trompetklank op: langgerekt en hoog als een bevel. De stilte viel zwaar van eerbied, de edelen bogen en het volk rees recht. Achter een stoet van pretoren, consuls en Vestalen, tusschen zijn twaalf lictoren, stappende beelden van waardigheid, trad purper en goddelijk de Cesar aan en straalde van macht en juweelen. Over zijn schitterende gade, Domitia, wuifden slavinnen flabellums langzaam heen en weer... Edele steenen en gouden sieraden doorflitsten de malve schaduw...

Daar schalde heroïeke marschmuziek en uit de zonnige Sandavivaria-poort groeide een solemneele stoet van maskersdragers rond den gulden triomphatorswagen.

Van het Capitool weg, langs Forum, straten en pleinen in joel was de feestleider door één hoog, dol gejuich tot hier gereden, waar waanzinnig gejubel zijn aankomst begroette en den rondrit begeleidde. Hij boog voor Domitiaan en hief den ivoren schepter.

De lange, sonore trompetklank riep zijn koperen bevel. Uit vele poorten stapten gestalten van prachtige gladiatoren, de vergulde sieraden aan leeren laarzen, aan helmen en ronde schilden ontvlamd in helle zon. Ze vulden de arena met kleur, met zwenkende rijen en groep-figuren, 't bewegen plots verstijfd en 't korte zwaard, geheven naar den keizer. Somber klonk de trage plechtigheid van 't ultieme:

> Ave Cesar imperator
> Morituri te saluant!

Lucius rilde. Over het heele feest waarde de doodsgedachte. Een reuk van bloed en wilde dieren zweette uit de massa op.

De strijd ving aan geweldig, van man tot man, in 't eerste vuur van versche kracht. Mastigophoren hitsten met zweepslagen op en dreven hen, die wieken, met rieken in de perken weer. Achter vizieren loerden dolle oogen, de nadabaten hakten in den blinde. Hier en daar kleurde 't zand al rood en beeldde een overwinnaars-statue, omtrild met gouden halo. Donker gehommel bromde, groeide soms uit tot stormig applaus. De drift der massa was gulzig en jong: het duurde lang eer witte doeken van genade wuifden en de vette Cesar den duim buiten de loge stak. Confectores maakten de gekwetsten af, of sleurden de dooden naar het spoliarium. Slaven strooiden versch zavel;

brood werd rondgedragen: over de etende menschen regende het saffraan en viooltjes. Vroolijkheid ontplofte in lachen en getier, blije onrust raasde.

Lucius keek de edelen aan: hij zag hun onedele facies en het bestiaal genoegen in de dierlijke oogen, in de plooien rond den wreeden mond. Heimwee naar de rustige werkelijkheid van droom en overpeinzing, afkeer en medelijden vereenzaamden hem. Hij hoorde gesprekken opgaan en dwaze nieuwsjes de ronde doen. Oude monden en driftige lippen kloegen de christenen aan dat ze zich schuldig maakten aan tooverij en zwarte kunst, een ezelshoofd aanbaden, kinderen offerden, bronnen vergiftigden, Rome wilden vernietigen, oorzaak waren van alle calamiteiten...

Trompetten geboden stilte. Traliepoorten zwaaiden open. Aarzelend schreden de christenen uit hun hokken en vluchtten samen rond de extase van een biddenden grijsaard. In gore gewaden of dierenvellen knielden ze neer en bogen het hoofd onder zijn plechtige zegening. Naast de rilde rankheid van maagden en epheben blokte de zware bouw van plebejerslijven en boeren. Sommigen wendden het gelaat naar het razende volk, verwonderd om zooveel onmenschelijkheid bij menschen.

Lucius keek de slachtoffers aan en voelde hun onschuld. De oogen riepen: ze staarden hem aan van uit de diepten zijner vrome stilten, uit dat andere, pure leven, waarvan hij thans de grootheid voelde en de reine teederheid. Hij zag de berusting der wijze grijsaards, de kloeke beslistheid van sterke mannen, den zwakken angst der vrouwen, de dierlijke vrees der kinderen. En plots onder allen ontdekte hij Octavius Felix, die hem zocht met langen, langzamen blik, den blik van Metellus, een avond aan zee.

Hij rilde door Lucius heen. Een immens, diep medelijden groeide tot bewondering, brandde warm in de ijzige stilte, die stolde rond de arena.

Trompetsonnerieën schalden.

Een naderend gebrul van losgelaten leeuwen steeg uit de carceres op. In een wild gehol van hun honger naar prooi besprongen ze de christenen, een moment nog veilig binnen den dam van opklagend gezang. De dieren stonden en aarzelden even, beten dan toe met gulzigen tand. Links en rechts knaagden ze reeds aan een lijk, naakt op zijn mantel van geronnen bloed.

Razend lawaai orkaande: in duizenden herleefde de wolvin...

Lucius voelde zich eenzaam en wrokkig, een vreemdeling onder hen... hun vijand.

Hij keek den vetten imperator aan en zijn laffen lach. Hij hoorde 't spotten der onedele patriciërs, het gehuil van 't grove plebs en voelde zich vol walg en donkerheid. Maar eensklaps brak een schelle klaarte open en zijn leven stond in 't licht der revelatie. Hij zag de pracht van 't slachtoffer en de overwinning van elken martelaar. Boven het verguld materialisme van duizenden klaarden de zilveren triomfen van het lijdend idealisme. Over de verdrukkers heerschten de verdrukten, boven de nuchtere beulen-zielen straalde de heldere droom der gemartelden en hun dood zou schooner zijn dan veler leege leven.

De stem van Metellus klonk luid in hem, zijn blik lag over zijn denken uitgezond en Lucius voelde zich de arme broeder van den rijken Octavius.

Hij wilde niet langer blijven en het woud van kruisen zien, waaraan de bleeke lijken verbloedden tot laat in den nacht, door duizenden lampen en fakkels gewond. Woorden van opstand kropten in zijn keel en hij ging, bevreesd dat ze zijn bitteren mond ontsnappen zouden.

Schaduw kroop al over het amphitheater: grijsheid lag over de menschen, wat kleur leefde even op in melancholieke zon, uit de lijken trilde wit, kil licht.

Buiten laadde men ze al op de karren. Een meisje lag er naakt en wasgeel, haar dood vertroost door schoonheid. Over haar jonge borsten spreidde Lucius den mantel van een oud man.

Spotgelach rauwde: Lucius keek om en zag een grijnzend gelaat, dat hem met kattenoogen bespiedde en in de drukte verdween.

De avond viel, rose en geel: een deerne lokte met roode lippen. Thuis sloot Lucius zich in het tabilium op, ontstak zijns vaders lamp en zocht wat Metellus over de christenen geschreven had. Het ging van den sceptischen glimlach, langs de koele aandacht van den wijze, die een proeve volgt, naar 't warmer leven van ontroering: weemoed om veel nutteloos gebaar, illusie bij elke nieuw poging, geloof in betere toekomst. Maar Lucius ontbeerde het groote, warme enthusiasme, dat hij bij zijn vader had gewild, iets van de borrelende bron, die hem overstroomde

met zaligheid van liefde. Zijn gepeinzen dwaalden van de rollen naar Octavius weg: hij zag de toeë oogen opengaan en hun glans hem oveistralen. Emoties ontbloeiden uit gemijmer, ontroering vlamde op, krachten schoten ranken uit: hij voelde 't uur der openbaring nakend, de komst der genade en den weemoed voor alle groot geluk.

Het dreef hem naar zijn moeder, maar zij sliep. Toen ging hij den geurenden tuin in, waarover de geluiden waaiden der rosse nachtstad en de hemel zong in ruischende rust.

Op de bank in het zomertriclinium zat hij de komst der boodschap te verbeiden, 't mysterie te verwachten, dat weidsch en heerlijk in aantocht was.

Hij schrok: voorzichtige stappen doften op 't pad en Declia naderde. Ze keerde den rug naar den blanken Priape en maakte een langzaam teeken. Woorden murmelden: plechtig en traag. Ze vloeiden als helder water en maakten hem stuk van den zuiveren nacht.

Ze ging, 't extase-hoofdje naar de sterren geheven, in een licht van geluk...

Wat hem omgaf, de droomende tuin en de zonde der stad, Metellus, zijn moeder, Octavius en Declia, alles lag warm aan een zelfde borst, was dicht bij een zelfde Hart...

De nacht ontgloeide met een zucht en laaide open, wonderbaar oneindig. Lucius voelde zich vergroeien in de harmonie van het Al-zijn, opgenomen in zijn diep geheim, gedragen op de golving van een eeuwig rhythme. De dingen stonden doorlicht van klaarheid en bezield, en zijn gedachten in den glans der waarheid. Want nu de openbaring hem doorhuiverde, was alle twijfel opgelost, alle verdriet bevredigd, met het medelijden om Octavius en de slachtoffers samengevloeid tot één gevoel, dat geen dood kende, tot voor 't oneindige bracht en achter de wereld een geweten ontdekte, in 't leven als wet en drijfkracht: de liefde. Ze straalde op uit alle diepten, waar de kern zat en de naakte ziel, ze bond alle leven in eenheid samen en zijn hart ontdekte God. Een trillende klaarte brak in hem open, hij voelde 't oogenblik: bezit van zijn puurste Ik, omvatting van 't Absolute en het Eeuwige: dronken weelde, die de wereld overgroeide. Daarin waren alle dingen verwant en de menschen broederlijk. Tot hen zou hij gaan met nieuwe oogen en met gulzige ontdekkersziel. Hij voelde Rome en zijn groeiend leven als

een maagdelijk land, den dagenden morgen: 't eindelijk vertrek naar een wenkende bestemming en binnen hem een zoet geluk, dat vreugde was en pijn...

Blijheid van versch licht lag over de stad, toen hij, zeer vroeg, zijn domus verliet. In de rijke wijken was het nachtelijk stil: alleen wat slaven bewogen en fluisterden voorzichtige woorden. Achter hun ketting-barricades bleven de winkels nog toe: op de gesloten luiken vinnigde de roode naam van den handelaar. Rond gebeeldhouwde uithangborden spon de zon jonge vroolijkheid. Een rappe ezeldrijver spoedde zich met leege kar naar huis, want de straf was streng voor wie, na zonsopgang, andere dingen dan bouwmateriaal over de groote, oneffen straatplaveien vervoerde.

Lucius volgde hem op het hooge voetpad achterna, naar de volksbuurt, waar het leven al leefde.

Aan een kruispunt, rond de versierde kapel van de Laren der wegen, ontvouwde de groentemarkt den waaier van haar frissche kleuren. Koks stonden er te huur, aangegaapt door volksmenschen, die schaterlachten om de kwinkslagen. Lucius hoorde ze praten als in een blijspel van Plautus, hij zag hun glimmende tronie, het zachte zwellen van het ronde smulpaapbuikje en hun tevredenheid van voldanen stofmensch. Onder de portieken der hooge huurhuizen bewogen drukke ambachtslieden achter uitstallingen: een pittoreske bedrijvigheid in volle zon en dadigen morgen van schoenmakers, die de maat namen, van oude kleerkoopers, groezelig en donker tusschen verlepte kleuren, van pratende barbiers en messenverkoopers naast hun fonkelende toonbanken. Bij olieverkoopers, in schemerige diepte, buikten roodsteenen kruiken of glinsterden kristallen reukwaterfleschjes, pottenbakkers modeleerden teilen of boden een verschgebakken vaas te koop, ververs doopten de harige armen in vaten kleur, ketellappers hamerden, bakkers stalden brooden uit. Het was een luide verscheidenheid, een bonte winkel-rij, plots onderbroken door de lange, doode muren van graanschuur of kazerne, waaruit soms een liedje klom of de koperen blijheid eener opgewekte trompetsonnerie.

Langsheen voorname huizen van dokters en bouwmeesters bereikte hij de rijke wijken, waar thermen hun beeldengroepen verhieven en bibliotheken eenzaam lagen binnen balustrades, achter verlaten voorplein. Even bleef hij staan voor een school

in open lucht: de oude magister leerde kinderen lezen en keek hun ijver met een goeden glimlach aan.

Op de Via sacria rangschikten vreemde kooplui hun weeldeartikelen: nog weinig volk verdrong zich rond de schitterende kostbaarheid, de fijne pracht van ivoren koffertjes of kistjes uit gesneden rozenhout; voor de barbaarsche pracht der Oostersche juweelen met karbonkelende steenen of de delicate luchtigheid van Grieksch drijfwerk. Een goudsmid ciseleerde figuren: Lucius bleef staan en zag den vromen arbeid na, waarover zich bijzichtige oogen bogen.

Toen hij opkeek, was het Forum vol gonzend leven: een dal van krioelende drukte binnen het Capitool en den Palatijnberg, tusschen tempels en basilieken, marmerwit onder een glorie van diepblauwe lucht. Senators, soldaten, burgers en luizig volk, Romeinen en vreemdelingen woelden er wemelend dooreen. Rond de toonbanken der wisselaars negotieerden kalme kooplui; zieken en geloovigen droegen in mandjes offeranden naar de goden op. Hoog en blank zwermde soms een duivenvlucht over 't plein en streek op de trappen neer, waar een priester 't graan der offerande strooide. Om danseressen, slangenbezweerders, wonderdokters, tooveraars en droomuitleggers troepten arme zonnekloppers in geitenharen mantels.

Lucius klom naar de terrassen op en liet zijn oogen gaan over 't spektakel der keizerlijke stad, naar de leege rostra, vanwaar eens over Metellus gesproken werd. De gedachte aan zijn vader leefde vinnig op: de blijheid van den uchtend was verijld, herinnering als een schaduw over zijn vreugd gevallen. Hij ging onder den triomfboog door: het rijke, materieele Rome drukte op hem, hij voelde zich klein en nietig naast 't geweldig rijzen der muren.

JAAK LEMMERS.

(Wordt voortgezet).

Portretten uit het Liersche Volksalbum

Fred Bogaerts van harte aangeboden!

I

Wie kent den ouden visscher uitgelezen,
hoogstaltig-sterk, al grijst de tijd zijn hoofd;
een man die, luimig, als doorrijpend ooft
wel rimplig, maar toch sappig-zoet kan wezen?

Den blonden ringbaard om 't getaande wezen,
met kleine kijkers waarin 't vuur niet dooft,
hoeft hij voor regen noch voor wind te vreezen,
hij, trouwe, die in zijn bestaan gelooft.

Hij kent de Nethe, peilt heur zielig water;
hij hijscht zijn kruisnet met het blij geklater
van drupplend nat en parelmoeren buit.

Hij dut er lange, loome nachten uit,
tot weer de dageraad, in rood ontbranden,
hem zeegnend zoent op halfverkleumde handen.

II

Met lossen zwier van artisticiteit,
den bolhoed schuin in vale, grijze krullen,
die welig de ooren en de nekvouw vullen,
't gelaat verstreken tot gewichtigheid,

zoo staat hij daar, in schamele eerbaarheid,
waar rook- en lichtwalm hem het hoofd verhullen
en zuipers, zwanzers hem om 't deuntje sullen,
dat schraal en schriepend uit zijn snaartuig schreit.

Diep in zijn harte smeekt een groot gezin
om brood - en zie! zijn stramme vingers beven
en, of er tranen aan de klanken kleven,

hij zet heel traag, met zeere zeurstem in
't volk-oude liedeken der jachtgodin.
Men zingt hem na, men spotlacht - maar om 't even...

III

Een vleezig-groote neus met ronden bril,
gerood, gekromd, met Bourbonesk gezag
't gelaat beheerschend en den oogopslag, -
een voorwerp van bespotting en bedil.

De beenen kort, blij buigend naar de gril,
den last des levens en den ouden dag;
maar hoog de borst, als woei de bonte vlag
op Atjeh nog en was er krijg op til...

En, mosterdhandelaar-koloniaal,
met eeretooi van kleurlint en metaal,
hij draagt op 't hoofd, pal, naar Maleischen trant,

een elken tonneken in koperband.
Die plaats wordt slechts bij feestdag, glad geluimd,
in staatsie aan een zijhoed ingeruimd.

IV

Schoenlapper-konservator - wat een ronken
in zulken naam, wat kostlijke eer!
De handen kleevrig-vuil van pik en smeer,
en toch bewust, van fierheid zwijmeldronken.

Perfekt een doodshoofd waarin, diep gezonken,
twee oogen gluren nog, met valsch verweer,
van achter matten bril die, zwaar, omneer
op 't ingedeukte neusbeen hangt te pronken.

Stijf in zijn zwarte jas vergroeid, gevat,
bewaakt hij trouwe wat de Nethestad
bezit aan oudheid, rijke kleurgewrochten.

Figuren staren strak uit gulden lijst,
door de eeuwen heen, naar hem die daar verrijst
en spokig weerkeert van verdoolde tochten...

V

Modest, zoo luidt in zedigheid zijn naam,
zoo is zijn wezen, zijn de witte lokken
die uit de klepmuts hem om de ooren vlokken,
zoo is zijn vaardig kunnen, zoo zijn faam.

Hij is een uurwerkmaker die, bekwaam,
akkoorden zoekt in 't lustig spel der klokken,
den koekoek roepen laat, den sperwer lokken
door 't kierig kijkgat van 't horlogeraam.

Zijn oogen, moe, beschut door blauwe glazen,
bekijken u met gekkig-groot verbazen,
al zit zijn harte diep en zwijgt hij stom.

Het traag getiktak, 't rustig ruischend razen
van klok en raderwerk, en veer en trom,
verwekt geheimnis in zijn heiligdom.

VI

Een maagre slungel in een lange zwarte jas,
met hoogen kriphoed en gevleugeld-witte das.
Wanstaltig groote voeten, onder nauwe pijpen,
en lange beenderhanden die in 't ijle grijpen.

Een uitgemergeld wezen, geel als was,
met diepen mondhoek, oogen die u kras
en kraaiig aanzien of al loerend knijpen,
waarin een donkre waanzin ligt te rijpen.

Een 'biddelaar' die, om wat daaglijksch brood,
den doodswalm dragend in zijn zwarte kleeren,
het schuw geheim van sterven durft trotseeren.

Hij snuffelt aan de deuren, ruikt de lijken
en laat meteen een naar genoegen blijken: -
hij propageert de glorie van den Dood!

VII

Hebt gij als volksche type niet gekend
dien man, in onnut opgegroeid, thans henen,
met knokige armen en met wankle beenen:
een mager-afgeleurden mosselvent?

Zijn tanig wezen was als perkament,
zijn neus gedeukt, en onophoudlijk schenen
zijn leepige oogen pinkelend te weenen,
als was hem lang de vroolijkheid ontwend.

Zijn mond bleef diepgeplooid bij 't momplend muilen;
zijn wangen waren rimplig-hol, als kuilen,
waarin een schaduw van ellende hing.

Toch sloeg de kracht van een verteedering
uit dat gelaat: een noodkreet voor al de armen,
een vraag naar brood, naar vreugde, naar erbarmen...

Lier.
ERNEST DE WEERT.

Door Noord-Europa in het begin der XVIII^e^ eeuw. (Uit het dagboek van een Hollandschen avonturier).

I

Het is opmerkelijk hoe de interessante reisverhalen in handschrift altijd de aandacht hebben getrokken, en hoe weinig er nog zijn, die al dan niet uitgegeven, dan toch uitvoerig besproken werden in het eene of andere tijdschrift. Moet dit worden toegeschreven aan de meer algemeene belangstelling, die zij gaande maken bij een uitgebreid publiek, of gaat die voorliefde naar hun vaak boeienden anecdotischen kant, dan wel naar de veelvuldige en teekenachtige details, betreffende gewoonten en zeden van vreemde volkeren die er in voorkomen, en die bij kronijk- en geschiedschrijvers haast altijd worden verwaarloosd?

In elk geval is het niet te ontkennen, dat die verhalen, door hun betrouwbaren eenvoud, door de onopgesmukte voorstelling van handelende menschen in hun natuurlijk milieu, door de levendig-kleurige afbeelding van de levenswijze van andere volkeren, gewenscht materiaal leveren tot het verbinden, aanvullen en stoffeeren van de ons bekende en geclassificeerde historische feiten.

De Koninklijke Bibliotheek van België bezit voor haar deel een vrij aanzienlijke partij reisverhalen in handschrift, waaronder echter de werkelijk belangrijke wel rari nantes mogen worden geheeten. Daar berusten afschriften van de wereldkundige verhalen van Marco Polo, Mandeville, Marinus Sanutus, Antoninus Martyr, Brocardus e.a. Men heeft er een reeks itineraria naar het Heilig Land, waarvan men de copijen en drukken overvloedig besproken vindt bij Tobler[1] en

(1) Bibliographia geographica Palaestinae. Leipzig, 1867.

Roehricht[2]. Niet minder talrijk zijn de bedevaarten naar Rome, maar hebben doorgaans weinig om het lijf. Voor één daarvan moet evenwel een uitzondering worden gemaakt, met name: the Voyage of Lady Catherine Whetenhall into Italy in the Holy Year 1650[3], geschreven door een zoo bereisden als geletterden priester, Richard Lascells[4], die trouwens bekend is door een verschillende malen herdrukte reis in Italië[5].

Van de werkelijk veel bewogen en boeiende reizigerslevens verhaald door de St Genois[6] en Goblet d'Alviella[7] is er maar één handschrift, nl. dat van Cornil Duplex Schepperus. De talrijke relazen en dagboeken van de veldtochten van Keizer Karel en een verblijf van Peter den Groote in Nederland werden door den onvermoeibaren Gachard[8] in het licht gegeven.

Minder belangrijk, maar toch door den druk bekend is o.m. het verblijf van Godinho de Eredia op Malacca[9], het rondzwerven van Vinchant in Frankrijk en Italië in 1619[10] en het curieuze itinerarium door Europa van Henningus Frommeling tijdens de jaren 1601-23[11].

Haast al het overige is een zeurig rommelzoo, het doorbladeren nauwelijks waard. 't Zijn door de bank verhalen van reizigers die wijselijk zouden hebben gehandeld, bij hun pantoffels te blijven.

In plaats van bij hun thuiskomst hun nog versche indrukken, eenvoudig uit het geheugen neer te pennen en ons te vertellen waarvoor zij zich werkelijk hebben geïnteresseerd, al was het dan maar voor eten en drinken, halen zij er hun poover

(2) Bibliotheca geographica Palaestinae. Berlin, 1890.
(3) Zie: J. Van den Gheyn. Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque royale de Belgique, DI X, p. 263, n^{o} 7119 (3978).
(4) Dictionary of National Biography, DI XXII, p. 161-162.
(5) Voyages of Italy, or a compleat Journey through Italy. Eerste uitgaaf verschcen 1670, de laatste in 1705.
(6) Les voyageurs belges du XIII^{e} au XVII^{e} siècle. Bruxelles, 1846-47.
(7) Voyages, découvertes, imigrations in 'Patria Belgica', DI III, p. 185-210.
(8) Collection des voyages des souverains des Pays-Bas. Bruxelles, 1874-82.
(9) Uitgegev. door M.L. Jansen onder den titel: Malaca, l'Inde méridionale et le Cathay. Reproduit en fac-similé et traduit. Avec une préface de Ch. Ruelens. Bruxelles, 1882.
(10) Uitgeg. door F. Hachez in het 'Bulletin de la société royale de géographie', 1896, en ook afzonderlijk onder den titel: Voyage de François Vinchant en France et en Italie du 16 septembre 1609 au 18 février 1610. Bruxelles, 1897.
(11) Uitg. door Ch. Ruelens: les Mémoires de Henningus Frommeling 1601-14, d'après le manuscrit autographe inédit. Bruxelles, 1861.

bibliotheekje bij, en nu krijgen we een kurkig-pedant relaas van Wahrheit und Dichtung aan de hand van autoriteiten van den dag. Sommigen geven er hun eerlijke naïefheid nog een vracht geleerde referenties bij.

Bij het catalogiseeren van dien rommel werd me op den duur toch een welkome verademing bezorgd door twee manuscripten, die het spreekwoord niet logenstraffen: als iemand verre reizen doet, dan kan hij wat verhalen! Het eerste heb ik te zijner tijd reeds met een paar woorden besproken(12). Het andere wilde ik hier met enkele bizonderheden bekend maken. Het draagt het inventarisnummer: 17978 en is een vrij onooglijk papieren kwartijn met cartonnen borden, onhandig met twee verschillende soorten van gemarmerd papier bedekt, zonder schutbladen en met hoornen rug. Het is 250 mm. lang bij 103 mm. breed en telt 137 bladen volgens de moderne foliëering. De oude bladnummering gaat van 1 tot 124 en bevat noch het voorwerk noch den index. De titel f° 1, luidt: *Journael van een reijse door Poolen Pruyssen en den Nedersaxischen Creitz. Het eerste deel vervattende de jaren* 1700, 1701, 1702 *en* 1703. Hierop volgt de *Voorreeden aen den goet gunstigen leeser*. F° 5-130 hebben we den eigenlijken tekst, duidelijk leesbaar en van een vrij verzorgde hand. In de marge links van f° 21, treffen we een onbeholpen afbeelding aan van een *obog ofte strijthamer* der Poolen; voorts nog een paar onhandig geteekende kaarten: f° 92, van het *eijlandt Bornholm, escala van* 8 *uyren gaens* en f° 93, van het *eijlandt Rugen, escala van* 12 *uren gaens*. De tekst gaat vergezeld van analytische randtitels van lateren datum en van een verschillende hand, die ook den index heeft geschreven. F° 130v volgt nu een gedicht: *Ad lectorem*, waarna het zaakregister van f° 131-137 met de alphabetische geordende marginaliën. Op binnenzijde van het voorplat staat in potlood: *Rombaut*, van een recente hand. Dit is denkelijk de naam van een der laatste bezitters van het handschrift.

Dat bij den auteur wel het plan moet hebben voorgezeten zijn manuscript naar den drukker te dragen, blijkt uit het bescheidenschuchtere *ad lectorem*, dat achteraan komt:

(12) Zie: L'Epoque nouvelle, 1922, p. 7-10: Un Gantois à Venise au XVII^e siècle (hs. 5499).

Gij leeser neem 't voor lief, en doet hier mee u voordeel;
al schoon 't niet hangt of cleeft,
T' is werck van domme jeugt, geschreven sonder oordeel,
dat reuck noch smaek en heeft.
Men oordeelt vande boom, na dat de vruchten smaken:
En soo gij dat wilt doen,
soo weet ik, dat gij niet in twijfel sult geraken,
off ik het can vergoen.

VALE.

Dit is evengoed op te maken uit de voorrede, waar hij zijn ervaring in wijzen raad voor eventueele navolgers vastlegt. Dat de randnota's en de index door een andere hand zijn geschreven pleit voor de onderstelling, dat een der familieleden het handschrift voor hetzelfde doel moet hebben bijgewerkt. Toch is van dat voornemen niets gekomen. Van het werk is althans geen spoor, noch bij Tiele[13] noch in andere repertoria.

Wie is nu de schrijver van het dagboek?

Zijn naam is geen enkele maal geciteerd in het heele manuscript, denkelijk wel om de gegronde reden aangegeven in hoogervermeld gedicht, waaruit blijkt dat hij zelf zijn werk niet hoog aansloeg, en het oordeel van den lezer schroomvallig tegemoet zag. Dit vermoeden wordt nog versterkt door de voorrede. Het achterwege blijven van zijn naam schijnt wel te moeten verklaard door een vreesachtige berekening van den auteur.

Wij weten dat hij vertrokken is uit 's-Gravenhage, waar hij op het einde van zijn reis terugkeert. Een randnota, f. 15v, zegt ons, dat hij nauwelijks vijftien jaar was. Dit lijkt wel wat geforceerd. Dat hij jong was is zeer zeker; om zich daarvan te vergewissen, hoeft men maar eenige pagina's te lezen. Al dadelijk merkt men zijn gebrek aan ervaring gepaard met naïeve onbezonnenheid, die zich af en toe uit in overmoedigen humbug, waarvan de waarheid weleens wat last ondervindt.

In de inleiding vertelt hij, dat de lust tot reizen hem bekropen heeft bij het lezen van boeken over vreemde landen. En verder, f^{o} 4, zegt hij: ‘het sijn starcke beenen die weelde connen dragen,’ hetgeen de onderstelling opdringt, dat hij het verwende zoontje moest zijn van welgestelde ouders, dat het fuiven moe in een voor zijn verbeelding en beurs te enge stad, het op een dag in het hoofd kreeg, de ‘wereldt te besien.’

(13) Nederlandsche Bibliographie van land- en volkenkunde. Ameterdem, 1884.

Toen dit plan zich bij hem had vastgezet, was hij bedachtzaam genoeg het aan niemand toe te vertrouwen, want, zegt hij, men geeft te gemakkelijk een voornemen op door de bezwaren die anderen er tegen inbrengen. Evenmin mag men zich laten misleiden door zijn verbeelding, die de hinderpalen van een onderneming graag vergroot. Eén zaak is evenwel onontbeerlijk voor den reiziger, dit is de kennis van de taal der streek waarin hij zich begeeft. Het volstaat echter Fransch te spreken, 'alsoo die sprake aen alle vreemde hoven in swang gaet.'

Uit het verhaal blijkt dat de jonge avonturier het kostbare voordeel bezat van een verfijnde opvoeding. Een hoofsche losheid van manieren, het vlot gebruik van verschillende talen alleen kunnen uitleggen, dat hij overal in de beste en meest gesloten kringen tegemoetkomend werd opgenomen. Tot zijn geluk, leed hij niet aan overgevoelige kieschheid, hij wist met de hem geboden gastvrijheid ruimschoots zijn voordeel te doen, en zoo behendig en onbezorgd op de pit te leunen, dat hij zich daardoor nooit gebonden achtte, en zich kon onthouden van compromitteerenden wederdienst. Men voege hierbij dat die voorlijke jongen, begaafd met een benijdenswaardige bij-dehandschheid en een vlug aanpassingsvermogen, er niet gauw het bijltje bij neerlei, en waar hij zich een onaangenamen toestand moest laten welgevallen, hij zich dezen soms heel handig wist ten nutte te maken. Het contact met de werkelijkheid had er bij hem alras het laagje naïefheid afgeschuurd, en de optimistische voortvarendheid van zijn jeugdigen leeftijd redde hem telkens, waar meer schuchtere bedachtzaamheid hem in den brand zou hebben gelaten.

Dit is het profiel van den naamloozen auteur, zooals men dat uit zijn dagboek kan opmaken.

Wat deze reis ongemeen interessant maakt, is de tijd waarop ze ondernomen werd. Het begin der 18^{e} eeuw was een periode van geweldige beroering in Europa. In het Zuiden woedde de Successie-oorlog. In het Noorden waren Rusland, Polen en Denemarken het handgemeen geworden met Zweden. Het strijdtooneel was beurtelings Polen, Saksen, Lithuanië en de Baltische kustlanden. De oorlogende machten lieten niets ongedaan om hun gehavende benden telkens door alle middelen aan te vullen, en de werving werd krachtdadig in de hand gewerkt. De onveiligheid der openbare wegen ging alle

verbeelding te boven. De reizigers, met of zonder paspoort, werden uit de postwagens en zelfs uit de herbergen gehaald, in hokken gegrendeld, en dan als vee verkocht aan den eenen of anderen officier, door zijn handlangers. Ze konden niet voorzien, wanneer ze hun vrijheid zouden terugkrijgen; dit hing af van de willekeur van een heele reeks officieren, die om de beurt moesten worden omgekocht.

Het moet ons dus niet bevreemden, dat de reis, door onzen avonturier begonnen als een pleziertochtje, een en veertig maanden heeft geduurd, nl. van den 29en Augustus 1700 tot den 5en Februari 1704. Vertrokken uit 's-Gravenhage, bereikt hij, over Hamburg, Berlijn. Van Berlijn gaat het naar Dantzig, en van hier over Thorn naar Warschau. Op de terugreis doet hij weer Dantzig aan, vanwaar hij over zee, langs Bornholm en Rugen, Hamburg bereikt. Door onvoorziene omstandigheden landt hij te Glückstadt aan, en als hij nu weer op weg raakt, komt hij dwars door Duitschland behouden terug aan in zijn vaderland.

Het ging onzen jongen Hollander zooals dit veelal het geval is bij zoo 'n onbekookte ondernemingen. Men kan hem enkel aansprakelijk stellen voor het initiatief van zijn waagstuk. Zoodra hij zijn geld kwijt is en dienvolgens zijn vrijheid van handelen, wordt hij door de evenementen gegrepen als door de tandraderen van een machine, en hij mag zich gelukkig achten als hij er heelhuids uitkomt.

De wijze waarop ik het verhaal hier weergeef, wil ik enkel met een paar woorden toelichten. Al noemt de auteur zijn werk een *journael*, toch teekent hij niet altijd dag voor dag zijn bevindingen en wederwaardigheden op. Dit is voornamelijk het geval voor het eerste gedeelte; zijn zeetochten zijn met meer nauwkeurigheid genoteerd. Van de steden waar hij vertoeft en de streken die hij doorkruist, geeft hij vaak een uitvoerige beschrijving, die weleens op compilatie berust, den gang van het verhaal afbreekt of belemmert, en niets wetenswaardigs bevat.

Werkelijk boeiend is hij, waar hij zijn zeker niet alledaagsche avonturen op een onderhoudende, schilderachtige, vaak humoristische manier vertelt. Zijn opmerkingen over de zeden en gebruiken van de volkeren waar hij vertoeft, zijn stellig een

niet te onderschatten bijdrage tot de geschiedenis en de folklore uit die dagen.

Logisch scheen het me het meerendeel der politieke, aardrijkskundige en historische beschouwingen te laten vallen, de verspreide opmerkingen te groepeeren, en waar het noodig of interessant bleek, den auteur aan het woord te laten, voornamelijk, waanneer hij ons raak en pakkend een avontuurtje vertelt of een tafereel ophangt van vreemde zeden en plechtigheden.

Den tekst van de aangehaalde passages heb ik ongewijzigd gelaten. Alleen heb ik op enkele plaatsen, waar een woord ontbrak of waar de duidelijkheid dat vergde, een woord ingelascht tusschen vierkante haakjes. Meer helderheid heb ik trachten te verkrijgen, door de schaarsche en ondoelmatige leesteekens door een moderne interpunctie te vervangen.

FREDERIK LYNA.

(Wordt voortgezet).

Een Blik op het moderne Muziekleven
Slot[1]

Dat we vooralsnog een zeer klein percent artistiek-eerlike recitalzangers en -virtuozen zich in de muziekwereld zien bewegen, daarvan ligt de schuld weer eens meer in de verkeerde zeden. Wij schijnen te vergeten dat zij maar mensen zijn, bijgevolg zwak en dat niet allen zich kunnen verschansen tegen de onlochenbare gevaren van het sukses, dat zonder twijfel meer kwaad verricht dan de tegenspoed. Wel kan het voor enkelen een spoorslag zijn, maar de vleierijen van de pers, het applaus van het publiek en de lofuitingen van familieleden en vrienden zijn gevaarliker dan men wel denken kan voor iemand, die weinig zelfkritiek bezit en zich spoedig laat misleiden en er zijn gevallen genoeg aan te stippen van artiesten, die door het sukses helemaal zijn bedorven geworden. Uit vrees van op het achterplan te geraken hebben zij aan de twijfelachtige smaak van een doorgaans onontwikkeld publiek koncessies gedaan, maar hebben daardoor de mogelikheid tot alle verder artistiek werk afgesloten.

In welke kringen hij ook moge werkzaam zijn, steeds dient de solist iemand te zijn, die stijf op zijn stuk blijft staan. Staat hij artistiek sterk, dan hoeft hij niet te wanhopen en slaagt hij er, eer vroeg dan laat, in, zich én bij de ingewijde én bij de leek te imponeren.

We deden reeds opmerken dat het recital, wanneer het niet de toondichter en zijn werk wil dienen, doch de ijdelheid en de eerzucht van de inrichter, niet meer in overeenstemming is met de geest van onze tijd. Tot nu toe heeft het in die zin maar weinig positieve uitslagen opgeleverd en de oorzaken er van hoeven we niet ver te zoeken.

(1) Zie blz. 116.

Laten we even een ogenblik onze aandacht schenken aan de samenstelling van het programma van de meeste solo-konserten. Gewoonlik gaat het uit van Bach of Händel, om over de XVIII^{e} eeuwse Italjanen en Fransen bij de Romantiek terecht te komen en te eindigen met het moderne impressionisme, en zelfs dito expressionisme. De zanger, de pianist, de violist of de cellist wenst bij het auditorium de indruk te verwekken, dat hij de hele literatuur van zijn instrument heeft doorgeblokt en de interpretatie van elk werk uit die verschillende periodes met evenveel sukses kan verwezenliken. Wil hij zulks bewijzen, dan kiest hij het verkeerde middel. Primo valt het sterk te betwijfelen of er wel ergens één mens kan gevonden worden wiens talent zo alzijdig ontwikkeld is, dat hij zijn temperament bij zulk een grote verscheidenheid van werken kan aanpassen, en voor het publiek, zelfs gekultiveerd, acht ik het helemaal onmogelijk in de twee uurtjes, die een konsert gewoonlik duurt, geestelik de grote baanstreken van de muziekgeschiedenis te voltrekken, zo dat elk uitgevoerd lied, sonate of ander cyclies werk in zijn geheel kan gevoeld of begrepen, met een woord doorleefd worden. Daarbij komt dan nog dit, dat voor de werken, die hij voor 't eerst hoort, er veel van het koncentratievermogen van de toehoorder gevergd wordt. En de indruk, waarmee hij het recital verlaat, is dan best te vergelijken bij die van een vlugge wandeling door een museum, waar we doeken van alle scholen en tijden hebben voorbijgelopen, zo dat in onze geest slechts een chaoties beeld van in elkaar vervloeiende indrukken overblijft, nagenoeg niets dus. Geheel anders is het wanneer we ons beperken tot werk van éénzelfde school, van één enkel schilder. Dan komen we er in dezelfde tijd toe ons een konkreet idee te vormen: we krijgen dan ook het gevoel van eenheid. Een van de treurigste resultaten van ons modern muziekleven is wel het feit, dat de eenheid uit de recital- en konsertprogramma's verdwenen is. Waarom houden de solisten, de dirigenten zich niet, zo niet bij één komponist, dan ten minste bij één periode, één artistieke richting, één nationaliteit, of zelfs één idee? Enkele jaren geleden beproefde een zangeres te Parijs een liederenvoordracht, waarvan ze tot onderwerp Goethe had gekozen. Zij zong liederen van al de toondichters, welke Goethe-teksten hebben behandeld: Schubert, Beethoven, Reichardt, Schumann, Franz, Wolf en Liszt, wat

niet belette, dat het een mooi, volledig iets werd. Is hetzelfde niet mogelik voor Heine, Verlaine, Poesjkien? Vladiemir Rosing betitelde het eerste deel van zijn voordracht ‘De ziel van Rusland’ en slechts zelden was het ons vergund zo een intense indruk van Ruslands lijden en glorie te ontvangen. Hier leverde de zanger het bewijs een kultuurmens te zijn, die geestelik en artistiek veel heeft doorgemaakt, doch die heeft weten te klasseren.

Vragen we nu onszelf af waarom we zo dikwijls een konsert hebben verlaten met een gevoel van onbevrediging, met apathie zelfs, dan zal het antwoord eenvoudig klinken: omdat we in de uitvoerende musicus niet die essentiële kultuurbasis ontdekten, welke hier onontbeerlik is. Waarom gaan wij naar het recital en... naar de muziekuitvoering over 't algemeen? Een groot deel van 't publiek komt er uit louter verveling, of wel uit zeer vage behoefte aan muziek-horen; een minimum slechts bezoekt de konserten om door een aktief luisteren als 't ware mee te werken aan de uitvoering van het werk. Alleen voor die minderheid - zoals het overigens in intellektuële en artistieke zaken overal en altijd het geval is - heeft het konsert zijn reden van bestaan en de ernstige uitvoerder mag enkel met deze rekening houden. Klaarblijkelik wordt daardoor de taak zeer vergemakkelikt voor hem, die onafhankelik is van zijn instrument of van zijn stem; en al is de kans op een onmiddellik en groot sukses vanwege het publiek sterk verminderd, de voldoening van uitvoerder en toehoorder aan het werk zelf is er des te groter om. Want hoe artistiek de uitvoerende musicus ook presteert, toch blijft hij tegenover de scheppende steeds op een twede plan en kan zijn grootste betrachting slechts die van Kundry aan Parsifal's voeten zijn, nl. ‘Dienen, dienen!’ Dan kunnen vanzelf op het recital- en konsertprogramma die werken stand houden, die aan een volledige artistieke onafhankelikheid hun ontstaan te danken hebben, in plaats van voor een publiek en een zanger te zijn geschreven. Er blijft alleen nog plaats voor gezond werk. Zij, die lang en grondig de klassiekers hebben bestudeerd en geheel doordrongen zijn van hun prachtige objektiviteit, waaraan zij hun leefbaarheid danken, zullen spoedig den rug toekeren naar de te gewilde, te vrijwillige en cerebrale produktie en steeds zoeken naar het ware kunstwerk. Welke onze verhouding tot de moderne muziek ook wezen mag, steeds toch blijven de

klassiekers het Oude Testament voor elke muziekbeoefenaar (voor de pianist moet Bach zelfs het dageliks gebed zijn) en hun studie de basis van onze muziekkultuur, omdat zij tegelijk een onuitputtelike bron zijn voor de expressiemogelikheden en een betrouwbare toetssteen voor de huidige produktie. Heel de moderne kunst wortelt in het verleden; en een stevige kennis van het verleden is een eerste voorwaarde om haar onpartijdig te beoordelen. Daarom is het te betreuren, dat de uitvoering van de klassiekers van lieverlede meer en meer wordt verdrongen, ten voordele van het zogezegde moderne expressionisme. Wel is het waar, dat het expressionisme de ware kunst is, maar het is niet van vandaag: alle grote onsterfelike komposities zijn in de grond expressionisties door hun synthetiese objektiviteit: daardoor zijn ze van alle tijden, dus ook modern. Al te dikwijls wordt dit uit het oog verloren en ons werk opgedrongen, dat onvoidragen is en aan geen de minste noodzakelikheid of behoefte van de tijd beantwoordt. In het repertorium heeft zich op een paar generaties tijd een zekere sleur vastgeankerd, die ons op dit ogenblik naar vernieuwing doet snakken. Zo gold het bv. als algemene regel in de laatste twintig of dertig jaar, dat een pianist zijn krachten toonde in een Chopin-vertolking en een zangeres haar talent kon ontplooien in een Schubert-voordracht. Maar daarmee is niet gezegd, dat we graag op die baan wensen te zien voortgaan en dat onze solisten zich evenals hun voorgangers mogen opsluiten in eenkennig repertorium. Sommigen spelen uitsluitend Mozart, anderen Beethoven en soms nog wel altijd en altijd weer dezelfde opussen. Ze zijn talrijker dan men vermoedt, de zangvirtuozen, welke behalve enkele liederen van land- en tijdgenoten, nooit verder zijn gegaan dan Schumann of Berlioz en voor wie een paar liedjes van Grieg reeds een uiterste grens betekenen. Bij elk optreden durven ze hetzelfde opdissen en houden zulks vol tot het einde van hun loopbaan, omdat het publiek, dat voor hun sukses zorgt, niet het minst door deze steriliteit gehinderd wordt, wel integendeel.

De uitvoerende musicus mag geen routine-mens zijn, doch iemand, die het artistieke leven in al zijn verschillende uitingen meemaakt, die op kunstgebied niets onverlet laat, in wie werkdadige onrust leeft, eindelik de artistiek-moderne mens. Hij alleen kan rond zich een atmosfeer van vertrouwen wekken en

heeft kans een publiek, dat gretig is naar genotziek materialisme, te bekeren naar het geloof in de kunst, op die voorwaarde dat hij geestelik hoger staat. Waarmee we niet bedoelen, dat het zo gemakkelik is reagerend op te treden en de ellendige sleur te bekampen, daar waar deze algemeen gehuldigd wordt, waar zoveel plaats verleend wordt aan diegenen welke zichzelf en hun kunst voortdurend prostitueren, zo dat er voor de anderen, den goede niet te na gesproken, haast geen meer is. Nochtans mocht op het podium alleen de solist verschijnen, die het volle besef heeft van zijn gewichtige rol en niet hij, die ons in zijn plaats zijn tekortkomingen doet gevoelen. Wij verlangen daar een artiest te zien, welke even eerlik is tegenover zichzelf als tegenover ons, niet door het kleinste greintje eerzucht of hoogmoed in zijn taak wordt belemmerd en zich niet uit eigendunkelike verwaandheid door applaus laat strelen. Hij kome eenvoudig tot ons om ons een werk volledig te doen doorleven en ons mee de lucht van hoge kimmen te laten ademen. Hij weze in de mooiste zin van het woord: de bemiddelaar tussen komponist en toehoorder.

De artiest, die hoger besef van zijn roeping bezit, weet dat geen reaktie mogelik is, zonder een tabula rasa te maken met de bestaande gewoonten. Het woord van Hauer over het hedendaags toneel vindt ook hier zijn toepassing: ‘Man muss die Augen schliessen und ganz neu anfangen, von innen zu hören.’ De onbehaaglike toestand van het muziekleven op onze dag verplicht de uitvoerenden weer van de meet af te beginnen. Daarom mag elke koncessie, die tegen de kunst zelf indruist, niet langer worden geduld. De keus van de werken, hun uitvoering en de uiterlike vormen van het recital dienen in een andere geest te worden opgevat. Daar alles zijn betekenis heeft, mag niets onverlet blijven: houding, enter en exit, kleding, gelaatsuitdrukking, alles moet het karakter dragen van een wijdingvolle distinktie. Een recital zou moeten voorbereid worden als een reis, niet als een namiddagspleziertochtje, doch als een gewichtige gebeurtenis. Mag dan niets aan het toeval overgelaten worden? Alles zal hier afhangen van de geestesgesteldheid van het publiek, welke een solist spoedig heeft gepeild. In sommige gevallen doet het volstrekt geen overlast aan dat in de loop van de voordracht een zanger b.v. zijn programma zou wijzigen. Hier wens ik nogmaals terug te

komen op het voorbeeld van de Russiese tenor Rosing, die in het twede deel van zijn recital helemaal afweek van zijn oorspronkelik plan en zong wat hij als 't ware intuitief voelde op dit ogenblik en voor dit publiek het best te zijn geschikt. Hij is overigens een van de meest suggestieve zangers, die we al gehoord hebben, iemand die zijn publiek door de kracht van zijn vertolking om zo te zeggen hypnotiseert, zodat men nog aan de werken alleen denkt. Pas na de voordracht worden we hem gewaar en spreekt tegenover de man een waar gevoel van dankbaarheid.

Er ligt voorzeker op het gebied van de solo-voordracht een wijd veld van mogelikheden open. Er hoeven alleen maar mensen te zijn, welke zich de moeite willen geven haar betekenis weer in eer te herstellen en bewust te zijn van de sociale kracht van de muziek. Onze tijd zou alleen aandacht en steun mogen verlenen aan die uitvoerende musici, welke in hun reaktief optreden tot nog toe zo zeer gestremd werden door tal van lieden, die niemand weet hoe, toevallig in de muziek verzeild, er helemaal niet in thuis horen, maar voorlopig nog de bovensten zijn. En al lijken de veelvuldige uitingen van muziekale aktiviteit, oppervlakkig beschouwd, nog zo mooi, toch ontdekt de wetende liefhebber spoedig, dat altijd hier of daar een duiveltje mee een hand in 't spel heeft. Zulks is wel van aard om een hongerige naar waarheid en artistieke oprechtheid te doen gaan twijfelen, moesten niet een paar uitzonderlike pogingen om tot gezondere toestanden te raken, zijn hoop in een betere toekomst zijn komen versterken.

De ervaringen, die we in het symfonies konsert opgedaan hebben, zijn evenmin bemoedigend. Natuurlik. Heel het muziekleven is al een tijd lang op de verkeerde baan. Door zijn grotere proporties en de samenwerking van het aanzienlik aantal musicerenden is het begrijpelik, dat de zielloze, konventionele methodes van het konsertwezen nog duideliker naar voren treden dan bij het recital. Hier hebben we voor 't eerst af te rekenen met twee faktors van zeer gevaarlike aard: het virtuozendom en het cabotinage. Beide tares hebben het konsertwezen zo diep gewond, dat het vormen heeft aangenomen, die we nog nauweliks artistiek durven noemen. Af en toe waagt het wel eens iemand de ontaarde gewoonten er van in een hel licht te plaatsen en te konstateren, dat, evenmin als

het theater, ons huidig konsertwezen niet die voorbereiding en die loutering aanbrengt, welke we nodig hebben voor een betere en nieuwe kultuur. Wanneer we de ontzaglike - misschien niet toevallige - ontwikkeling van de kinema gadeslaan, dan mogen we wel vol angst zitten voor de toekomst van theater en konsert, vooral omdat het te vrezen valt, dat wellicht eens de vergelijking tussen beide wel in het nadeel van de laatste zou kunnen uitvallen.

Reeds nu zijn er velen, wie het konsert uit vele oogpunten geen bevrediging meer schenkt. We zitten in een ‘cercle vicieux’: het publiek is door het ijdeltuitig optreden van de artiest verwend geraakt en deze door de speciale behoeften van het publiek bedorven. De grote massa der toehoorders heeft een totaal gemis aan muziekale kennis en aan gezond verstand (dit laatste vooral) en klampt zich blindelings vast aan uiterlikheid. Daarom ‘komen velen om den persoon van den uitvoerder in plaats van om den geest van het uitgevoerde kunstwerk, als ware de uitvoerder een soort kampioen op stemband, strijkstok, klaviatuur of dirigeerstokje, in plaats van een bemiddelaar van de muzikale openbaringen. Het gevolg hiervan is weer een schadelijke werking op vele uitvoerende kunstenaren, voor wie het kunstwerk, in plaats van het belangrijkste te zijn, in welks dienst zij zich bescheiden stellen, een middel wordt om zichzelf te verheffen in het oog van 't publiek, zoodat ook zij van den waren geest der kunst vervreemden en deze slechts gebruiken om hun ijdelheid bot te vieren[(1)].’

Allertreurigst is het, dat muziek, een zo verheven uiting van de mensenziel, zij die, volgens Beethoven, een hogere openbaring is dan alle wijsheid en filosofie, in onze tijd een middel geworden is om de huisbakken nuffigheid van de eerste de beste cabotin te dienen. Het publiek laat zich nog steeds beetnemen door de gebruikelike procédés van de publiciteit, de lof-zware aankondigingen in de dagbladen (nog wel meestal door henzelf opgesteld), de affiches die met reusachtige Barnumletters de naam van de gevierde en beroemde virtuoos als die van een half-god op alle bouwschutsels doen schitteren. Zulke wijzen van doen staan diametraal tegenover de geest van het artistiek leven, en éénmaal op 't konsert zelf, moeten we niet lang op

(1) Cf. Maarten Dijk: Het begrijpen van muziek.

de ontgocheling wachten. Niet zelden hebben de grootste reputaties en de klinkendste namen ons in onze verwachtingen bedrogen en deden zij, ter wille van het sukses, dingen, die langs geen weg te rechtvaardigen bleken. De virtuoos heeft een bepaalde verantwoordelikheid, die klimt met zijn reputatie, zowel tegenover het werk als tegenover de toehoorder, die wenst waar voor zijn geld te hebben en ook hij is maar duldbaar als belangloos, elk rechtstreeks voordeel ontzeggend artiest. Telkens ik een solist zie optreden, denk ik er aan hoe Liszt Clara Schumann als virtuoos schilderde en onvermijdelik volgt dan de vergelijking. 'Wanneer zij het verhoog van de tempel bestijgt, schrijft Liszt, spreekt de vrouw niet langer tot ons. Zij onderhoudt ons als dichteres, noch van aardse passie en stormige strijd tegen het menselik lot, noch overtuigt zij ons door de stoutmoedigheid van haar spel en nog minder bekommert zij zich om sympathieën. Als een merkwaardige priesteres, die vol geloof en eerbied de Delphiese Godheid dient, wijdt zij zich met bevende gewetensgetrouwheid aan zijn eredienst. Vrezend ook maar een jota van de haar opgelegde boodschap te verliezen, één lettergreep verkeerd te beklemtonen en aldus een schuldige, bedriegende vertolkster te worden, bedwingt zij haar eigen gevoel. En zozeer wordt zij door vroomheid beheerst, dat het beweeglik menselik element bijna gans verdrongen wordt door deze objektieve vertolking van de kunst. Daarentegen zal niemand haar de voorrang betwisten in de aangrijpende waarheid, waarmee ze de door volkomen begrijpen geheiligde meesters voordraagt.'

Buiten zulke vertolkers kan een toondichter niet en zij zijn beslist zijn kostbaarste medewerkers. Want in de muziek is de uitvoering een te voornaam punt, om aan de uitvoerder niet alle eisen te stellen, die hem op de hoogte van het opus plaatsen. Dat de perfektie slechts in uitzonderlike gevallen bereikt wordt, zelfs door toondichters die hun eigen werk interpreteren, ligt voor de hand, maar minder begrijpelik is het feit, dat er maar een klein percent op de talloze konserten in de grote Europeese steden bij machte is, hen te voldoen, die naar het konsert kwamen om nieuwe krachten uit de muziek te putten, om troost te zoeken voor de ontgochelingen van het dageliks leven, om zich te verheffen uit de kleurloze eentonigheid van de materiële wereld.

De jongeren beweren dat de moderne virtuoos geen prestige meer heeft. Ze zijn inderdaad legio, die maar een surrogaat er van op het verhoog mebrengen. Zij rekenen slechts op de macht van de techniek. Het valt zeker niet te lochenen, dat onberispelike zang-, boog- en klaviertechniek vrij algemeen zijn geworden, maar zij staan niet meer ten dienste van een eerlike, getrouwe reproduktie. Het werk wordt niet volledig doorleefd en juist daarom kan er in een konsertzaal zo weinig van terecht komen. Wel tracht de virtuoos te verbluffen door verbijsterend mechanisme, hij zegeviert op de moeilikste allegro's, doch wanneer het er op aankomt de ziel te laten spreken in het adagio of andante, dan is ze er eenvoudig niet; maar de doornachtige hinderpalen van het slotrondo laten hem weer spoedig toe zijn slag thuis te halen en het publiek, overbluft door de humbug, barst na de slotkadans zonder nadenken in donderend applaus los: het doel is bereikt.

Het applaus zit definitief ingeworteld in het moderne muziekleven en er valt helemaal niet aan te denken, zeker niet op theater en konsert, het af te schaffen. Wel is er al hier en daar gepoogd een eind te stellen aan een ietwat primitieve, vooral luidruchtige manier van zijn dankbaarheid te tonen. In een cyclies werk b.v. stoort ze op brutale manier de stemming of... het rustig dutje. Zozeer zijn we aan het applaus gewend geraakt, dat we een leegte zouden gevoelen na de uitvoering, wanneer het moest achterwege blijven. Ik geef toe dat het publiek geen ander middel ter hand staat om zijn erkentelijkheid te tonen voor de manier, waarop de solist zong of speelde of de orkestmeester dirigeerde, of voor het feit dat het te lange konserto of de vervelende symfonie eindelik gedaan is, maar het applaus heeft niets geen zin, wanneer het met dezelfde spontaneïteit een cabotin als een artiest huldigt.

Na Wagner werd er in het muziekleven een voorname plaats ingeruimd aan de dirigent. Werd hij vroeger slechts beschouwd als een doodgewoon maatslager, dan scheen hij na het voorbeeld en de schrandere essays van Wagner ‘über das Dirigieren’ geroepen tot een overwegende rol in de uitvoering van symfonies en dramaties werk. Van beroemde ‘chefs’ spreekt men nauweliks een halve eeuw en in de meeste gevallen droegen we van hun prestatie de beste herinnering mee. Maar ook op dit gebied zijn de epigonen talrijk en heeft de menselike ijdelheid

de pas op de bewust-verstandige interpretatie, zo dat van de zijde van het publiek de taak van het kollaborerende luisteren meermaals bemoeilikt wordt.

Een uitvoerend musicus, aan wie in onze muziekale beweging slechts weinig aandacht wordt geschonken, is de orkestinstrumentist. Hoe bescheiden zijn medewerking ook is, toch heeft zij haar belang en het is onbetwistbaar, dat indien de instrumentist een kultureel ontwikkeld man moest zijn, vooreerst de taak van de symfoniese leiding er fel zou door vereenvoudigd worden en zijn ontwikkeling stellig haar terugslag op het gehalte van de orkestuitvoeringi zou hebben. Maar - en de toestanden zijn nagenoeg in alle landen dezelfde - de doorsnee-instrumentist heeft een treurige mentaliteit. Wel hanteert hij behoorlik zijn instrument, technies natuurlik, doch verder gaan zijn betrachtingen niet. Zijn leven slijt hij doorgaans in een dodende middelmatigheid, heeft geen artistieke behoeften, bekommert zich helemaal niet om filosofiese problemen. Misschien is hij zelf de schuld niet van deze tekortkomingen: de muziektheoretiese opvoeding en de instrumentele studies vergen een grote massa tijd, zo dat soms het primaire onderwijs er voor verwaarloosd wordt en er van algemene ontwikkeling geen spraak kan zijn. Het jammerlikst echter: de meesten beseffen in hun laatdunkendheid - verwaandheid is zeer goedkoop hier - niet, dat juist hun gebrek aan intellektuele krachten het struikelblok is tot alle verdere prestatie. Is het niet pijnlik dat het een uitzondering mag genoemd worden wanneer een instrumentist van achter zijn lessenaar op het solo-podium geraakt? De konservatoria van de grote steden leveren jaarliks een aanzienlik kontingent voor de strijkjes in kinema, dancing of restauratiehuis, en van het begin van de muziekale loopbaan af verzinkt de grote meerderheid in die onverschilligheid, welke een specifieke trek is van de beroepsmuziekant. Al spoedig koncentreert zich hun geestdrift op materiële belangen alleen of op materiëel genot, met het gevolg dat de muziekant nu een alles behalve begeerlike reputatie geniet. Niemand twijfelt er aan of hijzelf ze weer goed maken kan.

De derde kring op reproduktief gebied is het theater. Voor vele intellektuelen de paradoxaalste vorm van muziekale bedrijvigheid, welke te allen tijde stof heeft gegeven tot diskussie en controverse. Een genre dat oorspronkelik een

vorsten-vermaak was en zich stilaan heeft gedemokratiseerd en helaas! geïndustrialiseerd. Op deze dag is het niet verkeerd van theater-industrie te spreken. Hier zijn beslist de wantoestanden het ergst en wordt met ongeduld de meest afdoende reaktie verwacht. Voorloopig was deze alleen op 't gebied spreektooneel waar te nemen en een reform als die van Copeau in Frankrijk, Delacre in België, Zeiss te München heeft ongelukkig genoeg het lyries toneel nog nergens bereikt. Tot nog toe heeft niet een krachtige persoonlikheid gedacht aan een fundamentele hervorming van het gezongen theater, aan de opvoeding van de lyriese akteur, aan hernieuwing en loutering van het repertorium, aan de sociale betekenis van een opera. Er wordt voorshands voortgegaan in de boosheid en de handelsonderneming, die zich achter Kunst met hoofdletter K verschanst, wordt nog steeds geduld. Er is niets veranderd aan de toestanden, waartegen Wagner ten strijde trok en die Lichtenberger in zijn Wagner-monografie aldus schildert: Het huidige Europa bezit, evenmin als een waarechtig muziekaal drama, een theater dat die naam waardig is. Het kapitalisties regiem waarin wij leven heeft de schouwburg helemaal bedorven. Het heeft er een nijverheid van gemaakt. De ondernemers van vertoningen beijveren zich niet meer om aan de natie zuiver artistiek werk voor te leggen, dat bij machte is de ziel te verheffen en de sensibiliteit te veredelen. Hun enige kommer is het door om 't even welk middel het betalend publiek naar het theater te lokken, met één woord: *geld te slaan*. Het theater is dus een ontspanningsoord geworden voor de rijken (wat sedert dien veranderd is). Zij gaan er heen om de tijd door te krijgen, om er elkaar te ontmoeten, om zich te tonen, om de beroemde tenor of diva toe te juichen, om de prachtige (!) dekors en de pralerige balletten te bewonderen. Om de artistieke waarde der werken, die ze te genieten krijgen, geven ze niets. Ze willen vooral verstrooid en geamuzeerd worden.

Wagner meende 't goed bij de stichting van Bayreuth: het Festspielhaus zou geen onderneming worden, maar het bleek spoedig, dat het buiten betalend publiek niet leefbaar was en men is na weinige jaren verplicht geweest er de deuren voor te openen. Bayreuth is niettegenstaande dit een artistieke daad kunnen blijven. Toch is het in elke zin een uitzondering. Het Gouden Kalf wordt nog in alle gewesten aanbeden, het vals geschitter en de artistieke verdorvenheid woekeren alom:

‘zangvirtuozen, die hun beste beentje vooruitzetten voor een verafgodend publiek, willen alleen uitblinken om hun eigen belang, zonder zich het minst te bekommeren om het werk, dat zij vertolken.’ Het is bovendien volkomen begrijpelik dat ernstige, talentvolle zangers, die een theatertemperament hebben, het theater schuwen, omdat zij vrezen niet krachtig genoeg te zijn om te weerstaan aan al de verzoekingen van het theaterleven en door zijn bedorven zeden spoedig te zullen gekontamineerd worden. Aktrices hebben doorgaans geen onberispelik moreel bestaan(1), akteurs verkwisten hun leven in min gezelschap en raken vlug aan lager wal. Zij die werkelik behoefte hebben aan een betere omgang of aan intellektuële zaken, worden scheef bekeken door hun kollega's en ze kunnen het in dit milieu maar betrekkelik goed keren. Toch wil het er bij velen niet in, dat men geen artiest is, wanneer men zijn tijd met hol geklets en zoute vertelsels in de koffiehuizen doorbrengt, tal van sentimentele avontuurtjes op zijn aktief heeft en dat het voldoende is enkele maatschappelike konventies over boord te werpen om op anderen te kunnen neerzien. Juist die zijn feitelik de grove bourgeois, die ze onder hun grootste vijanden rekenen: zij hebben geen flauw besef van wat het is artiest te zijn en van de eisen die het kunstenaarsleven meebrengt en waar men niet buiten kan. Er valt elk uur weer het kunnen en kennen te veroveren om niet in middelmaat te blijven staan, om niet te verworden. Artiest zijn betekent gestadig werken.

Een groot deel van de schuld aan de ziekelike verhoudingen in ons muziekleven wordt op de hals van het publiek geschoven. De optimisten menen, dat het publiek kan opgevoed worden en dat men het een zekere artistieke smaak en onderscheidingsvermogen kan opdringen; de ontmoedigden kwalificeren het als een domme, niet tot denken bekwame, anonieme massa, die talenten en genieën miskent om cabotins te helpen en op haar handen te dragen. Het psychologies-onbegrijpelike monster, dat publiek heet, beschikt inderdaad over het lot van een scheppend, van een uitvoerend musicus. Het laat zich door allerhande vreemde argumenten beïnvloeden, door praatjes, die geen grond van waarheid hebben, door dagbladartikels, soms door politieke overwegingen, door uitwendigheden. Soms veroordeelt het,

(1) Zie daarover: Weynandts Francken. Het sexueele leven.

alvorens te hebben geoordeeld. Het laat zich regeren door de ‘loi du moindre effort’ en een werk dat gedacht en geschreven is voor gans een mensheid, bereikt per slot van rekening slechts een publiek. ‘De Kunst is voor allen, zei Archipenko, doch allen zijn niet voor de Kunst.’

De muziekgeschiedenis heeft ons voorbeelden genoeg getoond van vertwijfeling, ontmoediging en ellende, die de kunstenaar aan het publiek ten laste legde; ook leed menige kunstaktie schipbreuk door zijn schuld. Voor de moderne toehoorder insgelijks is de lastige aanwezigheid van het verburgerd publiek een hinderpaal tot volledig meeleven van het konsert. We kunnen b.v. nog onmogelik een Beethoven-symfonie genieten te midden van lui, die slechts daar zijn, omdat het beschaafd staat in konserten te komen. Er zijn in elke grote stad elk seizoen bepaalde konserten, waar men geweest moet zijn om voor muziekaal te kunnen doorgaan. En dat wil men. Ook is het toegang-hebben een kwestie van betalen-kunnen, zo dat men precies weet, in bepaalde konserten bepaalde kringen te zullen treffen. Men begeeft zich dus daarheen om te zien en gezien te worden. De muziek is voor vele bezoekers zelfs de pauze van het gesprek in plaats van omgekeerd... Ook overigens is voor sommige mensen vrijwel alles belangrijker dan de muziek, die voor menigeen slechts een aanleiding is, om uit te gaan en bijeen te komen. Kledingstukken uitstallen en bekijken, elkander over en weer bepraten, het is alles van het grootste belang. De dames kappen, poederen, parfumeren en dekolleteren zich en de heren trekken onpersoonlike, zwarte pakken aan, alles ten teken, dat men heus tot die kringen behoort, die in een konsert passen... Wat van zulk publiek innerlik te verwachten is, laat zich denken. Van een innerlike beschaving, waardoor men zou tonen, in konserten thuis te behoren, is bij de grote massa van 't publiek weinig te bekennen[1].

En last, but not least: de kritiek. Zij is, naar het woord van Hello, het geweten van de Kunst. Haar rol bestaat daarin het kunstwerk behoorlik te situeren en uit de materie en de vormen van de moderne muziek haar geestelike strekkingen te ontwikkelen. Zij heeft in de eerste plaats een filosofiese grondslag en waar ze een kijk werpt op het werk van de artiest

(1) Maarten Dijk. Op. cit.

is ze tegelijk een geloofsbelijding van de kriticus zelf. ‘Critiquer, c'est se confesser.’ Zij is niet uitgesloten zonder een volledige kennis van de muziektheorie, echter wel zonder kultuurbasis en zeer weinig talrijk zijn de moderne kritici die beide hoedanigheden verenigen. Op dit ogenblik zien we echter dit gebeuren: een groot gedeelte van de kritiek oriënteert zich naar een meer wetenschappelik commentaar van de muziekproduktie en verliest daarbij uit het oog, dat een verklaring van de materiële elementen alleen het intellekt helpt, doch ons niets dichter brengt tot de geest van het werk, evenmin als de rechtvaardiging van een spraakkundige vorm bij machte is de schoonheid van een vers te doen gevoelen. Maar de geestelike inhoud (gevoel en idee) van de muziekale vormen weten te betekenen, ziedaar een taak, waarmee de kritiek hoeft rekenschap te houden.

De tekortkomingen van de moderne kritiek formuleerde onlangs de Rus Boris de Schloezer aldus: ‘Ce qui lui manque, c'est une doctrine, une théorie générale, des dogmes, disons le mot: une esthétique.’ Zij is te subjektief, niet positief genoeg, te weinig opbouwend. Door het gemis aan criterium, waaraan vele historiese werken of monografieën lijden, is zij verbannen in het persoonlik oordeel, zonder dit voldoende te kunnen wettigen. Kritiek heeft maar weinig waarde, wanneer ze geen acht geeft op het verband van het werk met de tijd, met de evolutie der kunst, met de mensheid, wanneer zij niet naar synthese tracht, in stee van zich te plooien naar de analytiese beginselen, waaraan zij nu gehoorzaamt. Wat Dostojefskie van de wetenschapsmensen zegt, is wel van toepassing op de kritiek: ‘Na een gruwelike analyse schijnt bij de geleerden van deze wereld van geheel het vroegere Heiligdom niets te zijn overgebleven. Zij hebben het stuksgewijs ontleed, doch de geest van het geheel is hun ontsnapt.’

Om te eindigen, nog een woordje over de recensie. Zij is niet meer eerlik, omdat ze niet kan, omdat ze niet mag. Zij schermt met hoogdravende woorden, gebruikt maar steeds dezelfde clichés, hemelt onbedacht op of breekt even vlug af. De recensie-mens staat onder alle invloeden, laat zich door komponist en uitvoerder het hof maken of doet het zelf om er op een of andere manier voordeel uit te trekken. Men kan hem voortdurend op fouten betrappen, want hij zit vol paradox, vol

tegenspraak, vol inkonsekwentie. Zij die eerlik wensen te zijn worden spoedig uit dag- of weekblad verwijderd, of wel worden ze ter wille van hun broodwinning verplicht dingen neer te pennen, die ze niet menen. We hebben wel eens konserten of opvoeringen bijgewoond, die er waarlik niet door konden; en toch vond een of ander verslaggever geen woorden genoeg om de lof te zingen van de solisten: resultaat van een bewezen dienst natuurlik. In het omgekeerde geval: wraakneming. Kourrieristen wreken zich op zangers, die zich niet laten uitbuiten, op zangeressen, die weigeren omgang met hen te hebben. Het spreekt vanzelf, dat de grote wereldsteden overkropt zijn van zulke lui, en al gaat het er in de provincie wat familialer, toch valt het niet te ontkennen, dat de verantwoordelikheid niet altijd in juiste handen is.

En ons besluit zal zijn, dat in elke kring, zowel die van de scheppende artiest, als die van de zanger, de virtuoos, de instrumentist en de kritieker, het aantal ware mensen nog steeds in minderheid is; dat wij nu een muziekale beweging beleven, door de meerderheid aan gang gestoken en geleid, maar die tegen alle oprechtheid en waarheid indruist. Onze hoop in de kunst van de komende dagen steunt dan ook op die minderheid, die zowat in alle steden van Europa, te midden van de chaotiese en vormeloze toestand, de harde strijd voor het ideaal volhoudt.

ANDRÉ M. POLS.

Vlaamsche Kroniek

De Vlaamsche uitgeverij geeft in de laatste tijden weer blijken van levenskracht.

Zoo zond de firma L.J. Janssens en zonen, te Antwerpen, de eerste deelen van Lode Baekelmans' volledig oeuvre in het licht: *De Doolaar en de weidsche Stad; Dwaze Tronies; Marieken van Nymeghen; De Waard uit 'De bloeiende Eglantier'*.

Baekelmans' onevenwichtigheid in opzet en bouw heeft ons thans veel sterker getroffen dan vóór een tiental jaar. Doch dit belette ons niet opnieuw een schier ongerept genoegen te beleven aan de tonige kleurigheid, waarmee de auteur een speciaal midden weet te beschrijven. Gemis aan verdieping en analytisch vermogen treft vooral in een boek met wijsgeerige bedoelingen lijk *Marieken van Nymeghen*. Als document voor de kennis van een geslacht - dat van 1900 - bezit die novelle ongetwijfeld waarde. Wie het boek langs deze zijde beschouwt, mag echter nimmer vergeten hoe eenzijdig dat beeld is! Het critisch herlezen van Baekelmans' werk heeft onze waardeering van voorheen niet doen minderen...

Het boek van Paul Kenis, *Fêtes galantes* (uitgever: L.J. Janssens en zonen), brengt een reeks fantasie-stukken in rococostijl. Deze achttiende-eeuwsche schetsen zijn ons bizonder lief om de fijne geestigheid, waarmee ze zijn doorwasemd, om de speelsche gratie, die ze verlevendigt, om het subtiele parfum, dat er ons uit tegenwaait en om de teere melancholie, die er bijwijlen een herfststemming om weeft!

Naar Wijd en Zijd, van Fritz Franken, brengt familiare kunst, waarin we soms getroffen worden door bekende tonen, bekoord door frissche, vast kwajongensachtige leukheid in het rake van een détail, dan weer stokken bij een gezocht woord of een gewaagd beeld, waaraan de vloeiende verhaaltrant even haperen blijft. Over 't algemeen blijkt de kunst van Franken te fotografisch en verwijlt hij al te graag aan de oppervlakte. Misschien ligt dat vooral aan het door hem met voorliefde beoefende hybridische genre, dat soms dichter bij de journalistiek staat dan bij de literatuur. De levendigheid in de voorstelling en de beknoptheid in de uitwerking zijn de meest waardeerbare eigenschappen dezer novellen.

Er is in den trant van Antoon Thiry, zoowel in den roman *De Droomer* als in de acht verhalen van den bundel *In 't Hofken van Oliveten* (Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur, te Amsterdam), een zekere eentonigheid, die maar moeilijk wordt verdreven door de gedempte kleurigheid van het verhaal. Thiry verwijlt bij voorkeur bij kleine, simpele, rustig-levende luiden, wier bestaan gerhythmeerd wordt door het regelmatig weerkeerend getamp der klokken; en als artiest is de atmosfeer van begijnhof en kloostertuin of van de smalle straatjes eener peiselijke stad hem het liefst. Zijn schepselen lijken allen op mekaar. Ze hebben in ieder geval één trek gemeen: een onbewuste neiging tot mysticisme. Een robuste objectiviteit of maar een sterke levensdrang en een ongetaande vreugde trof ons nimmer bij Thiry. En waar hij zich tot verhalen over het leven van anderen dwingt, kan hij de diepten van zijn lyrisme niet ontsluieren.

Lode Opdebeek geeft in *Van Roet tot Rippeken* (Lode Opdebeek, uitgever te Antwerpen) dierverhalen, eenvoudig en pretentieloos van opzet, verwarmd door een gevoeligheid, die oprecht aandoet.

Wat een schatten aan poëzie en mystiek er schuilen in *De Vizioenen van Hadewijch* (Uitgeverij: De Sikkel, Antwerpen) werd ons door Albert Verwey veropenbaard, die het middeleeuwsch proza in klankrijk hedendaagsch Nederlandsch overbracht.

Heel anders is de mystiek van Cyriel Verschaeve, waar hij ons de *Schoonheid van het Evangelie* (Excelsior, Brugge) tracht te verklaren, waarbij hij zich vooral langs literaire paden voortbeweegt om de eeuwige kern te bereiken.

Cesar Gezelle heeft voor elke statie van Christus' lijdensweg een gedicht geschreven, gevolgd door een berijmde stichtelijke toepassing. In *den Kruisweg* (uitgave Excelsior, te Brugge) slaagt de dichter er vooral in rethorisch te doen, zonder diep te treffen. We missen in deze proeven van vaardige verskunst de stuwing naar het goddelijke, die wij er in zochten.

Arnold Sauwen behoort tot de generatie van Pol de Mont en Victor August de la Montagne. Hij is een voortzetter van de kunst van Dautzenberg. Zijn jongste verzenbundel, *De laatste Garven* (uitgave: Gust Janssens, te Antwerpen), brengt een bevestiging van deze bewering. Sauwen's kunst wortelt diep in den zandigen bodem zijner Limburgsche heimat, die hij bezingt in simpel-aandoende gedichten, zóó gevoelig, dat ze somtijds fel

ontroeren. Sauwen is een sober, ongekunsteld dichter, wiens toon bijwijlen echt gemoedelijk klinkt. Ons troffen sonnetten als De Slachter, sterk van kleur; Twee Rondeelkens, innig en sober; De Aftocht, en Nazomer. In dit laatste vinden we het leitmotief terug, dat menigmaal den zang van den dichter der Laatste Garven bezielt:

> Van al wat mij in den Zomer heeft verheugd.
> blijft slechts de herinnering aan vergane vreugd.
> wat bleeke zonneschijn op verdorde blâren...

Wat is de eenvoudige, stoere Sauwen een groot en vooral een oprecht dichter, vergeleken bij de zich dichter noemende jongeren, die het gelal van dronken krankzinnigen met poëzie verwarren! De lezer zal de verheven gedachten wel willen bewonderen, die er verwoord liggen in het motto, waarmee M. Seuphor (anagram naar den naam van den goddelijken zanger Orpheus!) zijn *Carnet Bric à Brac* (uitgave: Het Overzicht, Jules Moretuslei, te Antwerpen) opent:

> De wereld is geen boekske
> Om te lezen in een hoekske.
> Wat is de wereld dan?
> Spek in de pan!

Als een poging om het snobisme dergenen, die achter al wat gek en onverstaanbaar is een diepzinnigheid zoeken, op de proef te stellen, kan deze reclame-brochure er mee door. Of gelooft Seuphor werkelijk aan hetgeen Fernand van Berkelaers eens over hem schreef in *Der Sturm*, nl.: dat hij was de grootste dichter van het moderne Vlaanderen? Dan zien wij al hoe, om dezen onbehendigen profaneerder van ontaarde negerkunst:

> de negers lachen
> lijk negers kunnen lachen!

Duco Perkens gaf *Het Roerend Bezit* uit (uitgave: Het Overzicht, te Antwerpen) - een verzenbundel versierd met plaatjes van den lang niet revolutionairen teekenaar, Oscar Duboux. Enkele er van waren wellicht bestemd om met passende toelichting te verschijnen in een of ander satyrisch blaadje. Nu heeft Duco Perkens er een tamelijk uitgebreid plan van een roman bijgeschreven. De beeldspraak is hyper-modern: Hij hield van haar als van de avondlucht na de zweetdamp van een thee-dansant. (Eigenlijk bevreemdt deze figuur na de verketterin van al wat naar realisme zweeft.) We hebben ook in dit boek te vergeefs gezocht naar hetgeen de Vlaamsche literatuur zou heffen in de sfeer der wereldkunst.

Paul Verbruggen's eerste bundel *Verzen* was een veropenbaring. Zijn jongste boek: *De Voorhof* (Uitgave: De Spar, te Brasschaat), bevat slechts enkele gedichten, schoon door

eenvoud en zuiverheid van gevoel. Soms hebben deze verzen een onpersoonlijken klank:

> Reinheid!
> Glanzend linnen in een haag!

Dikwijls zijn ze de vertolking van een diep-wortelende vroomheid, als in het vers, dat aldus aanvangt:

> Komt, kinderen, laat ons weer
> gaan bidden naar het veld.

Treffend is het beeld, dat er omlijnd ligt in de soberheid van dit gedicht, dat *Wankelmoed* heet:

> Moeder, heel dit land splijt uit in wijde horizonnen:
> Vreugden, die het hart doorboort:
> Vult mijn handen boordevol.
>
> Weke voorjaarslanden geel beregend door de bloemen,
> Schoonheid die niet blijft:
> Zomers die niet duren wilt:
>
> Ach, mijn boot drijft eenzaam,
> tussen wijde horizonnen en een schoonheid die niet duurt.

J. de Walheyns is de jonge dichter van *Leven* (De Dageraad, Ledeberg), die af en toe bevliegingen krijgt van modernisme en vergelijkingen schrijft als deze:

> De blauwe lucht is
> een groote giljotien,
> waarop de dag huiverend neerzijgt
> en zucht...

dan weer conventioneele sonnetten of strofische gedichten rijmt, waarin hij de smart bezingt van zijn ziel vol van verwachtingen. J. de Walheyns doet het met vaardigheid en treft ondertusschen al eens een beeld, dat eigenaardig aandoet: ‘In mijn gedachten voel ik de avond wegen, zoo zwaar als de ontrouw in het vrouwenhart.’ Die zwaarte is overigens een kwestie van appreciatie! In zijn verzen ‘spreidt de avond zijn donkere vlerken’ en is ‘eindloos leeg zijn ziel’, terwijl ‘geen woord zijn hart verblijdt.’ O, die jonge poëten met hun literaire smart! We wenschen hun levensvreugd, al was het maar om een anderen toon in hun dichterije te brengen.

Karel van de Woesteyne voert ons met *Zon in den Rug* (uitgave: Boosten en Stols, te Maastricht) in de hem vertrouwde wereld der goden en half-goden van het oude Griekenland.

Het vers van Karel van de Woesteyne zwelt van plastischen rijkdom. Is volgende brok niet van een ongeëvenaarde schoonheid - zoo van klank als van beeld?

- Aan den rood-doorgloeiden muur
des steilen Taügetos, schilfer-schoon
van rechte ribben avond-vuur, is paars
het weeke lijf van Ledo, bleek en schoon,
ten hooge. Onvast staan haar voeten, waar
de rots, bemost en dauw-nat, nauw behoedt
voor glijden. Maar al snijdt en boort de steen,
zij rijst, de breede dijen uit elkaar,
de kuiten harder naar de voet zich schoort,
den buik ontroerend.

En, in herinnering nagenietend den korten zang, waarin de dichter beschrijft, in verzen klinkend als zinderend brons, hoe de Zwaan Leda's schoot bevrucht, vragen we ons af: Hoe toch is het mogelijk, dat men den dichter van deze verzen, wier heerlijkheid schuilt in hun krachtig rhythme, blijft noemen een brozen Florentijn? Wat is er weinig weekheid te bespeuren in deze gespierde taal, zwaar van gecondenseerd leven! Onder het lezen van deze verzen hebben wij onwillekeurig gedacht aan de mythologische schilderijen van Rubens. Want de dichter van *Zon in den Rug* behoort niet tot onzen vluchtig-levenden tijd, die teert op vernuftige paradoxen en zich verdiept in ego-centrisch gepeins of schruwelend uitrafelen van eigen zielsbeweeg. Het lijkt wel of dit zich-verdiepen in mythologische ver-beeldingen de beteekenis heeft van een zich-losmaken uit het wellicht kwellend-benauwende heden, waarvan de dichter enkele essentieele uitdrukkingen poogde vast te leggen in de *Substrata* (uitgave: De Sikkel, Antwerpen). Daar komt de lyricus - dit woord dan in zijn breedsten zin genomen - weer aan de oppervlakte, de lyricus, die uit de gebeurtenissen des levens wijsheid puurde, waar tegenover hij toch sceptisch blijft, zelfs ironisch-ongevoelig, zonder daarom altijd de groeiende wanhoop in hem te kunnen beheerschen.

In het dichtwerk van Urbain van de Voorde, *Diepere Krachten* (uitgave: Excelsior, te Brugge), is merkbaar een streven naar vergeestelijking. Het gevoel, dat evenwel niet te negeeren valt, wordt hier overwoekerd door een strakke verstandelijkheid. De dichter voelt zich niet méér dan een atoom in deze reusachtige wrereld, waarvan de krachten op hem inwerken. In zijn verzen treft ons een beeld van dezen strijd. Dichten is voor hem streven naar de steeds vluchtende en fel-begeerde klaarte. Van Urbain van de Voorde kan men bezwaarlijk zeggen, dat hij ‘zingt’. Hij strijdt en beeldt dezen strijd uit. Hij is de eeuwige ‘zwerver langs de paden van 't ontleden, omvattend ziel en stof in hun spiraal.’ Hij beseft, dat ‘veel pijnlijke uren moeten uitgestreden vóór men den zin uit al-gebeuren haal.’ Toch vertoeft de dichter op hoogten van rust, die verpoozing brengen en hem toelaten zuivere schoonheid op te halen uit de diepten van zijn gemoed.

Vooraleer deze kroniek te eindigen willen wij nog de aandacht vestigen op twee bundels met volksrijmpjes, die Hendrik van Tichelen zoo pas de wereld inzond. *Koekeloeren Haan* is geïllustreerd door den fijnen schilder Juliaan Severin, terwijl Felix Timmermans den volkschen toon trof in de verluchting van *Daar was eens*. Door deze samenwerking zijn de twee mooiste en meest waardevolle kinderboeken tot stand gekomen, waarop Vlaanderen wijzen kan (uitgave: Pol Ruquoy, Delagarde & Van Uffelen, Antwerpen). Hun bezit zal een vreugde zijn voor elk kind en evenzeer voor al wie nog houdt van echte volkspoëzie.

LODE MONTEYNE.

Boekbeschouwing

N. Serban: *Pierre Loti. Sa Vie - Son OEuvre*. Préface de M. Louis Barthou (Ed. des Presses Françaises). Een werk dat den hoogsten bijval zal genieten bij de bewonderaars van Loti. Inderdaad, M. Serban heeft zijn gelegenheid om uit de beste bronnen te putten meesterlijk ten bate gebracht. Uit deze levensbeschrijving en beoordeeling van zijn werk blijkt hoe nauw dit laatste met het avontuurlijke leven van Loti verbonden was.

Dit is een eerste boek over den betreurden schrijver, en we vinden het met zoo'n zorg bewerkt, zoo compleet, dat, wat documentatie betreft, er wel niet veel zal overblijven voor een tweede.

Eenige woorden over de *Soirées du. Grammaire-Club* door Jacques Boulenger en André Thérive (Librairie Plon). Eenige schrijvers komen 's avonds bijeen, om bestaande slordigheden en onnauwkeurigheden van de taal, en in 't bijzonder van de spraak, te bespreken, met het oog op mogelijke verbetering. Dat doen ze dan ook op heel pittige en geestige wijze. Er wordt tamelijk veel in den wind geschermd, vele speldeprikken worden toegediend, en al lachende worden er vele waarheden gezegd. Er is ook bepaald humor in het werk, dat stellig tot een aandachtige lezing mag aanbevolen worden.

In de 2^{e} serie ‘Fransche Lectuur voor de Middelbare School’, onder redactie van P.B. Benjert en D^{r} J.J.B. Elzinga, verschenen als n^{rs} 8 en 10, twee comediën van Molière, *Le Bourgeois Gentilhomme* en *Les Femmes savantes*, met een woordenlijst van 20 en 34 blz. (vertaling en ophelderingen).

Vooraf komt een levensschets van den schrijver, met portret, en enkele belangwekkende bijzonderheden over de eerste vertooning van de stukken en ook over l'abbé Cotin en l'abbé Ménage, die bij Molière als Trissotin en Vadius optreden. Het berucht sonnet à Mademoiselle de Longueville sur sa fièvre quarte,

> Faites-la sortir, quoy qu'on die,

vindt men hier, onder meer, in fac-simile.

Beide werken (84 en 116 blz. tekst) werden, op goed papier, keurig gedrukt en uitgegeven door de firma J.B. Wolters, Groningen, 1924, à 90 cents en fl. 1.25.

A.

Van Zielen en Werken

De Beer. Niettegenstaande zijn vier en zeventig jaren is Jean Richepin nog flink te been. Eenigen tijd geleden drentelde hij als een kleine jongen langs de foor te Parijs, en het verwonderde hem niet weinig als hij door den aanlokker van 'n kermistent plechtig hoorde verklaren, dat de beroemde beer, die gespeeld had in de beruchte film ‘Miarka, la fille a l'ours’ en geleerd werd door Jean Richepin, van de Fransche Akademie, bij hem te zien was. Toen zijn naam werd uitgesproken, riep de Fransche schrijver, met zijn hand opgeheven als om de waarheid te bezweren: ‘Het is waar. Ik ben hier om het te bevestigen.’ En hij trad de kermistent binnen. Onnoodig te zeggen dat het volk binnenstroomde en de patroon in zijn vuist lachte voor de goede ontvangst. Richepin gaf suiker aan het dier en streelde het als een kind.

‘Gij ziet wel dat hij mij nog herkent,’ riep hij tot de toeschouwers. ‘Wij hebben drie maanden samen geleefd.’

‘En dit is nog niet alles,’ wedervoer de kermistentpatroon, ‘de schrijver zal hem nu ook nog laten werken.’

Toen legde de beer zijn zware pooten op de schouders van den schrijver en wierp hem, wel wat ruw, op den plankenvloer.

‘Ziedaar hoe hij werkt,’ besloot de patroon, ‘voor een Meester van onze letterkunde.’

En Jean Richepin was nog eens het sukses van dien avond, en nu zonder zijn letterkundig werk.

Barbey d'Aurevilly. De schrijver van *Diaboliques* misprees te veel de uitwendige zaken van het leven om een bibliofiel te zijn. De omslag, het papier, de zorgzame druk, wat ging hem dat aan?

Wandelend langs de boekenhallen en gekomen aan die van Flammarion (vader), nam hij verschillende boeken; en wanneer hij er een ontmoette dat nog niet opengesneden was, deed hij dit met... de punt van zijn regenscherm.

Vader Flammarion, wien dit pijn aan het hart deed, kwam nederig met een papiersnijder afgeloopen en zegde nog nederiger tot den eigenaardigen schrijver: ‘Neem het mij niet kwalijk, Meester, maar kwets a.u.b. de boeken niet met uw regenscherm.’

Mode. Pas had Mme Germaine Acremont haar roman *La Hutte d'Acajou* laten verschijnen, of zij ontving een brief uit Douai, onderteekend door twee meisjes, die haar vroegen of zij kort gesneden haar à la Mistinguett droeg. Indien het antwoord bevestigend was, zouden zij het hunne, als bewijs van vereering, ook opofferen.

Zou de Muze haar lippen ook rood schilderen? En zou ze ook korte rokken dragen?

De Nobel-prijs. Ladislas Reymont, geboren op 6 Mei 1868, is ongetwijfeld de machtigste en meest origineele romanschrijver der Polen, na Sienkiewicz. Zijn jeugd was zeer avontuurlijk. De vagebond zit hem in het bloed. Twaalf stielen beoefende hij met dertien ongelukken; zelfs werd hij treinbediende in een klein grensstadje. Dit gaf hem aanleiding tot het schrijven van een zijner romans,

De Droomer, waarin hij de melancholie voelt die voorbijsnorrende treinen in ons oproepen, de treinen die steeds rijden naar onbekende horizonnen.

De Droomer is de jonge kassier van een klein station. Hij weet een wijde wereld die hem wacht. Die wereld, dat is Parijs, Londen, Rome. En de verleiding wordt hem te machtig. Hij steelt de kas die hem toevertrouwd is en reist naar Parijs, waar hem... de grootste ontgoocheling wacht. Door zijn geweten gepijnigd, zich door de politie omringd wanend, werpt hij zich onder een trein, die zijn ziel medevoeren zal naar een onbekend land, waar geen terugkeer-koepons worden afgeleverd.

Het moderne leven schrikt Reymont niet af. Ook bij het ronken der fabrieken is hij thuis. Alleen onder de hedendaagsche Poolsche schrijvers heeft hij het aangedurfd de schoonheid te zoeken in het moderne leven, en hij heeft ze er gevonden. Dit is wellicht zijn schoonste eerepalm.

In een anderen roman. *De Tooneelspeelster*, heeft hij dit leven zoo scherp en intens-warm weergegeven, dat hij onder de jongere Poolsche schrijvers vele navolgers heeft gevonden.

Maar het boek dat hem een wereldfaam zal bezorgen, is zeker zijn prachtige roman *De Boeren*, die een werkelijk epopee is van het Poolsche boerenleven, maar die door zijn partikularisme, evenals bij ons het werk van Streuvels, onmogelijk zal kunnen vertaald worden, zóó. dat het werk tot zijn volle recht zal komen.

Puccini. De pas gestorven toondichter heeft werkelijk het Bohemer-leven in zijn jeugd gekend, toen hij als jongen, te Lucques geboren, vroeg zijn vader verloor, en zijn studies deed aan de muziekschool te Milaan. Met zijn broer Michel hield hij een huishoudenboek, dat nu nog steeds bewaard is gebleven en waarin men kan lezen dat zij zich voedden met rijst, haring en brood. Ofschoon Puccini van de koningin van Italië een ondersteuning van 1000 lire kreeg, moest zijn oom, August Cern. toch telkens ter hulp komen, maar die gaf nooit meer dan 39 lire per maand. De hotelhouder, in wiens huis hij zich gevestigd had, verbood hem zijn eten gereed te maken in zijn kamer, omdat anders de geur de klienten uit de herberg dreef.

Spijts zijn spaarzaamheid had Puccini toch al 300 lire schuld bij den hotelhouder, toen hij gelukkiglijk van den uitgever van zijn eerste opera. *Les Villi*, 1000 lire trok.

Op 38-jarigen leeftijd schreef hij de meesterlijke partituur op het eeuwig-jonge *Vie de Bohème* van Murger, waarmede hij de wereld en den rijkdom veroverde, zoodat hij den laatsten tijd kalm aan het meer van Transimena leefde, jagend, visschend en werkend.

Het Testament. De Max, de befaamde Roumeensche tooneelspeler, die voor eenige weken overleden is, schreef, vier jaar geleden, op een avond, toen hij zijn leven moe was:

Mes dernières volontés.

J'ai assez ri!

Merci à ceux qui furent bons. Pardon à ceux, qui me furent mauvais.

Je prie mes amis et mes ennemis de ne pas venir à mon convoi.

Je souhaite qu'un fourgon vienne prendre mon corps et que l'on me brûle. Vive la France!

Vive la Roumanie!

Ibsen. Clemenceau, de Fransche Tijger, die zich nu teruggetrokken heeft uit het woelige leven der politiek, en kalm leeft in een verlaten stadje aan zee, omschreef den Noorschen dramaturg als volgt: ‘Ibsen, un rasoir aiguisé sur un glaçon.’ Wel juist gezien en eigenaardig, niet?

Een Proletariër. Chaliapine, de beroemde basse, verdient op dit oogenblik in de Metroplitan Opera te New-York het sommetje van 90.000 frank voor *ééne* voorstelling.

Als de arme dichters, die dit nieuws lezen, maar geen beroerte krijgen!

Gorki. Voor zijn gezondheid verblijft de Rus te Sorrente (Italië). Een dagbladschrijver ging hem opzoeken. Na over koetjes en kalfjes te hebben gepraat, vroeg deze hem: ‘Keert gij na uwe herstelling terug naar Rusland?’ En Gorki heeft stil geantwoord: ‘Mijn plaats is ginder niet: weet wel en vergeet het toch nooit, ik ben een revolutionnair.’

Prijskampen van de Stad Antwerpen. Belgische schrijvers mogen, vóór 1 April 1925, hetzij onder hun naam, hetzij onder een kenspreuk, nog niet gedrukte of vertoonde oorspronkelijke, in 't Nederlandsch geschreven tooneelwerken inzenden, behalve tooneelspelen (comedies). Adres: secretaris van de commissie voor schouwburgen, Stadhuis, Antwerpen.

Prijzen: voor treurspelen of drama's, 1400 en 800 frank; voor blijspelen, 1300 en 800 frank; voor zangspelen, 1300 en 800 frank.

Het stadsbestuur schrijft ook een prijskamp uit voor zangspelen, getoondicht op een oorspronkelijk in het Nederlandsch geschreven tekst, naar keuze van den componist. De mededingende werken mogen sedert 1 Januari 1921 opgevoerd of uitgegeven zijn.

Prijzen: 6000 en 4000 frank.

Orkestpartituren, met naam of kenspreuk, vóór 31 December 1925 aan het hooger opgegeven adres in te zenden.

Peters Kind. In een keurig boek, met goed geslaagde penteekeningen van Stan en Edm. van Offel, verscheen *Peters Kind*, door Lode Opdebeek, waarvan wij de meeste hoofdstukken (pittige bijzonderheden uit het leven van een knaapje) in ons tijdschrift hebben opgenomen (Antwerpen, L. Opdebeek, uitgever, Provinciestraat, 42).

Ter Bespreking ingekomen. Veel boeken van Vlaamsche schrijvers werden ons ter bespreking gezonden, maar sommige beoordeelingen moeten op plaatsruimte wachten. Dat is het geval voor werken van Felix Timmermans, Ernest Claes, J. Maes, J. Meire, Gustaaf D'Hondt, H. van Eikenland, Lacour, Joset, A. Walgraeve, Cyriel Buysse, de dichters van 't Fonteintje, F.V. Toussaint-van Boelaere e.a.

Schooluitgaven. De firma J.B. Wolters, te Groningen, zond ons verschillende van haar schooluitgaven. We noemen, voor heden, de volgende:

Algebra, door C.A. van Beek en W.H.C. van Heek. Zeer methodische behandeling van de hoofdzaken uit de algebra, tot en met de vergelijkingen van den tweeden graad met één onbekende. Enkele on-Nederlandsche vaktermen konden echter best vervangen worden. De oefeningen zijn talrijk en vol afwisseling.

Vers le Baccalauréat, vocabulaire du lycéen, door J.B. Besançon en W. Struik. Omstandige lijst van woorden en uitdrukkingen over dagelijksche onderwerpen; de auteurs willen ze bij gedeelten met de leerlingen bespreken en laten memoriseeren. Onsdunkens is de behandeling in hoofdstukken, zooals o.a. Kron die op zich neemt, voor de leerlingen interessanter; en de woorden en uitdrukkingen worden er natuurlijker uit afgeleid.

Fransche Vertaaloejeningen, door D. De Lange en W. Struik. Belangwekkende... leesstof; we zijn er echter geen partijganger van, zoo 'n heel boekje als stof tot... vertaaloefeningen aan te wenden.

L.

Een Vlaamsch Volksvertegenwoordiger
D^r^ Jan Persoons[1]

In de kleine steden en op het platte land in Vlaanderen was het voor dertig jaar niet gezellig voor den man die vrijzinnig en demokratisch dacht en openlijk voor zijn overtuiging dorst uitkomen.

Het werd een bekamping van alle dagen. Maar op den akker der vervolging wassen de kloekste vruchten.

Het leven van Dr. Persoons, volksvertegenwoordiger van het arrondissement St. Nikolaas, is een treffend voorbeeld van den moedigen en soms tragischen strijd van het Vlaamsch liberalisme.

Uit Klein Brabant afkomstig, waar hij in 1856 te Cappellen op den Bosch werd geboren, had hij zich, na goede studies aan de Hoogeschool, in 1886 als dokter te Lokeren gevestigd. Zijn schrander verstand, zijne hooge wetenschappelijke begaafdheid, het humane en hartelijke in zijn optreden en karakter maakte hem dra tot een der eerste geneesheeren van stad en omgeving. Hij was door ieder geacht en gezien en het lag slechts aan hem een werkzaam, maar rustig bestaan vol geluk en weelde te leiden.

Maar in zijn uitgebreide praktijk leerde hij het stille leed van den Vlaamschen arbeider kennen, de miserie der lage loonen en der eindelooze werkuren, de slechte woning, de onvoldoende voeding en de gedweeë gelatenheid waarin onwetendheid en dweepzucht dit eens zoo kloeke en vrijheidlievend volk vernederd, gebukt en machteloos onder den duim hielden.

(1) Redevoering, uitgesproken te Lokeren, op 28 December 1924, bij de openbare hulde aan de nagedachtenis van Dr. Jan Persoons.

Zijn edel hart bloedde onder dit schouwspel, dat hij dagelijks voor zijne oogen zag.

Hij kon best weten wat een berg van vooroordeel, van bestuurlijke en sociale macht, van bekrompenheid en haat den weg versperden naar verbetering en ontvoogding.

Hij wist hoe klein de schare was der getrouwen waarop hij kon rekenen, hoe men omhoog niet zou verstaan en omlaag niet zou begrijpen.

Hij wist ook dat, gehuwd en familievader, hij in zijne praktijk en in zijne persoonlijke verhoudingen zou worden vervolgd en benadeeld. Een liberaal mandataris werd, in die tijden, door zijne katholieke collega's in het openbaar niet gegroet. In zijn binnenste hoorde hij die stem, die in het Vlaamsche hart zóo luid weet te spreken, dat zij aan ons Volk steeds, in de ure der verdrukking, onversaagde en onbaatzuchtige leiders heeft geschonken.

Hij besloot den strijd aan te binden, het mocht kosten wat het wilde: in 1904 was hij kandidaat voor de Kamer in het arrondissement St. Nikolaas.

Het werd een bittere strijd.

Lang scheen de uitslag twijfelachtig. Maar in het Volk, in het arme, bedwongen, onwetend Volk, kwamen langzaam teekenen van roering. Het was de taal van een demokraat, een Vlaming, een volksvriend die weerklonk en op dat nieuwe, op dat zoo lang ontwende geluid werd het vrijheidsgevoel in vele harten wakker. Op 29 Mei 1904 was het kiezing en Dr. Persoons werd benoemd.

Het was een heuglijke dag in het Land van Waas, maar ook buiten deze streek was het als een boodschap van herleving in Vlaanderen.

D^{r} Persoons als volksvertegenwoordiger

Van toen af, tot in 1919 werd Dr. Persoons geregeld herkozen, meest met toenemend stemmental.

In de Kamer was hij een frissche, krachtige, populaire verschijning.

Welsprekend en werkzaam was hij, vijftien jaar lang, een uitstekend volksvertegenwooridger, gaarne aanhoord, gaarne gezien bij vriend en tegenpartij.

Geen demokratische hervorming, of zij werd door hem warm en talentvol verdedigd. Geen groot debat, of hij nam er een waardig deel aan, steeds bondig, maar overtuigend door zijn eerlijkheid, zijn verdraagzaamheid jegens andersdenkenden in de breedheid van blik en gedachten.

De linkerzijde vertrouwde hem zoo zeer dat zij hem tot ondervoorzitter der groep benoemde, en wanneer de partij ergens een groote betooging inrichtte of de kiesstrijd weer vaardig was over het land, was Persoons tot in Wallonië toe steeds een der meest gevraagde en meest gevierde sprekers.

Hij sprak een heldere, manlijke taal, openhartig en flink als zijn blonde, gezonde verschijning zelve.

Hij voelde diep hoe het liberalisme onafscheidbaar is van de demokratie en hij dacht zichzelven nooit anders dan als vertegenwoordiger van de breede volksmassa, waarin de werklieden geen mindere beteekenis en meezeggenschap hadden dan de burgerij; waar arbeid en kapitaal, vernuft en bezit bezield waren door denzelfden geest van vooruitgang, sociale rechtvaardigheid en sociale verbetering.

D^{r} Persoons als Vlaamschgezinde

Op taalgebied was hij een Vlaming uit één stuk. Met mij onderteekende hij de voorstellen die tot de Vlaamsche wet van 1910 op het Middelbaar Onderwijs rijpten. En toen ik in 1912 het wetsvoorstel tot Vervlaamsching der Hoogeschool van Gent opstelde en neerlegde, vroeg ik hem eveneens om zijn handteekening, die hij gaarne en in volle overtuiging gaf. Geen Vlaamsch debat, of hij nam er een leidend deel aan. Hij wist dat de vrijzinnige partij, die in heel Europa en in heel hare geschiedenis den strijd der kleine volkeren voor eigen taal en zelfbestaan had toegejuicht en gesteund, in eigen land de taal van het volk niet kon negeeren, zonder ontrouw te worden aan haar verleden en haar eigen wezen en zich zelven tot machteloosheid te doemen.

Men moet zich eens indenken wat heel dat werkzaam leven in de Kamer praktisch werd in verband met een drukke praktijk: één lange opoffering. Maar Dr. Persoons getroostte zich dien enormen arbeid, was steeds vriendelijk en opgewekt,

omdat hij zich gedragen voelde door de liefde van het volk en door het zoete bewustzijn van den volbrachten plicht.

Wanneer hij soms overwoog hoeveel er, in die jaren, op Vlaamsch, vrijzinnig en demokratisch gebied in Vlaanderen veranderd was ten goede, mocht hij wel, tegenover zich zelven, getuigen, niet vergeefs te hebben gewerkt.

In oorlogstijd

Toen kwam de oorlog.

En eens te meer kon men zien hoe hoog Persoons' zedelijke waarde stond en zijne opvatting der plichten die op een openbaar mandataris rusten.

Onverschrokken bleef hij op zijn post, terwijl zoovelen de vlucht namen. Nood en gevaar verruimden zijn werkkring. Onverdroten liet hij steeds meer arbeid en zorg van nieuwen en veelzijdigen aard op zijn schouders laden.

Vier lange jaren ijverde hij aldus op prachtige wijze voor Let lijdende land en de lijdende bevolking. Als voorzitter van het Nationaal Comiteit voor Hulp en Voeding in deze streken, bewees hij onschatbare diensten. Niets was hem te lastig of te moeilijk. Op bestuurlijk gebied was zijne werkzaamheid voor de Stad niet minder degelijk en van allereerste waarde.

Tegenover de bezettende macht was hij een voorbeeld van fierheid en wilskracht. En toen de activisten het waagden te Lokeren, onder de bescherming der Duitsche bajonetten, een massa-vergadering te beleggen om den zoogenaamden Raad van Vlaanderen een schijn van bekrachtiging te geven, toog Dr. Persoons er heen, en op zijn vlammend woord joeg het volk dat verachtelijk pogen als kaf voor den wind uiteen! Het zijn mannen als Dr. Persoons, het zijn daden als de zijne die aan onze lijdende en verdrukte menschen den moed hebben gegeven om onverdroten den weerstand in het bezette land te blijven voeren tot den dag der bevrijding.

Men kan van tegenstrevers geen hulde verwachten voor de leiders of de grondbeginselen die zij bevechten; maar de oorlogsdaden staan boven de politiek, en indien de dankbaarheid in het Land van Waas geen vergeten gevoel is, dan zal eens een waardig gedenkteeken de kloeke, heldhaftige leiding van Dr. Persoons, in die tragische jaren, vereeuwigen.

Het algemeen stemrecht

Eindelijk sloeg het uur der zegepraal.

Persoons hernam zijn zetel in het Parlement. Zijne werkzaamheid na 1918 was even groot. Door den langen, bangen strijd tegen den vijand was hij nog dieper van de demokratische behoeften van onzen tijd doordrongen. Toen dan ook de grootste daad der Regeering en der Volksvertegenwoordiging uit die jaren, de invoering van het Zuiver Algemeen Stemrecht, in bespreking kwam, genoot Dr. Persoons de groote eer tot verslaggever der Kamer over dit allergewichtigst ontwerp te worden aangesteld.

Zoo kon hij, de uitstekende volksman, getrouw aan heel zijn verleden, de voldoening smaken het demokratische grondbeginsel der gelijkheid voor de stembus triomfantelijk in ons openbaar recht binnen te loodsen.

Die eer was des te meer verdiend daar Persoons sedert twintig jaar voor die grootsche hervorming ijverde en hij een der medeonderteekenaars was geweest van het laatste voorstel tot herziening der grondwet, vóór den oorlog neergelegd.

Maar, eilaas, het was zijn zwanenzang!

Bij de kiezing van 1919 ontvielen hem de stemmen van velen voor wie hij zich onder den oorlog zoo hartelijk had opgeofferd, die hij twintig jaar lang tot het politiek leven had opgewekt, die hem mede hunne kiesmacht dankten. Zijn zetel ging hem verloren. Zoo werd ook aan dezen grooten volksvriend de bitterheid der miskenning niet gespaard. Maar het was alsof het lot hem nog de gelegenheid wilde geven een nobelen trek te meer in zijne persoonlijkheid in het licht te stellen: zijn manlijk standhouden tegenover ontgoocheling en smart.

Kort daarop, inderdaad, trof hem, als het gevolg van jaren overspanning en van den geweldigen arbeid onder den oorlog, de eerste slag der kwaal, die hem, na jaren strijd, ten grave heeft gesleept.

In dien kamp tegen zijn ziek gestel toonde hij een stalen wil, een verheven plichtsgevoel. Niets, noch lijden, noch neerlaag, heeft dat edele hart belet tot zijn laatsten slag te kloppen voor vrijheid en demokratie.

Een partij, eene leer, die de kracht bezitten zulke toewijding

te verdienen, zullen leven zoolang de liefde voor taal en volk geen ijdel woord zal zijn in dit land.

Laat ons voortgaan, op onze beurt, de groote idealen waarvoor Persoons zijn leven gaf, trouw te dienen, niet in woorden alleen, maar met onze daden. Zoo zullen wij handelen naar zijn voorbeeld en in zijn geest en hem de hoogste hulde brengen, die hij zich zelf zou hebben gewenscht.

LOUIS FRANCK.

Romeinsche Verbeelding
Vervolg[1]

Plots verlangde hij den ouden, gelen Tiber weer te zien, en 't poëma van den arbeid, dat de lossers er soms dichtten. Maar de oevers lagen leeg en stil, het water deinde lui voorbij en verlokte hem tot wulpsch gedroom.

Hij stapte vlug naar het Transtiberium langs smalle, slijkerige kronkelstraten, waar een dikke eetlucht zwom. Hier huisden kooplui in pekelvisch en olijven, hokten havenwerkers en steenkappers in bouwvallige krochten, driehoekten de tenten van vagebonden en reizende kramers, nog armer dan het kleine, verachte ambachtsvolk der Coelius-wijk of de lijkenverbranders en begravers uit de Esquelina-buurt.

Lucius was er nooit geweest: hij vermoedde niet dat dicht bij zijn domus zooveel ellende wonen kon; het leven had hier een zwaren, triestigen ernst: op de gezichten grauwde gelatenheid, maar in sommige oogen brandde de vlam van een kinderlijkvroom vertrouwen. Het zwijgen hing er benauwend: alleen uit sommige deuren plechtigde de gedempte stem van een grijsaard, die zweeg als Lucius vrijpostig binnenkeek.

Een wrrange geur van geroosterde boonen en visch omwaaide hem. Al middag! De tijd liep snel voorbij: Lucius ging van dit leven houden, waarbinnen de ziel stak van een kuisch geluk, dat hij verwant gevoelde aan sommige verrukkingen van den wonderlijken nacht.

Op een plein, waar halfnaakte kleuters stoeiden rond een fontein, werd er markt van potten en pannen gehouden. Uit wasscherij en droogplaats vroolijkte vrouwengezang: een lachend meisje keek uit 't raam het bont bewegen aan.

Truwreelklank zilverde door den gouden middag: Lucius zag

(1) Zie blz. 149.

gebaarde slaven een woning bouwen voor wie als zij nog onvrij waren en te arm om naar de Via Lata te trekken, waar een tuintje kleurde achter ieder huis. Maar plots viel de stilte in en beeldden de metsers onbeweeglijk, want in zijn toga van grove wol was de flamen Dialis verschenen, 't slachtmes aan de rechterzij, de roede in de linkerhand. Een lictor ging vooraf en riep de lieden aan het werk te staken.

Uit de verte waaide verward gejuich van volk rond soldaten op 't Campus Martius.

Lucius keek den priester na en hoorde het leven herleven. Aan den straathoek stond er opeens de man met de loerende oogen. Lucius rilde en keerde naar huis, bevangen door vreemden angst.

Op het Forum was de drukte geluwd. Het woord van een schrijver, die zijn treurspel te lezen stond, kalmeerde hem. In den boekwinkel nabij de Julia-basiliek dicteerde een oud man aan copisten het leven van Socrates...

Na het maal ging Lucius in den tuin en overdacht zijn wandeling. Hij zag de glorieuse stad gescheiden in twee helften: in armoe en weelde, in stof en geest, in oud en nieuw en boven alles 't groeien van de toekomst, die schoon was als een droom.

De avond zoette, purper en grijs. Goedheid geurde uit de rust en ontroerde Lucius: hij voelde ze gaan, ver buiten de muren, waar verwachting in gebeden bad. Wandeling en overpeinzing vulden zijn dagen. Hij ging waar zijn stappen hem voerden. Dien middag was hij langs de Porta Appia de stad uitgetogen, verlangend naar boomen en groen. Door de zonnige Campagna zag hij de brugkanalen naar blauwige verte dalen en onder cypressen en olijvenboschjes Virgilische herders hun kudden hoeden. Hij voelde het leven goed en een gunst, de menschen broeders in de broederschap der levenden, hoe zelfs de dooden onder hun tomben, ginder ver, nog rustten in een harmonie, die alle zijn vereende in den schoot der eeuwigheid.

Wonder-kalm en sereen van harte zette hij zich op een roodsteenen rustbank neer. Rond hem was 't verdriet der menschen vermarmerd in douloureus gebaar. Aan zware pyramiden glimlachte bleek de schoonheid van wat beeldhouwwerk: Hecate's fakkel boven een zuil, de symboliek van een ledig nestje op kindergraf, tragedie- en blijspelmaskers, hard en grijnzend. Op een sarcophage, tegen gouden achtergrond,

leidde Eros met zijn duivenspan een meisje 't Elyseum binnen, achter Hermes Psychopompos, den zieleherder en den stillen gids.

Lucius zag die goden en hun rustig aanzicht zonder medelij. Twijfel ondervroeg: leefden zij in 't licht van Godes goedheid, in de warmte van een liefdevol ontfermen?

De vrede was weg uit hem en hij moest gaan, zich verliezen in beweging en straatleven, zijn onrust ontvluchten. Hij keerde langs de Capeensche poort en wilde naar de Esquelina-wijk, waar de armen begraven werden, maar ongemeene drukte zoog hem op en voerde Lucius naar de slavenmarkt.

Op houten catasti stonden mènschen tentoongesteld, het hoofd bedekt of 't bordje vol gegevens aan den hals, te koop geboden door dronken handelaars. Hij zag de opstandige smart der uit elkaar gerukte families en den dierlijken lach van den tevreden verkooper, beide aangegaapt door nieuwsgierige, keurende liefhebbers, alles zonder verzet aanvaard, gewoonte geworden. In de kroegen daarrond, in een stank van wijn en zweet, straalde stil en douloureus de edele schoonheid van Grieksche meisjes en rilde epheben boven de beestige tronies van beluste koopers uit. Een slavinnetje stond er gebeeldhouwd, een arm voor de oogen, de beenen over elkaar gevouwen, in een kuische schaamte om haar jonge naaktheid, bevreesd voor de klauwende vingeren, die ze voelde waren rond haar schuchter vleesch.

Lucius kocht ze en zond haar naar huis met een zacht woord, dat het kind ontroerde. Toen hij de herberg verliet, grimlachte de man met de katoogen hem tegen...

Thuis zag hij de slaven bedrijvig, in het stille heroïsme van hun vlijtigen arbeid.

Hij had ze geërfd van zijn vader, die ze geschoold wou en talrijk, om bevrijd te zijn van alle zorgen, die zijn bespiegelend leven konden storen. De beste onderhielden de rijke bibliotheek, copieerden handschriften of lazen hem voor: honderden dienden één egoïsme, dat alleen geen narren of bulten wou om spleen door een kwinkslag of dwaze sprongen te genezen.

Ze waren Lucius eigen geworden, geen levend deel meer van een steenen huis; hij voelde hun gestalte, hun gang en hun stem vertrouwde dingen in de dagen na Metellus' dood. Met

goedheid had hij ze behandeld, maar dat leek enkel kleine plicht, nu hij den grooten voelde van ze vrij te maken.

Eens zou het gebeuren, eens... Er was nog zooveel zwaks in hem, zooveel lafheid voor de daad, de macht van een verleden, die zijn plan ontzenuwde.

Ontevreden doolde hij den tuin door. Zou Declia niet komen en, biddend, hem reinigen van onrust en van wrevel?

Hij wachtte vruchteloos, belde om zijn Gallischen mantel en trok langs de Porta Ostiensis naar den Testaceus-berg, van-waar hij de stad aan zijn voet en onder zijn gedachten had.

Daar lag in haar ketel-dal, Rome, de weidsche stad, wit en rood onder den blauwen zomernacht.

Hij zag de lichte forum-kern met den uitgroei der wijken naast den schindelenden stroom, een grijze stapeling van platte daken: roerlooze eilanden tusschen kronkelende straatkanalen; de donkere, arme buurten, zwart en massaal, met hun hooge huurhuizen, de rijke regiones, waar de blankheid schemerde van 't nieuwe marmer na den brand en het grijze loof der tuinen somberde, fantastisch-vreemd verlicht door toortsengloed. Op eenzame pleinen blokte de logheid van cirkus en amphitheater; vijvers en stadiums blekten zilver en groen; door de moderne wijken streepten licht en schaduwwegen naar buiten, waar de schemering donzig dikte, vol mysterie.

Daar lag tusschen haar zeven heuvelen, Rome als een kloppend hart... Hij hoorde den adem der duizenden, die er het avontuur van het leven beleefden: verward geluid van pasgeborenen, strijdend en stervend bestaan, den snik der smart naast den jubel der vreugd, 't roepen van wie hongerden, het ronken der voldanen, muziek en kus en liefde, lach en kreunen, gebed en vloek, 't gistend geluid van een langzamen opstand.

Daar lag de oude boerenstad uitgedijd tot 't keizerlijke Rome.

De driften woelden er ongetemd, in mooie leuzen ging de leelijkheid gekleed, wat waarheid heette was vergulde leugen en gesierde schijn. 't Exempel kwam van hoog. Violette Cesars broeiden er hun zieke fantasieën uit, vierden ontaarde lusten bot, sloten zich op in somberen wereldhaat, gingen onder in tragediën van waanzin en bloed.

Lijk de stad in regiones vielen de menschen in groepen uiteen: armen en rijken, sterken en zwakken, meesters en

knechts, beulen en slachtoffers: als de partijen der gouden en purperen, der blauwen en groenen in 't cirkus tegenover elkaar: strijd op leven en dood.

Duel tusschen kudde-mensch en sterken eenzame, de rust der middelmaat naast de onrust van den zoeker. De massa geleid door toeval, gewoonte en dierlijkheid: grijze neutralen, verloren in egoïsme en vlakke braafheid... vee...

De leiders met zielen als bakens - wakende geest - hun denken: olie, en hun liefde: vlam... Het heden stierf in hen en ze schiepen toekomst...

Lucius hoorde ze groeien: het solemneele stijgen eener jonge kracht, die zich baan gaat breken, 't neuriën van goedheid uit de levensbronnen opgeborreld, zang van geluk in de diepte der tijden verborgen.

In Rome voltrok zich 't mirakel der versche verrijzenis, ontwaakte opstandige wil. Langgerekt loeide over de stad 't gebrul van leeuwen in de vivaria....

Lucius kon den slaap niet vatten. Een gedurig vragen kwelde hem en suisde uit de dingen en den nacht hem toe. Den laatsten twijfel en de laatste vrees wou hij overwinnen, zich open voelen, wijd en rein voor 't antwoord, dat er groeide.

De dagen, die kwamen, brachten 't verlangen naar zijn rustig landgoed. Hij trok er heen met enkele slaven. Onkruid overwoekerde de lanen, den hippodroom, waardoor hij vroeger holde op zijn vurig Arabiertje, de graspleinen met struisen, flamingo's, pauwen, fezanten en parelhoenen bevolkt. Hij dwaalde langs wegen met palm en romarijn geboord, voorbij grotten, vazen en beelden. Te midden ‘ener weide, achter de doode fontein, viel de Egyptische kiosk van zijn vader in puin. Achter hagen spiegelden vijvers en dreven zwanen in droom; gazellen en antilopen renden door de bosschen.

Hij zag er de schoone schepping, dicht gebleven bij de goedheid van 't eenvoudig leven. Er kwam over hem een gelukkige vrede, waarin niets anders gebeurde dan 't open en toegaan der dagen, en 't rijzen van gedachten, helder en gemakkelijk. Ver van stad en menschen, doorschouwde hij ze scherper in 't licht der verworven waarheid. Hij voelde zich zelf bevrijd, atoom en moment in ruimte en tijd, vol rijke ontdekking en heilige vreugd. Als zich verwijderende spiralen ontbloeide in

hem 't vernieuwde besef van Al-leven, van levensziel, van God en de ontroering werd gedicht.

Zekeren avond sloot hij de oogen en zag de werkelijkheden van zijn droom...

Poëma der schepping: de aarde, paradijs. Botten aller mogelijkheden op den boom des Levens. Goed en kwaad in kiem. Van in den beginne de dikken en de mageren: strijd om het meesterschap, onderdrukking, leed.

't Geschapene het goddelijk inzicht ontgroeid, onvolmaakt, mislukt. Berouw van den Maker: de menschenliefde als een zaad door de eeuwigheid gestrooid.

Gods liefste kinderen: de telende grond; de besten: uitvoerders van het hoog gebod; eenzame dwepers en denkers: uitverkorenen.

Ontkiemend geweten: wat ziel, die zich bevrijdt, wat geest, die opstijgt, wat teederheid, die kweelt: gebed, idee, gedicht. Geen leed nog nutteloos geleden, geen gedachte vruchteloos gedacht; geen zuiver gevoel gevoeld, geen droom gedroomd zonder uitkomst: uit allen chaos orde, uit alle duisternis licht, uit elken traan: lach.

Door de morgens dwalende waarheid, zang van vaderlijke liefde, wekkende stemmen: de daad: het vleeschgeworden woord.

Omwenteling: wil der eeuwen, poging om in koorts en woeling de krankheid te genezen, drang naar vernieuwing, roode oogst.

Gestamelde klachten van gemartelde profeten: wijze glimlach hunner stervende oogen; het bloed der wonden: purperen vruchtbaarheid.

Weemoed van den Vader om verdwaalden, smart om Zijn liefste zonen, maar Zijn hoop, onverwoestbaar in elken idealist, in nieuwe apostelen.

Zóo het rhythme en het drama der tijden: jaren verdrukking, groei van dwang en verzet, momenten triomf, opstand na iederen val, aarzeling na elken voortgang, zoeken naar evenwicht, eens rust, de aarde weer paradijs.

Dien nacht nam Lucius zijn besluit. Morgen trok hij naar Rome, naar de arme wijken, naar de christenen, de opstandelingen, zijn broeders.

Voor de voeten van een grijs man beleed hij zijn versch geloof in jubeling van bevrijdende woorden en dienend geluk. De oude lei hem een bevende hand op den gelukkigen mond en keek zijn proselieten-geestdrift aan, de blikken vast op visioen.

Met lichten stap ging Lucius naar huis, naar zijn moeder. Hij wist dat zijn dagen geteld konden zijn en hij wilde haar veel van de uren geven, die hij nog te leven had. Den ganschen dag sleet hij bij haar in een stilte van mijmerij en streeling, waar dingen groeiden van huiverende teerheid en doorzoete pijn. Bekentenissen brandden op zijn lippen, maar hij zweeg, bevend om de pijn, die ze brengen zouden, heimelijk verwachtend dat zijn moeder iets raden mocht van zijn licht- en donkere zaligheden. Hij zag haar blind en onwetend, opfleuren onder zijn aanwezigheid en medelijden overstroomde hem. Dan vluchtte hij den tuin in en zei 't gebed, dat hij den dag der bekeering had geleerd. Zekeren morgen kwam Declia hem voorzichtig tegemoet en meldde hem dat hij den komenden nacht in de gemeenschap zou opgenomen worden.

De dag was eindeloos en het kon geen avond worden. Lang voor de schemering verliet hij zijn domus en trok langs verre omwegen naar de verlaten zandgroeven, na 't verraad der wijnbergen tot vergaderplaats verkozen.

Van overal slopen schuwe gestalten in mantels aan, fluisterden een wachtwoord en daalden door schemering naar duffe diepten.

Aan den ingang wachtte de grijsaard Lucius op en leidde hem door dikke duisternis tusschen muren, die groeiden uit donkerheid, langs gangen, waar het zwart verblauwde. En plots, aan een omdraai, bleef hij getroffen staan en zocht de hand van zijn gids.

In wrazige verte glinsterde een altaar, heilig en gedroomd. Lampen brandden er en 't licht van een langzaam gezang. Hij zag de ritueele plecht der symbolische gebaren, het drama der mis en de zegenende priesterhanden, hoog en blank, boven den geknielden, donkeren menschenklomp. Daarrond loerden galerijen vol dreigement of rezen veilige muren met naïeve versiersels, door devote handen in den steen gegrift. Het zwakke schijnsel van een vlam ontdekte kleur van kleed en glans op vrouwenhaar.

In Lucius droomde zaligheid. De wierook walmde en hij snoof den geur van het geluk. Zijn lippen baden 't Onze Vader mee en hij was niet eenzaam meer. Hij voelde zich opgelost in de eenheid van een zelfde heil, lid der gemeenschap, kracht in haar kracht, genster in haar vuur, jong in haar jeugd, vernietigd... herboren...

Zijn peter kwam en leidde hem naar de doopvont. De hoofden gingen omhoog, de blijheid om de komst van den bekeerde verlichtte de gezichten. Een stilte breidde zich lijk donzen vleugelen uit. Als vlerken ruischten de woorden uit den ouden priestermond. En Lucius zwoer zich te onthouden van diefstal, echtbreuk en roof, een kind te zijn in 't kwaad, een mensch van goeden wil. Langs zijn hals en naakten rug streelde het reine water; hij voelde het vloeien over verleden en zonden, hem kleeden in een zilveren, kuisch gewaad. Het zout was zoet op de tong en hij knielde, rillend van geluk om de nieuwe maagdelijkheid van zijn leven.

Achter hem juichte een gedempt hosannah en armen strekten zich uit naar den gekerstenden broeder. De christenen schaarden zich rond tafels en het avondmaal begon. Ze aten wijdingsvol en zwijgend, want dit kon het laatste zijn. Lucius brak het heilig brood en proefde zijn smaak van melk en bloed.

Nu mocht geschieden wat gebeuren moest. Hij had in dit moment de hoogste vreugde omvat en kon in rijkdom sterven...

Een jonge man kwam melden dat geen gevaar aan de uitgangen dreigde. De bekeerden verlieten de groeven, God dankend, die over hen had gewaakt...

Te huis ontsloot Lucius het houten schrijn rond zijns vaders beeltenis. Een stille vree van marmer en van maanlicht lag er over uitgeglansd. De witte oogen keken rustig naar het licht der zijne en hij voelde Metellus vertrouwd met zijn geheim.

Als een schuldeloos kind sliep Lucius in en ontwaakte vroeg: God was in den morgenlijken zonneschijn, in alles wat hij deed en dacht, aanwezig in de blindheid van zijn moeder.

Heele dagen bracht hij in haar schemerig cubiculum door en sprak de woorden van zijn deernis als een sprookje zonder eind. Ontroeringen leefden op, herinneringen uit den tijd, dat hij nog gansch van haar was, van heur melk en van heur zorgen.

Ze zag den dag van Lucius' geboorte weer met zijn weelden van zoetheid en pijn. Vol bloemen hing de kamer en Metellus

weende. Nurcia, de dienstmeid, lei den boorling aan zijn voeten neer, opdat hij hem, in de armen nemend, zou erkennen als zijn zoon. Bezoekers brachten een feestlijke drukte, waarin ze fier en moe de profetie aanhoorde van de oude waarzegster. Den negenden dag werden de zeven naam-lampen ontstoken. De laatste bleef het langst branden en het kind werd naar haar naam genoemd.

- Ge waart mijn Lucius, jongen. Uw vader zag er een gelukkig teeken in en ging de goden danken. Ik lachte stil een ongezienen lach, want ik had Nurcia bevolen de lamp te voeden met de beste en de meeste olie... Ge waart mijn Lucius, jongen, en ge zijt hem weer....

Hij nam haar in zijn bitter-zoete armen, denkend aan de pijn der scheiding, die hij haar eens aandoen zou.

De komende dagen sleet hij in blijen ernst. Hij ontving zijn dooppeter, die hem het leven van Jezus vertelde. De woorden bloemden rond zijn aandacht, omgeurden hem met zalige bedwelming.

Daarin was plots 't bezoek van Aulus, die hem tot zijn huwelijk nooden kwam. Lucius wendde ongesteldheid voor en weigerde; vreezend een verleden te ontmoeten, dat hij uit zijn leven rukken wou. Dienzelfden avond verbrandde hij zijn verzen; hoog, kort gevlam van drift uit dagen, toen hij zijn eigenst zelf nog niet ontdekt had en verwonnen.

De vreugde zich een strevend mensch te weten woog als zwaar geheim, dat hij niet meer bewaren kon en eens, toen stemmig zwijgen vertrouwelijkheid tusschen hem en zijne moeder spon, biechtte hij haar de bekeering op. Ze rilde, want ze zag de marteling en gevoelde reeds zijn pijnen in haar vleesch. Hij zeide zich gelukkig en ze was het ook. Zijn geestdrift overwon haar bangen haat: een schuchtere dankbaarheid voor al het nieuwe, dat in Lucius vroegere zachtheid lei, bewoonde haar gedachten en ze wou zijn peter kennen.

Hij kwam en drukte hare handen. De zijne wogen zwaar van gedragen leed en gezalfde miseries. Uit zijn barmhartigen mond vielen de woorden, donker en goed. Hij had een leven gekend van beproeving en schaduw; over zijn koud, uitgedoofd bloed warmde de zon nu van een wondere belofte, van vergelding en van dood, die hem de paradijzen binnenvoerde van den

soms gedroomden droom. Ze luisterde toe als naar de vervulling van het sprookje, dat soms na dagen van stil en benauwd verdriet haar vertroostte met mirakelen. Tusschen hen drie groeide een verstandhouding van verbondenen en toen Lucius zijn moeder bekeerd wist, spoot in hem de vreugde van een broeder op, die zijn zuster wedervindt.

Een namiddag, dat hij in den tuin met zijn peter de preek van den vorigen nacht besprak, bracht de nomenclator hem een brief van Aulus. Lucius maakte 't perkament van het cederhouten staafje los en las:

Amice!

Agrippina is ingeslapen, moe van geluk. De avond is schuchter en bleek rond heur schoonheid. Ik maak van dit rusten gebruik om u te schrijven, Lucius, want al dikwijls is uw naam door den hemel van mijn leven als een onrustige vogel komen fladderen.

Cajus, die hier op Gapri inspiratie zoekt voor een Tiberiusdrama, zei me dat ge tot de nieuwe secte zijt overgegaan. In den droeven ernst, waarmede hij 't me meldde, kan geen leugen schuilen en toch wil mijn geluk het niet gelooven, amice.

Ik vrees zoo voor u, voor uw bloeiend leven nog vol verwachting en mogelijkheid en ik huiver voor de leegte, die uw verdwijnen in het mijne laten zou. Ik vrees, amice, ik vrees voor u. Toe, schrijf me, dat ik dool.

Ge weet, Lucius, wat ge versmaadt en wat de groote, sterke liefde is, die na zoovele slappe verliefdheidjes, me thans doorzomert. Ik ben jaloersch op alle paren, die waren en zullen beminnen, ik wensch soms Agrippina te zijn, ik kan mijn heil niet verzwijgen. Het is nu twee maand geleden, dat ik me met haar verloofde. Sindsdien droeg ze den ijzeren ring rond 't vingerken met den blauwen ader, die - lijk de dokters leeren - het bloed voert naar het hart. Ze zei het speelgoed harer kindsheid vaarwel en offerde haar poppen op 't altaar der vaderen.

Ge kwaamt niet ter bruiloft, onvriendelijke vriend, maar laat me ze u beschrijven: ik doe den goddelijken dag herrijzen. Kon mijn poover verslag u tot inkeer brengen!

Ik aarzel om te beginnen: ge moet het zelf doorleefd hebben om het gansch en warm te voelen. Weer zie ik de kleur en het licht van den bruidsstoet en de twee jonge fakkeldragers, die veinsden mijn blozend bruidje uit de armen harer moeder te

rooven, hoe Agrippina aantrad in haar bloesemrose stola, in haar palla van oogenblauw, met de gele bruidsvoile over de schouders, over de zwarte haren, gevangen in dit gulden net, hoe ze straalde in den glans van jong geluk achter den rilden epheeb, die een brandende toorts van meidoorn droeg en haar zwaaide als ontvlamde vreugd.

Laat en langzaam ging eindelijk Vesper, Venus' ster op en geleidde een stoet van hymnen-zingende vrouwen ons naar mijn wachtend domus in de Alta Semita, bij de tuinen van Salustus. De ontroering kropte in mijn keel toen ik haar het ritueele ‘Wie zijt gij?’ vroeg. Haar stemmeken zong zeer stil: ‘Ik, die de meesteres zal zijn’.

Ze nam den dennetak aan, dompelde haar kindervingertjes in het water der geboden schaal, hing wat witte wol aan de deur en wreef de stijlen er mee om de kwade geesten te weren. Ik voelde me weenensklaar en blij om te dansen: lachend wierp ik noten en rinkelende klaters naar de buitelende kleinen. Behoedzaam tilde ik Agrippina op, zorgend dat haar godinnenvoetjes den drempel niet raken zouden en droeg ze naar den stoel, bedekt met 't vel der geit, dien morgen geslacht en geofferd.

JAAK LEMMERS.

(Wordt voortgezet.)

Drie Arabische Vertellingen

Weinige talen kunnen op een zoo rijken schat van sprookjes en vertellingen wijzen als het Arabisch, en de ‘Duizend en één Nacht’, om maar dit eene voorbeeld te nemen, zijn niet slechts aan allen bekend, maar, en dat zegt meer, zij worden nog thans door duizenden, ook te onzent, gelezen.

Dat echter de Arabische vertellingen niet alle fantastisch gekleurd zijn, maar soms naar de anecdote overhellen en een min of meer uitgesproken zedelijke strekking hebben, wenschen wij hierna met een paar voorbeelden te staven.

De drie ter lezing aangeboden verhalen zijn rechtstreeks uit het Arabisch overgezet, en het was ons meer te doen om door een zooveel mogelijk letterlijke vertaling den geest en de locale kleur van het oorspronkelijke verhaal weer te geven, dan om een sierlijke Nederlandsche vertaling te bezorgen.

Dit laatste punt worde dan ook door den goedgunstigen lezer in acht genomen, waar de stijl ietwat breedsprakig is, en dezelfde woorden en zegswijzen naar onzen Westerschen smaak al te vaak voorkomen.

Den Arabischen tekst der drie verhalen hebben wij gevonden in de bloemlezing *Madzjani el-Adab*, 3^{e} deel, Drukkerij der P.P. Jezuïeten te Beiroet, 1885.

De biographische bizonderheden omtrent de schrijvers zijn ontleend aan Cl. Huart, *Littérature Arabe*, Armand Colin, Paris, 1902.

Antwerpen, 15 April 1924.

I
Van twee mannen die wegens hunne edelmoedigheid tot landvoogd werden aangesteld

Ten tijde van den kalief Solaiman ibn el Malik,(1) leefde

(1) Uit het stamhuis der Omajjaden: regeerde van 715 tot 717.

een man geheeten Chozaimat ibn Bisjr, uit het geslacht der Beni Asad, die vermaard was om zijn mannelijk karakter, zijn edelmoedigheid en zijn vrijgevigheid. Zijn fortuin was trouwens groot.

En hij betoonde zich zoolang milddadig, dat hij ten langen laatste de hulp moest inroepen van zijn broeders, wien hij een gedeelte zijner goederen gegeven, en tal van andere diensten bewezen had.

Nu, éenmaal deelden zij hem van hunne goederen wat mede, maar daarna vonden zij hem vervelend.

En toen hij dit bij hen gewaar werd, ging hij tot zijn vrouw, die de dochter van zijn oom was, en hij zeide haar:

Nicht, ik heb bemerkt dat mijn broeders niet meer zijn zooals ik ze gekend heb, en ik ben er toe besloten thuis te blijven en den dood af te wachten.

Daarop sloot hij zijn deur dicht en leefde van wat hij had, totdat alles op en hij ten einde raad was aangaande zijn lot.

En destijds was Ikrimat el Fajjad landvoogd van Mesopotamié.

Nu, toen deze op zekeren dag in zijn raadzaal zat te midden eener vergadering van vrienden uit de stad, zie! daar werd gewag gemaakt van Chozaimat ibn Bisjr. En Ikrimah ondervroeg hen nopens diens toestand, en ze zeiden hem: Hij is tot de diepste armoede vervallen, heeft zijn deur dichtgesloten en blijft thuis.

Voorzeker, sprak Ikrimat el Fajjad, heeft Chozaimat ibn Bisjr iemand gevonden die hem met zijn vermogen bijstaat, en hem voor zijn milddadigheid vergeldt!

Maar zij antwoordden: Neen!

En Ikrimah gewaagde daar verder niet meer van. Deze was echter uiterst milddadig en werd El Fajjad (d.i. de zeer edelmoedige) genoemd, uit hoofde zijner overdreven milddadigheid en goedheid.

Hij wachtte totdat de nacht ingevallen was, ging vier duizend dinars(2) halen, stak ze in een beurs, en liet zijn rijdier zadelen. En hij besteeg het, verliet in 't geniep zijn gezin, en begaf zich op weg, vergezeld van een enkelen dienaar, die het geld droeg.

(2) Dinar: een gouden muntstuk (Lat. denarius)

De nacht was reeds ten halve, en Ikrimah hield niet op met gaan totdat hij voor de woning van Chozaimah stilbleef. Toen steeg hij van zijn rijdier op een afstand van de deur, liet het den dienaar over, nam van dezen de beurs, ging er mee alleen naar de deur, en klopte aan.

Chozaimah kwam naar buiten, en Ikrimah zei hem met veranderde stem: Neem dit aan en verbeter er mee uw lot.

De ander nam het aan, zag dat het zwaar was, zette het daarop neer, vatte Ikrimah bij 't onderste van diens kleed, en zei: Zeg mij wie gij zijt. Moge ik u tot losgeld dienen![3]

Maar Ikrimah antwoordde: Ik ben niet tot u gekomen op een stonde als deze, en zou tevens willen dat gij mij kendet.

Bij God! hernam Chozaimah, ik zal het niet aannemen, indien gij mij niet zegt wie gij zijt....

En Ikrimah sprak: Ik ben degene die de misstappen der edelmoedigen weer goedmaakt...

Doch Chozaimah hernam: Leg mij dit duidelijker uit...

Neen, bij God! klonk het antwoord, en Ikrimah verwijderde zich.

Daarop trad Chozaimah met de beurs binnen, ging naar zijn vrouw en zei haar: Verheug u! want God is gekomen met troost; sta op, en ontsteek de lamp.

Maar zij antwoordde: De lamp kan ik niet aansteken, want wij hebben geen olie.

Chozaimah betastte nu in het donker de beurs, en hij voelde de hardheid der dinars.

En toen Ikrimah thuis gekomen was, vroeg hem zijn vrouw waarom hij gansch alleen was uitgegaan toen de nacht al gedeeltelijk verstreken was.

En hij antwoordde haar: Ik ben niet uitgegaan op een stonde als deze, en zou tevens willen dat iemand wist waarom ik naar hem toegegaan ben, uitgenomen God alleen.

Maar ze zei hem: Ik moet het volstrekt weten, en ze schreeuwde en zuchtte en hield aan met vragen.

En toen hij zag dat er voor hem toch geen uitvlucht bestond, sprak hij: Ik zal het u zeggen, maar houd het dan ook voor u.

(3) Arabische zegswijze om zijn dank uit te drukken, en die zooveel beduidt als: Ik ben bereid mij desnoods voor u op te offeren.

Spreek en bekommer u daarover niet, gaf zij ten antwoord; en hij vertelde haar het gebeurde om haar te behagen.

Wat nu Chozaimah betreft, toen het dag geworden was, verzoende hij zich met zijn schuldeischers, bracht zijn zaken in orde en begaf zich op reis, want hij verlangde den kalief Solaiman ibn el Malik een bezoek te brengen.

En de kamerheer trad binnen en meldde Solaiman de aankomst van Chozaimat ibn Bisjr aan.

Nu, de vorst kende dezen om zijn mannelijk karakter en milddadigheid, en liet hem toe.

En toen Chozaimah binnentrad en den vorst met den kaliefstitel groette, zei hem Solaiman: O Chozaimah, wat heeft u zoolang van ons verwijderd gehouden?

De slechte toestand mijner zaken, o Beheerscher der geloovigen,[4] was het antwoord.

En wat heeft u verhinderd naar ons toe te ijlen?

Mijn zwakke gesteldheid, o Beheerscher der geloovigen, en het weinige dat ik in handen had.

En wie heeft u thans daartoe aangespoord?

Anders weet ik niet, o Beheerscher der geloovigen, dan dat, toen alreeds een deel van den nacht verstreken was, aan de deur werd geklopt, waarop ik naar buiten trad en een persoon ontwaarde, die er zoo en zoo uitzag... En hij vertelde hem het voorval van het begin tot het einde.

En de kalief vroeg hem: Hebt gij hem niet herkend?

Ik heb zijn geluid niet gehoord, o Beheerscher der geloovigen, antwoordde Chozaimah, uitgenomen als ik hem gevraagd heb naar zijn naam, en toen zei hij mij: Ik ben degene die de misstappen der edelmoedigen weer goedmaakt.

Solaiman ibn Abd el Malik was bedroefd omdat hij daaromtrent niets kon te weten komen, en sprak: Als wij hem kenden, zouden wij hem om zijn mannelijk karakter beloonen...

En wat later: Men late mijn schrijver bij mij komen!

Deze bood zich bij hem aan, en de kalief verleende schriftelijk aan Chozaimah het beheer over Mesopotamië en al de gewesten bestuurd door Ikrimah. Daarenboven gaf hij hem talrijke geschenken, en onthaalde hem op gastvrije wijze.

(4) Met dezen titel sprak men de kaliefen gewoonlijk aan.

Daarna gebood hij hem dadelijk naar zijn gewest te vertrekken.

Chozaimah kuste den grond,[5] en begaf zich op staanden voet naar Mesopotamië.

En toen hij er niet ver meer van af was, trad Ikrimah naar buiten, want het nieuws van zijn afzetting was tot hem gekomen, en hij ging met al de notabelen der stad Chozaimah te gemoet.

Deze werd, bij 't tegenkomen, door hen gegroet, en door allen vergezeld tot binnen de stad, alwaar hij afstapte in het regeeringsgebouw.

Daarna deed hij Ikrimah aanhouden, en vroeg hem rekenschap van het beheer der gelden.

Nu, bij de afrekening, bevond men dat Ikrimah een aanzienlijke som verschuldigd bleef, en toen Chozaimah ze van hem vorderde, kreeg hij tot antwoord: Bij God! ik heb het middel niet om daarvan al was het maar één dirhem[6] te betalen, en ik heb er geen enkelen dinar van in mijn bezit.

Daarop deed Chozaimah hem gevangen nemen, en eischte een tweede maal het geld terug.

Maar Ikrimah liet hem zeggen: Voorwaar! ik ben er de man niet toe om mijn geld te houden ten koste van mijn goede faam! Handel derhalve naar goeddunken met mij.

Chozaimah deed hem alsdan binden en slaan, en Ikrimah werd in ketenen geklonken, geslagen en gepijnigd.

Een maand lang bleef hij in dien toestand, en dat verzwakte hem en berokkende hem veel leed.

Eindelijk kwam zijn ongeluk zijne vrouw ter oore. Hevig over zijn lot bedroefd en vol medelijden met hem, riep zij een harer dienstmaagden die uitmuntte door haar verstand, en ze zei haar: Ga terstond naar de deur van Chozaimah, en zeg tot den kamerheer: In waarheid, ik weet voor den Emir een heilzamen raad. En als hij er u naar vraagt, antwoord dan: Ik zal het niet zeggen, tenzij aan Emir Chozaimah in eigen persoon. Als gij echter bij dezen toegelaten zijt, vraag hem dan om in een afgezonderde kamer ontvangen te worden. En heeft hij u dit toegestaan, zeg hem dan: Den man, die de misstappen der

(5) Om zijn eerbied te betoonen: staande Arabische uitdrukking.

(6) Dirhem: een zilveren muntstuk (Grieksch drachma).

edelmoedigen weer goedmaakt, hebt gij voorzeker niet beloond, door hem te vergelden met verdriet, gevangenzetting en ketenen, daarna zelfs met slagen.

En zoo deed de dienstmaagd.

Bij 't hooren harer woorden, sprak Ghozaimah: O schande! hij, die de misstappen der edelmoedigen weer goedmaakt, is mijn schuldenaar!

Ja, antwoordde zij.

En terstond liet hij zijn rijdier voorkomen en zadelen, en hij reed naar de aanzienlijkste inwoners der stad. Toen hij hen vergaderd had, ging hij met hen naar de deur van de gevangenis, deed ze open, trad binnen, en zag in het diepste van den kerker Ikrimah el Fajjad met veranderd gelaat, want het ongeluk had hem doen kwijnen.

En toen Ikrimah opkeek naar Chozaimah en de voornaamste inwoners der stad die dezen vergezelden, bloosde hij van toorn, en hij liet zijn hoofd zakken.

Chozaimah echter trad nader, boog zich over 't hoofd van den gevangene, en kuste het.

Toen richtte ‘Ikrimah zijn hoofd op, en sprak: Wat heeft me dat van uwentwege berokkend?

Uw edelmoedig gedrag en mijn onbillijke vergelding, gaf Chozaimah ten antwoord.

En Ikrimah hernam: God zal ons en u vergiffenis schenken!

Daarop deed Chozaimah Ikrimah's boeien slaken en aan zijn eigen voeten aanleggen.

Haastig vroeg hem Ikrimah: Wat zijt gij van zins?

Ik wil, antwoordde hij, dat het ongeluk dat u getroffen heeft, ook mij treffe.

Ikrimah echter zei hem: Ik zweer bij God dat gij het niet zult doen.

Alsdan traden ze beiden naar buiten, en gingen naar het huis van Chozaimah, en Ikrimah zei dezen vaarwel en verlangde heen te gaan. Doch dat werd niet toegestaan.

Chozaimah deed een warm bad gereedmaken, en werd op zijn verlangen met Ikrimah alleen gelaten. Toen traden ze beiden binnen, en Chozaimah hield zich in eigen persoon bezig en gelastte zich met het bedienen van Ikrimah.

Daarna verlieten zij de badkamer, en Chozaimah vereerde

zijn gast een eerekleed,[7] gaf hem een groote som gelds en verzocht hem mee te gaan naar den Beheerscher der geloovigen, Solaiman ibn Abd el Malik, die destijds zijn verblijf te Ramleh hield.

Ze begaven zich beiden op weg, en toen ze bij Solaiman aankwamen, trad de kamerheer binnen en diende Chozaimat ibn Bisjr aan.

Bij 't hooren van dien naam, schrok de kalief en hij zeide tot zich zelven: De landvoogd van Mesopotamië komt ongeroepen tot ons, en dat niettegenstaande wij hem pas hebben gezien. Dat kan dan ook enkel om een belangrijke zaak zijn.

En toen Chozaimah binnenkwam, vroeg hem de kalief: Wat schuilt er achter uw bezoek, Chozaimah?

Goed nieuws, o Beheerscher der geloovigen, was het antwoord.

De kalief hernam: Hoe driest gij u toch aanstelt!

O Beheerscher der geloovigen, antwoordde Chozaimah, ik heb hem werkelijk aangetroffen, die de misstappen der edelmoedigen weer goedmaakt, en ik stelde er prijs op, u te verblijden met hetgeen gij, naar ik merkte, wenschtet te zien.

En wie is het dan? vroeg Solaiman.

Ikrimah el Fajjad, antwoordde de landvoogd.

Dadelijk werd Ikrimah toegelaten, en hij trad nader en groette Solaiman bij den kaliefstitel.

De vorst heette hem welkom, deed hem dichter bij zijn zetel komen en zeide hem: Ikrimah, uw edelmoedige handelwijze jegens dien man, heeft u leed berokkend. En wat later: Schrijf op een vel papier wat gij noodig hebt en verlangt.

Ikrimah schreef zijn wenschen neer, en ze werden op de volmaaktste wijze ten uitvoer gebracht.

Daarna deed de kalief hem tien duizend dinars geven, voegde er tal van zeldzame en mooie geschenken bij, droeg hem het bestuur op van Mesopotamië, Armenië en Azerbaidzjan, en sprak: Chozaimah's zaak is in uw handen: behoud hem of zet hem af, zooals gij 't goedvindt.

Maar Ikrimah antwoordde: Geef hem liever zijn ambt van landvoogd met eere terug, o Beheerscher der geloovigen.

(7) Dit soort van geschenk komt bij de Arabische schrijvers vaak voor, wanneer een vorst een zijner onderdanen op treffende wijze wil beloonen of onderscheiden.

Daarop namen ze beiden afscheid, en ze bleven hun gewest besturen uit naam van Solaiman, gedurende heel den tijd van diens regeering als kalief.

Bovenstaand verhaal is ontleend aan een bloemlezing van dicht en proza, samengebracht onder den titel: *Thamarat el- Aoeraq* (d.i. de vruchten der bladen), uit de werken van Ibn Hiddzja, bijgenaamd el Hamawi, geboren te Hama in Syrië 1366 en aldaar Overleden 1437, na o.m. een plaats van opsteller te hebben bekleed bij het bestuur te Kaïro.

EDUARD P. LOOS.
(Wordt voortgezet).

Door Noord-Europa in 't begin der XVIII^e^ eeuw (Uit het dagboek van een Hollandschen avonturier).

II

Den 29 Augustus 1700 verliet de schrijver 's Gravenhage met de nachtschuit en begaf zich over Leiden naar Amsterdam, waar hij 's anderen daags 's morgens zonder dralen ging uitzien naar een schip, onverschillig voor welke bestemming, als het maar zonder verwijl zee koos. Toevallig trof hij er een aan dat de zeilen heesch. Hij liet zich dadelijk aan boord roeien en eerst dan vernam hij dat het schip naar Hamburg bestemd was. Zij staken af den 30 Augustus om acht uur 's morgens en wierpen het anker 's avonds voor Enkhuyzen. Den 1 September zijn ze weer zeil. Als reisgezellen had hij twee Fransche heeren die geen mondjevol Duitsch kenden, en die ‘half siende hoe het laecken geschooren was’ hem beleefd in hun gezelschap noodigden, hetgeen hem zoo vleide, dat hij volijverig de taak van tolk op zich nam. De eene heette Lambert en deed zich doorgaan voor niets minder dan ingenieur-generaal van den koning van Polen. De andere was een zekere Guérin, die zich uitgaf voor majoor. Zij maakten den goedgeloovigen Hollander wijs, dat ze naar Polen gingen om onder den Zweedschen oorlog dienst te nemen, ‘en daer op aenleyden om mij wat door den mostert te sleepen.’ Zij stelden hem voor hen naar Warschau te vergezellen, waar ze hem een betrekking van aide-ingenieur zouden bezorgen. Intusschen hadden ze Stade bereikt, toenmaals een Zweedsche stad, waar de schepen vertollen moesten, en den 4 September wierpen ze eindelijk het anker voor Altona. Zij ‘namen 't middagmael in 't lijf’ waarna ze de stad gingen bezichtigen en een bezoek brachten aan den Franschen ambassadeur. Hier genoot hij de eer het

diner te gebruiken in gezelschap van edellieden, ‘twelck mij al een begin scheen te wezen van mijn ingebeelde geluk.’ Enkele pagina's zijn hier gewijd aan den oorsprong en de geschiedenis van Hamburg, aan de beschrijving van de stad en haar gebouwen. Dit berust op compilatie en hooren-zeggen en bevat niets nieuws.

Zij vertoefden te Hamburg tot den 9 September, wanneer ze vertrokken naar Berlijn met den postwagen over Bergdorf, Escheburg, Lauenburg, Boitsenburg, Tripkau, Lentzen, Perlberg, Kiritz, Wusterhusen, Tóhrellen, Kotsebau, Spandau. Den 12en arriveerden ze in de hoofdstad.

‘Het lant daer wij doorreeden was berchagtig, vol bosschen van alderhande boomen, daer by menigte vossen, wolven en alderhande wilt in is. De huijsen soo wel in de steetgens, als op het lant sijn al van tacken gevlogten, en met kleij met mist gemengelt, overpleistert; de stedekens klein, morssig en meest geruineert. Men vinter allerwegen veel gansen, en ick heb mij laeten seggen datter qualijk een huijshouden is, die niet ten weynigsten een hondert gansen houden.’ (f. 10). Zij vertoefden tot den 14 September te Berlijn en brachten een bezoek aan den Franschen ambassadeur. Dan reisden ze verder met den postwagen over Pommeren naar Dantzig, waar ze den 19en arriveerden.

Van Pruisen krijgen we een uitvoerige beschrijving waar we enkel het volgende uit lichten: ‘het lant is seer vrugtbaer en overtreft daer in veele nabuirige provintien, voornaementlijk in koorn, 't welk in goetheit het Poolse en Littause te booven gaet. Aen bijen en honig is het soo rijck als eenige der Noortsche landen; men vinter groten overvloet van vee en een treffelijcke jaght, want de geweldige grote bosschen en wildernissen brengen veel wilt voort, en behalven de beeren, wilde varckens en harten, vint men der ook buffels, wilde ossen etc. Uut welke bosschen ook veel hout komt, twelk soo wel tot timmeragie als scheepsbouw gebruijckt wort; daer koomen schoone masthoornen vandaen. Dit lant is seer bequaem tot het uut- en invoeren der coopmanschappen door de treffelijcke en welgelegene coopsteden als Dantzik, Elbing, Koningsberg, Libau, Memel en meer andere...’ (f. 16).

De 22 September bracht aan onzen held een bittere ontgoocheling, welke niet de laatste zou zijn. Toen hij zich 's morgens

in de kamer van zijn Fransche gezellen begaf, bevreemdde het hem ze daar niet aan te treffen. Van hun bagage was evenmin een spoor te zien. Hij meende eerst dat zij een andere kamer hadden betrokken, maar van den hospes, aan wien hij zijn verwondering te kennen gaf, vernam hij dat de beide ingenieurs reeds vroeg in den morgen met de noorderzon waren vertrokken. Hun doel scheen zich over Koenigsberg naar Riga te begeven. ‘Daer stont ick doe en keek als of ik mijn verstant verlooren hadde, met beyde handen int haer, en mij vast agter de ooren klouwende.’ De twee voortvluchtigen te volgen was onmogelijk, daar Riga belegerd was door den koning van Polen. Zijn toestand was te beweenlijker, doordat de twee oplichters de voorzorg hadden genomen hem een aanzienlijke som geld te ontleenen.

‘Mijn buydel was seer slap, want den spiritus vitae of veel eer, de ronde goden hadden my oock begeeven, en doen ick betaelt hadde, wat ik in mijn logement schuldich was, kon ik nog eeven met stuivers en dubbeltjes die (ik) noch hier en daer uyt een schuijl hoekje te voorschijn bragt omtrent 3 ryksdaelders by malkanderen schrapen.’

Hoe uit die beklaaglijke ongelegenheid geraakt? Het geld dat hem restte was toereikend om zijn terugkeer te bekostigen. Hij durfde en wilde echter na zoo'n korte afwezigheid niet ‘als een hondt sonder staert weeder t'huijs komen.’

De eenige uitkomst, die hem overbleef, was dienst te nemen bij den eenen of anderen koopman.

Het toeval, of zooals hij zegt de Voorzienigheid, die hem trouw de hand zal blijven boven het hoofd houden, bracht onverwachts alles in orde. Een vreemd koopman, die in dezelfde herberg een onderkomen had gezocht, kon zich door den waard niet doen verstaan. De jonge Hollander, die verschillende talen machtig was, kwam dadelijk met gedienstigen ijver tusschenbeide. Het bleek nu dat de vreemdeling een Fransch suikerbakker was, die bij den abt van Saint-Germain had gediend, van wien hij aanbevelingsbrieven meehad voor den Franschen ambassadeur Monsieur d'Héron. Hij was op weg naar Warschau en nam graag den jongen tolk in zijn dienst. Den 23 September vertrokken ze samen uit Dantzig en reeds den 31en bereikten ze Thorn, over Dirschow, Meawe, Nova, Graudentz, Culm, Verdan.

Zij vonden die stad, die doorging voor de mooiste van Polen, deerlijk toegetakeld door den oorlog.

Daar de herbergen slecht befaamd waren, zochten zij voorzichtigheidshalve een onderkomen in een hoeve. Tot groot geluk voor hun benauwde beurs was het leven hier spotgoedkoop. Zij hadden 't er lekker! Zij vingen zelf kikvorschen in de omliggende poelen, op een daar gebruikelijke manier met een rooden lap, en maakten ze dan klaar met boter en kampernoeliën. Fruit hing er overvloedig in 't wild, als in een lusthof. Bovendien werden ze met voorkomendheid onthaald door den tolmeester ‘Monsieur Des Jardins’.

Nu scheen alles zoo ineens voor den wind te gaan, want hun gastheer bracht hen in kennis met een Armeensch koopman, die met vijf wagens, beladen met Hollandsche en Oostindische waren, die hij gekocht had te Amsterdam en vandaar over zee naar Dantzig had laten brengen, op weg was naar Losanna in Litauen. Daar de streek onveilig gemaakt werd door de talrijke struikroovers, die zich in de bosschen ophielden, dikte hij zijn geleide aan met de reizigers, die hij ontmoette, en voorzag tot vergoeding in hun onderhoud. Dat was een mêevaller, want de suikerbakker was ook maar krap bij kas.

De koopman had reeds veertien handarbeiders en reizigers bijeengetrommeld, dank zij de aanbeveling van den tolmeester. Elk van hen kreeg een paar pistolen met kruit en lood; eenigen hadden snaphanen en bijltjes. De karavaan vertrok den 2en October en hield den 3en stil in een Poolsch dorpje, Poschkowitz[14] genaamd, om het middagmaal te gebruiken.

Nauwelijks zaten ze aan tafel, of daar kwam een boer binnengeslopen, die een strijdhamer kabaste, en er ijlings mêe wegvluchtte. Men had het evenwel opgemerkt. Hij werd achterna gezet, moest zijn buit afstaan en kreeg tot belooning de huid vol slaag. Maar nu zouden eerst de poppen aan 't dansen gaan! Daar begon het dorpsklokje heftig alarm te kleppen en even daarna kwamen boeren opzetten, vervaarlijk gewapend met sabels, bijlen, hooi- en mestvorken. In minder dan één kwartier waren er een vijftigtal bijeen, groot misbaar makend,

(14) Dat dorpje heb ik niet kunnen identificeeren. De schrijver moet dien naam vreeselijk geradbraakt hebben. Ik heb voornamelijk gezocht bij: Ritter. Geographisch-statistisches Lexikon. 7e Auflage, unter der Redaktion von Johannes Penzler. Leipzig, 1906.

woest huilend en tierend. De koopman, die bij ervaring wist, wat dat luiden beteekende, had al dadelijk verdedigingsmaatregelen getroffen. De herbergen waren daar derwijze gebouwd, dat men met wagens en paarden langs de voordeur binnenreed en bij het vertrek, langs een achterdeur weer buitenkwam.

'De onder deuren maeckten wij toe, en setteden der een wagen dwars voor, daer wij achter staen konden. Doen verdeelden wij ons in twee deelen, agt aen elcke deur.

'De boeren op ons aenkomende, waeren verwondert ons soo wel verschanst te sien, en quamen met stocken en stangen om de wagens om te smijten. Maer eer sij der bij waren, schoten wij der onder dat se vielen als muijsen, waer op se niet weer soo na derfden komen. Het getal groeijde ondertusschen an soo datter op t'lest wel 200 waren, geloof ik. De coopman geen anderen raet siende ging heen en nam 5 a 6 granaten die hij in een kistje had, en smeet die, even alsse aenquamen om het huijs om ver te haelen, onder den hoop. Die doen gesien had wat een gat dat maeckte en hoe die boeren van malkander stooven; het was een plaisier om te zien. Eenige hadden 't lijf vol hagel, en twee bleevender liggen. D'een was den arm afgeslagen met een van de granaeten en d'ander was sijn beyde billen quit.' (f. 22 v.-23).

Daarmee hadden de boeren hun bekomst en dropen kleinhartig af. De reizigers brachten nu verder den nacht ongehinderd door, maar vertrokken echter om twee uur den dag daarop.

Ze waren nauwelijks een kwartier opwzeg, of onze Hollander werd gewaar, dat hij zijn neusdoek, kammen en slaapmuts vergeten had. Fluks keerde hij met zijn makker terug, maar de waard beweerde niets te hebben gevonden. Met leege handen moesten zij terug, maar raakten verdwaald te midden der dichte bosschen, die zij door moesten. Intusschen had de baas drie polakken opgemaakt om hen achterna te zetten. Toen ze nog ongeveer een schot van de wagens waren verwijderd, 'bejegende ons deese drie, hebbende haer oboggen en sabels, en soo wrij haer voorbij wilden gaen, sloegen sij met de oboggen na ons meenende ons de kop in te slaen, maer alsoo wij haer 's avons te vooren in de herberg gesien hadden, rooken wij lont, en spronghen bij tijds uijt de wegh.

'[Ik] nam een van mijn pistolen en schoot den een deur den

arm dat hij de sabel vallen liet. Mijn cammeraet wouw ook schieten maer kon niet, ik weet niet door wat toeval. Den een houde mij de snuijt vanden hoet netjes wegh. Men kan wel afmeeten in wat benautheit ik doen was, siende de doot voor oogen. Evenwel vertroude ik mij naest God op mijn cameraet, die wakker met den anderen doende was, en mijn ander pistool willende lossen, feilde 't selve, maer ik de deegen treckende pareerde de houwen soo veel mogelijk was. Die geene die bij de wagens waren, weetende dat wij te ruch waren gegaen, en deese schot gehoort hebbende, quamen ondertusschen met haer vijven, en soo als zij bij ons waeren, was mijn deegen door een houw midden af gesprongen. Sij maeckten wel haest ruym baen, en kregen wij twee gevangen en een ontliept, deweleke wij int naeste steetgen, Brzestije genaemt, aende justitie overleeverde. Wat men haer deet weet ik niet.... Al de schade was dat mijn cameraet een hou in de schouder gekregen hadt.' (f. 24).

Den 9 October op twee mijl van Warschau, namen zij met drie andere reizigers afscheid van den Armeenschen koopman, die ze nog eens flink tracteerde en aan elk van hen een rijksdaalder schonk.

's Anderen daags kwamen zij te Warschau aan. De Fransche ambassadeur, bij wien ze zich aanmeldden, was met den koning naar Riga. Dank zij den aanbevelingsbrief van den pasteibakker, werden zij evenwel door den hofmeester wellevend onthaald. Zij mochten bij hem vertoeven tot ze een betrekking zouden hebben gevonden, hetgeen onzen avonturier meeviel, daar hij 'van gelt overladen was, als een kikvors van vederen.'

Hij kon nu eens rijpelijk aan zijn toestand denken, dien hij verre van benijdenswaardig bevond. Hij was zonder bestaansmiddelen in een land, waar hij tenauwernood een ja of een neen kon verstaan, en was bovendien onbedreven in alle handwerk.

Om dienst te nemen bij een heer had hij nog te veel eigenliefde. Op zoo'n netelige oogenblikken kon hij niet anders dan zijn lot maar weer in handen te geven van de Voorzienigheid, wier wonderbare tusschenkomst hij ondervond in de gedaante van een koopman uit Leiden, genaamd Dryaen, die meewarig zich hem dadelijk aantrok. Hij deed hem bij neven van hem,

genaamd Baptista, twee Italiaansche zijdekramers, in de kost. Hier werd onze reiziger nu ernstig ziek, tengevolge van de aandoeningen en de vermoeienissen van zijn veelbewogen reis. Eerst den 4 November verliet hem de koorts en nu was hij gauw weer bijgespijkerd. Hij leerde daar een zekeren pater Vota kennen, biechtvader van den koning van Polen, die beloofde hem in zijn dienst te nemen en met belangrijk werk te belasten. Maar toen de Hollander gewaar werd, dat de Jezuiet het er op aanstuurde om hem te bekeeren tot het Catholicisme, maakte hij zich erg boos en weigerde gladweg op zijn voorstel in te gaan. De pater meende het evenwel goed met hem. Door zijn bemoeiïngen kwam zijn kitteloorige beschermeling nu in betrekking met den kroonkanselier en referendarius, Moscie Panie Stzucka, van wien hij de meest voorkomende behandeling ondervond en die tot overmaat van geluk goed Fransch sprak. Bij hem bracht hij nu recht behaaglijk zijn ledigen tijd door, en hij wist zijn gastheer zoo in te pakken, dat deze hem voorstelde, als page in zijn dienst te treden. Alhoewel de geborduurde fluweelen kleederen erg in zijn smaak vielen, wilde onze argwanende avonturier daarvoor zijn vrijheid niet prijsgeven, want het hofleven bood veel gevaren: ‘de minste feil is capabel om u den sabel in den neck te doen leggen.’ Bij zijn afscheid van dezen milden gastheer, kreeg hij tot aandenken een Turksche sabel met zilveren greep, cadeau.

Intusschen had de koning van Polen het beleg van Riga moeten opbreken, en was terug te Warschau gekomen, waar onze Hollander nu zijn twee Fransche ingenieurs weervond. Hij vorderde dadelijk zijn geld terug, hetgeen hij evenwel niet kreeg, daar zij 't meer noodig hadden dan hij, voegt hij er berustend bij. Flauwe complimentjes en smoesjes werden hem, tot vergoeding, meer opgediend dan hem lief was. Lambert wist een betrekking bij het hof te bekomen, terwijl Guérin, die een plaats van officier als minderwaardig had van de hand gewezen, over de balie bleef hangen.

FREDERIK LYNA.

(Wordt voortgezet).

Kroniek over Volkenkunde, Geschiedenis, Godsdienst.

Dr. J. Maes, conservator van de volkenkundige afdeeling van het Museum van Belgisch Congo te Tervuren, heeft, onder den titel *Aniota-Kifwebe, De Maskers uit Belgisch Congo en het Materiaal der Besnijdenisritussen* (1924, De Sikkel, Antwer en C.A. Mees, Santpoort), de maskers uit het Museum in elf type-reeksen gerangschikt, op de algemeene karakters der gelaatskulptuur gegrond.

Schrijver bemerkte, tijdens zijn opzoekingen, dat het masker in menig geval slechts een onderdeel is van het bizonder kostuum van den besnijder of den besnedene. Hij oordeelde het daarom nuttig aan zijn werk de studie van het materiaal der ritussen van de besnijdenis toe te voegen.

Iedere bijzonderheid, zoo van vorm als van kleur, elk figuurtje, elke beeldhouwlijn van het masker heeft een reden en een beteekenis. Het wordt gebruikt bij de dansen, die de nieuwe maan, het welgelukken van den oogst, de komst van een hoogen gast verheerlijken; bij lijkplechtigheden; ook wel als gezichtscherm, of eenvoudig als kenteeken; door de kinderen bij hun spel; door de leden van geheime inwijdingsbonden; in den oorlog; door misdadigers.

De schoonheid der uitvoering, de volkomen afwerking, de regelmatigheid der vormen, de uitdrukking van de figuren en het feit, dat sommige maskers (70 cm. hoog, 50 cm. breed) uit één enkelen houten klomp gesneden werden, toont ons, dat de inlandsche beeldhouwkunst reeds zeer ontwikkeld was lang voor de komst van de Belgen in Congo, en dat de beeldhouwers uit dien tijd veel talent bezaten.

De studie van Dr. Maes is een machtige bijdrage tot de kennis van onze Congoleesche volksstammen.

Met belangstelling werd de *Geschiedenis der Rozenkruisers*, door Mr. Fr. Wittemans, ontvangen.

Het waren meest Rozenkruisers, die in de 17e eeuw, deels ook vroeger, deels ook later, de geesten geleid en medegewerkt hebben tot de hernieuwing van onzen tijd. Groote figuren als Paracelsus, Boehme, van Helmont. Andreae, Bacon, Comenius, Spinoza, Descartes, Leibniz, Boyle, Locke, de Saint Germain, nemen, zoowel in de algemeene geschiedenis der menschheid als in die der Rozenkruisers, een voorname plaats in. De Rozenkruisers zijn de opvolgers van de colleges der Indische Brahmanen, der Egyptenaren, der Eleusische Eumolpiden, der Mysteriën van Samothracië, der Perzische Magiërs, der Ethiopische Gymnosophisten, der Pythagoreeërs en der Arabieren, van de scholen der Neo-Platonici, de Gnostische Broederschappen, de Albigensen, de Ridderorden, de Tempelleren, de Waldensen, de Beggaerden, de Hussieten.

Koning Thotmes III (1500-1447 v. C.) zou de werkelijke stichter van de Orde der R. zijn en vele van de regels ingesteld hebben, die heden nog in gebruik zijn. Onder Amenoteb IV telde de orde 300 leden. Deze vorst bouwde den tempel van Karnak, in den vorm van het ansata-kruis, de verbinding van de roos met het kruis en ontwierp de symbolen, die heden nog in de wijsbegeerte der R. worden gebruikt.

Dante, voorlooper der huidige R., stelde het Paradijs voor door een reeks cirkels, verdeeld door het kruis, met in het midden de roos.

Ten tijde van Van Helmont (1622) ontstond er een splitsing tusschen de R., die tot in latere tijden zou blijven bestaan; de eenen wilden de mystiek, de anderen het natuuronderzoek vooropstellen. De Roomschen beijverden zich vooral om de R., welke de vrijdenkers van hun tijd waren, verdacht te maken, hen voorstellend als suppoosten van Satan.

In Nederland bleef de geest der R. werkzaam in de Rederijkerskamers. Het blazoen van ‘De Eglantier in Liefde bloeyende’ vertoonde den Christus, hangende aan een in kruisvorm bloeiende hageroos. Bacon stelde als hoofddoel der R. de vergeestelijking der menschheid en de bestrijding van heerschende wantoestanden.

Het ideaal der R., de vernieuwing der wetenschap, was volkomen belichaamd in de ‘Novum Organum’ van Bacon. De

wetenschap der ronddolende ridders, hoog boven die der scholen en universiteiten gesteld, is niets anders dan die der R. (Don Quixote). De mensch is volgens hen een microcosmos, in zijn samenstelling het beeld van het macrocosmos. De harmonie der sferen is een werkelijk iets. Zij zochten verband tusschen het ontstaan der dingen; verheerlijkten het vuur en verbonden hiermede het symbolisme van de opstanding, de geestelijke hernieuwing. Julianus de Campis onderscheidde de R. van de theologen door hen theosofen te noemen, in den zin van ondogmatische Christenen, enkel steunend op de leer van Christus, zooals deze in de Evangeliën opgeschreven werd. De mysteriën van het Rozenkruis zijn die van het Esoterische Christendom. Het einddoel sluit in: de vereeniging aller volkeren, de liefde tot de naasten, verdraagzaamheid voor alle oprechte overtuiging.

De Vrijmetselarij stamt uit de Rozenkruisers. Hare ontwikkelingsstrekking is van Rozenkruisersaard. Als de bewaarders eener esoteriek, die de Christelijke kerk en hare secten hebben verloren, zijn de R. de eenige Orde, die het recht heeft om in de Westersche wereld te werken (Syntheticus).

Het maatschappelijk aspect van hun werk bestaat in het bevrijden van de menschheid van onkunde, ziekte en armoede. Waar, door wetgeving en sociale maatregelen, geen duurzame verbeteringen zijn aan te brengen, richten de R. hun aandacht op de oorzaken dezer verschijnselen, en trachten genezing en verlichting te brengen, door het kwaad in den wortel aan te tasten. De R. zijn nog de schier uitsluitende bezitters van natuurkundige geheimen op het gebied van eenheid der stof en van geneeskunde.

Mr. Wittemans, bevoegd als niet een hier te lande in vraagstukken van esoterisch karakter, zijn wij dankbaar ons te hebben vertrouwd gemaakt met het bestaan en met de geschiedenis van scholen van inwijding. Geen enkele der gedachten en vormen die de menschheid naar een hooger ideaal leiden, mag ons onverschillig laten; hun scheppende kracht moet onze belangstelling wekken....

Gesprekken over twee Levenswetten: de wet van Oorzaak en Gevolg (Karma) en de wet van Wederbelichaming (Reïncarnatie) door I.E. Hoegsma. (Drukk. ‘Excelsior’, Antw.).

Deze levenswetten, door de Oostersche volken als onbetwiste waarheden erkend, dringen in onze beschaving door. I, Hoegsma vat de voornaamste beschouwingen omtrent deze wijsbegeerte in vier gesprekken samen, waarvan de taal zeer begrijpbaar is.

De theosofie (wijsheid Gods) heeft als inrichtende hoofden gehad: Mevr. Blavatsky en Mevr. Besant. Zij heeft o.m. tot doel: algemeene broederschap, studie der godsdiensten, wijsbegeerten en wetenschappen, het onderzoek der sluimerende krachten in den mensch en der verborgen krachten in de natuur.

De mensch moet zich vooruit helpen door eigen macht. God is iets, dat wij eigenlijk zelf zijn, na een zeker aantal reïncar-naties. De theosofie dringt de leeringen van Karma en Reïncarnatie niet op als dogma's, maar zij biedt ze den onderzoeker aan als twee grondstellingen. De erfelijkheidstheorie en de wet van Darwin worden door haar niet ontkend, maar aangevuld. Waar de schrijver het heeft over ziel en lichaam, wordt hun onderlinge verhouding niet voldoende aangegeven.

De theosofie staat in verband met de Oud-Katholieke kerk.

In Nederland bestaat de Liberaal-Katholieke kerk, waarvan de leden hoofdzakelijk theosofen zijn. Zij hebben nagenoeg denzelfden cultus als de Roomsche kerk, doch leggen meer nadruk op de magische kracht der ceremoniën. Hun priesters zijn ook door zoogenaamde apostolieke opvolging gewijd en beschikken dus over een bijzondere macht.

Senator Wittemans meent, dat de gedachten, in den geest door de wetten van Karma en Reïncarnatie wakker gemaakt, de werkelijkheid der eenheid van het menschelijk ras belichten. Alle godsdienst steunt op de reïncarnatie-theorie; zij is er de hoofdgedachte van, de eenige die ons gevoel van logiek, van gerechtigheid bevredigt, de eenige die, na het failliet van het materialisme en de ontaarding van de orthodoxe godsdiensten, van aard zou zijn om onze gepijnigde, onrustige zielen uitkomst te verschaffen. Maar, is het principe eenvoudig in essentie, het mecanisme is complex. De schrijvers over esoterisme en theosofie behandelen de kwestie gewoonlijk te abstract voor de niet-ingewijden. Het vulgarisatiewerkje van Hoegsma brengt klare gegevens, beantwoordt allerhande objecties.

Zij, die een andere klok wenschen te hooren luiden, lezen b.v.: *Les principes de la théosophie*, étude critique, par Th. Mainage. Paris 1922.

De katholieke Missie in wezen en ontwikkeling, door de leden van St. Franciscus Xaverius te Hoeven. (Druk. Excelsior, Brugge.)

Na een inleiding over het begrip Missie (zending, geloofsverkondiging onder de niet-Christenen) wordt uiteengezet hoe het recht en de plicht van het katholieke wereldapostolaat steunen op Christus' zending en op natuurlijke gronden, ontleend aan de superioriteit van het Christendom en den beschavingsarbeid der missionarissen.

De schrijvers beperken zich uitsluitend tot de *heidenmissie* in de gangbare beteekenis van het woord. Beschouwingen worden gewijd aan gebieds- en volkskeuze (grootte en dichtheid der bevolking, beschaving, ontvankelijkheid, leergierigheid, reinheid van zeden, dreigende gevaren, enz.), aan de wet van aanpassing (land, klimaat, volksgewoonten, rassentrots, nationale aard, taal, kennis der zeden). Het missiedoel is zoowel op de afzonderlijke personen als op het volk in zijn geheel gericht, waarbij de godsdienstige kerstening hoofdzaak blijft, al woorden cultureele doeleinden niet uitgesloten. De middelen, die dit doel helpen bereiken zijn van bovennatuurlijken aard (gebed, goede werken, wonderen, Evangelie, Doopsel) en van natuurlijken aard (een passend plan, prediking, cateohumenaat, pers, lectuur, sociale en caritatieve instellingen, onderwijs).

Geschiedkundige kennis wordt bijeengebracht omtrent de geloofsprediking in den loop der eeuwen, vooral sinds den tijd der Nieuwe Geschiedenis, waarin de heidenmissie begon (in Amerika: Bartholomeus de las Casas, Lallemand, Seghers; in Azië: Sint Franciscus Xaverius, onze Brabander Willem Ruisbroeck, onze Vlaming Verbiest; in Afrika: Lavigerie; in Oceanië en Australië: pater Damiaan De Veuster, in de Nederlandsche koloniën). 't Is een stuk kerkgeschiedenis, dat dit overzicht biedt, met bemerkingen omtrent missiegeographie, missiestatistiek en missiemethode.

De theologanten van Hoeven zullen kranig medegeholpen hebben om den wensch te vervullen van hun Kardinaal van

Rossum, dat ‘de geestelijken degelijk onderlegd moeten zijn, wat de missiewetenschap aangaat.’

Hun werk levert het bewijs van veel vlijt, van veel liefde voor hun roeping.[1]

JOZEF PEETERS.

(1) Over de Protestantsche missie-bedrijvigheid licht in:

1°) *L'Action missionnaire*, Paris. 53, Rue St. Lazare.

2°) *Les cahiers missionnaires*. Paris. 102, Boulevard Arago;

3°) *Le Catéchumène canaque*. M. Leenhardt. Paris. Maison des Missions.

4°) *Hudson Taylor et la Mission en Chine*. Dr. Taylor. - Delattre Celles. (Puy-de-Dôme).

Boekbeschouwing

De firma J.B. Wolters, uit Groningen, die reeds in de onderwijswereld bekend stond om een uitstekende reeks schooluitgaven van Engelsche schrijvers, onder den naam *Of olden Times and New* door L. van der Wal bestuurd, heeft nu een nieuwe, dergelijke reeks ondernomen: *A New English Library*, onder redactie van J. Kooistra en A.G. Van Kranendonck.

Daarvan ontvingen wij drie deelen. Het eerste deel bevat *Treasure Island*, door R.L. Stevenson, een echt ‘jongensboek’ van aard om de belangstelling van iederen knaap - en ook van zijn ouders - te wekken en wakker te houden. Het werd door A.G. Van Kranendonck met een korte, zakelijke voorrede, en met talrijke doelmatige nota's voorzien. De eene leggen woorden en uitdrukkingen uit, meestal in 't Engelsch, soms - als dit nuttiger scheen - in 't Nederlandsch. De andere betreffen meestal den inhoud, de karakters, de handeling, alles wat tot het *letterkundig* begrip kan bijdragen. Soms wordt een vraag gesteld, die het uitgangspunt van een klein debat of van een andere spreekoefening kan zijn. Dit alles is practisch ingericht en zal aan ieder leeraar in het Engelsch welkom zijn.

Het tweede deeltje, *Quality Street*, door J.M. Barrie, werd op dezelfde wijze bewerkt door J. Kooistra, en is aan te raden aan wie met zijn leerlingen een moderne comedie wenscht te lezen.

Het derde deel, *Hamlet*, werd door Dr. H. De Groot van doelmatige voetnota's en een nuttige inleiding voorzien.

De prijs van *Treasure Island* is Fl. 1.90, ingenaaid en Fl. 2.10, ingebonden; die van *Quality Street* is Fl. 1 en Fl. 1.20; die van *Hamlet* Fl. 1.70 en Fl. 1.90.

Verder zullen verschijnen: *Twentieth Century Poetry;* en *Selections from the Pre-Raphaelites*.

Ik wensch de firma Wolters en de Redactie geluk met deze uitstekende reeks schoolboeken.

M.B.

Fransche Letteren

Poëzie

Alhoewel sinds enkelen tijd meer en meer bezinking en klaarte schijnt te komen in den chaotischen toestand der poëzie, welken sommige der jongste Fransche dichters met opzet of onder een natuurlijken drang van buiten of binnen uit sedert der oorlog - maar vooral onmiddellijk na dezen - in het leven hebben geroepen, toch zou het geen gemakkelijke taak wezen de huidige algemeene richtingen reeds, onder een vaste benaming, langs een wel afgebakenden, strakken weg te leiden. En, al doet nu het naamplaatje weinig ter zake, toch staan we nog zoo dicht bij de nieuwste evolutie der Fransche dichtkunst, dat moeilijk het algemeen karakter van de jongste generatie met vaste lijn kan omschreven worden. Om in kunst een periode te kunnen synthetiseeren is er afstand noodig! De tijd alleen kan ons hierin helpen en eenige zekerheid geven.

Geen enkele van de in vorige eeuwen ontstane richtingen heeft het bij de elkaar opvolgende generaties ooit aan volgelingen noch aanhangers ontbroken. En wat doen ten slotte ook school en richting ter zake? Schoonheid en ontroering blijven toch hoofdzaak!

Het symbolisme heeft met zijn nieuwe vormen (het vrije vers, het gedicht in proza) de baan geruimd voor al de jongeren. Terwijl, zelfs tot in de laatste jaren, enkele dichters nog steeds de principes dezer richting trouw bleven, verrijkten de éénen ze met een grootere verbeelding en fantaisie - Tristan Klingsor, P.J. Toulet (1867-1920), Tristan Derême, Jean Pellerin (1885-1920), Philippe Chabaneix, e.a. - en mengden anderen ze met meer naturalisme en een gloed van diepere menschelijkheid (de ‘unanimisten’ of groep de ‘Abbaye’ met Jules Romains, Georges Chennevière, Georges Duhamel, Luc Durtain, René Arcos, P.J. Jouve, Charles Vildrac). De katholieke groep met Paul Claudel en Charles Péguy (1873-1914) wist misschien in het stervende symbolisme nog zijn grootste kracht te putten, alhoewel het werk dezer schrijvers een even grooten invloed van het romantisme verraadt.

Tegelijk met deze moderne stroomingen deed zich in het begin dezer eeuw een terugkeer gevoelen naar een renaissance-

getint classicisme, waarvan de koningsgezinde Charles Maurras nog de algemeen erkende bannierdrager blijft.

Eindelijk, enkele jaren voor den oorlog trekt een nieuwe generatie de aandacht. Zij is aangevoerd door Guillaume Apollinaire (1880-1918, pseudoniem van G.A. de Kostrowitsky, van Poolsche afkomst, te Rome geboren), welke het literair cubisme inluidt. Het symbolisme met al zijn uitloopers had hun komst voorbereid en hun triomfeeren mogelijk gemaakt. Hun werk, ondanks al den ophef, dien het maakte, is in den grond - zooals dit van alle nieuwe generaties - een werk van voortzetting. Een eerste teeken van hun verschijning werd, meer dan een halve eeuw vroeger, reeds gegeven door den genialen Arthur Rimbaud.

Dit literair cubisme, hetwelk werkelijk talentvolle dichters tot zijn eerste aanhangers telde als Blaise Cendrars, Pierre Reverdy, Max Jacob, André Salmon, Jean Gocteau (en later zelfs dat zoo pas en onverwacht gestorven wonderkind Raymond Radiguet), ontketende een verwoeden strijd op letterkundig gebied, dien zelfs de oorlog niet vermocht te stillen. Nochtans, op het oogenblik dat er meer en meer kalmte en evenwichtigheid in den toestand begon te komen, onderging de Fransche poëzie een nieuwe, weliswaar kortstondige crisis, het dadaïsme, hetwelk, in 1916 ontpopt te Zurich, in Frankrijk vooral verdedigd werd door begaafde jongeren als Philippe Soupault, André Breton en Louis Aragon. Duisterheid was het grootste kenmerk dezer laatste richting: ze was het romantisme tot het uiterste doorgedreven.

Even plots-eling als zijn ontstaan bleek de dood van het dadaïsme, hetwelk ten slotte de in evenwicht herstelling van een deel der Fransche poëzie bespoedigd heeft. Inderdaad, sinds 1923 schijnt alle esotérisme zoo goed als verdwenen; de laatste werken van den ex-dadaïst Philippe Soupault (romans) zijn in ‘gewone’ taal geschreven en alles lijkt er op te wijzen dat de Fransche poëzie op den drempel staat van een nieuw en schitterend tijdperk, een tijdperk, niet meer van zoeken en ontdekken, maar van volmaking.

De *Anthologie poétique du XXème siècle* van Robert de la Vaissière (2 deelen, G. Crés & Cie, Paris) geeft, met de verzen van een tachtigtal dichters, een min of meer volledig overzicht van de Fransche poëzie der twintig eerste jaren onzer eeuw. Als uitgangspunt werd de bloemlezing van Van Bever en Léautaud, *Poètes d'aujourd'hui* (Mercure de France) genomen, welke ongetwijfeld als een model van het genre mag worden aangezien. Slechts twree dichters komen tevens in beide werken voor: de Comtesse de Noailles en Paul Valéry, die, toen *Poètes d'Aujourd'hui* verscheen, nog niet de volle maat van hun dichterlijk temperament gegeven hadden. De laatste,

welke nu te recht als één der grootste hedendaagsche Fransche dichters geldt, had toen zelfs nog geen enkel werk uitgegeven, hetgeen voor de degelijkheid der keuze van de verzamelaars pleit.

Een van de meest kenschetsende en voorzeker talentvolle dichters der zoogezegde 'cubistische' school, welke in de *Anthologie poétique du XXème siècle* niet voorkomt, is Pierre Reverdy. Zijn gezamentlijk:werk (1915-1922) bestaande uit plaquetten en luxe-uitgaven, werd onder den titel *Les épaves du ciel* bij de Nouvelle Revue Française uitgegeven en behaalde den 'Prix du Nouveau Monde.' De poëzie van Pierre Reverdy telt voorzeker nog steeds meer afbrekers dan voorstanders. Zij is vaag, elliptisch, soms zoo abstract, dat het inderdaad moeilijk wordt, om niet te zeggen onmogelijk, den dichter te volgen en te begrijpen. Maar daar, waar hij voor ons tot meer klaarte komt, erkent men in hem dadelijk den werkelijken dichter, zooals in dat zeer mooie poëma *Le flot berceur*, dat aldus aanvangt:

> Les rafles d'or sur Ie ravin des vagues
> Quand les feuillets de la mer se replient page par page
> Au bruit du vent

Evenals Apollinaire en andere modernen gebruikt de auteur geen zinteekens (behalve in zijn 'poèmes en prose' en waarom daar wel? vraagt men zich af), hetgeen de lezing natuurlijk niet vergemakkelijkt. Men heeft wel eens van 'poésie plastique' gesproken. Voorzeker is die benaming hier meer dan ooit toepasselijk. De verzen van Reverdy doen onwillekeurig denken aan teekeningen en schilderijen van Picasso, Lhote, Bracque en andere expressionisten. Doch, alhoewel zijn afgetrokken, wat al te cerebrale kunst de emotie zelden tot grondslag heeft, is deze niet altijd afwezig, en in die momenten is dan ook de dichter op zijn best. Pierre Reverdy draagt in ieder geval een groote belofte.

De uitgeverij Stock (Delamain, Boutelleau & Cie) te Parijs heeft een serie werkjes met beperkte oplage op de markt gebracht, onder de benaming *Poésies du Temps*. Deze bundeltjes zijn naar vorm en inhoud zeer verzorgd. Buiten werk van Fransche dichters als Luc Durtain *(Perspectives)*, Pierre Jean Jouve *(Prière)*, Biaise Cendrars *(Kodak*, uitverkocht), verschenen er ook vertalingen in, naar Rabindranath Tagore, Franz Werfel en Rudyard Kipling. Deze nieuwe reeks heeft voor doel, zoowel oorspronkelijk als vertaald werk te brengen 'de sentiment moderne et d'inspiration véritable, pouvant

illustrer la devise d'Elisabeth Browning: Le poète est, celui qui dit les choses essentielles.'

Het bundeltje van Luc Durtain heet *Perspectives*. Deze verzen zijn van een groote, mannelijke schoonheid. Ze staan daar stevig en hecht als opeengestapelde rotsblokken. Er vaart een adem doorheen van goedheid en diep-menschelijk gevoel, die onmiddellijk voor hun auteur een erkentelijke liefde doen ontvlammen. De oorlog was voor hem een geweldige gewetenscrisis. Vier verloren jaren!

> Oui, j'ai jeté quatre années
> Comme un athlète vaincu laisse aller ses quatre membres!

Maar gesterkt, met nieuwe rijkdommen, een warmer kloppend hart voor de menschen, zijn broeders, keert hij er uit weder:

> Mais, je me relève plus fort
> D'avoir touché le sol, comme Antée:
> Une armure de glaise, portée
> Au dos, assure un devant d'homme.
>
> Si je me suis épris des forces de l'orgueil,
> Si la surface de la joie
> Me fut ôtée comme la peau d'une crême,
> Si mes désirs
> Ne flottent plus au sang des matins et des soirs,
> J'ai des richesses neuves: regard prompt,
> Et la prise ferme que mes mains adaptent,
> Et puis le coeur simple, l'humanité.
>
> Et surtout - cela, je ne le puis taire! -
> C'est mon vif amour pour vous, ô mes frères.

Een bundeltje dat bij de lezing en bij iedere herlezing veel te genieten geeft. Een portret van den schrijver, houtsnede van Berthold Mahn, luistert het op.

Prière van P.J. Jouve is donkerder getint. Zijn breede verzen, wier structuur niet zelden aan den versbouw van Claudel denken doet, zijn gedrenkt in een zware melancholie:

> Point de sûreté dans ces années, aucun dieu, ni ami, ni livre.

Ze zijn koud, omhangen met die ijle kilte van tusschen de besneeuwde Zwitsersche bergen, die hij met voorliefde bezingt. De oprechtheid van het uitgezongen dichterlijk gevoel verhoogt in niet geringe mate de waarde dezer poëzie, die toch in de laatste gedichten doorstraald en verwarmd wordt door hoop op gevonden vrede:

C'est plus loin
C'est plus loin qu'il faut couper, bien plus ailleurs qu'il faut aller vivre
C'est dans toi seul
Et tu n'as pas encore atteint cette région désespérée ou calme comme un lac au mois d'août
Et tu n'as pas encor voulu l'atteindre.

Frans Masereel sneed voor dezen bundel een titelplaat en een mooi portret van den schrijver.

Le Promenoir des Amis (Garnier, Paris) van Léon Vérane is van een gansch anderen aard dan het werk der beide voorgaande dichters. De menschelijke ziel wordt hier niet gepeild. Deze verzen zijn uiterlijk rijker aan poëzie, dan ze er innerlijk van stralen. Het werk getuigt van optimisme, van een gemakkelijke levenswijsheid: eten, drinken, liefde. De meeste gedichten zijn gericht tot de literaire vrienden van den auteur en de zuidelijke welbespraakte levenslustigheid van dezen (Léon Vérane woont te Toulon, waar hij het tijdschrift *Les Facettes* uitgeeft en bijna gansch alleen vult) werkt wel eens aanstekelijk. Dat hij zich ook eenigszins verwant voelt met de 'fantaisisten' bewijst het volgende stukje, aan Tristan Derême opgedragen:

Cerf en automne

Ce matin où nul cor ne corne
Aux forêts d'or mort décorée,
L'automne somptueux et morne
A toutes feuilles essorées.

Et, la perspective dorée
Toute en la courbe de ses cornes,
Le cerf apparaît à l'orée
De la solitude qu'il orne.

Dat zijn voorzeker handig-geciseleerde verzen, maar welke toch, op den keper beschouwd, geen diepen klank laten hooren.

Een Brusselsche uitgeverij, 'Les Editions Robert Sand', heeft gedurende het verloopen jaar, dank zij het initiatief van Georges Ramaekers, den werkzamen voorzitter van de 'Mardis des lettres beiges', een heele reeks dichtbundels van Fransch-Belgische schrijvers op de boekenmarkt gebracht. We treffen er aan met het werk van ouderen en bekenden als *Porte du ciel* (1908-1917) van Pierre Nothomb, *Le beau temps* van Thomas Braun, *Le coeur nostalgique* van Georges Ramaekers, *Sous les tentes de l'exode* van Max Elskamp, *Les mains nouées* van

Emile Desprechins, ook dit van later gekomenen: *Poèmes d'automne* van Prosper Roidot, *Les arbres et le vent* van Marie Gevers, *Le visage des îles* van Charles Corardy en zelfs een eersteling: *Les muses latines* van Franz Ansel, een dichter die veel schrijft, doch weinig uitgeeft en in dezen bundel, meestal in sonnetvorm, met een groote en warme liefde het land van Horatius, Dante en Fogazarro bezingt.

In dezelfde uitgave verscheen eveneens een bloemlezing: *Les poètes de l'Yser*, verzameld door Julien Flament en Théo Fleischmann, en waarin de dichters-oud strijders voorkomen met de volledige lijst hunner decoraties en waaruit, helaas! eens te meer blijkt, dat een goed soldaat niet altijd een goed dichter is.

Sous les tent es de l'exode verwierf in Juli 1924 den driejaarlijkschen prijs voor letterkunde. Alhoewel we onmiddellijk in dit bundeltje den dichter van *Dominical* en *Enluminures* herkennen, toch vinden we hier niet met dezelfde volheid dat teeder en warm accent, die kleurenrijkheid van middeleeuwsche verluchtingen, eigenschappen welke van Max Elskamp een zoo zeer persoonlijk dichter maakten. We vermoeden dan ook dat die officieele erkenning eer het gezamentlijke van zijn oeuvre beoogt, dan precies dat kleine bundeltje, waarin de dichter zijn bitter leed klaagt over de door den oorlog genoodzaakte uitwijking naar Nederland,

> En ce pays qui nous a pris
> Pleins d'amertume et de soucis,
> Aigris de haines et de doutes
> Et pieds tout saignants de la route,
> Chargés de deuil, vêtus de larmes,
> Yeux levés comme sous un charme,
> Et bouche amère, oreilles sourdes,
> Gros le coeur et l'âme si lourde.

Een dichter met eveneens een schoon en eerlijk talent, van een gansch anderen aard gewis, dan Max Elskamp, doch ongeveer van denzelfden ouderdom, is Fernand Severin. Met *La source au fond des bois* (La renaissance du livre, Brussel) volgt hij het spoor van zijn vroeger werk. Wars van alle klatergoud, maar ook van elke vernieuwing, zingt hij in een zuiver-klassieken, soms wel wat strakken en kouden vorm, de natuur en vertaalt ons de gevoelens en gedachten, die zij in zijn ziel doet opwellen, hetgeen de taak des dichters is:

> Car c'est la tache magnifique du poète,
> Sache-le, de traduire en hymnes frémissants
> Ce qu'il aura surpris de ces profonds accents.

FRANS SMITS.

Van Zielen en Werken

Emile Verhaeren. Men heeft niet vergeten dat Emile Verhaeren door een ongeval in het station te Rouen om het leven kwam. Een Fransch-Belgisch komiteit, onlangs gevormd, heeft zich ten doel gesteld, aan de steden Rouen en Parijs een borstbeeld van den wereldbefaamden dichter aan te bieden. Een plechtige onthulling zal plaats hebben, samen met drie artistieke matinées, die achtereenvolgens te Brussel, te Luik en te Rouen zullen gehouden worden.

De Universiteit van Parijs heeft een gift ontvangen van een jaarlijksche rente van 1000 fr. met het doel een *Emile V erhaerenbeurs* te stichten, welke om beurt zou toegekend worden aan een Fransch student, die zich bijzonder toelegt op de studie der Belgische kunst en letterkunde, en aan een Belgisch student, die zich bezighoudt met de betrekkingen der Fransche en Belgische kunst te ontleden.

Carl Spitteler. Deze Zwitser, pas op 80 jarigen leeftijd overleden, werd te Bazel in 1844 geboren. Na acht jaar huisonderwijzer geweest te zijn in Rusland en Finland, kwam hij terug in zijn vaderland, waar hem in 1881 een armzalig leeraarsplaatsje werd aangeboden. Het onderwijs, het provinciale midden waarin hij verkeerde, de literaire redetwisten die hem niet zijn volle recht gaven, zijn leven zelf, al die omstandigheden dwongen hem zich eenzijdig en afgezonderd te houden. De generatie om hem heen, alleen opgaande in al wat nieuw was en moest zijn, bracht hem geen hulde voor zijn poëma's als *Prometheus en Epimetheus* of *De Olympische Lente*. Spitteler was voor hen zoo onaktueel mogelijk. En daar was hij fier op. Hij wilde zich boven den tijd en de ruimte houden. Zijn werk was ook zoo gevleugeld dat het wèl boven het dagelijksch en plaatselijk gebeuren vliegen kon. Zijn roem kwam laat, en zelfs nog verdacht, want men meende dat hij Nietzsche geplagieerd had; maar zijn *Prometheus* verscheen vóór diens *Zarathustra*. Het waren twee werken uit gemeenschappelijken geest geboren, en weer eens toonde de kritiek haar onbestendigheid.

Maar de oogen van de gansche wereld vestigden zich slechts voor goed op hem toen hij in 1915, door de Duitschers gekleineerd en door de Franschen verheerlijkt, te Zurich in een voordracht de Zwitsers herinnerde aan het gemeenschappelijke ideaal, dat hen met Frankrijk verbond. Toen publiceerde de uitgever Payot de vertaling van enkele zijner boeken: *Le lieutenant Conrad, Imago* en zijne *Premiers Souvenirs*. De naam van Spitteler werd toen in de programma's van alle Universiteiten en lyceums ingeschreven.

Van hem verschenen nog: *Lachende Wahrheiten* (1898), *De Vlinders* (1889), vol charme en kunstzin, en *Balladen* (1896).

Dichter was hij in de eertste plaats en dan een schepper met een machtige en origineele visie. Zijn werk heeft de zuiverheid van een Grieksch marmerbeeld. Met zulk een dichter is een klein land meer waard voor de menschheid dan een groot land met vele generaals.

Van de persen der uitgeverij G. Crès & C^{o} te Parijs, zijn pas nog twee vertalingen verschenen: *Gustave* en *Chansons des Cloches et de l'Herbc*.

Léon Bakst. Nog een doode, doch nu een modern mensch, voor sommigen zelfs ultra-modern, maar een kunstenaar zeker, een meester als teekenaar, karikaturist en humorist. Ophef maakten vooral zijn onderwerpen voor de per-

sonagen van de meeste zijner balletten. Zijn laatste waren: *De Schoor Slaapster in het Woud* en *De Vrouwen van goed Humeur*. Zijn eerste waren voor de opvoeringen te Rome. De Russische Balletten hadden toen gedacht hem te kunnen stellen naast de twee aldaar bekende futuristen: Balla en Despero; maar Bakst bewandelde niet één weg, maar vele wegen, om er de schoonheid op te zoeken.

Met de kleuren van zijn schermen was hij een echte goochelaar; dat ondervonden vooral zijn navolgers.

Modernisten als Rousseau, Derain, Picasso, Modigliani, Chagall waren zijn eerste bewonderaars. Danseressen als Ida Rubinstein en Nijinsky kwamen bij hem om raad.

Tijdens zijn leven werd hij op prachtige wijze in Amerika en aan het hof der Europeesche vorsten ontvangen. De koning van Spanje gaf zelfs een eetmaal te zijner eere. Bakst kwam er aan met een korte rijbroek van zwarte zijde, zwarte jas met witte kraag op en witte onderjas. Dat was natuurlijk niet volgens de etiquette. Maar sinds langen tijd had de Akademie van Schoone Kunsten te St. Petersburg hem gevraagd, voor hare leden een kleedij-model te teekenen en Bakst, om zich te verontschuldigen, zei aan den Spaanschen koning dat zijn kostuum juist de nieuwe uniform was der Russische Akademieleden. De koning wenschte hem daarmee geluk en 's anderen daags zond Bakst het model op naar de Akademie, die er reeds zoo lang en zoo vurig naar getracht had. En zoo was het dank zij de Spaansche hofetiquette, dat de Russische Akademieleden tot aan de revolutie hun uniform droegen: een zwarte jas met witte kraag.

Vrouwenwraak. Henri Jeanson, een Fransch kritikus, na in zijn blad een hevigen uitval te hebben gedaan tegen Lucien Descaves, kwam den schrijver van *Sous-Offs* op een algemeene herhaling tegen.

Descaves richtte zich tot den kritieker: ‘Wel! nog niet aangehouden?’

Maar zijn vrouw, die hem vergezelde, vroeg onmiddellijk daarop: ‘Wanneer komt gij nog eens met ons dineeren, Jeanson? Kom bijvoorbeeld Dinsdag.’

‘Jawel, duizendmaal dank!’ stamelde de bedremmelde kritieker.

Den volgenden Dinsdag wachtte men te vergeefs op de komst van Jeanson en met een: ‘Ik zal dan maar voor twee eten’ besloot Lucien Descaves het incident.

Georges Courteline. Deze fijnvoelende humorist is sinds eenige dagen ter verzorging in de Peankliniek te Parijs, waar hem op Vrijdag, 9 Januari, een voet werd afgezet. De operatie is schitterend gelukt en de zieke stelt het opperbest.

Tristan Bernard. Ook dichter is deze dramaturg. Een bundel van hem gaat verschijnen, onder den titel: *Vingt ans de lyrisme intermittent*. Daarin komen verschillende varianten op gekende gedichten, bijv, op een van La Fontaine, *Les deux Pigeons:*

> Deux pigeons s'aimaient d'amour tendre...
> Moralité:
> L'un deux s'ennuyait au logis.

En deze op een gedicht van V. Hugo: *Après la Bataille*, waarin alleen de voorlaatste versregel gewijzigd is, zoodat het slot luidt:

> Le coup passe si prés que Ie chapeau tomba

Et la gourde de rhum se répandit par terre:
‘Donne-lui tout de mêrne à boire,’ dit mon père.

Kleur: Baudelaire schreef het volgende over de kleur: ‘On trouve dans la couleur l'harmonie, la mélodie et le contre-point.’

Grafschriften: Constant Bouquin gaat, naast zijn eerste boek met sarkastische epigrammen, een nieuwen bundel uitgeven, maar met grafschriften. Dit kan zeer prettig worden.

Marcel Arnac schreef eens het volgende voor den grafsteen van een woekerjood:

Ci-gît Zaharoff, qui prêtait,
A gros intérêt,
Ses écus.
Il est mort, il ne prêt'ra plus!

Een van Jacques Dyssor over een vrouw:

Ci-gît peu de chose, une femme
- La Fontaine était moins poli. -
Mais que Dieu ait en sa merci
Ce qui par nous lui servit d'âme.

Het rekord van bondigheid werd zeker gewonnen door het grafschrift voor den zoo pas overleden romanschrijver en dichter Iwan Gilkin, en dat verscheen in *Pourquoi pas?* Dat is:

Ci-gît Ikin.

Geschiedenis van het Vlaamsch Tooneel. Ter gelegenheid van haar 75 jarig jubelfeest zal de Koninklijke Tooneelmaatschappij *De Morgenstar*, te Brussel, een Geschiedenis van het Vlaamsch Tooneel uitgeven, met de medewerking van de heeren H. Coopman Thzn, Lode Monteyne en Maurits Sabbe.

Er zal worden gehandeld over:

I. Het vroeger Tooneel. Zijn ontstaan. Zijn bloei en zijn verval;
II. De moderne Tooneelliteratuur, van 1830 af tot heden toe;
III. De Tooneelmaatschappijen en de Schouwburgen.

Met het oog op dit laatste hoofdstuk worden mededeelingen en documenten (stichting, repertorium, prijskampen en dgl.) ingewacht bij den voorzitter, den heer H. Colassin, Populierstraat, 13, Brussel.

Prijskamp van Tooneelletterkunde. Dezelfde maatschappij schrijft, onder de Belgische auteurs, een prijskamp uit voor oorspronkelijke tooneelspelen van ten minste drie bedrijven, die door tooneelmaatschappijen kunnen opgevoerd worden. De keus van het onderwerp staat den schrijver vrij. De stukken, die de verdediging van den Vlaamschen landaard, de afschildering van onze plaatselijke karakters en gewoonten, de opwekking van onzen nationalen volksgeest voor doel hebben, zullen bijzonder welkom zijn.

Nog niet gedrukte, vertoonde of anderszins bekend geworden stukken, leesbaar geschreven (doch niet eigenhandig door den schrijver) moeten, met kenspreuk, vóór 1 Juli 1925, aan den heer Verborgh, Daillylaan, 36, Schaarbeek, toegezonden worden.

Prijzen: 1000 en 500 frank.

Schooluitgaven. De firma J.B. Wolters, Groningen, zond ons een paar werkjes die op de studie der Fransche taal betrekking hebben.

We noemen *Eerste Fransche lessen*, door L. Breckx en L. Goemans, 4e deeltje.

In deze ‘nieuwe leermethode voor de Vlaamsche lagere klassen’ vonden we zeer goede stof om te lezen en te verwerken, echt aangepast aan het Belgisch leven. Maar

we vatten niet hoe de auteurs hun werk voor Vlaamsche *lagere* klassen durven bestemmen; de woordkeus gaat ver boven de bevattingen van veertienjarigen uit.

In de *Exercices adoptés au Précis de Grammaire* française, à l'usage des flamands, van L. Goemans, P. Larochette en W. Sondervorst vinden we de oefeningen wel in logisch verband met de veranderlijke en onveranderlijke woorden. Maar waartoe kiezen de auteurs zooveel teksten, die ruim zooveel moeilijkheden inzake den woordenschat als inzake de spraakkunst bieden? Dit laatste moest toch veruit de hoofdzaak zijn, niet?

L.

De Retief-Dingaan-Overeenkomst

Het Retief-traktaat is een van de gewichtigste Transvaalsche Staatsdokumenten. Koning Dingaan van Zoeloeland staat daarin Natal aan den Boerengeneraal Piet Retief en zijn burgers af: 4 Februari 1838. Het is historisch onaantastbaar, al hebben de Engelschen op oppervlakkige en onstelselmatige wijze getracht, er de echtheid van in twijfel te trekken.

Reeds in 1780 hadden zich een aantal bewoners van de Kaapkolonie aan de Oranje-rivier gevestigd. Hun aantal nam snel toe. In 1801 trokken sommigen daaroverheen. De Groote Trek echter had plaats na 1833. De redenen van dezen reuzentocht werden door Piet Retief in een schrift, dat in Januari 1837 te Grahamstad verscheen, als volgt ontvouwd:

1° Wij wanhopen er aan, de kolonie te redden van de euvels, welke haar bedreigen door het oneerlijk en oproerig gedrag van landloopers, die toegelaten werden om elk deel er van te verpesten, en ook zien wij geen vooruitzicht van vrede en geluk voor onze kinderen in een land, zoo geteisterd door binnenlandsche onlusten;

2°) Wij beklagen ons over de zware verliezen door de emancipatie der slaven en over de tergende wetten, ten opzichte van hen gemaakt;

3°) Wij klagen over het systematisch geplunder, dat wij hebben moeten lijden van de Kaffers en andere kleurlingen, vooral tengevolge van den laatsten inval in onze Kolonie, die onze grens-districten verwoest heeft en de meeste inwoners ten gronde heeft gericht;

4°) Wij klagen over de onrechtvaardige beschuldigingen, op ons geworpen door belanghebbende en on-

> eerlijke personen, onder den dekmantel van den godsdienst, wier gétuigenis in Engeland geloofd wordt, met uitsluiting van alle getuigenis te onzen gunste, en ten gevolge van dat vooroordeel zien wij den geheelen ondergang der Kolonie tegemoet.

De eerste groep Voortrekkers, onder leiding van L. Trichard, bereikte Delagoabaai; de leider bezweek en het overschot ging in 1839 naar Natal terug; de tweede, onder leiding van van Rensburg, werd uitgemoord.

In 1836 verliet een derde groepje de Kolonie, aangevoerd door Andries Potgieter uit Tarka. Deze Trek legde de grondslagen voor de Zuidafrikaansche republieken. Aan de Vet-rivier sloeg Potgieter zijn lager op en sloot een overeenkomst met Makwana, hoofd der Bataungs, omtrent het afstaan van het gebied tusschen de Vet-rivier en de Vaal. Terwijl Potgieter een verkenningstocht maakte, moordden de Matabelen het kamp van de familie Liebenberg uit. (De Boeren hadden zich verspreid). Potgieter trok met de overgeblevenen de Vaal over en nam in het distriqt Heilbron een versterkte stelling in. Intusschen kwam te Thaba'Nchu een Trek uit Graaff-Reinet, aangevoerd door Gerrit Maritz.

Potgieter en Maritz kwamen op 17 Januari 1837 te Mosega, hoofdkraal van de Matabelen. De Kaffers sloegen op de vlucht. De Boerenleiders werden kort daarna, helaas, vijanden. Potgieter vormde daarop een kamp aan de Vet-rivier, dat hij Winburg heette. Piet Retief voerde een inmiddels aangekomen nieuwen Trek aan. Door zijn toedoen was het, dat op 6 Juni 1837 de eerste algemeene Volksvergadering van alle emigranten te Winburg gehouden werd en een constitutie aangenomen, die hierop neerkwam:

1°) Het hoogste gezag is de Volksraad, die door alle meerderjarige emigranten zal gekozen worden;

2°) De Wet van de Maatschappij zal zijn het Romeinsch-Hollandsch Recht, zooals in 1795 in gebruik in de Kolonie;

3°) Slavernij zal niet worden geduld;

4°) Er zal een Hof van Landdrost en Heemraden bestaan. Beroep zal kunnen gedaan worden bij den Volksraad.

5°) Als het hoogste uitvoerend gezag zal er een Kommandant-Generaal worden gekozen;

6°) Elk lid zal zich verbinden geen connectie te hebben met het Londensch Zendelingengenootschap.

Retief werd tot Kommandant-Generaal gekozen. Hulp kreeg hij van een nieuwen Trek uit de Kaap onder de familie Uys. Hij bracht alsdan een bezoek aan Natal bij Dingaan, opperhoofd der Zoeloes, om te onderzoeken, of deze geneigd was, een strook land nabij de zee aan de emigranten af te staan.

Retief had het Zoeloe-opperhoofd vooruit gewaarschuwd van zijn komst en doel, en vernam dat Dingaan bereid zou wezen om grond aan hem af te staan, als hij, Retief, daarvoor zorgde, dat een aantal beesten, die van hem, door een vijandelijken hoofdman, gestolen waren, teruggeleverd werden.

Retief keert dan weer langs Durban, maar stuurt van de Toegela af twee man te paard vooruit, die op 11 Nov. 1837 zijn lager boven Drakensberg bereiken. De Trek komt den berg af. Drie dagen later staat hij aan den voet in Natal, waar Retief, een tiental dagen nadien, zijn menschen vervoegt. Zij hadden gewacht, totdat zij vernamen, dat ze het verlangde land zouden krijgen; en toen de boodschappers van Retief bij hen aankwamen, trokken zij het binnen. Gedurende de volgende weken werd het geval met de Sikonjelai-beesten in orde gebracht.

Den 24 Januari 1838 is Retief voor den tweeden keer op weg gegaan naar Dingaan, te Oemkoengoenhlowo, bij wien hij aankomt op Zaterdag, 3 Februari. Hij en enkele van de voornaamste mannen uit zijn gevolg hebben de ontwerp-overeenkomst aan Dingaan voorgelegd; Thomas Halstead trad als vertolker op. Nadat Dingaan zijn ‘krabbel’ had aangebracht bij wijze van goedkeuring, heeft Retief eigenhandig daarbij geschreven: ‘de merk van de Koning Dingaan’; tweemaal de woorden: ‘Als getuige’, en daaronder: ‘Necana, Groot Raadslid, Inlewanco, do. do, en Manondo, do. do.’ De laatste arbeid ging met tamelijk veel inspanning en moeite gepaard, ter oorzake van de lastige spelling van de Zoeloe-namen, die Retief daar voor de eerste maal hoorde uitspreken, en de ongemakkelijke omstandigheden, waaronder geschreven werd. Daarna heeft Martinus Oosthuyse geteekend, lid van den Vrijstaatschen Volksraad. Vervolgens teekende kommandant Greyling en eindelijk ook ouderling Barend Liebenberg.

Den morgen van den 6 Februari werden Retief en al zijn mannen vermoord op de wijze zooals bekend is uit het getuige-

nis van Wood, den eenigen overlevenden blanke, zendeling Owen, zijn dienstmeisje Williams en de Zoeloes.

Wood verklaarde later uitdrukkelijk: A treaty was signed between Dingaan in the one hand and the Boers on the other.

Williams vertelt: Dingaan had given them (de Boeren) the Natal country.

Owen schrijft: On fuesday morning, the business for which they came having been settled, Dingaan invited them tot take leave of him.

Zijn vertrouwen in Dingaan moesten Retief en 65 zijner makkers met den dood bekoopen.

De Zoeloebenden overrompelden de kampen langs de Boesman- en Blauwkransrivieren, waar zij 532 menschen slachtten. De plaats, waar dit geschiedde, kreeg den naam van Weenen. Voor het Afrikanerdom een kritiek oogenblik. Potgieter en Uys werden teruggeslagen.

Maar 10 maanden later verpletterden de Voortrekkers den Zoeloe-hoofdman aan de Bloedrivier: 16 December 1838. Dit feit wordt steeds herdacht op den Dingaansdag, een nationalen feestdag.

> ‘Dingaan met heel zijn woeste bende
> Moest vluchten naar een ander oord,
> Met volle maat werd wraak genomen
> O'er menig reeds gepleegden moord.’

Generaal Andries Pretorius stond met ontbloot hoofd bij het gebeente van Retief (en zijn gezellen). Zijn papieren en dokumenten werden in zijn valies gevonden; slechts de buitenste waren beschadigd, de binnenste, zoo ook het geschrift door Dingaan onderteekend, waren in den besten staat. 400 man, waarbij Bantjes, Celliers, Parker, Potgieter, Landman, woonden het terugvinden van het traktaat bij. Terwijl zij zich daar bevonden, was reeds aan het zeestrand te Durban aangekomen majoor Charters, met een militaire aideeling, belast om de Boeren te beletten ‘de inboorlingen uit te roeien.’

Pretorius bracht het document met zich mede in het hoofdlager aan de Boven-Toegela. Na den dood van Pretorius is het overgegaan in de handen van zijn zoon, den Staatspresident, die het in de archieven van het Transvaalsche Gouvernement neericgde. Na de oprichting van het Staatsmuzeum, werd het een tijdlang in dit gebouw bewaard, het tegenwoordige Markt-

gebouw te Pretoria. Bruine vlekken, bloedmerken, waren er over verspreid. Na de inbezitneming van Pretoria, Juni 1900, stuurde men het naar Holland, maar nooit kwam het daar aan. Het staat vast dat de Engelschen het bezitten.

Het verdrag is in 't Engelsch opgesteld. De tolk, die Retief vergezelde, Halstead, heeft veel beter Engelsch gekend dan 'Hollandsch' en, waar hij aangewezen was om het dokument aan Dinéaan in het Zoeloesch te vertolken, zou dit voor hem uit de 'Hollandsche taal' veel verwarder geweest zijn dan uit de Engelsche; dit zou voor hem een dubbele vertaling beteekend hebben, eerst uit het 'Hollandsch' in het Engelsch en dan uit het Engelsch in het Zoeloesch; en om dit te vermijden, werd de akte van afstand in het Engelsch opgesteld (Prof. Blommaert.)

De akte zelf was door Retief voorbereid. Hij moet beschouwd als de opsteller. Men heeft niet kunnen ontdekken wie ze heeft 'geschreven'. Van het oorspronkelijke werden minstens twee afschriften gemaakt, dit van E.F. Potgieter en dit van A.W.J. Pretorius, G.P. Landman en anderen; de fac-similes, die men bezit, zijn van één dezer afschriften (dit van Potgieter) vervaardigd geworden.

Door de Universiteit van Stellenbosch waren Sir Cory, die op 10 Juli 1923 te Bloemfontein op het kongres van de South African Association for the Advancement of Science in een referaat over het Rétief-Dingaan-traktaat de echtheid van dit verdrag ontkende, en Gustav Prelletr, een van hen, die hem geantwoord had, uitgenoodigd om hun beschouwingen daar te komen voordragen en aan een bespreking van de zaak deel te nemen. Op Maandag, 24 September 1923 had dit historisch debat plaats. Cory moest zijn oorspronkelijk standpunt voor een groot deel prijsgeven. Bij de Dingaansfeestviering te Mooimeisiesfontein, 15 December 1923, erkende hij eindelijk, nadat Prof. Blommaert, de beproefde methode vnn schriftvergelijking had toegepast en o.m. de facsimile-handteekeningen van de Boerengetuigen had gepubliceerd, door hom in het Raapsche Archief gevonden, dat de handteekeningen van Oosthuyse, Liebenberg en Greyling, die öp het verdrag voorkomen, zonder twijfel echt zijn en dat het verdrag dus ook echt moet wezen.

JOZEF PEETERS

Romeinsche Verbeelding
Slot[1]

Daar ontving ze de sleutels, 't spinrokken en het wissen mandje. Achter ons ging handgeklap op. Tusschen rijen van genoodigden traden we naar 't altaar, baden en deelden tarwekoeken uit, waarna het feestmaal begon.

Eindelijk! eindelijk! kwam de stond, dat ik haar naar het cubiculum voerde, waar 't versierde bed ons wachtte, hoog op zijn ivoren pooien. Ik tilde ze op en 't was of 'k al de zachtheid der wereld torste en ten hemel droeg. Achter de deur gingen gezangen op: 't leek wel of de gevleugelde luchtgeesten op de friezen begonnen te neuriën. Ik ontkleedde mijn bruidje en hulde ze in een mantel van driftige kussen: ik wist wat ongekochte liefde was...

Agrippina slaapt nog, amice! maar ik voel dat ze ontwaken gaat, gezoend door den gloed dier schoone herinnering. Ik eindig, want ik wil dat ze mijn blik zal vinden boven haar wakker worden en mijn omarming klaar om er in weg te zinken. Ge weet niet, Lucius, wat ge versmaadt en wat de groote, sterke liefde is....

Toe, schrijf mij, dat het nieuws van uw bekeering leugen was... en zoo het waar mocht wezen, verzaak dan spoedig die trieste leer. Ik kan, noch wil thans redeneeren, maar Cajus zal pogen u te bepraten. Wel ga het hem! Luister naar zijn woorden, Lucius: ze wegen zwaar van ernst en trouw.

Agrippina ontwaakt: de tweezon van haar oogen maakt den avond... dag.

We groeten u van ver en hartelijk!

Lucius vouwde het schrift en stak het, peinzend, tusschen de

(1) Zie bladz. 199.

plooien van zijn toga. Hij wilde het gesprek hervatten, maar zijn aandacht was afwezig en hij reikte zijn dooppeter het epistel, dat hij 't lezen zou. De oude man zag Lucius in de oogen en drukte zijn handen.

- Gij hebt het lied der illusie gehoord, mijn zoon, van de wereld der vreugd gelezen. Onze God verbiedt niet die binnen te treden. Ga, zoo haar stem u roept, maar bedenk wat ik u zeg. Ik sta aan 't einde van mijn leven en ik overschouw. Schoon en goed kan de zelfzuchtige liefde zijn van man tot vrouw, maar de onze, die tot alle menschen gaat, is nobeler en puur. Hoevelen sloten zizch niet in gezins-egoïsme op, verstikten in banden en verloren hun zuiverste zelf? Alle liefde ontaardt tot drift, moet stof worden en gewoonte, iedere vreugde voert naar versterving, naar pijn en naar dood. Geloof mijn ondervinding: er zijn in ons leven maar enkele wezenlijkheden, die ons trouw blijven. Zoo de smart, de plechtige, universeele smart, aanwezig bij elke geboorte, immer vernieuwd en vervormd. Op haar bouwden de menschen hun wetten en hun deugden, uit haar sproten de troost van 't gebed en de kracht van 't geloof...

Hij zweeg, de handen gevouwren in den schoot.

De wrange woorden pijnden Lucius. Hij hoorde er bittere ontgoocheling in, een leed, dat naar verlossing zocht, de levende stilte der diepten, die voeren naar oorsprong en kern.

Maar hij ontbeerde er de liefde in, die veel aanvaardt en over alle verschillen heen groeit. Hij voelde 't epistel van Aulus en zijns peters rede als deelen van een groot geheel, dat belooning was, genade en vergiffenis, en alle menschen samen bond.

Eens ging hij door den rustigen avond langs het water, dat zijn gedachten wiegde. Daar traden hem drie mannen te gemoet, die hij als gedoopten erkend had, een nacht, dat hij zich in leeren penula naar de catacomben spoedde. Hij zag de plebejersgestalte van Marcus tusschen de schrale denkersfiguur van Elias en het tengere Marius-kind, en hoorde hun onvoorzichtig gesprek. Lucius vreesde den man met de loerende oogen en troonde 't drietal mee naar huis.

De grove stem van Marcus bleef hangen in zijn ruigen baard. Zijn woorden riepen zondvloed over 't zondig Rome en alle kwalen over beulen en bezitters. Vuistslagen hamerden op

Metellus' tafel en het verwonderd tabilium gonsde van feilen haat en strijdend geloof.

Elias bedaarde hem. Zijn fijn verstand ontleedde en betoogde. Gedrieën zaten ze te luisteren naar dit helder zeggen van dingen, nog vaag in hen of onbedacht.

- Een nieuw geweten is geboren, vrienden, en de menschen gaan langs wegen, die hen langzaam voeren naar hun lot. De gedachte leidt de massa. De jongeren voelen den broeienden wil, ze zoeken naar idee en vergeestelijking, ze willen reinheid en liefde, belanden met hun droomen en idealen bij God, in onze catacomben, om er huiverend 't mysterie te benaderen, steun te vinden voor hun angst en voedsel voor hun honger. Laat ons vertrouwen, vrienden, de jeugd gelooft, we zullen in ons teeken overwinnen.

Ze sloegen een plechtig kruis en keken den jongen Marcus aan. Hij zat in 't licht van zijn gedurigen glimlach, in de klaarte van sereen geluk, vol droom en visioen. Zijn woorden zongen met zilveren geluid en hun blanke klank doorrimpelde de stilte.

Waarom strijden en nog denken, vrienden? Alles glanst van goddelijke genade en we gaan gekleed in glinsterende helderheid. - Hebt ge nooit van Domitianus' doodenmaal gehoord, na zijn overwinning op de Daciërs? Ik was er te gast... We werden in een zaal geleid met zwartbehangen muren, voor een rouwzuil waar ons grafschrift in gebeiteld stond. Naakte negerkinderen boden ons spijzen aan op gitten schotels en schonken donkeren wijn uit Hesperië, het avondland. De diepe, sombere stilte werd alleen gestoord door de stem van den gastheer, die over den duisteren dood sprak en ons vermaande hem steeds indachtig te zijn. We meenden dat ons laatste uur geslagen was, toen plots een luide lach weerklonk en Domitiaan ons dankte voor 't genot, dat het spektakel van onzen angst hem geboden had.

Toen ik weer de zon zag, heb ik het licht als de ziel van het leven gevoeld. 't Verleden was een doodenmaal, nu is het hel-der binnen en rond mij, helder in het licht van God....

Lucius zag zijn jongen hartstocht in blinkende extase-oogen, in de adoratie van zijn gevouwen handen.

Hij dacht aan dien avond met zilveren herinnering: de haat van Marcus, Elias' weten en de kuische drift van Marius los-

ten zich op, verzoend, in de wijde, rijke rust van zijn absolute overtuiging. Nu kwamen de uren der gesloten zekerheid, van 't zich offervaardig dienaar weten, bevrijd tegen de aanvechting van twijfel en vrees; nu spijsde hem de mirakuleuze kracht der belijders met de weelden van den martelaar, die zich zaad en toekomst voelt, en, stervend, triomfeert.

Zoo trof hem Cajus aan. Hij naderde met den aarzelenden stap van menschen, die zware taken te vervullen hebben en zijn woorden klonken traag en schuchter.

- We zijn geen vijanden, Lucius. De menschen verschillen minder door wat ze gelooven, dan door den vorm, waarin ze het klinken. We hebben beiden het religieus gevoel. Waarom kunt ge dat niet dienen in onzen godsdienst?

- Omdat, zelfs als de Romeinen nog vurig en deemoedig geloofden, ze het deden in krachten, welke die van een leven zijn zonder menschenliefde. Uwe goden minnen en haten, bestelen en bedriegen elkaar, leiden een bestaan van lust en liefde, van willekeur en luim. Ze zijn niet of niet meer de dragers van een zedelijk ideaal en hun dienst is lichaam zonder ziel.

- Door hen worden we deeláchtig aan het algemeene leven. Ze zijn wegen, langswaar wij de schoonheid van ons zijn ontdekken en de kunst leeren het kunstig te beleven.

- Ze brengen ons niet de gedachte, die alle leven moet leiden en heiligen: het medelijden met den misdeelden broeder, dat troost en vergoedt. Aanbidt ze, en ge aanbidt een onverschilligheid, die berust in ongelijkheid en bestaand slecht; die onrechtvaardige dingen bestendigt en de smartelijke menschheid niet voorthelpt in haar langzaam, langzaam schrijden naar verbetering, in haar zoeken naar nieuwe horizonnen; die de hoop niet wakker houdt, den moed niet aanvuurt om te volharden ondanks vertwijfeling, om op te staan na elken val onder het kruis. Is er bij hen dit onverwoestbaar vertrouwen te vinden in een betere samenleving, iets van de blanke verrijzenisbelofte boven het ontzaglijk reeds geleden, nog te lijden leed, door menschen aan menschen aangedaan?

- Onze goden waren in hun jeugd goed, eenvoudig en deugdzaam.

- Maar ze verouderden en werden slecht, pasten wellicht in een tijd, die niet meer de onze is.

- Zoo zal het met uw godsdienst en zijn belijders gaan. Alle reinheid, die de menschen aanraken, wordt onrein, alles ontaardt in hun grove handen. Van slachtoffers zullen de christenen eens beulen worden, van vervolgden: vervolgers.

- Misschien!... Dan zullen er nieuwe opstandelingen zijn, de beste, de helderziendste der versche geslachten. Ook onze godsdienst is wellicht geen einde, maar een mijlpaal op den weg. Iedere revolutie denkt dat haar resultaat het besluit is en vergeet dat alleen de revolutionnaire geest eeuwig is.

- Geloof me, Lucius, ge zijt maar een idealist, een dweper...

Hij zei het woord met de verachting van den positieven, verstandelijken Romein voor gevoel en wanorde, en herhaalde: ge zijt een dweper en ziet het leven te eenzijdig in.

- Ik ben dus maar een dweper, goede, oude Cajus, een dweper... Met die twee korte sylben heeft men al zooveel ontkiemend leven verstikt, zooveel geloof in moois en goeds bij zwakken gedood. Mijn God, die een god voor nederigen is, vergeve mij den trots der woorden, die ik over dwepers zeggen ga. Dwepen, mijn arme Cajus, is het bereiken eener hoogte, die velen niet benaderen kunnen, om van daaruit te denken en te beminnen. Dwepen verkies ik boven de levensaanvaarding, die laf is, gemakkelijk en ondankbaar bovenal, want de rijken aan goed, aan macht en aan geest, zijn den schenkenden Vader dan eerst erkentelijk, indien ze hun armen broeder begiftigen met veel van hun overvloed. Het willen, dat gij dwepen heet, is goddelijk bevel en hoogste menschenplicht, gevolg aan veelzijdig levensbeschouwen, zoodat ge me bezwaarlijk eenzijdigheid verwijten kunt.

- Ik sprak het woord misschien wat onbedacht en eer de idealen, die ge koestert. Maar zijn die ook niet te bereiken, door wie buiten uw godsdienst en midden in het leven staat? Ontvlucht ge in uw catacomben en in uw versterving niet den strijd, die vroeg of laat den vrede brengt der oplossing?

- Spreek niet van zwakte, amice. Die slaapt in passieve berusting. In ieder idealist woont een overwinnaar, die triomf viert over zich zelf en over het kleine, dierlijke leven. Ge weet niet wat kracht er schuilt in sommige verootmoediging, hoe sterk de man is, die de knieën buigt voor dingen, die hem overgroeien. Alleen mijn gelooven is al een daad. We strijden met onze overtuiging, met het exempel, met een marteldood,

die proselyten teelt. Onze gelatenheid zet zich om in activiteit, want we maken het geweten der aanschouwers wakker en wat uit *dit* ontwaken groeit is sterker en duurzamer dan de tijdelijke uitslagen van geweld. Herinner u, mijn goede Cajus, ons gesprek met Aulus na het maal bij Vitellus Porti. Ik hoorde twijfel beven in uw stem en ook vandaag missen uw woorden het sterk accent van den volledig overtuigde...

- Ge... vergist... u, mijn waarde, ge... vergist... u... Deze vraag wou ik u nog stellen. Vindt ge uw geloof niet triestig tegenover de zonnige blijheid van het mijne?

- Droefheid en vroolijkheid zijn betrekkelijke begrippen, Cajus, en hangen af van de verwachting, die men op het leven bouwt. Overdrijf de vreugde niet, die uw religie schenkt. Ze is er een voor jonge, gezonde menschen, voor rijken en machtigen. Wat troost vinden de grijsaards, de zwakken, de bedrukten in uw tempels? Voor onze altaren erlangen ze rust, den blijmoedigen vrede van beloften en de vreugd van medelijden te geven en te ontvangen. Onze godsdienst is zoo triestig verder omdat hij de vreugd van morgen moet voorbereiden. Alles wordt met smart gebaard. Mijn dooppeter deed het me duidelijk inzien. In de wereld is het leed sterker dan de vreugd en dat ervaren eens allen, vroeg of laat, ook de lachenden van heden. Geloof me, Cajus, smart alleen is de groote wezenlijkheid en de trouwe gezellin van alle leven. Uit haar puurden de menschen de mooiste poëmen en baarden hun nobelste daden. Ze scheurt de sluiers, die ons voor elkaar verbergen. Donker is het leed en wreed, zoo 't niet den troost brengt van de deernis, die zalft en schraagt. Aanschouw 't spektakel der douloureuse menschelijkheid en zie uw gewonden broeder: erbarming is de hoogste wet en 't diepst geluk...

- Goedheid en liefde, Lucius, ge praat maar over dàt!

- Liefde is strijd tegen ikzucht en nooit ontbeerde de wereld meer liefde dan nu.

- Maar het egoïsme is eeuwig en onverwoestbaar, uw liefde ontoereikend.

- Er bestaat goede en slechte zelfzucht. In ons sluimeren mogelijkheden, die eens tot vervulling komen. Waarom ook deze niet van onze slechtheid te bevechten? Als allen wilden, wilden met moed en geduld, maar we zijn zoo laf, zoo zondig

en zoo arm; we mistrouwen elkaar en versnipperen groote krachten aan kleine dingen.

- Juist, en dat zullen ook uw christenen, eens de meesters, doen. Het zullen maar menschen blijven...

- Het zullen menschen zijn, in wie eenmaal de drang naar het goede zong. En geen goedheid gaat ooit heelemaal verloren...

- Ik herhaal mijn vroeger vragen, Lucius. Zou men niet tot het doel geraken met gezuiverden godsdienst, zelfs zonder religie? Want het is in diepste wezen toch een zaak van nobel mensch te zijn.

- Misschien wel. Maar een cultus reinigt men niet, men schept een nieuwen. En wie nog geen religie aankleeft, maar het religieus gevoel bezit, zoekt vroeg of laat naar vormen. Ze binden het pogen van de eenlingen samen tot een macht, helpen en steunen den zwakke. Ook daarom belijd ik den nieuwen godsdienst en vind er mijn broeders, vereenigd in een zelfde, vrome bedoeling.

Cajus keek Lucius aan. Tusschen hen was de blik als een keten. Hun handen zochten elkaar en bleven lang te zaam.

Toen Cajus vertrokken was, begon Lucius zijn antwoord aan Aulus.

Amice!

Ik dank u voor uw epistel. Ge geeft er een zoo trouwe, schilderachtige beschrijving van uw huwelijksplechtigheid in, dat ik ze voor me bewegen zie als bonte tafereelen.

Ge leeft, mijn beste, in 't genot van het moment. God schenke u lang deze genade. Ik ben er niet jaloersch op: mijn gedachten en mijn liefde leven in de eeuwigheid. Ge denkt in de min het heele leven te omvatten en ge draagt in haar stralend heden de pijn van morgen en ook... den dood, haar broeder. Want wat de geliefden op aarde bestendigen is de sterfelijke stof. Daarom is er zooveel wreemoed in de diepste liefde.

Mijn geloof schenkt me sterker en reiner uw alles omvattend levensgevoel, ik zie het verruimd en geheiligd, doorheen God. Ik ook heb een geliefde: de idee, die me bewoont. Ze is bestendig aanwezig, niet broos en vergankelijk: over de donkere melancholieën van mijn vroeger leven, over de wit- en gouden verrukkingen van nu straalt ze kuisch als een zilveren zon. Ze glanst in zachte vrolijkheid, bevolkt mijn wijden

ernst met gestalten van Christus, van martelaars, van geredde en te redden menschen.

Ge zijt gevangen aan den schoonen schijn der stoffelijke wereld, maar voorwaar, ik zeg het u: ideaal is hoogste wezenlijkheid. Uw leven is thans doortrild van liefde van man tot vrouw, van egoïsme tot egoïsme, maar de mijne gaat naar allen, naar u, naar de slachoffers, naar de beulen, want allen hebben een ziel, die te redden is. Als ik voor het altaar kniel, bid ik God dat gij moogt gelukkig zijn en Hem aanschouwen in uw diepste zelf...

Hij schreef, rustig onder 't licht van Metellus' lamp, als Declia lijk een onweerswind binnenstormde en berichtte dat een centurion hem en zijn moeder aanhouden kwam.

Een dolle, dierlijke angst joeg hem naar het cubiculum, in haar armen.

Het oogenblik was eeuwig, vol onstuimige pijn. Hij ontwaakte uit verbijstering, verwonderd zich hier te zien met een laffen angst in hem voor den dichten dood. Ze streelde zijn hoofd met dwalende handen en zweeg, zonder verwijt, zonder opstand, in sterke gelatenheid. Heur kalmte dreef zijn gedachten naar de catacomben, naar de slachtoffers van vroeger en van morgen. Een wonderbare vrede spande zich langzaam in hem uit en hij volgde de baar, zich berouwend dat hij de beproeving zoo onchristelijk ontvangen had. Hij zag de zoekende vingeren van zijn moeder soms de muren raken, waarbinnen ze jong en geliefd was geweest, hij zag Declia hem volgen en vele slaven, die hun geloof als een geheim hadden bewaard, hij zag den tuin, het tabilium, het gesloten schrijn met zijns vaders beeltenis: het waren de werkelijkheden van het leven niet meer, maar de wezenlijke dingen van een vreemden droom.

Aan de rumoerige poort, achter soldaten, grinnikte de man met de katoogen. Lucius keek hem medelijdend aan: de menschelijkheid in menschen was misschien een zaak van min of meer ontvangen licht...

Hij stapte door Rome voor het laatst: geen Vestale zelfs kon hem nog redden. Hij ging denzelfden weg, dien hij vroeger was gegaan naar vrouwen, achter het lijk van Metellus, naar de groote stad van leed en mysterie; hij schreed naar den dood, die einde was en dageraad.

Van de beweging rond de gevangenis dompelde hij plots in

haar vunzen schemer en doorzuchte stilte. Men bracht hem bij de mannen, ver al van zijn moeder, die hij zag wegdragen en vergaan in heimelijke duisternis.

Stilaan gewende hij aan heur fulpen donzigheid. Hij zag bleeke gezichten opschemeren rond lichte oogen en erkende gelaten uit de catacomben, die hem aankeken met een blik als een triestige omarming. Daar waren Marius in extase, de overpeinzende Elias en Marcus met zijn geketende kracht.

En Lucius herinnerde zich zijn roode woorden van verzet en begreep zijn wrokkende pijn. Twijfel doorknaagde hem. Hadden de honderden rond hem niet beter de zaak met 't geweld van hun vuisten, met den opstand van het leven gediend dan met de bleeke zegepralen van den dood?... Hij bad het angstig vragen weg...

Eentonig sleepten zich de langzame uren door den luien dag, waarin soms 't gauw onderdrukte zingen der gevangenen opklonk en de stille klaarte brandde van een vurig gebed. Lucius zat gehuld in mijmerij: zijn herinnering bereisde 't wondere verleden, dat in deze donkere eenzaamheid scherp afgeteekend stond en hem de geschiedenis van een vreemde leek. Daar klaarde zijn huis met den tuin vol bloemen en zon; uit verten van gedroom stapte de witte gestalte van Metellus hem te gemoet. Dan was er weer de wijde verwondering om het gebeurde, een oogenblik vertwijfeling, een lange, tijdelooze tijd van witte rust, die donzen vlerken over hem uitspande. Hij zweefde door lichtblauwe verrukkingen, boven gapende leegten en de groene mooiheid van nooit geziene landschappen. Het vulde hem met rillend genot en hij ervaarde hoe in elke smart een kern schuilt van geluk.

Heele dagen zat hij onbeweeglijk, versteend, onverschillig voor het ruwe woord van wachters, voor klacht en geween, in gonzende verdooving.

Onverwachts was er de heimelijk verwachte Cajus. Lucius hoorde de woorden om zijn ooren ruischen: hun goede klank verwarmde hem en hij beurde 't hoofd naar de trouwe meelijoogen. Van Cajus wist hij dat de spelen naakten.

De morgen vaalde door een kelderraam en een laatste poging werd gewaagd. Lucius was van zeer adellijken bloede: men vreesde de macht van 't exempel en zond op hem een wijsgeer af.

Hij zag hem naderen, wit, met een glimlach op den sensueelen mond. Zijn vriendelijkheid vleide als vrouwenhanden. Naast Lucius zette hij zich neer en lokte:

'Jonge man, luister naar mijn ondervinding en voed u met haar wijsheid. Het leven is een korte kostbaarheid, die ondanks alles, naar 't mirakel der vernieuwing wenschen doet. Zuig wat de dagen brengen als vruchten uit, geniet van het vluchtige oogenblik en laat de rest aan priesters en regeerders over. Wees maar gerust: voor uw lijk wordt gezorgd, voor wat ge zael heet... misschien ook. Leef; beleef ieder moment van uw stoffelijk zijn: de eenige werkelijkheid, die we smaken, ruiken, zien, hooren, voelen, omdat we er door bewegen met onze voeten, met onze lusten en instincten. Begraaf het verleden, laat de toekomst achter gesloten deuren. Die zal het toeval naar zijn grillen leiden. Uw jeugd en vele jaren hangen nog als druiventrossen boven uw blinden mond, ge wilt het leven verlaten als een huis, waarvan ge al de zalen niet eens kent. Dien geen menschen, maar wees de aandachtige, gulzige dienaar van uw eigen levensvreugd. Alle heldenmoed is onverstandig en nutteloos. Erken het failliet van ieder pogen buiten dat van uw rijpe zelfzucht, bedenk de broosheid van elken droom, van alle ideaal.

Ge wilt onveranderlijke menschen veranderen; ze zijn ver van volmaakt en worden het nooit. De leelijkheid, de grofheid, de kleinheid, de middelmaat triomfeeren eeuwig en overal: alle verandering is maar machtsverplaatsing. Kom met mij naar kroegen, speelhuizen en wisselkantoren; ik zal u brengen waar het onverwoestbare egoïsme vecht, waar de driften gisten en de wellust feest: ge zult genezen. Wie verbiedt u de menschen te minnen? Houd er van gelijk ze zijn, gebruik ze tot uw doeleinden. Waardeer den slager, den bakker, den graanboer en den wijnkoopman; sla uw slaven nooit, kus de deernen: allen lief ik, wrant ze dienen mij... Zie, daar loopen twee wegen voor ons uit: deze voert naar den akeligen dood, de andere naar gedekte tafels en een zacht lectus. Kom mee langs den tweeden en... offer aan Rome's goden. Wat maakt het dat ge inwendig niet gelooft? Is het genot van te leven dit kleine offer, die leugen om beterswil niet waard? Schenk hun wat van uw overvloed: ze helpen de rust in 't land bewaren, den vrede, die

noodig is om volledig te genieten. Verlaat uw vervelende vrienden en keer tot ons: de Cesar wil u genade schenken...'

Hij holde maar door en schrok als Lucius zijn kille hand lei op zijn vinnigen mond. Wat de man zei, was een moraal voor blinden en dooven, een waarheid van lageren rang...

Lucius weigerde. Toen zag de filosoof zich zijn prooi en 't beloofde loon ontvallen, en zijn honig werd gal. Hij richtte zich op en giftigde:

'Stommelingen, zieke dwazen! Ge onderdrukt uw laaiend leven, ketent uw instincten en uw eischend vleesch aan wat woorden en beloften! Dat ge den Staat in gevaar brengt, kan me niet donderen. Wat geeft het te leven onder keizers of barbaren, als 'k mijn mond maar heb om te eten, te drinken, te kussen? Gij en die andere honden zijt erger dan hongersnood, oorlog en pest, want gij zondigt vrijwillig tegen het leven. Gij maakt van de wereld een huis der verveling, van alle mannen en vrouwen mummies, gij vergiftigt de bronnen der vreugd, gij schuwt de zon en kwijnt in schaduw. Ik wou dat ge duizend dooden sterven kondt, ik haat u... ik haat u... ik...'

Lucius voelde den slag in 't gelaat. Hij blikte op naar het grijze kind, dat zijn broeder was, naar den mensch als hij, uit menschelijk zaad gesproten. Hij wilde, noch kon meer antwoorden. In hem leefde een gesloten zekerheid, waarbinnen hij veilig woonde. Hij was wat hij was, genoeg voor zich zelf, en rond hem begon het onbekende vreemde. De komende bevrijding loste alle verleden en kleinheid op; een groote, blanke rust ging open, een verre, reine ruimte, waardoor hij langs zijn vader en zijn moeder in de eeuwigheid vergroeide...

En eindelijk was er de groote dag. Heel vroeg werden ze naar het leege cirkus gebracht, waar soms het brullen loeide der hongerige dieren, uit verre gewesten naar hier gevoerd. Lucius mocht de laatste uren slijten bij zijn moeder. 't Gerucht van volk drong tot hem als water door sluizen door en hij drukte ze dichter in de armen.

Van hun duistere cel kwamen de gevangenen in het grauwe licht van den namiddag, voortgestuwd door den riek van een mastigophoor. Voor de traliën der hokken grijnsden gesperde leeuwenmuilen....

Klein was de christengroep in de groote arena. Daarrond vlekten de menschen, zwart in grijzen nevel. Gehuil golfde als

donkere nachtzee over de luide hoofden, rond de geknielde martelaars in klaarte...

Een zachte, kalme helderheid verlichtte Lucius: hij voelde zich vol vrede en blanke ontheffingen; een hoog-stil omvatten van alle levensgeluk in de bewustheid iets te zijn geweest voor anderen, een ideaal gediend en veel te hebben liefgehad.

Toen, eensklaps, schetterden de trompetten en werden de leeuwen losgelaten. Hij zag ze naderen en rennen voor zich uit, nog ver van waar hij stond bij de baar van zijn moeder, ter verdediging geplant. Dat merkte het volk. Een wilde, razende schreeuw verhief zich tot den Cesar, dat hij de blinde de genade schenken zou van een zachteren dood. Slaven droegen haar weg langs de Porta Libitinensis en Lucius dankte met een Onze Vader, dat de schuldenaars vergeeft. Boven de menigte straalde bleeke klaarheid open. Daarin erkende hij Aulus, den arm geslagen om zijn jonge vrouw, en de diepe oogen van Cajus, die hem aankeken met den donkeren blik der komenden... Hij voelde zich ijl worden, klein en broos. Boven de keizersloge, in den avondhemel, rees een zacht violet licht, een licht als muziek. Daar groeide een groot, smartelijk kruis, dat zijn douloureuze armen breidde over heel het cirkus, over Rome en de wereld; een kruis, waarop de glans ontbloeide van een menschelijk godsgelaat. En ver, daarachter, in een groenende wei, visioenden de drie open huizen der rechtvaardigheid, der waarheid en der barmhartigheid. Op den drempel hielden engelen een zilveren wacht en wezen hem de Christusoogen en de open armen. En Lucius ging. Hij voelde zich als op dien verren, gedroomden dag, toen hij de assche van zijn vader droeg, en schreed met de urne tegen zijn hart, naar het kruis... naar de keizersloge...

Maar de pretorianen, die vreesden dat hij den Cesar beleedigen mocht, trokken hun korte zwaarden en riepen Lucius toe heen te gaan.

Hij snelde hen te gemoet en viel, gewoond, op de knieën, de armen wijd open gespreid, als in gedurige aanbidding...

April 1923 - Maart 1924.

JAAK LEMMERS.

[Verzen]

Twee Liedjes

I

Wanneer ik mijn hoop zie verkwijnen,
Die eens in mijn droom heeft gebloosd,
Dan is me te weenen een kleine,
Te dichten een machtige troost!

Dan zijn mijne verzen gezangen,
Geboren uit vreugd en uit vrees,
Die wijden 't geknielde verlangen,
Wanneer ik ze biddend herlees.

Dan komt mij ten mondkus gebogen
Mijn zuchtende Lieveken weer,
En legt met gelokene oogen,
Een bloeiende kroon om mijn zeer.

II

Ik hoor zoo vaak uit d' avond, stil
Een verre voosje komen,
Dat ik, 't aanhoorend, zucht en ril
Om uitgedroomde droomen...

Zoo vaak is mij in d' avond, zacht
Een teeder beeld verschenen,
Dat me dan toch zoo minnig lacht,
Dat ik er moet om weenen...

Ik zie zoo vaak in d'avond, zoet
Een oude lust me wenken.
Dat ik er lang om peinzen moet
En 't leed vergeet, van denken....

Voor Lieveken

In 't wapprend regendruppend loover schier verdronken,
Ineengedrongen stil en d' oogjes dicht als blind,
Laat moedeloos een vogelken, in wee verzonken,
Zich wiegen op een teeren twijg door ruwen wind.

Maar eensklaps doet de zon d' ontloken oogjes vonken,
En kwettrend ritst het recht ter kruin, door lust ontzind,
En zingt en juicht tot d' avond weer, van klanken dronken,
Omheen zijn dons een krans van wuivend rose windt.

Mijn wreedom wiegt mijn schoonen droom op 't ranke rag
Van mijn gevoelen, dat, om doorgeleden lijden,
Zijn liefde of leed niet zingen of niet zuchten mag.

Maar komt uw beeld door 't somber mijner droefnis glijden,
Dan smelt mijn smart in stralen van het hoogst geluk,
Dat vlucht, omdat ik 't al te wild aan 't harte druk!

15 December 1924
KORNEEL GOOSSENS

[Verzen]

Melancholie

Wild vlogen de palen het raam voorbij.
De boomen draaiden in lange rij.
Dol vlogen mijn weeë gepeinzen mee.
Ze zat daar vóor mij, zoo stil, gedwee.

Vlug lijnden de draden op en neer.
Ik nam je hand en sloeg de oogen neer.
'k Was zooveel van mijn droomen kwijt,
Wat ik je zei was een zacht verwijt.

Droef gleed je blik dan door 't vensterraam.
In je mooi zwarte kijkers blonk een traan.
't Was dan dat ik dwars door je zielke las;
Toen vroeg je of ik nog droevig was.

Innig heb je mijn handen genomen,
Als wilde je weren mijn droeve droomen;
Je wist dat 't leven naar liefde streeft,
Je weet nu dat liefde van lijden leeft.

Rozen

Blonde rozen, roode rozen,
Rozen van fluweel,
Uit je hof gekozen,
Rozen goud en geel.

Paarse rozen, Junirozen,
Rozen in zonnegoud,
Als blonde droomen blozen,
Droomen jong en stout.

Zonnige droomen, teere rozen,
Zijn vele doodgegaan.
Ik wil de rozen koozen:
Mijn droom moet ook vergaan.

Quiévrain
F.V.E.

Drie Arabische Vertellingen
Slot[1]

II
De gerechtigheid van Omar Ibn El-Chattab[2] bewezen door hetgeen hij liet geworden aan een oude, arme vrouw van zijn volk

Het Boek der Krijgstochten verhaalt het volgende op het getuigenis van Abd-Allah ben el-Abbas, die het op zijn beurt van zijn vader wist:

Op een zeer donkeren nacht ging ik uit en begaf mij naar het paleis van den Beheerscher der geloovigen, Omar ibn el-Chattab (hij moge God welgevallig zijn)[3]. En nog eer ik halverwegen was, zag ik een Bedoeïen, die me bij mijn kleed trok en zei: Vergezel mij, Abbas.

Daarop bezag ik den Bedoeïen met aandacht, en zie! het was de Beheerscher der geloovigen Omar, die zich vermomd had. Ik trad nader toe, groette hem en sprak: Waarheen begeeft gij U, Beheerscher der geloovigen?

Ik wil, antwoordde hij, te midden van de Arabische stammen rondwandelen op dezen duisteren nacht.

En het was een koude nacht.

Ik volgde den kalief toen hij verder ging, en kwam hem achterna, en hij begon tusschen de tenten en hutten der Bedoeïenen rond te wandelen, en ze aandachtig te bezien, totdat wij ze alle voorbijgegaan en op het punt waren er tusschen uit te treden.

(1) Zie bladz. 210
(2) 2 Kalief; regeerde van 634-644.
(3) Gebruikelijke zegenwensch bij de Arabieren.

En terwijl wij nog toekeken, zie! daar ontwaarden wij een tent waarin een oude vrouw was, en rondom haar kleine jongens, die haar weenend toejammerden.

Vóór haar stond op een drievoet een ketel, waaronder vuur brandde, en ze zeide aan de kleine jongens: Zachtkens, zachtkens, mijn zonen, strakjes is de spijs gaar en krijgt gij te eten.

Wij bleven op een afstand staan, en Omar begon nu eens de oude vrouw gade te slaan, dan weer naar de kinderen te kijken. Lang bleven wij aldus staan en ik zei hem: O Beheerscher der geloovigen, wat houdt U alzoo op? Kom, laten we gaan!

Maar hij zei: Neen, bij God! ik ga niet weg vooraleer ik ze de spijs voor de jongens heb zien uitscheppen, en dezen hun bekomsten gegeten hebben.

We bleven dus staan en ons wachten duurde zeer lang. Ook vonden wij de plaats vervelend, want wij vreesden dat de oogen (ons zouden gewaarworden en) argwaan tegen ons opvatten.

En de kleine jongens hielden niet op met schreien en weenen, en de oude vrouw zei hun gestadig haar: Zachtkens, zachtkens, mijn zonen, strakjes is de spijs gaar en dan krijgt gij te eten.

Eindelijk zei mij Omar: Laten we binnen gaan en haar ondervragen.

En hij trad binnen, en ik hem achterna. De vrede zij met u, moei[(4)], zoo sprak hij haar aan, en zij groette hem weder in de schoonste bewoordingen.

Toen vroeg hij haar: Waarom schreeuwen die kleine jongens zoo zeer en waarom weenen zij?

Omdat zij honger hebben, luidde het antwoord.

En waarom geeft gij hun niet te eten van wat in den ketel is?

Maar, wat in den ketel is en waarmee ik hen zou moeten voeden, dat is enkel een middel om ze bezig te houden totdat zij het jammeren moe worden en de slaap hen overwint, want ik heb niets om hun te eten te geven.

Daarop ging Omar naar den ketel, wierp er eventjes een blik in, en zie! in het water dat kookte, lagen keitjes.

Hierover verwonderd, vroeg hij haar: Wat bedoelt gij daarmee?

(4) Oude lui van wie men den naam niet kent, worden bij de Arabieren met oom en tante aangesproken.

Ik laat ze gelooven, antwoordde zij, dat daarin iets kookt om gegeten te worden, en ik houd ze daarmee bezig tot ze 't beu worden, de slaap hun oogen overwint en ze insluimeren.

Maar hoe bevindt gij u in dezen toestand? hervatte Omar.

Ik ben verlaten, antwoordde ze, en heb noch broeder, noch vader, noch echtgenoot, noch bloedverwanten.

En waarom, hernam hij, hebt ge uw zaken niet onder de oogen gebracht van den Beheerscher der geloovigen, Omar ibn el-Chattab? Deze zou u immers ondersteund hebben uit de schatkist van het Rijk.

Moge God Omar niet in het leven behouden, viel zij hem in de rede, en moge de Heer zijn veldteekens vernederen, want, bij God! hij heeft mij onrecht aangedaan.

Bij het hooren harer woorden, verschrok Omar en hij sprak: Beste moei, waarin heeft Omar ibn el-Chattab u onrecht aangedaan?

Ja, bij God! hij heeft onrecht tegen ons gepleegd, hervatte zij. De vorst moet immers onderzoek doen naar den toestand van een ieder zijner onderdanen, want wellicht bevindt zich iemand onder hen die, zooals ik, arm aan goed en rijk aan jongens is, zonder dat men hem helpt noch bijstaat. En dan zal de vorst in zoo iemand zijn levensbehoeften voorzien en hem uit 's Rijks schatkist het noodige geven om hem en zijn gezin of zijn kleine jongens te voeden.

En Omar antwoordde haar: Maar hoe zal Omar uw toestand leeren kennen en de ellende waarin gij u bevindt met uw vele kleine jongens? Het was uw plicht tot hem te gaan, en hem uw toestand bloot te leggen.

Neen, bij God! antwoordde zij: een goed vorst is verplicht naar de behoeften van zijn onderdanen te vernemen, in 't bizonder en in 't algemeen. Want wellicht werd die persoon van schamelen stand en klein vermogen, door schaamte overwonnen en weerhouden zich tot zijn heer te wenden en hem zijn toestand bloot te leggen. En wat Omar betreft, hij moest naar den toestand vernemen van zijn arme onderdanen, veeleer dan dat de arme naar zijn heer zou gaan om hem zijn toestand te leeren kennen. Want, verzuimt zulks een goed vorst, dan begaat hij daardoor een ongerechtigheid. Het is Gods wet, en die haar overtreedt, welnu, die pleegt onrecht.

Daarop zei haar Omar: Gij hebt gelijk, beste moei; houd

nu maar uw jongens aan den praat, en binnen het uur kom ik terug.

Daarop verliet hij de tent, en ik meteen, en het laatste derde van den nacht bleef nog over.

Zoo gingen we nu, en de honden blaften ons aan, en ik verjaagde en verwijderde ze van mij en van hem, totdat wij 't voorraadhuis bereikten.

De kalief ontsloot het met eigen hand, trad binnen en beval mij hem te volgen, waarop ik met hem binnenging.

Hij keek rechts en links, ging naar een zak met meel die wel een honderd ratl[5] bevatte en zelfs meer, en hij zeide mij: Abbas, laad hem op mijn schouder. En ik gaf hem den zak op. Draag gij, hernam hij, die kruik met gesmolten boter,[(6)] en hij wees mij een groote kruik, die wat verder stond.

Ik laadde ze op, en we traden naar buiten. Hij deed de deur met een hangslot dicht, en wij gingen heen.

En daar viel meel op zijn baard, op zijn oogen en op zijn voorhoofd, en wij gingen totdat de dag ten halve was.

De vracht echter matte Omar af, want de plaats waarheen wij ons begaven was zeer afgelegen.

Ik bezag hem aandachtig en zei: Bij mijn vader en mijn moeder, o Beheerscher der geloovigen, ontlaad u van dien zak en laat mij hem dragen.

Maar hij antwoordde: Neen, bij God! Gij zult immers mijn zonden en mijn ongerechtigheden niet dragen in mijn plaats op den dag des Oordeels. Weet overigens, o Abbas, dat de last van ijzeren bergen en dezer gewicht, minder zwaar valt dan de last van een ongerechtigheid, zij weze groot of klein. Vooral in dit geval, waar een oude vrouw haar kinderen aan den praat houdt met keitjes. Ach! welke groote zonde vóór God! Vooruit, dan! Abbas, en spoed u, eer de jongens het jammeren moe worden en inslapen gelijk ze gezegd heeft.

En hij stapte ijlings voort, en ik hem achterna, en hij hijgde gelijk de stier hijgt van vermoeidheid, totdat wij aan de tent kwamen van de oude vrouw.

Alsdan liet hij den zak meel van zijn schouder af, en ik plaatste de kruik gesmolten boter vóór hem.

5) De rasl = 2566 gram.

(6) Boter die niet versch gebruikt wordt, smelten de Arabieren om ze goed te houden.

Hij zelf trad vooruit, nam den ketel, goot uit wat er in was, deed er de gesmolten boter in en zette het meel naast zich. Toen keek hij naar het vuur, en zie! het was bijna uitgedoofd. En hij vroeg aan de oude vrouw: Hebt gij geen brandhout?

Jawel, mijn zoon, antwoordde zij, en zij wees het hem.

Hi ging er wat halen (het hout was echter groen), lei er van op het vuur, en zette den ketel op de treeft.

En zijn hoofd grondwaarts buigend, begon hij met zijn mond te blazen onder den ketel. En, bij God! ik zag den rook van 't hout tusschen zijn baard uitkomen, en hij veegde met dezen den grond, telkens als hij zijn hoofd nederboog om te kunnen blazen.

Zoo deed hij zonder ophouden, totdat het vuur goed brandde, en de boter aan 't smelten en aan 't zieden ging.

Toen begon hij met de eene hand in de boter te roeren met een stuk hout, en met de andere het meel te mengelen met de boter, totdat het mengsel aan het koken ging.

En de jongens rondom hem schreeuwden allen te gader.

En toen het eten gaar was, vroeg hij aan de oude een pot, en zij bracht er hem een.

Hij goot het kooksel in den pot, en begon met zijn mond te blazen om het te verkoelen, en het den kleinen te doen opslurpen.

Zoo werden zij, één voor één, zonder ophouden, door hem gespijzigd, totdat zij allen gekomen en verzadigd waren en hun bekomste hadden.

Toen begonnen zij onder elkander te spelen en te lachen, maar ten slotte overviel hen de slaap en ze sluimerden in.

Nu wendde zich Omar tot de oude vrouw en zeide haar: Tante, ik behoor tot de omgeving van Omar den Beheerscher der geloovigen, en ik zal hem met uw toestand bekend maken. Kom morgen vroeg ten huize der Regeering, gij zult mij daar vinden, en leef intusschen op hoop van beter.

Daarna zei Omar haar vaarwel, ging heen en ik ging hem na.

Abbas, sprak hij toen, zoo waar als er een God is, toen ik de oude haar jongens zag paaien met keitjes, voelde ik de bergen bewegen en zich vastzetten op mijn rug. En die beklemming hield aan totdat ik het voedsel had gebracht en gekookt, en er de jongens mee gespijsd had. Want toen zij hun bekomste had-

den en begonnen te spelen en te lachen, dan voelde ik die bergen van mijn rug afvallen.

Daarop ging Omar naar huis, verzocht mij met hem binnen te gaan, en wij brachten samen den nacht over.

Des anderen daags in den ochtend kwam de oude vrouw. En hij bad haar om vergiffenis, en verleende haar en haar jongens ten laste van 's lands schatkist een jaarlijksche som, die zij iedere maand bij gedeelten zou trekken.

Bovenstaand verhaal is ontleend aan den met fabelachtige gebeurtenissen gestoffeerden roman der *Barmekiden*, door Mohammed Dijab el-Itlidi ten jare 1689 in Egypte voltooid.

Zooals bekend, schonk het geslacht der Barmekiden een reeks van wijze en bekwame ministers aan de eerste kaliefen uit het huis der Abbasiden.

III
Hoe iemand beloond werd, omdat hij een man in bescherming genomen had die voor zijn leven vreesde, en bij hem om hulp was komen smeeken

El-Abbas, kamerheer van El-Mansoer, verhaalt het volgende:

Toen El-Abbas es-Saffah[1] bezit genomen had van de landen der Omajjaden, en zich meester had gemaakt van het Kalifaat, roeide hij de sporen uit der Omajjaden in al de gewesten van het Rijk.

Edoch, na korten tijd keerden de aanhangers der Beni-Omajjah tot dezen terug, en verwekten een grooten opstand in Damascus.

Dit gebeurde na den dood van den Beheerscher der geloovigen El-Abbas es-Saffah, en het overgaan van het Kalifaat aan zijn broeder, Aboe Dzjafar el-Mansoer.[2]

(1) Eerste Kalief uit het stamhuis der Abbasiden: 751-754.
(2) Regeerde van 754 tot 775.

De aanhangers der Omajjaden stonden alzoo tegen de Abassiden op, en doodden van dezen allen die hun in handen vielen.

En het nieuws dat ik door hen werd opgespoord en nagezet, bereikte mij terwijl ik langs de straten wandelde en uit was om iets te koopen.

Ik sloeg daarop op de vlucht en trad een huis binnen, waarvan de deur openstond, en stootte in de binnenplaats op een eerbiedwaardigen grijsaard, die aldaar gezeten was.

Wie is die man? vroeg hij.

Een die voor zijn leven vreest, en opgespoord en nagezet wordt, gaf ik ten antwoord.

Wees welkom, sprak hij. U zal geen kwaad geschieden; ga maar in gindsch afgezonderd vertrek. Hij wees mij naar een deur, en ik trad binnen.

Daarop ging hij haastig de deur sluiten, trad in het vertrek der vrouwen en bracht mij van haar kleeren.

Sta op, zei hij, leg af wat gij aan hebt en trek deze kleeren aan, want ik heb gezien dat men u ijverig opspoort.

En ik trok de vrouwenkleeren aan.

Daarop deed hij mij in zijn harem[3] gaan, en plaatste mij te midden van zijn vrouwen.

En het duurde niet lang, of er werd aan de huisdeur geklopt: het waren de mannen die naar mij op zoek waren.

Wees niet bevreesd, kwam mij eventjes de man zeggen, en houd u rustig in mijn harem.

Daarop ging hij naar beneden en opende de deur voor de mannen, en dezen vroegen hem naar mij. Hij antwoordde dat hij mij niet kende en mij niet had gezien.

Doch zij zeiden: Wij zullen uw huis afzoeken.

Welnu, sprak hij, doet het maar.

En de troep trad binnen en doorzocht heel het huis van den man, behalve het vertrek waarin zijn vrouwen waren, doch zij vonden niets.

Daarop gingen zij heen, en de man sloot de deur van zijn huis, kwam naar mij toe en zei: God zij geloofd om uw behoud!

En zonder ophouden hield hij mij gezelschap, verblijdde mij door zijn niet verslappende hoffelijkheid, en bejegende mij met eer gedurende drie dagen.

(3) Zooals bekend, bij de Muzelmannen het vrouwenvertrek, tot hetwelk de echtgenoot alleen toegang heeft.

Toen zei ik hem: Mijn Heer, mijn verblijf te uwent duurt al te lang; ik zou gaarne mijn beschermheer gaan opzoeken.

Welnu, antwoordde hij, als gij dan toch wilt, ga behouden heen.

Daarop liet hij veel mondvoorraad voor de reis brengen, alsook een rijdier, gaf mij een beurs met vijfhonderd dinars en sprak:

Al wat voor uw reis van noode is, is gereed. Ik vrees echter voor u dat gij zult herkend worden als gij nu heengaat en de stad verlaat bij klaren dag. Stel het liever uit tot na zonsondergang, tot even vóór het sluiten der stadspoorten.

Uw zienswijze is mijn zienswijze, gaf ik ten antwoord, en nam geduld totdat het donker werd.

Toen stond ik op en hij met mij; hij leidde mij buiten de poort van Damascus, en ging een heel eind van den weg met mij mee.

Ik bezwoer hem ten slotte het daarbij te laten, en hij nam afscheid van mij en keerde terug.

En ik ging mijns weegs, den man dankende en ten zeerste verwonderd over zijn buitengewone liefdadigheid, totdat ik Bagdad bereikte en bij Aboe Dzjafar el-Mansoer aankwam.

Nu, op zekeren dag dat ik naar mijn gewoonte was opgestaan bij 't krieken van den dag, en mijn huis verlaten had om naar het hof van den Beheerscher der geloovigen El-Mansoer te gaan, trof ik op den weg een bode aan, die mij kwam ontbieden van wege den vorst.

Ik zette dan ook mijn weg haastig voort, en toen ik bij hem binnentrad, keek de kalief naar mij op en zei: Hei, Abbas, kom eens hier!

En ik antwoordde: Hier ben ik, o Beheerscher der geloovigen!

Daarop zei hij: Neem dezen man mee, houd hem in bewaring, en kom morgen met hem terug. En weet het wel, indien hij u ontloopt, dan zal ik mij met niets minder tevreden stellen dan met uw hoofd.

En ik zeide: Ik heb het gehoord, en gehoorzaam,[4] o Beheerscher der geloovigen.

Toen keek ik toe, en zag vóór hem, in een hoek der kamer,

(4) Staande uitdrukking om zijn instemming te betuigen met wat een overste zegt of gebiedt.

een grijsaard, geboeid aan hals en voeten. Ik leidde den man naar buiten, deed hem op een rijdier stijgen en nam hem mee naar mijn huis.

En uit bezorgdheid over hem, wegens het gebod van El-Mansoer, riep ik mijn knechten, gebood hun voor ons tapijten te leggen op den vloer van een kamer, en deed er den man gaan opzitten. Ik zelf ging naast hem zitten, legde het eind van zijn voetkluisters op mijn voet en wond het er om. Dit alles uit bezorgdheid dat de man zou ontsnappen en ik er mijn hoofd bij verbeuren.

En toen de dag over en zonsondergang gekomen was, deed ik mijn knechten de tafel brengen met spijzen en drank. Ik ging met den man aanzitten, en wij gebruikten samen het maal.

Daarna waschten wij onze handen en gingen zitten. Ik werd echter het zwijgen beu, want de man zag er bekommerd uit en prakkezeerde over zijn toestand, en ik vroeg hem waar hij vandaan was.

Van Damascus, luidde het antwoord.

Daarop vroeg ik hem: Kent gij zekeren man zoo en zoo in Damascus?

Niemand, antwoordde hij, kent hem beter dan ik. Waarom vraagt gij naar hem?

Omdat ik de gevangene van zijn weldaad ben, zei ik, en de slaaf van zijn liefdadigheid.

En ik vertelde hem hoe hij met mij gehandeld had ten tijde van het oproer in Damascus.

En de man glimlachte, en toen hij glimlachte, zag ik hem strak aan, en zie! hij was het.

Van blijdschap verloor ik de kluts, en ik hield niet op met vragen totdat ik hem met zekerheid herkend had.

Toen stond ik op en brak, schoon hij zich daartegen verzette, de sloten van zijn voetkluisters, en deed mijn knechten kleeren voor hem brengen.

Eerst weigerde hij deze aan te trekken, doch ik bezwoer hem, en hij trok ze eindelijk aan.

Toen vroeg hij mij: Wat zijt gij van zins met mij te doen?

Bij God! gaf ik ten antwoord, ik zal u verlossen en ter zijde staan totdat gij ettelijke poststations van Bagdad verwijderd en voorgoed op weg zijt.

Maar hij zeide: Luister, ik denk er anders over en vind het

niet doeltreffend dat gij zonder mij naar den Beheerscher der geloovigen teruggaat. Hij zou immers op u woedend zijn en u doen ter dood brengen, en, God bewaar me, ik wil mijn behoud niet koopen met uw dood. Zulks is te eenen male onmogelijk.

En ik vroeg hem: Wat voor kwaad hebt gij tegen den Beheerscher der geloovigen bedreven?

Ik word er van ten onrechte beticht, antwoordde hij, den opstand verwekt te hebben in Damascus, en te heulen met de Omajjaden.

Wel! sprak ik, is dat alleen uw misdaad, zoo zal ik, bij God! u doen ontsnappen, en geef er niets om of de Beheerscher der geloovigen mij laat dooden, of wel vergiffenis schenkt!! Want, voorwaar, de weldaad die gij mij vroeger bewezen hebt, is zeer groot.

Geloof maar niet, hernam hij, dat ik het met u te dezen opzichte eens zal worden. Ik heb echter een ander plan, dat doeltreffender is, en wel het volgende: Houd mij in bewaring in de een of andere plaats, ga naar den Beheerscher der geloovigen en vertel hem wat gij wilt omtrent mijn ontvluchting. En indien hij u vergeeft, kom dan terug, laat mij vrij en ik zal wegvluchten. Geeft hij echter bevel u te dooden, welnu, dan zal ik te uwer beschikking zijn, en gij zult mij doen verschijnen en uzelven vrijkoopen. En buiten dat, word ik het met u omtrent niets eens.

Toen ik zag dat de man alles afwees buiten dat, plaatste ik hem in een verborgen kamer van mijn huis, ging heel vroeg in den morgen naar het hof van den kalief, en vond er El-Mansoer op mij zitten wachten.

En toen hij mij alleen zag binnenkomen, verscheen de ader van den toorn tusschen zijn beide oogen, en ik zag zijn oogen als vuur worden van verwoedheid op mij.

Weg van hier! Abbas, sprak hij. Waar is de man?

En ik zeide hem: Zachtjes, o Beheerscher der geloovigen, want vergiffenis is zeer dicht bij de vreeze Gods. Tusschen dezen man en mij is dit en dat voorgevallen, en hij heeft mij zoo en zoo behandeld met groote liefdadigheid. Ik was dus ter oorzake van zijn waarachtige weldaad genoodzaakt hem los te laten, hopende op uw genade en betrouwende op uw edelmoedigheid.

Hij sprak, en ik zag het gelaat van El-Mansoer opengaan, en hij zeide mij:

Moge God u beschaamd maken, Abbas! Is het mogelijk dat de man u die groote weldaad bewezen heeft tijdens den opstand, en dat gij hem losgelaten hebt zonder ons te zeggen wat hij voor u gedaan heeft, en ons aldus in staat te stellen hem te eeren en te beloonen voor zijn edelmoedig gedrag?

En het werd El-Mansoer droef te moede: hij wreef zich in de handen van spijt, en zuchtende sprak hij: Is hij weggegaan van ons, de man wien wij een weldaad verschuldigd zijn, en zullen wij niet een deel betalen van wat hij aan ons verdiend heeft door zijn edele daad? Bij God! dat is een ernstige zaak!

En ik zeide hem: O Beheerscher der geloovigen, bij mijn vader en mijn moeder! de man bevindt zich zoowaar in mijn huis, want hij heeft geweigerd te vluchten uit vrees dat ik er, naar uw bedreiging, mijn hoofd zou bij verbeuren. En hij heeft mij verzocht hem in bewaring te houden en u te gaan zeggen dat hij gevlucht was. En zoo gij vergiffenis schonkt...[5] zooniet, zou ik hem komen halen en vóór u doen verschijnen.

Bij 't vernemen van dit goede nieuws, verblijdde zich het gelaat van El-Mansoer; hij stampte met den voet op den grond, en sprak:

Bij God! dit weegt op tegen de vroegere weldaad van den man jegens u. Ga dan spoedig, en breng hem met eerbetoon en eerbiediglijk naar hier.

En ik ging den man halen.

Toen deze mij zag binnenkomen, kuste hij den grond, God (Hij zij hooggeprezen!) dankende, stond op, en ging met mij naar El-Mansoer, den Beheerscher der geloovigen. De Kalief heette hem welkom, deed hem aan zijn zijde zitten, betuigde hem veel eer, en schonk hem een kostbaar eerekleed.[6]

Dit is, sprak hij, de belooning voor uw weldaad.

En hij vroeg hem of hij hem wilde aanstellen tot landvoogd van Damascus.

De man echter weigerde en bedankte hem.

Daarop liet El-Mansoer hem, met eer beladen, heengaan, en

(5) Uit gejaagdheid breekt Abbas zijn uiteenzetting af: de zin is echter licht aan te vullen.

(6) De Arabische vorsten pleegden oudtijds door het vereeren van een kostbaar kleed de hun bewezen diensten te beloonen, of zelfs eenvoudig hun voldoening over iemands gedrag te kennen te geven.

gaf hem brieven voor zijn landvoogden mee, waarbij hij dezen last gaf den man te vereeren en in diens noodwendigheden te voorzien.

Naar *El-Itlidi*. (Men zie de nota achteraan het tweede verhaal.)
EDUARD P. LOOS

Een groot Dichter: Carl Spitteler

I

Toen ik, naar ouder gewoonte, in de laatste Nieuwjaarsvakantie, eenige dagen in de Alpen doorbracht, vond ik aan het raam van den eersten Zwitserschen boekhandelaar, een nieuwen bundel verzen van Garl Spitteler liggen: *Prometheus, der Dulder*. Ik stak het boek in mijn rugzak en telkenmale ik, op de lange houten sneeuwschaatsen, het hoogland introk en mij, op deze tochten, in de heerlijke, reine lucht, bij eene verlaten herdershut, in de warme zon een uurtje rust gunde, las ik de krachtige, klankrijke verzen.

's Avonds, in het hotel, wanneer ik in een rustig hoekje kon wegvluchten van de bonte dansende Engelsche jeugd, las ik verder.

Zoo heb ik mijn heelen rusttijd doorgebracht met die twee gezellen: het prachtige winterlandschap, in goud en zonnelicht, en het strenge epos van den grooten Zwitscherschen dichter, onlangs met den Nobel-prijs bekroond.

Wil ik er u den korten inhoud van vertellen?

II

Het is een eenzaam en grauwe dag op de wereld. Maar de ziel van Prometheus heeft niets van hare fierheid en haar vertrouwen in de menschelijke scheppingskracht verloren. ‘De wereld is klein, zingt zij, maar groot is de mensch.’

De Engel Gods komt Prometheus tegen dien hoogmoedigen drang zijner ziel vermanen.

‘Smartelijk hoor ik hoe uwe ziel het heilige, door God geschapen heelal hoont. Daarom is mijn bevel: omdat uwe ziel roekloos is en aan eigenwaan lijdt, scheid ik u van haar. In hare plaats schenk ik u een geweten, dat uwe daden naar de heilige voorschriften zal leiden en op het pad der deugd u streng vooraan zal gaan.’

Tevens spiegelt de machtige afgezant aan Prometheus al het heerlijke voor, dat, bij gehoorzaamheid, hem wordt beschoren.

Prometheus is jong, vol werkkracht en groote eerzucht. Hij aarzelt, maar weigert: zijne ziel, zijne eigen persoonlijkheid zal hij niet prijsgeven.

Zijn broeder Epimetheus neemt echter den ruil aan, en hij, ofschon de mindere van Prometheus, wordt tot koning gekozen in het land der menschen.

Terwijl de jubelende scharen van het volk den nieuwen vorst begroeten, vlucht Prometheus vol wrevel de hooge bergen in.

Eerst is de prachtige natuur hem een weldaad. Bij elken tred dien hij hooger stijgt, vermindert de onmoed en verwint de vrijheid. Hoe de dalen vallen en verzinken! Naar boven dus, waar de onbetreden wouden wenken, waar het kuische licht, waar de reiner luchten niets weten van de bedrieglijke menschen en hun drijven. Maar, hoe groot ook de bekoring der bergnatuur weze, die zich overal als de achtergrond van het epos ontrolt, zij kan hem niet redden.

Overal volgt hem het volksgejubel en de nagalm der koningskeus, overal ook het bewustzijn van het hem gedane onrecht, van de grootsche, hem ontgane levenstaak.

Maar zijn ziel verlaat hem niet.

‘Prometheus, trouwste en edelste der mannen, ik neem den strijd voor u op: gij zult zegepralen! Breek af met het verleden, met de door den Engel Gods geregeerde wereld. Schep u eigen werk; wees verduldig en wacht!’

En als Prometheus antwoordt dat hij - zwakke mensch - den krijg niet tegen de Godheid aan kan binden, antwoordt de ziel: ‘Het is mijn krijg.’ En zij zendt tot den Engel Gods deze boodschap: ‘Gij, die om uw drang naar almacht te stillen, heden den besten man hebt verworpen, omdat hij mij niet wilde verstooten, onheil over u en over heel uw godesrijk in den hemel en op aarde!’

Gesteund en getroost keert Prometheus terug naar zijne stille woning. Onverstoord arbeidt hij als kunstenaar, strevend naar volmaaktheid, nooit tevreden met het verrichte, maar rustig en gelukkig in zijn wil naar hooger en beter.

Ondertusschen regeert Epimetheus plichtgetrouw, en volgens de geboden van Gods gezant.

Al het gewone in de regeering der menschen gaat regelmatig

zijn gelukkigen gang. Het volk huldigt den vorst. De Engel Gods is tevreden over zijn gekozene. Om zijn verbond met hem en de menschen te bekrachtigen, vertrouwt hij hem een goddelijk pand toe, een godskind, dat, opwassend in reinheid en schoonheid en tegen het kwaad beschermd, meer geluk moet brengen over de aarde en de menschen.

Epimetheus belooft plechtig het heilig pand voor alle gevaar en elke schande te bewaren, en het volk jubelt over de hooge boodschap.

Eén man alleen, ginds in het verre gebergte, jubelt niet: het is Prometheus.

Ten tweede male treft hem dan des Engels wraak. Prometheus wordt verbannen ver van het rustig oord, waar hij scheppend werkte, naar de diepe groeven van de menschelijke ellende en het menschelijk wee.

In dien langen, troosteloozen strijd zou hij bezwijken, indien zijn ziel hem niet bleef steunen.

Doch nu komen voor koning Epimetheus moeilijke tijden. Het zijn niet meer gewone gebeurtenissen waarin hij handelend dient op te treden en waarbij zijne wijze raadgevers en zijn op regel en traditie steunend geweten hem helpen. Wat nu van hem verwacht wordt, dat is buitengewoon doorzicht, dat zijn sterke daden. En tot tweemaal toe schiet hij gruwelijk te kort!

Pandora, de eeuwig jonge godin, met gouden lokken, heeft aan Prometheus tot lafenis in zijn hel een vrucht van hare liefdevolle zorgen geboden, een wondervrucht, die den kranke heil, en den met wee beladene vrede brengt.

Maar Prometheus weigert.

‘Eer de laatste klacht in 't niet verwaast, eer de laatste haat uit het oog van den laatsten boosaard verdwijnt, bestaat geen macht, geen middel om mij te verlossen.’ En hij raadt zijne trouwe dochter ‘naar het land der menschen te reizen en hun den zegenappel te schenken, tot jubel der vromen, om hun de bittere levensmoeite te verzoeten. Wellicht, wanneer hun dankend juichen mijn oevers bereikt, wordt mij een stondje rust, een slokje troost beschoren.’

Pandora gehoorzaamt. Maar koning Epimetheus laat de kostbare gave, onbenut en onbegrepen, verloren gaan.

Ten tweede male, en nog erger, schiet hij te kort, als Gods Engel, naar verre landen ten krijg vertrekkend, hem alleen de

bewaking van het land, van het koninklijk slot en van het godskind toevertrouwt.

Epimetheus laat zich door den afgezant van den Moloch verschalken. Deze belaagt de beschaving van recht en rede, die zich onder het nieuw verbond, waarvan het godskind het pand is, onder de menschen tracht te ontwikkelen. Met trouwbreuk en woest geweld wil hij alles beheerschen. Het leger van zijn gezant, Behelroth, overvalt het land der menschen: het wordt een ongelijke strijd, eene vreeselijke slachting! Nog te bekwamer uur komt de Engel Gods den toestand redden, maar het van God gezonden kind wordt zwaar gewond en niemand kan het genezen.

Prometheus verneemt het wee der menschenkinderen. Zijne ziel noopt hem tot handelen. Eerst wil hij niet: alle vreugde aan het leven en de daad is in hem door de lange miskenning en de harde vervolging gedood; hij is oud en doodmoe. Maar zijne ziel is eeuwig jong. Zij roept hem op, zij wekt hem op tot nieuwe daden; hij snelt toe en redt het goddelijk kind, - pand van eene betere toekomst voor de menschen.

Nu erkent Gods Engel hoe erg hij zich vergist heeft! Hij wil Prometheus tot koning doen uitroepen, in de plaats van den met schande beladen en verjaagden Epimetheus. Maar de held weigert: ‘Mij zijt gij geen dank schuldig. Wat ik deed was op bevel mijner gebiedster.’

‘En wie is uwe gebiedster?’

‘De ziel, over wie gij in oude tijden, op den dag der beslissing, - herinnert ge 't u? - bij zonnestraal, in 't stille dal, uw oordeel spraakt, met de vernietigende woorden: ik wil u een geweten leenen in hare plaats.’

Te vergeefs bekent de Engel Gods zijne dwaling en roept smeekend: ‘Prometheus! Help! Erbarming! Wordt weder jong! Wees groot, wees goed... Ach, hadde ik in plaats van Epimetheus toch den beteren broeder op den menschentroon geplaatst! Hoe anders stond het met Gods aarde nu! Op zonnigen dag, de hemelgave van Pandora niet afgewezen, maar aangenomen, onverloren. Duizend koninklijke werken uitgevoerd, die nu in den schoot der droomen verdwenen zijn.’

Prometheus weigert in strenge woorden:

‘Uw berouw geeft mijn verdord lichaam de jeugd niet weer.

Een dwaling, die men inziet, is niet verdwenen. Fouten zijn ook kiemen en kunnen vaderschap niet ontgaan.'

Als eenig loon wenscht hij eenige uren door te brengen met het goddelijk kind, dat hij gered heeft; en als dit is geschied, heeft het kind hem herkend; het is mede tot zijn kind geworden en begroet hem als vader. De rol en de plaats der menschelijke persoonlijkheid zullen niet meer worden miskend in het land der menschen. Prometheus vertrekt met het woord: 'Mijn levenswerk is ten einde.'

Maar zijn ziel toont hem de toekomst: eene krachtigere, betere menschheid, naar het beeld van zijn geest geschapen, geleid door het godskind, dat zijn kind is geworden, vrij van vrees en dwang, maar dat tot den laatsten dag zal strijden onder de leus: 'Klein is de wereld, groot is de mensch.'

En de ziel zegt tot Prometheus: 'Eens komt de jongste dag, wanneer de roep der opstanding gaat, wanneer in het onmetelijk heelal, van wereldstof gereinigd, niets overblijft dan de schepper God alleen. Dan zal ik alle zielen, die op aarde ooit aan levensnood of doodswee leden, om mij verzamelen en in lange rij vóór het verbleekend aangezicht van hunnen pijniger voeren: Halt! Nu staat gij ter verantwoording. Vluchten zal u niet gelukken. En ik zal hem bij den arm grijpen en tot den bodem drukken: Ziet daar de slachtoffers uwer schepping. Ziet, zij zijn gekomen om u te rechten. Eerst op de knie. Dan tot de zielen roep ik: Spreekt uw oordeel! Groet toch uwen schepper! Dankt hem! Jubelt! Looft! Maar ziet hoe de zielen het hoofd afwenden en het heelal met de oogen naar alle richting doorvorschen. En wanneer daar geen leven meer te aanschouwen is, niets dan het lichaamlooze luchtruim, dood en stom, dan grolt uit de rijen een vernietigend gemor tot hem die ten bodem ligt: Ga en vertrek; vergiffenis zij u geschonken!'

Prometheus luistert; elken hoogmoed, alle zelfgevoel weert hij van zich af. Eenvoudig vertrekt hij naar zijn verre stille woning, niet echter zonder zijn broeder Epimetheus te hebben opgezocht, om hem te vergeven en te troosten.

'En levensmoed herleefde in den trouwen broederbond.'

III

Een zoo korte samenvatting van een gedicht in twee deelen en acht hoofdstukken, bijna zes duizend verzen lang, is natuurlijk zeer onvolmaakt.

Allereerst komt daarbij de prachtige taal niet tot haar recht, die geurend en kleurrijk van Alpenlucht en Alpenschoonheid is, en tevens sober als de wijsheid.

Dan gaan ook verloren de schatten aan diepzinnige overweging, aan zielenadel en menschenkennis, die kwistig verspreid liggen over het heele boek, niet als een van buiten aangebracht sieraad, maar als de diepe klank der dichtersziel.

Misschien komen ook in zoo 'n korten inhoud de wijsgeerige tegenstellingen, alsmede het gebruik van figuren als de Engel Gods en het godskind niet geheel in hun waar daglicht te staan.

Maar vooral voelt men niet wat mij de groote kracht en de groote waarde van het epos schijnt: onder het grootsche wijsgeerig verhaal klopt de polsslag van een heel menschenleven, - een leven van lijden en strijden, het leven van een grooten geest, van een edel hart, van een kunstenaar met machtige plastiek.

Die lange, verduldige strijd van Prometheus is, mits inachtname der verhoudingen, het leven van Spitteler zelf. Na de jaren van jeugd en schepping, na zijn eerste werken, heeft hij een zwoegersleven voor den broode moeten leiden. Het waren lange jaren van miskenning, tot dan ten slotte de dagen van befaamdheid en roem en de Nobelprijs volgden. Maar op een tijdstip, toen hij ook kon zeggen: ‘Ik ben geen jong man meer en een dwaling wordt niet hersteld omdat men ze erkent.’

Wel verre van mij de gedachte, in het epos slechts een dichterlijk uitgewerkte levensbeschrijving te zien. Maar het frissche, het sterk gevoelde dat in het gedicht treft als de indruk van iets dat meegeleefd wordt en dan aan de uitwerking zooveel pit en kleur geeft, verstaat men beter wanneer men de gelijkloopende lijnen van het epos en van het leven des dichters kent.

Een groot kunstwerk staat altijd midden in eigen tijd. Op de treurspelen van Racine is de invloed van Louis XIV en zijn hof grooter dan die der Romeinsche Republiek. Zoo ook klinken door *Prometheus* meer dan eens het krijgsmisbaar en de

hartstochten van den oorlog, waarin Spitteler zoo beslist partij koos voor België en de Verbondenen.

Pantheïsme en pessimisme zijn de wijsgeerige strekkingen, die de levensopvatting van het epos beheerschen; maar Spitteler is niet nutteloos een leerling van Jacob Burkhardt geweest. De liefde voor de zonnige Grieksche oudheid en voor het humanisme zitten hem in merg en bloed, en zij kleuren hier en daar met een warmer, hoopvoller stemming het bittere en krachtige van het zelf doorleefde en zelf geleden, van het zwaar en somber gevoelde, menschelijk wee.

En zoo klinkt dan tevens frisch en smartvol, fier en sterk verjongend uit het heele epos de moraal van het krachtige leven: de leer van hen, die wars zijn van kinderlijk optimisme en vrome gelatenheid, maar ook, niet bukkend onder neerlaag en tegenspoed, onverdroten voor de toekomst arbeiden.

Wie aan Carl Spitteler recht wil laten wedervaren, leze zijn epos zelf. Ik heb niets meer gewenscht, in deze enkele bladzijden, dan de aandacht te vestigen op den hoogststaanden modernen dichter, dien ik, sedert Verhaerens groote werken, in eenige taal heb gelezen.

LOUIS FRANCK

Muzikale Kroniek

Evenals *Tannhäuser* is de romantische opera *Lohengrin* een vrucht van de ingaande studie der Duitsche volkssagen, studie waaraan Wagner zijn eerste verblijf te Parijs grootendeels besteed heeft, en die levenslang zijn artistieke productie is blijven beïnvloeden.

De Graals-legende was wel van aard om diep in te werken op Wagner's, naar het mystieke overhellende zinnelijkheid. Aan het einde zijner loopbaan zien we hem, met Parsifal, nogmaals hetzelfde thema aanroeren, en moge alsdan de absolute meesterschap over idee en uitbeelding de romantische Lohengrin-tafereelen meer dan eens in de schaduw stellen, de intense doorvoeldheid is niet minder groot en zuiver in het werk zijner jeugd, dan in dat zijner laatste levensjaren; alleen de vorm heeft zich kunnen louteren en de visie heeft zich directer en breeder ontplooid.

In de maand November van het jaar 1845 was het libretto klaar. In 1846 werd met het componeeren der muziek aangevangen en nog wel eerst met die van den derden akt. In Maart 1847 was deze voltooid en drie maanden later waren ook de beide andere akten voleindigd. Het voorspel - dat wondermooie klankgedicht, zoo oneindig hooger staande dan de traditioneele bloemlezing uit den motieven-inhoud waarmee de toenmalige opera's onveranderlijk ingeleid werden - ontstond eveneens in Augustus 1847.

De rol die Wagner gespeeld heeft in de bekende politieke gebeurtenissen van het daaropvolgend jaar, was grootendeels oorzaak dat het opvoeren van zijn jongste werk een al even pijnlijk hoofdstuk van 's Meesters biographie geworden is als de *Tannhäuser*-episode bijvoorbeeld. De partituur van *Lohengrin* werd in 1848 aangeboden aan het Hoftheater te Dresden en, om de zooeven vermelde reden, ter opvoering geweigerd.

Ook Wagner's oudere werken mochten niet meer hernomen worden.

Wagner was intusschen naar Zwitserland uitgeweken. In 1850 kwam hij naar Parijs en richtte van hieruit tot Liszt het verzoek, om in Weimar *Lohengrin* te laten opvoeren.

Wagner was reeds terug in Zurich toen Liszt's bevestigend antwoord kwam. En nu ontstond tusschen beiden de zoo bekend geworden interessante briefwisseling aangaande de *Lohengrin*- creatie.

De eerste opvoering te Weimar had plaats den 28 Augustus 1850. Het werk werd in het algemeen goed ontvangen. Alleen werd er geklaagd over den langen duur van de opvoering. Deze had namelijk weinig minder dan vijf uur in beslag genomen, hoewel ze volgens Wagner's berekening niet langer dan drie en half à vier uur mocht duren. Als meest waarschijnlijke oorzaak kon gelden, dat de zangers hun recitatieven hadden voorgedragen met de verregaande vrijheid van maat, welke voor de traditioneele opera's inderdaad gebruikelijk was.

De Meester zelf woonde deze vertooning niet bij. Hij heeft zijn werk pas gehoord in 1861 te Weenen (waar het echter reeds sedert 1858 vertoond was) en het enthousiasme van het Weensche publiek was eene kleine compensatie voor hetgeen enkele weken later zou gebeuren te Parijs, met zijn *Tannhäuser*.

Lohengrin staat nog halverwege in het traditioneele. De in 1881. Te Parijs kwam het werk maar in 1891 voor het voetlicht.

Lohengrin staat nog alverwege in het traditioneele. De Bruidsmarsch, de koren, het slot van het eerste en het tweede bedrijf herinneren aan Meyerbeer en Halévy; het leitmotiefprocédé wordt nog heel omzichtig aangewend en de behandeling van het orkest is nog volstrekt niet die van latere werken.

Maar nieuw is de psychologische uitdieping der karakters. Een innerlijk zieleconflikt, gedetermineerd door Lohengrin's wonderbaar verschijnen en heengaan; een ‘inwendige’ vijand: de twijfel, dooder van alle liefde. We staan hier ver af van de gewone uiterlijke praal der Meyerbeersche opera!

Eene omstandige toelichting dezer historische feiten, alsmede eene ontleding der partituur, wordt eens te meer en in zeer aantrekkelijken vorm geboden door *Lohengrin de R. Wagner*, par A. Himonet (Ed. P. Melottée.)

Deze bundel behoort tot de reeks ‘Les Chefs-d'oeuvre de la musique’, uitgegeven onder de leiding van Paul Landormy.

Tot diezelfde serie behoort ook het pas verschenen *La Damnation de Faust de Berlioz*, par J. Tiersot (Ed. P. Mellottée).

Geholpen door eene soliede documentatie, geeft de schrijver eene merkwaardige en tevens zeer boeiende schets van het ontstaan van Berlioz' meesterwerk. De beschouwingen over den tekst zijn evenmin van belang ontbloot. Wat echter al de werken van deze uitgave de grootste waarde bijzet, is de grondige, met kennis van zaken gemaakte muzikale ontleding der partituren.

In de reeks ‘Miniature Essays’ (uitgave J.W. Chester, te Londen) verschenen andermaal enkele biographieën, namelijk van den Finschen toondichter Jan Sibelius en van de Engelsche componisten Joseph Holbrooke en Gustav Holst. De typographische zorg, aan die bundeltjes besteed, verdient niet minder geprezen te worden dan hun beknopte, maar degelijke inhoud.

Op den aan documentatie rijken inhoud van het tijdschrift ‘The Chesterian’ moge hier nogmaals de aandacht gevestigd worden van al wie belang stelt in de hedendaagsche muziek.

JULIUS VAN ETSEN

Tooneelkroniek

Critiques d'un autre temps noemt Jacques Copeau, de bekende leider van de Vieux Colombier, zijn bij de Nouvelle revue française verschenen bundel tooneelstudies. Een veel te bescheiden titel, want naast datgene dat enkel voor een tijdperk geldt, vinden we in dit boek uitspraken over het werk van de voornaamste Fransche dramaturgen, die wel definitief mogen genoemd worden, en getuigen van een verrassend juist en scherp inzicht; alsook beschouwingen over de tooneelkunst in het algemeen, die het hunne kunnen bijdragen om gezonde opvattingen in ruimen kring te verspreiden. (6,75 fr.)

De dramatische kunst en ons tooneel, door Gabrielle Van Loenen, is een van die langdradige, gewichtige 'beschouwingen', waarvan men in Holand wel een specialiteit schijnt te maken, 'beschouwingen' waarvan de noodzakelijkheid zich volstrekt niet opdringt, die geen aarde aan den dijk brengen, en alleen maar geschreven schijnen te zijn omdat Meneer of Mevrouw X of Z zich zelf graag hoort praten. (Uitgegeven door Uitgeversmaatschappij 'Elsevier'.)

Ludwig Marcuse: *Die Welt der Tragedie*, (Franz Schneider, Berlijn, 40 fr.). Een prachtig uitgegeven werk, versierd met karakteristieke portretten (etsen) van Shakespeare, Schiller, Kleist, Büchner, Grabbe, Hebbel, Ibsen, Hauptmann (Gerhart), Schnitzler, Wedekind, Shaw en Kaiser.

Evenveel hoofdstukken werden aan elk dezer dramaturgen gewijd, terwijl in andere hoofdstukken nog behandeld worden o.m.: de mysteriespelen, de hedendaagsche beteekenis van de antieke tragedie.

'Essais' noemt de schrijver zelf zijn boek. Maar deze 'essais' vormen een groot geheel. Zij werden niet geschreven, althans niet in hoofdzaak, om dramaturgen te portretteeren, en het zijn ook geen esthetisch-critische, of literair historisch-philologische studies. Het is de, in een verheven lyrische taal gestelde, biographie van den tragischen mensch, biographie die misschien evengoed geen namen had kunnen vermelden.

Maar de schrijver verkoos de verschillende uitzichten van de

tragische ziel naar hen te noemen, die ze het eerst, of op de meest intense wijze, geopenbaard hebben.

Waar men het boek ook openslaat, op elke bladzijde vindt men merkwaardige dingen. De karakteriseering van het hedendaagsche drama b.v. (bladz. 63) is, in al haar beknoptheid, frappant juist. Er staat daar o.m.: 'De moderne mensch heeft niet meer den moed tot zijn gevoelens'. Tot 'sommige van zijn gevoelens', was misschien nauwkeuriger geweest...

Het sinds den oorlog herhaaldelijk behandelde gegeven: de doodgewaande soldaat die, na jaren, eensklaps terugkomt, en zijn bruid of vrouw in de armen van een opvolger vindt, heeft ook Frans Delbeke een kort tooneelstuk ingegeven, dat den vanzelf aangeduiden titel *De Terugkeer* draagt, en door De Vlaamsche Boekhalle, te Leuven, werd uitgegeven.

De auteur heeft gemeend zich voor dit verschijnen te moeten 'verantwoorden' in eenige regels vooraan in het boekje. Dat was niet noodig geweest: hij heeft zich volstrekt niet te schamen voor dit sober, pakkend stukje, waarin enkel het essentieele voorkomt, dat een logische, vaste structuur heeft, en in flinke taal geschreven is. Alleen dat 'Dolfke' voor Rodolf, en zulks in een dramatische scène, had hij beter vermeden. Het slot bevredigt niet, al geeft het *in feite* een oplossing.

Bij W.L.J. Brusse's Uitgeversmaatschappij, te Rotterdam, verscheen, in de serie: 'De toegepaste kunsten in Nederland', een boek van J.W.F. Weremans Buning, over *Het tooneeldecor*.

Dat reeds, in de inleiding van een boek als dat erkend wordt, dat 'noch het tooneel, noch het decor, noch het licht ooit van zooveel beteekenis kunnen zijn als de levende mensch zelf (de spelers dus!)' stemt al dadelijk tot vertrouwen. Deze goede indruk wordt door het lezen van het boek versterkt.

Belangwekkend is o.m. volgende passage: 'De vele haastige veranderingen in het decorsysteem, die menigmaal forceerden, en waarvan geen enkele de oplossing bracht, moet men zien als uitingen van een diepere en uiterst langzame ontwikkeling naar een anderen architecturalen tooneelvorm.'

En verder: 'Onderwijl beheerscht de oude tooneelruimte niet alleen decor, maar ook spel, tekst en al het andere, omdat dit zich aan te passen heeft.'

En verder: 'Geen van hen die waarlijk van belang zijn komt met ultra-moderne kunsttheorieën als plotseling geneesmiddel: een kunst van het tooneel is zoozeer gebonden aan de duizende wortels waarmede de samenleving het voedt, dat elke haastige verandering kunstmatig zal blijken.'

Er is misschien geen tooneel waarop die woorden zoozeer toepasselijk zijn als op het onze....

Het met vele foto's van modern tooneeldecor versierde werk is verder een overzicht van wat in Holland en elders reeds werd verwezenlijkt, en bevat ook een korte bibliographie.

Over het *Torenspel te Delft*, ter gelegenheid van het XV^{e} Lustrum van het Delftsch Studentenkorps, verschenen bij den Technischen Boekhandel, drukkerij J. Waltman Jr., te Delft, eenige beschouwingen van Dirk Coster.

Zooals men weet werd dit torenspel, scenario van Herman Teirlinck, zeer uiteenloopend beoordeeld. Dirk Coster noemt het ‘een eerste proeve, een eerste poging om een enorm groot materiaal tot een nieuwen vorm te dwingen. Een volledig bereiken was dus van te voren uitgesloten.’

Te oordeelen naar de foto's, lijkt ons het ‘niet-bereikte’ werkelijk het ‘bereikte’ te overtreffen, en blijft de motiveering van sommige kostumen, o.m. van ‘den mensch’ wel zeer vaag.

Het ‘tooneel der verschrikkingen’ heeft zijn specialisten. Het eenig doel van dit theater lijkt ons in de Grand-Guignol stukken van André de Lorde en Henri Bauche (uitgave Stock, Parijs), bereikt: de menschen kippenvleesch doen krijgen. (Prijs 7 fr.)

Bij dezelfde uitgevers verschijnt jaarlijks een *Almanach des théâtres*, waarin men zoowat alle gegevens vindt die hen, die op de hoogte wenschen te blijven van het Fransche tooneelleven, kunnen interesseeren. (Prijs: 10 fr.)

Een lieflijk herdersspel in alexandrijnen, van Rudolf Boichardt, *Die geliebte Kleinigkeit*, verscheen bij Ernst Rowoldt, Berlijn. (Prijs 2 Mark), alsook een bundel verzen: *Die Schöpfung aus Liebe*, twee keurig verzorgde uitgaven.

Janssens, Zonen, te Antwerpen, drukten het laatste stuk van Jan Fabricius, *Demon*, dat we niet beter kunnen betitelen dan als ‘een mislukte poging om modern te schijnen.’ Fabricius moet effektheater schrijven, met de noodige pathos en melodramatiek, dat is zijn genre. Waar hij naar halve tonen zoekt, naar ideeënconflikten, loopt het dadelijk mis.

Dezelfde uitgevers drukten ook: *De glimlach van den Faun*, een akt van André Rivoire, in keurige, fraai-klinkende verzen overgezet door Maurits Sabbe, alsook *Willy's Vrouw*, een on-

schuldig blijspelletje van Max Reimann en Otto Schwartz, dat zoozeer in den smaak schijnt te vallen van onze talrijke tooneelmaatschappijen, dat er reeds een tweede editie van verscheen.

Emile Mazaud is iemand van beteekenis in de jonge Fransche tooneelbeweging. Zijn *Dardamelle ou le cocu*, comedie in drie bedrijven (Nouvelle revue française) is in haar schijnbare vroolijkheid van een schrijnende tragiek. De dialoog is ongemeen vlot en geestig, vlijmend-paradoksaal veelal. Een stuk dat doet denken aan niemand minder dan Molière.

Curieuse teekening op het omslag van een vertaling van Schiller's *Wallenstein*, vertaling van J.J. Griss, voorafgegaan door een inleiding en aanteekeningen (Masereeuw, Rotterdam; prijs niet vermeld).

Prachtig verzorgd is de uitgaaf van Franz Grillparzer's dramatische werken, in drie keurige deeltjes gebonden. Het eerste deel bevat, naast een zeer gedocumenteerde inleiding van Felix Rosenberg, de treurspelen *Die Ahnfrau* en *Sappho*, het dramatische sprookje *Der Traum, ein Leben*, en het onvoltooide drama *Esther*. In het tweede deel werden opgenomen: de trilogie *Das goldene Vlies*, bestaande uit *Der Gastfreund, Die Argonauten*, en *Medea*, alsook het treurspel *König Ottokars Glück und Ende*. In het derde deel dan: de treurspelen *Ein treuer Diener seines Herrn* en *Des Meeres und der Liebe Wellen*, alsook het blijspel *Weh dem, der lügt!* en het treurspel *Die Jüdin von Toledo*. De Oostenrijksche dichter wordt meer en meer erkend als een der grootste dramaturgen van alle tijden. Deze volledige uitgaaf van zijn werken (Deutsche Bibliothek, Berlijn), zal dan ook bij velen welkom zijn.

ERNEST W. SCHMIDT.

Boekbeschouwing

M.J. Koenen, Verklarend zakwoordenboekje der Nederlandsche taal..., bezorgd door Ch. Lancée en W.K.D. Lustig (Groningen, Wolters, 1924, 150 blz. 16º, f. 0.65).

Een zeer practisch boekje, dat onmiddellijk inlicht over spelling, klemtoon, buigingsvormen en beteekenis van de meeste woorden onzer taal. De bepalingen zijn zeer beknopt en toch doeltreffend. De woordenschat is doorgaans goed gekozen, maar met de bekende Koenensche schuchterheid, die zelfs woorden vermijdt welke de kinderen in hun catechismus of heilige geschiedenis tegenkomen. Dan is zeker het woord op blz. 62 b, omschreven door ‘plagen, treiteren’, bij vergissing opgenomen, of de auteur verstond het niet.

Voor de gebruikers van het boekje zijn de bijlagen over Noorsche en Oude goden en personages zeker van minder nut dan tafels van steden en waterloopen, die er beter op hun plaats zouden zijn. Het Woordenboek geeft de bijv. nw. die van aardrijkskundige namen afgeleid zijn; ook de namen van vier werelddeelen (niet Oceanië), maar geen landen (tenzij Nederland), ook geen steden of waters, wel eenige zeeën.

Het boekje is, als een uitgave van Wolters, op de bekende keurige wijze verzorgd. Druk- of ander fouten hebben we, om zoo te zeggen, niet opgemerkt. Laten we wijzen op *bin'nenshuis, bui'tenslands, con'rector, Zui'derzee, Gi'ganten;* alsook op *bard:* in 't Woordenboek, zanger bij de Germanen; in de bijlagen, leerling der Druïden.

J.V.

Het literaire Slagveld

Dezen titel neem ik over uit het artikeltje *Meigroet*, van Wies Moens in *Pogen* (VI 1924), waarin hij o.m. schrijft:

'De kritiek, die kreatief zou moeten wezen, een louterende of een opstuwende kracht, altijd: overgave en daad van goede wil, heeft een agressief karakter aangenomen. Al haar werk is negatief werk. Zij is onkristelik. En dus onvruchtbaar.

Het wordt hoog tijd dat wij, die ons zelf katholieken noemen, over dit veld van distels en doornen, het gruwbare "literaire" slagveld van onze dagen, het zuiverende, glorierijke licht laten stralen van de kristelike Caritas...'

Naar den geest, zooniet naar de woorden, is deze verzuchting ook de onze. Zoo wij de woorden niet onderschrijven, dan is het omdat Wies Moens er zich in toont, zooals hij ook nog als lyrisch dichter is: wel schoon begaafd en wel steeds eerlijk; niet dengene van wien Jozef Muls schrijft, dat hij den dood van de Van Nu en Straksers heeft ingeluid; maar wel dengene die ons belooft te brengen een nieuw geluid, juist omdat aan zijn verzen geen vooropgezette beeldstormerij in plaats van inspiratie ten grondslag ligt; tevens echter den kunstenaar, die zijn gaven en middelen nog niet beheerscht, die ons nog maar heerlijke versregels, nog geen heerlijke gedichten geeft; die nog niet - en dit sluit geenszins een definitieve rangschikking in - tot de betrekkelijk volmaakte ontplooiing is gekomen van Vlaanderens twee andere schoone jonge dichters: Urbain Van de Voorde en Richard Minne.

Zoo is de *Meigroet* in *Pogen* ook het mengsel van eerlijkheid en schoone bedoeling eenerzijds, van zwevend sentiment anderzijds.

Het is inderdaad sentimenteel te gewagen van een 'agressieve' critiek, waar in Vlaanderen slechts een potsierlijk geschimp als afbrekende critiek dienst doet; terwijl een veel

ernstiger kwaad schuilt in de vleitaal, die eenige, in het land der blinden één-oogige critiekers voor allen en iedereen over hebben, of in de toegeeflijkheid van kliekjes voor kiiekjes-genooten en de bitterheid van diezelfde kapelletjes tegenover buitenstaanders.

Vleitaal en schimp zijn zoo schering en inslag geworden, dat zelfs kunstenaars geen woord, dat niet den allerhoogsten lof inhoudt, meer dulden zonder zich als onrechtvaardig aangevallen te beschouwen.

Onze verzuchting is dan ook niet naar een milder critiek, maar wel naar een degelijker critiek, die niet vooropgezette kunsttheorieën, maar het doorgronden van het beoordeelde werk tot steunpunt neemt. De begaafde critici dienden eindelijk stroom op te varen tegen den stortvloed van de holle frazeologie die zich van de officieele en officieuse critiek heeft meester gemaakt. Waar Vlaanderen toch niet zooveel genieën telt als het gansche overige deel van de wereld, moet dit ook uit de critiek blijken.

En, tegen Wies Moens in, is het ook niet uit overwegingen van godsdienstigen aard, dat men dient te verlangen, dat in Vlaanderen aan louterende critiek zou gedaan worden. Vooreerst hebben wij er alle redenen toe om critiek uit zulken hoek te mistrouwen. Maar al te zeer reeds heeft in Vlaanderen een eng sectarisme onder sommige katholieke kunstenaars elk positief inzicht in kunstvraagstukken en in kunstwerk verdrongen. Kunst is in wezen gansch onderscheiden van godsdienst en moraal. En zoo wij niemand het recht ontzeggen overal zijn godsdienstige overtuiging te belijden, ook niet in critiek, dan kan toch niet geduld worden, dat een kunstenaar als kunstenaar wordt neergehaald met bespiegelingen van extra-artistieken aard. Dat zulk gevaar bestaat ondervinden wij elken dag in Vlaanderen. Den (naar ik meen katholieken) schrijver Brunclair wordt alle talent ontzegd door zekere geloofsgenooten, op grond van een gewaagde bar-scène; Verschaeve, dien men buiten alle literaire beschouwingen te recht kan vereeren, wordt in een breeden kring, alleen omdat het pastor Verschaeve is, tot het grootste, zooniet het eenige genie in Vlaanderens letterkunde van dezen dag uitgekreten, waarbij men de kunst oneer aandoet, zonder in het minst godsdienst of politiek te dienen.

Nu zal Wies Moens wel zulke onrechtvaardigheid niet be-

doeld hebben, waar hij het over de ‘kristelike Caritas’ heeft. Maar wij wilden maar aantoonen, dat hier van een godsdienstig gevoel geen kwestie moet zijn. Alleen reeds als gentlemen dienen wij elkander de waarheid te durven zeggen: alleen minderwaardigen zullen zich ergeren aan eerlijke critiek, en die hebben in Vlaanderen reeds lang genoeg den wierookwalm gesnoven.

Waar alle ernstige critiek ontbeekt, is het ook wat romantisch te gewagen van het ‘gruwbare’ literaire slagveld. Of het gruwbare ligt dan in het negatieve feit, dat onze beste kunstenaars niet de erkenning vinden die zij verdienen. En zoo al de oorzaak grootendeels schuilt in het gemis aan onderscheidingsvermogen en de betrekkelijke achterlijkheid van zelfs onze meest ontwikkelde kringen (wij zijn allen slachtoffers in dit treurigste tijdperk van nog machteloos bewust-worden van Vlaanderens verdrukking), dan toch zou de critiek, indien zij haar lof mat naar de verdienste, het vermogen een atmosfeer van meer genegenheid omheen de kunstenaars te scheppen. Dan zou het niet gebeuren dat verzenbundel op verzenbundel van Van de Woestijne verschijnt zonder het vlak van onze gelijkmoedigheid te rimpelen; dan zou het niet gebeuren, dat Van de Voorde schier door geen symphathieën gesteund wordt; dan zou Richard Minne niet een dichter zijn wiens naam verloren gaat te midden van hooggeroemde middelmatigen en nulliteiten.

Het moet ten overvloede herhaald worden, dat de critiek, waar zij niet begaan is om met vischwijven-brio een kunstenaar, die niet tot het door haar geproneerde kapelletje behoort, neer te schelden, van zulke schaapachtige toegeeflijkheid is, dat al wie maar eenig gevoel heeft voor schakeeringen, haar niet meer betrouwt.

Un sursaut de conscience! Meer waardigheid! De critici zelf moeten het bewerken, dat hun het recht wordt toegekend een oordeel uit te spreken, zonder dat er literaire veeten, die dikwijls in persoonlijke veeten ontaarden, uit voortspruiten; dat hun zelfs niet als een misdaad wordt aangerekend, dat zij zich ook al eens vergissen, daar eerlijkheid toch altijd eerbied afdwingt.

Als eindelijk weer een hierarchie onder de kunstenaars werd erkend - geen dogmatische, geene van kapelletjes - dan zou

de nerveuze stemming, de kittelachtigheid in het literaire kamp al spoedig plaats maken voor een vruchtbaarder gevoel van wederzijdsche erkenning. Men zou begrijpen dat geen constellatie, met uitsluiting van elke andere, al de blinkendste sterren telt.

Zelfs de beperking 'Vlaanderen' mag de critiek zich niet meer laten opleggen. Het dient onderzocht hoe de beeldende kunstenaars van Vlaanderen wel de gansche wereld bereiken en onze letterkundigen niet, of in veel geringer mate. De oorzaak ligt ongetwijfeld nog elders en dieper dan de taal.

Zooals alleen dit nationalisme gezond is, dat zich niet van de overige wereld afzondert, maar zijn plaats naast andere volken bepaalt en rechtvaardigt, zoo kan de Vlaamsche literatuur slechts aan ruimte winnen, door, zich zelf blijvend, haar stem tet toetsen aan de andere die mededingen in het koor der wereldliteratuur.

Aan de critiek haar normen te verruimen.

R. HERREMAN

De Erfenis

- ‘Van De Casteele, Joannes, Petrus, Florentinus,’ hernam de notaris, den genoemde aankijkend over zijn brilglazen en hem ditmaal een in den inkt gedoopte pen toestekend, ‘wilt ge teekenen?’

Jan Van De Casteele stond op van zijn stoel, legde zijn groen geworden bolhoedje in zijn plaats en nam voorzichtig den dikken, bemorsten pennestok uit de aristocratische hand over.

- ‘Hier uw signature,’ en de notaris wees de open plaats onder aan de akte.

Van De Casteele beefde. Dit was, zoo ver hij zich herinneren kon, het plechtigste oogenblik tot hiertoe in zijn leven. Hij vreesde met die versleten pen vlekken te maken op dat belangrijke stuk. Zijn handen werden kleverig van het uitbrekende zweet. Hij nam de pen over in de linkerhand, veegde zijn rechter droog op zij van zijn jas en boog zich voorover op het groot, door papieren ondergesneeuwd bureau.

Het was een echte halsbrekerij, daar zijn naam te moeten schrijven, rechtstaande, in twee gebogen, op een hoekje van een tafel, bijna zonder steun voor de armen, en het gewicht van dien zwaren notarisblik op de handen. En wat een lange naam dan nog! Gelukkig moest hij in de helft van zijn arbeid opnieuw inkt nemen. Hij maakte er gebruik van om zich eens terug rechtop te zetten, diep adem te halen alvorens den dansenden weg, welken zijn pen over het korrelig aktepapier in 't zwart afteekende, te laten voortzetten.

Hij wilde de pen reeds neerleggen, verlicht door een zucht, maar de notaris wees hem nogmaals de akte en zei:

- Hier in de marge nog een parafe... De twee eerste letters van uw naam’, voegde hij er bij, de verslagenheid van den man bemerkende.

- Er zijn drie eerste letters aan mijn naam, meneer de notaris...

- Zet er drie.

- ....en vier met die van mijn voornaam.

- Zet ze dan maar alle vier, meneer Van De Casteele, zeker, alle vier.

Wanneer de twee getuigen, welke met minder moeilijkheden schenen te kampen te hebben, alhoewel ze niet beter schreven, ook hun hand- en kortteekening gezet en hun fooitje daarvoor als vergoeding ontvangen hadden, herlas de notaris nogmaals de samenstelling der nalatenschap en haalde bij iedere opsomming uit de portefeuille, als een goochelaar uit zijn hoogen hoed, een pak obligatiën, las er de nummers van, telde de stukken en stapelde ze op onder het ongeloovig en van verbazing groeiende oog van den erfgenaam.

- Van het liggende geld blijft er na de verschillende rekeningen, die ik voor u betaald heb, nog vijf en dertig frank, drie en zestig centimes over. Uw overleden familielid had heel zijn bezit omgezet in staatsfondsen, die ik, zooals ge weet, voor hem bewaarde en beheerde. Indien ge wilt, meneer Van De Casteele, zal ik voortgaan met hetzelfde voor u te doen.

Jan Van De Casteele keek ter sluiks naar zijn vrouw, die tot hiertoe zoo onbeweeglijk op haar stoel gezeten had, dat haar tegenwoordigheid haast niet opgemerkt werd. Zij trok een opgevouwd dagblad uit haar handtaschje en het haar man overreikend:

‘We hebben een gazet meegebracht, Meneer de notaris, om de weerden in te doen,’ zei ze.

‘We willen ze eerst thuis op ons staai nog eens nazien, meneer de notaris,’ vergoelijkte Jan en begon onmiddellijk een pakje te maken. Maar hij merkte weldra, dat hij, zoowel de hoedanigheid als de hoeveelheid van zijn inpakpapier, ten opzichte van den inhoud, onderschat had.

‘Zoudt ge mij geen stukske bruin papier kunnen bezorgen, meneer de notaris, en een koordeken? 'k Had het vast nooit kunnen denken, dat het zoo'n dik pak zou geweest zijn.’

De notaris schelde en verzocht zijn klerk het noodige te brengen.

‘Zie zoo,’ zei Jan, toen hij den laatsten knoop rond zijn

pakje had toegesnokt, ‘en wel bedankt voor de moeite, die ge met ons hebt gehad.’

‘Niet de minste, meneer Van De Casteele. Ik hoop dat ge uw erfenis goed zult weten te gebruiken, want geld is lijk een paard, het heeft een goeien meester van doen.’

* * *

Toen ze beiden buiten stonden en de deur met een doffen slag in elk weer wat meer persoonlijkheid had opgeschud, zei vrouw Van De Casteele:

‘Hoe vindt ge dien notaris? Hij zou alles bij zich hebben willen houden. Al goed dat ik er bij was, of...’

‘Of? Of? Denkt ge misschien, dat ik het had daargelaten?’

En Jan drukte het pakje stevig tegen de borst, blij toch dat de notaris niet sterker aangedrongen had de intresten voor hem te blijven innen.

Nu genoot hij volledig het bezit!

De menschen, die hier en daar in den laten namiddag nu toevallig op den drempel van hun woning stonden, of over de dorpsplaats stapten en waarvan de meesten hem als een oude kennis groetten, hadden hem zeker bij den notaris zien buiten komen met zijn schat in den eenen en zijn vrouw aan den anderen arm. Zijn zelfgenoegen schreef het met stralende letters over zijn blozend wezen, zoodat ieder het duidelijk lezen kon: ‘Ik ben Jan Van De Casteele, de eenige erfgenaam van kozijn Broeckx zaliger en hier heb ik nu heel zijn fortuun, hier zie, bij me.’ En onwillekeurig herschoof hij bij elke ontmoeting zijn in het bruin papier gewikkelden schat eventjes van plaats aan zijn zwellende borst.

‘Gaan we te voet naar huis, Eugenie?’

‘Te voet? Wat denkt ge wel, met zooveel geld?’

‘'t Is wel veel geld, maar 't weegt toch zóó zwaar niet.’

‘En als ze 't ons eens afpakken? 't Is genoeg dat er iemand iets van weet, die ons naloopt of ons afwacht onder weg. Ge komt op dees uur geen levende ziel op de baan tegen.’

Onwillekeurig zag Jan om en klemde het pakje sterker aan zijn hart.

‘Ja! we zullen maar best hier naar de tram wachten, Eugenie.’

En als ze 't ons eens afpakken.... Daaraan had hij werkelijk nog niet gedacht. Hij was nu in 't bezit van een groote som gelds, maar hij moest ze ook kunnen behouden! Het leven kwam hem plots veel ingewikkelder voor. In zijn geest rezen een aantal moeilijkheden op, waarmede hij zou te kampen hebben en die kost wat kost uit den weg moesten worden geruimd. Vroeger vond hij er als een troost en een genot in op de rijken en de bezitters af te geven. Nu werd het hem ineens duidelijk dat rijk zijn nog zoo gemakkelijk niet is.

In de tram werd het bruine pakje zorgvuldig op de bank tusschen beiden geklemd als een verbindingsteeken. En door de kleeren heen voelde ieder er den druk van aan zijn lijf.

Toen het rijtuig weer in beweging schoot en zijn wiegende vaart rakelings langs de boomen van den weg hernam, zei Jan fluisterend:

'Wie zou er toch durven denken hebben, dat kozijn Broeckx zóóveel geld bijeen had?'

'Ja! en godweet met hoeveel is zijn meid nog gaan pissen?'

'Dat zal zoo erg niet zijn, Eugenie.'

'Ge weet gij zoo goed als ik, dat al de boeren uit den Polder geld verdienden gelijk slijk in den oorlog!... Maar hoeveel hebben we nu eigenlijk geërfd?'

'Sst! spreekt toch wzat stiller, er zitten nog menschen in de tram en ik ben niet doof.'

Ze draaide een weinig opgeschrikt haar vinnige oogen links en rechts, het hoofd onbeweeglijk, en lispelde dan:

'Hoeveel?'

'Hoeveel?... Ja, toch meer dan.... Hoeveel juist, dat weet ik ook niet! Dat hangt er van af, dat moet ik eerst in de gazet zien. Die papieren weerden, ge weet wel, die veranderen zoo elken dag van prijs. Maar daar zijn er in ieder geval verschillende bij, waarmee we het millioen kunnen winnen.'

Het millioen! De tram voerde hen dwars door het land van belofte. Jan keek links door het raam: zijn land was een mooie tuin vol bloeiende rozen, lupinen, pioenen. Fruitboomen met witgekalkte stammetjes en regelmatige kruin groeiden er, die hij zelf besnoeide en mestte, en een moeshof had hij er aangelegd in regelmatige bedden, waarop hij erwtjes, boonen en wortelen zaaide; stokken plantte hij om zijn van tomaten afhangende struiken tegen aan te binden. En te midden van dien

heerlijken tuin stond een huisje, niet te groot, juist groot genoeg voor hem en Eugenie, met bloemen op de vensterbanken, op àl de vensterbanken; een groote, gemakkelijke ligstoel stond buiten onder een lindeboom, als onder een reuzenparasol; daar rustte hij uit met een pijpje tusschen de tanden en bekeek, zoo voldaan en gelukkig, al wat daar groeide en bloeide. Hij droeg nog wel zijn khaki douanenbroek om wat in den hof te kleuteren, maar aan zijn vervelenden dienst in alle weeren en op alle uren van dag en nacht hoefde hij niet meer te denken. Hij was gepensioeneerd en leefde van... het millioen.

Eugenie keek rechts door het raam. De voorbijschietende boomstammen beletten haar niet het huis van haar droomen te zien: een burgershuis in een deftige straat, met een balkoen en een kelderkeuken voor de meid, want alle werk, wasschen en plassen behoorde tot het verleden. Een gang waarin witgelakte, hooge deuren toegang gaven tot een salon en een eetkamer, die slechts bij de groote gelegenheden zouden ontsloten worden. Zij zat steeds in de verandah met glazen koepel van veelkleurige ruitjes. Heel haar leven vatte zich nu samen in kuieren langs de winkelstraten, afgewisseld met een bezoek aan de kinema of een fijne patisserie. Thuis in de pantoffels, rondom haar: hond, kat en kanarie, gediend door de meid, die als een wind op en af de trappen der kelderkeuken stoof...

Toen ze, ter bestemming, van de tram stapten, dachten ze beiden: ‘Het millioen en zoo'n huis!...’ Maar alleen Eugenie zei:

‘Wat gaan we nu doen met het geld?’

‘Niks’, dacht Jan Van De Casteele, maar hij sprak het woord niet uit, beducht voor nuttelooze woordenwisseling en koppige tegenwerking.

‘We zullen zien,’ opperde hij voorzichtig.

De gaslantaarns brandden reeds, alhoewel er op de donkerblauwe avondlucht nog gouden poeiering lag van de reeds ondergegane zon. Ze stapten zwijgend naast elkaar en Jan wist niet waarom hij zich nu zoo vol kommer voelde. Hij had gedacht, dat het geluk, hetwelk hij 's namiddags zoo zorgvuldig in zijn bruin papieren pakje had gesnoerd, hem steeds stijgende vreugde en genot zou schenken. Het woog nu in zijn arm zwaar van zorgen en het scheen alsof het de kalmte uit zijn gerust gemoed had weggezogen.

Nochtans, toen hij thuis op de keukentafel, - nadat Eugenie de deur voor onverwacht bezoek met den sleutel gesloten had - met ietwat bevende vingeren het touw, dat de notaris zoo bereidwillig had gegeven, losstrikte, kroop er terug weer wat vreugde uit zijn hart omhoog. Daar lag het heele pak roze, groene en blauwe ‘loten’, met overdrukte teekeningen en versierselen en aan de achterzijde het in ontelbare vakjes verdeeld blad, waarin er hier en daar reeds rechthoekjes zorgvuldig waren uitgeknipt, en scheurtjes voortliepen, waar de schaar te ver gebeten had.

Jan las nu en dan een datum, waarop de intrest verviel. 't Zou een heel werk worden om dat elke maand na te kijken en de in baar geld om te zetten couponnetjes uit te knippen.

‘Waar gaan we er nu mee blijven, Eugenie? We zouden het toch op een looze plaats moeten kunnen wegsluiten.’

‘Ik zal het in de keukenkast achter een stapel diepe tellooren stoppen en elken avond zullen we 't meenemen en in de kleerkast tusschen de lakens leggen.’

Jan bekeek een oogenblik zijn vrouw en in zijn blik blonk een sprankel van bewondering voor haar vinnigen, schranderen geest.

‘Ik zal ze nu maar terug inpakken.’

‘En weet ge nu al voor hoeveel er is?’

‘Maar 'k heb u toch gezegd, dat ik daar een gazet moet voor hebben... En in die van ons staat dat niet....’

‘Ja! Zoo'n frutgazet ook!’

‘Maar ik kan toch natellen hoeveel al die loten in één jaar opbrengen.’

En op de achterzijde van kozijn's doodsbrief, welke nog tegen een potje van de glazen kast recht stond, begon hij, één voor één nogmaals de effekten doorbladerend, de intresten af te schrijven, te vermenigvuldigen en op te tellen.

Vol spanning, met ingehouden adem, volgde Eugenie over de tafel, de rij getallen, die weldra de gansche breedte van het zwart-omlijste papier vulden.

Eindelijk was Jan met zijn berekening klaar. Zijn stem klonk dof en onvast - alhoewel hij plechtig wilde wezen - toen hij het onderste getal las:

‘Achthonderd vijf en zeventig frank.’

‘Hoeveel?’

‘Acht...’

‘Achthonderd frank? 't Is me de vette moeite!’

‘Ja, maar, elk jaar, Eugenie!’

‘Neen, maar... als, dat alles is wat hij ons kon achterlaten...’

‘Maar 't is toch meer, Eugenie, dan wij ooit met sparen in heel ons leven zouden kunnen bijeen krijgen.’

Jan Van De Casteele hield het laatste woord, maar toch had hij zich nog nooit zoo lusteloos geweten dan dezen avond, met al dat geld voor hem op tafel. Zelfs naar zijn pijp, die gewoonlijk zijn laatste avondgenoegen bleef, voelde hij niet het minste verlangen.

Hij snoerde voor een tweede maal het touw rond het bruine pak en zocht in zijn hoofd rond waar dat groote plezier van 's middags, bij den notaris, gebleven was.

Het avondmaal verliep zonder eenige wisseling van woorden. De kalme rustigheid van hun vroeger levensgedoe scheen verbroken, als werd dit nieuwe rechtmatige bezit hun tot een wetende wroeging.

Ook wanneer het pakje zorgvuldig achter den kleinen stapel lakens in de kleerkast geborgen was, bracht de vreedzame slaap geen rust aan hun denkend brein. Ze wisten het duidelijk van elkaar, dat ze niet sliepen, maar elk hield zich krampachtig stil, om het toch door geen enkele beweging te verraden.

Eindelijk sprak Eugenie. Ze moest. Het werd haar te machtig. Haar hoofd zou barsten onder den druk der steeds maar aangroeiende overpeinzingen, moest ze den mond niet openen om iets te zeggen:

‘Zeg, Jan, we zouden nu toch iets moeten koopen. We hebben zooveel in het huishouden noodig, en we stellen al zoo lang uit. Wat denkt ge van een nieuwe cuisinière, ge weet wel, een witte? Dat is zoo properkes voor den onderhoud. En we hebben nog altijd geen grooten spiegel in onze slaapkamer. En al ons ondergoed is tot op den draad versleten. En...’

‘Toe, mensch, morgen is er nog een dag.’

Aan een inschikkelijker antwoord van haar man had ze zich zeker niet verwacht, maar ze voelde zich toch wat minder zwaarhoofdig, een weinig rustiger, als verlicht door die aderlating van haar gistende gedachten.

Een uurtje later sprong ze plotseling overeind, als in een ijlkoorts:

‘Jan, Jan, hoort ge dat niet?’

Een geritsel en een gekraak als van een oud, jichtig meubel, had sinds eenigen tijd ook zijn aandacht gaande gehouden.

‘'t Zijn muizen of het hout van de kas, dat kraakt.’

Een oogenblik bleef de vrouw half recht zitten, stil, luisterend met ingehouden adem.

Een geknaag, eerst aarzelend, dan duidelijker kwam van uit den linker hoek.

‘'t Zijn muizen...’

‘En ze zitten in de kleerkast!’

Met een wip waren beiden te been. Eugenie stond het eerst bij het meubel, rukte de deur open en met één greep in het donker hield ze den schat in haar bevende handen.

‘Als de muizen het geld zullen opgefret hebben, dan zal 't beter zijn, he?’

‘We zullen het bij ons in 't bed nemen, Eugenie,’ zuchtte Jan.

Zonder licht te maken kropen ze terug tusschen de nog warme lakens en legden het ritselend pak als een hulpeloos kind tusschen hen beiden.

* * *

Jan Van De Casteele wist nu dat hij vroeger een gelukkig man was, vroeger toen hij op het einde van iedere maand zijn karige wedde van staatsambtenaar ontving op het oogenblik dat de laatste franken van de vorige maand door de altijd eendere uitgaven verslonden gingen worden. Toen kende hij geen verlangens, geen zorgen, geen achterdocht. Heel zijn bezit lag in zijn leege handen en hij voelde zich tevreden zonder het zelf te beseffen.

Sinds kozijn Broeckx, al stervende, den spaarpot van een gansch wroetersbestaan vol gierigheid in Jan zijn handen had leeggeschud, was de buitenmatige vreugde, welke het geld zoo plotseling en onverwacht meebracht, tusschen zijn open vingers weggerezen en had er slechts een knagende angst overgelaten. Het was te weinig om zich rijk te wanen, te veel om het niet uit al zijn kracht tegen een mogelijk verlies en tegen elke verminking te verdedigen.

Dag en nacht hield het nieuwe bezit zijn gedachten geboeid.

Nooit verlieten ze nog samen hun woning. Hij of Eugenie, een van beiden, bleef steeds thuis om den schat te bewaken als een hulpelooze zieke. De nachten werden hem een marteling: zijn koortsige slaap, waaruit hij door het minste geritsel of door de angstigste droomgezichten gewekt werd, brachten hem geen rust meer.

Heel zijn omgeving was het er weldra over eens, dat Jan met ‘muizennesten’ in zijn hoofd zat, en zijn oversten, dat hij niet meer den voorbeeldigen ambtenaar bleek van vroeger. Eugenie vooral kon getuigen, dat hij sinds die erfenis met geen handschoenen meer aan te pakken viel. Haar kooplust hield gelijken tred met het meer en meer onwrikbaar verzet van haar man, al was het maar één cent van het kapitaaltje af te nijpen.

‘Is het geen zonde,’ zei Eugenie, ‘zooveel geld te hebben en er niets mee te kunnen doen.’

‘En in onzen ouden dag armoe lijden zeker!’

‘Nu dat we wat geld hebben wordt ge een echte vrek, gij, die nooit gierig zijt geweest.’

Hij voelde zelf meer en meer hoe de strijd en de angst om het behoud van de erfenis zijn gezondheid ondermijnden, maar hij wist zich de zwakste en hopeloos meegesleurd als een riet door den stroom van zijn verzuchtingen.

Eens had hij het uitgeroepen, ten einde raad, meer om zich zelf een troost te geven, dan om indruk te maken op Eugenie's gemoed:

‘'k Wou dat ze 't stalen, dat ze alles stalen, tot den lesten cent!’

Maar een oogenblik later voelde hij zich koud worden bij de gedachte, dat die uitgesproken wensch mogelijkheid worden kon.

Weldra ontbrak hem alle eetlust. Hij vermagerde zichtbaar en zijn haar vergrijsde.

Zekeren morgen, toen hij zich, na een onrustigen nacht, uit het bed liet glijden, viel hij in bezwijming vooraleer hij zich kon vasthouden aan de dekens, die hij tevergeefs met uitgestrekte handen zocht.

‘'k Geloof dat 't niks dan inbeelding is,’ besloot Eugenie toen ze den dokter 's anderen daags in de slaapkamer binnenliet.

‘U fel versterken, man,’ zei de geneesheer, terwijl hij haastig eenige onleesbare krabbels op een papiertje schreef, ‘en dan voor eenigen tijd naar den buiten.’

Maar de melk, het koppel eieren en de lepels van het bruinroode, kleverige drankje, die Eugenie hem elken dag met de grootste moeite trachtte te doen innemen, schenen weinig baat aan zijn ziek lichaam te brengen.

Zijn toestand werd weldra hopeloos.

De dokter legde eenigen tijd daarna uit, op de trap, in het buitengaan:

‘Ja, madame, het lichaam van den mensch is als een machine, het een is al vroeger versleten dan het ander... Maar zoolang er leven is, niet waar, en den moed niet in de schoenen laten zinken.’

Toen Eugenie terug in de keuken kwam, liet ze zich, met een zucht, op een stoel neervallen.

‘'t Was toch 'n goeie vent... 't is oprecht zonde. En juist nu als we 't een beetje beter konden hebben.’

Ze veegde driemaal een traan weg, die samen met iedere overpeinzing op haar wang was gesprongen.

Nu haar oogen en haar gedachten wat gewasschen waren, zag ze duidelijker en haar blik viel op de zwarte keukenkachel. Ze wreef een roestvlekje weg met den achterkant van haar blauwe schort en dacht:

‘'t Kan zoo nog lang duren met Jan. Morgen ga ik toch eens naar een witte cuisinière uitzien.’

's Anderen daags scheen Jan Van De Casteele veel beter, niet meer zoo ter neer gedrukt en wenkte hij zijn vrouw om haar te zeggen, nog wel met een zwakke stem, doch door een groote hoop gesteund:

‘Zoo gauw ik genezen ben..., gaan we eens naar den buiten,.. he, Eugenie?.... En als we een huizeken... naar onze goesting kunnen vinden,... een klein, groot genoeg voor ons getwee....’

Hij lachte, maar 't werd een grijns tusschen zijn stoppelharige lippen. En Eugenie knikte, zwijgend, alsof ze alles wel begreep wat hij nog zeggen wou.

Enkele dagen later was hij zóó zwak geworden, dat zijn maag alle voedsel weigerde en tegen den avond gaven ook zijn longen, in een korten snik, de laatste hap lucht terug. In zijn

oogen behield hij nochtans een zonnig beeld van een kleurig hofken, met fruitboomen en groentebedden, die zijn mond voor 't laatst, met een droeven plooi, toelachte.

Het was, sinds lange weken, de eerste rustige nacht van Jan Van De Casteele.

FRANS SMITS

[Verzen]

Wat zeiden me uwe donkere oogen?

Wat zeiden me uwe koude donkere oogen,
of wat ze wilden? - 'k weet het niet, nog niet...
- Maar in een zilvren schemer heeft bewogen
de verre vijver, waar mijn ziele in ziet.

Bleef 'k, wijl ik zweeg, te veel u de onbekende?
Toch, als een zware twijg, mijn wezen boog
voor uwe schoonheid, toen ze naar me wendde...
- en vreemde kwelling op mijn zinnen woog.

Maar niets uit u dat mijn vertwijflen stilde,
en niets dat nam wat mijn gemoed kwam biên.
- Wat zeiden me uwe donkere oogen? - 'k Wilde,
o, 'k wilde er toen mijn eigen zwakte in zien!...

Een Zomerdag

De stilte was in u als in het weidsche bosch,
daar 't middaglicht en 't droomend lommer samenweven
de beukfestoenen, 't mastgewaaier, 't eikgetros
van 't open feestpaleis, hoog boven ons geheven.
De stilte was in u. En 't rustte uw jong fier lijf
ter zonn'ge helling naast me. Lijk een bloemengarve,
die om en weer gerukt, gekneusd door 't wild bedrijf
van stormen, half gebroken ligt, met moede nerven
en flappe kroontjes elke bloem..., - en nu het licht
zijn kalme krachten giet, nog eens, om alle dingen
- die stil, zacht huivrend, haar, in heel haar schoonheid richt
weer óp, en schooner doet haar bloemen openspringen...
- zoo gij, in banden van vermoeidheid, dierbre pijne
na dezen nacht....

Uw lied was op uw lippen niet;
maar 'k hoorde het, onhoorbaar, door uw peinzen deinen;
ik hoorde 't in mijn hoofd dat ge aan uw borste hieldt
en in mijn eigen borst, in heel 't ontwaakte leven,
dat nu mijn leven was, met den gevonden schat
liefde, dien 'k houden kon naar 't zongegloor geheven!
Was 't u, was 't mij in mij het zwellend wellen, dat
in zwijgend zoet geweld, dronken te laaien lag?
- niet uitgeroepen roepe', in 't rijk gemoed gehouden,
maar dat de stilte hoorde en wist de schoone dag?
Was 'k niet een wonneharp gelijk, met fonkelgouden,
eindloos gespannen koorden, zingend in de klaart'?
En wringlend er door, in tengre rill'ge ranken,
alles van u in mij: - die wondring niet verklaard,

die teerheid niet bekend, het louter aarzelwanken
der liefderoze, wen ze rooder opengaat...
Alles, alles van u in mij, zooals mijn eigen
rijkdom van zeekre weelde, droom die stralend staat
voor mij, in volle werklijkheid, en dien ik hijgen
voel onder mijn gezoen, en in mijn armen hangen
me plettrend, leên aan leên, zwaar, zoo onzeglijk zoet...
- De stilte ons wiegde en wond in zijne onhoorbre zangen.
Ons liefde was als 't woud in kalmen zomergloed,
in volle heerlijkheid gemanteld en in rust.
En het verlangen zelf, zijn vlammenvleugels vouwde,
ter fleurge have thans, in goeden slaap gekust.
De zoenen op ons lippen sluimerden. 't Vertrouwde
geluk golfde over ons in geurge zonnigheid
over de wijde wereld, en uit de oneindigheid
voor ons geworden, nù, dees dagen van ons leven,
dees dagen als geen andre meer, voor u, voor mij,
voor beider ziele ontwaakt, van hoogtijd nu omgeven,
wij twee, het hart op 't hart, een man, een vrouw, ik, gij...
overgegeven gansch, vernietigd en verloren,
heel in elkanders macht, onweerbre teedre macht,
zwijgende vreugde-zee, daar elk gegolf geboren
het aanschijn nieuwer vreugde draagt in nieuwe pracht...

En stiller dan de stilte, en klaarder dan de klaart,
het enkel woord dat 'k hoor van uwe lippen glijden...

O zaalge heerlijkheid waar onze liefde waart...
o zonnestilte, o wereldlach, o zielewijdte...

1916.

Het Eiland

't Mysterie-eiland, aan de woelge wijdte ontrezen,
alwaar der dagen gang zijn dwalen landen deed,
en van een vreemde weerld de sluiering vergleed...
- zoo gij, die 'k naadren zie, in 't lichten van uw wezen!

'k Ga, waar 't gestraal me leidt, in wonderinge en vreeze,
door de een'ge heerlijkheid, die optuilt waar ik treed,
in immer nieuwgeboren schoon, dat 'k nog niet weet,
en mij 't geheim van ongenaakt geluk laat lezen...

En balsem kruide' en bloeme' en vruchten allerwegen,
't hangt al naar mijn verlange' in zwaren overvloed.
't Geluchte is van muziek en zingt mijn ziele tegen
zooals ze 't lang verwachtte en zij alleen bevroedt.
Ze erkent het onbekende en daarom ze is gekomen...

- O Gij, die geeft me uw liefde, uw schoonheid en uw droomen.

1916.

Nocturne

De zwarte loome zomernacht
daar zware fulpen geuren waren,
de nacht geurt als de wilde haren
van mijn schoon lieveken, zwart als nacht.

Met aaiende armen streelt de zoelt,
en zoent met bloemenmond het donker;
- in duizeldiepte is 't of ik zonk er
verlore' in zangenstorm gevoerd...

Onhoorbre storm der sterrenzee,
verstervend hier in purpren loover,
en in mijn dronken hart, zóo over-
weldigd, dat eindloos storremt mee!

Wijd-open groote kalme nacht,
die ziet mij aan met wondere oogen,
als van mijn lief, - de grondlooze oogen,
die wijden me in den weidschen nacht...

Onzeglijk zachte nacht, en stil.
En stil... - In mij alleen is 't jagen
van onrust, 't ongedurig vragen
van mijn verlangen week en wild!

Stroomende storm door mij - en pracht
van liefde is dit menschkleine leven!
En zoete waanzin die omgeven
wil héel den tijdeloozen nacht!

EDMOND VAN OFFEL

Door Noord-Nederland in het begin der XVIII^e^ eeuw (Uit het dagboek van een Hollandschen avonturier)

III

Onze reiziger zette het jaar 1701 in, op een onvermoed prettige manier. Warschau was destijds een stad, waar de beati possidentes op grootscheepschen voet leefden, en hun beste krachten vergooiden in de uitspattingen van pralerig en ontzenuwend zinvermaak. Dit was stellig niet om een wildzang als onzen Hollander af te schrikken. Wel integendeel: hij was niet afkeerig van de tastbare genietingen van het leven!

Van den 9^en^ tot den 13^en^ Februari woonde hij vier bruiloften bij, waar heldhaftig gepooid en gesmulhannest werd. De eerste was die van een zekeren Wairode Stralkowski, die niet minder dan drie dagen duurde. Daar werd hij binnengesmokkeld, dank zij het gebruik, dat bij dergelijke gelegenheden ook het gevolg der gasten werd uitgenoodigd. '..daer waeren soo veel masqueraden dat het grimmelde, die tot des morgens toe dansten, en hoewel datter geen wijn in Poolen wast, soo hadmense hier overvloedig, als franse rinssche, hongarische en italische malvosij, die daer door de Armeners over den Pont Euzin gebragt wort, en ik verwonder mij datse nog soo goet was.' (f. 27.)

Den 9^en^ was hij op een andere bruiloft, waar het niet minder vroolijk toeging en '...daer onse kakebeenen wacker wat te doen hadden, ende voeten blij dat sij heilig avont kreegen, want 's morgens vontmen de solen en pollevijen door 't huys gesaijt' (f.30.)

Den 10^en^, 11^en^ en 12^en^ was het telkens opnieuw en opnieuw in grasduinen gaan.

'...Dit alles behaegde mij wel maer haer saussen kon ik int

eerst geen smaek in krijgen. Sij hebbender vierderleij: een geele, die sij maken met saffraen, een witte met room, een grauwe met uijen en een swarte met pruijmesap gemaekt, daersij veel suijker, peper, caneel, gengber, nagelen, muscade, kappers, oliven, rasinen en corinten indoen. Selfs tot de vis eeten sij met soo een swarte saus waerdoor sij veel specerijen en kruijt verconsumeeren. Die hier op een maeltijt of bruijloft etc., komt, moet sijn eygen mes, vork en lepel meede brengen, want daer wordender geen op tafel geleit als bij ons, en wanneer al de gasten aen tafel sitten, wort de huisdeur geslooten, dewelcke niet weer geopent wort, om wat oorsaeck het ook sij, als na den eeten, uyt vrees datter anders iets door de bedienden der gasten mogte gekaept worden, daer eenige exellente meesters in sijn. Rontom de tafel is een stuk linde aen het tafellaken vastgenaijt, of op eenige plaetsen met bantjes gebonden 't welk dient om de handen aen te veegen. Wanneer sij aen tafel sitten en eeten, snijt elk een de helft van sijn broot, dat ontrent als twee wittebroden is, hetwelk hij neffens een goet bort met vlees aen sijn knegt die aghter hem staet om te passen, geeft, en twelk sij soo al staende weg achter haer meester op eeten. Soo de meester twee mael drinken eijst, brengt hem sijn knegt viermael en drinkt de rest moijtjes uijt sonder het glas eens te spoelen, en soo de meester sijn knegt soodanigh niet en tracteerde, sou die geen die hem genoot heeft het voor een afront op neemen, en het is niet raers dat men siet groote heeren met haer bediendens eeten. Selfs de koninck als hij op reis is, laet sijn edellieden, pages, ja selfs die hem in sijn camer dienen, al aen sijn tafel eeten, anders soudense strax seggen dat hij den adel verachte. Haer bruyloften kosten veel gelt en duiren drie agter eenvolgende daegen, in allen overvloet. Elke vrouwspersoon heeft ten minsten een half dosijn glasen met wijn voor haer staen, die men haer op de gesontheeden van d'een of d'ander gebracht heeft. Maer dewijl haer sedigheit en eerbaerheit niet toe en laet deselve uittedrincken, alleenelijck de lippen daer aen settende, soo gebeurt het meest, dat in deese confusie de helft wel in de schuttels en overde tafel gestort wort. De tafel opgenoomen sijnde, beginnen de outste senateurs, of de voornaemste van 't geselschap, met de oude dames te danssen, 't welck in 't begin wel een processie van geestelijcken schijnt te weesen, so modest, soetjes en sagjes gaet dat rontom, al aghter

malcander, maer een weijnig daer na beginnen sij te springen en te draijen als jonge meijssens. Den anderen dagh brengen de gasten haer geschencken aende jong getroude met eenige complimenten en geluck wenschingen verselt, waer op door een orateur, die neffens de getroude staet, distinctelijk en daer na int generaal gedankt en geantwoort wort. Den derden dagh wort de bruijt van de jonge bruijlofts gasten onder 't geluijt van trommelen en trompetten, hautbois, bassen en violen etc., eerst nade kerk en daer na den bruijdegom tuijs gebragt, alswanneer men daer een groote maeltijt bereijt vint, gevolgt met een bal en alles wat de gasten kan vermaken. Als het dan op een na bet gaen komt, moet de bruijt wel wacker krijten, ofse wil of niet, anders soudense seggen dat er geen eer of schaemte in en was.' (f. 30-32).

Wij kunnen den auteur gemakkelijk gelooven, als hij zegt dat hij van heel zijn leven zooveel vermaak niet heeft gehad als dien winter. Hij had overal vrijen toegang, dank zij de pages met wie hij op vertrouwelijken voet scheen om te gaan. Zoo was hij habitué van de Opera en Fransche comedie, die voor den koning speelden, en vierde carnaval op de redoute aan het hof, waar het al even gek toeging als elders en bijna op dezelfde wijze. Hij kwam eveneens enkele malen op het koninklijk slot Mariville, '...alwaer den coninck met sijn hof vermasquert de ring staken, met de spies wierpen, met de boog schoten, en allerhande ridderlijcke exercitien deeden. Het park was met een afschutsel gemaekt, in welk afschutsel, tussen in veele schoone piramiden en vergulde beelden gevoegt waeren. Op ider sijde was een balcon voor de dames gemaekt, die seer kostelijck met tapijten en allerhande noodige vercierselen opgetoijt waeren. Rontom het park, stonden de guarde te peert gerangeert, die op elke prijs die der gewonnen wiert een brave salve gaeven, en lustich op lieten blasen. De coninck won meestendeels de hoogste prijzen.' (f. 33.)

Maar maag en beenen zouden niet bestand geweest zijn tegen zoo'n aanhoudend fuiven, had hij niet tot verademing nu en dan een plechtigheid gekregen van minder vroolijken aard. Zoo woonde hij in de St. Jans kerk de teraardebestelling bij van een aanzienlijk personage, met name een Starosta.[15] De uitvaart

(15) Poolsch edelman, die een leengoed bezit.

geschiedde er ongeveer zooals in West-Europa, met enkele teekenende verschillen. De kist wordt op een wagen met zes paarden geplaatst; voorop gaan de geestelijken, en het volk met brandende kaarsen '...daer na volgen drie mannen te peerde, de eene heeft de sabel, de andere de strijthamer, en de derde de lance of hantspies van den overleeden... Als den dienst uit is, rijden de geseijde drie mannen op een volle galop inde kerk en breecken hare wapens teegens de kist, dan gaen se weer na huijs, alwaer dan een groote maeltijt is voorde vrinden en de geestelijcken, dewelcke sich daersoo lang met den beecker troosten tot datse na malcanderen tasten. De voornaeme dames dragen rouw met heel grofswart laken, en linden soo geel als taen. Van hoe grooter staet, hoe groffer dat het laken en linden is.' (f. 34.)

Warschau werd in dien tijd zeer onveilig gemaakt, door een zwerm zoo berooide als rumoerige studenten en door een regiment baldadige dragonders, die in de voorsteden waren gehuisvest. Bij klaarlichten dag 'neemen sy de luyden de mutsen, hoeden, paruycken en hulsels van 't hoofd of snagts in de huijsen breeckende en moordende.' (f. 36.)

Onze reiziger had ook een nacht met zoo 'n paar moeskoppers af te rekenen. Toen hij na een bezoek in de stad huiswaarts keerde, werd hij door twee dragonders overvallen. Zijn hulpgekreet baatte tot niets. Niemand zou het hebben gewaagd zijn deur te openen en zelfs de schildwacht, die voor het slot stond, nabij de plaats der aanranding, kroop benauwd in zijn huisje. De twee bandieten bonden hem de handen op den rug, en sleurden hem onmalsch over de straatkeien, toen onverhoeds hulp kwam opdagen. Twee pages en een lakei van een Franschen ambassadeur, opweg naar het slot, waar hun meester bij den koning zijn opwachting maakte, joegen de niet weinig onthutste dragonders op de vlucht.

Op witten Donderdag had bij de gelegenheid in de St. Janskerk een plechtigheid bij te wonen, waar hij met verbazing den ruwen eenvoud gadesloeg van het Poolsche volk, in de losbandige uitspattingen van een nog middeleeuwsch zinnebeeldig mysticisme.

'...Sij hadden booven int gewulft vande kerk een ijseren rinck daer een lang touw deurstak, waer aen sij een stroo man met apostels clederen en een rooden baert, vertoonende

Judas, gehangen hadden, tot gedagtenis dat hij onsen Heere Cristus verkogt hadt, denwelcken sij wel een uijr lang op en neer haelden. Inde kerk waeren wel een paer duijsent jongens, alle met stocken gewaepent, daermede seer fel onder een verbaest geroep opde steenen slaende. Op 't lest lieten sij hem van booven neer vallen. Doen teegen de jongens aen 't slaen, trekken, tornen en scheuren, elk om een deel te hebben. Doen sij hem kleijn genoegh gemaekt hadden liepen sij alle de kerk uijt, elk sijns weegs, d'een hier d'ander daer doorde stadt, goijende en bonsende met steenen en stocken opde deuren. Daer na maekten sij over all inde straeten de gansche stadt en voorsteeden deur, groote vuijren, daer sij de stucken en brocken, van deesen geplunderden Judas verbrandeden. Kortom sij maekten der soo een allarm bij dat ik haer met al de bagagie wel twintich mael op den blokbergh wenschte.' (f. 37-38.)

In dezelfde kerk, woonde hij den 26^{en} Maart, een vertooning bij van de Passie Christi, die sterk herinnert aan onze middeleeuwsche mysteriespelen, en waarbij de studenten optraden als spelers. Het groote altaar in het koor was 'opgetoijt met allerhande tapijten en perspectiven,' en alles saemgenomen, zegt de auteur, was het 'waerdig om te sien.'

Tijdens de vasten sloeg de geestdrijverij gemakkelijk over tot razernij. De geloovigen hielden dan optochten en processiën, waarbij zij zich zoo ongewoon aanstelden, dat men hierbij onwillekeurig denkt aan de beruchte flagellanten uit de 13^{e} eeuw. Zij zijn dan '...alle in linden bekleet en soodanig bedekt datse onmogelijk te kennen sijn, dewelcke swiepen met harde knoopen in haer handen hebben. Inde kerk coomende knielen se twee an twee, en op het leesen vande mis en opheffingen des auwels, ontblooten sij seer behendich de rug, haerselven soo fellelijck geesselende dat het bloet haer pisselings de rug afloopt.' (f. 38-38^{r}

De schrijver wijdt nu enkele bladzijden aan de geschiedenis, de aardrijkskunde en het politiek leven van het Poolsche rijk. In opzicht van betrouwbaarheid en oorspronkelijkheid verdient dit gedeelte minder de aandacht, en mag derhalve liefst worden weggelaten. De typische bijzonderheden daarentegen, die hij ons geeft over de zeden, het karakter en de levenswijze

van het volk, vormen een vrij volledig beeld van de toenmalige Poolsche maatschappij.

‘Daer sijn veel edellieden in Polen dewelcke seer kloecksinnig sijn en door ver reijsen, kennisse van veel uitheemse spraken gekreegen hebben. Sij sijn robust van leeden, van middelmatige gestalte, meest blond van gesigt met wat root vermengt, beminnende de studie. De vrouwen sijn redelijck wel gemaekt, beminnende de vreemdelingen. Sij hebben dat met de andere Noortsche volckeren gemeen, datse veel eeten en drincken. Den overvloet houden sij voor een deugt ende de soberheit, voornaementlijk in compagnie, voor een bedekte boosheijt, waer door het dan meenighmael gebeurt dat haer maeltijden en bij een comsten met questie eindigen, daerse dan malkander met haere sabels en strijthamers neus en ooren afhouwen, en die veel litteeckens in sijn aangesicht heeft, wort voor een van de braafste gehouden. Sij reisen gaern, voornamentlijk den adel, en konnen de koude, hitte en honger gemackelijck verdragen. Sij sijn stilswijgende en spreken weinig, behalve als sij occasie hebben om haere natie te verheffen, want vol goet gevoelen en impressie van haerselven, misprijsen en laeken sij alle 't geene dat met haere seden en manieren van doen niet over een comt. Wilmen haer welkom sijn soo moet mense flatteeren en prijsen, soo dat men al van haer [can] krijgen wat men begeert. Sij houden in 't generael veel van gelt, maer die haer kent geeftse niet meer als hij quit wil weesen, want daer sijn geen soo laege onderwerpingen, die sij niet in 't werck stellen, om wat te leen te krijgen, en spreekt men haer daer na daer om aen, konnen sij wel fijntjes met een statige tronie antwoorden: Ick heb al te veel moeiten moeten doen, om het te krijgen, souw ik het nu alreede weerom geeven; soo dat sij malcanderen niet veel leenen als onder sufficant pant tegens 19% welcken intrest door s'lants wetten gepermitteert is, en soo de verpande goederen binnen drie jaer niet ingelost worden, soo mag hij, diese in handen heeft, deselve verkopen. Meest alle de Polen, ja selfs 't gemene volk laeten haer kinderen Latijn leeren, en veele edellieden spreecken behalven de Sclawakse of Sclavonische tael die haer als aengebooren is, goet frans, duijts en Italiaens.’ (f. 45-46).

De adel is prachtlievend en gesteld op weelderige kleeren, die evenwel berekend zijn naar het onguur klimaat.

‘Sij dragen alle geele of swavel couleurde laersjes met ijsere polvijen als een halve maen en een met bont gevoerde muts, eenige ront, andere met vier punten. Haer vesten sijn met kostelijcke sabels vellen gevoert die tot op de kuijten gaen, ja daer sijn van die voeringen die duisent rijxdaelders kosten, maer men sietse niet veel als op de rijxdaegen of grote feesten. Sij gebruijcken anders geen linden aen haer lijf als hembden, en eenige ook onderbroecken. Het haer is rontom 't hooft tot booven de ooren afgeschoren. Sij scheeren haer baert, maer laeten de knevels wassen; eenige hebbense soo vervaerlijk groot, dat sijse agter de oren strijcken, soo dat imant die 't niet gewent was daer wel van verschricken souw. Sij gaen altijt met haer sabel opsij, en hebben een hovaerdige gang.’ (f. 47)

Aan het uiterlijke onderscheid van menschen met blauw bloed en de niet adellijke standen wordt streng de hand gehouden ‘...deese durven geen geele laersjes draegen, maer wel blauwe, roode en andere verwe.’ (f. 47^{r})

Ook de voedingswijze heeft de schrijver met belangstelling gadegeslagen. ‘Sij ontbijten 's morgens niet, maer eeten een warm bier met eijeren, kaes, witte broot, suijcker, olij, en veel gengber gekookt. Sij eeten tot hare spijse seer weijnig broot, hoewel het niet geschiet om het cooren te sparen, datter er soo overvloedig is, dat sij een goet gedeelte van Europa daarmede spijsen. 's Winters drinken sij, hoewel se 't juist somers ook niet versmaeden, grooten glasen met starke brandewijn en een handvol gestoote peper daer in, en eevenwel werden sij daer niet soo ligt dronken van, als wij hier te lande wel van wijn, want de koude doet de dampen verdwijnen, en beletse in 't hoofd te stijgen. Selfs eenige seggen dat haer deesen drank nootsakelijck is, om de natuirlijcke warmte te onderhouden.’ (f. 47^{r}-48)

Voorts krijgen we enkele bijzonderheden over de behuizing, waarvoor de Polen nog altijd bij voorkeur klei en stroo gebruikten. Wanneer zij zich tegen een dikwijls voorkomenden inval van Turken of Russen hadden te verzetten, brachten zij eerst hun kostbaarste bezittingen in veiligheid, waarna zij hun woning in lichterlaaie lieten opgaan. Dan vergaderden zij op een gebruikelijke alarmplaats alvorens den vijand het hoofd te bieden.

De beschrijving van het karakter van den Pool is vrij opper-

vlakkig. Daaruit blijkt enkel dat hij een laag-bij-de-grondsche opvatting heeft van het leven, en veel houdt van uiterlijk vertoon.

'Sij sijn veel eer quistgoedig als milt, welck gebrek sij vergrooten met veele gasterijen, kostelijcke en overdadige maeltijden en schenkaedges, en hoe wel men der niet veel geslagen of gemunt gelt vint, soo isser dogh een groote meenighte van allerhande silverwerk maer van een sleghte qualiteit. Sij onderhouden veel dienaers, ja men sal geen Naivode Starosta, bisschop of paltsgraef door de stad of op de reijse sien, of hij sal ten minsten twintig a dertig, ja eenig meer dienaers, alle te peert bij sig hebben, en deese dienaers dienen haer al gratis, alleen op hope van eenig beneficie, of ten minsten goede voorspraek aenden konink daer toe, te verkrijgen. Sij sijn glorieux op haer paerden en wapenen, en men sal heel weijnig edellieden sien of sij hebben het tuijg en de zadel, alles met silvere platen, netjes gewerkt beslagen, hoewel se op haer klederen niet seer sindelijck sijn. De dames en juffrouwen gaende wandelen hebben haer knegts vooruit en worden van haer dienstmaegden en kamerjufferen gevolght. De burgers vrouwen siet men ook selden sonder een paar meissens agter haer, ende praght is soo groot dat de dames selden uitrijen, als in een coets met ses paerden, al mostense maer twee huijsen verre sijn. Sij bedienen haer van cleine dwerghjes om haer sleepen te draegen. Sij sijn wijs en deugtsaem, en de lightveerdigheit niet soo seer onderworpen als wel in andere plaetsen, (hoewel het eevenwel geen schande is voor een vrouwspersoon, twee drie kinderen gehadt te hebben eerse trouwt) ongeagt datse eeven soo veel vrijheit hebben als hier te lande, en een g[et]rouwde vrouw hoe arm datse ook is, sal geen andermans kinderen suijgen, en de grote dames souden seer verleegen sijn sonder de Duytse minnes. Teegenwoordigh sijn al de hoofsche dames op sijn frans gekleet, seedert dat den koninck Jan Sobieski Madame de Béthune uit Vrankrijck trouwde.' (f. 49-80^{r})

Hielden de Polen van een zoopje, zij hadden ook een zwak voor.... snuiftabak! Daarover een grappige anecdote, die ik voor rekening van den auteur laat. In elk geval, se non è vere, è ben trovate. Hij zou te Warschau een edelman hebben gekend, 'die voor deesen in een koets met ses paerden hat gereeden en nu soo arm was als Job, alleen door het snuijven van

Spaense snuijftabak, alsoo die daer duir is van 12 tot 24 Rijksdaelders 't pont. Hij had een grooten hoorn als een constabel op de sijde, daer sijn snuf in was, waer uit hij dan omtrent een halve tinne leepel vol op de hant schudde, en dat was maer voor een neusgat. Men meet hier bij af, of hij een kleijne neus moet gehat hebben.' (f. 52)

De toestanden op het platteland waren destijds nog volkomen middeleeuwsch en bieden een eigenaardige overeenkomst met onze maatschappelijke inrichting in de XII^{e} eeuw. De edellieden waren de eenige en machtige bezitters; hun rijkdom werd geschat naar het aantal hoorigen, die voor hen werkten, 'want alles wat sij (de boeren) samen konnen schraepen is voor hen.' Zij waren het onvoorwaardelijk eigendom van den heer. Zij mochten hem maar in één enkel geval verlaten, namelijk om priester te worden, hetgeen hun stoffelijke toestand hun maar zelden toeliet, en veelal door den heer werd verhinderd door hen vroegtijdig tot huwen te dwingen. Wanneer een heer een lijfeigene verkocht, werd deze in zijn nieuw midden ondergebracht in een 'quaet huysje van hout' dat door de andere boeren werd opgeslagen. Men gaf hem daarbij twee bouwpaarden, een koe, eenige hoenderen en ganzen, en levensvoorraad voor één jaar. Na dit tijdsbestek moest hij met zijn gezin vier dagen per week voor zijn meester arbeiden. 'Daer sijn boerevoogden, die met goede stokslagen doen arbeiden, die geene die haer te luij schijnen.'

Dit belette evenwel niet, beweert de schrijver, dat de boeren zich met berusting in hun lot schikten, omdat zij verzekerd waren tegen den honger, nooit aan de mogelijkheid van hun vrijwording hadden gedacht, en onbekend waren met de toestanden in den vreemde. Hun leven was een aaneenschakeling van ontberingen en zelfs de kinderen sliepen 'op een bank of op plancken sonder bet of stroo.'

Wanneer een heer vee of cerealiën wilde van de hand doen, liet hij dat naar Dantzig brengen. De voorraad werd op lange schepen zonder zeilen met 20 à 30 roeiers vervoerd, en alles saam, schip en goederen, werd verkocht, omdat de terugkeer langs den waterweg wegens de strooming onmogelijk was.

Over Litauen bezorgt ons het handschrift niet minder bijzonderheden dan over Polen. Economisch was de overeenkomst tusschen beide streken zoo groot, dat we de passage met

betrekking daartoe, aanzienlijk inkrimpen. Wat evenwel de zeden betreft van dit ruwe volk, krijgen we hier een pittoreske bijdrage tot de folklore.

Het volk leefde van de opbrengst van een weelderigen landbouw. Vilna was het centrum, waar de heele handel convergeerde. De Polen hadden voor de inwoners enkel een zoo hartgrondige als ongeveinsde verachting over. Dat land liep als 't ware over van honig en mede. De inwoners moesten in 't drinken voor de Polen niet onderdoen. Zij kunnen zich zoo ‘droncke drinken datse rollen, waer toe het dansen dat een gedurig omdraijen is, het hooft doende suijselen, veel contribueert.’

De achterlijkheid van de huisvesting alleen schetst de barbaarschheid van dit half-wilde volk. De edellieden woonden in gore krotten, terwijl de boeren met gezin, huisraad en dieren bijeenhokten in gewone holen ‘daer boven een gat, voor schoorsteen dienende, in is. Midden in dit kot leggen sij haer vuijr, en voorts legeren sij alles wat sij hebben daer rontom, paerden, koeijen, ossen, schapen, varkens, gansen, hoenderen, eenden, hooij en stroo, potten en pannen en al haer bagagie, kortom menschen en vee en 't heele huijsraet door malkander, 't welck dan ook vervolgens soo een barbarische en dol geluijt, en samenstemmende musik maekt dat het hooft al seer doet alsmen der ontrent comt.’ (f. 56-57).

Kortom, de inwoners waren ‘grof en boers’, woest, handgauw en overgegeven aan slemperijen en liederlijkheid. Zij moesten vijf dagen voor hun heer werken; Zondag en Maandag mochten zij voor zich gebruiken. Over huwen en sterven is het volgende vermeldenswaard.

‘Alsser imant trout brengen sij de bruijt bij een groot vier en wassen haer de voeten in een groot becken, met welck water sij daer nae de bruijts bed besproeijen, als mede al het huijsraedt. Daer na wrijven sij haer de mont met honig, en binden haer de ogen toe. Dan wert se ront om 't huijs gebragt. Voor elke deur hout mense staen, en doetse met de linker voet drie mael stampen. Dit gedaen komt de paep en segent de tarw, rogge, garst, erreten, boonen etc., twelck sij aen alle de deuren van elx een hantvol gestroijt hebben, daer bij eenige woorden sprekende van deesen inhoudt, dat de bruijt noijt iets van 't bovengenoemde gebrek sal hebben, en eeven soo als dat saet sal vermeenichvuldigen. Als 't tijt is om na bet te gaen, vallen

haer de vrouwen op het lijf en snijden haer 't haer af, en setten der dan een seeker hulsel op, dat sij soo lang of ten minsten als 't versleeten is diergelijk dragen moet, tot dat sij een soon geteelt heeft, en tot die tijt worden sij nog niet onder de vrouwen gereeckent. Dit gedaen, brengen sij se al stotende, slaende en kijvende in de camer daer de jonge man te bet leijt en leveren haer aen hem over eeven als mende misdadige aende justitie doet. Alsser imant gestorven is, soo kleeden sij hem met sijn beste kleederen en setten hem op een stoel drinckende op sijn gesontheijt en goede reijs, tot datse uit de oogen niet meer sien konnen, hem ondertusschen vragende, waerom hij gesturven is, of hij geen vrouw na sijn sin had, of geen goet, kindren, koeijen, schapen en paerden genoeg hadde etc., op elck artijkel dan herhalende: waerom benje dan gesturven? Soo het een vrou is, geeft mense een naelde en draet inde handt, en soo 't een man (is), een der instrumenten die hij in sijn leeven meest plag te gebruijcken, haer met een laken om den hals speldende als of men hier iemant wou scheeren. 't Geselschap maekt dan wondere kuren, houwende met haer sabels doorde lught, en besweeren de duijvel inde hel te vertrekken. Dan leggen sij den dooden in de kist, en geeven hem wat broot, vleis, bier en eenig geldt meede om hem daer meede op de reis te behelpen, en stolpense hem onder de kluiten. Wederom 't huijs comende isser een groot gastmael bereit, daer sij dan van nieuwen of op weer lustig vrolijck sijn. Elk een smijt een stukje vleis onder de tafel seggende dat den overleedenen dat daer comt op eeten. Naden eeten neemt de paep, die over al bij is, een besem, en veegt selfs de camer uyt, en goijt uyt de vensters sooder sijn, anders uyt de deur, alles wat hem inde wegh is, doende al veegende eenige gebeeden, en besweerende des overleedenens geest als nu wel gegeten en gedroncken hebbende, te vertrecken.' (f. 57-59).

Hier weidt de auteur vrij omslachtig en trekkerig uit over den politieken toestand van Polen. Wij weten dat dit koninkrijk omstreeks die jaren aan den vooravond was van zijn ondergang. De te groote onafhankelijkheid van den adel, waaraan de schrijver ten onrechte de hechtheid van den staatsvorm en de machtsuitbreiding van het rijk toeschrijft, zou den nog schijnbaren samenhang in gevaar brengen, en de oorlog met Zweden moest middellijk tot de verdeeling leiden. Zoo groot

was de macht van de edelen, dat zij beschikten over alle openbare ambten, gerechtigd waren zelf den koning te kiezen, de raden en de ministers aan te stellen, de wetten te maken en ze te breken als het hun goeddacht. In tijd van oorlog moesten ze niet langer dan zes weken onder de wapens blijven, en moesten niet verder dan drie mijlen buiten het rijk gaan. Zij hadden bovendien het recht van leven en dood over de boeren. Onder hen waren er evenwel, die aan lager wal geraakt, de gemeenste bedieningen waarnamen als van kok, koetsier, palfrenier. Er waren er zelfs die achter den ploeg liepen met de sabel opzijde.

Voorts heeft de schrijver het over de macht van den koning, die zorgvuldig langs alle zijden was ingeperkt.

Op godsdienstig gebied heerschte in het toenmalige Polen groote vrijheid; men trof er dan ook een mozaïek van secten aan van alle kleur: Trideïsten, Picarden, Arianen, Adamianen, Hussieten, Anabaptisten, Arminianen. De Joden waren er talrijk en verspreid door het gansche rijk, doch meestal gevestigd op het platteland. Op hun toestand kon men het wijze gezegde toepassen: Jedes Land hat die Juden die es verdient! Zij genoten een groote vrijheid, die voortreffelijk gebruikt, de gemeenschap ten goede kwam.

De geestelijken stonden er in hoog aanzien, voornamelijk de monniken, ‘omdat sij alle de priestelijcke foncties meest doen door de nalatigheit der papen, en soo deese geestelijcke wat modester in haeren ommegank en soo overgegeeven niet waren aen allerhande debauches, gaende met ider sonder onderscheit, niet alleen in kroegen, maer selfs in infame plaetsen, soudense nog wel meer geërt en geagt sijn. De Poolen sijn int generael seer devoot. Als haer heilig sacrament opgeheven wort, slaense sig selfs soo wel mannen als vrouwen met braue toegenepe, vuisten digt in 't aensigt, en op de borst, slaende met haer hoofden teegen de muijren, stoelen en bancken als ook op de vloer dat het klapt.’ (f. 80^{n}).

Na dit hors d'oeuvre over Polen, dat een aanzienlijk gedeelte van het handschrift beslaat, en waarvan de uitvoerigheid te rechtvaardigen is door het lange oponthoud van onzen reiziger te Warschau, begeven we ons met hem opnieuw op weg.

FREDERIK LYNA

Hollandsche Letteren

Ik kende Charles van Iersel niet. Einde 1924 verschenen te gelijk drie boekdeelen van hem: *Izdubar* en (in twee bundels) *Tamara Nasarowa* (Van Dishoeck, Bussum). Zij dragen den stempel van een onmiskenbaar, groot talent, dat nog wel aan stevigheid, zelfbeheersching en maat zou moeten winnen, maar de mooiste hoop toelaat. *Izdubar* is een prachtige voortoovering: het oude Babylon, met zijn macht en zijn weelde en zijn vreeselijke, geheimzinnige goden, een fantastisch verhaal van liefde en zinnelijkheid, goedheid en heerschzucht, bloed en dood, met, als einde, een nog vage troost na een noodzakelijke, lange beproeving. Wat vooral bekoort is het breede, kleurrijke der tafereelen, de innige vermenging van werkelijkheid en droom, het geweldige, bijna epische der visie. Het is romantiek, gelouterd door al hetgeen latere schrijvers hebben aangeleerd aan betere weergave: plasticiteit en impressionisme, draagkracht en wonderbare diepte van het proza. Soms denkt men aan Flaubert, maar Flaubert is de meester, die stof en taal beheerscht al is de vertelling voor den lezer van het 'historietje' dan soms zwaar, want zoo kalm voortschrijdend in zekeren gang. Van Iersel werd beheerscht door de prachtige stof, in een lyrischen roes heeft hij die bezongen... maar er is soms een overdaad aan woorden, een verwringen der volzinnen, die den indruk niet geven van zuivere schoonheid. Invloed van Couperus is merkbaar, met ook de gebreken van Couperus: het opgeschroefde, tóch gewilde en dus levenlooze daar waar de innerlijke stuwkracht niet meer aanwezig was.

Het verwondert dan, juist daarna van denzelfden auteur den lijvigen roman *Tamara Nasarowa* te lezen. Stof en uitwerking zijn gansch verschillend. De schrijver speelt als het ware met zijn onderwerp, zoodanig beheerscht hij het; soms hernieuwt hij - men voelt, al glimlachend - de oudste grepen der romantechniek. Hier wordt de geschiedenis verhaald van een Russische danseres, geschiedenis vol realisme en tevens met die wonderbare menschelijkheid, waarvan de Russen en vooral Dostoïevsky zulke pakkende uitdrukking gaven, menschelijkheid die uit de werkelijkheid straalt en deze sublimeert, die echter het leelijke en het baatzuchtige in het leven scherp waar-

neemt en gispt met een raken humor. Er is ook dit merkwaardige, dat de menschenziel er in verschijnt als een slagveld vol tegenstrijdigheden, als een groot, nooit volkomen verklaarbaar problema, en dus aandoet als een mysterie. De waanwijze psychologie volgens Bourget schijnt hierbij wel klein. Nieuw echter is dat inzicht niet, vooral de Russische literatuur gaf het ons prachtig te kennen, maar het is wel feitelijk iets nieuws in onze letterkunde. Bovendien trekt in het boek ook aan de heldere, wijze kijk op het leven, het mooie verstaan van de essentie der kunst, het stille, zuivere, ruime begrijpen dat heel zelden bij een jong schrijver te vinden is. Ook het kader van het verhaal - Duitschland en Amerika - brengt ons buiten het toch zoo bekende. Een aanmerking echter. Uit een oogpunt van taal is deze roman zeer oneven. Het begin heeft de gewrongenheid van sommige deelen in *Izdubar;* schrijver schijnt zulks systematisch aan te wenden, eigenlijk eenvoudige dingen te willen weergeven door al te lange, ingewikkelde volzinnen - twaalf lijnen en meer, met het werkwoord gansch op het einde, - die een enkele maal tot herlezen verplichten. Juist die gewrongen volzinnen komen voor op plaatsen, waar het verhaal moeilijk vooruit geraakt: men voelt er een strijd met het woord, die niet meer te merken is in de goede deelen. Met benieuwdheid kan het volgende werk van Van Iersel worden verwacht; met *Izdubar* en vooral met *Tamara* is een bijna ongetwijfeld groot schrijver zijn loopbaan begonnen.

Na Van Iersel Jan Eigenhuis bespreken is nogal paradoxaal. Eigenhuis' laatste roman *De Dijk* (Van Dishoeck, Bussum, 1924) heeft, zooals de overige werken van dezen reeds sedert lang schrijvenden auteur, toch niets van *Izdubar's* pracht en overdaad, toch niets van *Tamara's* levensinzicht en gedachtenrijkdom. Naast Van Iersel vooral is Eigenhuis wel àl te sober, zelfs houterig; zijn verhaal steekt ineen als een goed schoolopstel van langeren adem en doet denken aan auteurschap als een stiel, waar niet wordt opgegaan in het werk. Want geestdrift is wel niet een van Eigenhuis' eigenschappen en een groot schrijver is hij niet. Een degelijk schrijver is hij wel; wij interesseeren ons in den bouw van den dijk en in de soms raak geteekende menschen en kustlandschappen van Bretanje, wij voelen het lijden en de wilskracht mee van ingenieur Van Vaerendonck. Maar van zulk een boek met de soms schoolsche beschrijvingen, met herhalingen van buiten-af die moeten een climax aanbrengen en er eigenlijk slechts onhandig aan herinneren, dat een opgeruimd werker als Van Vaerendonck een diepe smart wil doen vergeten - van zulk een boek kan niet worden gezegd, dat het werkelijke schoonheid brengt, onzen innerlijken rijkdom vermeerdert en... dat het er eigenlijk noo-

dig was. Maar dat komt hier op neer, dat er te veel geschreven wordt, dat het letterkundig veld wordt overwoekerd door verdienstelijke amateurs, dat onze tijd een mangel heeft aan echt kunstenaarswerk en het ‘procédé’ zulks nooit heeft geleverd. Intusschen staat het boek van Eigenhuis, juist om die nuchtere handigheid in het ‘procédé’, veel hooger dan ettelijke Hollandsche en vooral Vlaamsche romans, die toch met lof onthaald worden.

Een prachtig werk in den vollen zin van 't woord is Herman de Man's *De Eenzame* (N.V. Prometheus, Den Haag). De Man, een der meest belovende jongeren, begint hier een reeks vertellingen elk met een verschillend onderwerp maar met als algemeene kern, de eenzaamheidsgedachte. In een vorige kroniek (*De Vlaamsche Gids*, XIII, 1, blz. 47) werd gewezen op een andere behandeling van hetzelfde gegeven. De gedachte is niet nieuw, zooals altijd komt het er op aan, hoe ze werd uitgewerkt. *De Eenzame*, eerste boek der reeks, verhaalt van Hubert Montijn, den mismaakte, den aristocraat naar geest en gewoonten, die geen diep meeleven vinden kan en in sereene berusting zijn stil bestaan voortzet. Een werk vol teederheid, vol meevoelen, vol allerfijnste schakeeringen met lichte, als schuchtere toetsjes aangegeven. De geschiedenis van het teringlijdende Jodinnetje en haar liefde voor Hubert Montijn is iets kostbaars voor onze literatuur. Het gansche boek is een rijkdom van atmosfeerkunst, met de liefde voor het landschap, de liefde voor bloemen, de stille voornaamheid van een Oud-Hollandsch stadje, en dat alles weergegeven met zulk een directheid, dat geen enkele volzin levenloos blijft. De Man heeft een buitengewoon talent als beschrijver. Men vergelijke een beschrijving van een onweer in *Izdubar* (wat overdadig), in *De Dijk* (conventioneel) en in *De Eenzame:* hier wordt het eigenlijk oude motief hernieuwd met de soberheid en stevigheid van een echt schilder. Dankbaar ben ik, dit boek te hebben genoten, en hoopvol verwacht ik de aangekondigde *Hortensia* en *De Verbitterde*.

* * *

P.C. Boutens heeft bij Van Dishoeck een smaakvol bundeltje uitgegeven: *Alianora*, ‘spel van het huwelijk van Reynalt van Nassaw, Hertog van Gelre en Alianora van Engeland.’ Het is de tekst van het gebarenspel, in 1910 te Leiden opgevoerd; de beschrijving van die openlucht-vertooning doet denken aan iets eenigs en van de hooge kunstwaarde er van geeft deze tekst alleszins een heerlijk vermoeden. De drie ‘handelingen’ vormen als een drieluik: bruiloft, ontrouw,

verzoening hebben een dramatische eenheid en bestaan hier uit enkele zangen, die, geschreven in oude ofwel in moderne taal, prachtige brokken lyriek zijn, vol geur van den tijd, en tevens met Boutens' eigenaardigheden: dien wonderbaar wijden echo en dat louteren van het gewone, buiten tijd en ruimte.

Een bijzonder smaakvol uitgegeven bundel is de op honderd exemplaren verschenen *Zilveren Paarden* van Hugo A. van Mens (Masereeuw en Bouten, Rotterdam, 1924). Papier, druk, bandversiering en houtsneden maken het uiterlijke alleen reeds tot een kostbaar bezit. De inhoud, proza en verzen, is van niet ongewone waarde. Niets schijnt me bekoorlijker dan het ‘ontdekken’ van het Zuiden door een Noorderling. Bijna altijd gaat ze gepaard met een intense geestdrift voor het kleurrijke oppervlakkige evenals voor het diepe innerlijke, bijna altijd is ze als een herleving, waar de dichter nog lang nadien met weemoed aan terugdenkt. Hier echter doet ze ons aan als in een droomenwereld, het felle licht is verdwenen en de schrijver spreekt enkel van nachten, van het zinnelijke, zwoele, overrijpe, ontzenuwende der nachten van Provence, zooals hij die in zijn soms pathologische omstandigheden doorleefde. Of in zijn verzen, op zekere oogenblikken schoon als die van Hölderlin, zal hij zijn treurnis en verlangen, zijn volle zinnelijkheid of hooge vreugde uitzingen met een intensiteit, een hartstocht, die in Holland niet vaak voorkomen. Alles staat niet even hoog, alles klinkt niet even zuiver, maar, niettegenstaande mijn aanvankelijken argwaan, daar ik met het werk van een kunstminnend liefhebber meende te doen te hebben, kon ik geen onoprechten klank vernemen.

Met de *Slordige Versjes*, muziek en verzen van Woutertje (Prometheus, Den Haag en De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen) treden we in een heel andere sfeer, die der ‘cabarets.’ De stukjes zijn, zooals men die voor dit genre verwachten kan: luchtig, ‘slordig’, luimig, nu wat plat, wat ‘would be’ geestig, dan weer allerprettigst en met koddige vondsten.

* * *

Verleden jaar had ik hier (XII, 3, blz. 275-277) de gelegenheid mijn bewondering uit te drukken voor het eerste deel van dit breed opgezette werk over vergelijkende literatuur: *West-Europeesche Letterkunde*, door Prof. G. Kalff, evenals mijn leedwezen, dat het den zoo geleerden, zoo belezen, zoo kunst-

zinnigen hoogleeraar niet gegeven werd, den arbeid verder te zetten. De uitgevers J.B. Wolters publiceerden nu een tweede, posthume deel, bezorgd door Dr. G. Kalff Jr., die in de nagelaten papieren zijns vaders daartoe genoeg drukrijp materiaal vond. En aldus vormen de twee boekdeelen een geheel, met het onderwerp: de letterkunde der 15e-16e eeuw. In dit tweede deel worden besproken de Hervorming en Tegenhervorming, de Renaissance, Letterkundige Stroomingen (Pastorale en Burleske, Euphuisme, Marinisme en Gongorisme) en 'De Leiding in de Literatuur naast Romanen en Germanen'. Voor de behandelde periode zijn die hoofdstukken volledig, behalve het laatste, waar veel meer zou te zeggen zijn. Prof. Kalff wist dat wellicht best. Een paar kleine opmerkingen, die ik vroeger schuchter dorst vooruitzetten, zijn ook op dit deel toepasselijk: betreffende meer bibliographie, vooral voor de citaten, die trouwens als naar willekeur nu wel, dan niet vertaald zijn, betreffende het té groote belang aan den tijd zelf gegeven als factor der letterkundige ontwikkeling - een restje van Taine. Een recensent vond dat een veel te groote plaats werd ingeruimd aan de Nederlandsche letterkunde. Maar Kalff gaat om zoo te zeggen uit van die letterkunde en doet de overeenkomsten, verschillen en wisselwerkingen waarnemen in een breede synthese. Zelfs indien zulks het uitgangspunt niet ware geweest, zou, voor een tijdperk zooals het hier behandelde, de handelwijze van den schrijver heel goed kunnen verdedigd worden, want de geschriften van Marnix en van Anna Bijns bijvoorbeeld verdienen even veel belangstelling als die van Fransche of Engelsche tijdgenooten, zelfs meer: even veel als de Duitsche - iets, dat de hoogleeraar trouwens zelf schreef. - Treffend is de heldere, methodische uiteenzetting der stroomingen en feiten van zulk een ingewikkeld tijdperk als de Renaissance: het verschil tusschen Euphuisme, Marinisme en Gongorisme wordt, aan de hand van heel geschikte voorbeelden, op meesterlijke wijze duidelijk gemaakt. Wanneer komt nu het vervolg op dit werk en wordt aan den oproep van Prof. Kalff tot de jongeren gehoor gegeven? Maar... wie is beslagen genoeg, wie heeft de onontbeerlijke belezenheid, zin voor synthese en kunstsmaak?

Een door Dr. G. Kalff Jr. met liefde en toch met objectiviteit geschreven, buitengewoon leerrijke, uitvoerige biographie van den grooten geleerde, evenals een zich daarbij aansluitende bibliographie, eindigen het boek.

De Schatkamer is een nieuwe serie waarvan de uitgevers Boosten en Stols, Maastricht, zeggen: 'Wij willen een aantal boeken, die naar onze meening verdienen in het licht te komen,

maar een weinig buiten het kader der z.g. courante uitgaven vallen, op deze wijze binnen het bereik van het intellectueele publiek brengen.' Van deze serie las ik *Henrik Ibsen* door Dr. Jan de Vries en Jan Greshoff's *Mengelstoffen op het gebied der Fransche Letterkunde*. Sedert eenigen tijd doen de Hollanders weer veel aan een voor hun meer beschouwenden aard uiterst geschikt genre: het essay en de kritiek. Op dat gebied zijn bijvoorbeeld Dirk Coster en Just Havelaar gunstig bekend. De studie van Dr. De Vries is er een van begrijpende liefde; vooral wordt nadruk gelegd op Ibsen's latere drama's, al wordt de evolutie van den grooten dramaturg wel aangeduid. Een werk om stil te genieten en lang te overpeinzen, vooral wanneer men Ibsen reeds meent voorbij te zijn en opgaat in nieuwere richtingen. Bij al hetgeen De Vries zegt kan men zich echter niet immer aansluiten. Shaw bijvoorbeeld is veel persoonlijker dan hij hier wordt voorgesteld, en Shaw's studie *The Quintessence of Ibsenism* is veel meer een 'Quintessence of Bernard Shaw.' (Men bemerke hoe hij de dracht van sommige stukken zooals *De Wilde Eend* verkeerd weergaf, naar zijn eigen gedachtensysteem.) De satire op een zekeren vorm van Ibsenisme (in *The Philanderer*), is heelemaal een kolfje naar Shaw's hand, iets, dat De Vries niet schijnt te hebben begrepen: Shaw bespot alles en iedereen, en niet het minst zich zelf. Oppervlakkig is Shaw toch niet, zijn 'oppervlakkig optimisme' is de diepzinnige leer der evolutie welke bij hem als een godsdienst wordt, die levenwekkend geurt uit het gansche werk, hetgeen anders, naast dat van Ibsen, als vitriool naast azijn zou wezen.

Met groote waardeering ook las ik de gebundelde stukken van Jan Greshoff over Fransche literatuur. Greshoff ziet de dingen misschien helderder dan wij, Belgen, die zoo dicht bij Frankrijk staan en een Carco of een Salmon even goed kennen als een Fransch of Nederlandsch schrijvenden, eigen landgenoot. De kijk van een vreemdeling is altijd interessant, altijd leerrijk. Dit paar zinnetjes o.a. is een gansch essay waard, omdat het zoo gepast uitdrukt wat velen vaag voelen. 'Men vraagt zich telkens af bij het lezen van de boeken van vele jonge, Fransche schrijvers, wat toch de reden kan zijn van den ondefiniëerbaren tegenzin, die ons aldoor belet voluit te genieten van hun onmiskenbare talenten. Het is het zoeken naar het pittoreske en het grillige. Het is het zoeken naar het anecdotische en het onverwachte. Het is kortom het zoeken naar de gunst van een geprikkeld en verwend publiek van dagbladlezers.' (blz. 121). Is Pierre Benoît intusschen niet al te onrechtvaardig behandeld? En staat Greshoff's sympathie - die op zich zelf te eerbiedigen is - voor de *Action Française*-mannen

niet in den weg om zich een onpartijdig oordeel te kunnen vormen? Dat zijn echter kleinigheden. Ik houd veel van dit boek. Mag ik zeggen waarom vooral? Toevallig houdt Greshoff van dezelfde schrijvers als ik, en hij heeft mij in zijn beschouwingen veel dingen verduidelijkt.

* * *

Juist na een verblijf te Parijs kwam me Leo Faust's heel aardig geschreven boekje *De Ziel van Parijs* ter hand. (Prometheus, Den Haag; De Gulden Sonne, Antwerpen). 't Is een aangename, betrouwbare gids, met soms heel rake notaties. Alleen met den titel kan ik geen vree hebben... Kom, dat is zoo een gecompliceerd iets, de ‘ziel’ van een wereldstad, en die kan men toch niet weergeven in een gids? En enkel nog dit: wie weet, waarom Parijs ‘la Ville-Lumière’ genoemd wordt? Uit oorzaak van de millioenen gekleurde gloeilampjes der reclameborden op de groote boulevards. 't Geeft ons alleszins een heel mooie beschrijving. En 't is misschien waar. Dacht U er ook niet anders over?... Het lezen van dit levendige boekje is een genot.

Bij dezelfde uitgevers verschenen twee vertalingen: Romain Rolland's *Mahatma Gandhi* en Wilhelm Schmidtbonn's *De Vlucht tot de Hopeloozen*. Boeiend en treffend is het beeld van den Indischen leider, zooals Rolland het ons voortoovert. Hoe heel anders dan wij zijn die Oosterlingen, hoe edeler, ruimer, schooner ménsch!

Het boekje van Schmidtbonn herinnert wat aan Mirbeau's *Dingo*. Het geeft de met liefde vertelde geschiedenis van een schilder, die troost vindt in het bijzijn van drie honden en daardoor zijn menschelijkheid verrijkt en zijn blik op het leven verruimt.

Van Dishoeck gaf onlangs twee uiterst mooie kinderboekjes uit: *Van Nob en Gnob en Gnobberdebob* en *Doove Jabik en de betooverde Vogelschrik*, tekst en teekeningen van Tjeerd Bossema. 'k Heb zelden meer van kinderboekjes genoten, alhoewel ik die altijd dolgraag lees, en 'k wenschte wel dat deze bij ons bekend geraakten, want zij zijn frisch en jolig als Lente.

(Voor een volgende maal moesten blijven liggen *De Jordaan* en *Van Nes en Zeedijk* door Querido en Dr. Heinsius' nieuwe uitgave van Huygens' *Korenbloemen*.)

Dr. FRANZ DE BACKER

Opvoeding en Onderwijs

E.J. Rothuizen, H.J. Kockx en K. Brants lieten een prachtboek *Scholenbouw* (uitg. Oosterbaan en Le Cointre, Goes) verschijnen, handelend over: het bouwterrein, het schoolgebouw, aanhoorigheden, het schoollokaal, de inrichting van het schoollokaal, lokalen voor bijzondere doeleinden, schoonhouden en onderhoud van het schoolgebouw, onderwijswetgeving inzake schoolbouw. Het eindigt met een aanhangsel over het Nederlandsch Bouwbesluit 1924 en is over zijn geheel rijk van foto's en teekeningen voorzien, dank zij de medewerking van vele architecten. Het was ons, vooral aan de hand der illustraties en hun kommentaar, een opbeuring kennis te maken met moderne, dikwijls stoute ideeën en hun zeer oorspronkelijke uitwerking. Den tekst als tekst, hoezeer door technici opgesteld, hebben we met bijzonder genoegen doorgemaakt, - zoo methodisch en klaar zet hij de zaken uiteen, in verband met in- en uitheemsche wetten, reglementen, toestanden, in verband ook met de opvattingen der auteurs. In ieder hoofdstuk vindt men iéts, dat onze technici en schoolmenschen kan nuttig zijn. Toch duiden we de auteurs op enkele zwakke punten: aan bewaar- of kleinekinderscholen wordt geen woord gewijd, al zijn deze om hun heel apart karakter een bizonder hoofdstuk waard; bij de inrichting van het schoollokaal staan meubelen afgebeeld, die pedagogisch niet deugen en missen we bergkasten, al heeft elke klasse er behoefte aan; een aantal bijhoorigheden, als kaartenstaanders, platenrekken, zijn eveneens onvindbaar; de mooie reeks reproducties tot slot zagen we liever over de betrokken hoofdstukken ingedeeld. En verder komt het ons vreemd voor, dat b.v. de klasse-inrichting van zekere Amsterdamsche volksscholen en van de Montessorischool in Den Haag geen afbeelding heeft gevonden. Maar zooals 't is, heeten we dit boek reeds meer dan aanbevelenswaard.

We willen het thans hebben over beroepsoriënteering, of juister, over enkele werken, die dit onderwerp behandelen. De zaak is brandend aktueel, nu eenerzijds wordt aangedrongen op het inrichten van bureaux voor beroepsoriënteering, ons

dunkens te recht, en anderzijds zekere overheden skeptisch staan tegenover de verwezenlijking er van, onzes inziens zonder reden. Maar we gaan op het onderwerp zelf niet verder in; we hebben 't alleen over enkele werken, die belangstelling tot nader kennismaking kunnen prikkelen.

En dan noemen we als inleiding twee beslist interessante boekjes van Dr. Jac. Van Ginneken, verschenen in de reeks 'Zielkundige verwikkelingen', nl.: *Zielkunde en Taylor-systeem* en *De rechte man op de rechte plaats* (uitg. R.K. Boekcentrale, Amsterdam.) Het Taylor-systeem werd uitgevonden om aan de nijverheid de grootst mogelijke rendeering te geven en bestaat in tot het uiterste gedreven arbeidsindeeling en specialisatie; maar het maakt van den mensch een wezen met zeer eenzijdigen uitgroei en, door afjakkering, met verontrustende prikkelbaarheid. Het voorafgaandelijk onderzoek, dat de bedrijfsleiders om wille van de productie, - niet van den arbeider, - op hun toekomstige werklui toepassen, is even eenzijdig en vooral onpsychologisch. Een zielkundig beroepskantoor zou hier louterend moeten tusschenkomen. Vandaar Van Ginneken's tweede boekje: *De rechte man*..... met uitvoerige bespreking der suggestieve indeelingen en vragenlijsten van Münsterberg, Piorkowski, Lippmann e.a. en met toevoeging der aanvullende wenken en wenschen, zooals de schrijver die in het Vakbureau te Utrecht wil uitgewerkt zien. Deze twee boekjes noemden we vooraf, omdat ze sprekend op de behoefte wijzen, vóór de beroepskeuze de jongelui aan een diepgaand onderzoek te onderwerpen, in het belang van die jongelui zelf. Alleen, ze pakken de geïnteresseerden slechts na volledig afgedane studies en daarom, naar ons inzien, te laat aan; het onderzoek moest gebeuren niet vóór de beroeps*keuze*, maar vóór de beroeps*studies*, dus drie tot vier jaar vroeger. Hoezeer we dus achting voelen voor ander werk, dat in het teeken staat van Van Ginneken's bedoelingen, zooals b.v. de uitgaaf van het Institut Lannelongue, *Dix conférences sur l'orientation professionnelle* (uitg. Alcan, Parijs,) waarin beurtelings het algemeen wetenschappelijk, het physiologisch, het psychologisch en het technisch belang der beroepsoriënteering behandeld wordt en een der medewerkers, A.G. Christiaens, tevens een historisch overzicht geeft van het werk der beroepsoriënteering te Brussel, liefst wenden we ons tot wetenschaps- en onderwijsmenschen, die de jongelui beschouwen als staande op den drempel van de beroepsstudie en hen op dàt oogenblik binnen den kring van hun belangstelling halen.

In een eertijds van A.G. Christiaens verschenen vlugschrift *L'orientation professionnelle des enfants* (uitg. Lamertin, Brussel) trof ons, na een kort overzicht van de in het buitenland

aangewende methoden tot onderzoek en na de vaststelling, dat dit telkens gaat over de ontleding van het beroep, de ekonomische voorwaarden waarin het wordt uitgeoefend en den aanleg daartoe vanwege de toekomstige arbeiders, schrijver's zeer beperkt vertrouwen in de bevoegdheid van het onderwijzend personeel om dezen aanleg bij hun leerlingen objektief aan te geven; en na kennismaking met zijn beweegredenen is men geneigd ze bij te treden. Daarom houdt hij het voor gewenscht, aangaande elken betrokken leerling een vragenlijst, als door hem op blz. 81 vermeld, aan het personeel te onderwerpen,... maar de beteekenis der verstrekte antwoorden door een psychologisch en een geneeskundig onderzoek te laten kontroleeren. Op blz. 83-84 en 85-86 deelt hij den tekst der steekkaarten mede, zooals opgemaakt door Drs. Decroly en Van Nieuwenhuyse; op blz. 67-72 licht hij de methode toe, die hijzelf aanwendt tot onderzoek der motorische eigenschappen van het kind, in samenwerking met voornoemde heeren. Gaarne erkent hij, dat deze feitelijk dus viervoudige werkzaamheden omslachtig zijn en hem ‘verplichten, het aantal onderzoeken te beperken’. En dan legde hij nog niet eens den nadruk op het andere deel van het werk, nl. de vijfvoudige lijst der landbouw-, nijverheids-, handels-, vrije en ‘allerhande’ beroepen en beroepsstudies op te maken, met al de eischen die ze stellen aan de toekomstige beroepsmenschen; al zien Lippmann en vele anderen (zie o.a. de lijst Lippmann-Van Ginneken, die 131 vragen telt) daar juist de kern der oriënteering in.

We maakten onlangs kennis met Gaston Papy's brochure *Une méthode d'orientation professionnelle* (uitg. Vanderlinden, Brussel). We liepen daarin nogeens het reeds elders gelezene door, maar merkten ditmaal een bewuste poging op, om de volgorde en de uitslagen der te nemen proeven te synthetiseeren, al gewaagt ook Papy er van, ‘dat het vastleggen van hechte grondslagen tot onderzoek zeer lang duren zal.’

Zoodat we tot de konkluzie kwamen en ook móeten komen: het werk der beroepsoriënteering verkeert nog in zijn allereerste stadium en heeft noodig vinnig te worden doorgezet en tot eenvoudige vaste lijnen teruggebracht, indien het algemeen ingang wil vinden.

Zulks moet echter voor de openbare besturen een prikkel zijn om kordaten steun te verleenen en een begin te maken met de officieele inrichting van bureaux voor beroepsoriënteering.

Tot deze bedenking kwamen we ook, toen we een ander werk leerden kennen, het jongste dat we onder oogen kregen, met name het lijvig boek van Dr. P. Borremans-Ponthière, E. Monchamp en G. Vandervest: *L'orientation professionnelle*, met als ondertitels: ‘La mesure des aptitudes’, ‘La connaissance de

l'enfant et de la profession' (uitg. Falk, Brussel). Het is, tusschen de studies die we inzagen, de meest aktueele en in zeker opzicht ook de meest volledige. Het bevat niet minder dan 40 blz. bibliografische gegevens betrekkelijk boeken, vlugschriften, artikelen over beroepen en beroepsoriënteering verschenen, en biedt verder een breedvoerig overzicht van wat beroepsoriënteering beteekent en tot nog toe hier en in 't buitenland verwezenlijkte; het vestigt daarbij de aandacht niet enkel op de bestemming van het normale kind als zoodanig, maar ook op die van pedagogisch en geneeskundig achterlijken en inzonderheid op die van oorlogsweezen. De vier samenwerkers zijn trouwens best geplaatst om met bevoegdheid te kunnen oordeelen. Naast het werk van Van Ginneken bevelen we dit boek met nadruk ter lezing aan en voegen er het dringend verzoek aan toe, vooral ook, buiten de bibliographie, de bijlagen in te kijken; want in deze bijlagen komen vragenlijsten, beroepsmonographieën, beroepskontrakten, kongresbesluiten, enz. voor, die inrichters van bureaux voor beroepsoriënteering bijzonder dienstig kunnen zijn. Wat door het Nationaal Werk der Oorlogsweezen gepresteerd wordt dwingt alvast eerbied af. Evenmin echter wordt in dit werk de definitieve oplossing der moeilijkheden aangegeven; het brengt veeleer een stevige dokumentatie aan, die zulke oplossing zal helpen voorbereiden. In verband met de rol van onderwijzers, ouders, medici vestigen we de aandacht op de vragenlijsten, door voornoemd Werk der Oorlogsweezen opgemaakt en op blz. 370-376 opgenomen; in betrekking met de beroepen achten we 't belangrijk, naar de monographieën op blz. 341-354 te verwijzen; aangaande het werk, in het buitenland verricht, worden zeer interessante mededeelingen gedaan, waaronder die betrekkelijk de Vereenigde Staten, op blz. 181-224, den indruk van meest stelselmatig doorgevoerden oriënteeringsarbeid wekken. De auteurs schrijven boven den titel van hun boek 'Un nouveau problème d'économie sociale'; het is inderdaad niet hun minste verdienste, dat ze hun dokumentatiewerk in het teeken der naoorlogsche sociaaleconomische toestanden geplaatst hebben.

Buiten rechtstreeksch verband met beroepen en beroepsoriënteering en toch nuttig voor wie in die richting werken wil, noemen we een boek van V. Mirguet, dat in tweede uitgaaf verscheen, *L'éducation de la jeune fille contemporaine* (uitg. Rossel & C^{o}, Brussel), en een studie van A. Jacquemin, *Comment enseigner les sciences à l'école primaire* (uitg. Lamertin, Brussel). Mirguet zet zijn werk in het teeken der tegenwoordige vrouwelijke behoefte aan beroepsopleiding en tevens in dat der wenschelijkheid, de vrouw als toekomstige moeder en huisvrouw een degelijke voorbereiding te bezorgen; aan de hand

zijner ervaring stelt hij het programma en den lessenrooster van een meisjeslyceum op; schema's van lessen, door bevoegde krachten te Bergen gegeven, dienen tot illustratie. Jacquemin duidt welsprekend op het ondoelmatige van ons huidig lager onderwijs in wetenschappen en stelt daar zijn eigen opvattingen tegenover; Jacquemin is een wetenschapsmensch en brengt het besef bij, dat zijn aanschouwelijke en redeneerende werkwijze beter uitslagen oplevert dan het al te zeer memoriseerend onderwijs. Of het echter wenschelijk is, daarom het heele programma om te werpen, blijft een open vraag; en of ieder onderwijzer zonder specialiseering de stof uitbaten zal zooals de schrijver het verhopen wil, laten we ook liefst tusschenbeide. Alleszins nochtans is kennismaking met dit boek, als met het andere, de moeite overwaard.

Laten we nu een drietal atlassen bespreken.

Eerst komt de *Algemeene Atlas voor België*, in 175 gekleurde kaarten en kartons, door H. Balieus, L. Heylen en J. Verschueren. Uitg. J.B. Wolters, Groningen.

Een tamelijk lang verwacht werk; maar 't wachten heeft ons een voortreffelijken atlas bezorgd, den besten dien we hier gekend hebben. Geen teksten er in dan een alphabetische index achteraan. Alleen kaarten en kartons, pedagogisch jong van opvatting, sprekend van indeeling, toonbeeldig van uitvoering in kleurendruk; blijkbaar door de grootste uitheemsche ingegeven. Voorbeelden van behandeling?... Provincie Namen, 1 kaart, 4 kartons: kaart van Namen; kartons: Namen economisch, dichtheid van bevolking, stad Namen, grotten van Rochefort en Han. Soortgelijke behandeling der overige provinciën. Nederland, 1 kaart, 4 kartons: kaart van Nederland; kartons: landbouw en visscherij, delfstoffen en nijverheid, dichtheid van bevolking, plattegrond van Amsterdam. Zelfde gang voor de overige landen, ook voor Kongo... En soortgelijke methode voor alle werelddeelen.

Enkele kaarten en kartons duiden aan, dat deze atlas alvast in scholen met godsdienst wil binnentreden; maar uit alle kaarten en kartons, de pas bedoelde inkluis, blijkt dat hij in alle onderwijsgestichten thuishoort, - al valt hij wat duur uit.

We geven alleen in overweging of het, in verband met schoolgebruik, noodig is op de provinciekaarten zoogoed als alle dorpkens te vermelden.

Nu een *Economische atlas der geheele aarde*, in 60 kaarten, door R. Bos en H. Zeeman. Uitg. P. Noordhoff, Groningen.

Eigenlijk staan in dezen grooten atlas, buiten de 60 vermelde kaarten, een aanzienlijk aantal kleine detail-kaarten en platte-

gronden, in verband met de ekonomische aardrijkskunde. En feitelijk zijn er, van de groote kaarten, niet minder dan 26 gewijd aan Nederland en zijn koloniën. Wat zeggen wil, dat dit vooral een atlas voor de Nederlandsche jeugd is, - al waardeeren ook wij, Belgen, die er met één kaart in bedacht zijn, de treffende schoonheid en welsprekendheid van elke bladzijde. Nederland mag voor zichzelf fier zijn op deze uitgaaf.

En nu een derde, een *Atlas de géographie économique*, door M. Fallex. Uitg. Delagrave, Parijs.

Kleiner in omvang dan voorgaande uitgaaf, maar met de bekommering haast even grondig de zaken te behandelen; vandaar erge overlading van vele kaarten, die bovendien het spijtig kenmerk hebben, niet helder en sterk kontrasteerend gekleurd te zijn. Frankrijk is met vier bladzijden, van de twee en dertig, vertegenwoordigd; België hebben we ergens in een hoekje mogen ontdekken.

Ten slotte komen aan de beurt enkele geïllustreerde sprookjes en dgl.

Schaffsteins Blaue Bändchen (uitg. H. Schaffstein, Keulen) gaan reeds naar de tweehonderd toe; allemaal boekjes van ongeveer 80 bladzijden, goed gedrukt, bijwijlen geestig geïllustreerd, en omvattende gedichten, sprookjes, sagen, vertellingen, aan de beste vreemde en vooral Duitsche auteurs ontleend. We hebben er ooit vele van gelezen; we krijgen er thans weer enkele in handen: ‘Sagen aus Deutschen Gauen’, ‘Achtzig Fabeln’, ‘Dichter unserer Tage’, en blijven bij onzen indruk van vroeger: dat Schaffsteins *Blaue Bändchen* voortreffelijke kost zijn voor Duitschleerenden, die een paar jaar studie hebben doorgemaakt. We verkiezen ze veruit boven de Reclam Ausgabe.

Bij denzelfden uitgever verschenen, van Ernst Kreidolf, *Der Gartentraum* en *Die schlafenden Bäume*, twee prentenboeken, die we, zoo goed als Kreidolf's voor Nederland bewerkte ‘Bloemensprookjes’ en ‘Grasdwergjes’, in handen van onze scholieren zouden willen zien. Want zoo groot als Walter Crane in Engeland is Ernst Kreidolf in Duitschland, met dit verschil nochtans, dat deze laatste meer te denken en te fantazeeren geeft aan de hand van zijn dier- en plantensprookjes in teekening. Min dan tienjarigen vatten ze niet in hun ragfijne uitbeelding; maar tienjarigen, die men de heldere bloemengeschiedenissen uit *Der Gartentraum* verteld en toegelicht heeft, zullen gretig leeren grijpen naar de wat mysterieuze *Schlafende Bäume*, met hun diep artistieke beteekenis. Zou een uitgever het niet aandurven, ook deze twee albums, want dat zijn die boeken, te vernederlandschen?

Ch. Kingsley: *De Waterkindertjes*, bewerkt door Martha van Vloten. Uitg. Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur, Amsterdam.

Daar mocht ook wel bijgevoegd: met heerlijke zwarte en gekleurde teekeningen van Mevr. Midderigh-Bokhorst. Want heel dit boek is, zoowel naar illustratie als naar letter, formaat en band, een prachtuitgaaf geworden, Kingley's eenig sprookje waardig. Wie Tom's wedervaren in de waterwereld niet gelezen heeft en dus ook geen kennis maakte met Die-je-doet-wat-je-deedt en Doe-wat-je-gedaan-wilt-zijn, waaromheen de heele, heerlijk opbouwende geschiedenis wentelt, moet dit boek ter hand nemen. Wie 't eenmaal leest, die houdt het.

H. VAN TICHELEN

Van Zielen en Werken

Aristide Bruant. De beroemde volkszanger is plotseling overleden. Geboren te Courtenay (Loiret) in 1851, was hij een der meest typische figuren van het einde der negentiende en het begin der twintigste eeuw. Tapijtenwever van beroep, trad hij in 1880 voor het eerst op in het 'Concert europeen'. Vier jaar later volgde hij Solis op in het oude en beruchte 'Café du Chat Noir'. Daar schiep en presteerde hij het grootste deel van zijn werk en was spoedig beroemd. Later, teruggetrokken uit het woelige leven en rustig als burgemeester levend te Courtenay, bracht hij toch steeds verschillende maanden van het jaar te Parijs door in de Montmartre-wijk waar hij zoo bekend en geliefd was, en waar de Dood hem ook is komen opzoeken.

Al zijn liederen verschenen in een lijvigen bundel, onder den titel: *Dans la rue*. Als volksromans verschenen van hem: *La loupiote* (1910), *Les trois légionnaires, Les bas-fonds de Paris*.

Opdracht. Peladan, die nu weer in de mode komt, schreef als opdracht van *Curieuse*, tweede roman van zijn 'ethopie':

A mon frère et à mon maître
le docteur Adrien Peladan fils,
empoisonné le 29 septembre 1885
par le pharmacien Wilmar Schwabe,
de Leipzig,
qui lui avait envoyé, au lieu de la troisième
décimale demandée, une première
de strychnine,
c'est-à-dire la mort de 1.250 personnes.

Kwatrijnen. Houdt gij van kwatrijnen? In Parijs is er een vereeniging: *Le Quatrain*, die regelmatige feesten houdt onder het bestuur van Pierre Veber. Het laatst gespeeld stuk van François Porché: *La Vierge au grand Coeur*, en handelend over Jeanne d'Arc, gaf aanleiding tot het volgende kwatrijn:

Les regrets trop tardifs de l'eveque cauchon

Lorsque je brûlai la Pucelle
A Rouen, Place au Marché,
Que n'ai-je, hélas! avec icelle
Brûlé tous les vers de Porché!

China. Een groot aantal Chineesche schrijvers hebben besloten een tijdschrift uit te geven. Het zal verschijnen te Shanghai met het begin van September, onder den titel: *Minessing*. De bestuurder zal zijn Mr Wang Tou-ts'ing. Als buitenlanders die hun medewerking zullen verleenen zijn aangekondigd: Mr Thang-Y te Pekin, Mr Hsin te Lyon, en Mr Ting Tchao-ts'ing te Parijs.

Wellicht beleven wij een heropbloei der Chineesche letterkunde, samen met een Chineesche revolutie, die reeds zoo dikwijls aangekondigd is geworden.

Shaw. Te Nurenberg heeft men *Jeanne d'Arc* van dien sarkastischen humorist opgevoerd. De katholieke dagbladen hebben met veel lawaai het stuk aangevallen en van den kansel hebben de Beiersche priesters hun geloovigen verboden naar het stuk te gaan zien.

Arme Shaw!

Carl Sternheim. De Duitsche schrijver kwam laatst voor de eerste maal te Parijs. Van den trein gestapt, deed hij onmiddellijk een wandeling van twee uren door de hoofdstad. Denzelfden avond zei de schrijver van *Het Paard van Willem II* aan een vriend:

'Ik ga een boek schrijven over Parijs. Mijn documentatie is geëindigd.'

'Maar gij kent de stad nog maar pas van vandaag,' antwoordde de aangesprokene.

'Dat geeft niets,' wedervoer de schrijver. 'Ik ken met de wandeling van dezen namiddag de ziel en het lichaam van Parijs. Aan groote schrijvers voldoet een oogopslag.'

Charles Derennes. Toen men den laureaat van den Femina-Vie-heureuse-prijs geluk wenschte, zei de schrijver van de *Bestiaire sentimental* oolijk: 'O! die prijs, dat is niets; ik wacht op den Nobelprijs.'

Dostojewski. Een uitgeversmaatschappij te Berlijn heeft het voornemen opgevat, de onuitgegeven manuskripten van dezen Russischen grootmeester der wereldliteratuur te publiceeren. Het Russische staatsbestuur, dat de geschriften in zijn bezit had, heeft lang geaarzeld, vooraleer het een besluit nam.

Was Dostojewski niet revolutionnair genoeg, of misschien geen bolsjewist? In alle geval was hij humanist, in den echten en ruimsten zin van het woord.

Pirandello. In zijn jeugd was de Italiaansche dramaturg een vijand van reizen. Zelfs verklaarde hij dat, indien zijn werk, dat toen nog niet naar waarde geschat werd, zou gespeeld worden, hij nog zelfs de moeite niet zou doen er heen te gaan. Maar sinds zijn werken in het buitenland op de planken komen, is hij een echt globetrotter. Hij was te Parijs, te Madrid, te Brussel, te Barcelona, verleden jaar te New-York en nu vertrekt hij binnen kort naar Rio de la Plata. Zoo de reizen zijn jeugd niet hebben gevormd, zoo mag hij nu wel dit genoegen smaken. Het is de verdiende intrest.

Pol de Mont-prijs. Om de twee jaar wordt door het Pol de Mont-fonds, ter aanmoediging van de Nederlandsche letterkunde in de Vlaamsche gewesten, een prijs van duizend frank toegekend aan een in het Nederlandsch geschreven werk, hetzij van bellettristischen aard - tooneelwerk inbegrepen, - hetzij handelend over kunst, geschiedenis, folklore of wijsbegeerte, door een Vlaming uitgegeven, of eenvoudig in handschrift aan het Pol de Mont-fonds (Molenstraat, 85, Antwerpen) toegezonden.

Het eerste tijdvak van den Pol de Mont-prijs loopt over de jaren 1924-1925. De uitspraak van den aan te duiden keurraad zal in den loop van de maand December plaats hebben. Van onuitgegeven werken dient een afschrift aan het Secretariaat van het Pol de Mont-fonds toegestuurd vóór 1 October 1925. Verschenen werken *mogen*, maar *moeten* niet ingezonden worden.

Men leze de standregelen van het fonds in het Staatsblad.
L.

Vrijheid en Volkenrecht

De moeizame weg naar den vrede

De wegen, die naar den vrede leiden, blijven door allerlei hinderpalen belemmerd, zoodat de vraag mag gesteld worden, of deze eeuw nog de zegepraal van het volkenrecht beleven zal, waardoor de oorlogen uitgeschakeld worden.

Men denke slechts aan al de moeilijkheden, die verrijzen, telkens als men een stap wil verder gaan op de baan, die naar den vrede voert. Hoe hoog waren de verwachtingen niet gestegen, na de beraadslagingen te Genève, waaruit het protokol ontstaan was, dat den vrede verzekeren moest, en welke ontgoocheling allerwegen, nu het blijkt dat men nog zoo ver niet is!

Men begrijpe ons goed; wij beweren niet dat de beraadslagingen, te Genève gevoerd, niet bijgedragen hebben tot het scheppen van een atmosfeer, waarin de opbouw van het volkenrecht betere kansen krijgt, maar langs een andere zijde moeten wij waarschuwen tegen al te veel optimisme en beschouwen wij het tot plicht, juist op grond van onze pacifistische overtuiging, te wijzen op de gevaren, die nog steeds dreigend zijn.

En België? zal men vragen. Welke taak kan het vervullen in deze onzekere tijden en in een wereld, waar de groote mogendheden een zoo overwegenden invloed laten gelden? Wanneer men inderdaad de kaart van Europa nagaat, dan beseft men hoe klein ons land is, wat de uitgestrektheid van zijn grondgebied betreft, en dan voelt men zich als het ware uitgenoodigd tot de bescheiden rol van de nederigen.

De beteekenis van België

Wie echter zoo redeneert, vergeet het belang van onze aardrijkskundige ligging en de beteekenis, die zij heeft voor heel West-Europa. Schakel een werkelijk zelfstandig België uit, en

wij krijgen Balkantoestanden aan de Noordzeekust, tot groot nadeel van alle West-Europeesche naties. Nederland heeft in de eerste plaats een levensbelang bij de alzijdige onafhankelijkheid van België. Frankrijk zou zichzelf bedreigd voelen wanneer het tot het besef moest komen dat zijn Noordergrens onverdedigd is, omdat België zijn eigen nationale verdediging zou verwaarloozen. Engeland heeft de bloedigste oorlogen gevoerd om de vrijheid van onze kusten te waarborgen, omdat het weet dat indien om het even welke groote mogendheid ook de kusten van Nederland en België beheerscht, Engeland daardoor in zijn eigen veiligheid bedreigd wordt. En Duitschland, indien het werkelijk vrede wil en geen nieuwe avonturen in het schild voert, moet zelf kunnen inzien dat, indien België van de kaart verdween, het in onze gewesten nogmaals een nieuwe oorlog zou worden, waaraan de Europeesche beschaving kan ten gronde gaan.

Overigens is het wel gebleken tijdens den oorlog wat België op internationaal gebied werkelijk beteekent.

Voor den oorlog had België een status van gewaarborgde neutraliteit. Dat stelsel heeft onbetwistbaar nadeelen gehad, omdat het al te zeer bij ons volk den indruk opwekte van een veiligheid, die niet bestond. Bovendien had het tot gevolg dat er in ons land geen werkelijke zin voor de internationale politiek bestond. Wij waren onzijdig volgens de traktaten en dat bracht een zekere angstvalligheid mede om zelfs onze belangstelling te laten gaan naar de internationale vraagstukken. Niemand of weinigen wilden er aan gelooven dat de oorlog over onze vreedzame gouwen kon komen, en wie na den aanslag, te Serajewo gepleegd, zou voorspeld hebben dat eenige weken nadien onze eerste soldaten zouden vallen onder de Duitsche kogels, die zou bij zijn landgenooten slechts den glimlach van de ongeloovigheid opgewekt hebben.

Het staat ons bij dat wij in 1913, bij een wandeling in de duinen rond Nieuwpoort, onze bezorgdheid te kennen gaven over den internationalen toestand, en zelfs uitdrukkelijk verklaarden, om zoo scherp mogelijk tegen de ongeloovigheid van de ons vergezellende vrienden in te gaan: ‘Ook in dit rustig oord kan oorlog komen en wie weet of, zooals vroeger, de onderwaterzetting hier geen groote rol zal spelen, en de geschiedenis nogmaals in deze duinen niet zal bepaald worden....’

Wij wisten niet dat die woorden later zoo profetisch zouden blijken, maar duidelijk is het toch dat de rol van België in den oorlog beslissend is geweest, zoowel wat het eigenlijk verloop van de krijgsgebeurtenissen betreft, als in verband met den opbouw van het nieuwe volkenrecht, waaraan thans in zulke moeizame voorwaarden wordt gewerkt.

Tijdens den oorlog

Ook laat het zich begrijpen, hoezeer men het van een moreel standpunt uit ook veroordeelen moet, dat de Duitsche imperialisten tijdens den oorlog het onmogelijke hebben beproefd om de eer van België te besmeuren.

Men weet dat de Duitschers veel misbaar verkochten over de stukken, die zij gevonden hadden in het archief te Brussel. Vooral de gesprekken, die generaal Ducarne in 1906 gevoerd heeft met den Engelschen generaal Barnardiston, moesten het ontgelden. De Duitschers hadden zelfs het woord ‘conversations’ vervalscht in ‘conventions’, alsof generaal Ducarne het recht had om met Engeland overeenkomsten te sluiten. De zaak kwam heel eenvoudig op het volgende neer: generaal Ducarne, als hoofd van den staf, had gesprekken gevoerd met een officier van den Engelschen staf, om te weten wat Engeland zou doen als garandeerende mogendheid van België, ingeval de onzijdigheid van België geschonden werd.

De Duitschers vonden trouwens nog andere stukken in onze archieven, en wel de verslagen van verschillende Belgische diplomaten, die blijk gaven van een overdreven vertrouwen in de Duitsche vredelievendheid, zoodat de Duitsche regeering niet beter vond dan die rapporten uit te geven - natuurlijk naar politiek oorlogsgebruik eenzijdig gekozen - om zich te kunnen vrij pleiten van de beschuldiging dat alleen Duitschland den oorlog deed ontstaan.

Overigens, toen Duitschland zijn berucht ultimatum aan België liet geworden, had von Bethmann-Hollweg zelf moeten toegeven dat Duitschland zich aan een schending van het volkenrecht schuldig maakte, terwijl ten overvloede bleek, dat België evenmin met Engeland als met Frankrijk eenige afspraak had, vermits, naar men zich herinneren zal, de Duitschers er op

gerekend hadden, dat zelfs na de overrompeling van België, Engeland zou afzijdig blijven.

Dat was echter een vergissing, die aan Duitschland duur kwam te staan; ook houden wij het er voor dat, indien in 1914 nog duidelijker gebleken was dat Engeland onmiddellijk zou bijspringen, indien Duitschland het bestond België aan te vallen, Duitschland het niet zou gewaagd hebben zijn legers over onze grenzen te doen oprukken.

Ons land, misdadig overvallen en tijdens de bezetting onbarmhartig behandeld, heeft zwaar geleden onder den oorlog. Er zou echter nog een lichtpunt kunnen zijn, dat boven al dat moreel puin zijn zachten glans verspreidt, indien de Belgische wederstand niet alleen de nationale onafhankelijkheid gered had, maar ook op internationaal gebied nieuwe tijden kon inluiden tot heil van den vrede en ter vrijwaring van de veiligheid der kleine naties.

Men kan inderdaad getuigen dat het Duitsche imperialisme in onze gewesten zijn graf gevonden heeft en dat de rol van België beslissend is geweest op de deelneming van de Vereenigde Staten aan den oorlog, want men vergete niet, dat indien Wilson, de pacifist, Amerika aan onze zijde deed komen, een van de overwegingen, die bij hem beslissend bleek, de inbreuk was, door Duitschland op het volkenrecht gepleegd, toen het onze grenzen schond en onze bevolking liet vertrappen onder een regime, dat insgelijks in strijd was met het volkenrecht. Men denke slechts aan de wegvoeringen. En juist omdat wij bezorgd waren om het ongerept behoud van onze zelfstandigheid, die voor ons land gelijk staat met de vrijwaring van onze onafhankelijkheid zelve, waren wij van meening dat België ook tijdens den oorlog aan zijn vertrapte eer en aan zijn lijden verschuldigd was een opbouwende rol te vervullen op internationaal gebied.

Zelfstandigheid

Nooit waren wij voorstander van het herstel eener gewaarborgde neutraliteit, maar des te meer moesten wij blijven hechten aan onze zelfstandigheid. En niet zonder ontroering denken wij hier terug aan het tragisch lot van Em. Waxweiler, dien breedzienden burger, die tijdens den oorlog te Londen zoo

ongelukkig aan zijn dood kwam, overreden door een auto, terwijl hij zich naar den heer Hijmans, onzen toenmaligen gezant te Londen, begaf, bij wien hij geroepen was om over ons ekonomisch herstel te spreken.

Waxweiler schreef tijdens den oorlog twee merkwaardige boeken: het eerste, *La Belgique neutre et loyale*, waarin hij op overredende wijze aantoonde, dat België eerlijk en getrouw de verplichtingen van de neutraliteit nageleefd had, en dat de aantijgingen van Duitsche zijde niets anders waren dan laster. Het tweede droeg als titel *Réponse aux Accusations allemandes* en kwam bij herhaling op de grondgedachte terug dat België onder niemands voogdij leven wil noch kan. ‘Pas d'inféodation’ was het gebiedende woord van Waxweiler, dat op verscheidene bladzijden terug kwam, en hij bracht hulde aan de Vlaamsche leiders die een Vlaamsche beweging voorstonden als integreerend deel van de alzijdige onafhankelijkheid van het land en als hefboom tot volksontwikkeling.

Er waren toen allerlei polemieken gaande over de toekomst van België; sommigen stelden de zaken voor alsof België moest opgaan in een eenzijdig politiek en ekonomisch verbond met Frankrijk; wie er anders over dacht werd voorgesteld als een slechte patriot; maar niet zonder genoegen ontvingen wij de Vlaamsche drukproeven van het tweede werk van Waxweiler, met deze in haar eenvoud roerende opdracht: ‘In gemeenschappelijk streven voor 's lands volle vrijheid’.

Want daarom ging het toch in dezen gruwelijken oorlog, die zooveel vergde van ons volk. Er kon niet gestreden worden tegen het Duitsche gevaar, om in een afhankelijkheid jegens anderen te geraken. De strijd voor België bewaarde slechts zijn hoogmenschelijke beteekenis, wanneer hij werd gestreden in het teeken van vrijheid en volkenrecht.

Wij zeggen meer. Zij, die desaangaande twijfel hielpen ontstaan; zij, die een buitenlandsche politiek voorstonden, die naar hun meening als een pletmolen moest werken op de Vlaamsche ziel, zij hielpen vertwijfeling ontstaan en dragen voor een groot deel de schuld dat een zoo onnatuurlijke en verwerpelijke beweging als het aktivisme tijdens de bezetting zooveel uitbreiding kon nemen.

Zij deden bij de Vlamingen, die te kortzichtig waren om den toestand te overblikken, gevoelens van wanhoop ontstaan; zij

vergaten dat de Vlamingen inderdaad heel wat grieven hadden, en zij speelden in de kaart van de Duitsche imperialisten, die in het aktivisme een steunpunt zochten voor hun politiek.

Het was inderdaad opmerkelijk, hoe vooral die Duitschers, die door den militaristischen grootheidswaanzin waren aangetast, zich als ‘beschermers’ en als ‘bevrijders’ van de Vlamingen wilden opwerpen.

Gouverneur von Bissing, Westarp, Reventlow en al de leiders van de Duitsch-nationalen, legden er zich op toe om een rad te draaien voor de oogen van de Duitsche openbare meening en deze in den waan te brengen dat het aktivisme, zelfs waar het proklamaties liet uitvaardigen, die een Duitsche voogdij in het uitzicht stelden, vereenigbaar was met de betrachtingen van de Vlaamsche ziel.

De Vlaamsche ziel heeft integendeel door de eeuwen heen bewezen, dat zij tuk is op vrijheid en onafhankelijkheid. Het was zoo te Groeninge op den drempel van de veertiende eeuw; het was zoo onder de dwingelandij van Spanje en onder de Fransche overheersching; zooals ook in 1830 na al die eeuwen van vervreemding tusschen Noord en Zuid, Vlamingen vooral medededen aan een vrijheidsbeweging, al moest het ook blijken dat zij door de verkeerde taalpolitiek, na 1830 gevoerd, er werden onder gehouden en in hun ontwikkelingsmogelijkheid belemmerd.

België was echter geen faktische schepping van de diplomatie, maar een land, gesproten uit een verleden van door Vlamingen en Walen samen doorstane beproevingen; het beantwoordde aan den drang van de geschiedenis en aan de internationale behoeften. En al werden de Vlamingen na 1830, uit reaktie tegen het Nederlandsch regime, niet behandeld zooals het in het belang van den Belgischen Staat behoort, toch hebben de Vlamingen in België de gewenschte kansen om tot hun recht te komen en den opbloei van hun beschaving te verzekeren.

De taalkwestie

Vóór den oorlog waren er weinig of geen Vlamingen, die voorstanders waren van de bestuurlijke scheiding. Waarom? Omdat zij de meening waren toegedaan dat zij die bestuurlijke scheiding niet noodig hadden om tot hun recht te komen, omdat er in

het verleden van ons land, noch in het prinsbisdom Luik, noch in het graafschap Vlaanderen, noch in het hertogdom Brabant, die nochtans tweetalige gewesten waren, door de eeuwen heen een stelsel van bestuurlijke scheiding had bestaan. Men herinnere zich slechts het antwoord van H. Meert op het bekende stuk van den heer J. Destrée, waarin deze laatste het opnam voor de scheiding.

Maar hoe komt het, zal men zeggen, dat, ondanks de onbarmhartigheid van de bezetting, dan toch heel wat Vlamingen de sluwe verdeelingspolitiek van den bezetter hebben gesteund?

Het gaat zeer gemakkelijk en het kost geen groote geestesinspanning, alles door het woord ‘verrader’ op te lossen. Maar wie, zooals wij, die tegen het aktivisme ingingen, den gewetensstrijd heeft gevolgd van zooveel Vlamingen, die wij ten slotte toch konden beletten in den doolhof van het aktivisme te geraken, die zal getuigen dat de zaken zoo eenvoudig niet waren.

In het schamele huis....

Wij vergeten nooit het aangrijpende schouwspel, waarvan wij in een klein huisje van vluchtelingen de ontroerde getuigen waren. De Duitschers hadden dus hun tweede inbreuk op het volkenrecht ingezet. De eerste was de Duitsche inval zelf; de tweede, om niet te gewagen van de kollektieve strafmaatregelen en andere oorlogsgruwelen, was het feit dat, in strijd met de volkenrechtelijke bepalingen, die zeggen dat een bezettende macht zich buiten de wetten van het bezette gebied niet te begeven heeft, de Duitschers hun bemoeiïngen met de taalkwestie tot een nieuwe oorlogspolitiek hadden gemaakt.

Want voor wie elementaire begrippen had van het volkenrecht waren de verhoudingen duidelijk: al de maatregelen, door de Duitschers op taalgebied getroffen, in strijd of buiten de bestaande taalwetten om, waren onvereenigbaar met het volkenrecht, en konden slechts blijven bestaan indien Duitschland zich op duurzame wijze met onze binnenlandsche aangelegenheden bleef bemoeien. Eerst en vooral waren er onoverkomelijke moreele bezwaren: men aanvaardt geen hoogeschool uit de handen van een bezetter, die de deportaties inricht. Maar die bezwaren daargelaten, waren de Vlamingen een numerieke minderheid geweest, dan had men nog kunnen beweren dat er,

volkenrechtelijk gesproken, geen eenzijdige Duitsche inmenging ware noodig geweest om de aktivistische maatregelen te bestendigen; dat is echter het geval niet; wij, Vlamingen, zijn de meerderheid in België en wij hopen slechts dat wij nooit jegens de Walen een dergelijke taalpolitiek zullen voeren dat zij het zijn, die zich tot den Statenbond zouden te wenden hebben om als nationale minderheid in bescherming genomen te worden!

Het aktivisme was dus principieel onverdedigbaar, en praktisch onhoudbaar; alleen kon het welgevallig zijn aan de Duitschers, die wilden knoeien in ons Belgisch huishouden en aan de franskiljons, die tijdens den oorlog den Vlaamschen volkswil wenschten lam te leggen, om aldus de baan vrij te krijgen voor een politiek, die onvereenigbaar is zoowel met het welbegrepen Belgisch als met het Vlaamsch belang.

Maar hoeveel Vlamingen hadden voor den oorlog een waarachtig ernstige politieke opleiding genoten? Het cijnskiesstelsel had hen gedurende lange jaren feitelijk uitgesloten van een leidende deelneming aan de binnenlandsche politiek en zelfs na invoering van het algemeen stemrecht, waren hoogstaande Vlaamschgezinde volksvertegenwoordigers een zeldzaamheid in de Kamer. Op internationaal gebied echter was de onkunde van de Vlamingen vrijwel algemeen. Hoevelen waren er aan Vlaamsche zijde, die zich inlieten met internationale vraagstukken? Wie maakte werk van het volkenrecht, en liet zich gelegen aan deze groote beweging, die nochtans van zooveel beteekenis kan worden voor het bestaan van de kleine naties?

En nu zal de lezer denken dat wij afgedwaald zijn van het aangrijpend tooneel in het schamele huisje, waar de Vlaamsche vluchteling woonde, die op het punt stond vaarwel te zeggen aan zijn vrouw en aan zijn kinderkens, om te doen wat hij als een gewetensplicht beschouwde, en wel, een hoogleeraarsambt te aanvaarden te Gent, omdat de Vlamingen, zooniet, naar zijn inzicht, nooit een Vlaamsche hoogeschool zouden bekomen hebben.

Neen, wat wij hierboven schreven over het aktivisme is geen afwijking, want het waren de beweegredenen, die wij gedurende uren ontwikkelden om den verdoolden Vlaming van zijn besluit af te brengen. Ook had men, als wij, het zalige oogenblik moeten beleven, toen op zekeren dag, nadat wij vernomen hadden dat een gewezen Duitsche soldaat te Gent als hoogleeraar

zou aangesteld worden (wat onze bewering staafde dat de Duitschers politieke oogmerken hadden), wij dat nieuws aan den door vertwijfeling aangetasten Vlaming brachten; onmiddellijk klonk het besliste en bevrijdende antwoord: dan ga ik niet, en in de kleine kamer kwam als een geheimzinnig licht van zaligheid en vreugde, waarin de blik van den vader, van de tijdens zooveel dagen angstige moeder en de kleine kinderen elkaar ontmoetten. Er was licht gekomen in die bedrukte zielen, en hoe zouden wij nu, wanneer wij weten welken gewetensstrijd die Vlaming geleverd heeft en in welke omstandigheden hij tot een beter inzicht kwam, hem, thans, al stond hij ook op het punt naar Gent te gaan, kunnen voorstellen als bewogen door lagere driifveeren?

Neen, het aktivisme was niet een zoo eenvoudige zaak als sommigen het voorwenden, want opgepookt door de aanvallen van anti-Vlaamsche zijde, sleepte het heel wat menschen mede en was het een gevaar voor het land en tevens voer den vrede, die er toch eenmaal komen moest.

Vrede en volkenrecht

Juist omdat wij ook in vollen oorlog het voorgevoel hadden dat de vrede, die aan de menschenslachting een einde zou stellen, een nieuw volkenrecht kon inluiden, en wij het voor België als een roemrijke taak beschouwden dat het zijn aandeel zou hebben aan den opbouw van dat volkenrecht, zagen wij het als een levensbelang aan, dat België de adelbrieven zou bewaren, die het ten aanzien van heel de beschaafde wereld bekomen had, toen het zoo heldhaftig weerstand bood aan den Duitschen overval.

Kortzichtigen, die niet kunnen of niet willen begrijpen, verwarren zeer gemakkelijk pacifisme, den strijd voor het volkenrecht, met defaitisme, waardoor bedoeld wordt dat men een vrede aanvaarden wil, hoe smadelijk die vrede ook zij.

Nooit kon het in een gezond brein opkomen, dat België tijdens den oorlog een afzonderlijken vrede kon sluiten met Duitschland. Had België zooiets moeten doen, dan had het zijn eigen oneer bezegeld en zijn eigen doodvonnis geteekend.

Maar wat België wel mocht in vollen oorlog, was het diep menschelijk doel betrachten dat er wat meer dan een vrede zou

komen, gesteund op de macht der wapens, en wel een vrede in het teeken van het volkenrecht.

De toetssteen om te weten of te Berlijn de kwade of de goede neigingen boven kwamen, was in de eerste plaats de houding, die Duitschland aannam in verband met het aktivisme.

Kleine oorzaken groote gevolgen, mag men eens te meer zeggen, en nochtans was het duidelijk dat, terwijl de ramp van menschenslachtingen en vernielingen verder en verder schreed, terwijl heel de wereld te vuur en te zwaard stond, het ongelukkig aktivisme, nietig op zichzelf, een grooten weerslag had op de internationale verhoudingen.

Bij herhaling werd er inderdaad van vredeskansen gewag gemaakt; maar hoe konden de Duitsche bedoelingen te betrouwen zijn, wanneer in het bezette gebied van België een politiek werd voortgezet in strijd met het volkenrecht en waaruit alleen viel af te leiden dat de Duitschers op een eenzijdige internationaliseering van de taalkwestie aanstuurden, waaraan allerlei voogdijplannen van hunnentwege konden vastgeknoopt worden?

Maar, zal men zich afvragen, hoe was het toch mogelijk dat de Duitsche openbare meening zich aldus liet misleiden? Vergeten wij niet dat in het bezette gebied de scherpste censuur bestond en dat ook de Duitsche pers feitelijk onder toezicht stond van het militarisme.

Men herinnere zich het inslaande protest, opgesteld door den heer L. Franck, namens de zoogenaamde ‘passieven’. In dat stuk werd uitdrukkelijk verklaard, dat de Vlamingen met de Duitsche bemoeiïngen niet gediend waren, dat zij, die tegen het aktivisme opkwamen, door eigen middelen en van hun eigen regeering hun volle recht wilden bekomen, en dat zij hun land even vrij wenschten naar het Noorden en naar het Zuiden als naar het Oosten en naar het Westen.

Dat moedig stuk werd door de aktivistische pers verminkt weergegeven en bespot; de Duitsche pers zweeg het dood, en zoo kwam het dat de Duitsche imperialisten de baan vrij hadden - of liever meenden te hebben - om de openbare meening van hun land te misleiden.

Men voege nog daarbij, dat allerlei leugenachtige voorstellingen verspreid werden van franskiljonsche zijde over de werkelijke bedoelingen van flaminganten, die in het buitenland verbleven, en dan heeft men stellig geen aanleiding om verwonderd

te zijn over de verwarring, die in Duitschland nopens de Vlaamsche toestanden moest heerschen.

Wij hebben echter het onmogelijke gedaan om tegen die verkeerde voorstelling van zaken in te gaan; zoo was het door toedoen van een Nederlandschen vriend, dat het protest van den heer Franck in het Duitsch vertaald werd en verschillende Rijksdagleden kon bereiken. Zoo gebeurde het dat vanwege de demokratische partijen in Duitschland meer en meer argwaan gekoesterd werd nopens de werkelijke bedoelingen van de 'Flamenpolitik'.

Wij deden zelfs meer, want wij lieten geen enkele gelegenheid voorbijgaan om te betoogen dat, zoolang een enkele aktivistische maatregel bleef rechtstaan, elk Duitsch vredesvoorstel slechts kon ingegeven zijn door kwade trouw, en noodzakelijk schipbreuk moest lijden, terwijl ook de Vlamingen, die zich in de vangarmen van het aktivisme hadden laten verstrikken en aan die knoeipolitiek bleven meedoen, de slachtoffers zouden worden van de Duitsche bemoeiïngen. Dat alles heeft de ontwikkeling van de gebeurtenissen ten overvloede bewezen.

Hoe was het inderdaad denkbaar dat vredesonderhandelingen hadden kunnen beginnen, terwijl een politiek bleef rechtstaan, die in het teeken stond van het Duitsch imperialisme? Hoe kon ons land ingaan op welk vredesvoorstel ook, terwijl de Duitschers in het bezette gebied maatregelen bleven treffen, die hun houdbaarheid moesten ontleenen aan hun eigen Duitsche bemoeiïngen?

Met den breeden blik van een echten staatsman had de heer Franck in zijn protest bewezen, hoezeer hij de volle beteekenis van de Vlaamsche kwestie, in verband met de Belgische onafhankelijkheid, en haar weerslag op de internationale verhoudingen begrepen had.

Daarom ook droeg zijn stuk een zoo uitgesproken Vlaamschgezind karakter; daarom verklaarde hij dat de Vlamingen, die het aktivisme verwierpen, even beslist als vroeger stonden op de inwilliging van de Vlaamsche eischen in een vrij land.

Alzijdig vrij!

Daarom insgelijks legde hij den nadruk op den onverwoestbaren wil om België alzijdig vrij uit den oorlog te zien komen.

Want ook in dit laatste opzicht werd van franskiljonsche zijde, waar men de zaken voorstelde, alsof België eenzijdig bij Frankrijk moest aanleunen, in de kaart gespeeld van het Duitsche imperialisme. Wanneer de Duitschers het over België hadden, dan hadden zij het over de ‘bevrijding’ van de Vlamingen en over ‘real-garantieën’, waardoor zij eigenlijk bedoelden dat de Duitsche matrozen zouden gebleven zijn aan de kust en dat de Vlamingen tijdelijk eenige Vlaamsche uithangborden meer zouden bekomen hebben in een onderjukt land.

Dergelijke verklaringen bewezen immers dat zij België niet onvoorwaardelijk wilden loslaten, en van het oogenblik dat hun bedoelingen inderdaad zoo waren, dan spreekt het vanzelf dat er geen vrede komen kon noch mocht.

Wat ware integendeel het gebaar sprekend geweest van Duitsche zijde, indien de Duitschers den aktivistischen rommel hadden afgetakeld! Dan tenminste had men hen kunnen gelooven, indien zij de duidelijke verklaring hadden afgelegd, dat zij België's onafhankelijkheid ongemoeid wilden laten, en dan waren er ook minder rampen gekomen over zooveel Vlaamsche huisgezinnen, die zich wellicht nog tijdig uit den doolhof van het aktivisme hadden kunnen terugtrekken, omdat aan den einder het vredeslicht had gegloord, dat ook de gewetens tot inkeer brengt.

En hoe duidelijk bleek ook tijdens den oorlog, dat de zaak van de Belgische onafhankelijkheid slechts kan gediend woorden, wanneer de gezond Vlaamsche gedachte deel uitmaakt van het Belgisch regeeringsbeleid!

Men begrijpe ons goed; wij bedoelen hiermede niet dat het Belgisch staatsbeleid in het teeken zou moeten staan van eenzijdig Vlaamsche belangen. Het Vlaamsch belang kan best met het welbegrepen Belgisch belang vereenigd blijven, zonder aan het Waalsch belang afbreuk te doen. Men mag zelfs getuigen dat het enkel is door de vreedzame harmonieering van beide belangen dat België zijn Europeesche taak vervullen kan.

Onbetwistbaar is het echter dat de zoo menigvuldige grieven, die in 1914 ten nadeele van de Vlamingen in het Belgische huishouden nog bestonden, als een uitnoodiging waren tot vreemd geknoei. Die grieven waren niet te loochenen en werden vooral zoowel aan den lijve als moreel gevoeld in het leger.

Wij herhalen hier niet dat het strijdend leger uit 80 procent

Vlamingen bestond, want men zou daaruit kunnen afleiden dat wij ook bij de nationale verdediging een bevooroordeeld onderscheid willen maken tusschen Vlamingen en Walen. Indien er zooveel Vlamingen meer waren in het strijdende leger, dan was zulks te wijten eensdeels aan de snelle wijze, waarop het Waalsche gedeelte van het land was overrompeld geworden en andersdeels aan het feit dat de Waalsche jongens, die een betere technische opleiding genoten hadden, noodzakelijk meer aangesproken werden om in de munitiefabrieken dienst te nemen.

Maar dat alles neemt niet weg dat, indien er 80 procent Vlamingen in het leger waren, een groot aantal officieren en onderofficieren niet eens de taal kenden van hun Vlaamsche manschappen.

Het onrecht, dat de Vlamingen noodzakelijkerwijze in het leger hadden te doorstaan, was als het symbool van het groote onrecht, dat op Vlaanderen drukte.

Men voege daarbij de aanvallen en verdachtmakingen, die neerkwamen op het hoofd van alle Vlamingen, die, hoezeer zij tegen het aktivisme ook gekant waren, daarom toch niet meenden hun Vlaamschgezinde overtuiging te moeten verloochenen, en men zal een inzicht krijgen van de vertwijfeling, die vele Vlaamsche harten beving.

Er werd gezegd dat het een strijd was voor de vrijheid der kleine volkeren; er werd verzekerd, dat zij ook recht op leven hadden, en bij veel Vlamingen ontstond de gedachte, dat deze oorlog ten slotte zou uitloopen op hun eigen ondergang.

Tegen die gedachte gingen wij in, de Vlamingen vertrouwen toesprekend in hun toekomst, en er de regeering op wijzend, waar zij schuldig was door verzuim, hoe zij door een geruststellend woord, tijdig uitgesproken, veel had kunnen doen om den Belgischen wederstand moreel te sterken.

Scheeve voorstellingen

De Vlaamschgezinden, die even trouw wilden blijven aan de Vlaamsche als aan de Belgische gedachte, weerden onder een kruisvuur genomen van verdachtmakingen. Volgens de aktivisten waren zij Belgische regeeringsagenten. Volgens diegenen, die aan franskiljonsche zijde het gemakkelijk monopool

van de vaderlandsliefde opeischten, waren zij in den grond akkoord met het aktivisme en was het alleen uit laksheid dat zij met het aktivisme niet openlijk mededingen!

Wij zouden hier desaangaande stichtende voorbeelden kunnen aanhalen, waaruit tevens blijken zou, hoe de scheeve voorstellingen van franskiljonsche zijde er heel wat toe bijgedragen hebben om in de Vlaamsche geesten verwarring te stichten.

Vlamingen die elke internationaliseering van de taalkwestie als strijdig beschouwden met het Belgisch en het Vlaamsch belang, werden voorgesteld als overhellend naar het aktivisme, en tot in de Duitsche imperialistische pers vonden die scheeve voorstellingen ingang. Ook de Duitschers mochten echter ervaren dat zij zich eens te meer in hun sluwe berekeningen vergist hadden.

Wat ons echter als een wrange nasmaak bijblijft van al die oorlogservaringen is de vraag, hoe het mogelijk is dat Belgen, om aan de Vlaamsche beweging en aan de flaminganten afbreuk te doen, in staat zijn geweest aan die flaminganten gevoelens en bedoelingen toe te schrijven, die alleen aan de Duitsche imperialisten konden welgevallig zijn. Want die scheeve voorstellingen hebben niet alleen verwarring gebracht onder de Vlamingen en de Belgen in het algemeen; zij hielpen ook de Duitsche openbare meening misleiden, doordat zelfs Duitschers, die tegen elke annexatie van België gekant waren en die wisten, hoe de vertroebeling van de geesten koren was op den Duitschen imperialistischen molen, zich verontrust toonden over dien waanzin van het aktivisme, die volgens franskiljonsche beweringen over alle Vlamingen gekomen was!

Weest wel overtuigd, zegden wij aan die Duitschers, dat het bondgenootschap van franskiljons en aktivisten nooit den vrijheidszin van het Vlaamsche volk zal kunnen versmoren, en dat, indien de Vlamingen hun recht vragen ook in het leger, het in de eerste plaats is om op de Duitsche soldaten des te beter te kunnen schieten, zoo zij nogmaals over onze grenzen kwamen. Nooit komt er vrede, alvorens de laatste aktivistische maatregel afgetakeld is!

Maar ook welk een periode, waarin de laster welig tieren kan, de oorlog met zijn sombere oneerlijkheden en treurige kuiperijen! Wij zouden hier een heele reeks voorbeelden van zulke scheeve voorstellingen kunnen aanhalen en bepalen ons bij het

avontuur dat ons overkwam naar aanleiding van een voordracht in het interneeringskamp te Zeist. De levensomstandigheden waren bijzonder benard in Nederland; ook onder onze soldaten gaf de honger zijn kwade raadgevingen. Onze officieren waren uitgejouwd geworden; de soldaten morden en het oproer smeulde. Een Vlaamschgezind officier vroeg ons, of wij het in die voorwaarden zouden aandurven de mannen te gaan toespreken. Wij antwoordden: Waarom niet; en zegden hem dat wij doodeenvoudig zouden spreken over onzen Koning als mensch en over de offervaardigheid van onze jongens.

Den dag van de voordracht waren ruim 1500 geïnterneerden aanwezig en tot verbazing van onzen officier bekwamen wij, als blijk van gehechtheid aan ons land en nadat wij verteld hadden, hoe de Koning broederlijk omging met zijn soldaten, hun taal en hun nooden kennend, dat die honderden mannen, gisteren nog slecht geluimd en oproerig, als één man rechtstonden tot teeken van hulde aan onzen Vorst. Wij kunnen den lezer verzekeren dat zoo iets in die tijden van neerslachtigheid meer was dan een uiterlijk vertoon van opgeschroefd patriotism...

Tot staving van de bewering dat Vlamingen en Walen het goed konden stellen in het leger, hadden wij den heldhaftigen dood herdacht van de gebroeders Van Raemdonck, twee flaminganten, die gesneuveld waren bij een poging om een Waalschen makker te redden.

Naar wij vernamen, werd over die voordracht een rapport opgemaakt, waarin het heette dat wij gewezen hadden op de slechte verstandhouding tusschen Vlamingen en Walen in het leger, en dat de gebroeders Van Raemdonck geweigerd hadden hulp te bieden aan een soldaat, omdat deze van Waalsche afkomst was!

Maar wij zullen die eigen ervaringen niet verder vertellen, daar wij maar liefst al die boosaardigheid, waartoe een oorlog aanleiding geeft, toeschrijven aan geschokte zenuwen en hysterische patriotische bevliegingen.

Onze onafhankelijkheid

Een ander domein, waarover de franskiljons en hun kortzichtige meeloopers als heer en meester meenden te beschikken, was de toekomst van België.

Ons land moest volgens hen op het vasteland een militaire en ekonomische voorpost worden van Frankrijk.

Wie het waagde er b.v. tegen op te komen dat België zou opgeslorpt worden in een tolverbond met Frankrijk, werd onmiddellijk beschouwd als een slecht vaderlander.

Wat baatte het er op te wijzen, dat België den vrijhandel noodig heeft om te kunnen bestaan, terwijl Frankrijk nooit zijn protektionistische politiek zou kunnen opgeven? Wat gaf het, er op te wijzen dat de aardrijkskundige ligging van België anders is dan die van Frankrijk?

Er moest een tolverbond met Frankrijk komen, en wie zoo niet dacht werd verketterd. Zoo staat het ons bij dat er ons eens op zeer ernstige wijze gevraagd werd over Waxweiler, die op ekonomisch gebied de politiek wou doorzetten, die door onze duurzame belangen voorgeschreven wordt, of deze ekonomist dan werkelijk pro-Duitsch was, omdat hij onder invloed stond van het Huis Solvay, dat fabrieken heeft in Duitschland!

Men beseft onmiddellijk welke ondiensten deze stemmingmakerij aan de Belgische zaak bewezen heeft. Aan de eene zijde gaf zij een gelegenheid aan de Duitsche imperialisten om de bedoelingen, die in de anti-Vlamsche kringen werden gekoesterd, als ‘de’ Belgische politiek voor te stellen en te beweren dat Duitschland in geen geval België mocht loslaten. Op den duur zou het, volgens die Duitschers, nog wel een Duitsche verdedigingsoorlog tegen België geworden zijn!

Langs den anderen kant verloren wij daardoor heel wat aan gezag in onze onderhandelingen met de groote mogendheden.

Welk moest immers het oorlogsdoel van België zijn? De onafhankelijkheid van het land, een prioriteit in zake schadevergoeding en de verzekering van onze veiligheid.

Juist om onze onafhankelijkheid zoowel als onze prioriteit en onze veiligheid te vrijwaren, waren wij steeds van meening dat België een zelfstandige rol moest blijven vervullen te midden van de oorlogvoerende mogendheden.

Bij het ontstaan van den oorlog waren wij rechtstreeks noch onrechtstreeks betrokken; Duitschland had ons meineedig en in strijd met het volkenrecht overvallen. Wij waren geen bondgenooten van Engeland en van Frankrijk in den eigenlijken zin van het woord. Wij waren een overvallen, onzijdige mogendheid, zonder verplichtingen jegens welke natie ook, en in die

voorwaarden moesten wij ons volle recht op herstel des te beter kunnen handhaven.

Sommigen hebben het voordeel van die stelling niet begrepen; zij beeldden zich in dat men aldus naar het herstel van een status van verplichte neutraliteit zou teruggaan, alsof de gang van den oorlog niet uitloopen moest op een herboren België, bevrijd van het status van neutraliteit, dat trouwens onvereenigbaar is met het nieuwe volkenrecht, waarvan wij thans, hoe moeizaam het ook zij, de eerste grondvesten zien leggen.

Te Versailles heeft men echter kunnen ervaren welk voordeel België ten slotte heeft getrokken uit het feit dat het tijdens den oorlog zijn bijzondere positie onder de oorlogvoerende mogendheden niet opgegeven had.

Wat ware er zooniet van onze prioriteit geworden?

Wij gaan hier niet de geschiedenis schrijven van het verdrag van Versailles. Wij laten ook voor het oogenblik onverlet welk nadeel aan ons land de annexionistische veldtochten hebben gebracht.

Wij hebben sedert 1918 voortdurend te midden van lastige omstandigheden gedobberd, maar wij denken wel dat juist diegenen den grootsten dienst aan onze onafhankelijkheid bewezen hebben, die het mogelijke hebben gedaan om België tegen elke eenzijdige aanleuning op zijn hoede te stellen.

Onze veiligheid

Beteekent zulks dat België het recht zou verbeuren om voor de verhooging van zijn veiligheid die maatregelen te treffen, welke door de onzekerheid van de Europeesche verhoudingen gewettigd zijn? Hoegenaamd niet. Het ware vanwege België een zware fout voor geen behoorlijke nationale verdediging te zorgen, of er niet op uit te zijn van Frankrijk en Engeland de toezegging te bekomen dat beide groote mogendheden ons zouden ter zijde staan bij een nieuw gevaar. Het zou ons te ver leiden hier aan te toonen, hoe wij wellicht bij het volgen van een zelfstandiger politiek die toezegging ten tijde van de konferentie te Cannes hadden kunnen bekomen. Wat wij echter blijven voorstaan is dat België in de eerste plaats belanghebbende natie is bij den opbouw van een nieuw volkenrecht en bij het uitwer-

ken van maatregelen, zooals de verplichte arbitrage, die den algemeenen vrede bevorderen kunnen.

Ziehier wat wij in Mei 1916 lieten uitschijnen naar aanleiding van een onderzoek, ingesteld in Nederland, ter herinnering aan de eerste vredeskonferentie, die in Mei 1899 gehouden werd en in antwoord op de vraag of het werk van de vredeskonferenties nog kans had om voortgezet te worden:

> De mogelijkheid om het werk van de Haagsche vredeskonferenties voort te zetten zal in de eerste plaats afhangen van den vrede, die een einde zal stellen aan dezen oorlog.
> De regeerders van de oorlogvoerende mogendheden, die de misdaad begaan een politiek van annexaties voor te staan; zij die het oogmerk hebben den militairen oorlog door een ekonomischen oorlog voort te zetten, brengen de algemeene belangen van de menschheid in het gedrang en stichten nieuwe twisten, waarop alle pogingen zullen stranden om het volkenrecht op vaste gronden op te bouwen. Ondanks den imperialistischen ijver van zekere rumoerige minderheden, die alleen om hun eigen belangen bezorgd zijn, mag gezegd worden dat deze oorlog dagelijks den drang naar een duurzamen vrede onder de naties doet aangroeien. Deze ontwaking van het geweten in breede kringen van de verschillende naties mag beschouwd worden als de beste waarborg voor den eindtriomf van het volkenrecht.
> Het is stellig wenscheiijk dat een derde vredeskonferentie insgelijks bijgewoond worde door de afgevaardigden van deze naties, die geen deel genomen hebben aan den oorlog. Hun aanwezigheid zal verhinderen dat de mogendheden twee groepen vormen, welke gelijk staan met die van dezen oorlog.
> De zegepraal van de open-deurpolitiek in de koloniën, de beperking van de bewapening, en de afschaffing van de geheime traktaten, zijn dringend noodig voor de gezonde ontwikkeling van de naties. Indien de beschaafde wereld deze grondbeginselen niet aanvaardt, dan zal een nieuwe periode van wantrouwen ontstaan, dat de kiemen draagt van nieuwe oorlogen.
> Het is te wenschen dat een politiemacht ten dienste gesteld worde van het volkenrecht, daar zulks het eenige middel is om den vrede aan de naties te waarborgen, zonder hen te verplichten tot nieuwe bewapeningen.
> Dat is van groot belang voor de kleine naties. Wat de groote naties betreft, die reeds naar het bankroet gedreven werden wegens den voortdurenden aangroei van de bewapening, die voor den oorlog plaats had, zij zullen noodzakelijk er toe komen hun oorlogsuitgaven te verminderen en hun begrootingen voor de sociale werken uit te breiden.

Wij zijn thans in 1925, dus bijna tien jaar later; heel de statenbondpolitiek, het protokol, enz., getuigen van de pogingen, die men doet om het volkenrecht op te bouwen en meer veiligheid te verzekeren.

Wij denken met angst aan een mogelijke mislukking van deze pogingen, en wij ontwaren tienvoudige redenen, die aansporen tot omzichtigheid; want al kan het, dat in de toekomst de oorlog uitgeschakeld worde, toch komt het ons voor dat de huidige geslachten nog steeds door groote gevaren bedreigd zijn.

Neen, de kansen dat nieuwe oorlogen ontstaan, zijn nog niet

bezworen, en België heeft rekening te houden met die werkelijkheid.

In die voorwaarden moet onze buitenlandsche politiek, op grond van onze eigen belangen, zoowel doordrongen zijn van praktischen zin als gedreven door het ideëel betrachten van vredestoestanden.

De praktische zin moet ons zeggen dat wij het recht niet hebben onze eigen veiligheid te verwaarloozen en dat wij haar des te beter kunnen vrijwaren door die maatregelen en schikkingen te treffen, die aan onze zelfstandigheid geen afbreuk doen, terwijl de idealistische kant van onze politiek er moet op gericht zijn even omzichtig als vastberaden aan den opbouw van het nieuwe volkenrecht mede te werken.

Die lessen hebben wij uit den oorlog geput, en wij moeten ze onthouden.

J. HOSTE JR.

De Koolbeest(*)

I

Evenals elken dag, met de eerste uchtendklaarte, stond hij daar weer, in het kleine achterhuis, bij den lompen, plompen pompsteen, waar hij zich waschte en het gansche naakte bovenlijf, met beide zijne handen, overvloedig met koude water overgutste. Dat deed hij, een tijdje lang reeds, op aanraden van een dokter, wien hij eens, na lang aarzelen, schuchter-bedeesd zijn ongerustheid over zijne lichamelijke miseries had toevertrouwd.

En dien morgen nu had hij, lijk met boos opzet, op zijn kop gepompt, ijskoud water in volle geuten, aanhoudend lang en nijdig, tot hij de koude als een ijskorst om zijn hoofd voelde prangen en duwen.

Daar zooeven was hij het bed uitgesprongen, brusk en angstig bijna, omdat hij meende zich te hebben overslapen.

Hij was beneden gekomen, loom nog en sufferig van zijn zwaren slaap. In zijn kop lag daar iets als gesmolten lood dat, bij de minste beweging, tegen zijn voorhoofd bonsde en klotste. 't Was of zijn gansche bovenschedel gevangen zat in een knellende grijphand, zwaar drukkend altemet tot in zijn trommelvlies, zoodat zijne ooren daarbij dof suisden lijk de zwakke echo van een windgeruisch, heel in de verre verte...

...Den vorigen avond, nochtans, was hij tamelijk vroeg in zijn bed gekropen. Zóó lam had hij zich den ganschen, langen dag door gevoeld, dat hij zelfs den lust niet had gekend eens naar 't ‘Reusken’ te gaan, de lollige taveerne, bekend om haar lekker bier en ook wel om Vina, de poezelige, schalksche meid, op wie hij wel een beetje heimelijk was verliefd.

(*) Soort kakkerlak. Eigenlijk mestkever. Wordt, in Oost-Vlaanderen, als vrouwelijk gebruikt.

En van zoodra hij zich huiverig tusschen zijne lakens had gestopt, had hij geweten dat, zooals het meermalen reeds was gebeurd, de nacht hem weinig rust zou brengen. 't Was zijn gewone kwaal, - die tergende gloed, die boosaardig weer naar zijn hoofd was beginnen op te gloeien als een aanhitting van onuitstaanbare zonnewarmte. En soms leek het hem daarbij of, van uit zijne teenen, de zenuwen aan 't zinderen gingen lijk strak gespannen peezen en prikkelpootende mieren hem langs de slapen opkrauwden, tot in de haren. Het minste gerucht in de straat was hem een foltering geweest en, bijwijlen, had hij door de donkerte gesnauwd, als tot iemand die daar vóór hem stond:

- Laat mij gerust!

En onmiddellijk daarop had hij den kop onder de dekens gestopt om niets meer te hooren.

In het late avonduur, op een oogenblik dat hij, moegewoeld, zich zoetjes voelde wegdoezelen, was een rijtuig in de stille straat komen aanrollen. Het harde wielengekletter daverde hem door den kop als een marteling. En hij had zich afgevraagd: - Wat komt dat stomme rijtuig daar nu doen, in den nacht, in deze afgelegen straat? Waarom moet het mij beletten te slapen?

Hij had zich gewrongen en gewenteld in zijn bed, het onmogelijke pogend om toch maar in slaap te geraken. Maar dat had zijne zenuwachtigheid nog meer doen toenemen. Honderd maal had hij den vaak zijne oogleden voelen toeduwen met telkens daarbij iets als een vaag wegzwijmelen in een diepte; maar telkens weer was hij ontwaakt, brusk en kort, de oogen wijd opengesperd in het nachtzwart dat drukkend in de kamer hing.

En dan had hij er spijt om gevoeld dat hij toch niet naar 't ‘Reusken’ was geweest. Hij zou er de pertige Vina hebben zien ronddrentelen van tafel tot tafel, met dien zonnigen levenslust die haar omdoezelde en gehoord dien schat van guitige kwinkslagen die haar als een vuurwerk van de lippen sprankelde....

Terwijl hij daaraan had liggen denken, waren zijn zenuwen gestild en had hij zich allengskens voelen wegzinken in onbewustheid.... Maar het was slechts inbeelding geweest; onmiddellijk daarop had hij weer, voor de zooveelste maal, den nachtwaker, met zijn loggen, eenzelvigen plompstap, traag door de straat hooren gaan. Nog nooit was de man, tijdens één nacht,

zoo dikwijls daar voorbijgestapt. En waarom moest hij dat juist nu doen? En waarom stampte hij nu zoo stelselmatig luid, met zijn zware, lompe schoenen, ijzerbeslagen als paardepooten, en waarvan hij het echoën, bij elken tred, onder zijn brein had voelen bonzen als een verre, automatisch nadreunende plethamer?...

Gansch den nacht door, bijna, had zulks geduurd. Eerst tegen den morgen was hij, moegewoeld, zwaar ingedommeld....

...In het kleine achterhuisje, waar hij nu bij de pomp stond, hing nog iets van den lui-wegkruipenden nacht. Door het smalle venstertje zag hij hoe, boven de vuile groezeling van muren en dakjes van de achterbuurt, de winterdag armtierig begon op te bleeken in triestige grauwheid.

Nogmaals had hij, nijdig en gejaagd, het koude water over zijn bovenlijf laten stroelen en zich dan de borst en het hoofd ruwhandig droog gewreven, aanhoudend lang, tot een beetje warmte er zachtjes begon in te nestelen als de vage streeling eener opstaande zonne.

Daarna duwde hij nog eens de beide handen diep in het water, tot ver over de polsen, om dat soort duizeligheid dat nog altijd in hem soesde, weg te frisschen. En terwijl hij daar stond, voelend de kilte van het water in hem ophuiveren, in korte rillingjes van deugd-doende koelte, bleven zijne oogen eensklaps stijf en strak staren op den donkeren pompsteen vóór hem.

Dáár, in den diepsten hoek, juist nevens het afloopbuisje, waar de vage dagklaarte nog te nauwernood troebel doorschemerde, was 't of iets zich bewoog, bijna onmerkbaar. Hij bukte het hoofd en keek scherper toe. Inderdaad, daar was iets, meende hij, - iets als een zwart, nietig klompje, vettig glimmend in de donkerte, en dat daar lag, roerloos en viezig, in troebleerende geheimzinnigheid.

In een bruske beweging van griezelenden afkeer, had hij, met beide zijn handen, water geschept uit zijn tobbe en het kletsend geworpen op het raadselachtige dat hij daar vermoedde. En zich dan nogmaals voorover bukkend, met groote kijkoogen, zag hij hoe daar nu iets roerde, iets lijk een trage kruipen naar zijn kuipje.

- Een koolbeest! schreeuwde hij, hijgend bijna, en een

gevoel van walg en schrik tegelijkertijd doorsidderde hem gansch, zoodat hij er koud bij werd.

Toen, met een korten snok, greep hij de waschtobbe en stortte ze op den pompsteen uit, in één gulp en zoo zenuwachtig gejaagd, dat het water hem daarbij tot hoog in het gezicht opspatte.

Een oogenblik bleef hij toekijken hoe het wittige, lichtjes met schuim bekroosde water boven het gootje wielewaaide en er dan in opgezogen werd, in luid slurpgebroebel. Dan zag hij niets meer.

Hij nam een glas van de vensterrichel en pompte het boordevol. En hij dronk gulzig het koude water, in korte teugen, als was zijn adem daar ergens in zijn borstkas aan 't haperen.

Toen ging hij zich aankleeden.

II

Op de kleine tafel, met het grauwig-witte ammelaken, in het duffe, muffe achterkamerken, stond zijn ontbijt.

't Was altijd hetzelfde masteluinbrood, van dien onuitstaanbaren boerenbakker, met dezelfde margarine daarover gesmeerd en de onveranderlijk bitter smakende koffie, of wat hem onder die benaming werd opgediend.

Hij geeuwde toen hij zich aanzette en gaapte lusteloos het eten aan. Eindelijk schonk hij zich een beetje koffie in en dopte daarin een stuk brood. Maar het leek hem smakeloos en weinig appetijtelijk.

De hond van den huize, dien hij, in zijne oogenblikken van goed humeur, de gewoonte had te vertroetelen, was zich langs zijne beenen komen aanvleien en krabde aan zijn knie, deemoedig bedelend.

- Foert! snauwde hij, en schopte hem ruw op den buik.

Het beest jankte erbarmelijk en vluchtte naar de andere zijde der kamer.

- Waarom moet ik dien duts nu zeer doen? mompelde hij, ietwat onthutst door zijn plotse brutaliteit: - 't is toch maar een sukkelaar zooals ik.

En, vriendelijk aanlokkend, poogde hij het dier weer bij zich te krijgen.

Maar de deur werd geopend en Marie, de hospita, trad binnen, lijk opgeschrikt door het lawaai.

- 't Is niets, loog hij; ik heb den hond, zonder het te weten, op den poot getrapt.

De vrouw bekeek hem eens onderzoekend terwijl hij daar vóór de tafel zat, lusteloos, de handen in de broekzakken.

- Smaakt het niet, jongen? vroeg zij, met een tintje belangstelling in de stem.

- Neen.

Hij zei het kort, onvriendelijk bijna.

- Gij waart nochtans vroeg thuis, gisteren.

- Ja, ja, zeer vroeg. Misschien veel te vroeg. Ik heb bijna geen oog toegedaan, dezen nacht.

- Is 't Gods mogelijk!

Ja.

En na een poosje:

- O, niet kunnen slapen, Marie, en daar zoo den ganschen, langen nacht in een donkere kamer liggen rondkijken, en dien lompen nachtwaker onder uw venster hooren stampen met zijn paardepooten.... En wachten, altijd wachten maar op de klaarte van den dag die niet komen wil, - dàt, dat is iets verschrikkelijks!...

Hij zei het in diepe overtuiging. Dan stak hij, als machinaal, nog een stukje brood in den mond en vertrok.

Wanneer hij buiten kwam, ging zijn hoofd weer aan 't gloeien en de koude morgenlucht woei hem afkoelend in 't gelaat. De straat lag daar eenigszins gehuld nog in schemerdonker, waaruit de uchtendklaarte zich met moeite poogde los te vechten.

De stad begon te ontwaken.

Werklieden, kouwelijk geduffeld in hun sjofele kleederen, spoedden zich zwijgend naar hun dagelijkschen arbeid in een gerucht van hel-klepperende kloefen op de straatsteenen. 't Waren meest arme dompelaars die hij kende van aanzien en die, als hij, gebonden waren aan de verplichting van het onverbiddelijke uur.

Hoog in het troebele geluchte tampte traag het klokje eener verre parochiekerk en pooverkens ommantelde vrouwen schuurden langs de gevels, in vreedzamen gang, zwijgend en geruischloos.

Hij was kwalijk geluimd. Hij vloekte op het weer, dat vochtig-

killig was, en op het vaag deemstere van den morgen dat daar koppig bleef woekeren tusschen de huizen, als ging het dien dag nooit klaar worden.

Aan den hoek der straat zag hij op de horloge, dat hij veel vroeger was weggegaan dan naar gewoonte. Dat ontstemde hem nog meer en hij grommelde binnensmonds om zijn stommiteit, niet zijn uurwerk te hebben geraadpleegd.

Naar huis wilde hij echter niet meer terug. Wat hij daar straks op den pompsteen had gezien, lag hem nog als een pak op het hart, wat hij ook deed om er niet meer aan te denken. Doch naar zijn kantoor zou hij ook nog niet gaan. Op het gestelde uur wilde hij wel aanwezig zijn, omdat het niet anders kon; maar hij wilde zijn patroon, dien brutalen kerel, die hem altijd toesnauwde als een kwajongen, niets meer jonnen dan datgene waartoe hij verplicht was. Hij zou maar liefst nog een omweg maken, liever dan te vroeg op zijn werk te komen, al ergerde hem nu ook zoo zeer dat rotte winterweer, waarvan de mistige koude hem langs het lijf bleef huiveren.

En terwijl hij zoo straat-in, straat-uit kuierde, dacht hij er aan hoe hij, tijdens de laatste weken, zich weer gezond had gewaand, zonder dat vage angstgevoel dat hem soms als een koorts in het lijf zat, en vooral zonder die gekke hallucinaties, die hem veelal 's nachts kwamen plagen.

Eenigen tijd lang zelfs had hij zich op nieuw gelukkig gevoeld, evenals toen hij nog een kind was en zijne goede moeder hem innig lief vertroetelde, omdat hij alles was wat haar in 't leven was overgebleven.

In het ‘Reusken’ ook had hij soms genoeglijke uren beleefd. Daar had hij zijne dagelijksche beslommeringen vergeten en zich een gansch ander mensch gevoeld. 't Was vooral om den nooit uitgeraasden levenslust, dien de pertig-dribbelende Vina, met haren gullen lach, als een tinteling van zonneweelde in de taveerne smeet.

Nu had die ellendige laatste nacht alles weer bedorven. En opnieuw voelde hij al zijn vroegere miseries in zich wriemelen en angsten. Hij had het gelezen in de boeken; hij had het gehoord in den schouwburg, waar hij wel eens was geweest; - hij had het vooral ondervonden aan den lijve, in zijn simpelen, bijna armoedigen huiselijken kring: de mensch mocht niet gelukkig zijn. Wanneer het geluk hem, altemets, van verre had toege-

lachen, gelijk het lieve lonken van een aardig meisje aan den overkant der straat, dan was altijd, fataal bijna, daarop de bitterste ontgoocheling gevolgd.

Vele gebeurtenissen uit zijn leven, eenzelvig triestig meest, kwamen weer in zijne herinnering op. En plots ook de gedachte aan dat viezige beest, in de eerste uchtendure, op den pompsteen. Hij griezelde er van, alleen door er aan te denken.

En toch, - wat kon hem nu eigenlijk dat beest schelen? Daarbij, was het wel eene koolbeest geweest? Had hij niet gedroomd, toen hij daar stond, in die donkere plaats en sufferig nog van zijn bijna slapeloozen nacht? Waarschijnlijk was het niets geweest dan een vettig, nietig klompje, zonder leven, dat daar lag, in het zeepsop.

En toch...

Honden had hij lief; maar katten haatte hij om hare lenige valschheid. En voor alle geheimzinnige dieren die kropen langs den grond, nestelden in de hoekjes of klauterden op de muren, voelde hij een onoverkomelijken schrik. Hij wist dat hij zulks had van zijn moeder, - zijn arme, lieve moeder, die geesteskrank was en thans, sinds jaren, in een gesticht, op eene onmogelijke genezing wachtte.

Meer dan eens, veel vroeger, had zij hem weeklagend verteld hoe zij, altemets, 's nachts kon droomen van wangedrochtelijke dieren allerhande, die haar bedreigden in haar slaap, en haar deden walgen, omdat zij soms een misselijken stank meebrachten....

En zou, wat hij daar straks gezien had, dan toch een viezige, vettige koolbeest geweest zijn?...

GUSTAAF D'HONDT.

(*Wordt voortgezet*)

Sancta Simplicitas

I

Uw dichtstuk, Dichter, komt wat vroeg.
't Is me abracadabra. Ik meen,
we hadden, vooralsnog, met één
Apocalypsis ruim genoeg.

U vóor, bij nachte en dage, droeg
me de Engel aller heerlijkheên
- de Poëzy! - wen 't maantje scheen,
of 's Heeren lieve zonne loech,

de weidsche Schepping in. Wat dàar
te worden was en werd, lag klaar
mij open dan, - als plattegrond

met effen lijn en vlakken toon -
in reinen eenvoud godlijk schoon.
Begreep ik alles niet, 'k verstond!

II

Uw dichtstuk, Dichter, is geen dicht;
is warzin of... een *supra*-ode,
in later wordingsperiode
den oppermensch ontvouwd - wellicht.

Wie, Ziener, trad in stralend licht
van achter heimnis en custode,
u vóor, als lang verlangde bode,
liet ùwe verte wijslijk dicht.

Hij zegde en zong, met ziel en zeên,
van wie op trans en zenith treên,
van wat er in *zijn* afgrond lag;

doch zong en zegde 't ons, als een,
- verschooning voor mijn prozareên -
die, ziende, 't wees tot ieder 't zag.

III

U vóor, wel meerder wereldgoden,
sinds de uchtendbries van 's menschen dag,
verscheepten onder volksche vlag
hun les en leering: zielskleinooden.

De bodems, vlotte perioden,
met beeldenboeg en rhythmenslag,
en wat in 't ruim gestouwen lag,
bereikten, welkom, de antipoden:

Een Koengfoetshie, een Mohammed,
als wie ooit uitzeilde in de wed
ter haven van Onsterflijkheid,

elk hunner steeds heeft koers gezet,
op tij en wind en boei gelet,
met nuchter waterwijs beleid....

IV

De wonderkrachten eeuwger normen
zijn kunde, kloekte, klaarte, Dichter.
Ga vóor, maar dóor: geen baan gerichter;
en kronkel nooit lijk slang en wormen.

Leg vuur of ijs in vers en vormen;
doch roer me zalig, hartestichter;
uw tekst zij helder, hoofdverlichter,
als 't sein in rêe bij nachtlijk stormen.

Maar, storm of geen, uw omlaveeren
in lekke boot; langs klippen scheren
met gekken riemslag; kolk na baar

vervaarlijk aandoen; doelloos geeren;
- is van den booze: Heer der Heeren
beschik me aan wal, om 't even waar...!

JAN JANS.

[Verzen]

Verlangen

Voor Fernande.

Mocht immermeer de geur, kind, van uw haren
In deze kamer blijven waren,
In deze kamer blijven waren
Er waren, doch er sterven niet!

Mocht immermeer de goudglans van uw ogen
Hier stralen met hun zoel en zonnig licht,
Hier stralen met een zacht meedogen
Uit uw gezegend aangezicht!

Mocht immermeer uw lieve stem hier zingen,
Die ik vol stille wijding heb aanhoord,
En heb, vol zoete huiveringen,
Bemind, gedronken, woord voor woord!

22 September 1924.

Liedje

Daar zweeft een liedjen in mijn oor
Op lichte zwingen;
In mijne kamer, immer door,
Blijft het maar zingen.

En wat dit liedje 'duidt, 'k en weet,
'k En kan 't begrijpen...
'k Weet maar: 't doet in mijn hart zo'n leed,
Zo'n pijne nijpen!

IJdel verlangen

De schoonheid ligt in 't licht van uwe ogen,
Waarin ik immer schouw en altijd weer
Tot op den bodem van dit dubbel meer,
Waarin ik zoek een 'willig mededogen.

Ze zijn als meren stil en onbewogen
Aan de oppervlakte, maar daaronder raad
Ik 't leven zooals een sereen gelaat
De drang bergt van een ziele opgetogen.

O kind, mijn ogen hingen aan uw ogen,
Te raden of daar louter liefde in lag,
Voor mij die u zo teder aan kon zien...

Of heb ik mij zo deerlik dan bedrogen,
Dat ik daar maar een glundre lach in zag,
Waarmee gij enkel ‘vriendschap’ mij kondt biên!

WALTER VAN DYCK

Vers

Mijn hart is een duistere kinema-hal,
En mijn ziel een onzedige film...
Kijk, broer of zuster, vreemdeling of vriend,
Dit ben ikzelf. - Ga nu niet heen,
Sluit niet uw oogen voor dit naakt vertoon:
Ik ben als gij.... Een mensch, niet immer goed of slecht,
Steeds worstelend omhoog, omlaag,
Al naar hem stuwt verlangen, hoop of vrees,
Of vreugde of deemoed....
Het leven is een eeuwig ondervinden:
Veel werk voor luttel wijsheid;
Schoon is de strijd, maar schooner is de rust,
Dit ééne *worden* en dat andere *zijn:*
De mensch en.... God!
Mijn vriend, ons past nog deemoed....

3/7/24.
FRANS DE WILDE.

Door Noord-Europa in het begin der XVIII^e eeuw (Uit het dagboek van een Hollandschen avonturier)

IV

Na afscheid te hebben genomen van zijn dienstvaardigen en goedgeefschen landgenoot, Dryaen, vertrok onze Hollander naar Dantzig, in gezelschap van een nieuwe kennis, Johan d'Outterson uit Veurne. Zij hadden een plaats besproken op het schip van een edelman, dat beladen met koren en andere waren, naar genoemde haven bestemd was. Zij verlieten Warschau den 29^en April 1701, en den 4^en Mei bereikten ze Thorn na veel slecht weer en allerlei oponthoud, wegens vertollen en andere formaliteiten. Hier moesten zij een paar dagen blijven liggen, doordat de brug over den Weichsel door den ijsgang was stukgeslagen. Zij brachten een bezoek aan den ons reeds bekenden tolmeester Des Jardins, die bij het vernemen van hun wedervaren zich lakend uitliet over het gedrag van zijn landgenooten, de ingenieurs-oplichters, en de beide reizigers voor zich innam door zijn lekkeren Hongaarschen wijn.

Den 7^en Mei reisden zij verder, den 8^en deden ze Kulm aan, den 10^en Graudentz en den 13^en bereikten ze Dirschow.

Hier deed het toeval hun een barbier ontmoeten, dien d'Outterson vroeger te Rome had gekend, en die er nu warmpjes inzat, door zijn huwelijk met een gegoede burgemeestersweduwe. Bij hem brachten zij den nacht genoeglijk door, te genoeglijk, want als zij 's morgens naar het schip gingen, konden zij het nog nafluiten. Daar zij er de mannen niet naar waren, hun tijd te verkwanselen met noodeloos klagen, besloten zij maar dadelijk de reis te voet te ondernemen. Als viaticum lieten zij zich eerst nog een stevig ontbijt door den bevrienden barbier toedienen. Onderweg waren zij onvoorzichtig genoeg, zich op

sleeptouw te laten nemen door een onbekende, die voorgaf de streek goed te kennen. Zoo kwamen zij ongehinderd tot bij den ‘Hondewinckel’. Dat was een plaats bij den ingang van Dantzig, waar kooplieden aanzienlijke vrachten hout hadden opgestapeld, die bewaakt werden door groote Engelsche doghonden. Die gevreesde dieren werden overdag opgesloten en gevoed in een loods.

's Nachts na het sluiten der stadspoort werden ze in vrijheid gelaten, en maakten den heelen omtrek onveilig.

‘Wij hoordense al blaffen en deese man woude niet verder gaen, seggende dat het was sijn leeven in groot gevaer te stellen, soo dat wij beraedslaeghden watte doen. Het beste was dat wij door de weijen sagen te raken, tot wij aen de wegh die onder de voet van 't geberghte loopt, en ook na de stad uijt, quamen. Soo geseijt soo gedaen. Wij waren alreets wel over 25 slootjes gesprongen en hadden 't op een oor na gevilt, als deese helsche gedroghten ons eevenwel inde neus kreegen. Daer quamen der drie met groot getier op ons af! Loopen wou niet langer gelden, want sij waren ons te nau op de hacken, soo dat wij bleven staen, hebbende elck een Poolsen sabel, willende versoecken wat het geluck ons meede deelen soude. Den eersten wiert door mijn cammeraet soo gegroet dat de snuijt van de kop kloofde, maer hij wiert meteen van de tweede van aghteren in de rok gebeeten. Maer ik gaf hem, de sabel in beijde handen neemende, soo een ongenadigen klouw midden over de ruch dat het clonck, en ik geloof dat het niet veel scheelde of hij was midden deur. De derde liet ons gaen en wij hadden anders geen schade als dat mijn cameraets rok wat uijt de lijcken gewait was. Wij ons aldaer niet vertrouwende, vonden in 't weg gaen een plank, die ons heel wel diende om nog over een deel slootjes te raken, soodat wij eijntelijck ten 10 uijren 't geberchte bereijckte.’ (f. 83-84)

De twee reizigers bekwamen tegen geringen prijs logies bij hun gezel, die een branderij hield. Daar was eveneens een cornet ingekwartierd ‘van generael Brandts dragonderregiment’ die beweerde van Naarden te zijn. Als zij hem hun plan te kennen gaven, over zee verder te reizen, waarschuwde de soldaat hen voor het gevaar, dat ze tegemoetgingen. De Fransche kapers hielden er vreeselijk huis en dagelijks werden schepen door hen geënterd. Hun besluit dan maar weer te voet

verder te sukkelen keurde hij evenzeer af, doordat vanuit Brandenburg de wervers de omstreken onveilig maakten en hier als wespen rondzwermden. Niet alleen op de wegen, maar zelfs op de postwagens werden de reizigers gevat en meegesleurd. Er was maar een uitkomst, dit was namelijk daar te blijven. De sluwe en welbespraakte soldaat wist met zooveel overtuiging zijn landgenooten te bepraten, dat hij ze 's anderen daags meetroonde naar ritmeester Brandt, die ze aannam als vrijwilligers onder de lijfcompagnie van het 'Tavarisch regiment arquebusiers onder generaal Brandt,' 'met dat verstant dat wij souden sien, hoe het ons aen soude staen, en daerop schreef ik een dragondersen brief na huijs.'

Zij werden ingekwartierd bij de boeren te Grebin in de Dantzickerwaard, vanwaar ze na een zekeren tijd naar een andere streek werden overgeplaatst, welk verblijf ze weldra weer moesten verlaten voor een ander. Het dragonderregiment was namelijk bestemd om de boeren ontzag in te boezemen. Buiten alle verwachting, ging het er de jonge veldwachters zeer naar den vleeze, 'want sij [de boeren] mosten ons kooken dat wij lusten, enfin eeten en drincken tot onse discretie. Mijn cammeraet verdiende nog eenig gelt bij de boeren met baerde te schrappen, en soo wat gaten in de armen te steeken en allerhande lapsalverije. En ik speelde voor schoolmeester en leerde eenige boere jongens schrijven, en ik kon 't selver qualijck. Ik schreefse altemet soo een lesje van Franse en Latijnse woorden uijt de grammatica, en daer liet ik se mee heen loopen.' (f. 85-87).

De schrijver was in de kost bij een welgestelden boer, die een vroolijk likkebroer was, en hij wist er zijn voordeel mee te doen. Zij gingen samen naar de kroeg, waar onze avonturier zoo opsneed over zijn kennis en zijn avonturen, dat zijn onervaren aanhoorders met open mond zaten te luisteren, en uit dankbare bewondering niet gedoogden, dat hij een glas betaalde. Zoo bracht hij den tijd prettig en onbekommerd door, in afwachting dat een brief uit Holland hem het noodige geld zou bezorgen voor de terugreis. Dit liep evenwel spaak. Hij kreeg wel een brief, maar geen geld! Daar de Voorzienigheid ditmaal niet geneigd scheen hem uit het gedrang te helpen, nam hij toevlucht tot den hooger genoemden koopman, den royalen Dryaen. Na veertien dagen ontving hij van hem het gevraagde bedrag. Maar

nu werd zijn vertrek weer verschoven doordat op dit oogenblik de kermis begonnen was, waaronder geen schepen afvoeren. Tenslotte vonden ze toch een Lübeksch schipper, met wien ze akkoord sloegen voor de reis. In afwachting dat de wind zou gunstig worden, en ze konden scheepgaan, gingen zij den 17^{en} Augustus een tochtje doen op den Weichsel tot aan zee. Daar het weer mooi was en zij een verfrissching lustten, stapten ze onderweg aan wal, en gingen in een herberg, genaamd ‘Pallas kroegh’ een kannetje bier drinken. De drinkgelegenheid was vol Deensche wervers, die hen dadelijk omringden en wilden overreden dienst te nemen en met hen naar Kopenhagen te gaan. Op hun weigering, gingen zij hun ‘als beeren’ te lijf, bonden hun de handen op den rug, en bonsden hen van de kaai in een boot, die ze naar een Hollandsch schip bracht, waar reeds twee en twintig man in bewaring lagen. Terwijl de duivelstoejagers nu terug aan land gingen, om proviand, vertelden de ongelukkige reizigers hun wedervaren aan den stuurman en de bemanning, die waarlijk met hun lot te doen hadden. Er werd besloten, dat wanneer de wervers voor een poos aan land zouden toeven, zij met de kleine boot zouden probeeren te ontkomen. Twee dagen daarop, den 19^{en}, begaven zich de zielverkoopers, op twee onderofficieren na, aan land; de schipper vergezelde hen met zijn volk om ballast te halen, en liet enkel drie man aan boord. 's Anderen daags zouden ze zeil gaan. Degenen, die op het schip waren gebleven, waren misnoegd om verschillende redenen.

‘Wij dit horende begonden 't viertje al soetjes op te blasen, soo dat altehoop op 't lest als uitsinnig werden. Wij liepen met alle man na booven en namen d'heeren onderofficiers die op 't schip waren gebleeven en bondense handen en voeten. Eenige woudense overboort smacken, maer wij belettent, en vergenoechden ons haer aende mast wel braef vast te binden. Den een schreeude dat men haest doof wier: ik ben geen onderofficier, ik sal veltpriester worden! Wij seiden: dats goet voor ge siel, maer bidden helpt hier niet, ge klopt voor een doofmans deur! De bootsluy dreijgden wij quansius int water te smijten, soo sij haer roerden. Daer meede sprongen wij met alle man inde boot, en versagen ons van eenige roeijspanen. De bier, wijn en tobak liet wij ook niet staen, en daer mee staken wij af. Maer nauwelijx waren wij een schoot weegs van 't schip af, of daer quam

soo een vervaerlijcke storm en het water gingh soo hol, dat wij telckens daer onder meende begraven te sullen worden. Enfin wij danckten Godt dat wij maer weer aen 't schip raeckten, alwaer wij nog een gangetje aen 't spek en vleis gingen en wel meest aen 't bier.' (f. 89-89).

Omstreeks tien uur 's avonds bedaarde de storm. Zij vertrokken opnieuw en roeiden met zooveel inspanning, dat zij te vier uur 's morgens het land bereikten. Zij dwaalden door bosch en dal tot zij eindelijk een klooster, genaamd 'Olijve' in 't gezicht kregen, vanwaar ze zich konden oriënteeren en gemakkelijk weer in de stad kwamen. Hun klacht bij den burgemeester had de onmiddellijke uitwerking dat de wervers in den Pallas werden ingerekend, doch 'eevenwel voor een stik gelt' weer op vrije voeten werden gesteld.

Tot overmaat van geluk was hun schip nog niet vertrokken. De reis van Dantzig naar Lübeck zou niet minder dan een en dertig dagen duren, namelijk van den 21^{en} Augustus tot den 29^{en} September. De overvaart ging door telkens woester stormen heen, en men staat versteld, hoe zoo'n broos ding als een zeilschip behouden zijn bestemming kon bereiken.

Zij dreven den 21^{en} Augustus den Weichsel af, maar moesten echter verschillende malen terugkeeren, doordat hun ballast telkens onvoldoende bleek. Eerst den 1^{en} September raakten zij recht goed op dreef en den 2^{en} hadden zij reeds dertig kilometer achter den rug. Den 3^{en} liep de wind geheel om, zoodat zij niet meer voortkonden. 's Avonds werd het kalm en stil en een menigte bruinvisschen of tuimelaars kwam om het schip drijven, hetgeen een onweer aankondigde, dat weldra losbrak en zoo hevig was 'of de aerde vergaen soude.' Den dag daarop kregen zij een nieuwen storm op de huid, die hen tien kilometer terugsloeg, doordat het onmogelijk was een zeil bij te houden. 's Avonds werd het windstil en eenige roode schijnbaar afgematte vogeltjes kwamen over het schip fladderen. Dat beteekende land! Inderdaad even daarop kregen zij Kolberg in Pommeren in 't zicht. Van den 5^{en} tot den 8^{en} hadden zij telkens opnieuw met storm te worstelen 'dat wij menichmael aen onse behoudenisse twijfelden.' Toen de zee weer kalm werd, stelde de schipper voor terug naar Dantzig te loopen, omdat de proviand op was en hij geen kans zag Bornholm te bereiken. Zij wierpen er den 10^{en} weer het anker; 't koelde echter zoo hevig

dat zij eerst den 11^{en} een boot konden uitzetten. 's Anderen daags kozen zij andermaal zee, en reeds den dag daarop gingen de poppen aan 't dansen! Van den 13^{en} tot den 15^{en} stormde het zoo, dat alle zeilen, op den bezaan na, moesten worden ingehaald. Toen werd de zee zoo onstuimig dat zij aldoor water binnenboords hadden. Dit duurde tot den 17^{en} en de bemanning begon achterdochtig te mompelen, dat er een Jonas moest aan boord zijn, toen, tot geluk van de passagiers, het weer bedaarde. Maar nu doken er zorgen van niet minder ernstigen aard op: de mondkost was uitgeput. ‘Die siek waren stonden der wel bij want aten niet veel.’ Op den duur kwam er een Zweedsch schip opdagen, dat hen uit de verlegenheid redde.

‘Ondertusschen lach ik in een hoeckje en sliep op een groote wolsak, en mijn cameraet een wackeren ham onder anderen gekocht hebbende, quam en gaf mij soo een vervaerlijcke klauw dat ik 't wel twee dagen voelde. Ik sprong op en meende dat ik al in de zee lach en dreef. Hij hield mij de ham voorde ogen, maer ik gelovende dat het een bose geest was, kroop weer in mijn hoeckje en seij: brengt dat maer bij een ander, ge sel me soo niet krijgen! Maer eintelyck de oogen openende, wist ik niemendal te seggen, en kon niet bedenken watter te doen was. Ik sach elk een besich te schranssen, en wist wel datter qualijck een kruim broot in 't heele schip was geweest, soo dat ik nog geloofde te dromen. Op 't lest wierden mij de tanden ook waterich en at als de anderen.’ (f. 94)

Den 20^{en} werden ze opnieuw overvallen door een storm, die hen een heel eind terugsloeg, en den dag daarop zoo toenam in woestheid, dat zij meenden dat de jongste dag gekomen was, en zij den heelen dag doorbrachten met vurig bidden en zingen. Tegen den morgen steeg de ontsteltenis ten top, doordat er een lek in 't schip was gekomen. Gelukkig hadden zij een lading wolzakken, waarmee het euvel na veel inspanning werd verholpen.

Den 24^{en} bereikten zij eindelijk Bornholm en smeten het anker te Sandvick, haven aan het Noord-Westelijk uiteinde van dit eiland. ‘De inwoonders sijn meest vischers. Na ik bemerckte slagten sij de Finnen en Lappen en verstaen sich ook al op de swarte konst. Alles was daer seer goede koop: een pont boter vijf groot, een schoon vet schaep een gulden en alles naer advenant.’ (f. 97-97v)

Van Bornholm staken ze nu over naar het eiland Rügen, waar zij eveneens aan land liepen. De schrijver vernam er een legende, die ik hier neerschrijf:

‘In dit eyland is een diep meer, welckers waeter swart is en heeft veel visch in. D'inwoonders seijden mij, dattet geen vischerije leijden wil en vertellen der dit sprookje van: datter eenmael eenige stoute en behertste visschers souden in gaen visschen, en brachtender 's avons een schuitje in, menende 's anderendaags 's oghtens metde netten te komen. Maer toen sij quamen was het schuitje daer uijt, daer sij over verwondert waren. Entelijck na lang soecken, saegen sij het booven in 't topje van een boom staen, waer op een vanden hoop al vloeckende seijde: wat voor duivels hebben de schuit daer boven op den boom gebracht? Soo soude hem geantwoort sijn: dat hebben alle de duivels niet gedaen, maer ik alleen met mijn broer Nickel!’ (f. 97)

Den 29^{en} September wierpen zij het anker te Lübeck, vanwaar de twee avonturiers reeds in den namiddag van den dag daarop vertrokken. Zij overnachtten in een tolhuis twee mijl van de stad. Den 1^{en} October waren ze te Krumesse; over Schonberg bereikten ze Castrop, waar ze logeerden. Hier vernamen ze dat in de buurt Holsteinsche dragonders lagen, die alle reizigers zonder onderscheid oppikten en ze gewelddadig wegleidden. Omzichtigheid was hier geboden; zij hielden zich overdag schuil in het bosch, en vervolgden hun reis in de duisternis. Zoo landden ze den 5^{en} October ongedeerd te Hamburg aan. In deze stad was het niet pluis, de werving vierde er hoogtij en nergens achtte men er zich veilig. Zij begaven zich onverwijld naar den Hollandschen resident, een genaamden Kuisten, om een paspoort, dat hun, tot hun verbazing, op brutale wijze werd geweigerd. De verontwaardiging van de twee reizigers was te grooter, toen even daarna en onder hun oogen hetzelfde vergund werd aan een Noorman, genaamd Bruyns. Later moesten zij tot hun schade begrijpen, dat hun resident de werving van de Hollanders in de hand werkte en derhalve voor Bruyns het vertrouwen van zijn landgenooten had zoeken te winnen. Deze nam de teleurstelling van de twee avonturiers te baat om kennis met hen te maken. Hij vertelde hun, dat ook hij zich naar Holland begaf, waar hij als oud-kapitein ter zee wilde dienst nemen. Daar hij bejaard was en er tevens fatsoenlijk uitzag, nam hij hen

dadelijk voor zich in. Hij verzocht hen wellevend in zijn gezelschap te willen reizen, en maakte zich sterk bij den resident, met wien hij bevriend was, een gezamenlijk paspoort voor hen drieën te bekomen. Op hun grage toestemming was hij weldra in het bezit van de formule, die de naïeve reizigers in de val zou brengen. Bruyns stelde nu aan zijn nieuwe vrienden voor, maar dadelijk naar Altona te gaan om naar een schip uit te zien. Daar aangekomen inviteerde hij ze eerst met hem te gaan middagmalen. Terwijl ze argeloos het diner gebruikten, had Bruyns een onderhoud in het Deensch met een sergeant, Appel genaamd, van het Jutsche regiment, aan wien hij zijn twee makkers tegen veertien rijksdaalders verkocht. Toen deze laatsten nu aanstalten maakten om te vertrekken, werd hun dit verhinderd. d'Outterson, die geraden had waarom het ging, waarschuwde zijn vriend in het Fransch, en beiden trokken plotseling met zooveel furia van leer, dat ze de twee zielverkoopers de straat opdreven. Op het rumoer kwamen intusschen een viertal soldaten toegeloopen, en de beide reizigers moesten nu het onderspit delven. Zij werden zorgvuldig in een kamer gesloten.

Den 6en October kwam Bruyns den schrijver van dit verhaal met vijf à zes onderofficieren halen en verkocht hem opnieuw aan een sergeant van het lijfregiment der koningin. Wat d'Outterson betreft, die was ondertusschen uit zijn gevangenis ontsnapt, en was zijn beklag gaan doen aan den burgemeester, die hem antwoordde, dat hij met militaire aangelegenheden niets uitstaande had. Alhoewel streng bewaakt, liet de jonge Hagenaar van zijn kant ook niets ongedaan om zijn vrijheid terug te krijgen. Ook hij zou slagen.

‘7^{e} dato mij des morgens met den waert alleen bevindende, liet ik hem een glaesje brandewijn schencken. Juist was de fles uit, daer ik al na gekeken hat, soodat hij inde kelder ginck om die te vullen; en terwijle hij doende was, schuirde ik mijn piek, en ten huijse uitsluijpende, liet hem mijn hielen sien, en soo als ik d'een straet op d'ander neer liep, quam ik entelijck aen 't stathuis, waer onder een wijnkelder is, en vont daer mijn cammeraet, die deese Bruins bij de ooren hat en hem soo smakelijck klopte dattet een plaisir was. Ik sag anders geen werck voor mij, als dat [ik] mijn mes nam en sneet sijn hoet en paruijck, die ik daer von leggen an flarden, soo dat hij met sijn kale kop na huys liep, soo bebloet en beslickt als een grasduivel.’ (f. 103)

Zij meenden zich in den raadswijnkelder te verbergen tot het donker zou zijn, en dan hun ‘hielen in den arm te neemen.’ Maar het duurde geen ‘vaderons lang’ of daar kwam die drommelsche vent terug met een dozijn soldaten, en uit was het weer met hun zoo kranig bevochten vrijheid. d'Outterson werd naar Rendsberg gestuurd en zijn vriend moest naar Glückstadt, waar hij 's anderen daags 's avonds arriveerde, den 9^{en} October, juist op zijn geboortedag.

Denkt men daarbij aan den mooien naam van die stad, dan zag men stellig zelden zoover gedreven, de bittere ironie van het toeval in het verwerken van overeenkomsten en tegenstellingen. Hij werd bij brigadier Passow, commandant van de vesting, gebracht. Hij kloeg hem zijn nood, evenals aan overste luitenant Boije. Maar ‘'t was voor een doofmans deur geklopt!’

Daarna moest hij den eed afleggen in handen van den krijgscommissaris. Deze moest met scherpe dreigementen het veront-waardigd verzet breken van den ongelukkigen soldaat malgré lui. Hij werd bij een bakker ingekwartierd. In deze stad leefde het garnizoen op kosten van de inwoners, welke daarvoor tot vergoeding van alle belastingen waren ontslagen. De dienst was ongemeen zwaar. Om de drie dagen moest hij de wacht optrekken en telkens gedurende acht uren aanéén. ‘Daarna exercitie ofwel executie of spitsgarde bijwoonen datter soo gemeen was, dat qualijck een dach voorbij gaet, of woorden eenige doorgejaecht en om gansch geringe oorsaken.’ (f. 104)

Als soldij kreeg hij elke veertien dagen 17 stuivers en 12 pond brood. Over de stad weet hij en is er ook maar weinig te vertellen: ‘Glückstad is klein, doch sterk met aerde wallen gefortificeert en kan door behulp van sluysen, onder water geset worden.’ (f. 105)

Het streng ingedeeld leven van den jongen soldaat was hier zeer eentonig; dit blijkt uit de evenementen, die hij dag voor dag neerschreef. Den 18^{en} October nochtans brak er een storm los, waarbij het garnizoen het hard had te verantwoorden! Alhoewel van minder belang dan de reeds geciteerde uittreksels, geef ik deze passage weer, met het markantste feit uit het langdurig verblijf van onzen reiziger te Glückstadt, om de reeks van zijn avonturen aan te vullen, en tevens het levensgevaarlijke er van te doen uitkomen.

‘Den 18^{e} ditto wiert het waeter hier soo hoog, dattet op een

voet na overde borstweer soude hebben geloopen. De allarm trom wiert aanstonts geslaegen, daer al de milice vliegents op te saemen quam, het geweer afleiden en versien wierden met schuppen en spaden; en daer op marcheerde ider compagnie na zijn allarm plaets op de wal. Wij quamen na den keer weeder aende haven daer het meeste noot was, en mosten een heel deel stangen en latten aen 't kremperdoor haelen. Toe wij weer quamen hat het water al soo veel gaten inden wal gemaekt, hoe wel [hij] van buijten op die plaets met starke dicke eijeke plancken beschooten was, dat wij twijfelden of wij het voorde aencomende vloet klaer souden krijgen, en ondertusschen most ik met nog een goet deel over al de takken vande boomen gaen kappen, die onder de wal aen twater teegen de tuijnen aenstonden, daer wij fachinen af maekten, en hier en daer mosten heen sleepen. Daer bij regende het den heelen nagt door, of het met backen gegooten wiert, en waijde dat men op sijn beenen niet con staen, voomamentlijck als men een fachin op de kop hadde, en soo men overde wal ging, was het of ge door het water ging en slimmer, want het sloegh met sulcke stortingen daer over heen, dat men sich nau bergen kon. Daer toe was de wal, door al dat water en het trappelen soo murw geworden, dat men werek genoeg hadde de voeten elckereijs daer uit te krijgen. Daerbij maeckte de duysterheijt des nachts dit alles nog vervaerlijeker, en 't gebeurde soo als ik op een kleijn willige hoorntje sat, en al de tacken hat afgekapt, dat mij de wind van booven neersloech midden inde voorseijde sloot, die juist vol modder was, en haddense werk genoech dat se mij daer weer uijtkreegen. Toe dagt ik na huijs te gaen, maer twas mis. Eerst mosten wij eenige honderden plancken gaen halen, om aen de voorsetten te slaen, soo ook stroo om de gaten te vullen. De aerde groeven wij binnen vande wal om boven op te smijten, en dan weer fachinen, stroo, aerde etc. soo lanch tot se vol waren. Dit duirde van 's avons ten vier uijren tot 's morgens ten 7, wanneer ik 't huijs quam soo nat en beslickt dat het afgrijselijck was, soo dat ik wel drie dagen werk hadde, eer ik weer op mijn stel raekte.' (f. 107-108)

FREDERIK LYNA.

Fransche Letteren

Men wordt eenigszins onverschillig tegenover den onbedaarlijk wassenden vloed van romanliteratuur; vroeger was men vertwijfeld bij de gedachte, dat men op 't eerste zicht het goede uit het minderwaardige werk niet meer onderscheiden kon. Hoe men zich ook inspande, men bleef onvolledig, men verdwaalde. Het beste ontsnapte soms en onder wat men, op aanbeveling van confraters, bij de hand hield, geraakte meer dan een prul. De ondervinding leert, dat het blootc toeval den recensent met minder inspanning en tijd even goed dient. Het is dan ook niet anders dan het toeval, dat de hieronder vermelde boeken bijeengebracht heeft. Gaan we even na wat ze ons waard schenen bij een vluchtige lezing.

Van de *Editions Bossard* komt steeds wat goeds. In de eerste plaats leveren zij een materieel wel-verzorgd boek en gewoonlijk is de inhoud zooveel zorg waard, en hebben de werken dan altijd niet rechtstreeks wat met de Fransche letterkunde gemeens, de algemeen ontwikkelde lezer vindt er toch iets in om hem te boeien: deze laatste opmerking geldt b.v. voor *l'Histoire romanesque d'Udagano*, voor *Autour d'Emerson* en voor - *garçon!....*

De geschiedenis van den Koning van Vatsa werd hier voor de eerste maal uit het Sanskriet in het Fransch vertaald en geannoteerd door Prof. Félix Lacôte. Talrijke houtsneden van Jean Buhot luisteren deze prachtige uitgave op. (Ed. Bossard, 1924; fr. 21.-)

Prof. Régis Michaud (Californië) heeft onder den titel *Autour d'Emerson* (Bossard, 1924; fr. 15.-) elf studies over Amerikaansche schrijvers verzameld: Tboreau, William en Henry James, W.V. Moody en anderen, en Emerson zelf. Het is werkelijk de studie van het Amerikaansche denken, uitgaande van Emerson's transcendantalism, langsheen het pragmatism van W. James tot aan het intuitieve denken van heden. Bijzonder merkwaardig is het tafereel van de ideeën en zeden van het na-oorlogsche Amerika.

Ook niet tot de Fransche letterkunde, maar tot de wereldliteratuur behoort Ivan Sjmelov's boeiende geschiedenis van een restaurant-bediende: - *garçon!....* vertaling van H. Mongault (Bossard, 1925, fr. 7,50.) Schilderachtige stijl, eigenaardige taal, treffende bijzonderheden over het groote restaurantleven te Moscou (rond 1910), scherp realism en satire met een tragischen ondergrond. Lees het.

In de reeds rijke verzameling van ‘miskende meesterwerken’, van Bossard, prachtuitgaven aan ongelooflijk lagen prijs (fr. 12 per deel): *Les Poétes lyonnais*, met inleiding en nota's van J. Aynard en een mooi portret van Louise Labé, naar Woeiriot. De werken van de Lyonsche dichters uit de XVI^{e} eeuw zijn voor 't publiek moeilijk bereikbaar geworden. In dit deel krijgen we de volledige gedichten van Louise Labé, de mooiste verzen van Maurice Scère (voorlooper van Ronsard) en van zijn leerling Pernette du Guillet. Men is verrast deze poëzie zoo dicht bij ons te gevoelen, om haar subtiele inspiratie, buigzaam rhythme en welluidendheid.

Van een geheel ander karakter, en wellicht voor velen aantrekkelijker, is het volgende deel uit die verzameling: Restif de Ia Bretonne's *Vie de mon Père*, met inleiding en nota's van M. Boisson en een prachtig portret. Restif is lang in den ban geweest. Sainte Beuve noemde al zijn werk ‘modder’. Ongetwijfeld juist voor meer dan driekwart van zijn honderdvijftig deelen, - maar niet voor alles. *La Vie de mon Père* is niet alleen vrij van het overdreven erotism en de platheid, die Restif eigen zijn, het is een soort idylle van Fransch familieleven op het land, gepaard aan een keurige, sentimenteele uitbarsting van kinderliefde. Over dit boek en over den schrijver zelf is heel wat te zeggen in verband met den voorbereidingstijd tot de Fransche Revolutie, die Restif met zijn nuchtere, brutale scherpzinnigheid jaren van te voren voorspeld had.

Lucien Descaves is een naturalist geweest van het zuiverste water; sedert jaren heeft hij geëvolueerd zonder zijn talent te forceeren, zonder een van zijn aangeboren kwaliteiten prijs te geven. De ongewone nauwgezetheid van zijn kunst heeft hij verlevendigd door de satire van zijn scherpen geest en verhoogd door het medelijden van zijn diepvoelend hart. Letterlijk aangrijpend zijn dan ook vele bladzijden van zijn laatsten roman *L'Hirondelle sous le Toit* (Albin Michel), vooral die waarin met weinige rake woorden en gebaren de vernietigende ontgoocheling van een ‘marraine’ in haar beschermeling geteekend wordt.

Van hooier gehalte is nochtans *Le Désert de l'Amour* (Grasset, 1925) van François Mauriac. Onze lezers herinneren zich misschien zijn vorig werk: *Genitrix*, de geschiedenis van een egoïstische moederliefde. De nieuwe roman is wat minder intens, - wellicht, omdat het speelplan wat breeder en de personen talrijker zijn; toch is hij even sterk in het ontleden en schilderen van karakters en toestanden. Men kan zoo maar niet in een paar woorden dat boek kenschetsen, nog minder het ont-leden. Dat is slechts mogelijk aan de hand van het verhaal zelf, - en daartoe ontbreekt hier ruimte. De lezer onderneme zelf dat werk, hij zal er ons dankbaar voor zijn, want *Le Désert de l'Amour* is Mauriac's schoonste boek, - en dat is veel gezegd.

Nog een merkwaardig verhaal, maar van geheel anderen aard: *Cruautés et Tendresses* van de creooische schrijfster Mevr. Drasta Houël, die de oude Fransche koloniale zeden van in den ontslavingstijd weergeeft met vuur en glans. Men leert er in kennen het zinnelijke en weidsche, het wreede en mystische van de creooische ziel. Mevr. Drasta Houël heeft een boek geschreven, dat getuigt van een buitengewoon talent, een boek, dat blijvende literaire waarde bezit.

Verleden jaar heeft men Gobineau ontgraven en het nu en dan verschijnen van vergeten werken hernieuwt steeds onze verbazing over de vruchtbaarheid van dien diplomaat, maar meer nog over zijn leesbaarheid. *Le Prisonnier Chameux* (Grasset, 1925), zoo pas weer voor de hand, is een roman in Walter Scott's avonturengenre, en hoewel niet zoo meesterlijk als deze auteur, noch zoo levendig als vader Dumas, vormt hij voortreffelijke lectuur. Men is verwonderd, dat hij indertijd niet meer opgang gemaakt heeft. Misschien - en wij hopen het - breekt een nieuwe lente aan voor dit slechts schijnbaar verouderde genre. Scott, Reade, Dumas hebben ons vroeger prettige stonden bezorgd en zouden dat nog kunnen. Gobineau is dit drietal waardig.

Francis Jammes bezit de stille, onverwoestbare kracht van den kalmen, rustigen, statigen werker. Zijn boeken, gedichten en romans geven den indruk van met lange tusschenpoozen te komen en toch volgen ze elkaar snel op. De kwaliteit schijnt niet onder die veelheid te lijden. Eenige maanden geleden *Cloches pour deux Mariages*, dan een paar dichtbundels, thans *Les Robinsons basques* (Mercure de France, 1925), zeer onderhoudend als verhaal, een beetje naïef, zooals met Jammes dikwijls het geval, maar met een eenvoudige sierlijkheid geschreven, die zeer gewoon schijnt, maar eigenlijk het kenmerk van den meester is.

Nog een ‘provinciale’ roman: *La Hutte d' Acajou* (Plon-Nourrit, 1924) van Germaine Acremant, een roerende, pijnlijke, stichtende geschiedenis van een ontgoocheld meisje uit het Noorden (rond St Omaars), zuster van Mireille. Een roman naar het oude patroon, dat toch nog aantrekkelijk werk toelaat.

Vol goede gedachten en schrijfkunst zit Jules Lurkin's *L'Homme à la languie merveilleuse* (La Pensee française, 1924), maar het ontbreekt eenigszins aan compositie om een stevig boek uit te maken.

Aimée Villard van Charles Silvestre (Plon-Nourrit, 1925) zal niet veel gediscuteerd worden. Dit sympathieke werk, dat om zijn letterkundige hoedanigheden den Jean Revel-prije voor 1924 behaalde, is de innige uiting van iemand die de menschen liefheeft. In dezen tijd van haat en wantrouwen, spot en scepticisme is dat een merkwaardig verschijnsel.

Met bijzonder genoegen heb ik gelezen, gedacht en gevoeld in de laatste reeks verhalen van Georges Virrès: *Sous les Yeux et dans le Coeur* (Editions Gauloises, 1925). Die vriend en buurman van onzen betreurden Kempischen dichter Aug. Cuppens is ook een dichter van het Limburgsche land. Hij bemint en bewondert de streek en de menschen, die hem omringen. De me-lancholie van de heide en de noeste vlijt van de landlieden zijn de voorwerpen van de sympathieke kunst van Georges Virrès. Herkennen wij op iedere bladzij den schrijver van eersten rang, in ieder woord leeft de stem van den diepvoelenden, albegrijpenden mensch, wien oprecht geloof en de moedig doorstane rampen de sereniteit van den heilige geschonken hebben. Dit alles geeft de eenvoudigste verhalen van dezen voortreffelijken schrijver een duurzame waarde.

* * *

Alvorens deze kroniek te sluiten, moet ik nog een paar studies aanhalen, zonder mij echter de weelde te kunnen veroorloven er bij stil te houden.

Onder de Ronsard-studies, die te mijner kennis kwamen, scheen mij die van den Straatsburger professor Cohen de beste, klaarste, volledigste en tevens bondigste.

D^{r} Paul Voivenel opent een nieuw vak in de literaire kritiek met zijn boekje *Remy de Gourmont vu par son médecin* (Editions du Siècle, 1924), waar hij van onder physiologisch oogpunt Gourmont's kunst beschouwt en dat doet op treffende wijze.

Iedereen kent waarschijnlijk reeds *Anatole France en pantoufles* van Broussan, dat opgang maakte, meer dan het eigenlijk verdient. Van veel beter gehalte en ernstigeren aard is M. Lahy-Hollebèque's *Anatole France et les femmes* (Libr. Baudinière, 1924), waaruit niet alleen France's diepe kennis van de vrouwelijke ziel blijkt, maar dat tevens een treffende studie vormt van France's standpunt tegenover de vrouw. Een werkelijk onmisbaar boek, wil men den keurigen schrijver bestudeeren.

Voor de liefhebbers van ‘namaak’: *A la Manière de* (Grasset) werd met een derde deel voortgezet door Paul Reboux alléén (Charles Muller is gesneuveld); dit staat, dunkt me, niet op het peil van de twee eerste deelen. In G.A. Masson hebben die schrijvers een mededinger gevonden: *L'Art d'accomoder les classiques* (Edit. du Siècle) is vol plezierige dingen ten koste van Homeros, Boileau, Shakespeare en tal van andere klassiekers, maar het heeft niet de letterkundige waarde van Gh. Muller en P. Reboux' *pastiches*.

LEO VAN RIEL.

Boekbeschouwing

Het uitgeven van verzen is in de meeste gevallen, commercieel gesproken, voor den uitgever (en voor den dichter zelf, wanneer die in dit opzicht nog in aanmerking kan komen) een gewaagde zaak. De ‘Renaissance du livre’ (Brussel) heeft die moeilijkheid op een zeer gunstige wijze trachten op te lossen. Zij heeft een bloemlezing uitgegeven, *L'année poétique belge*, waarin, buiten ook wel oudere, toch vooral een ruime plaats gelaten is aan de jonge dichters. Verschillende onder hen hebben zelfs nog geen enkel uitgegeven werk op hun actief. We treffen er zeer lezenswaardige verzen aan van veelbelovende, jonge Fransch-Belgische schrijvers als Gharles Anciaux, Roger Avermaete, Maurice Gasteels, Bob Glaessens, Georges da Sylva, Paul Fierens, Théo Fleischmann, Herman Frenay-Cyd, Herman Grégoire, Willy Koninckx, Maurice Lecomte, Mélot du Dy, Paul Neuhuys, Marcel Paquot, en andere meer.

Oeil-de-boeuf (Lumière, Antwerpen) is een bundeltje tamelijk onevenwichtige verzen van een onstuimig dichter, welke zich Serge Milliet noemt. Typographisch is het werkje buitengewoon verzorgd; een knappe houtsnede van Joris Minne luistert den tekst op.

D'ailleurs et d'autres lieux (J. Povolozky & Cie, Paris) van Lucie Farnoux-Reynaud: verzen in het teeken van G. Apollinaire; ze doen opzettelijk en gewild-modern aan, ondanks het klassieke kleedje (meestal sonnetvorm), waarin ze gestoken zijn.

FRANS SMITS.

Kongo en het bevolkingsprobleem in België

In de laatste jaren komt het bevolkingsvraagstuk weer scherp op den voorgrond. Na den oorlog zijn de politici zich opnieuw met deze kwestie gaan bezig houden. HAROLD COX, in Engeland, heeft enkele jaren geleden de meest gedokumenteerde studie over het onderwerp laten verschijnen sinds het groote werk van MALTHUS het licht zag.

De gevolgtrekkingen van Cox zijn verpletterend.

Volgens hem kan zelfs de geboortebeperking toekomende oorlogen niet uitschakelen.

Zijn bewijzen zijn inderdaad zóó menigvuldig en zijn logica is zóó volkomen juist, dat er niets anders zou overblijven dan zich bij zijn uiteenzetting neer te leggen, indien er in zijn geheele betoog niet één fout was, n.l. dat de schrijver, hoe schrander hij ook moge wezen, geen bioloog is!

Sinds het werk van MALTHUS de algemeene aandacht op het bevolkingsvraagstuk vestigde, nadat BENJAMIN FRANKLIN reeds in 1751 het vraagstuk in hoofdtrekken omlijnd had, hebben drie groepen van menschen zich van dit onderwerp meester gemaakt.

Eerst en vooral de economisten, die met een overweldigend statistisch materiaal aankwamen om te bewijzen, dat de bevolking der aarde in een veel vlugger tempo toeneemt dan de productie der levensmiddelen. Hierbij heeft deze groep van menschen echter voor gewoonte als voor absoluut bewezen aan te nemen, dat elke langs statistischen weg verkregen kurve steeds met dezelfde snelheid en in dezelfde richting moet doorgaan.

Op grond van dergelijke statistieken heeft men in de laatste jaren in Amerika een alarmkreet laten hooren, waarbij aange-toond werd, dat binnen een vijftigtal jaren dit land zóó overbevolkt wezen zal, dat het niet alleen geen voedsel meer zal kunnen uitvoeren, maar zelfs niet genoeg meer voortbrengen zal voor eigen gebruik.

Heeft het werk van MALTHUS beroering in de wereld gebracht, omdat deze schrijver voor het eerst het bevolkingsprobleem op grond van feiten in het licht stelde, - de alarmkreten van de later komende economisten hebben minder naklank gevonden, omdat nog geen enkele hunner bewezen heeft, dat elke stijgende kromme steeds moet blijven stijgen en dat met dezelfde snel-heid.

Een tweede groep menschen, die het zich ten plicht rekenen zich met het vraagstuk der bevolking bezig te houden, bestaat uit gevoelsmenschen, waarvan enkelen, zonder nadenken, de statistieken der economisten als onfeilbaar aannemen. Ze zijn vervuld van medelijden met het arme menschdom en bevelen op alle mogelijke wijzen de neomalthusianistische middelen aan.

De anderen van deze groep gaan uit van een ethisch standpunt en ontkennen, zonder eenig tegenbewijs, alle waarde aan de statistieken der economisten.

Wie van deze twee soorten gevoelsmenschen de grootste fatalisten zijn, valt moeilijk uit te maken, de eerste, omdat ze den onverbiddelijken vooruitgang der statistieken zonder meer aannemen, dan wel de tweede, die zonder eenig bewijs gelooven, dat de natuur voor alles zorgen zal!

De derde groep bestaat uit politici, die, toekomende oorlogen voorziende, met chauvinistische bedoelingen het aantal weerbare mannen zoo hoog mogelijk willen opdrijven.

In dezen strijd mengt zich nu een vierde groep, namelijk die van zekere biologen, die, van geheel andere standpunten uitgaande, de vroegere statistieken met nieuwe gegevens vergelijken en tot geheel nieuwe conclusies komen.

Om zich een duidelijke voorstelling te geven van de waarde dezer opzoekingen, moet men zich een oogenblik in de mentaliteit van een natuuronderzoeker verplaatsen.

Terwijl de economist niets ziet dan de cijfers en er een onbeperkte waarde aan hecht, terwijl de moralist er alle waarde van over het hoofd ziet en zich dan ook van alle verantwoordelijkheidsgevoel ontdoet, tracht de bioloog uit de cijfers de wetten af te leiden, die deze regeeren en zoekt hij of er onder de in werking tredende faktoren ook zijn, die door den wil van den mensch kunnen beïnvloed worden.

Voor hem is het leven niet een star geheel, dat aan mathema-

tische wetten onderhevig is in dezelfde mate als scheikunde, natuurkunde of sterrekunde.

De op het leven toepasselijke mathematische wetten zijn dit slechts binnen zekere grenzen.

Nooit zal een bioloog de fataliteit van een levensproces aannemen, zoolang hij niet de absolute zekerheid heeft dat er geen enkele mogelijke faktor vergeten werd.

In dien geest bestudeert de Amerikaansche natuuronderzoeker RAYMOND PEARL sinds jaren de ontwikkeling der levende wezens in hun groei, bloei en vergaan.

Reeds brachten verscheidene werken van zijn hand nieuwe gegevens over dit onderwerp aan. De algemeene gevolgtrekkingen van zijn onderzoekingen heeft hij onlangs in *The American Mercury* voor het ontwikkelde publiek uiteengezet.

We willen deze studie hier gedeeltelijk volgen, om er de conclusies, die er naar onze meening voor ons land uit getrokken kunnen worden, na te gaan, en zullen ons bij deze uiteenzetting van PEARL'S kurven bedienen.

Sinds QUETELET bewezen heeft, dat de waarschijnlijkheidsberekening en de statistische methode in het algemeen van zeer groot belang wezen kan voor de studie der biologie en sociologie, werden reeds veel problemen uit het leven van planten en dieren door middel van deze methode nagegaan.

De statistische methode van onderzoek werd in alle richtingen en door tal van onderzoekers gebruikt, uitgebreid en vervolledigd. Ze is thans een wetenschap op zichzelf geworden. Van alle werken op dit gebied zijn deze van GALTON van het grootste belang voor de sociologie.

Als de meest algemeene gevolgtrekking van de zeer verschillende onderzoekingen in die richting dient vermeld te worden, dat elk biologisch proces zich, volgens een bepaalde mathematische formule, welke door een kurve kan weergegeven worden, ontwikkelt en dat, *zoo geen storende faktoren tusschenbeide komen*, deze kromme onveranderlijk van het begin tot het einde gevolgd zal worden.

Zoo worden nu geregeld door de medici en hygiënisten tabellen gebruikt met de gemiddelde grootte en het gemiddelde gewicht van den mensch volgens den leeftijd. Elke te sterke afwijking van deze gemiddelden moet hare oorzaak hebben, waarom deze tabellen dan ook zeer dikwijls gebruikt worden om een belang-

rijke afwijking vast te stellen en zoo op het spoor van de oorzaak gebracht te worden.

De ervaring leert ons nu, dat men voor elke plant en voor elk dier dergelijke tabellen kan opmaken en ze in een grafische kromme kan omzetten.

Nemen we als voorbeeld de kromme van de gewichtstoename van de witte rat volgens de gegevens van H.H. DONALDSON.

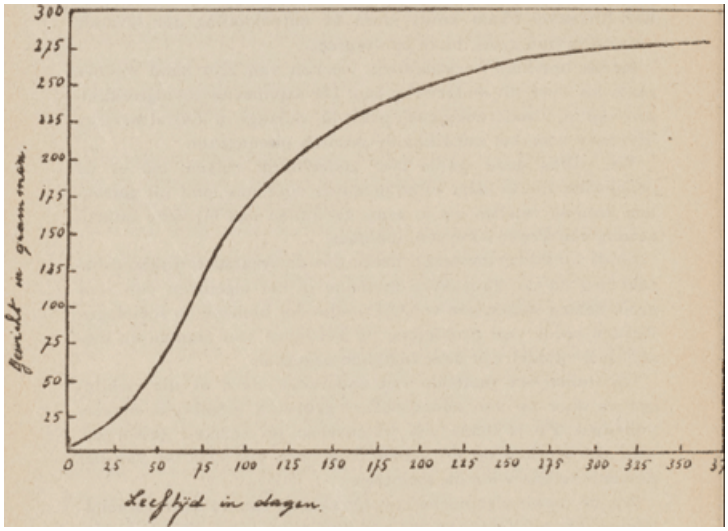

Fig. 1. - Rat.

Deze figuur leert ons dat de witte rat in de allereerste dagen van haar leven betrekkelijk weinig in gewicht toeneemt, doch dat de gewichtstoename weldra in veel sterker mate gebeurt, dan weer zeer langzaam vooruitgaat, om eens, dat het maximum bereikt is, niet meer te veranderen.

Daar een dergelijke kromme nu de uitdrukking is van een mathematische formule, is het voldoende een zeker aantal gegevens er van te bezitten om ze daaruit in haar geheel af te leiden.

Elk levend wezen bestaat uit een verzameling cellen en de vraag is dus gerechtigd hoe één cel met hare nakomelingen zich dan wel in een beperkte ruimte zal ontwikkelen.

Deze vraag werd door A. SLATOR voor een gistcel nader onderzocht.

Hij telde met geregelde tusschenpoozen het aantal afstammelingen van een gistcel in een zuivere kultuur.

De verkregen cijfers gaven een kromme, die met deze van de gewichtskromme van een rat geheel overeenkwam. Men kan haar beschrijven als bestaande uit een eenigszins uitgerekte, liggende S.

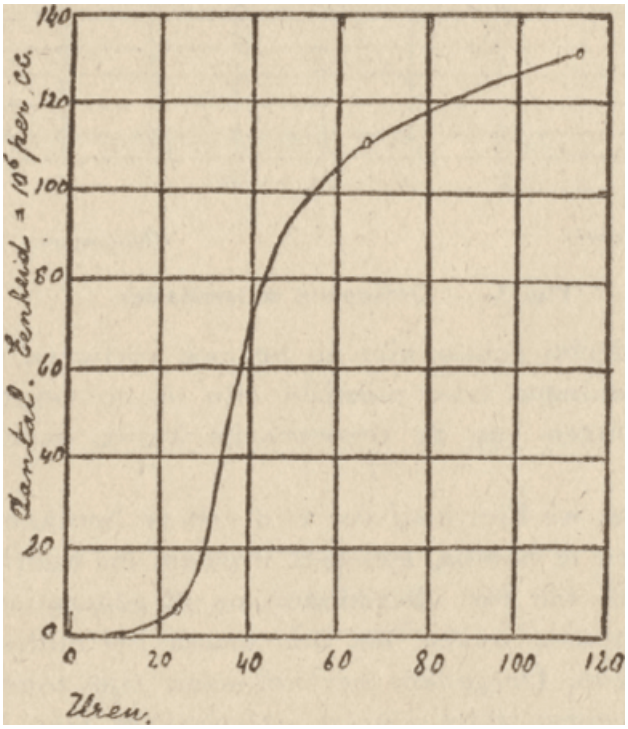

Fig. 2. - Groei in aantal van een geslacht gistcellen.

Ze leert ons, dat in een gesloten ruimte op den duur een evenwichtsstadium verkregen wordt.

De groei van een dier en deze van het aantal afstammelingen van een cel is dus in haar ontwikkelingsgang dezelfde.

PEARL is nu nog een stap verder gegaan en heeft onderzocht hoe de afstammelingen van een hooger levend wezen zich gedragen. Hij gebruikte als onderzoekingsmateriaal het kleine insekt *Drosophila melanogaster*.

Dit insekt werd in analoge omstandigheden gekweekt als een

kultuur van bacteriën. Het aantal aanwezige individuen werd weer met geregelde tusschenpoozen nagegaan.

De verkregen kurve is in alle opzichten te vergelijken bij deze van de gewichtstoename van de witte rat en de vermenigvuldiging van de afstammelingen van een éénoellig wezen.

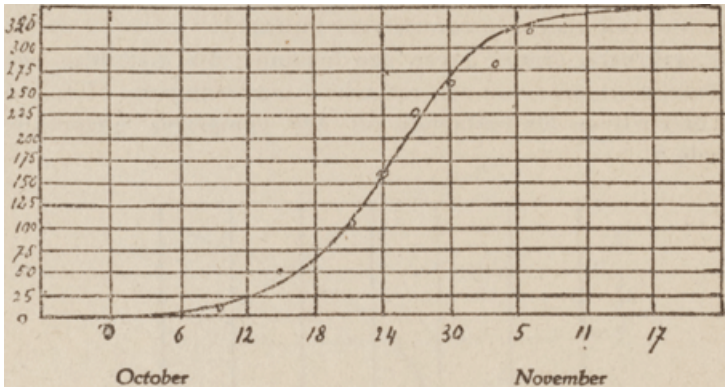

Fig. 3. - Drosophila melanogaster.

Men mag hierbij echter niet uit het oog verliezen dat dergelijke onderzoekingen zeer moeilijk zijn uit te voeren, zoodat kleine afwijkingen van de theoretische kurve onvermijdelijk zijn.

Men ziet, dat we hier heel ver zijn van de berekeningen, die zonder proeven te nemen, gemaakt worden, en waarbij b.v. de afstammelingen van één vliegenpaar, na 12 generaties, zóó talrijk zouden moeten wezen, dat hun massa 100 milliard K. M3 groot wezen zou. Dergelijke berekeningen zijn zonder eenige waarde en ontsieren zelfs popularisatiewerkjes, voor het minsteischende publiek bestemd.

Gaan we nu al deze kurven na, dan dringt de gedachte zich op, dat de mensch als levend wezen in zijn sociale ontwikkeling dezelfde evolutie zal vertoonen als alle andere levende organismen.

Indien dit niet zoo is, moet hiervoor een reden bestaan en hebben we dus een gegeven om de oorzaak van de afwijking te zoeken.

Zweden is een van de landen, waar de volkstelling reeds zeer vroeg werd ingevoerd, en PEARL kon dan ook aantoonen, dat de

aanwas van de Zweedsche bevolking eveneens volgens een kurve gebeurd is, die in alle opzichten bij die van de ontwikkeling der tot nog toe onderzochte biologische processen te vergelijken is.

Uit zijne berekeningen volgt verder, dat de tegenwoordige ontwikkelingskurve van de Zweedsche bevolking begonnen is toen dit land ongeveer 1.500.000 inwoners telde; dat verder dit land, dat thans 6.000.000 zielen telt, indien geen verandering tusschenbeide komt, het kan brengen tot 7.000.000 inwoners.

Wat we dienen te verstaan onder de laagste grens van de tegenwoordige ontwikkelingskurve zullen we later zien.

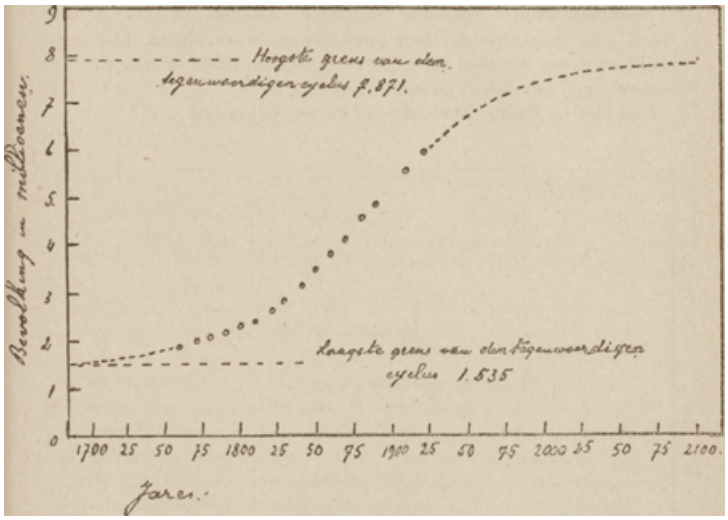

Fig. 4. - Zweden.

Men zal dadelijk inzien, dat inderdaad de bevolking van Zweden in zeer analoge omstandigheden verkeert van die van *Drosophila melanogaster*. Immers, het is een rustige bevolking, die in de laatste jaren geen binnenlandsche twisten noch revoluties gekend heeft en ook geen groote oorlogen heeft ondernomen. De bevolking kon zich dus in alle kalmte volgens de biologische wet ontwikkelen.

Nu ondernam PEARL dezelfde berekeningen op grond der verschillende volkstellingen voor de meeste landen van Europa, zelfs voor den groei van de bevolking der heele wereld.

Bij dit alles is nergens een bepaalde gewilde invloed van den mensch te bespeuren. Integendeel, er zijn landen waarvan de groei der bevolking aantoont, dat de faktoren, waarvan men a priori aannam, dat de mensch ze gewild kon in werking brengen, totaal zonder invloed blijken te zijn.

Zoo leeren ons de cijfers, dat de bevolking der Vereenigde Staten van Amerika van 1790 tot 1920 zich precies volgens een zelfde kurve ontwikkelde als die van Zweden in hetzelfde tijdperk.

Nochtans kende Amerika oorlogen, inwendige twisten en werd, naar men meende, door immigranten overrompeld. Toch blijkt niets van dit alles een zeer merkbaren invloed op den gewonen gang van zaken gehad te hebben.

Een blik op figuur S bewijst ons dit ten stelligste.

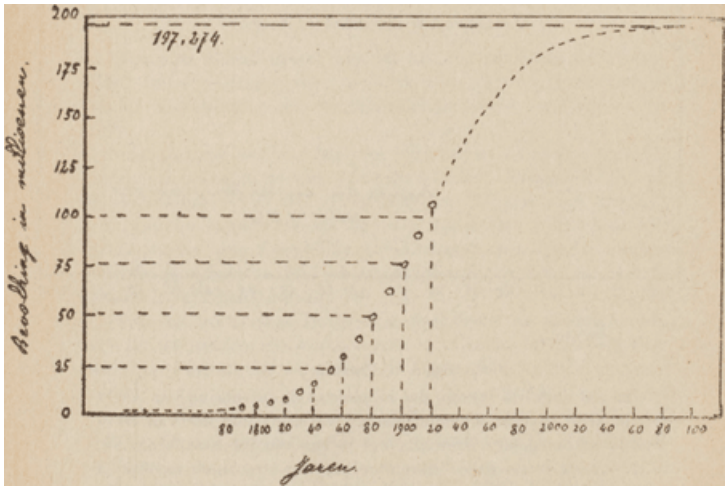

Fig. 5. - Vereenigde Staten van Amerika.

PEARL geeft nu nog de kromme van den aanwas der bevolking van Frankrijk, waaruit duidelijk te zien is, dat dit land bijna het maximum van bevolking van zijn tegenwoordige kromme bereikt heeft.

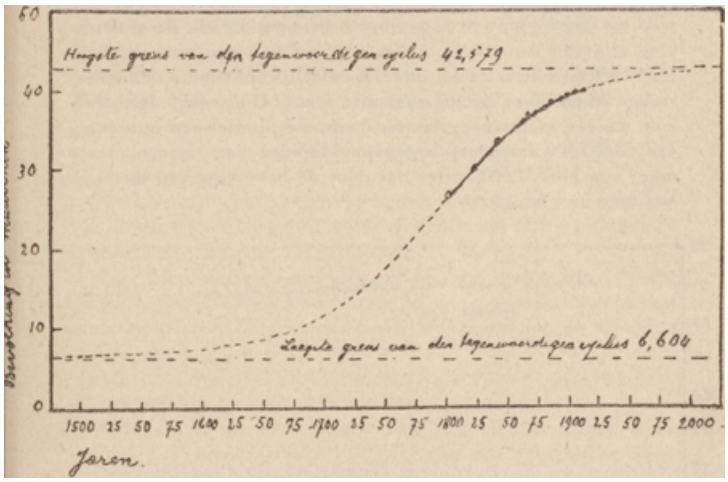
Hoogste grens van den tegenwoordigen cyclus 42,579
Laagste grens van den tegenwoordigen cyclus 6,604
60
40
30
20
10
0
1500 25 50 75 1600 25 50 75 1700 25 50 75 1800 25 50 75 1900 25 50 75 2000
Jaren.

Fig. 6. - Frankrijk.

Evenals PEARL zullen wij ons voorzichtig onthouden voorspellingen te doen, want niets zegt ons wat de toekomst geven zal. Inderdaad, indien we over geen andere gegevens dan de tot nu toe besprokene beschikten, zouden we tot het fatalism der economisten moeten terugkeeren, met deze wijziging echter, dat alle landen, en dus de geheele wereld, naar een evenwichtstoestand gaan, waarin het aantal geboorten jaarlijks ongeveer gelijk zou wezen met het aantal sterfgevallen.

Deze gevolgtrekking, al ontneemt ze ons den druk niet van te moeten berusten in het fatale van de thans in gang zijnde ont-wikkeling, is toch niet meer zoo pessimistisch als de tot nu toe gangbare meening, waarbij oorlogen steeds talrijker moeten worden en de strijd om het bestaan op den duur zóó moeilijk,

dat de menschen zouden moeten eindigen met elkaar te verslinden als dieren.

Bij dit alles komt echter, dat twee landen, n.l. Duitschland en Japan, uitzondering maken op den algemeenen regel. Voor Duitschland bezit men de meeste gegevens en wanneer deze grafisch voorgesteld worden en de berekeningen gemaakt, dan zien we dat we hier twee krommen hebben, die elk de uitdrukking zijn van een cyclus. De eerste cyclus begon toen dit land 10.109.000 inwoners telde, met als mogelijk maximum 44.145.000 zielen. Maar deze cyclus gaat niet voort. Omstreeks 1850-1875 zien we een nieuwen cyclus ontstaan, die nu met een minimum van 33.587.000 inwoners begint en klimmen kan tot een maximum van 116.531.000, cijfer dat door de bevolking van dit land nog lang niet bereikt is.

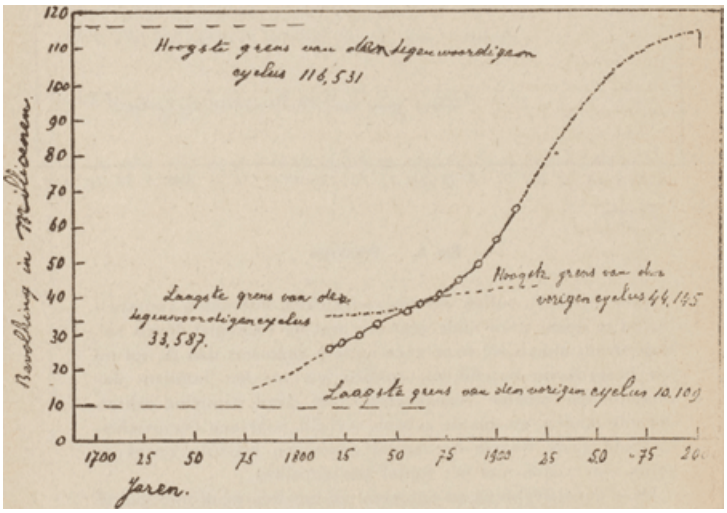
Bevolking in Millioenen
Hoogste grens van den tegenwoordigen cyclus 116,531
Laagste grens van den tegenwoordigen cyclus 33,587.
Hoogste grens van den vorigen cyclus 44,145
Laagste grens van den vorigen cyclus 10.109
Jaren.

Fig. 7. - Duitschland.

Deze nieuwe gegevens leeren ons uiterst belangrijke feiten kennen, vóór alles, dat een volk volstrekt niet één cyclus volle-

dig, fataal en zonder verdere uitkomst moet doormaken. Het kan, wanneer een nieuwe faktor tusschenkomt, een nieuw evolutietijdperk beginnen. Verder, dat hier, zooals in alle biologische processen, geen plotselinge, maar een geleidelijke overgang van den eenen cyclus in den anderen plaats heeft en dat men op een 25 tot 50 jaren na den tijd mag schatten, die noodig zal wezen om de zich langzaam voordoende verandering in de statistiek te kunnen waarnemen.

Dit leert ons dat, al zijn de biologen veel voorzichtiger in hun uitspraken over de toekomst dan de andere onderzoekers der statistieken, ze desniettemin gegevens bijbrengen om, al was het dan maar over een tijdperk van 25 jaren, de toekomst te kunnen voorzien.

Zoo kan men met zekerheid zeggen dat in 1950 de bevolking van Frankrijk ongeveer 41 millioen zielen zal tellen en die van Duitschland ongeveer 100 millioen.

Maar niets zegt ons dat geen onvoorziene faktor de verdere ontwikkeling zal komen verstoren en waarschijnlijk zullen dan in dat geval over 25 jaren de eerste symptomen van de wijziging te bespeuren vallen.

Maar een nog veel grooter belang levert het onderzoek naar de oorzaak van den nieuwen ontwikkelingscyclus op.

Wanneer we de geschiedenis van Duitschland nagaan, zien we dat dit land omstreeks 1850-1875 van een agrarischen staat een industrieland geworden is.

Dezelfde overeenkomst zien we in de ontwikkeling der bevolking van Japan, zoodat het geen twijfel lijdt dat dit de nieuwe faktor is, die de verandering teweegbracht.

Nu wijst deze verandering voor elk der betrokken landen op een verhooging van de bestaansmogelijkheden, met andere woorden, een verhooging van de stoffelijke welvaart van het land.

Dit is tot nog toe de zekerste faktor, die de ontwikkeling van een land kan bevorderen.

* * *

Welke conclusies mogen we uit dit alles trekken met het oog op ons eigen land?

België is overbevolkt, zoodat we in dit opzicht niet veel hoop voor de toekomst mogen koesteren. België heeft een zeer uitge-

breide industrie en, al kan deze zich nog meer uitbreiden, toch is deze mogelijkheid niet onbegrensd. Voorstanders en tegenstanders van 'birth controle' mogen doen wat ze willen, ze zullen op den gang van zaken niet den minsten invloed uitoefenen.

Wil men voor het land iets anders doen dan lezingen houden en pamfletten verspreiden, die zonder invloed blijven, dan moet men tot daden overgaan, die de volkswelvaart vergrooten en de bestaansmogelijkheden vermenigvuldigen.

Wanneer we nu den toestand in het land zelf nagaan, dan komen we tot de overtuiging dat we hier machteloos staan; maar België heeft nog een uitweg: dat is zijn kolonie.

Overal hoort men beweren, dat een kolonie een expansiegebied is, waar het moederland een gedeelte van zijn bevolking heenzenden kan.

Niets is minder juist.

Voor het oogenblik is nog geen enkele tropische kolonie een expansieland in de zuivere beteekenis van dit woord.

Koloniseeren is, zooals ik op het Natuur- en Geneeskundig Congres te Brugge, in 1922, als mijn meening te kennen gaf, door middel van de beschaving een vreemd land op zoo'n wijze beheeren, dat de ekonomische en kultureele belangen van de kolonisten en van de inheemsche bevolking er bij gebaat zijn.

Voor het moederland beteekent dit: een *klein* gedeelte van zijn onderdanen uitsturen om ginds de exploitatie van het land ter hand te nemen en zoo de bestaansmogelijkheden in het moederland te vergrooten.

Onze kolonie is ten deele een land dat rijk is aan ertsen en dus als industrieland beschouwd dient te worden.

FELICIEN CATTIER heeft in een lezing, te Brussel gehouden, met cijfers aangetoond wat een maatschappij als de 'Union Minière du Haut Katanga' voor ons land beteekent en hij voegde er aan toe dat de mijnen van Katanga reeds verschillende nieuwe industrieën in België in het leven geroepen hebben, wat voor ons land van zeer grooten invloed wezen kan. Waar dit feit van bevoegde zijde op zoo treffende wijze bewezen werd, kunnen we volstaan met er hier even de aandacht op te vestigen.

Maar CATTIER sprak ook over de moeilijkheden, waarmede de industrie in Kongo te strijden heeft en hij voegde er aan toe, dat die zoo groot zijn, dat veel zakenmenschen van oordeel waren, dat we de verdere exploitatie van Kongo maar moesten

opgeven. Volgens hem moeten er meer geneesheeren naar Kongo gaan en, al zijn we het hieromtrent volkomen met den Heer CATTIER eens, toch gelooven we niet, dat dit eenige verandering in den bestaanden toestand brengen zal.

Daar, evenals overal elders, moeten de bestaansmogelijkheden van de inheemsche bevolking verhoogd worden en in onze kolonie wil dit zeggen dat het voedselvraagstuk voor den inlander in de allereerste plaats moet worden opgelost. Zoolang dit vraagstuk in Kongo niet van de baan is, zal alle kolonisatie op den duur onmogelijk blijken.

Het voedselvraagstuk in Kongo is, zooals ik me op een lezing in de Fondation universitaire eens uitdrukte, de Gordiaansche knoop van onze kolonisatie.

Met het bevolkingsvraagstuk staat in nauw verband de assaineering van het land. Alle middelen dienen in het werk gesteld te worden en, zooals voor de Evenaarsprovincie reeds kon aangetoond worden, kunnen in sommige gevallen het voedselvraagstuk en de assaineering samengaan.

Men zou zich echter ten zeerste vergissen, indien maar een oogenblik aangenomen werd dat het voldoende zou wezen landbouwers en medici naar Kongo te sturen, om in dit opzicht blijvend werk te verrichten.

Elke ontginning en elke assaineering van een land kan alleen een blijvenden invloed hebben, wanneer ze op wetensohappelijken grondslag gebeurt.

De Belgische regeering heeft in den laatsten tijd een zeer belangrijken stap in de goede richting gedaan door het verblijf der ambtenaren in Kongo te verbeteren; maar ze mag op den ingeslagen weg niet blijven staan. De toelagen der laboratoria moeten vermeerderd worden en naast de reeds bestaande moeten er nieuwe ingericht worden.

Doch ook op landbouwgebied moet er naar gestreefd worden, op grond van wetenschappelijke gegevens te werken.

Een instituut voor toegepaste wetenschap, waar het groote probleem van de voeding der inboorlingen in zijn geheelen omvang grondig onderzocht moet worden, is een absolute noodzakelijkheid.

Een proefstation voor landbouw en nijverheid moet de gegevens verstrekken om de cultuur van Kongo zóó op te voeren,

dat onze kolonie ook in dat opzicht van eenige beteekenis op de wereldmarkt worde.

Een deskundig geleide exploitatie van Kongo is op het oogenblik het eenige middel, dat bewust kan worden aangewend om de welvaart van ons land te verhoogen, om dus de bestaansmogelijkheden van ons volk te vergrooten.

PAUL VAN OYE
D[r] Sc. n. et Med.

Bibliographie

COX, H. - The Population Problem.
DE BRUYCKER, C. - De statistische Methode in de Plantkunde, 1910.
GALTON, F. - Natural Inheritance. Londen, 1889.
JOHANNSEN. - Elemente der Erblichkeitslehre, 1909.
KAPTEYN, J.C. - Sken frequency curves in biology and statistics. Groningen, 1919.
MAC LEOD, J. - The quantitativ Method in Biology. Manchester, 1919.
VAN OYE, P. - Bibliographie der wiskundig-biologische onderzoekingen. Natuurwetenschappelijk tijdschrift Nederl. Indië LXXV, 1905, p. 44-136.
id. De ekonomische beteekenis der Natuurwetenschappelijke onderzoekingen in Nederlandsch Indië. Natuurw. Tijdschrift. Antwerpen, 1923.
id. Les marais de la Province de l'Equateur au point de vue hygiénique. Bull. Agricole Congo Beige XIV, 1923, p. 535-544.
PEARL, R. - The Biology of Population Growth. The American Mercury III, Nov. 1924.
QUETELET. - La théorie des Probabilités. Bruxelles, 1853.
VERSCHAFFELT, E. - Gabon's Regression to Mediocrity bij ongeslachtelijke voortplanting. Livre jubil. dedié à Ch. Van Bambeke.

De Koolbeest
Vervolg(*)

III

De dokter, dien hij weer eens had geraadpleegd, vreesachtig zoo als hij kon zijn, telkens wanneer hij aan die vreemdsoortige hoofdpijn leed, zooals nu, had hem de meest mogelijke rust opgelegd.

- Vooral aan niets denken, had hij hem, goedhartig, gezeid en - de herbergen liefst van buiten bezien...

Doch dat huiswaarts keeren, rechtstreeks na zijn gewone kantooruren, viel hem wel wat zwaar. Hij volgde echter den raad van zijn geneesheer, gedwee en gelaten. En het duurde dan ook niet lang of hij meende zich in een merkelijke beterschap te mogen verheugen..

Maar dan peinsde hij weer veel aan het ‘Reusken’, de sterk aanlokkende taveerne, waar zijn lang wegblijven moest opgemerkt zijn geworden, meende hij, en waar men hem waarschijnlijk ernstig ziek waande. Ook aan Vina dacht hij veel, de djente meid die, in zijne oogen, iets was als de grootste begeerlijkheid uit het leven. En een gevoel van spijt bekroop hem wanneer hij aan de mogelijkheid dacht dat anderen, tijdens zijne afwezigheid, misschien hare gunsten hadden kunnen winnen.

Of zij hem gaarne zag? Ja, wie wist het? Want openhartig had hij het haar nooit gevraagd, schuchter en vreesachtig zooals hij van nature was. Maar wat hij voor haar voelde, daarvan, meende hij, kon zij toch niet onwetend zijn gebleven.

Een paar avonden reeds was hij, na zijn ietwat eentonigen kuiertocht door de stad, langs voorbij het ‘Reusken’ gedompeld, lijk een bloodaard smachtend naar het sterk begeerde en vechtend tegen de verzoeking er binnen te gaan. De verleiding

(*) Zie blz. 356.

was er zoo groot. En toch had hij het niet gedaan, om wille van zijn geneesheer en alhoewel hij inwendig vloekte om zijn kinderachtig treuzelen met eene openhartige verklaring tegenover Vina....

Omdat de patroon hem, dien namiddag, van her zoo grof had aangesnauwd, had hij, na zijne bezigheden, zijn kantoor verlaten met een kwade bui in den kop.

Een paar straten reeds was hij langs gegaan, lijk doelloos, inwendig rumoerend om de onbeschoftheid van dien man, die om een nietigheid, hem zoo hatelijk kon bejegenen en grieven. Hij voelde hoe een beetje sympathie hem nu integendeel welkom zou zijn, hoe zeer hij behoefte had aan lachende gezichten, aan het lawaai van levenslustige, jolige kerels die uitbundig konden leute maken.

Thuis kon hij niet blijven; daar zou hij weer zitten tobben en zich opwinden, tot het bloed hem dreigend naar den kop steeg. Hij zou dus maar liever toch eens naar 't ‘Reusken’ gaan. Zijn geneesheer had hem, weliswaar, de herbergen bepaald afgeraden, maar tevens ook veel uitspanning aanbevolen. En waar kon hij nu toch meer afleiding aantreffen?....

En hij trad binnen.

Er was, op dat oogenblik, weinig volk in de taveerne. De waardin, die hem het eerst zag, kwam onmiddellijk op hem af, de hand uitgestrekt, vriendelijk doende en zeggend haar tevreden zijn hem daar weer te zien.

- Ziek geweest?

- Ja; niet al te erg. Maar toch eenige dagen niet in den haak. Zijne woorden klonken ietwat mat en zonder nadruk hoege-naamd.

- En gansch genezen nu?

- O, ja. 'k Heb mij nooit beter gevoeld.

Hij zei het luid eenigszins en luchtig, daar Vina nu ook naderbij was gekomen en hem stil glimlachend toeknikte.

- 'k Ben tevreden dat gij weergekomen zijt, meesmuilde zij, hem op hare beurt nu ook de hand reikend, die hij zenuwachtig drukte.

Of hare woorden meenste waren, kon hij moeilijk uitmaken.

Hij hechtte er ook geen verder belang aan, gelukkig als hij was opnieuw den gedempten kristalklank harer stem hem te hoo-

ren omruischen in die bekoorlijke frischheid van jeugdweelde, zooals hij er nergens nog had aangetroffen.

Toen had hij zijn gewoon hoekje opgezocht, de plaats waar hij placht te zitten en van waaruit hij steeds Vina zien kon in haar rusteloos gedrentel van opgewekte bedrijvigheid.

Versche klanten waren binnengevallen, luidruchtig ietwat en pretmakend, met eenigszins vreemden tongval, dien uit de hoofdstad, meende hij, en die zeiden gekomen te zijn opzettelijk om de schoone, leutige Vina te zien.

De meid lachte eens genoeglijk, zooals iemand allengerhand geblaseerd door soortgelijke complimentjes, en hij voelde lijk een zachte voldoening om zijn harte warmen omdat Vina's faam van flinke deerne zoo ver reeds zich had verspreid...

En van uit zijn hoekje, waar hij, nu en dan, zijn bier slurpte, profijtelijk en in korte teugjes, als dronk hij den kostbaarsten drank, volgden zijne oogen, in onnoozele bewondering, de poezele meid in al de pracht harer natuurlijke lenigheid, zooals zij daar dribbelde, zacht heupenwiegend, van de eene tafel naar de andere.

Zij wist wel hoe hij daar, zwijgend, elke harer bewegingen gadesloeg, altemets met groote staroogen, als zag hij zulks voor de eerste maal, - en dit streelde wel een beetje hare vrouwelijke eigenliefde. Daarom, in 't voorbijgaan, lonkte zij eens vluchtig knipoogetad naar hem, met soms de jonste van een glimlach, eventjes wegbleekend om hare donkerroode lippen.

Toch had Vina een ongewone pret met die vreemde heeren, die zich goddelijk vermaakten om hare leuke en rake kwinkslagen, luide en herhaaldelijk bevestigend dat men voorwaar haar lof in niets had overdreven, en toen ook beloofden nog meer te zullen terugkomen.

't Was inderdaad of, dien dag, al de kwapertige leutigheid waarvan hare levenslustige, eerlijke natuur zoo overweldigend zat volgepropt, in onstuitbare geestigheid naar haren snoeperigen mond opborrelde, frisch en lief-ondeugend, en sprankelde en tintelde in de heldere klatering van haar gullen lach.

Hij zag en hoorde het, en zooveel deugd deed het hem dat hij er zijn hart voelde bij week worden. Want van lieverlede ging hij zich inbeelden dat al die blijheid welke in haar pruttelde en proestte, alleen wa9 ter wille van zijne terugkomst.

Zijne oogen staarden haar dan aan in kinderlijk-naïeve bewondering.

- God! God! dacht hij, wat een prachtige brok natuur!

Het werd hem te moede of nu ook bij hem iets van hare aanstekelijke leutigheid begon op te blijen en hij bestelde verschen drank. Zij bracht hem het gevraagde, lijk triomfantelijk van gracielijke lenigheid. En terwijl zij het hem overhandigde, ver over de tafel leunend, zoodat hij de warmte van haren blos bijna tot in zijn gezicht voelde gloeien, gekscheerde zij:

- Dat kriebelt en bijt, hee, zoo'n bierken?

Uit de ietwat laag uitgesneden blouse wrong zich de sierlijkheid van haren hals in een forsche weelde van jeugd. Hij was blank als versche room met daarover iets zachts lijk de aarzelende tinteling van teeren rozeschemer.

Maar de drank had hem langzamerhand zijn stille verhitting naar den kop geroesd.

- Dank u, Vina, zei hij, en in dat paar woorden lei hij al de innigheid die hij thans in zich voelde roeren.

Zij bezag hem, als onwillekeurig, en zijne oogen bleven in de hare gepriemd, vreemd schitterend als onder het aanlaaien eener niet te zeggen bewondering, en plots hare hand grijpend, die een poosje op de tafel was blijven rusten, sprak hij, hijgend bijna:

- Vina! 'k zou u in den nek willen bijten!

Maar zij proestte het uit, een beetje opzettelijk luidruchtig:

- Wat zegt gij daar?

- Dat ik u in den nek zou willen bijten, Vina!

En hij voelde daarbij hoe een donkere passie in hem angstte, zoodat de laatste woorden in zijne keel worgden.

Aan Vina was zulks niet ontsnapt; maar de jol van daar straks zat haar nog steeds als een roes in den kop en, met de handen de heupen omvattend:

- 'k Zou dat liever maar niet doen, jongen. 't Is te gevaarlijk. Gij zoudt u daaraan kunnen overeten!...

Zij zei het als een geheimzinnige deugnieterij en met een schalksch lachje, zoodat het ivoorblank harer mooie tanden schitterde tusschen den koraalbloei harer lippen.

Onmiddellijk daarop, zonder te letten op de verwondering die over zijn gelaat donkerde, voegde zij er bij, als in ondeugende goedhartigheid:

- Vooral nu niet, - na uw ziekte...

En heupenwiegend, met een vriendelijk-guitig lonkje over hare schouders, trippelde zij verder.

Er kwam als een weeïge ontgoocheling over hem. Hij keek haar na, verbouwereerd eenigszins, dubbend of hij wel goed had gehoord.

Dikwijls reeds, wanneer zijne hand soms te stout werd en zich te ver uitstrekte, had zij hem, in een lachbui, hare kwaperterijen niet gespaard; maar ditmaal toch was zij parmentelijk boosaardig, scheen het hem.

Of was, tijdens de enkele dagen dat hij niet in 't ‘Reusken’ was geweest, hare genegenheid elders gaan nestelen? En had hij daar niet gezien, wanneer zij hem den rug toekeerde en hem smalend bijna zei: Vooral nu niet, - na uw ziekte..., hoe zij, in 't voorbijgaan, lodderlijk pinkte tegen dien blonden kroesbaard, nevens de deur, die sinds den laatsten tijd elken dag daar kwam, alleenig altijd, maar wiens oogen - dàt, toch, had hij meer dan eens van ter zijde afgeloerd - Vina steeds volgden in hare opgewekte bedrijvigheid?...

Er kwam bitterheid in hem, - ook een beetje hatelijkheid.

Hij wierp zijn geld op de tafel, stond op en ging weg, met een kort en bitsig:

- Saluut!...

IV

's Anderen daags, op het gewone uur, was hij kwalijk geluimd op zijn kantoor gekomen. Een stoel, die hem in den weg stond, had hij brutaal van zich weggeschopt, zoodat hij kletterend in een hoek was gevlogen. De arbeid viel hem bijzonder zwaar.

Daarbij, de patroon was vroeg gekomen en bleef daar den ganschen dag door, lijk aan zijn stoel genageld, ongetwijfeld om hem eens te meer te duivelen. En nu en dan zelfs gluurde hij hem zijdelings aan, grommelend en knorrend soms als een zwijn.

Maar hij deed alsof hij niets zag noch hoorde en gunde hem alleen zijn haat, die, met den dag, nijdiger in hem oplaaide.

Wanneer hij, in den vooravond, na zijn arbeid, in de straat kwam, waar de winter zijn mistige kilte neerstreek, wist hij bepaald dat hij, dien dag, niet naar 't ‘Reusken’ zou gaan. Vina had hem gisteren toch een beetje al te ruw aangepakt.

Lang dacht hij over het gebeurde na, terwijl hij daar nu de straat afslenterde, om ten slotte zich af te vragen of hij wellicht haar niet verkeerd had begrepen. Hare schuld toch was het niet dat, in haar, de levenslust bruiste en klaterde zooals bij weinig andere vrouwen. En hoe meer hij daaraan dacht, hoe sterker bij hem de overtuiging werd dat hij voorzeker te veel den bloodaard tegenover haar speelde en haar niet genoegzaam aan 't verstand wist te brengen hoe zielsveel hij van haar hield....

Maar het stond vast: dezen avond zou hij toch niet naar 't ‘Reusken’ gaan. Op dat besluit zou hij in geen geval terug komen.

Met de handen diep in de vestzakken en rechtopstaanden kraag, omdat de avondmist hem kouwelijk maakte, liep hij zijn weg verder.

En allengskens vriendelijker gestemd jegens Vina, keek hij het aan, hoe de straatlantaarns nu hun triestigen goudschemer straalden in den aandikkenden avondmist die langs de huizen doezelde en hoe sommige helverlichte uitstallingen, hier en daar, hun weelderige klaarte in de straat vlakten.

Voor een dier magazijnen was hij stil gebleven, onnoozel toekijkend, de gedachten verre van zich afdwalend.

Plots klopte hem iemand op den schouder.

- Wel, wel, Frans! Wie had dat gedacht? 't Is een eeuwigheid dat ik u gezien heb!

Hij keek op, eventjes opschrikkend, en herkende een zijner vrienden, een armen stakkerd als hij, en een glimlach monkelde over zijn gelaat.

- Een eeuwigheid, Pol? hernam hij. Hoe kunt gij toch overdrijven! Drie maanden, of zoo iets...

- Wel, ja! antwoordde de andere. Maar, ziet ge, de tijd vliegt rap en vandaag ben ik een beetje uitgelaten.

- Het groot lot gewonnen? vroeg Frans, geestig willende zijn.

- Die kans bestaat niet voor ons, jongen. Maar mijn patroon heeft mij daar straks een extraatje gegeven, - de vrek!

- Allen dezelfde, bromde Frans. Doch de mijne is nog slechter: extraatjes kent hij niet.

- Hebben is hebben, besloot Pol, als een orakel. Kom, daarop moet ik trakteeren.

Voor die simpele naturen leek de herberg meestal de eenige

toevlucht, zoowel in hunne oogenblikken van wel als in die van wee...

- Waar? zei Frans, lijk om iets te zeggen, en de visie van de gelagzaal uit het ‘Reusken’ kwam plotseling hem voor den geest.

- Hier, in de buurt, een straat verder. De ‘Cross Taverne’, kent gij dat niet?

- Neen, bekende hij, ootmoedig bijna. Nog nooit geweest.

- Zoo? Een mooie vrouw en lekkere Engelsche bieren. Eenmaal per maand doe ik als de rijke menschen: ik ga er een glaasje drinken, - den laatsten, als 't pree is geweest...

Korts nadien traden zij het lokaal binnen. De zoogenaamde mooie vrouw was iemand op leeftijd reeds, zeer weelderig van vormen, kwistig gepoeierd en met een hoog-opgetooiden haarbos van verdacht blonde kleur.

Vina was anders schoon, dacht onmiddellijk Frans.

- Pale-ale, stout, Scotch ale? vroeg Pol, lijk iemand zeer vertrouwd met die vreemde dranken.

- Mij is 't eender, mompelde Frans, de vrouw die, buitengewoon vriendelijk doende vóór hen stond, van onder de brauwen belonkend....

Terwijl zij daar nu genoeglijk in hun hoekje zaten, geen acht gevend op een paar andere verbruikers nog, en in stil genot slurpten het vreemde bier, dat hen, als een milde middagzonne, naar den kop opwarmde, praatten zij over hun kantoorwerk en ook over hun patroon. 't Was alsof de essence zelf van hun leven in die eene bekommering lag vastgeklemd en al het overige uit de wereld daarbij louter nietigheid was.

En allengerhand, in een fresco van bedroevende eentonigheid, werden daar opgerakeld de vele miseries allerhande uit hun dagelijksch leven, afhankelijk zooals zij waren van de domme grillen van een patroon, altijd veeleischend, maar nooit vrijgevig. 't Was hun triestig bestaan van kleine bedienden, met veel werk en een al te karig loon, van menschen die, elken dag bijna, door den aard zelve hunner betrekking, de weelde in hare meest grillige schakeeringen konden nagaan, maar die er van verstoken bleven, onoverkomelijk, als van iets dat fataal verre buiten hun bereik moest blijven.

In den eersten roes dien het koppige bier naar hunne herse-

nen begon op te laaien, werden zij stouter en brutaler in hun oordeel en zij voelden hoe nu ook de haat, tegen wat zij als onrechtvaardig in het bestaan beschouwden, in hun hart begon te razen.

Pol had nogmaals versche glazen besteld en zij dronken er van met stijf-schitterende oogen. Dat smaakte als de beste teuge wijn, vonden zij en beiden, in perfekte overeenstemming, gaven nu lucht aan hun lang gesmoord hunkeren naar een beetje meer genot, naïef uitbundig, lijk jonge veulens, reikhalzend naar de malschheid van een weide aan de overzijde eener beek. Veel moesten zij niet hebben toch, - een klein, zeer klein deeltje maar van datgene wat anderen te veel hadden, - meer niet.

Bij Pol klom de uitbundigheid bij elke teuge. Frans, echter, was ietwat bleeker geworden en stiller, en hij zat daar nu dubbend zijn vriend aan te gapen.

Pol had het bemerkt en, alsof het hem plotseling ergerde, vroeg hij hem op den man af:

- Ehwel! waarom zit gij daar nu met dat uitteerdersgezicht? Waarom kunt gij ook niet plezier maken zooals ik?

- Gij, bromde hij, - gij. Gij zijt sterk en gezond; maar ike..

- Wat zou het zijn? meende Pol, hem ondervragend in de oogen kijkend.

- Ja, wat zou het zijn?... Dat kan ik niet zeggen zonder spreken.

Pol proestte het uit:

- Zie me hem daar eens zitten! Die drank, hier, is te sterk voor u, jongen...

Maar Frans was stilaan nog ernstiger geworden. En dan, in eens, lijk in dronkemanshalsstarrigheid, begon hij te vertellen van de ziekte zijner moeder, destijds, van haar ellendig zijn nu nog, in dat droeve gesticht, waar zij nooit meer zou uitkomen...

't Was of er tranen in zijn stem hokten.

Pol bezag hem zwijgend, in sympathieke meewarigheid.

En dan, aarzelend voortgaande, lijk beschaamd, sprak hij de vrees uit, ook eens, onverwachts misschien, denzelfden droeven weg te zullen opgaan.

Maar nu sloeg Pol hem vrij ruw op den schouder:

- Sukkelaar! kreet hij luid: al kinderpraat!

- Sukkelaar is misschien wel het juiste woord, meende de andere, doodkalm, droevig bijna.

Gejaagd ietwat, de onrust stil bibberend in zijne woorden, vertelde hij dan aan Pol over die koolbeest welke hij onlangs op zijn pompsteen had gezien, in de groezele klaarte van den killen winteruchtend.

Pol lachte hem uit, vlak in 't gelaat.

- Inbeelding! orakelde hij; niets dan ziekelijke inbeelding... Te veel gezopen...

Maar hij bleek niet te overtuigen.

- Juist dàt verontrust mij, zei hij. Het beest was er niet, ongetwijfeld; maar ik zag het toch, en bepaald. - Moeder had ook veel van die visioenen, - vooral in hare droomen...

En hij vertelde hoe hij sinds dien, elken morgen, wanneer hij bij den pompsteen stond, angstig rondloerde of hij niets zag. Waarom wist hij niet; maar het was sterker dan hij. En hoe hij dan starrelings toekeek, eerst naar het zuiggat van het afloopbuisje, dan links, dan weer rechts, ook langs de wanden van den bak, tot aan het venster zelfs, zoekend, zoekend of daar ergens niets opklauterde. En ten slotte zijne haast om zijn water uit te storten, en zijne kinderlijke tevredenheid wanneer hij dat water dan zoo aardig hoorde broebelen en zuigen in het hoekje.

Pol schudde den kop.

- Hoe is 't Gods mogelijk! meende hij.

- Ja, zei de andere; dat heb ik mij ook afgevraagd. En toch is het zoo. Zie, niet langer dan dezen morgen, heb ik nogmaals hevig geschrikt. Wanneer ik mij den kop had afgedroogd, meende ik ze weer te zien.

- Zij, - wie? vroeg Pol.

- Wie? - de koolbeest, zei hij, somber. Maar ik had mij bedrogen: 't was alleen maar een vettig zeepblaasje, dat weer spoedig openspatte... O, ik kan u niet zeggen hoe gelukkig ik was!...

Hij wilde weer beginnen over zijne moeder, en hare ziekte; maar Pol had hem brusk den arm gevat:

- Neen, nu is 't genoeg, besloot hij, afdoende. 't Wordt hier godome luguber! Wij trekken er uit.

't Was als met tegenzin dat hij opstond. Zoo gaarne toch zou hij nogmaals gesproken hebben over zijne moeder en alzoo lucht gegeven aan dien onafkeerbaren angst die, bijwijlen, zoo sterk door zijne stem bibberde, dat, eens of morgen, dezelfde kwaal hem kon...

Maar zij waren buitengekomen. De koele avondlucht woei verfrisschend om hun slapen. Een eindje nog liepen zij samen, sprakeloos. Dan scheidden zij, met een warmen handdruk en een hartelijk:

- Tot ziens!....

V.

Nu zou hij niet meer twijfelen.

Nauwelijks had hij zich, dien morgen, de zeep van den druipenden kop gespoeld, of daar, in het donkerste hoekje van den pompsteen, tot waar de twijfelende klaarte van den morgen te nauwernood doorschemerde, had hij weer iets gezien, - parmentelijk.

Hij had zich de oogen uitgewreven, bevend ietwat, en dan gekeken, star en strak. Het was wel de koolbeest.

Zooeven moest zij daar den rand van het afloopbuisje zijn bovengeklauterd, en nu lag zij daar, in haar glimmende vettigheid, op den pompsteen, in roerlooze geheimzinnigheid.

Hij voelde hoe een koude rilling hem door den rug ophuiverde, naar den kop toe.

In beide de palmen had hij water geschept en kletste het, in een beweging van afschrik, op den pompsteen.

Wanneer het vocht langzaam, al te langzaam, weggezogen was, zag hij hoe het diertje traag en log scheen voort te kruipen, naar zijn tobbe toe. Nog eens wierp hij water, met volle grepen, tweemaal, driemaal, kort en gejaagd.

Maar het bleek zonder uitwerksel. Rustig, als was er niets gebeurd, en in luie onverschilligheid, - o, nu zag hij het bepaald - bewoog het beest voort, naar hem toe.

Een rauwe vermaledijding schreeuwde hem uit den mond.

En dan, evenals de eerste maal, wanhopig bijna als een drenkeling die het eerste het beste aanklampt, greep hij zijn tobbe en smakte ze om, op den pompsteen, met woest geweld.

Nog was het laatste vocht, dat voosbroebelend wegzoog, niet gansch verdwenen, of daar zag hij plots de vettig blekkerende ruggeronding van het walgelijke beest dat, lijk moeilijk tastend in den donkere, trage zijn weg voortschreed, altijd in zijne richting....

Hij had willen vluchten, het huis uit, de straat op; maar de schrik sloeg lamheid in zijn beenen.

Waarom moest hij nu weer die koolbeest zien? Dat glimmend, viezige beest, van waar kwam het nu eigenlijk? Door de pijp die naar den vuilput liep, misschien? En waarom, als het nu toch van daar kwam, was het niet in het stinkend putje verzopen?....

En zie, nu scheen het nog te groeien; het leek of het zich zelf opzwol gelijk een padde. 't Was of er daar iets roerde aan zijn kop, wat, wist hij niet. Op hetzelfde oogenblik meende hij iets te zien lijk een glimmeren, valsch en boosaardig, van kleine, vurige oogjes, precies gloeiende speldenkopjes, hem aanpriemend, scherp uittartend.

En nader kwam het beest nu, altijd nader, en 't deed of het ging pogen zijn afkeerwekkende zwartheid langs den wand van den pompsteen op te wringen....

Toen was hij toch weggevlucht.

En wanneer hij, korten tijd nadien, naar zijn kantoor ging, als met tegenzin en nog steeds sterk onder den indruk van wat hij daar straks had gezien, kwam er een beetje rust in hem zinken.

Zonderling toch: nu verheugde het hem bijna dat hij eindelijk de koolbeest met klare oogen had gezien, - dat het niet meer was eene dier hallucinaties zooals zijne moeder er zoo vaak had gekend en die haar ten slotte, ginds buiten de stad, tusschen vier muren hadden gebracht, lijk in een gevangenis.

En daarbij, er waren nog meer menschen die koolbeesten zagen. Had die onuitstaanbare boerenbakker, wiens weinig verkwikkelijk masteluinenbrood hij elken morgen op zijn tafel vond, hem niet meer dan eens reeds gezeid:

- Koolbeesten? Kom maar eens naar mijnent, op mijn meelzolder, - daar zult gij er zien met hoopen....

Maar die stemming duurde slechts kort. Onmiddellijk daarna voelde hij weer het angsten van de onrust in hem. Dat bleef hem bij, dagen lang, hoe hij ook poogde het weg te redeneeren, kinderlijk-naïef altemet als de kleuter in zijn schrik voor den boeman.

Daarom was 't dat hij den volgenden Zondag, en vroeger dan naar gewoonte, zijn moeder ging bezoeken. Hij wilde nu, uit haren eigen mond, trachten te vernemen wat zij, destijds, gezien had in die rare visioenen welke hare ziekte waren voorafgegaan.

Hij vond echter het mensch deerlijk veranderd. Het kwam hem zelfs voor dat zij hem moeilijk herkende, wanneer hij haar,

zooals altijd, in onbeholpen goedhartigheid, een handvol goedkoope snuisterijen in den schoot lei. Zijn hart neep toe telkenmale hij haar vroeg, steeds met meer nadruk en altijd met ai de kinderlijke innigheid die in hem stak:

- Moeder, - moeitje, herkent gij mij niet meer dan? en zij hem daarbij, dom-idioot, bleef aangapen, lijk niet begrijpend.

Eindelijk toch was de spraak in haren mond gekomen:

- Frans! jongen,... jongen...

Zij zei het in een vreemden klank, met daarin als het stille schreien van een onuitsprekelijke droefheid, zoodat hij snikken in zijne keel voelde wringen.

Wanneer hij dan een weinigje was bekomen, vroeg hij haar, ineens, brusk bijna en gejaagd:

- Moeken, vroeger, niet waar, zaagt gij ook altemet beesten, leelijke beesten allerhande, vies en walgelijk?

Een wijle lang zat zij daar, den mond een beetje geopend en het tipje der tong eventjes puntend op de onderlip. En zij keek hem aan, met dwaze droomoogen, die nu stijf en strak stonden in hunne bister omcirkelde holten, als keken zij naar het onbewuste.

Dan, lijk in eene traag heroplevende herinnering, was zij plots aan 't praten gegaan, ras en zenuwachtig, met vreesblek-kerende oogen. En zij sprak van dikke vliegen, die de vensters van de huizen stuk vlogen, - van reusachtige spinnen, groot als wagenwielen, die langs de kelders binnendrongen en de kleine kinderen het bloed uit den nek zogen om er dan gezwind mee weg te pooten over de daken, - van padden en kikkers, wangedrochtelijk lomp....

Maar dat maakte hem korzelig.

- Dàt niet, moeder, zei hij gejaagd, - o, dàt niet... Maar koolbeesten - en hij drukte scherp op het woord - zwarte koolbeesten, hebt gij dat nooit gezien?

Zij bekeek hem lang. In hare bleeke oogen lag nog als de schemer van het visioen, opgewekt door hare woorden. Dan schudde zij het hoofd, traag en triestig als ging zij weenen.

- Koolbeesten? zei zij; - neen. Maar muizen en ratten, o, met honderden en duizenden, - altijd meer en meer, zonder einde, en met lange staarten en scherpe snoeten, en... en... en...

De rest was verloren gegaan in onsamenhangend gebrabbel...

Toen was hij naar de stad teruggekeerd en van het station rechtstreeks naar 't ‘Reusken’ gegaan. Hij moest menschen zien, menschen met blijde gezichten, drinkend en pret makend, - hij moest vooral Vina zien en hooren, in al het overweldigende van haar jeugdigen, kemgezonden levenslust, blij-klankend in het zinderende kristal van haar gullen lach.

Wanneer hij daar een tijdje zat, was de geschiedenis van de koolbeest en het bezoek bij zijne moeder langzamerhand uit zijn hoofd w'eggebleekt. Hij was teenemaal gekomen onder de bekoring van Vina, de blozende, vleezige deerne, die hij nu, bij wijlen, schuchtere liefdelonkjes toewierp.

Uit een gesprek dat hij in 't geniep afluisterde, had hij kunnen opmaken dat zij den volgenden Woensdag naar huis zou gaan.

Het was, zoo dacht hij, nu of nooit de gelegenheid om aan Vina te zeggen wat hem zoolang reeds onrustig om het harte lag te woelen. En toen zij hem versch bier bracht en zich daarbij tamelijk diep over de tafel heenboog, fluisterde hij haar:

- Woensdag naar huis, Vina?

't Was of er een beetje aandoening in zijn keel tikte.

- Ja, Mijnheer Frans, antwoordde zij, tevreden, terwijl een glimlach in den blos harer wangen verloren liep.

Hij had zijne hand op de hare gelegd die, op de tafel vóór hem, rustte.

- En, Vina, zeg, - mag ik u dan, 's avonds, aan den trein komen afhalen?

- Waarom niet? lachte zij, zachtekens hare hand terugtrekkend.

Hij had de overtuiging dat zij ernstig sprak. En daar zij een bew'eging deed als wilde zij weggaan:

- En, Vina, hernam hij, en zijne stem klonk lijk geworgd, - Vina, dan gaan wij een eindeken wandelen, hee?

De diepte die in zijn woorden lag, verontrustte haar eenigszins.

- Natuurlijk, natuurlijk! lachte zij. En eerst brengt gij mij naar de Bodega; daar drinken wij Champagne.... Wel, ja, voor éénmaal dat wij samen uitgaan! En dan huurt gij een auto, - een limousine, of hoe heeten zij dat? - en dan voert gij mij overal waar het fijn is, en ‘chic’! Want met u alleen loopen,

's avonds, in den donkere, - o, dat is te gevaarlijk! Daar zou katjesspel van komen....

In een gezwinde beweging van haar lenige leest, had zij zich omgedraaid en, zich niet meer kunnend bedwingen, proestte zij het uit, luid en lang.

Aan zoo iets had hij zich nu niet verwacht. Eerst bekeek hij haar, beteuterd, twijfelend of hij wel goed had gehoord. Maar toen hij hoorde, hoe aan de overzijde der gelagzaal, de gewone bezoekers onder elkaar aan 't giechelen gingen, als in een echo van Vina's geweldige lachbui, dan voelde hij dat hij erg gegriefd was of diep bedroefd, hij kon het niet zoo juist beseffen.

Nu stond Vina aan een andere tafel, waar die blonde kroesbaard zat, stil glimlachend, lijk uittartend kwam het hem voor, en fezelde met hem, tot zij weer begon te lachen, eerst gedemptstil, dan luider en luider, tot het kwam tot een nieuwe proestbui.

En zie, iets dat hij haar deugnietachtig in het oor fluisterde, vond zij zoo leutig dat zij zich, een oogenblik, met de gansche zwaarte van haar mollig lijf tegen hem aanvleide, in kattige lenigheid, lijk in eene onafweerbare behoefte aan liefkoozerij.

Hij meende dat zij zulks deed om hem te tergen en dat die gluiperige blonde kroesbaard hem daarbij van ter zijde zat aan te gluren, in stille, misprijzende spotternij.

Het werd hem te benauwd daar in de taveerne; de kop begon hem weer zoo zonderling te gloeien met daarbij een gevoel van aan- en wegzwijmelende duizeligheid. Zijn geld had hij op de tafel geworpen met een dof gegrommel en een boozen blik in de richting van Vina. En dan was hij vertrokken, stil tempeestend, de deur rinkelend na zich toewerpend.

Maar hij wilde toch niet huiswaarts gaan. Hij trok naar een andere kroeg, waar hij vroeger nog met Pol was geweest.

Rust vond hij daar echter niet. De drinkebroers waren er buitenmate rumoerig en de meid die hem bediende, was Vina niet.

Hij bleef er dus niet lang. Hij meende dat het toch maar best was zijn bed op te zoeken. Doch hij ging niet rechtstreeks. Langs een omweg kwam hij weer voorbij het ‘Reusken’. En hij schuurde langs den gevel, schuw-voorzichtig als een dief en scherp toeluisterend of hij daarbinnen, tusschen de luidruchtigheid die tot op de straat doordrong, niet den frisschen, gullen lach van Vina hoorde...

GUSTAAF D'HONDT.

(Wordt voortgezet)

[Verzen]

Berceuse

Weifelend zwollen de eerste akkoorden
Van 't wiegelied dat we samen hoorden.

Een liedeken blij op een wiegende maat,
Waarbij mijn harte de mate slaat.

Een zang van die stille tevredenheid,
Die 'k eens in mijn ziele had weggeleid.

In dat wiegende wijsje kwam en keerde
De gelatenheid die 't leven leerde.

De lach en de traan die 't leven baart
Lagen in 't wondre lied gepaard.

Waar is nu die stille tevredenheid,
Die 'k eens in mijn ziel had weggeleid?

Van 't wiegelied dat we samen hoorden
Zijn lang vergaan de klare akkoorden,

Maar 't liedje leeft nog, diep in mijn hart,
En woont er saam met mijn stille smart.

Het Huis

Pour cette petite maison de Baisieux, toujours si accueillante.

Hier is het huis, de hof, de wei
En op 't dak de blauwe duivenrij.

Een kamer stil, met open haard
Waarvan mijn harte de vlam bewaart.

Peinzende zetels met franjes veel,
Met rug en armen van fluweel.

't Klavier waarin ik dien avond sloot
Mijn laatsten zang voor ik henenvlood....

Hier is het huis, dat met gullen lach
Den zwerver ontving en zijn liefde zag.

De zwerver ging met een traan en zweeg.
Bleef ook bij den haard zijn plaatsje leeg?

F.V.E.

Erratum.

In afl. 8, blz. 366, leze men de eerste strophe van het gedicht *Verlangen* als volgt:

Mocht immermeer de geur, kind, van uw haren
In deze kamer, die gij pas verliet,
In deze kamer blijven waren,
Er waren, doch er sterven niet!

Door Noord-Europa in het begin der XVIII^e^ eeuw (Uit het dagboek van een Hollandschen avonturier)

V.

De auteur was enkele malen tegenwoordig bij het inschepen van troepen naar Holland, die moesten deelnemen in den strijd tegen Lodewijk XIV. Wegens hun historisch belang laat ik hier deze passages volgen:

'Den 19^en^ October [1701] sijn der ses compagnie van... Prins Garels regiment op de markt vergadert en monsterden, en na dat sij den eet van getrouwicheit aen de Ed. Groot Mog. Hen Staten Generael der Vereenichde Neederlanden en sijn Konink-lijcke Magt van Groot Brettagne gedaen hadden, sijn sij 't scheep gegaan; den 20^e^ ditto de restenende 6 compagnie, idem ut supra. Den 22^e^ ditto quam het Seelandsche regement alhier aen, en gemonstert sijnde gingen na aflegginge van den eet, scheep na Holland (f. 108v)

Den 8^en^ Junij [1702] is het regiment vanden prince van Wirtem-berg Olz onder den overste Bonart, dat hier gestift was door twee Hollandsche Heeren gemonstert, en den eet gedaen hebbende na Holland scheep gegaen. Ik verwonderde mij dat sulcke wijse heeren haer eevenwel lieten bedriegen, want daer waren veele capitains, wiens compagnien op geen 10, 12, ja meer man na, compleet waren en eevenwel vol door de monsteringe gingen, want daer waren veele van ons regiment die meede gemonstert wierden, daerse een rijksdaelder voor kreegen, en toe se int schip waren, trocken se de kleeren weer uijt en gingen haers weegs. Die compagnien komen in Holland, soo trekt de capitain ondertusschen de gagie en gaense int velt soo is het: ja soo veel sijnder gebleeven en weggeloopen, etc., en groote vaers beurs moetse weer completeeren. Hadden sijse nu weer overgesien

toense in Holland debarqueerden, soudense 't bedrog gesien hebben.' (f. 118-19)

Het is bevreemdend dat de auteur, die nochtans voor alles open oog en oor had, en niet het minst voor zeden en gebruiken, ons hier enkel een halve bladzijde geeft.

'Wat de kledije aengaet, dien van den adel en voornaeme luijden is al opsen frans; 't gemeen gaet al opsen schippers, son-daeghs heel in 't swart. De edelluij drijven haer coopmanschap soo wel als de gemeene, 't geen noghtans haer eer niet te na gaet, soo sij maer geen handt werck gebruijcken. Sij kennen hier soo wel als in andere Noortsche landen digt brandewijn suijpen, en na de maeltijt dientmen u met tobak en pijpen.' (f. 111-112)

De rechtspleging geschiedde er op een manier, die we wegens haar bekrompen wreedheid, met onze tegenwoordige begrippen van menschelijkheid, maar bezwaarlijk kunnen begrijpen. Van het recht, of onrecht, toegepast door de militaire overheden, willen we niet eens spreken, dat gaat alle verbeelding te boven. Wij geven hier als staaltje een strafuitvoering wegens diefstal:

'Den 20^{e} februarij 1703 is hier een dienstmeijt gegeesselt, die gestolen hat. Maer sij geesselen daer soo niet als bij ons, alwaer mense vast sluit aende kaeck, maer hier als de sententie geleesen is, worden de handen op den bloten rugh gebonden met een touw, twelck de beul inde lincker hand heeft, en metde regter-hand geeselt hijse de stad uit tot voor de poort, dan laet hijse loopen.' (f. 117)

Men kan wel denken dat onze reiziger zich zoo maar niet lijdelijk bij zijn lot zou neerleggen. Niets zou hij ongedaan laten om zijn verloren vrijheid weer terug te krijgen. 't Ging zeker niet van een leien dakje en als hij voor ontmoediging vatbaar ware geweest, zou hij stellig nooit hebben geslaagd, want de besprekingen, die telkens afsprongen, nu eens op den berekenden onwil van den eene, dan weer op da bedrogen hebzucht van den andere, rekten zich verdrietig-hopeloos uit, en konden eerst na een jaar tot den gewenschten uitslag worden gevoerd.

De schrijver had het adres gekregen van een koopman, genaamd Romont, die zich in betrekking had gesteld met zijn familie te 's-Gravenhage en hem beloofd had, zijn invrijheidstelling te bewerken. Hij had aan den majoor zestig rijksdaalders aangeboden; deze eischte er evenwel tachtig. Gelukkig werd de lichtgeloovige Hollander tijdig op zijn hoede gezet voor Romont,

die, zooals het nu bleek, er door was, en in die zaak enkel een voordeelige afzetterij zag. Door de bemoeiïngen van den stadsvoogd G. werd nu een man van stavast, een zekere Dreyer, met de onderhandelingen belast. Maar Romont liet zich niet gemakkelijk afschepen; hij weigerde onbeschaamd het geld, dat hij uit Holland had ontvangen, terug te geven. De zaak moest op den duur in de handen van den burgemeester en raden worden gegeven, die, alhoewel op de hoogte van Romont's toestand, dezen in 't ongelijk niet wilden stellen en trachtten tijd te winnen, omdat ‘sij de soldatesque niet veel aghten of lijden mogen [die] haer al te seer op den tempel rijden.’ Bedreigingen waren tenslotte noodig vanwege de militaire overheid om hun een beslissing af te dwingen. Nu was het evenwel de beurt van den majoor om 100 rijksdaalders te vragen, d.i. 20 meer dan het aanvankelijk bepaalde bedrag. Toen langs hier weer geen uitweg was te vinden, nam hij zijn toevlucht tot zijn dominé Raphe, die het eene verzoekschrift na het andere aan den koning stuurde, aan wien hij zelfs bij diens passage te Glückstadt een rekest wist te overhandigen. Dit alles was boter aan de galg, doordat de militaire overheid die pogingen zonder veel moeite kon verijdelen, tot eindelijk de tusschenkomst van den geheimen raad Lente, die vroeger ambassadeur was geweest in Holland, alles in orde bracht, en de jonge soldaat tot zijn groote vrerugde ontslag bekwam tegen de som van 60 rijksdaalders. Den 18^{en} November 1703 kreeg hij voorgoed zijn vrijheid terug.

Eerst den 3^{en} December gelukte het hem scheep te gaan te Wewelsfleth met een Ammelander schip bestemd naar Amsterdam. Ze zeilden uit met een kleine vloot koopvaardijschepen en twee convooiloopers. Nauwelijks waren ze in diep water of de wind liep vlak om; ze konden nog tijdig het anker werpen nabij de monding van den Stör, en bereikten weinig daarna veilig terug de haven. Gelukkig! Want er brak een storm los ‘dat het leek alsof den jongsten dagh naekte.’ Zoo hoog was het water, dat het over de toppen sloeg der wilgen op het strand. Negen van de uitgezeilde schepen liepen vast en twee gingen naar den kelder.

Nu was alle hoop op een dadelijk vertrek verloren! Daar zat onze Hollander nu vast voor een onbepaalden tijd in het armelijk schippershaventje Wewelsfleth. Hij maakte zijn tijd zoek met naar de levenswijze der inwoners te kijken, en kuierde op

goed geluk rond in de omliggende streek. Hij luisterde uit den volksmond een legende af, welke wij heel Europa door aantreffen, en welke o.m. overeenstemt met die van het Fransch dorpje Is, die door iedereen is gekend dank zij de opera van Lalo.

‘Mij wiert vertelt voor de waerheijt, van oude geloofwaerdige luijden, dat voor deesen hier een starck slot gestaen heeft, met een toren, daer twee groote kloeken in hingen, welk slot inde Steur soude versonken sijn. Een visscher hoorde eens de kloeken speelen, en gaf het de boeren te kennen, die daer met een goet deel na toe voeren en sagen den toren en de klocken, perfect als 't water claer was. Om datter geen dokken in 't dorp waren, resolveerden sij haer best te doen, om die clocken uitden toorn te winden. Sij lieten hier op eenige instrumenten maken en quamen soo verre, datsij een daer uit kreegen, die teegenwoordich inde kerk hangt. En soo alsse doende waren metde tweede, kreegen sijse tot half uit het water, wanneer een van die boeren soude geseijt hebben: ho, ho! die hebben wij ook al! Maer een onbekende stem riep, als uit de gront van 't water: nog soo niet, nog soo niet! En daer mee braken al haer instrumenten an duijgen en de clock sonk weer na beneen, alwaer sij seggen datse nog is, en bij claer weer kan gesien worden, ook datse op seekere tijen van 't jaer, seer melodieus speult.’ F^{o} 124-124v)

Intusschen was het heelemaal onmogelijk geworden om over zee te vertrekken; de schepen maakten stilaan toebereidselen om te overwinteren. Het heimwee van den Hollander steeg met elken nieuwen tegenslag en bewoog er hem toe, de reis maar weer op zijn trappers te ondernemen. Hij ging terug naar Glückstadt, vanwaar hij Hamburg bereikte met de veerboot. Daar schreef hij aan zijn vriend Jean d'Outterson, die zich intusschen ook had vrijgekocht. Het wachten moe, vertrok hij den 10 Januari 1704, in gezelschap van een stuurman, over Blankenese, Buxtehude naar Bremen, waar ze zonder vermeldenswaardige avonturen aankwamen. Van hieruit bereikten ze Wildeshausen, na Delmenhorst te zijn gepasseerd.

Opweg naar Kloppenburg, den 22^{en} Januari, kwamen onverhoeds een drietal soldaten op hen toegesprongen en maakten zich meester van den stuurman, niettegenstaande de twee paspoorten die hij hun toonde. Te Kloppenburg had hij te kampen tegen een woedende sneeuwjacht. Den dag daarop begon het evenwel te dooien en nu moest hij op sommige plaatsen tot de knieën

door modderige sneeuw flodderen. Zoo bereikte hij Haase, na Löningen te hebben aangedaan.

Over Westphalen weet de auteur niet veel te vertellen: hij werd nu heelemaal in beslag genomen door het doel van zijn reis, dat hij zoo gauw mogelijk wilde bereiken. Hij zag er ‘veel aeckerboomen, daerse varckens meede mesten, die daer in soo groote meenighte sijn, dat meest in alle huijsen, de heele solder vol speek hangt, en ik ben in boere huijsen geweest, daer ten minsten vijftig sijden speek inden roock hingen, want sij hebben geen schoorstienen en alsse stooken, is het heele huijs vol rook, dat dan ontrent het aende solder hangende speek sijn effect doet.’ (f. 128-128v)

Den 26^{en} was hij te Neuenhaus, waarna hij Ulsen en Wilsum aandeed. Den 27^{en} passeerde hij Hardenberg, den 28^{en} Zwolle en Hasselt. Den 3^{en} Februari bereikte hij Amsterdam, vanwaar hij den 4^{en} met de nachtschuit vertrok en den 5^{en} 's morgens ‘kloeck en gesont, Godt sij lof en danek, weeder in 's Gravenhage’ aankwam.

D^{r} FREDERIK LYNA.

Le Hoyoux, door Emile Mathieu

Verleden jaar is Emile Mathieu, die de ouderdomsgrens bereikt had, afgetreden als directeur van het koninklijk conservatorium te Gent. Hij werd vervangen door Martin Lunssens, den schrijver van *Romeo et Juliette*. En de Gentenaar schijnt te zeggen: 'Le roi est mort. Vive Ie roi!'

Daar E. Mathieu een eigen plaats in de muziek van zijn land heeft veroverd, en daar zijn pogen meermalen aan de dagorde is geweest, - ja, zelfs in Frankrijk en Duitschland, - mogen hier enkele regelen gewijd worden aan één van zijn beste werken, *Le Hoyoux*. Bij zijn heengaan werd de oude man op vrij uiteenloopende wijze beoordeeld. Over de beteekenis van den leeraar en den leider eener school zal hier niet gehandeld worden. Hij had trouwens een zware taak te vervullen gekregen, daar zijn voorganger, Adolphe Samuel, één der grootste muziek-paedagogen van het land is geweest. Op den schrijver van eenige opera's en balletten, - *Bathylde, Georges Dandin, La Bernoise, Fumeurs de Kijf, Richilde, La Jeunesse de Roland, La Reine Vasthi,*- hoeft niet met een bijzondere kracht te worden gedrukt, daar geen enkel van die werken op het repertorium is gebleven, en daar de scenario's, door hem zelf ontworpen, voor 't algemeen zwak van bouw bevonden zijn geworden. Heeft hij voor een tijd de eer gehad de beste onder de Belgische balladenmeesters genoemd te worden, - bijna een evenknie van Carl Loewe, - heden zijn de meeste van zijn compositiën op dit gebied nochtans vergeten: alleen zijn *Mignon* en zijn *Doodendans* zien wij bij toeval nog eens op een programma verschijnen. Daarbij, de tijd der balladen is voorbij, zoowel in Duitschland als elders. Tijdens den oorlog hadden wij wel gehoopt, dat die vorm weer zou herleven. 'Er zal moeten verteld worden!' hoorden wij voorspellen. 'Ook in muziek!' Daar is echter niets van gekomen. In zijn liederen van meer lyrischen aard, zijn Fransche en zijn Vlaamsche kunstliederen, heeft Mathieu geen ongenaakbare toppen bereikt, al werd zijn bevallige compositie, *Bij het Beekje*, meermalen op de Gentsche feestprogramma's aangetroffen. Wat zijn kleine oratoriums betreft, daarvan hoeven wij met grooten lof te gewagen. *Le Hoyoux, Le Sorbier, Le Freyhir*, hebben al

heel wat jaren achter den rug en bieden op dit oogenblik nog geen rimpels aan, heel weinig althans. Denkelijk zullen zij nooit verouderen. Door het scheppen van die partituren behoort Mathieu tot de nationalistische componistengroep in België, anders gezegd: tot de school van Peter Benoit. Voor dezen meester had hij trouwens een groote vereering; dat heeft hij vooral getoond in 1913, ter gelegenheid van de Gentsche wereldtentoonstelling, toen hij, ondanks tegenkantingen van allen aard, *De Schelde* van Benoit tot een reuzentriomf wist te leiden. Vlaamschgenegen was hij nochtans niet bijzonder. Bij toeval gaf hij weleens een woordje Vlaamsch te hcoren, waar het niet anders kón. Zijn houding was die van de meeste Walen in Vlaanderen, noch zachter noch scherper; eigenlijk wel wat beter, daar hij verscheidene Vlaamsche liederen in de Willemsfondsuitgave heeft laten drukken.

Heeft Benoit het schoone Vlaanderen op alle tonen bezongen, Mathieu staat bekend als de verheerlijker van de Belgische Ardennen. Hij werd wel geboren te Rijsel, - dus buiten de grens, - doch als een kind van Belgische ouders, net gelijk onze doorluchtige Vondel op de Rijnoevers het licht had gezien. Zijn grootvader was geboortig van Champion in Luxemburg, waar hij houtvester was in het reuzenwoud, *Le Freyhir*, gelegen niet verre van Saint-Hubert. Onder de eeuwenoude elken aldaar zal de toekomstige toondichter wel aangename uren doorgebracht hebben. Dat verklaart den oorsprong van zijn heerlijk 'poème lyrique et symphonique', waarboven wij den vreemdaardigen en voor de meeste lezers onverstaanbaren titel aantreffen: *Le Freyhtr*. Die vermelding nopens den aard van het werk vinden wij eveneens boven zijn *Hoyoux*, Dit is de naam van een dartel beekje uit de Condroz, dat te Hoei in de Maas uitmondt, en dat hem wel dikwijls naar zijn bochtig-groene oevers zal gelokt hebben. *Le Sorbier*, het jongste nummer van de bekoorlijke trits, dat hem den bijnaam van 'la grive des Ardennes' mag waar-borgen, draagt denzelfden verklarenden ondertitel. Het zijn drie korte, schilderachtige, levendige compositiën, die den toon der lofcantate aanslaan, doch een vrij belangrijke rol laten vervullen door het orkest. Een prototype van dien vorm vinden wij in *De Leie* van Benoit en in *Kollebloemen* van Tinei. *Le Hoyoux* mag een tegenhanger van *De Leie* heeten.

Ten einde den lezer een kleinen gids over den loop van de Hoyoux aan de hand te doen, vertalen wij hieronder enkele volzinnen uit *La Belgique Illustrée*, de bekende publicatie van Eug. Van Bemmel. Zij zijn onderteekend: Chevalier Léon de Thier.

'De vallei van de Hoyoux is één van de schilderachtigste en de heuvelrijkste van de provincie Luik. Zij begint nabij het kasteel van Modave en eindigt in het midden van het nette stadje Hoei. Vroeger doorkronkelde een simpele voetweg de vallei,

veelal evenwijdig met de schuimende en huppelende beek, die Hoei één der bronnen van zijn nijverheid mag noemen. Een mooie kasseibaan heeft den landwegel vervangen en - o weldaad van de beschaving dezer dagen! - nu slingert een spoorweg door het dal, dat niets van zijn wilde grootschheid verloren heeft. Een uitstapje in de vallei der Hoyoux is één der bekoorlijkste wandelingen, die een vreemdeling ten onzent kan ondernemen, zelfs wanneer hij reeds al de hoeken en kantjes van onze provincie bezocht heeft... Als men Hoei verlaat, ziet men dat de weg langs de Hoyoux bezoomd is met belangrijke werkhuizen, als papierfabrieken, pletmolens, leerlooierijen, die over de heele wereld bekend zijn om de uitmuntendheid hunner voortbrengselen. Plots verdwijnen de fabrieken en plompe bergen vertoonen zich op de beide oevers van de groote blauwe beek, die hier en daar kookt en loeit, terwijl zij wilde watervallen in 't leven roept. Het lijkt een ware feeërie!.... Niets is wilder, niets is kalmer en dichterlijker dan het plaatsje Barse, met het lieftallig geruisch der watervallen van de Hoyoux, met zijn diepe wouden en zijn fiere rotsen, die een prachtig uitzicht aan dit gedeelte van de vallei geven. Barse is nochtans een kleine nijverheidsoasis. Men vindt er een soort van grijs marmer, dooraderd met albast, stevige arduinblokken, zonderlinge poddingsteenen, ijzermijnen en boetseerklei. Wanneer het valleitje deze gezegende oorden verlaat, neemt het nieuwe en rijk afwisselende vormen aan. In de omstreken van Royseux wipt de Hoyoux meer dan ooit van rots tot rots en haar schuimende golven glijden met een zangerig gekabbel onder de donkere takken van hooge reuzenboomen voort, in wier lommer legioenen van zilverwitte forellen leven, die de fijnste lekkerbekken doen watertanden... Modave kan men niet zonder leedwezen verlaten. Modave vormt de Zuilen van Hercules voor een uitstapje langs de Hoyoux. Dit tuimelziek riviertje, versterkt door verscheidene beekjes uit schilderachtige valleitjes, levert weldra, bezuiden, Modave, geen bijzonder belang meer op. Het ontspringt twee mijlen van daar, in een dorp dat denzelfden naam draagt. Het ontstaat met een zachtaardig voorkomen, dat men echter niet te veel mag vertrouwen. In dagen van onweerswoede heeft men meer dan ééns gezien, dat het machtig begon te zwellen, toornig uit zijn steenen bedding sprong, oude boomen ontwortelde, boerenhuizen omver stiet en met een vreeselijk geloei zijn kokend schuim tot in het midden van het stadje Hoei liet spatten.’

Het is een bekend feit, dat het verheerlijken van waterloopen tot het programma der nationalisten in de muziek behoorde. Deze verhieven immers heel den moedergrond: de beken en rivieren, die tot de voornaamste sieraden van de geboortegouw behooren, mochten natuurlijk niet uitgesloten worden. Benoit gaf

het voorbeeld met *De Schelde. De Leie, Het Denderliedeken*, waarnaast ook nog *De Rijn* dient vermeld te worden. Verre van mij de bewering, dat die onderwerpen tot de beste voor een cantate of een oratorium zouden behooren. Zij geven aanleiding tot schilderachtig gedartel, tot het oproepen van historische schimmen en het uiten van conventioneele liefde voor die trouwe waterloopen en den ouden moedergrond. Dat lijkt maar een bedenkelijk schema, bijna een gesteriotypeerd plan, goed voor prijsuitdeelingen en andere officieele feestaangelegenheden, doch weinig geschikt om algemeene en diep-menschelijke belangstelling te wekken. Van conflict of spanning, van karakterteekening en persoonlijk lyrisme kan er in zulke producten al niet veel spraak zijn. Zoo wij het gedicht van Adolf Verriest met een enkelen volzin willen samenvatten, moeten wij zeggen: 'Ik dank den Heer, omdat de Leie zoo schoon is, en het lied van Vlaanderen meezingt.' Dat is maar mager. Het onderwerp van de Hoyoux komt hierop neer: 'Terwijl eenige toeristen de oevers van de dartele beek bewonderen, wordt er in de naburige fabrieken geklopt en - gemord.' Dit laatste woordt rukt nieuwe horizonnen open; het poogt het onderwerp in zijn tijd te plaatsen en geeft er een meer menschelijke beteekenis aan: misnoegdheid broeit onder de Waalsche werklieden. Mocht de socialistische partij in 1882, toen het werk verscheen, nog op geen stevige organisatie bogen, hier poogt zij reeds een eerste lied te zingen, nog schuchter en zwak, zooveel als een inleiding tot hetgeen wij later in de werken van een Bruneau zullen te hooren krijgen. Daarenboven, het scenario van Mathieu is niet enkel van actueel belang en nationaal, het dient ook schilderachtigen muzikaal te heeten. Het biedt episoden aan en schept lyrische gelegenheden, hetgeen den componisten zoo welkom is. Het neemt een wijze klimming in acht, boeit door beweging en kleur, - de specifiek Waalsche kleur, - ja, het mag zelfs bogen op een zekere vormschoonheid. Een welafgerond geheel vormt het nochtans niet en het heeft zelfs geen einde. Al dadelijk zien wij, dat Mathieu, gelijk zooveel andere componisten van vóór eenige jaren, een slachtoffer is van de Wagner-theorie, die beweert dat een toondichter zijn eigen librettist dient te zijn. Dat schijnt verlokkend op het papier, jawel, doch slechts door het lezen van Romain Rolland hebben wij klaar in het vraagstuk leeren zien. Wij staan immers vóór een geval van dualiteit. Men kan ongelijk begaafd en ongelijk ontwikkeld zijn voor de beide kunsten: de een is een modernist voor de muziek en een romanticus voor het woord; een ander heeft stevige muziekgewrochten leeren bouwen, doch weet niet wat architectuur op het tooneel is, zelfs niet in een simpel lyrisch gedicht; deze is pittig in zijn akkoorden en plat-banaal in zijn taal enz. enz. Als wij het erbarmelijk proza van onzen Benoit of onzen Tinei lezen, dan vragen wij

ons met een huivering af: ‘Wat zouden die mannen wel voor Apollo geleverd hebben, indien zij het zich in den kop gestoken hadden hun eigen verzen te willen schrijven?!’ Gelukkig dat zij dichters gelijk Hiel en De Geyter, De Koninck en Gezelle op hun weg aangetroffen hebben! Heeft de tekst van *Le Hoyoux* onloochenbare eigenschappen, het is nochtans zonneklaar dat de componist Mathieu oneindig veel hooger staat dan de dichter-librettist Mathieu. Deze heeft een vrij middelmatige beteekenis. De toonzetter is in den vollen zin van het woord een meester.

Voor de partituur van *Le Hoyoux* dienen alle onbevooroordeelde musici neer te buigen, ja, tamelijk diep. Wie ze een enkele maal heeft hooren uitvoeren, zal ze niet licht meer vergeten. Die inleiding door den recitant, - *la Meuse, élargissant son étroite vallée*, - zal hij als een voortreffelijk staaltje van beschrijvende muziek leeren prijzen. Nog langen tijd zal hij den aanhef van het koor, - *riant pays, pays de Meuse*, - een overgelukkige vondst durven noemen. Het mollig-gemakkelijk lied van den Waalschen slenteraar op de brug te Hoei, - *sans rien penser ni faire*, - zal hij vaak naneuriën, heel genoeglijk. Den machtigen rhythmus van het moderne cyclopenkoor, - breeduitgewerkt en moeilijk, - zal hij onvoorwaardelijk zijn bewondering gunnen. Wat een pakkende tegenstelling met dien lof vormt, in het tweede deel, de klacht van den afgebeulden smid, die onder het wilgenloover neerzinkt en het lot van den herder op de berghoogten benijdt! Die tegenstelling van lof en leed, van zonneschijn en rook, of, zoo men wil, van wit en zwart, beheerscht het heele gewrocht. Als van zelf zal de onderhavige klacht den toehoorder doen denken aan de episode van den boomveller uit *Le Freyhir, - la chanson du han*, - en daar, waar de opstand onder de ruwe metaalbewerkers begint te gisten, - *d'un joug ennemi je brise la chaîne*, - zal hij van zelf getuigen dat woord en muziek volkomen *up to date* zijn. Zoo gaat het gewrocht, eilaas, niet voort. Plots vallen de toeristen weer in met hun lofrede, en de beide groepen zingen om het luidst tegen elkaar op. Wat verder bereiken wij de laatste bladzij, onvoldaan, bijna boos. Mogelijk is het slot bedoeld als volgt: die kreten van misnoegdheid zijn maar episodisch, maar voorbijgaand. Zij worden overheerscht door het machtig gejubel der menigte, die de schoonheden der Hoyoux bezingt; zij worden er door opgeslorpt, gelijk het drassig water van een donkere sloot door een heldere en haastige beek. Inderdaad, de beide melodieën versmelten met elkaar. Werd er een ‘apotheose van den arbeid’ bedoeld, dan ontbreekt natuurlijk een belangrijk deel: de geleidelijke overgang, l'art des préparations. Wat er van zij, gelukkig kan die ontknooping niet genoemd worden.

Klinkt de muziek van Mathieu niet zoo persoonlijk als die van Benoit, zij is voornaam, rein als kristal, gezond, geen oogenblik

banaal. Het schilderachtige element speelt een groote rol in zijn werk. Op de bekoorlijkste wijze wisselt het vriendelijk gedartel der golfjes met het gehamer der knorrige smeden af. Men zou de cantate kunnen doopen: het poëma van den rhythmus. De vorm is onberispelijk. Nergens biedt hij naden of voegen aan. Wij weten dat Mathieu reeds vroegtijdig een ervaren musicus was, die schitterende studies bad gedaan, algemeene cultuur bezat, den dirigeerstok met talent had gezwaaid, en dapper voor den broode had gewerkt. Hij kende zijn stieltje, gelijk men zegt. Aarzelingen zijn bij hem niet te bespeuren. Het sarcastisch karakter, het ietwat tartende, dat den meester ergen is, vinden wij hier niet zoo krachtig vertegenwoordigd als in andere van zijn producten, doch in het rumoerig smedenkoor is het niet gansch afwezig. Overbekend is het portret, dat Henri Maubel destijds van Emile Mathieu heeft neergekrabbeld.

'Une figure osseuse, cordée de muscles, le front haut, la peau carminée d'un afflux de sang qu'allume un grésillement dans les yeux clairs, et ces yeux réflètant l'homme d'un nervosisme actif, travailleur matinal, vivant sainement de soleil, nature ar-dennaise du forestier de Champion, - son aïeul - affinée par une génération d'artistes, dilatée de coeur et de cerveau, à force de science et de vie profonde. L'avancement de la lèvre inférieure lui fait le sourire diabolique, - d'un diable au fond très doux, - que Satan, le chef, enverrait en paradis terrestre pour expirer ses mansuétudes.'

Op verscheidene plaatsen in de partituur van *Le Hoyoux* meent de lezer hem dit portret te zien tegengrimmen, neen, te zien tegenlachen. Het nooit genoeg herhaalde *riant pays* is den meester zonder moeite van de lippen gewiekt en schijnt zooveel als de synthesis van heel het gewrocht te zijn. Voeg daarbij den heerlijken bouw der koren, de verzorgde declamatie van het vers, de lieve tonaliteiten waarin hij verscheidene van zijn inspiratiën heeft gegoten, de treffende voorbeelden van gefugueerden of, beter gezegd, gedialogeerden stijl, waarin Mathieu blijkt uit te munten, en gij zult met mij bekennen moeten, dat wij hier vóór een muziekgewrocht van gansch ongewone verdiensten staan.

De medalie heeft ook een keerzijde: niet enkel de tekortkomingen van het gedicht, maar ook de vooringenomenheid van den toondichter met Wagner's *Tetralogie*, die rond de jaren 80 en 90 zooveel hoofden op hol heeft gebracht, ten onzent zoowel als elders. Vooral de Siegfried-partituur schijnt hem poetsen gespeeld te hebben. De lucht en het geluid van Mime's legendarische smidse waait bijwijlen wat storend heen door zijn muziek. Nothung is zijn vuisten te zwaar gebleken. Nu, er was overeenkomst van onderwerp, hetgeen als een verzachtende omstandigheid kan gelden. Daarenboven, een kunstwerk mag

een paar vlekjes aanbieden; als het maar stevige eigenschappen heeft, niet waar?

Welnu, noemen wij eenige muziekwerken, waarin iets van de Waalsche ziel met een zekere welsprekendheid aan het woord komt, - *Fantaisie sur deux Noëls Wallons* (Jongen), *La Gerbe ardennaise* (Vreuls), *Sonate pour violon et piano* (Lekeu), *Le Chévrier* (Rasse), *Le Mort* (Dubois), *Scènes wallonnes* (Th. Ysaye), *La Hiercheuse* (de Behault), *Vieilles chansons wallonnes pour quatre voix* (Radoux Jr), *Jean Michel* (A. Dupuis), - dan hoeven wij te durven bekennen, dat *Le Hoyoux* zooveel als een eereplaats daaronder verdient.

Nu moeten wij natuurlijk ook een antwoord zoeken op de vraag: 'Hoe komt het dan toch, dat zoo'n verdienstelijk werk maar weinig uitgevoerd wordt?'

Wij hebben al gezegd, dat de verwezenlijking onloochenbare moeilijkheden meebrengt: slechts door muziekmaatschappijen met gemengde koren, die over een ware virtuositeit beschikken, kan het werk aan gepakt worden. Het fiasco der nationale scholen, dat in de laatste jaren vóór den oorlog vrij algemeen dreigde te worden, zal hier wel ontzenuwend meegewerkt hebben, evenals het gedurig veld winnend verisme, dat van zulke eenvoudige en vreedzame onderwerpen niet wilde hooren. Sedert een twintigtal jaren heeft de meester misschien te veel kleinigheden laten uitvoeren, als koren, liederen, schetsen, zoodat zijn beste gewrochten stilaan uit het geheugen van de menigte gingen verdwijnen. Wie grootsche partituren op zijn actief heeft, zou niet met kleine compositiën moeten uitpakken, althans maar bij zeldzame gelegenheden. Velen zullen ook schermen met de spreekwoordelijke ondankbaarheid der Belgen, die immer en altijd den blik naar de grenzen gericht houden, naar de zuidergrens vooral, en niet schijnen te bemerken dat zekere sterren aan hun eigen trans gerezen zijn, stralend met een krachtigen en gansch eigenaardigen glans. Die dolle vooringenomenheid met het uitheemsche maakt zoowel slachtoffers onder de Walen als onder de Vlamingen. Deze kunnen nog al eens een triomf beleven in hun eigen land; de Walen bijna nooit. En in Frankrijk, ja, in Frankrijk zijn de Waalsche kunstenaars zoo min als de Vlaamsche... gewünscht.

J. VERLEYEN.

Vlaamsche Kroniek

Het past hier, vooraleer over te gaan tot de bespreking van de talrijke, in den loop der laatste maanden verschenen werken, even hulde te brengen aan twee representatieve figuren uit onze moderne literatuur: aan den verfijnden dichter Jan van Nijlen, wien de driejaarlijksche prijs voor Nederlandsche letterkunde ten deel viel en aan den onvermoeibaren dichter, prozaïst en criticus, Karel van den Oever, wien, om de waarde van zijn gezamenlijk oeuvre, door de Koninklijke Vlaamsche Academie de Beernaert-prijs werd toegekend.

Graag hadden we een paar bladzijden gewijd aan de beschouwing van beider werk, doch zóóveel nieuwe boeken wachten op bespreking of aankondiging, dat we ons genoodzaakt zagen dit opzet te laten varen.

* * *

Pol de Mont kent en waardeert den gevoeligen, doch ongelijken dichter G.J. Dodd, waarvan hij een *Keuze uit zijn Gedicht ten* uitgaf (Mercurius - Antwerpen) en van een belangwekkende inleiding voorzag, waarin de beteekenis dezer verwaarloosde figuur wordt toegelicht. Dodd is, wat men pleegt te noemen, een ‘gemoedelijk’ dichter, niet een, die de hemelen bestormt ter verovering der goddelijke vonk. Hij is eerder een man met dichterlijk, gauw ontroerd gemoed, met welgevallen luisterend naar de harmonieën, die er zingen in hem. Hij is een zeer genietbaar, eenvoudig dichter, die de glundering van familjaren humor niet versmaadt, zijn liefje graag een godin noemt, en met even veel toewijding het wel en wee van den huiselijken haard bezingt als de felste hartstochten.

Schuilt er geen bittere ontgoocheling onder de vast schamele simpelheid van dit liedje?

> Ik heb ze naar de boot geleid.
> Zij moest naar vreemde streken,
> Zij heeft me koeltjes vaarwel gezeid,
> Mijn harte wilde breken.

Zij vroeg mij, of heur rokje wél hing,
Of er in heur doekje geen plooi was.
Of dat heur hoedje en kantje wél ging,
En of ze zóó goed van tooi was.

Zij scheen over hare toilette voldaan,
Haar linnen was wel gestreken:
Ik bleef verplet aan den oever staan
En kon geen woord meer spreken.

Pol de Mont deed wél, toen hij Dodd opnieuw leven liet in de herinnering van den Vlaamschen lezer.

Felix Timmermans schreef een mooie inleiding voor den herdruk van Ernest de Weert's dichtbundel *Uit de Eenzaamheid* (De Schelde-serie, Gust Janssens, uitgever, Antwerpen.) Wie bij een dichter nog ongekunstelde oprechtheid waardeert, zal genieten van deze klare, sierlijke verzen, waarin De Weert zijn gevoelens heeft verwoord. Naar het oneindige streeft deze zanger niet. Groote problemen wekken geen stormen in zijn wezen. Ook hij is een dichter van het teere gevoel, dat geroerd wordt door den hartelijken blik uit een paar lieve oogen, door een natuur-indruk, door een levensgebeurtenis. Zijn verzen wellen uit het hart. Heel dikwijls kiest de Weert den sonnetvorm, mede naar het ons voorkomt onder den invloed van Jacques Perk, een dichter, wiens verzen door de jongeren van rond 1910 met vereering gelezen en herlezen werden. In de poëzie van de Weert leeft een traditie voort, die van Antheunis, de Mont, Sauwen, ja, van Sauwen vooral. Maar de Weert rondt meer af en is sterker subjectief.

Volgend stukje illustreert deze verwantschap:

De watermolen

Waar nu, langs puin en brokkelsteen,
De golfjes ommedolen,
Al zoekende, daar stond voorheen
Een oude watermolen.

Hij wentelde zijn mossig rad
In 't groene Nethewater,
Met lichtgespeel en schuimgespat
En druppelend geklater.

Hij draaide, draaide eeuwenlang
Met 't zelfde ruischend klagen,
En altijd voort, al naar den gang
Der stil vervlogen dagen...

Waar nu, langs puin en brokkelsteen
De golfjes ommedolen,
Al zoekende, daar stond voorheen
Een oude watermolen.

Een zware ondertoon van leed en twijfel sombert er door de verzen, die Richard de Cneudt verzamelde in den bundel *De stille Bloei* (Vlaamsche bibliotheek, Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur, te Amsterdam). Het verbitterde pessimisme, dat de Cneudt's levensbeschouwing ook vroeger doordrong, schijnt met de jaren niet te zijn opgeklaard tot sereniteit. Kon het wel anders? De Cneudt is een opstandige, die allengerhand ging twijfelen aan den zege. Berusting leek hem echter een te gemakkelijke vorm van vergetelheid voor onvoldane verlangens. Met het arme volk, dat ploetert en zwoegt, voelt hij zich broederlijk vereend:

> Ach, kermis overal en feestroes allerwegen.
> Ik denk aan 't zwoegend volk, dat honger lijdt en zwijgt,
> En in zijn schamelheid verdoken en verlegen
> Steeds dieper 't moede lijf naar donkere aarde nijgt....

Hij gelooft in dat volk, dat ‘schoon en groot’ is en waarvan hij het kommervolle bestaan in de gedichten, welke de ‘Armenmenschentragedie’ uitmaken, op dikwijls prangende wijze weet te vertolken. Een opgewekter toon schalt er bijwijlen op uit de verzen van Natuur en Leven en uit de harmonische gedichten, waaruit het Dagboek van een Droomer bestaat. Doch de lezer, die achter elk woord den dichter zoekt, beseft de waarheid van deze bekentenis, in een stuk als de Pelgrim veropenbaard: ‘Ik ben de zoeker, die niet vinden zal, de rusteloos-ontevredene’.

Lambrecht Lambrechts liet een *Kleine Keuze* zijner onuitgegeven gedichten verschijnen (Druk: Lannoo, Ieperschestraat, te Thielt). De vroolijke Limburger, de muzikale dichter van *Rond het Klavier*, vinden we in dezen bundel terug met zijn heimweeïg verlangen naar de geboortestreek. Maar het optimisme, dat vroegere gedichten doorgloeide; de levensvreugde, die er zinderde door elk lied, verkenden we niet meer. Menig vers uit dezen bundel verraadt ontgoocheling en bitterheid!

Peters Kind (L. Opdebeek, Antwerpen) door Lode Opdebeek, is de roman van Fikske en zijn peter; de roman van de bloemen en de boomen, die er groeien in den hof rond het achttiendeeeuwsche landhuis, waarin Fikske en zijn peter hun zalig bestaan sleten; de roman van de dieren: van Snor, den hond, van Juul, de kip, van Trees, de konijnenmoeder, van Mieken-degeit; de roman ook van de levenlooze dingen uit Fikskes omgeving; de roman van de stoeiende seizoenen en de kleine of groote levensgebeurtenissen, waarin het kind en zijn peter betrokken zijn. Het is vooral een goed en een eenvoudig-mooi boek, geschreven door een dichterlijk voelend mensch, die zijn proza met warme innigheid wist te bezielen. Dagelijksche feitjes worden er in verhaald en telkens belicht de auteur hun wonder-

bare beteekenis in het bestaan van een kind en van den ouden man, die voor dat kind leeft. Daarin schuilt de kracht van ontroering, die er zoo menige bladzijde doorgloeit en waardoor het boek wordt tot een ware verheugenis.

Vroegschemer (De Klijne Librije te Edam) van Stephanie Claes-Vletter is een verdienstelijk psychologisch verhaal, waaruit echt vrouwelijk gevoel ons tegenstraalt. Vreemd doet af en toe een Vlaamsche uitdrukking aan in de Hollandsch-getinte conversatietaal.

Ernest Claes gaf in *De Fanfare 'de Sint-Jansvrienden'* (De rilijne Librije te Edam) een oubollig verhaal, zooals we van den geamuseerden schilder van volkszeden, dien we reeds vroeger waardeerden, mochten verwachten.

De Wondervertelsels uit Vlaanderen, die Pol de Mont en Alfons de Cock destijds uit den volksmond opteekenden, werden eindelijk opnieuw uitgegeven (bij W.J. Thieme en Co te Zutphen) en prachtig geïllustreerd door den Vlaamschen schilder Pol Dom. De Mont heeft in de inleiding op voortreffelijke wijze de persoonlijkheid van den betreurden Alfons de Cock, den grootsten aller Vlaamsche folkloristen, gekenschetst. Het verblijdt ons, dat de schatkameren onzer volksche vertelkunst opnieuw werden opengezet. De belangstellende folklorist zal met vrucht de talrijke aanteekeningen raadplegen, waarmede de vertellingen zijn voorzien. We kunnen niet anders wenschen, dan dat ook de andere sprookjesverzamelingen van dezelfde schrijvers op deze wijze in het licht worden gezonden, al lijkt ons ook een meer goedkoope uitgave onontbeerlijk.

De E.P.I. Struyf S.J. heeft in den bundel *Kongoleesche Ver - tellingen* (Excelsior, Brugge) een aantal zoo letterlijk mogelijk vertaalde verhalen gebundeld, die hij bij drie verschillende neger-volksstammen opteekende. Hiermede werd een rijke mijn voor de vergelijkende sagenkunde geopend. Ook de leek zal met veel belangstelling deze eigenaardige verhalen lezen.

Jules Frère en D^{r} Jan Gessler zonden een privaatdruk in het licht van een *Tongerschen Dichtbundel* uit de XVI^{e} eeuw, waarvan de auteur een Tongersche rederijker was, met name Arnold Bierses. Het is een hoogst-belangrijke ontdekking, die de auteurs in een degelijk-gedocumenteerde inleiding uitvoerig toelichten. De lectuur der met zorg gepubliceerde verzen biedt menige verrassing. De kanunnik-rederijker, die graag een liedje in het amoureuse aanheft, was wel niet een zeer oorspronkelijk, doch in elk geval een beminnelijk dichter, die naast tamelijk grove, doch kerngezonde boert, ook fijnen humor te genieten geeft aan wie zich niet door archaïstische taalvormen afschrikken laat en het met ons er over eens is, dat het oud-Vlaamsch, net als het Latijn, brave l'honnêteté.

De uitgave van Broeckaert's *Den jongen Tobias* (De seven

Sinjoren, bij De Sikkel te Antwerpen) door D^{r} A. Jacob, heeft zoowel een historisch als een literair belang. De geleerde comtator wijst er op hoe Broeckaert in zijn *Tobias* 'een schets heeft willen geven van een in die overgangstijd van Vlaams konfessionalisme naar Frans liberalisme tot politiek besef ontwakende jeugd'. Het boek is het vervolg van het te voren ver-schenen eerste deel van Broeckaerts Spectatoriale Geschriften: *Borgers in den Estaminé*.

Terloops kondigen wij hier het verschijnen aan, in de reeks 'Taal en Kultuur uit Vlaanderen (De Nederlandsche Boekhandel te Antwerpen) van een *Keus uit Jan van Rijswijck's Redevoeringen* en van een bundel *Redevoeringen en Studies* door D^{r} M. Sabbe. Het eerste boek opent met een uitvoerige levensschets van Jan van Rijswijck door Dr Max Rooses. Het tweede brengt verschillende merkwaardige studies van duurzame beteekenis. De gedenkpenningen, door M. Sabbe geslagen in het edel woordmetaal ter eere van Rooses, Fredericq, Buysse, van Kuyck, Jan van Rijswijck, zijn brokken artistieke karakteriseering van hooge waarde. Het opstel, gewijd aan Brugge, illustreert het eigen werk van den schrijver, vermits het zijn visie op de stad zijner voorkeur verduidelijkt en verklaart. De kleine studie over van Neste heeft een gelijkaardig belang. De bladzijden over Conscience, Pol de Mont en de ontwikkeling der Vlaamsche poëzie sedert 1830 of Onze letterkundige Taal in de XIX^{e} eeuw, zijn belangrijke bijdragen tot de kennis onzer Nederlandsche literatuur.

LODE MONTEYNE.

Verschenen:

Bernard van Baaren pr: *Over kleine zalige Treesken* (Excelsior te Brugge).

Erich Przywara S.J.: *Het kerkelijk Jaar*. Zijn eenheid en verscheidenheid. Naar het Duitsch door V. Leemans (Excelsior te Brugge.)

Hendrik van Tichelen: *Van Woord tot Daad* (Victor Resseler, te Antwerpen.) Hierin zet de schrijver het programma, het ontstaan, den groei en de werking van het Antwerpsch schoolmuseum uiteen. Deze sterk-gedocumenteerde studie, geschreven door een pedagoog met rijke ondervinding, dient bestudeerd te worden door allen, die belang stellen in de hervorming waaraan ons onderwijs behoefte heeft.

Oorspronkelijke en nagevolgde Fabelen voor alle standen, door Edmond de Geest (Brecht: L. Braeckmans.) De inleiding tot dezen bundel is van A. de Geest, die daarin een biografie van den fabeldichter - zijn vader - schetst.

Gedichten, door Alfred de Geest (L.J. Janssens en zonen te Antwerpen).

C. Astaes: *Herinneringen* (Excelsior te Brugge).

H. van Eikenland: *Zwoegers* (Excelsior te Brugge). Een boerenroman in gematigd realistischen trant. Boeiende Iectuur.

J. Meire: *Een Droomenhoofd en een Wonderwereld* (Merchtem, M. Sacré-De Buyst). Een knap geschreven verhaal van wonderlijke gebeurtenissen.

Jan C. Waegener: *Lodewijk Smits* (V. Resseler, te Antwerpen). Een lezens-waardige studie over den novellist, die Uit het Leven, De Bieboeren, De Boer der Schranse schreef.

Victor Lacour: *Emiel Hullebroeck* (De Sikkel, te Antwerpen.)

C. Astaes: *De wonderlijke Dwerg* (Excelsior, te Brugge). Een vertelling in volkschen trant, ten behoeve der jeugd geboekt.

Steden en Landschappen. De Kempen. (De Sikkel, te Antwerpen). Een tweede druk van een merkwaardige studie. Ongemeen belangrijk is de inleiding van Eekhoud en Grietens, die de schrijvers van *De Kempen* evokeeren. Talrijke illustraties luisteren den tekst op, wiens hooge wetenschappelijke waarde door de namen der medewerkers gewaarborgd wordt.

Ad. Moons: *Ontstaan en Ontwikkeling der Stedelijke Volksboekerijen van Antwerpen* (Ruquoy, Delagarde en van Uffelen, te Antwerpen).

J. Mac Leod en Staes: *Geïllustreerde Flora van België* (De Sikkel, Antwerpen)

C. Joset: *Reizen door België* (De Sikkel, te Antwerpen). Een beknopte, doch uitstekende reisgids!

Aloïs Walgraeve: *Het Leven van Guido Gezelle*, tweede deel. (Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur, te Amsterdam.) Het eerste deel werd reeds in onze Vlaamsche kroniek besproken. Het tweede deel bezit eveneens de groote kwaliteiten waarop de aandacht gevestigd werd.

A.W. Grauls: *Het roode Raam*, gedichten. (Ruquoy, Delagarde en van Uffelen, te Antwerpen).

Willem van den Acker: *Wijding*, gedichten.

Jef Mennekens: *Openbare Liefdadigheid*. n^{r} 13 van de reeks ‘Cultuur en Wetenschap’ (Centrale Boekhandel, Brugge). Duidelijke en methodische uiteenzetting van wetten en schikkingen over allerlei vormen van onderstand.

Prof. J. Vercoullie: *De Taal der Vlamingen*, n^{r} 3 van diezelfde reeks, tweede, vermeerderde druk. Dat er van die flinke verhandeling, met kaarten en illustraties, zoo spoedig een herdruk noodig was, zal wel voor zichzelf spreken.

Over sommige van de hier vermelde werken zal bij gelegenheid eenigszins uitvoeriger gehandeld worden.

De Vlaamsche Hoogeschool in wording te Gent

Een welgemeend woord ter voorlichting van de toekomstige studenten

Vlaamsche Studenten!

Weldra zal voor u de plechtige ure slaan, waarop ge, na voleindigde middelbare studiën, de schoolbanken van Atheneum of College zult verlaten.

Velen onder u zullen zich alsdan weemoedig voelen bij de zoete herinnering aan zooveel prettige stonden, die zij onder leiding van beminde leeraren of in gezellig samenzijn met makkers gesleten hebben bij de studie van hun lievelingsvakken, bij gemeenschappelijke spelen, wandelingen, feesten of bij de vorming, in een studiekring, van een zelfstandige levensbeschouwing en een oprechte Vlaamsche overtuiging.

Maar het verleidelijk hoogstudentenleven wenkt u reeds toe en de weemoed van het afscheid van zooveel, dat u dierbaar was, zal spoedig verdreven zijn door het blij vooruitzicht van de spiksplinternieuwe studentenpet, die voortaan uw hoofd zal tooien.

Student zijn! Jong zijn, zich vrij gevoelen, geestdriftig denken en handelen! Wat al voordeelen aan het studentenschap voorbehouden!

Maar geen voorrechten zonder verplichtingen, hoe ongebonden gij u overigens het studentenleven moogt voorstellen.

Het studentenleven is, inderdaad, in onzen tegenwoordigen tijd, geen doel op zich zelf; het is een overgangstijd, een leertijd van het leven op een hooger plan, waarbij het er op aankomt dat ge u door werklust en onverdroten ijver de mogelijkheden schept om een eervolle plaats te bekleeden in de wereld der

wetenschap of in de maatschappij. Zulks ligt volkomen in uw macht, vermits ge door het voleindigen van uw middelbare studiën bewezen hebt, dat ge tot de besten van de jeugd, de 'spes patriae', behoort, die geroepen zijn tot den meest verheven vorm van arbeid: den arbeid van den geest.

Wellicht hebt ge, na ernstig gewetensonderzoek en in overleg met uwe ouders en leeraars, reeds het vak gekozen, waarin ge denkt te gaan studeeren. Ge hebt rekening gehouden met uwe voorliefde en uw aanleg. Goed zóó. Maar hebt ge ook, uw Vlaamsche overtuiging getrouw, u zelf af gevraagd in welke taal ge nu verder zult studeeren?

Ge hebt waarschijnlijk reeds hooren spreken van 'boycot' van het Vlaamsch regiem der Staatsuniversiteit, te Gent. Zult ge gehoor geven aan de inblazingen van onverantwoordelijke, verbitterde extremistische dwepers of van belanghebbende 'franskiljons', die met een roerende eensgezindheid samenwerken om aan de gezonde Vlaamsche beweging en aan de inrichting van een volledig Vlaamsch hooger onderwijs den grootsten ondienst te bewijzen door het Fransch regiem te helpen bevolken?

Lodewijk de Raet, de pionier van 'Vlaamsche Volkskracht', had gedacht dat een volledige Vlaamsche Universiteit te Gent slechts mogelijk zou zijn na een overgangsperiode van minstens vijf en twintig jaren, in 1940-50.

Welnu, in 1925 zijn wij reeds veel verder dan Lod. de Raet het ooit had durven droomen!

De Nolf-wet is zeker niet de verwezenlijking van het Vlaamsche ideaal in zake hooger onderwijs, maar wat die wet ons gaf, de mogelijkheden, die zij ons aan de hand doet om ons Vlaamsch cultuurleven te versterken en hooger op te voeren, zijn van zulken aard, dat wanneer de Vlamingen er ernstig willen gebruik van maken, zij de verwezenlijking van hun ideaal in zeer korten tijd tot iets onherroepelijks en onvermijdelijks zouden maken.

Indien alle Vlaamsche studenten, buiten alle politiek gedrijf om, de Vlaamsche leergangen van Faculteiten, Bijzondere Scholen en Instituten talrijk willen bijwonen, zooals ze nu te Gent zijn ingericht, gaan wij met zekere stappen naar den zege.

Maar tot nog toe lieten vele Vlaamsche studenten zich weerhouden door een verkeerde uitlegging van de machtspreuk:

‘Gent of niets’(*) en een wachtwoord: ‘boycot’, waarvan niemand onder de verantwoordelijke leiders van de Vlaamsche beweging het vaderschap wil aanvaarden, en dat in practisch opzicht niet meer waarde heeft dan een slag in 't water.

Heel die verderfelijke tactiek berust op kwaadwillige berekeningen of misverstanden. Daarom hebben wij het raadzaam gevonden aan u, toekomstige studenten, die Vlaamschgezind zijt en vatbaar voor argumenten, spijts den storm van laster en verdachtmaking, de ware draagkracht van de zoogenaamde Nolf-wet te doen kennen, en de inrichting van de tegenwoordige Gentsche Universiteit uiteen te zetten.

Het weze u zonder omwegen en met nadruk gezegd: de toekomst van een Vlaamsche Hoogeschool hangt niet af van een wet, maar van u, studenten, die Vlaamsch hooger onderwijs verlangt ten bate van ons volk. De Nolf-wet houdt het ‘vervlaamschingsproces’ niet tegen; wel integendeel; maar de Vlaamsche studenten, die de Vlaamsche leergangen en volledig vervlaamschte scholen en instituten ‘boycotten’, maken de volledige vervlaamsching onmogelijk. Zij schieten het Vlaamsche volk en hunne Vlaamschgezinde professoren, waarvan sommigen in de Vlaamsche wetenschappelijke beweging zijn vergrijsd, in den rug.

Toekomstige Vlaamsche studenten, is het mogelijk u tot die rol te verlagen? Is dàt het noodlot van Vlaanderen, door haar bloedeigen zonen te worden bekampt?

De ware Vlaamschgezinde student, die zelfstandig nadenkt, zet de cultureele belangen van de Vlaamsche gemeenschap boven alles en luistert niet naar geestdrijvers, die, in het belang van een politiek van opbod en krachtverspillend, onvruchtbaar radicalisme, moedwillig Vlaamsche wonden zoeken open te houden.

Moge onze welgemeende toelichting er toe bijdragen om de studenten hun heiligen plicht beter te doen begrijpen: helpt de

(*) De leus ‘Gent of niets’ beteekent en heeft steeds beteekend dat de Vlamingen op hoogeschoolgebied geen andere oplossing aanvaarden kunnen dan de vervlaamsching van de Gentsche Universiteit, maar zij heeft nooit beteekend dat de Vlamingen, die aan die leus willen trouw blijven, elke oplossing moeten verwerpen, die naar de vervlaamsching leiden kan, zonder daarom de onmiddellijke en volledige vervlaamsching te zijn. Anders had men ook de toepassing van het oorspronkelijk wetsontwerp Anseele-Franck-Van Cauwelaert (dus de formule de Raet) moeten boycotten!

Staatsuniversiteit van Gent vervlaamschen door u talrijk te laten inschrijven in het Vlaamsch regiem en in de totaal vervlaamschte scholen en instituten!

Vlaamsche studenten, wij rekenen op u voor de verstandelijke en zedelijke verheffing van ons Vlaamsche volk!

De huidige inrichting van de Gentsche Staatsuniversiteit

De Staatsuniversiteit te Gent omvat vier Faculteiten: de Faculteit van Wijsbegeerte en Letteren, de Faculteit van de Rechten, de Faculteit van de Wetenschappen en de Faculteit van Geneeskunde.

schappen toegevoegd.

Bovendien heeft de Universiteit nog een Bijzondere Handels-school, een Hooger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde en een Hooger Instituut voor Lichamelijke Opvoeding. Deze inrichtingen zijn elk voor zich verbonden aan de Faculteiten van de Rechten, van Wijsbegeerte en Letteren en van Geneeskunde.

In de Faculteit van Wijsbegeerte en Letteren, en in de Faculteit van de Wetenschappen worden vooral de leeraars voorbereid voor het middelbaar onderwijs, dus voor de Athenea en de Colleges. Verder moet men candidaat in de Wijsbegeerte en Letteren zijn om tot de studie van de Rechten, en candidaat in de Natuurwetenschappen om tot de studie der Genees-, Heelen Verloskunde en tot deze der Artsenijbereidkunde toegelaten te worden.

In de Faculteit van Wijsbegeerte en Letteren kan men studeeren in de Wijsbegeerte, in de Klassieke, Germaansche, Romaansche Philologie, in de Geschiedenis en Aardrijkskunde, in de voorbereidende vakken tot de studie der Rechten.

In de Faculteit van de Rechten kan men studeeren in de Rechtswetenschap, in het Notariaat, in de Staatswetenschappen, in de Bestuurlijke Wetenschappen en in de Sociale Wetenschappen.

In de Faculteit van de Wetenschappen kan men studeeren in de Wis- en Natuurkunde, in de Natuurwetenschappen: Scheikunde, Plantenkunde, Dierkunde, Delfstofkunde, in de voorbereidende vakken der Geneeskunde.

In de Faculteit van Geneeskunde kan men studeeren in de Genees-, Heelen Verloskunde en in de Artsenijbereidkunde (graad van apotheker).

De Technische Scholen bestaan uit een School van Burgerlijke Bouwkunde en een School van Kunsten en Fabriekwezen.

In de School voor Burgerlijke Bouwkunde kan men studeeren in de Burgerlijke Bouwkunde, in de Mijnbouwkunde, in de Scheepsbouwkunde, in de Architectuur.

In de School van Kunsten en Fabriekwezen kan men studeeren in de Werktuigbouwkunde, in de Technische Scheikunde, in het Fabriekwezen en in de Electrotechniek.

In de Bijzondere Handelsschool kan men studeeren in de Handelswetenschappen, in de Consulaire Wetenschappen, in de Coloniale Wetenschappen en in de Financiewetenschappen.

In het Hooger Instituut van Kunstgeschiedenis en in het Hooger Instituut van Lichamelijke Opvoeding zijn er geen specialiteiten.

Aan de Universiteit worden vier verschillende graden verleend: candidaat, licentiaat, doctor en ingenieur.

De graden zijn of wel wettelijk of wel wetenschappelijk, naar gelang een zeker diploma vereischt wordt voor het uitoefenen van een ambt of beroep in den Staat: zoo b.v. mag niemand, volgens de wet, als leeraar in het middelbaar onderwijs van den Staat benoemd worden zonder minstens den graad van candidaat of licentiaat, in de meeste gevallen van doctor, te bezitten. Hetzelfde geldt voor advocaten en geneesheeren, die den noodigen wettelijken graad moeten hebben.

De Nolf-wet betreffende het gebruik der talen aan de Staatsuniversiteit te Gent

ART. 1. - Aan de Universiteit te Gent wordt het onderwijs in het Vlaamsch gegeven in de termen dezer wet. De Vlaamsche taal is de bestuurstaal van de Universiteit.

ART. 2. - In de faculteiten der wijsbegeerte en letteren, der rechtsgeleerdheid, der wetenschappen en der geneeskunde, mogen de studenten, voor de door de wet voorgeschreven leervakken, kiezen tusschen het Vlaamsch regiem en het Fransch regiem.

Het Vlaamsch regiem bestaat voor de twee derden uit Vlaamsche lessen en voor een derde uit Fransche.

Het Fransch regiem bestaat voor de twee derden uit Fransche lessen en voor een derde uit Vlaamsche.

De verhouding wordt bepaald door het aantal uren, aan iederen cursus besteed.

ART. 3. - Het klinisch onderwijs van het doctoraat in de geneeskunde wordt in het Vlaamsch gegeven.

ART. 4. - De cursussen voor den graad van burgerlijk mijningenieur worden te Gent ingericht en in het Vlaamsch gegeven.

ART. 5. - Zoo bij toepassing van bovenstaande bepalingen de eene of andere tak van wetenschap, die op het programma der universiteiten staat, niet in het Vlaamsch onderwijs moest begrepen zijn, zal de Koning, bij in den Ministerraad beraadslaagd besluit, de noodige maatregelen treffen om het hooger Vlaamsch onderwijs in wetenschappelijk opzicht te volledigen, zonder inbreuk te maken op de voorschriften, voorzien bij de artikelen 2 en 4.

ART. 6. - Het gebruik van het Vlaamsch aan de Universiteit neemt in de verschillende faculteiten en scholen een aanvang met het academisch jaar 1923-1924 met de lessen van het eerste studiejaar en wordt van jaar tot jaar uitgebreid.

Zoo de omstandigheden het toelaten, zal de Regeering het inrichten van het Vlaamsch onderwijs bespoedigen, zonder echter inbreuk te maken op het recht der studenten, die hunne studiën in het Fransch hebben aangevangen, van ze in deze taal te voltooien.

ART. 7. - De studenten, die hunne studiën overeenkomstig de bepalingen van art. 2 dezer wet voltooid hebben, worden be-schouwd als hebbende voldaan aan de eischen, in taalopzicht gesteld bij de wet van 31 Juli 1921 voor het bekleeden va'n ambten bij de openbare besturen, evenals bij art. 49 der wet van 10 April 1890-3 Juli 1891 op het begeven der academische graden.

Wet van 31 *Juli* 1923.

Practisch gesproken en met inachtneming van het Koninklijk besluit tot uitvoering van de Nolf-wet werden

1° Totaal vervlaamscht:

Het Bestuur der Universiteit, de Bijzondere Handelsschool,

het Hooger Instituut van Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, het Hooger Instituut van Lichamelijke Opvoeding;

2°) Ontdubbeld met vrije keuze van Vlaamsch, Fransch of gemengd regiem (panacheering):

de Technische Scholen.

3°) Voor de 2/3 Vlaamsch of Fransch met vrije keus van Vlaamsch of Fransch regiem:

de Faculteiten.

De gevolgen zijn dus:

1°) dat men den graad van candidaat, licentiaat en doctor in de Handelswetenschappen en aanverwante specialiteiten, den graad van candidaat, licentiaat en doctor in de Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, den graad van candidaat, licentiaat en doctor in Lichamelijke Opvoeding kan verwerven DOOR HET VOLGEN VAN UITSLUITEND VLAAMSCHE CURSUSSEN;

2°) dat men den graad van candidaat, conducteur en ingenieur in de technische wetenschappen kan verwerven DOOR HET VOLGEN VAN UITSLUITEND VLAAMSCHE CURSUSSEN;

3°) dat men den graad van candidaat en doctor in de Wijsbegeerte en de Letteren, in de Rechten, in de Wetenschappen, in de Geneeskunde kan verwerven DOOR HET VOLGEN VAN 2/3 UITSLUITEND VLAAMSCHE CURSUSSEN.

Voor 1/3 Fransch in de Faculteiten, als vroeger ALLES Fransch was, moesten de Vlaamsche studenten in 1923-1924 het Vlaamsch regiem ‘boycotten’! Zoo luidde de ukase van de extremistische drijvers. Ze zijn er, helaas, in roerende samenwerking met de verstokte ‘franskiljons’ in geslaagd de gehoorzalen van een aantal Vlaamschgezinde hoogleeraren, die aangewezen werden om in het Vlaamsch regiem te doceeren, gedeeltelijk te ontvolken. Treurige zegepraal, die de Vlaamsche Hoogeschool en de Vlaamsche Wetenschap in gevaar brengt!

Soms voeren de boycotters het feit aan, dat *enkele* professoren, die tegen de Vlaamsche beweging gekant zijn, in de Vlaamsche afdeeling hebben weten te dringen, en toch de Vlaamsche Hoogeschool bestrijden, o.a. door ook in de ‘Ecole des Hautes Etudes’ les te geven. Dat is stellig te betreuren; maar is dit een reden om aan de *geheele* Vlaamsche afdeeling

den rug toe te keeren, en om te gaan zitten in de Fransche afdeeling, waarvan niet *enkele* professoren, *maar de groote meerderheid* anti-Vlaamsch zijn en in de ‘Ecole des Hautes moeten Vlaamsche studenten ze door hun aanwezigheid gaan steunen?

Hoe is het dan mogelijk dat Vlaamsche studenten het met hun geweten overeen kunnen brengen, de lessen te ‘boycotten’ van mannen als Aug. Vermeylen, H. Van de Weerd, H. Van Werveke, J.J. Fransen, J. Vercoullie, H. Logeman, F. Polderman, K. Van de Woestijne, Fr. De Backer, L. Speleers, F. Van der Mueren, P. De Keyser, A. Kluyskens, Niko Gunzburg, P. De Pelsmaeker, R. Miry, C. De Bruyne, A. De Ridder, R. Foncke, A. Van Waesberghe, J. Storme, J. Van Overbeke, C. Wasteels, E. Verschaffelt, A. Lembrechts, A. Claeys, C. De Jans, M. Basse, A. Merten, R. Goubau, J. Meeuwissen, J. Gillis, O. Steels, J.F. Heymans, E. De Somer, Fr. De Beule, G. Tijtgat, Fr. Daels, A. Bessemans en meer anderen, die allen in 't Vlaamsch doceeren of zullen doceeren?

Toch moeten de toekomstige studenten, die het wel meenen met het ‘vervlaamschingsproccs’, niet denken dat zij gansch alleen zullen staan met hun keus van het Vlaamsch regiem. Een aantal moedige studenten, - hulde zij hun hier toegebracht, - zijn hen voorgegaan op den weg van het gezond verstand en van den plicht.

Het Vlaamsch regiem telt, twee jaar na het toepassen der Nolf-wet

1°) In de Bijzondere Handelsschool (candidatuur)	22 stud.
in het Hooger Instituut van Kunstgeschiedenis (candidatuur),	11 stud.
in het Hooger Instituut van Lichamelijke Opvoeding (candidatuur),	9 stud.
2° in de Technische Scholen (cand.),	
a) Uitsluitend Vlaamsch	4 stud.
b) Gemengd regiem: 45 stud. op 212 Vlamingen (Belgen in 't Vlaamsch gedeelte wonend)	
3°) in de Faculteit van Wijsbegeerte en Letteren (candid.) Vlaamsch regiem	9 stud.
in de Faculteit van Wetenschappen (candid.)	6 stud.

Vlaamsch regiem (Doctoraat: de studenten vroegen en bekwamen de vervroegde toepassing van de wet: art. 6)	2 stud.
Notariaat (Rechten) 1e jaar	4 stud.
(De Faculteiten van de Rechten en van de Geneeskunde zullen in het academisch jaar 1925-26 insgelijks onderworpen zijn aan de Nolf-wet).	
Totaal:	67 stud.

Vlaamsche Studenten!

Aan U, die thans de inrichting van de Gentsche Staatsuniversiteit en de draagkracht van de Nolf-wet kent, het besluit te trekken.

De 'boycot', die steunt op politieke drijfveeren of onberede-neerden kudde-geest, moet ge verwerpen als hoogst gevaarlijk voor de toekomst van de Vlaamsche Hoogeschool en van de Vlaamsche beweging.

Uw gezond verstand moetu zeggen dat uw plaats als Vlaming, als overtuigd Vlaamschgezinde, is in het Vlaamsch regiem aan de zijde der pioniers.

Daar alleen kunt ge daadwerkelijk als student uw Vlaamschgezind ideaal dienen: de vervlaamsching. d.i. de gezondmaking van het cultureel leven in Vlaanderen!

Gent en Brugge zijn niet op één dag gebouwd!

DE VLAAMSCHE HOOGESCHOOL IS IN WORDING TE GENT. Haar volledige opbouw is een kwestie van luttele jaren. Door uw inschrijving te nemen als student van het Vlaamsch regiem helpt ge mee bouwen aan dien Tempel der Vlaamsche Wetenschap, waarvan onze vereerde voorgangers een Mac Leod, een de Raet, hebben gedroomd als de rijk vloeiende bron der cultuurwaarden van het Vlaamsche volk onder de beschaafde volkeren van de wereld.

Vlaamsche studenten, geen woorden meer, maar daden! Doet uw plicht! WORDT STUDENTEN VAN HET VLAAMSCH REGIEM!

Of beeldt gij u in dat, toen de eerste wetten aangenomen werden, waaraan wij de gedeeltelijke vervlaamsching van het middelbaar onderwijs te danken hebben, een Julius Vuylsteke,

een Hugo Verriest of een Max Rooses, wier toewijding aan het Vlaamsche ideaal toch niemand betwijfelen zal, aan de Vlaamsche jeugd den raad gegeven hebben de Vlaamsche leergangen, hoe karig uitgemeten ook, te boycotten?

Zij hebben integendeel die gedeeltelijke vervlaamsching begroet als een stap vooruit in de goede richting, en het beste bewijs dat zij gelijk hadden is wel, dat wij zonder die wetten niet eens een noemenswaardig aantal studenten zouden hebben, die kunnen meevoelen met de nooden van ons volk!

En thans, nu gij kans ziet om zooveel Vlaamsche lessen te volgen te Gent, die u moeten bekwamen uw vaardigheid en uw kennis ten dienste te stellen van uw volk, zoudt gij, Vlaamsche studenten, u laten weerhouden door romantische drogredenen, die u den zin doen verliezen voor de werkelijkheid en uw plicht?

Uw plicht, zeggen wij, want het is veel moediger de lessen in de Vlaamsche afdeelingen te volgen en waakzaam te blijven, opdat de toepassing van de huidige formule zoo gunstig mogelijk uitvalle voor de Vlamingen, dan te gaan kniezen en brommen in gesloten lokalen. Uwe aanwezigheid te Gent in de Vlaamsche afdeeling beteekent niet eens dat gij de huidige Hoogeschool-formule tot de uwe maakt; zij beteekent slechts, dat gij uw plicht als Vlaamsch student vervullen wilt.

‘Naar Gent’ weze dus de leus; ‘naar Gent in de Vlaamsche afdeeling’. Uw volk roept het u toe, want het heeft uw voorlichting en kennis noodig!

J. HOSTE Jr.

Het Naturellenvraagstuk in Zuid-Afrika(*)

De inboorlingenquestie in Zuid-Afika is gedurende de laatste paar maanden eensklaps sterk op de voorgrond gekomen en trekt op 't ogenblik aldaar algemeen de aandacht. Misschien hebben ook in de Europeese pers enkele echo's weerklonken van de betogen die daar nu gedurig worden gehouden aangaande de noodzakelikheid dat vraagstuk nu eens voor goed op te lossen en de blanke bevolking te bevrijden van de vrees dat in afzienbare tijd de Europeese beschaving in Afrika's zuidhoek zal hebben uitgediend, en het ganse gebied ten Zuiden van de Zambesi weer zal worden 'n *'Zwartemansland*'. Aanleiding tot deze beschouwingen is geweest het finale verslag over de algemene volkstelling van 't jaar 1921 en de beraamde cijfers van 1922 en 1923, in de loop van 't jaar gepubliceerd door de directeur van de statistieke dienst, Mr. Cousins, die gemeend heeft, op grond van 'n vergelijking tussen de getallen die de verhouding tussen blank en zwart, of liever Europeaan en niet-Europeaan in 't verleden en nu uitdrukken, 'n woord van ernstige waarschuwing te moeten laten horen. Of zijn gevolgtrekkingen juist zijn, laten we hier voorlopig in 't midden, maar 'n feit is het, dat zijn cijfers wel degelik de aandacht verdienen, die ze algemeen in de pers en bij het ontwikkeld publiek hebben gevonden. De opinies zijn intussen zeer verdeeld over de werkelikheid van het gevaar dat het blanke ras bedreigt, en nog meer over de maatregelen die eventueel moeten genomen worden om de blanke beschaving van ondergang te redden.

Het is mijn bedoeling over dit brandend vraagstuk een en ander mee te delen en, zo mogelik, 'n weg aan te wajzen waarlangs 'n redelike oplossing kan worden gezocht. Men zal het

(*) Lezing gehouden te Antwerpen, op 6 Januari 1925. (Hoger onderwijs voor het volk).

mij zeker niet ten euvel duiden, indien ik eerst vluchtig het ontstaan en de ontwikkeling van het probleem behandel.

Wanneer men de geschiedenis van Zuid-Afrika met die van andere kolonisatievelden in gematigde luchtstreken gaat vergelijken, treft ons al dadelik een groot verschil. In Noord-Amerika zijn de oorspronkelike bewoners, de Indianen, helemaal verdrongen geworden door de blanke kolonisten, en tellen ze feitelik niet meer mee als 'n belangrijke faktor in 't leven van volk en staat. In Australië is de inheemse bevolking bijna totaal uitgeroeid en in Nicuw-Zeeland zijn de Maoris wel niet verdwenen, maar vormen ze toch ook nog slechts 'n kleine minderheid (50.000), vergeleken bij de snel toenemende blanke bevolking. Zelfs daar, waar geen gewelddadige middelen hun getallen hebben gedund, vertonen overal de inheemse rassen 'n neiging '*weg te smelten*' als 't ware voor de Caucasiese indringer, tenzij, zoals in Zuid-Amerika, zij door de blanke bevolking worden opgeslorpt bij wijze van bloedvermenging op grote schaal. In Zuid-Afrika doet zich, wat de Bosjesmannen en Hottentotten betreft, hetzelfde verschijnsel van wegsmelting voor, terwijl ook 'n geringe mate van rasvermenging heeft plaats gegrepen, maar, wat de Bantoe betreft, hebben deze hun ras niet alleen zuiver gehouden, maar hebben zij tevens hun rangen steeds in getalsterkte zien toenemen. Dat de gekleurde rassen, waaronder de Bantoe de voornaamste groep vormen, ooit in Zuid-Afrika zullen verdwijnen of door de blanken overvleugeld worden, is dan ook helemaal buiten de questie en zij die geroepen zijn de politieke en sociale verhoudingen tussen blank en zwart te bepalen, kunnen niet nalaten met dit centrale feit ten volle rekening te houden. Geen wonder dat het naturellenprobleem het grote probleem is van de Zuid-Afrikaanse samenleving en als 'n donkere wolk alle bespiegelingen overschaduwl aangaande de toekomst van het blanke ras.

Hoe dan is het vraagstuk ontstaan, hoe heeft het zich histories ontwikkeld?

Het is met de *Hottentotten* dat de eerste Hollandse kolonisten, in de tweede helft van de XVII^{e} eeuw, bijna uitsluitend zijn in aanraking gekomen. Grote moeilikheden heeft dit biezonder laagstaande type van mensen nooit opgeleverd. Klein en wandrochtelik van gestalte, zonder groot weerstandsvermogen, in kleine, onder elkander vijandige groepjes verdeeld zonder

breder stamgevoel, liet dit herdersvolk zich trapsgewijze naar de binnenlanden terugdringen door de blanke kolonisten, die steeds meer ruimte opeisten voor hun graanvelden, hun wijngaarden en weigronden. Nu en dan, ofschoon de Oost-Indiese Compagnie altijd er naar heeft gestreefd met hen op de meest vriendschappelike voet te verkeren, kon toch niet worden ver? hinderd dat 'n strafexpeditie van Boeren en Compagniesoldaten tegen hen werd opgestuurd om 't geroofde vee terug te halen of wraak te nemen over 't verbranden van eenzame hoeven of 't vermoorden van onbeschermde kolonisten. Aldus teruggedreven naar de minder vruchtbare delen van 't land, konden de Hottentotten zich niet tot 'n sterke bevolkingsgroep ontwikkelen; wat meer is, zij bleken biezonder vatbaar te zijn voor zekere epidemiese ziekten die waarschijnlik door de Europeanen of de slaven in Zuid-Afrika werden aangebracht. Toen b.v. in 1713 de pokken het land teisterden, was het onder de Hottentotten dat de meeste slachtoffers vielen. Talrijke kralen stierven uit tot de laatste man. Hetzelfde verschijnsel deed zich voor in 1755 en weer in 1767. Men kan gerust zeggen dat de Hottentotten sedertdien opgehouden hebben nog het minste gevaar op te leveren voor de veiligheid van de blanke gemeenschap.

Met de *Bosjesmannen* of *Boesmans* was het al spoedig nog erger gesteld. Dit kleine dwergenvolk, welks hand tegen allen was en de hand van allen tegen zich voelde, is het eigenlike autochtone ras van Zuid-Afrika en bevond zich op 'n nog lagere trap van beschaving dan de Hottentotten; niet eens veehoeders waren ze, maar leefden uitsluitend van veldvruchten en de jacht. Waar zij geen onderscheid maakten tussen vee en wild, en beiden zonder onderscheid met hun vergiftigde pijlen bestookten, is het goed te begrijpen, dat de veehoudende Hottentotten, die 'n paar eeuwen vóór de komst van de blanken het land van uit het Noord-Westen zijn binnengedrongen, hen niet met zachtheid hebben behandeld. Waar en wanneer ze ook maar konden, achtervolgden ze de Boesmans en roeiden ze onmeedogend uit, met de enkele uitzondering van jonge Boesmandochters, die als rechtmatige buit aan de dapperste krijgers werden uitgeleverd. Ook de Kaffers in het Oosten en de blanken aan de Noordergrens van de kolonie kwamen gedurig met deze ontembare natuurkinderen in botsing en volgden tegenover hen dezelfde politiek van uitroeiing, met 't gevolg dat de Boesmans op 't

ogenblik zo goed als uitgestorven zijn. Enkele eenzaam rondzwervende huisgezinnen kan men soms nog aantreffen in de onherbergzame vlakten van Noordelik Namaqualand of in de dorre zandstreken van de Kalahari-woestijn. In het land zijner vaderen is de Boesman aldus 'n curiosum geworden. Wetenschappelik belang levert hij nog op (als ethnologies type en om de exemplaren van zijn biezonder hoogstaande teken- en schilderkunst die hij overal op rotsen en bergwanden heeft achtergelaten) - maar als 'n faktor in 't maatschappelik leven van Zuid-Afrika kan men gerust zeggen dat de Boesman opgehouden heeft te bestaan.

Zowel de Hottentotten als de Boesmans bleken 'n onverwinbare afkeer voor regelmatige arbeid te hebben en de blanke kolonisten die door de Compagnie werden toegelaten zich aan de landbouw en veeteelt te wijden, waren wel genoodzaakt andere hulpwerkkrachten te zoeken dan die hun door de inboorlingenbevolking van 't land zelf konden verstrekt worden. In plaats dus van nog verder de Hottentotten om bijstand te smeken en dan, midden in 't werk, in volle oogsttijd b.v., in de steek te worden gelaten, werd bij de Compagnie aangedrongen op het invoeren van slaven, om aldus in de behoeften van de landbouwende burgers en de Compagnie zelf te voorzien. Sedert 1658, toen 'n eerste lading uit Angola werd aan wal gezet, is er tot bij 't begin der XIX^{e} eeuw feitelik geen jaar voorbijgegaan, zonder dat nieuwe contingenten slavenarbeiders werden aangebracht. Angola, Guinea, Rio de la Goa, Mosambique en Madagascar vooral, en in mindere mate Vóór-Indië, Malacca en de talrijke Oost-Indiese eilanden, - al dez gebieden hebben hun aandeel geleverd, en, wanneer we daar ook nog de natuurlike aanwas bijrekenen, zullen we goed begrijpen dat de getallen van de ‘lijfeigenen’ die van de blanken zelf zijn gaan overtreffen. (In 1798 b.v. vinden we 26.000 slaven tegenover 20.000 blanken). Het is uit deze slavenbevolking dat de zogenaamde *kleurlingen* of *mestiezen* van de Kaap hoofdzakelik zijn voortgesproten. 'n Gedurige bloedvermenging onder elkander, met de Hottentotten en, ofschoon in mindere mate, met blanken, heeft 'n eigenaardige bevolking in 't leven geroepen, die men niet onder de inboorlingen kan rangschikken en nog minder met de blanken kan gdijk stellen.

Sedert de afschaffing van de slavernij in 1833 zijn zij een

kaste op zich zelf gaan vormen, die 'n soort middenpositie inneemt tussen de blanken en de naturellen. Op politiek gebied genieten zij dezelfde rechten als de blanken en bezitten zij 't municipale en 't parlementaire stemrecht; ze belijden de Christelike of de Mohammedaanse godsdienst (de ‘slamaaiers’ noemt men deze laatsten; de meesten verrichten huurdiensten op boerenplaatsen en bij publieke werken of in stedelike nijverheden, terwijl men er enkelen vindt die werkzaam zijn in geoefende bedrijven en aldus soms 'n tamelike mate van stoffelike welvaart bereiken; van maatschappelike omgang met de blanken zijn zij zo goed als volledig uitgesloten en ook de rasechte naturel ziet met 'n zekere minachting op hen neer. Ook deze bevolking, die men bijna uitsluitend in de Kaapkolonie aantreft, kan moeilik 'n bedreiging voor 't voortbestaan van 't blanke ras genoemd worden. Zoals de meeste gemengde rassen, is het een bevolking die bijna al de goede eigenschappen van de samenstellende elementen beeft verloren en in geen geval met de blanken kan wedijveren, op 't gebied van verstandelike ontwikkeling, doorzettingsvermogen en zelfcontrole. Wat meer is, de stijging van zijn getalsterkte wordt aanzienlik door kindersterfte, vatbaarheid voor tering, neiging tot dronkenschap, enz. tegengehouden, zodat zij op 't ogenblik in 'n proportie van 1 tegen 16 ongeveer komen te staan tegenover de blanken, terwijl toch hun voorouders - de Hottentotten en slaven - eens talrijker waren dan de blanke kolonisten. Wel kompliceren de Kaapse kleurlingen 'n bestaand vraagstuk (vooral op politiek gebied, maar, waar het de kern van de zaak aangaat, kunnen we hen feitelik buiten berekening laten bij de bespreking van het rassenvraagstuk in Zuid-Afrika.

Van het betrekkelik modern *Asiaten-probleem* moet hetzelfde gezegd worden. Wel is waar zijn de Indiese *koelies*, die sedert 1860 tamelik regelmatig door de Natalse suikeren teeplanters als contract-arbeiders werden ingevoerd en na verloop van hun werktermijn meestal werden toegelaten in 't land te blijven, in 60 jaar tijd aangegroeid tot 141.649 zielen (tegenover 136.838 Europenanen in 1921), maar sedert 1913 is alle verdere immigratie stop gezet, terwijl repatriatie naar Indië. bij wijze van finantiële tegemoetkoming, met tamelik goed gevolg door de regering wordt aangemoedigd. Te zeggen dat het Aziatenprobleem niet 'n biezonder ernstig probleem is, zou 'n al te optimis-

tiese voorstelling van zaken wezen, maar zeker is het dat het feitelik beperkt is tot één provincie (Natal) en dat het slechts een ondergeschikt, ofschoon belangrijk onderdeel uitmaakt van het bredere rassenprobleem in Zuid-Afrika. Waar wij hier alleen het Zuid-Afrikaanse rassenvraagstuk in zijn scherpere vorm naar voren wensen te brengen, moeten we er van afzien, langer bij het Aziatenvraagstuk stil te staan.

Het Aziaten-, zowel als het kleurlingenvraagstuk, zou op zichzelf niet 'n werkelike levensvraag voor de blanke bevolking uitmaken, indien deze niet terzelfdertijd zich moest handhaven tegenover 'n veel groter gevaar: de wassende vloed van het *Bantoe*-ras.

Wat we bij de vroegste bevolkingselementen van Zuid-Afrika en hun afstammelingen (Boesmans, Hottentotten en kleurlingen) vastgesteld hebben, nl. 'n neiging om weg te smelten voor de blanken, is totaal afwezig bij de Bantoestammen of Kaffers, met wie de kolonisten eerst in de tweede helft der XVIII^{e} eeuw in rechtstreekse aanraking zijn gekomen.

De naam Bantoe (mensen) wordt gewoonlik gegeven aan al die negerrassen, die, ofschoon onderling zeer verschillend wat ethniese karaktertrekken en beschaving betreft, tot een zelfde taalgroep behoren, de grote Bantoe-taalfamilie. Daaronder vallen de tegenwoordige Amakosos van de Oostelike districten van de Kaapprovincie, de Basoelos ten Zuiden van de Vrijstaat, de Zoeloes in en ten Noorden van Natal, de Bechuanas, de Matabele, de Burotse in Rhodesia, de Hereros in Zuid-West-Afrika en 'n groot aantal stammen verderop naar het Noorden zoals b.v. de Baloeba, de Bassonge, de Balolo, de Babwenda van de Congo. - Van donkere gelaatskleur (zwart of bruin-koper), van doorgaans grote en krachtige lichaamsbouw, is de Bantoe, vergeleken bij Hottentotten, Boesmans of gekleurden, 'n pracht-type van 'n naturel te noemen, die, wat fysiese stamina betreft, zeer zeker niet voor de blanke hoeft onder te doen. Terwijl de Hottentotten het nooit verder dan de veeteelt hadden gebracht, legden de Bantoe bij hun verschijning in Zuid-Afrika zich ook reeds op de landbouw toe en van de meet af aan bleken zij ook, als gevolg van 'n betrekkelik groter verstandelike ontwikkeling, heel wat meer aanpassingsvermogen te bezitten bij nieuwe toestanden.

Evenmin als de Hottentotten, zijn de Bantoe eigenlik als 'n

inheems Zuid-Afrikaans ras te beschouwen, waar we nu weten dat ze niet zo lang vóór de vestiging van de eerste blanken aan de Kaap, nl. omtrent 't jaar 1500, van uit het Noorden in Zuid-Westelike richting zijn af gezakt, waar ze werden aangetrokken door het tropiese klimaat van Natal, dat hen herinnerde aan de warmte en de welige plantengroei van Centraal Afrika. I. a.w., net zo goed als de Hollanders en Engelsen zijn zij het land als veroveraars en kolonisten ingetrokken en, bij 'n bespreking van de wederzijdse rechten van Bantoe en Europeanen, zal het goed zijn deze omstandigheden niet uit het oog te verliezen. Terwijl de Hollandse vrijburgers zich verspreidden in Oostelike richting, waren de Bantoe nog bezig langs de Oostkust vooruit te dringen, en, ombuigende met de kust naar het Westen (in tegenovergestelde richting van de Hollanders dus) het land in bezit te nemen. Bij de Visrivier, omtrent 1770, stieten Je voorposten van beide migratiebewegingen eindelik op elkander, waar zij eerst enkele jaren in betrekkelike vrede met elkander hebben geleefd en elk van zijn kant de Visrivier als grenslijn eerbiedigden. Het duurt echter niet lang of de oude nomadiese geest maakt zich weer van de meest vooruitgeschoven Kafferstammen, de Kosas, meester. Door de vette kudden van de grensboeren aangetrokken en mede als gevolg van onderlinge stam-twisten, scheidt een van de afdelingen van de Kosa-stam zich af en trekt in de winter van 1779 met volle krijgstoerusting de Visrivier over. We staan hier voor de eerste grote Kafferinval over de Oostelike grens van de Kaapkolonie, de eerste besliste aanval op het met zoveel moeite verworven bezit van de blanke veeboeren. Verrast door deze onverwachte bezoeking, hebben de kolonisten geen tijd de tegenstand te organizeren; hele families worden uitgemoord, hun woningen worden verbrand, hun vee gebuit en weggedreven. Groot is de verslagenheid in de hele kolonie en alle ogen zijn gericht op de regering. De politieke Raad van de Kaap, het toenmalige centrale regeringslichaam van de kolonie onder de Oost-Indiese Compagnie - die toen reeds op zijn laatste benen liep -, had echter niet de minste lust 'n hulpexpeditie uit te sturen en zich aldus nieuwe moeilikheden en onkosten op de hals te halen. Met gevouwen armen toezien dat de grensbevolking werd overweldigd en de grens teruggeschoven, kon ook niet, tenzij met groot verlies van prestige voor de Compagnie. De beste oplossing was dan maar de methode,

die men vroeger reeds met goed gevolg tegen de Hottentotten had toegepast, n.l. de grensboeren toe te laten 'n vrijwilligerskorps tot stand te brengen, ('n commando), hen van de noodige wapens en ammunitie te voorzien en dan aan de gewapende Boeren zelf de taak van de grensverdediging over te laten. Deze maatregel werd trouwens met de beste uitslag bekroond.

In Juli 1781 wordt het commando ontbonden en kan aan de Kaapse regering bericht worden, dat er geen vijandige Kaffers zich meer aan de Westzijde van de Visrivier bevinden.

Weer is de Visrivier dus de natuurlike en erkende grens tussen blank en zwart. Helaas, lang mocht deze toestand niet voortduren. In 1789 trekt weer een Kosahorde de Visrivier over, en weer moeten de Boeren, dun verspreid over 'n grote oppervlakte, vluchten voor de indringer en gelaten toezien dat hun vee geroofd wordt en hun huizen aan de vlammen prijs gegeven.

Ondertussen is echter de regering nog onverschilliger, nog onsympathieker tegenover de beproefde grensbevolking geworden. Ook in Kaapstad is de invloed van de denkbeelden van J.J. Rousseau en de zijnen doorgedrongen, en althans onder de ambtenarenwereld, die feitelik nooit met de naturellen in aanraking kwam, had men het ook al over de edele barbaar en de deugden van de inboorling ‘in zijn natuurlike, onbedorven toestanden’. Van deze negrofiele ambtenaren was geen steun te verwachten. Toen dan ook het bericht in de Kaap aankomt van 'n nieuwe aanval en de vorming van verdedigingscommando's onder de plaatselike regeringsvertegenwoordiger, wordt antwoord gestuurd dat het commando onmiddellik moet ontbonden worden en men door overreding moet proberen de Kafferhoofden te bewegen terug te keren naar hun eigen gebied. Wat men had kunnen verwachten, gebeurt natuurlik. De Kosahoofden weigeren eenvoudig het bezette grondgebied te ontruimen en het einde van de zaak is dat de regering daar genoegen mee neemt en een deel van de Kosas aan de Westerzijde van de Visrivier blijft.

Het beginsel van territoriale afscheiding is prijs gegeven; de duidelike afbakening tussen blank en zwart, zoals die bestond voor 1779 en in 1781 weer werd bevestigd, is verdwenen; er is voortaan geen natuurlike slagboom meer die de zwarte vloedgolf tegenhoudt; langs de gehele grens ontstaat 'n toestand van verwarring, van onrust, van latente oorlog. Niet alleen financieel,

maar ook politiek geeft de Compagnie aldus 't bewijs van zijn naderend insolventschap. De dagen van 't Hollands bewind in Zuid-Afrika zijn trouwens geteld. In 1795 verschijnt 'n Engelse vloot voor Kaapstad en, na 'n korte tegenstand, wordt de Kaapkolonie in naam van George III in bezit genomen. Wel is waar wordt het Hollands gezag weer voor 'n paar jaar hersteld (1803-1806, de periode van de Bataafse Republiek), maar in 1806 gaat de Kaapkolonie definitief over in handen van Groot Brittanje.

Gedurende de eerste periode van het Engelse bewind wordt min of meer dezelfde politiek, of liever, gebrek aan politiek, tegenover de naturellen aan de Oostgrens gevolgd, als door de nu ontbonden Compagnie. Wel worden, bij 'n hernieuwde inval in 1799, commando's opgeroepen en versterkt door Engelse troepen, maar zodra de vijand verslagen is, wordt 'n vrede gesloten, waarbij de Kaffers vergunning krijgen aan de Westkust van de Visrivier te blijven wonen - mits zij zich verder rustig gedragen. Het onvermijdelik gevolg is, dat de hele Oostgrens feitelik onbewoonbaar wordt voor blanke kolonisten en deze geleidelik moeten terugvallen en hun hoeven in de steek laten. De verwatenheid van de roofzuchtige Kosas wordt nu zo groot dat ze in 1819 'n gedetermineerde aanval wagen op de militaire post van Grahamstown, enkele mijlen West van de Visrivier. Het kleine garnizoen slaagt er echter in de dichte Kafferdrommen met groot verlies terug te slaan en, met ondersteuning van Boerencommando's en hulptroepen uit de Kaap, ze in wanorde voor zich uit te drijven in Oostelike richting, tot over de Visrivier en verder tot over de Keiskamma. Deze maal neemt de regering, onder de energieke Ch. Somerset, 'n manmoedig besluit: het gebied tussen de Visrivier en de Keiskamma zal voortaan 'n centraal gebied vormen, waar noch blanken noch Kaffers zich mogen vestigen, 'n echt '*niemands land*' (1819).

In de praktijk zou deze maatregel al spoedig blijken 'n halve maatregel te zijn. Noch de blanken, noch de Kaffers storen zich aan 't regeringsverbod en zoeken de weivelden van 't neutrale gebied op, waar 'n onvoldoende militaire bezetting hen niet beletten kan gedurig met elkander in botsing te komen. In 1835 breekt opnieuw oorlog uit, nadat niet minder dan 20.000 Kaffers plun derend, moordend en brandend de kolonie zijn binnengedrongen. De toenmalige goeverneur, Sir Benjamin d'Urban, was echter

niet 'n man om deze buitengewoon ernstige bedreiging met de gewone officiële lichtvaardigheid op te nemen. Onmiddellik wordt 'n sterke militaire macht gevormd, die zich zo kranig van zijn taak kwijt dat, vóór 't jaar om is, de Kaffers niet alleen over de Visrivier en Keiskamma, maar nog verder Oostwaarts tot over de Kei worden teruggedreven.

Deze rivier, met zijn hoge, steile rotswallen, leende zich uitmuntend tot militaire verdediging en werd dan ook tot officiële

grens van de Kaapkolonie geproclameerd.

Wel werden vriendschappelike Kafferstammen toegelaten zich tussen de Vis- en Keirivieren te vestigen, - dus binnen de grenzen - maar voortaan zouden ze daar onder Britse bescherming en toezicht staan: 'n uitstekende oplossing, die jaren van rust en vreedzame ontwikkeling beloofde. Helaas hadden d'Urban en de grensboeren gerekend zonder de Engelse philantropen en zendingvrienden, die door eenzijdige inlichting tot de overtuiging waren gekomen dat niet de Kaffers, maar de blanken de aanvallers in deze gedurige oorlogen waren geweest, en 'n groot onrecht aan de Kaffers was geschied door hen 'n gedeelte van hun grondgebied te ontroven. Dr. Philip, superintendent van het Londense Zendinggenootschap in Zuid-Afrika, had ondertussen het vertrouwen weten te verkrijgen van Lord Glenelg, de nieuwe sekretaris van koloniën in Engeland (Lord Melbourne's ministerie), 'n man van de echte liberale school van die tijd, wars van verdere gebiedsuitbreiding en verantwoordelikheden die de Britse belastingbetaler misschien zou moeten helpen bekostigen; 'n negervriend verder, die nu eenmaal geen kwaad van de onschuldige, vreedzame natuurkinderen kon aannemen en dus aan de voorstelling van Dr. Philip en zijn partij liever het oor leende dan aan de rechtstreekse en onbevooroordeelde getuigenis van de goeverneur.

In December 1835 stuurt hij 'n lange missieve naar de Kaap, waarin hij onbewimpeld het optreden van d'Urban afkeurt en hem beveelt het bezette gebied weer te ontruimen, 't Europese gezag terug te trekken van de nieuwe provincie en terug te keren tot de Keiskammagrens.

Deze missieve vormt 'n keerpunt in de geschiedenis van Zuid-Afrika en had gevolgen, die de secretaris van State waarschijnlik niet had voorzien. Niet alleen bezorgde deze onveilige grens en dit bewijs van zwakheid aan de Kaapsche regering nog twee

verbitterde Kafferoorlogen, maar tevens werd Glenelgs politiek de rechtstreekse aanleiding tot 'n beweging, die in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis bekend staat als de '*Grote Trek*'.

Het geduld van hen, van wie Sir Benjamin d'Urban getuigde dat ze waren ''n moedig, geduldig, werkzaam, ordelievend en godsdienstig volk, de bebouwers, de verdedigers en de belastingbetalers van het land' - het geduld van de grensboeren was nu ten einde. Door de Britse regering in de steek gelaten, onbeschermd en zonder toelating zich zelf te beschermen - en dan nog belasterd op de koop toe, - zouden ze liever elders veiligheid gaan zoeken.

Liever dan de wildernis in, en zich in de half ontvolkte binnenlanden van Zuid-Afrika 'n woonplaats gaan uitsnijden, waar ze zich zelf zouden kunnen besturen en zich zelf zouden kunnen verdedigen. En, de daad bij het woord voegend, trekken ze de grens over, in verschillende achtereenvolgende groepen, na hun plaatsen voor 'n appel en 'n ei van de hand te hebben gedaan, - hun ossenwagens beladen met huisraad, proviand en kruit, hun veestapel voor zich uitdrijvend, zooals de Israëlieten van ouds.

Sommigen trekken Noord-Oostwaarts en stichten aldaar de onafhankelike republieken van de Oranje Vrijstaat en van de Zuid-Afrikaanse Republiek of Transvaal; anderen zakken Zuid-Oostwaarts af naar de zee toe, en vestigen zich in tegenwoordig Natal, waar ze later weer door de Britse regering worden uitgedreven (1843), waarna de meesten hun broeders benoorden Oranje of Vaal gaan vervoegen en versterken. Het leven van deze pioniers van de blanke beschaving in Zuid-Afrika gedurende hun zware tocht en de stichting van de eerste gevestigde gemeenschappen te beschrijven, zou ons te ver leiden. Alleen hun betrekkingen met de inboorlingenstammen met wie ze in aanraking kwamen, en de nieuwe moeilikheden die alsmede daardoor weer hun lot zijn gew-orden, zijn voor ons van belang.

Op het ogenblik dat de Boeren de binnenlanden van Zuid-Afrika introkken, was daar 'n omwending aan de gang onder de Kafferstammen, die voor de uitgeweken kolonisten niets goeds voorspelde.

Enkele energieke jonge stamhoofden waren er in geslaagd, door 't invoeren van 'n onmeedogende militaire discipline en 'n wrede onderdrukking van alle tegenstand, de tamelik democratiese staminrichting te verbreken en zich op te werpen tot mach-

tige heersers, tot militaire despoten zonder weerga in de annalen van het Bantoe-ras.

Tsjaka en zijn opvolger Dingaan in 't Zuiden, aan 't hoofd van de Zoeloes, Moselekatse verderop naar 't Noorden in 't latere gebied van de Transvaal, aan 't hoofd van de Matabele, Moshesh, aan 't hoofd van de Basoetos in de bijna ontoegankelike bergstreek ten Zuiden van de latere Vrijstaat, - vooral de twee eersten zijn namen die in Zuid-Afrika herinneringen te voorschijn roepen, zooals wij giewoon zijn te verbinden met de namen van 'n Nero of van 'n Atilla.

'n Grenzeloze wreedheid en bloeddorstigheid kentekende o.a. de onmenselike Tsjaka, de man van wie Isaacs, 'n Anglojoodse reiziger, vertelt dat hij er een fysies genot in vond bloed te zien stromen en mensen te zien ter dood martelen. Alles wat zijn grillen tegenstond moest wijken, niets was heilig als het hem beletten kon zijn doel te bereiken; 'n beter bewijs van de absolute macht die hij over zijn volk wist te verkrijgen, is er niet dan het feit dat hij 'n einde maakte aan het eeuwenoude gebruik der besnijdenis, die hij niet meer wilde dulden, omdat, volgens hem, de Zoeloejongelingschap altijd moest klaar staan voor de strijd. Vrouwen, die de jongelingen van hun plichten afleiden, worden met de dood gestraft. Grijsaards - die nietswaardigen - die het brood van de jonge krijgers verbruikten, worden uit de weg geruimd. Hele stammen worden gevangen genomen en door beulen afgemaakt, omdat ze niet genoeg misbaar hebben gemaakt bij de dood zijner moeder. In enkele jaren tijd heeft hij heel Natal leeggeveegd van zijn inwoners, uitgenomen zijn trouwe Zoeloelegerscharen en de jonge mannen uit andere stammen die hij gedwongen heeft in zijn leger dienst te nemen.

Het is met Dingaan, zijn jongere broeder en opvolger, door wie hij op zijn beurt werd vermoord, dat de Boeren onder Piet Retief in aanraking kwamen. De tragiese geschiedenis van Retief en de zijnen is overbekend. In 'n val gelokt door de dubbelzinnige Dingaan, die beloofd beeft aan de Boeren het kustland van Natal af te staan (voor bewezen diensten), wordt de edele voortrekker, met de 72 uitgelezen mannen en knapen die hem op zijn tocht naar 's konings kraal hadden vergezeld, verraderlik vastgegrepen, gefolterd en met kluppels of ‘kiews’ doodgeslagen.

Onmiddellik daarna trekt het Zoeloeleger op naar het naastbijzijnde lager der Boeren, waar maar 41 mannen zijn achtergeble-

ven; al de anderen zijn vrouwen, kinderen en gekleurde bedienden. Ook daar speelt zich nu een der ijselikste tonelen af die men zich maar kan indenken. De niets kwaad vermoedende lagergenoten worden na 'n korte tegenstand overweldigd en tot de laatste om 't leven gebracht.

Toen de Noordelike commando's daar in de vroege morgen van de volgende dag aankomen, ontvouwt zich aan hun ogen een schouwspel dat zelfs de sterkste mannenharten moest doen barsten van leed en woede. ‘Die gras was aan mekaar gekoek met die nobele bloed wat daar gestroom het, die waens verpletter en verbrand; suigelinge is daar met tientalle asgaaisteke deurboor, sodat die liggame aan mekaar sit. Van die kindertjes is die hoofde teen die wawiele te pletter geslaan; van die vrouwe die borste afgesnij... Uit sommige waens tap die bloed nog af, en daarbinne lê swanger vroue ontsiel, die ongebore kindertjes uit hulle liggaam geskeur...’(*)

Niet te verwonderen, niet waar, dat het dorp dat hier later is aangelegd geworden, de naam heeft gekregen van *Weenen?*

De Boeren zijn nu echter wakker geschrikt; ze begrijpen dat al hun verenigde krachten nodig zijn om de bloeddorstige tiran te straffen. Onder kommandant-generaal Andries Pretorius, de tweede grote leider der voortrekkers, wordt 'n expeditie ingericht tegen Dingaans hoofdstad, die na de slag van Bloedrivier (16 December 1838), waar 3000 Zoeloes op het slagveld bleven, werd ingenomen en verbrand.

De Zoeloemacht was nu gebroken, en in vrede en veiligheid kunnen de voortrekkers zich nu in Natal vestigen, waar zowel de enkele Engelse inwoners aan de baai, als de overblijfsels van de door de Zoeloes uitgeroeide Kafferstammen, hen met geestdrift als redders en beschermers begroeten.

Ook de Matabele onder Moselekatse zijn ondertussen verslagen geworden (1836-1837) en teruggedreven naar het Noorden over de Limpoporivier, zodat ook de uitgestrekte vlakten tussen Vaal en Limpopo bewoonbaar zijn gemaakt. 'n Groot gedeelte der Boeren die hun broeders in Natal de reddende hand zijn gaan bieden, verkiezen trouwens daar niet te blijven en trekken weer de Drakensbergen over en gaan de Noordelike nederzettingen versterken, waaruit gaandeweg de Oranje Vrijstaat en

(*) Gustav Prelier: *Piet Retiej*.

de Zuid-Afrikaanse Republiek zijn gegroeid. Men zou denken dat de Boeren nu verdiend hadden hun eigen zaken ongestoord te beredderen, en, na 'n periode van bloedige strijd, zich te gaan wijden aan het opbouwen van 'n voorspoedige, vreedzame gemeenschap. Daarin zou men zich echter deerlik vergissen. De negrofiele partij heeft de les der jongste gebeurtenissen niet begrepen of niet willen begrijpen. Niettegenstaande de meest onwraakbare getuigenis van het tegendeel, blijven ze de zaken nog altijd voorstellen zooals in de tijd van d'Urban en proberen ze de regering en de publieke opinie in Engeland te doen geloven dat ook nu weer de Boeren de aanvallers, de bloedvergieters zijn geweest en de Kafferhorden van 'n Dingaan of 'n Mosele-katse de onschuldige slachtoffers van wrede veroveraars.

De nieuwe goeverneur Napier, helemaal onder de invloed van zijn vriend en raadgever Dr Philip, zet de reeds begonnen politiek voort, die bestond in het sluiten van tractaten van vriendschap en bescherming met de verschillende stamhoofden op de grenzen van de Kaapkolonie. Aan de andere zijde van dit cordon van tractaatstaten waren de Boeren gevestigd, en iedereen kon voorzien dat uit de steeds aangroeiende en soms belachelike aanspraken van deze beschermde potentaatjes, op grondgebied dat in de meeste gevallen hen nog nooit had toebehoord, er moeilikheden, er betwistingen met de Boerenrepublieken zouden voortvloeien. Van dergelijke moeilikheden kan dan door Napier gebruik worden gemaakt, om als beschermer van de tractaatstaatjes op te treden, hun partij te kiezen en aldus konflicten uit te lokken met de ontrouwe onderdanen die het gezag van Groot Brittanje niet meer erkenden.

Bemoeiingen met de inwendige zaken van de republieken, op grond van vage aanspraken van bestaande tractaatstammen, en 't sluiten van nieuwe tractaten met stammen rondom de grenzen van de twee republieken, met het onmiskenbare doel alle mogelikheid tot uitbreiding te stuiten vooral in de richting van de zee, - en aldus de Boeren af te sluiten van de buitenwereld - dat alles vormt schering en inslag van de Britse politiek tegenover de Boerenrepublieken.

Het is op grond van klachten van zekere Fakoe, 'n Kaffer-bondgenoot van de Britse regering, dat 'n aanleiding werd gevonden om 'n militaire expeditie naar Natal te sturen en 'n eind te maken aan de Hollandse republiek van Natalia (1843).

Het is op grond van zekere ongerijmde eisen van 'n onbetekenende Griqua-kapitein, Adam Kok, dat Sir Harry Smith overgaat tot het proclameren van de Oranje Rivier-soevereiniteit in 1848.

Deze zelfde politiek zou echter door 'n onverwachte terugslag weer de onafhankelikheid aan de Vrijstaat bezorgen, want toen, drie jaar later, Moshesh, hoofd der Basoetos en bondgenoot der Engelsen, ruzie kreeg met zijn beschermers, leden de Britse w'apenen 'n smadelike nederlaag (1851). Aft aar nu terzelfdertijd 'n nieuwe Kafferoorlog was uitgebroken op de Oostelike grens van de Kaap, zag de goeverneur geen andere uitweg dan met de Boeren te onderhandelen om zo mogelik hun hulp te verkrijgen. Kommandant Generaal Pretorius stemt daarin toe, maar niet nadat hij eerst door de Zand-Rivierconventie (1852) de erkenning van de Transvaalse onafhankelikheid heeft verkregen - en twee jaar later, nadat de Basoetos de Engelse troepen weer hebben verslagen, volgt de Bloemfonteinconventie (1854), waarbij ook de onafhankelikheid van de Vrijstaat wordt erkend. De Basoetos zijn ondertussen, onder leiding van de geslepen Moshesh, 'n macht van belang geworden en ze wagen het nu ook de Vrijstaat aan te vallen.

Na 'n zware veldtocht slagen de Vrijstaters er eindelik in aan Moshesh 'n beslissende nederlaag toe te dienen en de Basoetos over de grenzen terug te drijven. Juist op 't ogenblik echter dat ze op 't punt staan de Basoetomacht te breken, zoals ze met de Zoeloemacht hadden gedaan, wordt 'n Brits protectoraat over de Basoetos uitgeroepen en moeten de Boerencommando's onverrichter zake terugkeren.

Toen, in 'tzelfde jaar (1867), diamanten worden ontdekt binnen de grenzen van de Vrijstaat (Kimberley), wordt dit gebied, waar nog nooit te voren Griquas hadden gewoond, opgeëist door het Griqua-opperhoofd Nicolaas Waterbaer, en vindt zijn ongehoorde aanspraak ondersteuning bij de Kaapse regering, die trouwens enkele jaren later het gebied eenvoudig annexeert bij de Kaapkolonie (1871). Met de Transvaal ging het al niet voorspoediger. De ongegronde beschuldiging dat de Boeren het opstandige opperhoofd Sekokoeni niet konden baas worden, en aldus de veiligheid van de Engelsen in Natal werd bedreigd, was een van de voorwendsels van Sir Theophilus Shepstone om over te gaan tot de annexatie van de Transvaal in 1877. Wel herwint

de Republiek haar onafhankelikheid in 1881 (Conventie van Pretoria), maar dat alleen op voorwaarden die gelijk staan met 'n soort protectoraat van Groot Brittanje over de inboorlingen binnen de grenzen van de Zuid-Afrikaanse Republiek.

Algemeen bekend is de insluitingspolitiek van Cecil Rliodes: zijn protectoraat over Bechuanaland in 1885, zijn tractaat met Lobengula (1888) en de vestiging van de Gecharterde Co met gezag over Matabele- en Mashonaland - het tegenwoordig Rhodesië - in 1890, 'n reeks politieke zetten waardoor alle uitbreiding van de Transvaal in Westelike richting onmogelik werd gemaakt. Minder bekend misschien zijn de pogingen van de Zuid-Afrikaanse Republiek 'n uitvoerhaven in handen te krijgen aan de Oostkust, ten Zuiden van 't Portugees gebied '4 ld aar. Ofschoon de Boeren de eerste op 't terrein waren verschenen en reeds zekere overeenkomsten met de plaatselike naturellenhoofden hadden gesloten, net zooals vroeger in Nzital, werd ook daar 'n vrije uitweg naar de zee voor hen afgesloten door het uitroepen van 'n Brits protectoraat over Noord-Zoeloeland (St. Lucia-baai) in 1887 en over Amantongaland (Kosi-baai) in 1895.

W. BLOMMAERT.

(Slot volgt).

De Koolbeest
Vervolg(*)

VI.

Hij voelde zich niet al te best in den laatsten tijd. Herhaaldelijk had hij den dokter geraadpleegd, die hem bleef gerust stellen, doch hem vooral kalmte en rust aanried. Want hij had hem niet kunnen verzwijgen hoe die gedachte aan koolbeesten hem maar niet uit den kop wilde en hoe hij, onlangs nog, 's nachts, in eene droomhallucinatie, ze weer had gezien, - verscheidene leelijke koolbeesten, die uit het pomphuis kwamen en dan traag en lui de trap opsukkelden, naar zijne kamer toe, met groene puiloogen, groot bijna als die van een mensch...

Het gebeurde hem soms, dat hij op zijn kantoor kon zitten dubben, tijd bij tijd. Eens zelfs, wanneer de patroon er niet was, had hij gemeend iets te bemerken, in een verren, donkeren hoek van de laaggezolderde kamer, - iets dat daar plotseling scheen te bewegen in een gerucht van frommelend papier.

Een andere maal had de patroon, die hem gluiperig gadesloeg, hem ongemeen ruw toegeroepen dat hij een luiaard werd die den ganschen langen dag niets meer deed, - maar dat daaraan een einde moest komen.

Beschaamd eenigszins had hij iets gestameld over aanhoudende hoofdpijn, over zijne gezondheid die hem bezorgd maakte, over zijn vele droomen, 's nachts....

- Droomen! had de patroon gegrinnikt, hatelijk, - gij droomt zelfs over dag!

- O, dat nooit, patroon.

- Of meent gij dat ik geen oogen heb in den kop? Weet gij wat? Gij zuipt te veel, kerel...

- Ikke?

- Gij, ja!

(*) Zie blz. 399.

Hij had gepoogd die meening tegen te spreken en, gejaagd zooals hij nog nooit was geweest, ook gesproken, aarzelend ietwat, over die koolbeest, die hem achtervolgde, dag en nacht, hem nooit met rust latend, tot zelfs hier op het kantoor....

- En gij begrijpt, patroon, dat men dan wel eens een glaasje...

Maar de patroon was aan 't lachen gegaan, luid en barsch en hoonend, en had hem toegesnauwd, in volle gezicht:

- Zot zijt gij, kerel, - zot, stapelzot!

O, wat klonk dat akelig!...

Hij zat daar nu op zijn stoel, roerloos. Een leelijke flikkering was in zijn oog gekomen en hij voelde hoe plotseling de haat, lijk een gulp warm bloed, hem naar den kop vlamde. Hij had zijn patroon naar de keel kunnen vliegen en hem wurgen, al leek hij zooveel sterker dan hij.

Maar toen kwam er als een gevoel van koude in zijn hoofd. Hij bezat niets, - juist het broodnoodige en moest uit de hand van dien brutalen vent leven. De patroon wist het wel: daarom ook was hij, bij elke gelegenheid, zoo lomp en zoo ruw tegenover hem.

Omdat hij anders zuinig was, liet zijn betrekking hem toe dikwijls naar 't ‘Reusken’ te gaan, waar hij onweerstaanbaar werd aangelokt, al hield Vina, die feeks, hem toch wel een beetje al te veel voor den aap. En hij kon ook, telkens wanneer hij zijne moeder bezocht, haar eenige arme snoeperijen meedragen die hij met zooveel liefde kocht en waaraan zij dan peuzelde, peuzelde, gulzig en gejaagd, als een klein kind dat voor het eerst lekkernijen krijgt.

Alzoo was langzaam het beeld zijner lieve moeder voor zijne oogen komen schemeren en hij dacht weer aan hare ziekte en aan wat deze was voorafgegaan....

- Slaapt gij? had de patroon hem plotseling toegebeten, in een leelijken vloek.

Het was inderdaad of hij ontwaakte uit een triestigen droom... Hij keek den man aan, sufferig bijna, als had hij nu eerst zijne tegenwoordigheid opgemerkt.

De patroon was nu vlak vóór hem komen staan.

- Of gij slaapt? vraag ik u, schreeuwde hij hem in 't volle gelaat.

Hij had den moed niet te antwoorden. Hij murmelde iets tus-

schen de tanden, als een vage verontschuldiging, onverstaanbaar, lijk sprekend in een droom nog.

Maar daarmee scheen de patroon niet gediend. Nijdig sloeg hij met de vuist op den lessenaar, een korten, bonzenden slag als met een mokerhamer, en dan brulde hij, bitsig en hatelijk:

- Zot zijt gij!... Bezie mij zoo niet, stommerik! - Zot zijt gij, ja, zot gelijk uw moeder...

Er kwam als een troebele wolk vóór zijne oogen.

Ach! waar had hij die verfoeilijke hatelijkheid verdiend? Wat had zijne moeder, die arme sukkel, nu toch dien man misdaan? Hij gaf hem toch zijn arbeid, van den vroegen morgen tot laat in den namiddag, ook op zon- en feestdagen als 't moest, - en dat voor een loon waarmee vele werkmenschen zich niet zouden willen tevreden stellen...

Plots werd het bevangen om zijn hart, tot stikkens toe bijna, en zijn hoofd werd zoo ijl, als vloeide daaruit weg al het bloed.

Toen sprongen hem tranen in de oogen en hij plofte zijn hoofd neer, in zijn geplooiden arm, op zijn lessenaar, snikkend als een kind...

Wanneer hij eindelijk den kop oprichtte, was zijn patroon verdwenen. Hij stond op, nam zijn frak en vertrok, zich langzaam de oogen droog wrijvend.

Waar hij eigenlijk liep had hij moeilijk kunnen zeggen. Hij slenterde door de straten, in een rustelooze behoefte aan koele lucht en hij kwam in wijken die hij ongetwijfeld voor het eerst in zijn leven zag. De menschen ook leken hem nooit ontmoete wezens, als doolde hij in een vreemde stad.

Dat zijn patroon hem zoo hatelijk in 't gezicht had gesnauwd dat hij zot was, - zot evenals zijne moeder, dat hamerde hem nu weeïg in den kop.

Te nauwer nood viel het hem op dat de dag aan 't sterven was en de straten eenzamer werden en verlaten.

Maar hij liep steeds verder, tot hij eindelijk vóór de borstwering stond van een water.

Hoe kwam hij daar? Was dat de Leie, was dat de Schelde, of wat was het?....

De avond was volop ingevallen, tamelijk donker, zonder maneschijn en de straatlantaarns vlamden allentwege op als groote oogen, strak kijkend uit de duisternis.

Nu scheen de stad weg te zinken in de dieper wordende rust.

Niets meer dan ergens een verre gedreun van een laten wagen, stil wegdommelend, het bruske angstgetoet van een auto en ginds, ver achter de gebouwen, het weemoedige tampen van een schraal kerkklokje, hoog in den hemel. De huizen bonkten vóór hem, in hun donkere logheid, spookig ietwat in die eerste, nog aandonkerende avondure, met, hier of daar, een klad vagen goudschijn langs wegdoezelende muren...

Met de armen op de borstwering stond hij daar, roerloos, de oogen turend her en der, dan weer strak gevestigd op het blekkerende water beneden hem. Hij wist niet waarom dat water hem zóó boeide, op dat oogenblik. Misschien omdat het de eerste maal was in zijn leven dat hij het zóó zag, 's avonds in de duisternis, met die vlekken twijfelachtig goud, hier en daar over de stille rimpeling wemelend, en dat vage angstmysterie dat uit zijn donkere diepte scheen op te huiveren...

En, lijk onwillekeurig, dacht hij aan de vele, vele menschen, - honderden, duizenden, die dààr, in hopelooze vertwijfeling, het einde waren komen zoeken van de miseries allerhande die het leven, onmeedoogend, hun had aangebracht.

Want dààr, voorzeker, dààr toch was de rust, de laatste...

Hij dacht ook aan zijn leven in dat triestige kantoor, vunzig en zonder lucht, en aan zijn patroon, den harteloozen rekel, dien hij haatte, razend haatte nu, omdat hij zijn ruw gezag als een nachtmerrie op hem voelde drukken.

En dat hij hem, pas dien namiddag nog, in 't volle gelaat had geschreeuwd, o, zoo ploertig, dat hij zot was, - zot zooals zijne moeder zot was, - dat bleef hem steeds beschamend om de ooren suizen.

Of zou het toch waarheid zijn, wat hij, nieuwsgierig snuisterend, in sommige boeken had gevonden, dat ook de kinderen soms de kwaal der ouders kunnen erven?

- Zot zijt ge...

Het bonsde nu onder zijn schedel als het echoën van een verren mokerslag.

En zou die koolbeest, die smotsige, walgelijke koolbeest, dan toch werkelijk iets zijn als een symptoom, zooals destijds bij zijne arme moeder, die zooveel leed onder hare vele nachtelijke spookvisioenen? Een intens gevoel van teederheid kwam meteen over hem en zijne oogen werden troebel van stil opwellende tranen.

- ...zot, gelijk uw moeder.

En zou hij ook, evenals zij, op zekeren dag, naar een gesticht worden gevoerd, de laatste reis van alle sukkelaars in zijn slag? Maar wie, wie zou hem dan daar komen bezoeken, hij, die zoo alleen, zoo moederziel alleenig stond in de wijde wereld?

Met de toppen der vingeren had hij de tranen uit zijn oogen geweerd en nu kwam weer, nevelig afgestompt, Vina's beeld voor hem opduiken, langzaam en traag...

Het bevreemdde hem maar luttel dat zulks geen blijheid in hem bracht. 't Was louter een vluchtige opwekking, met daar tusschenin eenige schimmige gedaanten wegvloeiend in andere verschijningen, lijzig opfilmend, maar droom-vaag als een blok stadsgezicht, wegdoezelend in wintersmoor...

Beneden hem, in donkere geheimzinnigheid en met lange vlammende strepen goudschijn van de straatlantaarns aan de overzijde, lag daar het stille water, emotiewekkend en bedrieglijk-aanlokkend, als een mooie vrouw met smachtende oogen.

En nu scheen het hem dat al het wemelende goud dààr stilaan vervloeide tot Vina's heupenwiegende gestalte, zeer rank en nlde nu, en dan, allengerhand, breed uitrafelde tot meerdere vrouwenbeelden van heerlijke schoonheid, wier diaphane naaktheid nauwelijks was gedekt door de donkerte van het water. En ‘och schenen die beelden weer duidelijk afgelijnd in hunne doorschijnende vaagheid en de slankheid van weelderige vormen bewoog verleidelijk onder het zwakke hijgen van de rivier.

Toen herinnerde hij zich wat hij, destijds, gelezen had van vreemdsoortige wezens, half-vrouw, half-visch, levend in de oneindige verte van zeeën. Hoe die wezens zongen en hoe hunne stem zang-ruischte over de golven in eene betoovering van eêl kristal, - hoe die stemme lokte, lokte, onweerstaanbaar, in een razend geweld van begeeren. En hoe de ruwe schippers, stoer als zeerotsen, zich onnoozel lieten vangen aan die zoetheid van tale, hopend het meest ongekende genot, - en hoe zij ten slotte in de armen der meerminne langzaam weerden gesmacht en gedragen naar den diepen bodem der zee...

Het was hem te moede of uit de donkerte daar vóór hem, ophuiverde een zelfde bekoring, geheimzinniger nog dan die der sirenen, en sterker wordend steeds en heftiger, zoodat zijn ademhaling er bij beklemde, - en dan toenemend als strekten,

onzichtbaar, duizenden vrouwenarmen, teer als mist, zich naar hem uit, wenkend en lokkend en smachtend....

O, de zoete bekoring opademend uit die diepte, waar Vina's beeld nu duizendvoudig lag te monkelen in den tanenden goudschemer op het water!....

Een frissche bries was komen opsteken, meebrengend, in hortende aangolvingen, de verre geruchten van de groote stad. Op de rivier kwam een rimpeling, eerst onmerkbaar bijna, dan meer bepaald, met een tintelen daarover van honderden en duizenden lichtvlakjes.

't Was of speelde er nu over het groezele water een wemeling van donkere vlinders met brons bepoeierde vlerkjes, altijd maar dooreen, in een eenzelvige cadans, fladderend, fladderend...

De avond had dieper adem gehaald en blies nu forsclier over het water. De rimpeling werd onrustiger en danste en huppelde, in een geblekker van bleek goud.

En weer voelde Frans dat sterke lokken naar beneden, met die eigenaardige koude zindering uit de kuiten, over den rug, tot in den nek....

Plots verschrikte hij. Wat gebeurde daar nu? Al die goudige lichtschubbekens, tintelend in de diepte, werden allengerhand ronder en groener en donkerder. Groote God! Was dat nu niet lijk een leger van koolbeesten, wemelend en wriemelend daar omlaag, met hun ronde, zeepachtig-glimmende ruggen en met wroetende snoeten in het akelige water?...

Een gevoel van groote misselijkheid kwam over hem. Brusk rukte hij zich van de borstwering los, stak de straat over, en bang schurend langs de gevels, trok hij de stad in. Hij wilde Pol gaan opzoeken, of andere bekenden, levenslustige snaken die dat intense angstgevoel, dat hem nog beklemde, wel van hem zouden wegnemen...

En eerst laat in den nacht was hij dan thuis gekomen, tamelijk bedronken.

VII.

Dat was hem meer gebeurd, in de laatste tijden, vooral wanneer hij niet naar 't ‘Reusken’ ging. De vrienden, meer vertroeteld door het leven dan hij, voelden medelijden met dien goedhartigen stumperd en lieten hem, bijwijlen, uit pure mee-

warigheid, zijn roes drinken aan zware bieren of sterke dranken.

En zoo waande hij zich weer gelukkig. Een kinderlijke blijheid kon over hem komen, wanneer hij er aan dacht hoe hij, enkele weken geleden, zich niet had laten vangen door dat verleidelijke water, zoo valsch aanlokkend in zijn goudblekkerend mysterie.

Hij volgde den raad der kamaraden: aan de koolbeesten zou hij niet meer denken. Op zijn pompsteen, 's morgens, zag hij ze ook niet meer, en dien avond, ginds aan 't water, was 't toch maar, meende hij, een grillige fantasie geweest van dansend gaslicht over het rimpelende watervlak.

Zelfs de brutaliteit van zijn patroon viel hem nu minder grievend. Wel had deze hem, in de laatste dagen, enkele malen uitgescholden voor dronkaard, wanneer hij daar ietwat slaperig zat op zijn kantoor. Maar wat kon hem dat nu schelen? Hij vond het van her zoo zalig te leven!

Hij kwam ook weer in 't ‘Reusken’, nu en dan. En eens waanneer hij nogmaals gepoogd had, links en lomp zooals hij zich daarbij vaak aanstelde, Vina te laten verstaan hoe zeer hij van haar hield, had zij dat op een guitigen kwinkslag onthaald. Tot de luide leute, natuurlijk, van de gansche herberg.

't Lag zoo in haar gewoonte, dat wist hij. Maar toch had hij zich, om zijne onnoozelheid, in 't gezicht kunnen slaan, zóó kwâjongensachtig kwam hem zijn blooheid voor. Daarom besloot hij nogmaals dat het maar best was uit 't ‘Reusken’ weg te blijven en zich alzoo niet meer aan Vina's kwaperterijen bloot te stellen.

En hij hield woord.

Het deed hem deugd aan 't harte, dagen lang, wanneer hij voelde hoe ijzervast zijn besluit in hem stak, te meer omdat hij overtuigd was dat zijne afwezigheid Vina moest ergeren.

En toch, langzamerhand, begon hij te voelen hoe er nu lijk een ijlte in zijn leven was gekomen. Na zijne bezigheid van elken dag, liep hij lusteloos hier of daar, nu eens bij Pol, dan weer in ver afliggende stadswijken, waar hij zoo zelden kwam dat zij nog steeds een indruk van vreemdzijn bij hem teweegbrachten. Het gebeurde ook wel eens dat hij, lijk bij louter toeval, in de buurt van het ‘Reusken’ kwam; maar dan liep hij onmiddellijk een andere straat in. Hij had immers gezworen...

Maar er ontbrak bepaald iets in zijn bestaan.

Dien dag nu, was hij naar 't station gegaan. De drukte was er buitengemeen. Reizigers kwamen aan, anderen vertrokken, allen in een zelfde gedoe van koortsige haast. Sommigen liepen hem tegen 't lijf, sleurend hun lompe koffers en pakken.

Een stille weemoed, en ook wel een beetje afgunst, overmeesterde hem, wanneer hij daar die massa menschen zag die, straks, met allerhande treinen, het land door zouden stoomen, den vreemde in wellicht, en die zoo bovenmate van het leven schenen te genieten. En dat hij daar stond, in zijn sjofele onbeholpenheid, tusschen al dat roezemoezende volk, lijk levenszat, deed een gevoel van wrangen wrok in hem razen.

Hij keerde het station den rug toe, korzelig eenigszins, en ging een andere richting in, de eerste de beste....

In het hooge geluchte, waar de avond allengerhand zijn donkere verven smeet, ademde lijk een blijde belofte van lente.

Doelloos liep hij steeds verder, zonder acht te slaan op de straten waar, hier en daar, stilte en rust uit de deemstering geboren werden. Toen werd hij opeens gewaar dat hij in de nabijheid was gekomen van de Markt, waar ergens in den omtrek het ‘Reusken’ zijn kleinen gevel als een aardig snoetje tusschen de gebouwen drong.

En altijd ging hij maar verder, hij wist niet waarom. Dat hij, weinige oogenblikken later, vóór de bekende taveerne stond, leek hem nu de doodgewoonste zaak der wereld.

Binnen was er reeds een weelde van licht en door den luchtgever, boven de deur, drong, als een windbries, het verwarde gezeur van luidruchtige stemmen.

Behoedzaam en schuw bijkans, schuurde hij langs de blijblek-kerende vensters, de ooren spitsend of hij niet daartusschen in de kristalzinderende stem van Vina zou hooren, en zette dan zijn weg voort, loom stappend.

Korts nadien stond hij weer op de Markt. Uit een sierlijke bocht rolden helverlichte, luid bellenrinkelende trams af en toe. *1* oeterende auto's, met bollige gloeilichten, ver priemend door den avond, snorden voorbij in hard geronk van motoren. Allentwege was een toenemende beweging van menschen: de avond had zijn gewone, ietwat zenuwachtige drukte in de straten geworpen.

Hij liep nog steeds verder, de handen in de zakken van zijn

overjas geduwd, weifelend, als iemand die niet weet waarheen. Er duwde een zwaarte op zijn schedel en daaronder wurmde en wroette een beetje nijdigheid....

Nu stond hij in de oude stadswijk, met hare eenzame, donkere straten en hare zoo eigenaardige rust, gelijk de stilte woekerend tusschen hooge kloostermuren. Hier koesterde de avond genoeglijk zijn teer melancholische geheimzinnigheid langs de lang getaande verven der middeleeuwsche gevels.

- Verdomd! bromde hij, wat loop ik hier te doen?

Ja, wat deed hij daar eigenlijk? En waarom, vroeg hij zich af, zou hij nu toch maar liever niet naar 't ‘Reusken’ gaan? Waarom moest hij hier nu rondsukkelen in den avond, als een arme doolaar, en kon hij niet naar de kroeg gaan, zoo goed als die anderen welke daar met Vina gekten en hare gunsten afbedelden?

Langzamerhand was hij op zijne stappen teruggekeerd. Het leek hem nu dat de avondkoelte door zijne kleederen drong, allengskens meer en meer, en in een stille huivering om zijn lichaam kroop. Instinctmatig trok hij den kraag van zijn jas hooger op en wrong de handen dieper in de zakken.

Het stemde hem wrevelig dat die koude hem nu kwam plagen, terwijl de lente zich zoo parmentelijk geweld aandeed om ginds, in de hooge luchten, te gaan zottebollen....

- En, in den grond, wat kan mij Vina schelen? rumoerde hij plots, terwijl hij, in de verte, het gevelken van het ‘Reusken’ zag staan, monkelend en aanlokkend in zijn helder avondlicht.

Had zij hem, de laatste maal, niet aan 't lijntje gehouden en daarna feestelijk uitgelachen, - waarom, ja, dat herinnerde hij zich zoo juist niet meer.

Maar het bier, - o, het bier was er zoo lekker, lekker als nergens anders, al was Vina nu nog zoo zeer gekonfijt in feekserij...

O, die vervloekte koude die om zijn lijf bleef nestelen! Hij had zijn kraag nog wat dichter om zijn hals gesloten en stapte nu dapper door.

Hij verschrikte eenigszins toen hij nu weer vóór het ‘Reusken’ stond. Met een korten duw, zeer beslist, had hij echter de deur geopend en trad binnen.

Daar zat, om de glimmend wdtte tafels met de potten licht-

bruin bier, de gansche spotzieke bende van elken avond en 't was of nu een korte schok van ondeugende lolligheid tusschen de mannen liep.

Maar hij deed of hij het niet merkte. In een hoek der gelagzaal, ietwat afgezonderd, had hij zich een plekje gezocht en haalde den kraag van zijn vest neer. En vlug als een rilde hinde kwam Vina op hem afgedrenteld, de handen op de uitrondende heupen, haar blozende, lachende tronie vriendelijk naar hem gericht.

- En wat kan ik u bestellen? meesmuilde zij.

- Bier, - natuurlijk, grommelde hij, haar van onder den rand van zijn hoed aanblikkend, boos-mistrouwend nog.

- Natuurlijk, natuurlijk? twijfelde zij: maar wij hebben ook nog fijnere dingen.

De drinkebroers lachten onder elkaar en hij vloekte, binnensmonds.

- Hier, zie, vriend, zei toen Vina, met natuurlijke hartelijkheid, den schuimenden pot vóór hem op de tafel zettend.

De zoet-zinderende toon harer stem troebelde in zijn gemoed als koele avondsmoor na een schroeiheeten dag. Er was meteen een groote kalmte over hem gekomen.

Hij had het glas aangenomen met de eene hand en met de andere haar arm gegrepen, onverwachts, zoodat de meid deed alsof zij daar eventjes bij opschrikte. Zijne oogen zochten smachtend de hare.

- Is dat meenste? vroeg zij, lachend.

Hij keek haar aan, diep in de oogen en fluisterde, toonloos bijna:

- Ik zie u geerne, Vina!

Zij bekeek hem, zonder verwondering en lachte eens goddelijk, zoodat net ivoor harer tanden schitterde als een zonne russchen het rozerood harer malsche lippen. En zacht hare hand losmakend, ging zij heen, lichtjes wiegelewaggelend op haar slanke leest.

Als verbouwereerd zat hij daar om zijn bruske stoutheid van zooeven. De koude die hij straks buiten had gevoeld, kroop nu lijk een nijdig tochtje om zijn lichaam, voortdurend tergend. En in zijn hoofd duwde en wrong er iets, altemet stil beklemmend

Hij had verschen drank besteld, omdat hij voelde dat be dwelming nu sussend over hem kwam. En nogmaals stond Vina

daar vóór hem, raadselachtig bijna in hare verleidelijke bekoorlijkheid. Nog nooit, meende hij, had hij haar zóó gezien, in die uitbundige weelde harer ronde, begeerlijke jeugd. 't Was of het gaslicht, dat gulzig van alle zijden van 't plafond afstroomde, haar nu hulde in een vagen nimbus van goudmist, teer en ijl als zonnevreugde.

- Vina, ik zie u geerne!

Hij zei het luider ditmaal, en eenigszins gejaagd, alsof de diepe passie die zoo lang in hem te sluimeren lag, nu plots naar zijne lippen kwam oprazen.

Maar om de tafels had men iets gehoord.

- Wat zegt hij, Vina? riep eene stem uit den hoop.

Hij keek haar aan, smeekend bijna.

Maar zij scheen het niet te merken. In al den overmoed harer milde jonkheid en onder het dringen van dien blijden levenslust die nu weer bij haar proestte, onstuitbaar als 't ware, was zij midden in de gelagkamer komen staan in al het bekoorlijke harer appetijtelijke jeugd.

- Och, lachte zij, hij weet wel wat hij meent, maar hij kan het moeilijk zeggen...

- Hij heeft het inwendig! spotte er een.

- Maar neen, vergoelijkte zij; hij is alleen nog een beetje blood: - de jonkheid....

Een luide, aanstekelijke lachbui klonk door de zaal, een weinig geforceerd nog, omdat het dien sukkelaar gold.

In één teug had hij zijn glas leeggedronken en was rechtgestaan. En een geldstuk op de tafel werpend, riep hij:

- Hier, zie. 't Is juist!

En weg was hij, de deur met geweld in de klink trekkend, zoodat het portaal er onder daverde.

Buiten viel hem de koude avondlucht als een last op de schouders en hij voelde hoe zijn stap onzeker werd. De drank deed hem tot zich zelf spreken en boosaardig rumoeren tegen Vina, die onbeschaamde feeks, die...

Het leelijke woord wilde hem echter niet over de lippen.

Strompelend langs de straten, eindeloos lang scheen het hem, en kouwelijk zooals bij vriesweer, sukkelde hij eens te meer huiswaarts, vloekend om de illusie die nog eens in hem gestorven was....

(Slot volgt.)

GUSTAAF D'HONDT.

Vlaamsche Kroniek

Honderdmaal werd in den laatsten tijd door voorstanders van allerlei vreemde ‘ismen’, verklaard, - en wel op plechtigen, bijna sacerdotalen toon (zooals het hoogepriesters der Kunst past): - Het realisme is dood!

Intusschen konden we constateeren, dat het gezond en springlevend blijft, vermits wij in de laatste maanden het verschijnen mochten begroeten van enkele realistische vertellingen, als *Tantes*, van den eeuwig-jongen Buysse, *De Erfenis van Peer-Cies*, van den stoeren Gustaaf D'Hondt, *Lijmen*, van Willem Elschot, wiens nuchterheid aan cynisme grenst, *Langs den Stroom* en *De Giertij*, van den rustig-evenwichtigen Victor de Meyere, *De Avonturen van Kasper Sempersnel*, van den in wezen romantischen Van Assche, en *Een voorbeeldige Vrouw*, de Nederlandsche vertaling van *IJne Epouse modèle*, van den Vlaming Roger Avermaete. En ik weet niet wat ons zou weerhouden om het nieuwste werk van den precieusen Toussaint van Boelaere, met zijn fraaien, gezochten titel: *De Zilveren Vruchtenschaal*, en zelfs de kortere vertellingen, door Timmermans verzameld in den bundel, dien hij gewild-oolijk (de Pallietersche reputatie dient hoog te worden gehouden) *Keersken in den Lantern* doopte, eveneens tot getuigenis te doen dienen om het springlevend-zijn van het gehate en bevochten realisme te bewijzen. Want in den bodem der werkelijkheid wortelen toch al deze scheppingen. Zin voor realiteit, voor hetgeen waargenomen werd in het leven van elken dag, blijft de grondslag der Vlaamsche traditie. De mecst-vernuftig-uitgedachte slagwoorden, welke vaak enkel zeer vage begrippen vertegenwoordigen, kunnen daaraan geen afbreuk doen. Zelfs dàn, wanneer de Vlaamsche artiest een vlucht in het fantastische beproeven gaat, slaagt hij er niet in alle verband met de aarde te breken. Men kan het betreuren, zoo men wil, doch het staat vooralsnog vast, dat we ons slechts heel moeilijk kunnen losmaken uit de ons omringende en vertrouwde werkelijkheid om enkel met geestelijke waarden te goochelen. Wél is het ons gegeven de realistische traditie te verruimen, te verheffen tot op een plan van breeder en vooral algemeener menschelijkheid, door een grooter belang te hechten aan de analyse van het innerlijk drama, dat men-

schenharten verscheurt, dan aan het plezierige detailwerk en de pittoreske teekening van eigenaardige types in hun schilderachtige omgeving. Men verachte het realisme in zijn breedste beteekenis niet terwille van vergankelijke leuzen, waarvan de aanhangers op kunstmatige wijze een zgn. 'vernieuwing' willen tot stand brengen, die slechts geleidelijk, door evolutie, kan verwezenlijkt worden.

In *Tantes* (van Rijsselberghe en Rombaut te Gent) vertelt Gyriel Buysse met den grooten, ontroerenden eenvoud, die hem met de jaren eigen werd, het tragische, want geestdoodende bestaan van jonge meisjes van goeden huize op het platteland. Hun jeugd wordt geofferd aan de eerzucht van hun broer en vooral aan de bestendige vrees, die groeit tot een wreede obsessie, of elk hunner daden wel goedgekeurd zal worden door de oude tantes, wier bezit zij moeten erven. Dat troostelooze plantenleven, zonder geestelijke verheffing, opgebouwd uit opofferingen van al wat ziel en lichaam verblijden kan, heeft Buysse geschilderd in grijze tonen van een prangende melancholie. De drie meisjes dragen in zich om het wrange besef, dat ook zij zullen worden als de oude tantes. Dit weten is hun een gruwel, waartegen zij strijden, elken langen, vervelenden dag, zonder dat in haar innerlijk de moed rijpt tot verbreken der kluisters van fatsoen en burgerlijk vooroordeel, die haar leven beknellen. Wanneer een der meisjes opgaat in liefde voor den kasteelheer uit de buurt, komt de afkeuring der kwezelige en verdorde tantes ook dezen droom fnuiken. De in haar begeeren ontgoochelde vrouw gaat onder in hysterischen waanzin.

Tantes is de roman van den levenshonger bij drie jonge vrouwen. Het onbewust begeeren in haar om te genieten van het bestaan, zal, met de jaren, fataal verdorren tot het egoïsme der tantes. Het bevroeden van dezen wentelgang der gebeurtenissen vormt den tragischen achtergrond, waarop het in zijn dagelijksch verloop ontleede drama zich afteekent.

In *Tantes* gaf Buysse de volle maat van zijn psychologisch uitbeeldingsvermogen. In hun reageeren op de kleinste gebeurtenisjes, in hun gedachten en overwegingen, in hun woorden, komt elke zielsbeweging zijner menschen aan het licht. Hij hoeft niet met angstvalligheid elk hunner gemoedsroeringen te beschrijven, zooals hij die intuïtief meevoelt. Hij laat de menschen leven heel gewoon. Zij ontsluieren zelf, onbewust, al de verborgen smarten en de pijnlijk-verholen verlangens van hun wezen.

De kunst van den krachtig-soberen Gustaaf D'Hondt, die *De Erfenis van Peer-Cies* (C.A.J. van Dishoeck te Bussum) schreef, toont enge verwantschap met die van Buysse. Het onderwerp - hoe een boer, nadat hij weduwnaar werd, door zijn arme verwanten wordt nagegaan terwille van zijn geld - zou den grooten schrijver, die ons *Tantes* gaf, wellicht kunnen aan-

trekken. Hij zou het hebben uitgewerkt met den zeer specialen humor, die zelfs dàn wanneer hij de meest tragische dingen verhaalt, nog doorbreekt als de zonneflitsen midden de grauwheid van regenwolken. Bij Gustaaf D'Hondt verheldert geen lach, zelfs geen glimlach de egale somberheid der schildering. Hij staat midden in het gebeuren. Het wentelt om hem heen en hij teekent het op. Zijn realisme is vlakker, smaller, donkerder, dichter bij de gewone, 'naakte' werkelijkheid dan dit van Buysse, die, zonder ooit af te wijken van hetgeen het leven van elken dag hem te aanschouwen gaf, het waargenomene transposeeren kan tot een nieuwe, meer algemeen-menschelijke waar-achtigheid. Gustaaf D'Hondt bereikt een volstrekter objectiviteit dan Buysse. Hij-zelf wordt niet ontroerd door hetgeen hij vertelt, althans geen enkel zijner gemoedsbewegingen trilt er na in zijn proza. En dat is wél het geval bij Buysse, wiens verhalen door de bewogenheid van zijn innerlijk voortgestuwd worden. Het is juist die levende rhythmus waarvan de oorsprong te zoeken is in de ziel van den mee-levenden, doch boven de woeling der gebeurtenissen staanden kunstenaar, welke het werk diepte en menschelijkheid leent! De vertelling van Gustaaf D'Hondt, waarvan de atmosfeer herinnert aan sommige boerennovellen van Lemonnier, ontsluiert een intiemer en meer latente tragiek, die naar de oppervlakte dringt met de onrust van Peer Cies, wanneer hij zich verstrikt voelt in de achterdochtige bezorgdheid der op zijn nalatenschap azende familie. In de laatste hoofdstukken, waarin van de ontgoochelingen der bloedverwanten na Peer Cies' dood wordt verteld, missen we deze tragiek en heeft de novelle veel van haar belang verloren, al blijkt het bezoek aan het Gentsche gerechtshof toch een leuk genretafereeltje.

Het realisme van Willem Elschot, den schrijver van *Lijmen* (L.J. Janssens en zonen te Antwerpen) neemt den vorm aan van een onopgesmukte weergave der gebeurtenissen, zooals zij zich in de werkelijkheid voordeden. De nuchterheid waarmee de schrijver vertelt van Laermans' lotgevallen als 'lijmer', d.i. advertentiemakelaar, grenst aan cynisme. Het heele boek, geschreven in keurige, doch absoluut dood-gewone taal, kan liefhebbers van gewichtige woordkunst, die dwepen met Querido en met het massale proza van een Van Deyssel, door zijn op de spits gedreven eenvoud ergeren. De geschetste gebeurtenis, het leven-zelf, dat ternauwernood schuil gaat achter het broze, doorzichtige hulsel der banale woordenkeus van dit in den ikvorm geschreven verhaal, bepaalt de waarde van *Lijmen*. Daarin is alles reëel in de meest volstrekte beteekenis van het woord: de menschen, de dingen, de feiten. Elschot verlaat nimmer den beganen grond, kopieert het dagelijksch bestaan. Maar achter de kilheid der onverkwikkelijke werkelijkheid gewaren we de

straling van een bijzonderen humor, die slechts schijnbaar wrang aandoet! Elschot oordeelt zijn Laermans, die de menschen beet neemt, een knappen baas, waarvoor men toch wel bewondering mag en kan voelen in een wereld, waar, ondanks mooie evangelische redevoeringen over edelmoedigheid, ieder toch voor deze keus staat: verscheuren of verscheurd worden. En Elschot kan er hartelijk om lachen als er nu eens een man gevonden wordt, die zich niet verscheuren laat en eerder geneigdheid toont om zijn tanden in het vleesch van anderen te zetten, zonder zijn daad als een bepaalde snoodheid te beschouwen en daarom met woordenpraal te bemantelen. In een literatuur als de onze, waar dikwijls de zwaarte van het woord de schamelheid van den inhoud verduiken moet, kan de eenvoud van Elschot niet anders dan prettig aandoen. Die soberheid leerde hij bij de Fransche romanciers, welke niet vergeten, dat taal enkel middel is tot ver-beelding van het leven, een middel, dat met eerbied en zin voor stijl dient te worden aangewend. En nu komt het ons voor of er in *Lijmen* een te-kort aan stijl opvalt. In *Villa des roses* was stijl. In *Lijmen* liet de auteur zich door zijn gemak van verhalen meesleepen. En toch leest men graag dit boek, waarin het leven op u afkomt als.... ja, als alleen het échte leven dat kan!

Victor de Meyere, welke in *Langs den Stroom* en *De Giertij* (L.J. Janssens en zonen) reeds vroeger verschenen novellen bundelde, huldigt het ‘gematigd realisme’ van Domien Sleeckx. De Meyere vertelt met gezapigheid. Nimmer verdoolt hij op slingerpaden. De feiten, die hij voorstelt, staan klaar in zijn herinnering. Het doel, dat hij met de ontknooping bereiken wil, werd vooraf bepaald. Hij bezit den rustigen toon van den buitenman, die, woordenpraal vermijdend, streeft naar directheid van indruk. De sobere De Meyere behoort nog tot het ras der heimatkunstenaars. Hij verhaalt van zijn land, de veie streek langs Schelde en Rupel. Vertellingen als De Giertij, Labber de Zwier of De Meezenvanger munten uit door eenvoud, die toch geen kracht uitsluit. Wat De Meyer hier bewust - dit is ons bekend uit een artikel van hem - voortbracht, mag waarlijk kunst voor allen heeten, kunst voor den literair-ontwikkelde zoowel als voor het volk.

Terloops, nu wij over volkskunst handelen, zij hier de aandacht gevestigd op het boek van Ernest W. Schmidt: *Een schoone Historie van Valentijn en Ourson* (L.J. Janssens en zonen te Antwerpen), dat een geslaagde bewerking is van het oude, alombekende blauwboek. Met den inleider - D^{r} M. Sabbe - getuigen we graag, dat de bewerker ‘de overlevering getrouw bleef’, doch tevens werkte ‘in den geest van zijn eigen tijd, die, vermoeid van psychologische uitrafelingen, spitsvondigheden en hyper-analysen, in de eenvoudige lijnen der primitieve volksromantiek weer gaat bóhagen scheppen en de ver-

jonging schijnt te willen zoeken, die van alle oude gemeenschapskunst uitgaat.'

Een voorbeeldige Vrouw van Roger Avermaete (Promethcus' boekerij, 's Gravenhage en De gulden Sonne, Antwerpen) verscheen eerst in het Fransch. Wie het boek overzette in het Nederlandsch bleef ons onbekend. Vooral hindert het gemis aan kleur in de taal. Avermaete's boek doet denken aan een opeenvolging van sterk-waterplaten, waarop de menschelijke figuren in enkele vaste, karakteriseerende lijnen werden gegrift. Het is het werk van een spotter, die vooral oog heeft voor de kleine kanten van het dagelijksch leven en aanleg bezit voor het teekenen van caricaturen. Met zijn sarcasmen, die toch niet door zoo iets als verbittering werden gevoed, verguist hij de kleine bevooroordeelde menschjes, wier zwakheden hij niet zonder leedvermaak blootlegt. Ook hij staat te midden van de werkelijkheid, die hij met een gewisse preciesheid in den toets weergeeft, doch hij beschikt tevens over zin voor humor, die wel eens den vorm van minachting om zooveel onbenulligheid aanneemt...

In Felix Timmermans' roman *De Pastoor uit den bloeyenden Wijngaerdt* (De Nederlandsche Boekhandel te Antwerpen) hebben wij fel genoten van de heerlijke bladzijden, waarin Timmermans de natuur beschrijft zooals hij alleen dit kan met het kleurenprocédé, waarmee we vertrouwd werden sedert hij den dagen-melkenden Pallieter de wereld liet instoeien. Als een geestelijke laving proefden wij de alweer echt-Pallietersche weelde van den kelder met de edele wijnen, door den pastoor, die zijn kennis put uit de oude lievelingsboekjes van Timmermens-zelf, met precieuse archaïstisch-pittoreske namen gedoopt. Ook dat is procédé, net als de beeldspraak, waarin Timmermans vernieuwing brengen mocht, vermits daarin de aantrekkelijkheid en de originaliteit van zijn werk te zoeken valt. Want zijn kracht schijnt vooralsnog niet te liggen in de psychologische verdieping van strijdende menschenzielen als deze van het vrome Leontientje en den ongeloovigen Isidoor, die elkaar liefhebben, doch eerst dán trouwen zullen wanneer de jonge man den weg tot den waren God zal hebben ontdekt. Wel is de innige godsvrucht van het meisje in dit boek als een bestendige aanwezigheid van balsemende geuren. Zoo omdauwt ons ook de frischheid harcr liefde, die niet doorgloeid is van hartstocht. We begrijpen de peiselijke zekerheid in het geloof van den pastoor, die toch, in zijn beperktheid en slechts even gestoorde zielerust, een vrij simplistisch-opgevatte figuur blijft. Ware daar niet zijn wijnproeverij en zijn Pallietersche natuurliefde, dan zou zijn zelfgenoegzaamheid in 't end hinderend worden!

't Lijkt wel of Timmermans het niet aandurfde den heiligen man te midden van den strijd te plaatsen en een vonkje hoogere menschelijkheid in hem te doen vlammen! De goede herder doet

dan ook als versteend aan en zijn wijnliefde geeft zijn beeld een licht tintje van trivialiteit. Met de onchristelijkheid van Isidoor wist de auteur blijkbaar geen raad. Hij constateert ze. Botsingen tusschen de drie menschen, in wier leven hij ons een blik gunt, heeft hij vermeden. Elk van hen leeft zijn eigen klein bestaan voort, draagt zijn eigen kommer. Ze strijden bijna niet. De plotse, niet gemotiveerde bekeering van den stijfhoofdigen Isidoor, na den dood, den nutteloozen dood, van Leontientje, lijkt meer willekeurig dan roerend, al gaan daarom ‘de hemelsche wijnkelders zingen in hunne potten en flesschen.’ Om den dood van Leontientje, die als ‘wijn, frisch en zoet, kinderlijk en grootsch, vol overgave en rijk vertrouwen’ was, voelt de aan een ‘geel wijntje’ lek-me-lippende herder uit den ‘Bloeyenden Wijngaerdt’ zich enkel ‘blij en weemoedig’, vermits hij het zieltje van Isidoor voor den hemel kon winnen. Die psychologie is pover en arbitrair. In deze willekeurige uitwerking van een conflict, waarbij hoogere geestelijke waarden betrokken zijn, misten we warm menschelijk voelen. Misschien wilde de auteur het zóó. Het dogma van den pastoor, wiens zalvende goedheid zonder wezenlijke verheffing blijft, mocht anders niet dan rots-vast voorkomen. Menschelijke toegevendheid bleef uitgesloten. Ten slotte kon enkel zoo iets als een mirakel redding brengen. Maar dan diende het verhaal ons te voeren tot in de sferen, waar de wijn een symbool wordt. Zóó kan Timmermans het bedoeld hebben. Wij zouden al zeer tevreden geweest zijn hadden we in dezen roman de zuivere essens van het christelijk geloof mogen ontdekken.

Onder den folkloristischen titel *Het Keersken in den Lanteern* (De Nederlandsche Boekhandel te Antwerpen) bundelde Timmermans een aantal fraaie verhalen, waarvan de motieven in hoofdzaak aan volksleven, traditie en volksgeloof zijn ontleend. Daarin straalt de vertelling van den Kerstmissater met de frischheid van een dauwigen Meimorgen. Elk stuk, hoe klein ook, draagt den stempel van Timmermans' eigenaardige artisticiteit.

In den *Feestgroet aan Peter Breugel*, te Brussel uitgesproken op 31 Mei 1924 (De Sikkel, Antwerpen), treft Timmermans' welsprekendheid door de oorspronkelijkheid der visie, welke daarin tot uiting komt. Wat er van Breugels' tijd nog voortlecft in ons ‘visch-gezonde’ volk werd door den redenaar in klinkende, van kleur-daverende taal geopenbaard. Dat te herlezen is een genot ook voor hen, die met de Pallietersche beeldspraak al lang gefamiliariseerd zijn.

Op *De zilveren Vruchtenschaal* (C.A.J. van Dishoeck te Bussum) biedt F.V. Toussaint van Boelaere het publiek de angstvallige gesorteerde vruchten van zijn in ‘bloeiende verwachting’ bedachtzaam gerijpten literairen arbeid. Over enkele verhalen, die in dezen bundel voorkomen, gingen de jaren heen,

en kleur en geur en smaak zijn, als bij ouden wijn, edeler geworden. Toussaint bereikt in zijn werk een perfectie van den vorm, die niet altijd dorheid uitsluit, omdat het direct-beeldende in de weergave van den indruk verloren is gegaan en de elk woord owikkende-en-wegende persoonlijkheid van den geduldig wrochtenden auteur, die over zijn proza gebogen zit als de vernuftige schaakspeler over zijn geruit bord met pions, achter het doorzichtige stramien van zijn bearbeid proza al te zeer zichtbaar wordt. Zoekend naar de éénige lijn, die volkomen gaaf de kurve van zijn denken en voelen weergeeft, komt Toussaint tot de ontleding van het gebeuren, dat hij suggereeren wil. Hij verbrokkelt het in details, die keurig blijken, doch waardoor de dynamische kracht van het verhaal gefnuikt wordt. De pittigheid van de taal gaat dan teloor in de overtolligheid van een ‘maar’, een ‘weliswaar’, een ‘anders’, een ‘nu’, een ‘doch’, een ‘immers’, een ‘trouwens’, waardoor de zinnencomplexen een koud-academischen dreun verkrijgen met de allures van betoogend proza. Het leven, dat Toussaint schildert als een realiteit, zonder te offeren aan de eischen der fantasie, ondergaat een ‘stylisatie’. Wie zich voorstellen kan hoe Cyriel Buysse een novelle als Petruskens Einde of een Late Idylle zou hebben behandeld, zal ons onmiddellijk begrijpen. Juist de angstvallige preciesheid, waarmee Toussaint de werkelijkheid benadert, heeft voor gevolg dat het getroffen beeld, waarin we echter vorm en afmetingen van het bestaande erkennen, een eigen stijl erlangt. Dit styliseeren van de realiteit tot een persoonlijke schoonheid, die koel aandoet, karakteriseert de ondanks haar moeizaam bereikte preciositeit toch forsche kunst van Toussaint. Zelfs in de weergave van gesprekken - men leze De dubbele Fetisj of het Karnavalavontuur - is onder de bewust-aandoende detailleering het streven naar stylisatie merkbaar.

In zoo verre is de auteur van *De Zilveren Vruchtenschaal* een realist dat hij uitgaat van de werkelijkheid en ze bloedwarm in zich opneemt. Hij verwerkt ze echter met zijn koel verstand vóór ze weer te geven. Ze wordt niet misvormd door zijn verbeelding. Wel ondergaat ze een tempering, die de klaterende schittering der kleuren taande. Zijn intellect streeft naar harmonie in de compositie. De lezer mediteere eens over de betrekkingen tusschen de realiteit en de gestyliseerde weergave er van, in een novelle als Jeugd, waarbij men gaat denken aan een stilleven. Zoo is het: Toussaint herschept de geobserveerde werkelijkheid tot een tonig, wel-gcordend, stijlvol stilleven. Soms toch hebben we onder het lezen der verhalen, die ons op deze zilveren vruchtenschaal worden geboden, gedacht aan schilderijen van een Walter Vaes... Maar de kleur van dezes werk is veel rijker!

Piet van Assche heeft in de *Avonturen van Kasper Seniper-*

snel (L.J. Janssens en zonen te Antwerpen) gestreefd naar meer taaleenvoud dan we doorgaans van hem gewoon zijn. In dezen roman verhaalt hij de ontmoetingen van Kasper Sempersnel, die, anno 1580, ‘aan den waterkant te Hemixem, een dorp niet ver van Antwerpen’, ‘zijn eersten levenskreet uitkeelde’. Somwijlen onderbreekt van Assche zijn vertelling om in lyrische bewoordingen de schoonheid van het Brabantsch of Vlaandersch landschap te verheerlijken en, waar hij dan alle rethoricale gezwollenheid weet te vermijden, treft zijn beschrijvend proza door keurigheid. Nog heeft van Assche de gewoonte om langs romantischen weg pathetische hoogten te bereiken niet heelemaal afgelegd, doch in dezen roman waardeeren we zeer de soberheid in opzet en uitwerking.

LODE MONTEYNE.

Verschenen:

Fons Eeckhout: Literaire Profielen. (Excelsior, Brugge).
J.H. Poté: De Tuin der Hesperiden. (Excelsior, Brugge).
Ad. van der Heyde: Drie Jaren in een Belgische Bastille. (Excelsior, Brugge).
C. Astaes: Kindervriendjes, I en II. (Excelsior, Brugge).
Licht en Liefde voor onze Blinden. (Excelsior, Brugge).
Over de oorzaken van Blindheid, door Dr. Rafaël Rubbrecht. (Excelsior, Brugge).
De Verheerelyckte Schoenlappers of de Gecroonde Leersse. (N.V. de Standaard, Brussel).
De waerachtige ende een seer wonderlycke historie van Marieke van Nieumeghen. (N.V. de Standaard, Brussel).
E. Claes: Het leven van Herman Coene. (N.V. de Standaard, Brussel).
Geert Pynenburg: Apostel. (Antwerpen).
Aug. van Cauwelaert: Liederen voor Maria. (Vlaamsche Boekenhalle, Leuveu).
De Dichters van 't Fonteintje. (Boosten en Stols, Maastricht).
E. de Bom: Nieuw Vlaanderen. (De wilde Roos, Brussel).

Tooneelkroniek

Het veelbesproken werk van Paul Raynal, *Le tombeau sous l'ard de triomphe*, dat op 1 Februari 1924 door de Comédie française gecreëerd werd, verscheen in boekvorm bij de Librairie Stock, Parijs, in een zeer verzorgde uitgave (Prijs niet vermeld). Ziedaar een stuk dat in elk opzicht afwijkt van het traditioneele Fransche boulevard-theater, en toch ook niet be-hoort tot het 'théatre d'art' der kleine Fransche schouwburgen. Het is in zekeren zin 'kunst voor de gemeenschap'; in zekeren zin ook sluit het aan bij de Fransche traditie. Ook hier de groote lijn, ook hier de keurige literaire vorm, een zeker romantisme, een zeker pathos. Een tragedie in proza. De personages, ofschoon voortdurend in een sfeer van realiteit, spreken een bloemrijke, literaire taal, weten de mooiste beelden te vinden om uit te drukken, duidelijk te maken wat er in hen omgaat, en blijken zich volkomen bewust te zijn van wat er in hen omgaat. Een 'drama', in de eigenlijke beteekenis van het woord, is dit stuk niet: de personages handelen niet, maar praten, praten uitvoerig over zich zelf en over hun geval. Vandaar bij de lezing reeds een indruk van een te veel aan woorden. Bij de opvoering moet deze indruk tenslotte alles overheerschen, en we kunnen ons moeilijk voorstellen dat Raynal's werk een blijvend succes zal zijn. En zulks ondanks vele en groote kwaliteiten. Ziedaar nu eens een positief, een optimistisch werk! Er is geen spoor van decadentie aan te bemerken. Het heeft groote geestelijke waarde. Na zooveel 'destructief theater', theater van technische proefnemingen, een stuk waarin de vorm bijzaak is, de kern alles. Prachtig is b.v. het 6^{e} tooneel in I, prachtig verscheidene brokken in II, dat één groote tweespraak is tusschen de beide hoofdpersonages: hij, de soldaat, die gedurende het groot offensief een permissie heeft verkregen van enkele uren om zijn bruid te bezoeken, om straks een zending te volbrengen die hem het leven moet kosten; en zij, de bruid, die zich voor het eerst aan hem geeft, kostbaar geschenk.

In een gansch andere sfeer komen we met *Anarchie in Sillian*, tooneelspel van Arnold Brounen. (Ernst Rowoldt Verlag, Berlijn). Curieuse aspecten van den modernen mensch, van zijn

decadente mentaliteit, zijn door ‘het beseffen’ geschokte zekerheid, zijn onrust, de chaos van zijn tegenstrijdige gevoelens. Een strijd om de vrouw, bij verbreeding een strijd om het bestaan, om het zijn, met als vlammenden achtergrond een electriciteitscentrale, waar anarchie alles dreigt stil te leggen. Dit alles in de speciale na-expressionistische, saamgebalde dialogen, kort en incisief, brutaal, geweldig, hyper-intens, een beetje verward, krankzinnig, stijl die zoo typisch is voor de moderne Duitsche dramaturgie.

In *Geivalt*, van Ernst Lissauer (Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart), wordt andermaal de strijd der geslachten in het voordeel der vrouw beslist. Hier is het een overwinning ten goede, want de geweldenaar, hertog Ludwig Ernst, verdiende een les. Een met bedreven hand geleide ‘intrige’, een goed volgehouden karakterteekening maken van dit niet diepgaand, maar degelijk werkje een aangename verpoozing.

In de serie ‘Voordrachtkunst’, onder leiding van Dr J.V. d. Valk (Hollandia Drukkerij, Baarn), verschenen o.m. *De belachelijke Précieuses*, van Molière, *De Neef uit Bremen*, van Theodoor Körner, *De Goudmijn*, blijspel door J. Van der Valk. (Prijzen resp.: fl. 0.50, fl. 0.30, fl. 0.50).

Verfolgung, van Dietzenschmidt, den genialen auteur van o.m. *Die St. Jacobsfahrt (Compostella*, door Dr De Gruyter te Antwerpen, sinds twee seizoenen beloofd maar nog niet opgevoerd) verscheen bij de ‘Deutsche Verlagsanstalt’, Stuttgart, in een mooie, keurige editie. ‘Een nachtmerrie, in zeven staties’ noemt de auteur zijn werk. Het heeft ons doen denken aan dat onvolledige, maar zoo pijnlijke, bloedende: *De Last*, van den vroeggestorven Gustaaf Vermeersch. *Verfolgung* is nog oneindig tragischer. Het is één ontzetting van het begin tot het einde, waar de auteur dan een groot viervoudig vraagteeken zet, en de angst zich oplost in de gemeenschappelijke lotsbestemming, de betrekkelijkheid van alles. De zeven deelen zijn als zoovele Danteske hellevizioenen, waarin de grenzen tusschen fantazie en realiteit niet meer bestaan: alles is fantasie, en alles is realiteit. Pakkend, van een geweldige intensiteit, zonder een woord te veel, is het een der mooiste, maar ook een der verschrikkelijkste stukken, die we in den laatsten tijd lazen.

Bij Grès en Co, Parijs, verschenen bloemlezingen uit het werk van Maeterlinck; het eerste deel bevat brokken uit *Princesse Maleine, Pelléas et Mélisande, Intérieur, L'oiseau bleu, Aglavaine et Sélysette*, het tweede *Essais*.

In de serie ‘William Shakespaere's Tooneelspelen’, in de vertaling van Burgerdijk, uitgave A.W. Sythoff, Leiden, verscheen deel XIX: *Koning Richard de Derde*. De prijs per deel is 75 ets.; per complete serie van 19 deelen, fl. 13.-

Als de bodem begeeft is de titel van een bekroond en opgevoerd tooneelspel in 3 bedrijven, van M. De Praetere (Uitgave: Het Tooneel, Antwerpen, prijs 6 fr.) Zijn grootste verdienste is de vlotte dialoog, alsook een, gedeeltelijk geslaagde, poging om karakterteekening te geven. De bouw laat nog te wenschen over, en het stuk is niet van langdradigheid vrij te pleiten, terwijl nog een zekere neiging tot melo-effekt bestaat.

De ‘Collection Nouvelle de la France dramatique’, uitgave Librairie Stock, Parijs, gaf, in een niet zeer gelukkig formaat, *Martine*, van Jean Jacques Bernard; *Cyclone*, van Simon Gautillon; *Seul*, van Henri Dwernois; *Le souffle du désordre*, van Ph. Fauré-Fremiot; *Popaul, Virginie*, van Alfred Machard. Prijzen van 2 tot 3 frank. Jammer dat deze stukken op zoo onooglijke manier zijn uitgegeven.

ERNEST W. SCHMIDT.

Victor-Alexis dela Montagne
1854-1915

Of ik veel nieuws over hem zou kunnen vertellen?

Den letterkundige - dela Montagne hebben anderen reeds te voeten uitgebeeld: ik denk hier in de eerste plaats aan de voortreffelijke inleiding, die Emm. de Bom bij den herdruk der ‘Gedichten’ heeft geleverd, en zelfs aan de voorrede van Dr. Peter Mülfarth bij zijn vertaling van die ‘Gedichten’.

Den mensen - dela Montagne hebben velen ook beter gekend: zijn vrienden van ouden datum, als waren Pol de Mont en Arnold Sauwen en Em. de Bom; of Maurits Sabbe, in wiens onmiddellijke omgeving hij was komen wonen te Mechelen, nadat de ziekelijke toestand van zijn zuster een langer verblijf te Antwerpen ongewenscht maakte; of wijlen Herman Baccaert, die zoo menigmaal in zijn gezelschap de reis meemaakte van Mechelen naar hun bureau in de ministeries te Brussel; of Fernand Toussaint van Boelaere, die toentertijd in den dienst van het ministerie van Justitie zijn medewerker was en er trouwens zijn opvolger is geworden; - ook wel een paar medeleden van hem in de Vlaamsche Academie, b.v. Theophiel Coopman, die in hetzelfde jaar als dela Montagne is heengegaan, - of Kanunnik Muyldermans. Zelfs zijn mederedakteurs aan het ‘Tijdschrift voor boek- en bibliotheekwezen’ en daaronder zeer zeker de laatste secretaris Prosper Verheyden.

Zij mochten, de eene wat meer dan de andere, levendige herinneringen aan hem bewaren en schoon is het soms die na te lezen in de bladzijden van ontroerd herdenken welke enkele onder hen hem wijdden in krant of tijdschrift, vooral in het onvergelijkelijk rake ‘In Memoriam’ dat Fernand Toussaint liet verschijnen(1).

(1) *Het Roode Zeil*, 1e jg. 5e nr. (15 Juni 1920), blz. 216-219.

Ik zelf heb slechts een heel late kennis van dela Montagne mogen zijn. Toevallig herkende ik hem volgens het portret dat ik had gezien in een handboek over de geschiedenis van onze letterkunde, toen hij op een goeden morgen in het station te Mechelen op den trein wachtte. In October 1912 werd ik persoonlijk bij hem ontvangen ter wille van een bijdrage in ‘Het Boek’ uit Amsterdam, van welk maandschrift hij opsteller voor Zuid-Nederland was geworden na de staking van het ‘Tijdschrift voor beek- en bibliotheekwezen.’

Alleen in den herfst van zijn leven heb ik hem mogen ontmoeten, in die jaren, toen gij - om met H. Baccaert te spreken - veel geduld met hem moest hebben. Toch blijft het voorzeker een van mijn oprechte vreugden, dat ik hem heb mogen kennen - zelfs in die periode van betrekkelijk verval.

Naar 't uiterlijke was hij toen geen mooie, eer een plompe, eenigszins verwaarloosde verschijning... en met al dat toch karakteristiek gebleven.

Naar 't innerlijke was hij opvallend, bevreemdend soms, heel nukkig. Meestal keek hij zwart en was hij van een werkelijk drukkend scepticisme: soms, evenwel, schoot er almeteens een vleugje kinderlijke blijheid doorheen. Vandaag liet hij nog vóór 7 uren 's avonds belet geven, al had hij u ook zoo goed als uitgenoodigd hem thuis te komen opzoeken; - den volgenden Zondag kwam hij u haast smeeken om met hem door en om de stad per koets te toeren. Soms hield hij hardnekkig zijn rijken boekenschat gesloten en weigerde ook maar het minste bundeltje voor één dag in bruikleen af te staan; - 's anderen daags zond hij u de meid achterna met de twee armen vol boeken, vijf keer meer dan gij onmiddellijk noodig hadt. Van elk van de heruitgaven van zijn ‘Gedichten’ moest ik een presentexemplaar meedragen; de Duitsche vertaling door Mülfarth heb ik mezelf moeten aanschaffen: de 20 bundeltjes die hem waren toegezonden hield hij onverminderd op zijn tafel liggen.

Wat was hij blij toen zijn dienstjaar als bestuurder van de Koninklijke Vlaamsche Academie ten einde liep! Genoeg had hij van al dien nutteloozen last! En den volgenden keer trok hij naar Gent en had zich chiek gemaakt met hooge buis en pelsjas. Gemakkelijk wenschte hij buiten de literatuur te worden gelaten; hoe minder men zijn naam noemde, hoe liever hij het had; dan weer vond hij het onhebbelijk als een componist

muziek schreef op een liedje van hem zonder voorafgaandelijk te verwittigen, of blaarde hij schijnbaar achteloos in een schoolbloemlezing waarin een van zijn verzen stond overgedrukt. Een enkelen keer liet hij ook zoo iets doorschemeren, alsof hij in de laatste jaren zich nog meer aan het dichten had gezet: men kon zich aan den zin van zijn woorden misgrijpen en gaan gelooven dat er nog ergens in een geheime lade wat nieuwe verzen verborgen lagen: daar kon dan de eene of andere maar mee doen wat hij wou, later... later... na zijn dood.

Nog verrassend vroeg heeft die hem met de hand aangeroerd. V.A. dela Montagne look voor eeuwig de oogen in 1915, den 22^{n} in Oogstmaand, nauwelijks 60 jaar oud.

Want hij werd geboren] op 8 Oktober 1854, te Antwerpen, waar zijn vader een boekdrukkerij openhield. Hij volgde de lessen van het stedelijk Atheneum en was daarna een korten tijd in 's vaders werkhuis bezig. In 1880 nam hij een betrekking aan bij het ministerie van Justitie. Minister Van Humbeek stelde hem kort nadien voor, het ambt van professor in de Nederlandsche taal aan het voormalig Atheneum te Ieperen te vervullen, doch dela Montagne sloeg af... Hij bleef bij het rechtswezen en klom er op tot den rang van bestuurder. In deze hoedanigheid week hij, na den val van Antwerpen, over Holland naar Den Haver uit, alwaar hij zijn graf te vroeg heeft gevonden. Uit een Franschbelgische krant, die hier gedurende de bezetting verscheen, lazen wij voor het eerst het pijnlijk bericht. Een paar dagen daarna bereikte een briefkaart van L. Simons, den leider der Wereld- en der Nederlandsche Bibliotheek, de familie te Mechelen, met de bevestiging van de droeve tijding.

Juist was er nog wat herrie geschopt om den naam van dela Montagne door Vlaamsch-strijdende nieuwsbladen uit den bezettingstijd, als gevolg van een interview dat hij had laten afnemen in Den Haver en waarin hij zijn oprechte meening omtrent het aanhouden en voortzetten van de beweging voor onze moedertaal in de oorlogsdagen had geuit. Hierop had hij een onbetwistbaar recht, want al stelde hij zich niet vooraan in het heir der Vlaamschgezinden, flamingant uit één stuk is hij steeds geweest en gebleven, en als een bescheiden maar overtuigd medekamper in den goeden strijd heeft hij zijn dienst gedaan.

En *zoo* ontstond er in zijn laatste levensdagen nog wat lawaai om hem, die wars was van luidruchtigheid, die elk jaar wat meer haakte naar afzondering en alleenigheid, die een stil mensch en een stil dichter is geweest.

Gelijk ik hem heb gadegeslagen, kon ik me maar moeilijk indenken dat hij eenmaal volop in het joelende leven had gestaan. Gelijk hij toen zijn dagen sleet in schuwe teruggetrokkenheid, kon men haast niet gelooven denzelfden man voor zich te hebben die veerkrachtig naar buiten trad om de letterkunde met blij gebaar en vrank woord te dienen. Negentien lange jaren nochtans had hij met Theophiel Coopman 'De Nederlandsche Dicht- en Kunsthalls' geleid, sedert 1878, en van dit lijvig maandschrift een van de voortreffelijkste revues gemaakt, wellicht de degelijkste, die ooit in Vlaanderen werd uitgegeven. Sedert 1884 stelden zij tot 1890 daarbij nog het merkwaardig bijblad: 'De Taalstrijd hier en elders' op. - Weer met Coopman las hij '1830-1880: Onze Dichters; eene halve eeuw Vlaamsche poëzie' samen, een geestdriftige bloemlezing, waardoor hij mede de kunst van de tijdgenooten en van het voorafgaande geslacht bij het ruimer publiek achting wilde doen vinden en die in 1881 een tweede uitgaaf heeft beleefd. Naar hij mij verklapte, begon hij eveneens het opstel van 'De Geschiedenis der Vlaamsche Letterkunde sedert 1830', het bekend boek door Coopman en L. Scharpé, dat zoo'n lijdensgeschiedenis achter den rug heeft gekregen. Na de eerste aflevering had hij er echter genoeg van en liet hij zich door den laatstgenoemden hoogleeraar te Leuven vervangen. Waarom, heeft hij niet gezeid. Waarschijnlijk begon toen de deerniswekkende inzinking, die - wie weet ten gevolge van welke tragiek! - zijn schoone krachten onverbiddelijk heeft gefnuikt.

Uiterst zelden liep ons gesprek over letterkunde. Maar toch genoeg om te laten merken dat dela Montagne niet heelemaal zijn belangstelling in poëzie en proza had ingeboet. De voornaamste Vlaamsche boeken trachtte hij bij hun verschijning nog te lezen. Steeds had hij er zijn persoonlijk oordeel over, dat hij weliswaar meestentijds nogal scherp vermondde: inzonderheid verwaandheid bij den auteur of over het paardtillerij door kapelletjesvrienden kon hij niet zetten. Men voelde duidelijk

dat hij zocht naar natuurlijkheid en oprechtheid, naar fijne voornaamheid, naar onbarmhartige zelfcritiek: dus naar de strenge eischen die hij zichzelf als dichter had gesteld en die hem er toe noopten zijn verzen en zijn strofen angstvallig te wijzigen en te verplooien en dikwerf ongenadig te veroordeelen.

Over zijn eigen werk sprak hij nog minder gereedelijk. De teksten van 'Iets vergeten', het zangspel waarvoor Jan Blockx muziek schreef[2] - en van 'Anoniem', een tooneelspel in één bedrijf[3] - waren oude herinneringen en voor hem het oprakelen niet meer waard. Den verzenbundel: 'Onze Strijd'[4] met zijn duidelijk sprekenden titel verketterde hij nog het onbewimpeldst. Toen ik hem er eens naar vroeg, lachte hij om de bombarie, die hij daarin het licht had durven laten zien. 'Wat geluk' voegde hij er aan toe 'dat ik bij mijn verhuis uit Antwerpen de laatste, verloren gelegde exemplaren in de handen heb gekregen en ze allemaal heb kunnen verbranden'.

Het is buiten twijfel dat hij zijn naam uitsluitend wenschte te verbinden met zijn bundeltje 'Gedichten', dat te Roeselare in 1882-83 voor het eerst van de pers werd gehaald. Daarmee alleen, al vinden fijnproevers onder ons dat van dela Montagne nog meer schoone verzen verspreid liggen in tijdschriften, als zijn 'Dichthalle' of als 'De Eendracht', 'De Vlaamsche Kunstbode', 'De Halletoren' en nog andere, waaraan hij in zijn besten tijd ook bijdragen afstond. Zelfs nog maar aan de 'Gedichten' gelijk zij in de tweede uitgave in de Nederlandsche bibliotheek van de Maatschappij voor goed en goedkoope lectuur te Amsterdam, anno 1907 en achteraf nog een keer werden herdrukt, wel eenigszins vermeerderd, doch anderzijds strengelijk gecastigeerd[5].

Niet meer dan 61 gedichten wou dela Montagne aldus onderschreven hebben. Is het niet heel weinig om een dichterfaam te vestigen? Is het niet te lichte bagage om naar later jaren te

(2) Antwerpen, 1876 en Brussel, 1879.
(3) Brussel, 1880.
(4) Antwerpen. 1875.
(5) Een nauwgezette vergelijking van de onderscheiden uitgaven levert Dr. P. Mulfarth, op. cit., blz. 101 vlgg. Uit de 1e editie verscheen een kleine bloemlezing, als nr 6 van de Bibliotheek van Nederlandsche letteren, onder bestuur van Pol de Mont (Gent, Ad. Hoste; 1893).

treden? Des te meer daar de omstandigheden à priori niet meevielen. Het noodlot weegt gewoonlijk zwaar op dichters die komen te staan in een tijdvak tusschen twee hoogtepunten in den ontwikkelingsgang van de letterkunde: de naglans van het voorbijgegane geslacht en de vroegste opflakkering van de aanstormende jongere generatie verduisteren voor ons oog den vaak zoo zuiveren gloed van de kunst uit een overgangsperiode.

Het leven heeft dela Montagne in een dergelijken transitietijd geplaatst, tusschen den nabloei van onze taaie romantiek en de nieuwe lente der jongeren uit de jaren '90. Toch heeft hij gezegevierd over de minder gunstige omstandigheden, die in den weg stonden. De achting, die hij als dichter verdiende, heeft hij erlangd. Zijn stem klonk niet verloren; er luisterden velen, en. graag, naar zijn zuiveren toon. De komponisten grepen gemakkelijk naar zijn gedichten en een meester onder hen als Jan Blockx heeft van zijn schoonste teksten geschreven op verzen van dezen dichter. De waardeering kwam voor hem, wiens inborst er zich tegen verzette ook maar één enkele poging aan te wenden om die af te dwingen: ze kwam van zelf, zooals zij bijna altijd, wat vroeger of wat later, aan elk waar kunstenaar te beurt valt. 't Was dela Montagne die de opdracht kreeg bij de onthulling van H. Conscience's praalgraf den huldezang te schrijven, dien Vlaanderens eerste komponist op muziek bracht. Geen bloemlezing kon voor broeder publiek of voor schoolgebruik bij ons of in het Noorden verschijnen, of minstens één gedicht werd uit zijn bundeltje overgedrukt: en laat ons niet te zeer glimlachen over de waarde van dit criterium voor een dichterlijk talent; want heel dikwijls is het de eenige weg om méér Vlaamsche harten binnen te sluipen. Zijn gedichten werden in vreemde talen overgezet; sommige kort na hun verschijning reeds in het Duitsch en in het Fransch; en jaren later bijna alle dan in het Duitsch door Dr. Mülfarth. Met hoeveel Vlaamsch werk is dit gebeurd? Voorzeker viel hierdoor dela Montagne een onderscheiding ten deel, waarover hij zich had kunnen verheugen in rechtmatigen trots. Zij bewijst reeds uit zichzelf dat de waarde van zijn kunst verder wortelt dan in den vorm alleen: ook een deugdelijken inhoud stelt zij voorop.

Wij hebben, na eenigö jaren van futloos gedweep met den vertroetelden vorm alleen, van nieuws geleerd te speuren naar

een pittige kern achter het streelende woord en het bevallige vers. Omdat zijn gedichten bevredigen in deze beide opzichten, genieten wij ten volle de poëzie van V.A. dela Montagne en komen er voor uit dat bij hem de kwaliteit ten zeerste vergoedt wat aan kwantiteit te weinig is.

Dit is een stereotiepe uitspraak, welke echter van den besten lof bevat. Van dezelfde soort ware ook de bewering, dat onder deze 61 gedichten een aantal echte pereltjes schuilen. Toch zou men ze met het oog op het werk dat ons bezighoudt te recht mogen herhalen.

Nadere bewijzen moet men ons ten goede houden: het kan hier niet bij ons opkomen met uittreksels dit oordeel te staven. Iederendeen kan het trouwens zonder moeite gaan toetsen: het bundeltje 'Gedichten' is uiterst gemakkelijk te bereiken en het diende daarbij in elke boekenkast op een schoons plaats te staan. Iederendeen kan het dan af en toe openslaan en die kleine stukken bij twee, drie of vier tot zijn volle gemoed laten mijmerspreken, liefst in vredige stilte van een stemmig avonduur.

Wie zou gesloten blijven voor deze lieflijke poëzie, die nergens een anderen indruk opwekt dan die van groote natuurlijkheid, van hartelijke oprechtheid, van diepte in eenvoud? Wie zou geen oor hebben voor deze fijne verzen, voor de klinkklare taal, de onopgeschroefde woordkunst, de vanzelfzingende regels, de strofen met hun gerekt geluid?

Wat men in zijn jaren nog niet zoo goed had geleerd, maar wat wij mettertijd steeds klemmender zijn gaan eischen: ongekreukte harmonie tusschen inhoud en vorm, heeft dela Montagne in zijn minste vers geboden. Men voelt het volop dat hij geen regel ooit heeft samengeknutseld, maar elk lied moet uit zijn innerlijkheid onweerstaanbaar zijn losgesprongen nadat het onbewust in hem was volgroeid. Vandaar te hunner tijd die kweelende of smachtende verzen, in zijn liefdeliedjes; - of andere die krampen van onderdrukte snikken, in zijn 'Kleine liederen'; - of weer regels met schilderenden klank, als in zijn 'Landschappen'; dan weer andere die het machtig deinend en zwellend geluid van de hymne in zich dragen.

Dela Montagne schonk ons het werk van een begenadigd dichter, die tevens een simpel, goed mensch was. De klop van een warm menschenhart heft het hoog, de rilling van een vrome menschenziel siddert er telkens doorheen. Er spiegelt zich

daarom de afwisseling in weer, die merkbaar is in het leven, ook van den gewoonsten mensch. Want in dit dunne boekje treft een wondere verscheidenheid: van zeer uiteenloopenden aard zijn de behandelde ‘onderwerpen’. Doch die verscheidenheid lost zich aan den anderen kant op in een allerschoonste eenheid: de eenheid van de liefde.

Men heeft te recht beweerd, dat alleen uit liefde een kunstwerk kan worden geboren. Bij dela Montagne nu is er geen ander gevoel dan liefde, dat zijn gedichten ontzwachtelt; want waar hij soms misprijzen, spot of haat liet schamperen, was het toch niets anders dan de wrange klacht van teleurgestelde, gekneusde liefde welke zich daarachter vermomde.

Op de vleugelen van de liefde tot het leven in zijn vele uitzichten wiekt zijn poëzie. Hij huldigt het in de natuur en in den mensch; hij viert de pracht van veld en bosch, van vlakten en van bergen, van den zomer en van den winter; - hij verheerlijkt de menschheid, het volk en zijn volk; het kind en de vrouw; en in de vrouw, de moeder en de geliefde.

De natuur zag hij met het geoefend oog van den schilder, die het dieper liggend leven in haar schouwt. In keurige verzen vol teekenende kracht ontwierp hij zijn tafereeltjes naar haar bewonderde uitzichten.

Naar heel de menschheid neigden de vele draden die slingerden uit zijn gevoelig hart; als zij kermde in hare nooden, rilde het in hem; als de vreugde over de wereld woei, zoefde haar geluid in hem na. - Scherp luisterde zijn oor naar het gekrijt van de minderbedeelden. Wie was het ook weer, die heeft gezegd dat in elken Vlaming een demokraat schuilt? Ook dela Montagne droeg het demokratisch gevoel zwaar in zich: het zweepte den spot op in hem, vaak zelfs amper beheerschte ironie en sarcasme, als hij de dwaze aanmatiging van onnoozele menschep met het blauwe bloed[6] of het ellendig bedrijf van hooggezeten diplomaten[7] aanschouwde.

Doch zoo wrang en bijtend zijn toon toen groeide, even onvergelijkelijk innig wordt hij als bij de kleine kinderen toeknikt[8].

Niet zachter kon hij wezen, wanneer hij het loflied van Moeder zingt in dat heel hoogreikende gedicht, dat naast de

(6) *Gedichten*, blz. 86.
(7) *Gedichten*, blz. 91.
(8) *Gedichten*, blz. 26.

allerbeste zangen ter eere van der dichters eigen moeder moet worden geplaatst[9].

Maar ook de zoetheid van de vrouwenliefde heeft hij gesmaakt, en de knellende neep van de minnesmart heeft hem doen krimpen. Want er heeft een vrouw getroond op het altaar van zijn hart. Het is zelfs het raadsel van zijn leven, waar hij toch als vrijgezel zijn dagen heeft gesleten. Zijn liefdeliederen ontsluieren het geheim niet. Wie is ze geweest, die vrouw, wier naam hij een enkelen keer uitschreit? Welke rol heeft zij gespeeld in zijn bestaan? Hij dicht van haar en snikt om verraad en treurt om den dood... en wij weten niet om welke juiste reden zijn jongelingsdroom ‘van getweeën in het zalig huisje’ niet mocht in vervulling gaan. Maar dit weten wij: dat het einde van zijn liefdelied droevig is geweest, waar het nochtans zoo hoopvol inzette. Toen welden dat paar kleine minnegedichten omhoog, die aandoen als een gouden lach: speelsch en schalks babbelen zij, en een er onder - Verzoening[10] - is wel zoo snaaksch en fijn als de beroemde ‘Querelle amoureuse’ van Edmond Rostand en Rosemonde Gérard. Al gauw, helaas, verstomden zulke leventartende deuntjes op 's dichters lippen voor een kreet van vertwijfelde ontgoocheling, waaruit stellig, ten deele althans, zijn later pessimisme zijn sappen zoog. Had hij naar eigen ervaring de morgenidylle van de liefhebbende echtelieden[11] mogen neuren, wis en zeker ware zijn levensbeschouwing milder gebleken dan zij uiting zou zoeken, thans, in die moede verzen, waarin hij maar van aardsche zorg en aardschen kommer kan gewagen, waarbij de stervensstond de ellende nog verergert[12].

Een wondere afwisseling van gegevens en van toon voldoet aldus den lezer uitermate. Dezelfde verscheidenheid in den vorm bevredigt hem daarenboven. Dela Montagne beweegt zich nu eens in zeer korte verzen, dan weer in alexandrijnen en in Nibelungenverzen. Hij rijgt ze samen in de meest verschillende strofen, van het verspaar af tot de veelregelige toe. Soms is zijn gedicht los van elke regelmaat, gewoonlijk luistert het weer naar

(9) *Gedichten*, blz. 21.
(10) *Gedichten*, blz. 6.
(11) *Gedichten*, blz. 38.
(12) *Gedichten*, blz. 84.

de strengste classieke wetten. Hij offert aan het blanke vers wel cens, doch daartegenover zoekt hij ook de rijmenweelde van het sonnet.

Telkens doorvoelt men zijn bezorgdheid om den perfekten vorm, die hem er toe bracht zijn werk herhaaldelijk op 't getouw te leggen: wij kunnen dan ook de feilen daartegen, de zwakkere woorden, de half hortende verzen, de minder rake beelden op onze vingers tellen. Anders smukt dela Montagne zijn poëzie met teedere hand, want het was zijn heilige overtuiging dat de dichtkunst in goddelijken tooi moet pralen.

Onloochenbaar droeg hij het vates-gevoel in zich en even sterk als de fierste der latere dienaars van de schoonheid.

Doch tevens was hij zich zijn onmacht bewust om hare ideale bloem op de allerhoogste toppen te bereiken: hij kende, als een andere Brabantsche leeuwerik, de gril van zijn dichterlot, dat hem stijgen liet en stijgen, doch hem ten einde steeds weer uit den hemel naar de aarde bande(13).

Aan zelfoverschatting heeft hij geen dag geleden. Daardoor versterkt hij trouwens den sympathieken indruk van zijn werk, dat rijpte aan de forsche loten van reine natuurlijkheid en ongerepte persoonlijkheid. Zijn ‘ars poetica’, die hij in zijn 61e gedicht leeraarde, draagt niet voor niets den titel ‘Wees u zelf!’

Menigmaal nochtans reikt het voornemen zeer ver, de verwerkelijking valt evenwel minder mee. Bij dela Montagne was het niet het geval. Hij slaagde er in zijn eigen persoonlijkheid gaaf te houden; invloeden van buiten uit wist hij aan banden te klinken; hij ging wel hier en daar in de leer, doch niet zoo slaafs dat hij meesters onderdanig te erkennen kreeg. Onloochenbaar hebben de Fransche Parnassiens zijn kunst helpen grondvesten(14), ook Duitsche dichters en niet het minst Heinrich Heine, wiens sarcastisch geluid als vanzelf weerklank heeft gevonden in zijn bezwaard gemoed: doch te geener stonde boet hij zijn eigenaardigheid in.

Luisterde hij werkelijk het liefst naar de toenmalige Parijsche dichters(14)? Zijn boekje is er toch niet minder on-Fransch om geworden. Het draagt een uitgesproken karakter van bij ons,

(13) *Gedichten*, blz. 36.
(14) E. de Bom: Inleiding, blz. X.
(14) E. de Bom: Inleiding, blz. X.

Germaansch: niet omdat hij een half dozijn keeren vertaalde naar kleinere Duitsche dichters - Benedix, Seidel, Hamerling, Winckler - een Rijnlandschap op het doek bracht of een echt oud-Duitsche taveerne afschilderde; noch minder omdat hij zich verstoutte een plomp germanisme in te lasschen; evenmin omdat hij op een goeden dag ook eens dudijnde, gelijk voor hem en met hem nog andere Vlaamsche dichters het leuk vonden; - maar dank zij het eigen wezen van zijn vers, dat naar de oude Germaansche metrische wet, tusschen een reeks gelijkvormige voeten een regelmatig terugkeerende dynamische afwisseling insluit: daarmede wint zijn vers een eigenaardig geluid, dat verrast, waaraan wij moeten gewoon raken, verwend als wij zijn door den dreun der iamben die, onder zuidelijke invloeden, onze andere versvoeten hebben geworgd.

Met zijn geboorte in het noorderland hangt stellig nog zijn zin voor de epiek samen: 't vertellen is hij nog niet verleerd, gelijk zijn jongeren, die veel liever hun eigen ik op de snijtafel uitstalden. De Germaansche ballade echoot bij dela Montagne nog na in zeer vlotte gedichten.

Alleropmerkelijkst zijn ten slotte de zoogenoemde oud-Vlaamsche gedichten. 't Bekendste heet voorzeker dat oudt liedeken, dat hij naar het Fransch van Jean Richepin herdichtte[15]. Men weet dat nietmand minder dan Willem Kloos er eenmaal zoo verre werd door misleid dat hij het in een van zijn literaire kronieken in den Nieuwen Gids voorstelde als een oorspronkelijk oud-Hollandsch liedje. Mooiere hulde kon moeilijk gebracht worden aan dezen uiterlijken kant van dela Montagne's kunst dan de vergissing van den veelbelezen Noordnederlandschen dichter heeft gedaan. - Met even groot gemak, met gelijkaardige voortreffelijkheid eigent hij zich den rederijkersstijl aan in zijn danklied aan Jan Blockx. Genoeg Vlamingen vonden er smaak in nagebootste middeleeuwsche gedichten te vervaardigen; doch haast altijd ontging hun het echte wezen van de gekozen modellen; ‘oud’ was hun modem lied slechts zoover het de aankleeding betrof - voor de spelling alleen, en dan nog! Dela Montagne daarentegen toont bij iedere proef dat hij volop bij machte was de vroegereeuwsche dichtkunst te verwerken.

(15) Te vergelijken met de vertaling door J.H. Speenhoff: ‘Het Moederhart’ (5e bundel Liedjes, Wijzen en Prentjes).

Nooit zou dit zijn mogelijk geweest zonder voorafgaandelijke studie in onze oude letterkunde. Maar dela Montagne getuigde heel gauw al van genotvolle belangstelling in de schrijvers van lang voorbijgegane geslachten en meer en meer veroverden zij zijn gespannen aandacht.

Want ‘niet steeds is de liefde bestendig van duur, hoe snel zij den boezem deed jagen!’ Dit vers blijft ook dikwijls waar, als het de liefde tot de poëzie geldt. Meer dan een letterkundige liet stilaan zijn liefde voor de literatuur verkoelen en vergleed onmerkbaar soms, doch even onweerstaanbaar naar ander gebied aan hare grenzen - naar de critiek, naar de geschiedenis der kunsten, naar de folklore, of naar de bibliografie.

Dit laatste vak heeft dela Montagne naar zich toegehaald en ten slotte nog uitsluitend beziggehouden.

Reeds in 1884 verscheen zijn eerste werk van dezen aard: ‘Vlaamsche pseudoniemen. Bibliographische opzoekingen’, dat ten volle de gunstige pers verdient welke het bij zijn verschijning kreeg. Het ontving zoo goed als een voortzetting in de ‘Schuilnamen en deviezen uit vroeger tijd’ die voor een klein deel werden afgedrukt in het prachtig ‘Tijdschrift voor boeken bibliotheekwezen’ dat dela Montagne hielp stichten en gedurende 9 jaargangen in het leven houden. Toen het vervangen werd na 1911 door ‘Het Boek’, bij M. Nijhoff te 's Gravenhage, verkoos de redakteur voor Holland. Dr. Burger, ex-bibliothecaris van de Universiteit te Amsterdam, hem als zijn collega in den opstelraad voor Vlaanderen.

Dela Montagne ontgroeide van de meet af het geliefhebber in de bibliografische studie, beoefende ze daarentegen met zuiver wetenschappelijken zin, zoo vaardig als de beste gestudeerde lui, als hoogleeraars hier en elders.

Aan het ‘Tijdschrift voor boe- ken bibliotheekwezen’ schonk hij de merkwaardigste uitkomsten van zijn arbeid over het boek. Zijn artikels zijn vol verrassingen, eenvoudig en klaar gesteld in de zuivere taal waaraan de jonge dichter ons reeds gewend maakte; zij dragen den ernst van toewijdingsvolle opzoekingen; zij zijn telkens volledig, af. Studies als zijn ‘Spiegel der Joncheyt’ en zijn ‘Schoolboeken te Antwerpen in de 17e eeuw’, om deze twee maar te noemen, zijn geroepen om bij voortduring tot model te strekken van aankomende bibliografen.

Van groot gemak was hem hierbij de befaamde boekenschat,

dien hij had aangelegd met buitengewoon geduld, veel ijver en dikwijls wichtige geldelijke opofferingen. Hij groeide dan ook tot een zeldzame verzameling, wier weerga in een private woning moeilijk te verhopen valt. Er zaten zelfs enkele handschriften onder, doch heel veel oude drukken, waarvoor hij de aardigste vertroeteling overhad: hij liet ze graag in een goed gekozen bandje steken en ontzag zich zoo noodig de onkosten niet om een ontbrekend blaadje heelemaal te doen nagieten volgens een elders bewaard exemplaar.

En hem bezig te zien te midden van dien boekenhoop, dat wàs een echte lust! Dan kon hij nog loskomen, dan kon hij nog geestdriftig beginnen te praten, met de vingers aaiend over de volledige eerste uitgaven van Vondels werken, over de bundels waarop de groote 17de-eeuwers eigenhandig een opdracht hadden gepend of die hun hadden toebehoord. Dan kont gij tevens van langs om meer eerbied krijgen voor zijn uitgebreide belezenheid en diepe kennis, waardoor hij in staat bleek vraagpunten in de geschiedenis van het Nederlandsch boek en met haar van onze letterkunde op te klaren en uit te wisschen. Daar in zijn stille kamer op de tweede verdieping van zijn huis, voor wier vensters hooge boomenkruinen ruischten, bedwelmde hij zich nog met de illusie van zijn werklust.

Helaas, veel te gauw ging ook deze aan het slinken. Men merkt het al uit de afleveringen van het Tijdschrift van boek- en bibliotheekwezen: in schoone regelmaat brengen de eerste jaargangen bijdragen van zijn hand; in den 6en vraagt hij nog slechts 3 keer het woord; in den 7en en 8en nog maar 1 enkele maal.

Alleen de begoocheling dat hij werken wou, bleef hem: hij zag duidelijk het voordeel in van de locale bibliografie en als bestuurder der Vlaamsche Academie brak hij, in een bevreemdend beknopte toespraak op de feestzitting van zijn dienstjaar, een lans voor het opmaken van het wetenschappelijk overzicht van de bedrijvigheid der drukkers in zijn eigen vaderstad: wat heeft hij evenwel zelf daaromtrent nog op het papier gebracht gedurende zijn laatste jaren? Al lang droeg hij het plan in zich van een bloemlezing uit de Vlaamsche kluchtspelen na de 16e eeuw en 'k herinner me nog één zondagavond hem daarvoor achter zijn schrijftafel te hebben aangetroffen: wat is er echter van geworden?

Wat is er trouwens van zijn weelderige bibliotheek geworden?

Te angstiger stellen wij de vraag als we weten dat ook in zijn verlaten woning te Mechelen doortrekkende Duitsche soldaten in de eerste oorlogsmaanden binnendrongen en zijn boekenkamer niet spaarden. Zelfs zijn papieren wierpen ze overhoop en van zijn 'Schuilnamen en deviezen' (die dela Montagne door de Vlaamsche Academie had kunnen doen uitgeven, maar het niet wou... uit afschrik voor de correctie der drukproeven) heeft Dr. Maurits Sabbe er vele, in den tuin en de keuken verstrooid, samengeraapt en gered.

Wat is er gebeurd met zijn andere nota's? En met zijn verzameling brieven van Noord- en Zuidnederlandsche kunstenaars, van Jan Blockx en Frederik L. Hemkes bijv., met wie hij in de goede jaren had gecorrespondeerd? Het wordt hoog tijd om daarnaar waar het kan belangstellend navraag te doen en om te redden wat nog te redden is van die eenige boekenverzameling, een levenswerk van dela Montagne, waarvan de waarde met de jaren allesbehalve heeft afgenomen.

Zoo heeft dela Montagne én als dichter én ak wetenschappelijk arbeider ontmoedigend vroeg, veel te ras gerust op de verworven lauweren.

Toch groenen deze nog: in beide opzichten bleef hij achting en waardeering genieten als hij ze eenmaal had erlangd.

De jongere letterkundigen en na hen ruimer publiek hebben van hem gehouden en hem naar verdienste gehuldigd: toen aldus de Vereeniging van Vlaamsche letterkundigen tot stand kwam, werd dela Montagne tot haar eersten voorzitter aangesteld.

Evenzeer achtten de Vlaamsche intellektueelen hem hoog: ten jare 1889 droeg de Vlaamsche Academie hem het lidmaatschap op ter vervanging van L.W. Schuermans; in 1912 verkozen zijn medeleden hem tot onderbestuurder en het volgend jaar leidde hij als bestuurder de werkzaamheden van dit geleerd genootschap.

Van zijn tweevoudigen besten naam hebben de jaren den reinen klank niet gedempt.

Haast tien jaren nochtans verliepen reeds sinds zijn hart voor eeuwig stil viel: al tien jaren bijna rust hij in de streek waarheen de oorlogsellende hem had gebannen, in vreemden bodem, ver van zijn eigen grond, ver van zijn Antwerpen, zijn stad, die hij ondanks alle wederwaardigheden trouw beminnen bleef met echte, trotsche Sinjorenliefde.

Is dat goed? Had dit mogen zijn? En vooral, mag het aldus blijven?

Hier bij ons, dicht onder de schaduw van zijn toren, diende de treurwilg te lispelen boven zijn stoffelijk overblijfsel. Zullen de Vlamingen dan nooit leeren hun beste mannen te eeren? Straks zullen reeds tien jaren voortgejaagd zijn sinds zijn onverwacht verscheiden. Het wordt hoog tijd te dier gelegenheid het aandenken van Victor-Alexis dela Montagne op gepaste wijze te huldigen, allereerst door de overvoering van zijn lijk naar den Vlaamschen bodem, dien hij zoo innig heeft liefgehad, die alleen hem licht kan wezen.

DR. ROBERT FONCKE

1925.

Het Naturellenvraagstuk in Zuid-Afrika
Slot[1]

Zoals we zien, zijn de naturellen in Zuid-Afrika gedurig als 'n twistappel en oorzaak van ergernis tussen de twee blanke rassen, die de tegenwoordige heersende bevolking van de Unie uitmaken. Welk oordeel we ook mogen vellen over de strijd tussen Boer en Brit, één ding is zeker, dat als 'n gevolg van die strijd het naturellenvraagstuk verhoudingen heeft aangenomen en 'n acuutheid heeft bereikt, die onder 'n gemeenschappelike, eendrachtige en doorlopende politiek heel zeker voorkomen hadden kunnen worden. Nu eens zijn de naturellen in bloedige botsing geweest met de blanken, dan weer zijn zij door hen getroeteld geworden en als gelijken behandeld, om onmiddellik daarna weer teruggestoten te worden of met onverschilligheid aan zichzelf te worden overgelaten. Nu eens heeft men getracht de Kaffers aan gene zijde van hun grenzen te houden of binnen zekere bepaalde gebieden af te zonderen, dan weer heeft men ze binnen 't eigen gebied en onder de eigen bevolking toegelaten.

Van hun kant hebben de Europeanen gedurig de terugslag van hun uiteenlopende en onbestendige politiek moeten ondervinden. Waar de eene partij probeerde de naturellen tot schade van de andere partij te gebruiken, hebben de inboorlingenhoofden al gauw daarmede winst weten te maken en met hun aangeboren diplomatiese sluwheid zijn ze meermalen er in geslaagd én Boer én Brit om de tuin te leiden en hun positie zo te versterken, dat in sommige delen van de Unie zij vandaag 'n macht vormen die een dag nog wel onaangename verrassingen zou kunnen opleveren (in Basoetoland b.v.). Vooral wanneer we terugdenken aan de dagen van 'n Tsjaka en 'n Moselekatse, en waar we weten dat 't militaire instinct onder de Kaffers nog glad niet

(1) Zie blz. 443.

uitgestorven is, kunnen we niet nalaten met 'n zekere bezorgdheid de toekomst in te zien.

Welke was dan de positie die de Zuid-Afrikaanse naturellen bij het begin van de XX^{e} eeuw, als gevolg van genoemde omstandigheden en gebeurtenissen hadden bereikt en welke waren in hoofdzaak de beginsels van inboorlingenbestuur, die in verschillende delen van 't land werden gehuldigd?

Weer kunnen we hier niet in al te fijne biezonderheden treden. Ten eerste zou ons dat te ver leiden, en ten tweede zou dat misschien eerder verwarrend dan wat anders wezen voor wie niet persoonlik met 's lands toestanden vertrouwd zijn.

We zullen ons dus bij enkele hoofdkenmerken en tegenstellingen bepalen. Uitzonderingen en afwijkingen niet meegerekend, kan men de Zuid-Afrikaanse naturellen in drie grote klassen verdelen:

1) Inboorlingen die grote homogene bevolkingsgroepen vormen en aan wie zekere afgesloten gebieden zijn toegekend, waarin de blanke zonder speciale toelating geen toegang heeft: de zogen. *naturellenreserves* of de met de meer algemene naam van *Naturellengebieden* bestempelde landstreken: bv. Swasiland, Basoetoland en 't Bechuanalana-protectoraat.

Het typiese voorbeeld is de machtige volkstam van de Basoetos, die op 't ogenblik meer dan 400.000 zielen telt tegenover 1400 blanken, of slechts 0,35% van de totale bevolking. De Basoetos zijn 'n onoverwonnen volk, met 'n militaire traditie en inrichting die zorgvuldig worden onderhouden en 'n stamgetrouwheid die ook uit 'n politiek oogpunt van dit volk 'n hechte, aaneengesloten eenheid maakt. Binnen hun bergachtig gebied, 'n land iets kleiner als België, hebben ze tot nog toe feitelik al hun traditionele instellingen en gebruiken weten te handhaven. Het gebied wordt wel in hoogste instantie bestuurd door 'n blanke President-Kommissaris, bijgestaan door 'n aantal distriktskommissarissen en vrederechters, - maar het gezag van de hoofdkapitein en zijn onderkapiteins over hun onderdanen wordt in hoofdzaak onaangetast gelaten. Alleen 'n beperkt getal blanke ambtenaren krijgen vergunning zich in 't land te vestigen, en wegens de eerbiediging van het gemeenschapsrecht van de stam op het land, kan geen blanke in Basoetoland grondbezitter worden, 'n Werkelik inboorlingeneiland dus, te midden van de blanke kolonisatie.

2) 'n Tweede klas naturellen zijn deze, die gegroepeerd zijn in zogenoemde *locaties* of kleinere gereserveerde grondgebieden, die, overal in 't land verspreid, of in de nabijheid van de grote steden, aan de naturellen 'n kans geven volgens hun eigen gebruiken en levensbehoeften hun leven in te richten, en ze toch gedeeltelik beschikbaar te maken voor de arbeidseisen van de blanke landbouw- en nijverheidsondernemingen. Binnen deze locaties genieten de naturellen 'n ruime mate van autonomie, of onder hun eigen hoofden, of onder Europese residerende agenten, Zij alleen kunnen er land bezitten, in sommige locaties onder de traditionele stamgemeenschap van goederen, in andere onder 'n stelsel van persoonlike, eeuwigdurende erfpacht. Onder deze groep sorteren o.a. ook de Transkeigebieden ('t oude Kaffraria), 'n komplex van uhgestrekte locaties op de Oostelike grens van de Kaapprovincie, waar persoonlike erfpacht van grond 'n algemene regel geworden is en waar, als gevolg daarvan, de individualistiese neigingen van de inboorlingen langzamerhand de bovenhand hebben gekregen over hun oude gehechtheid aan de stamgemeenschap en hun onderwerping aan hun erfelike stamhoofden. De grondidee van de Transkeipolitiek (het zogenoemde Glen-Grey-stelsel) is geweest de naturellen te leren, zich onder leiding van blanke ambtenaren, tot 'n hoger trap van beschaving op te werken en trapsgewijze zich te bekwamen tot de taak van eigen wetgeving en bestuur. Op 't ogenblik bestaan er in de Transkeigebieden reeds 'n aantal inboorlingen-districtsraden die, onder zekere voorschriften en beperkingen, met onderwerpen van plaatselike regering zijn gelast, en ook 'n algemene Raad voor de hele Transkei, bestaande uit 55 naturellenleden (onder voorzitterschap van de Hoofdmagistraat) die in 'n adviserende kapaciteit optreedt in alle zaken die het algemene belang aangaan, en verder het recht uitoefent belastingen te innen en de opbrengst daarvan te besteden voor zekere doeleinden, zoals onderwijs, landbouw, bestrijding van veeziekten, wegen, irrigatie, enz. In 't algemeen kan men zeggen dat dit stelsel aan de verwachtingen van zijn voorstanders heeft beantwoord en de naturellen in de Transkeigebieden tellen dan ook onder de voorspoedigste, verlichtste en meest tevreden elementen van de Zuid-Afrikaanse inboorlingenbevolking.

Ook in en bij de grote steden worden gewoonlik 'n aantal locaties gevonden, waar de naturellen die op de mijnen of in de

fabrieken arbeiden, bij elkander wonen in gehuurde huisjes of hutten, en daar meestal onder de controle staan van de plaatselike Stadsraad, die het recht heeft alle naturellen te dwingen binnen dergelijke locaties te resideren. In Johannesburg echter zijn de naturellen zo talrijk dat de Stadsraad de grootste moeite heeft in het vinden van geschikte terreinen voor locaties, zodat verplichte residentie feitelik onuitvoerbaar wordt en de naturellen dan ook in grote getallen tussen de armere blanken inwonen, met gevolgen die men zich makkelik kan voorstellen. Eindelik kennen de Johanesburg-, Kimberley- en Premier-mijnen ook nog het stelsel van zogenoemde *compounds*, 'n soort kleinere locaties, totaal van de buitenwereld afgesloten, waarin alleen mannelike Kaffers worden opgenomen; deze worden daar gehuisvest onder voorwaarden en 'n discipline die sterk aan het kazerneleven herinneren en ze mogen het compound niet verlaten vóór hun arbeidskontract ten einde loopt. (De hygieniese toestanden die daar heersen en vroeger wel eens te wensen hebben overgelaten, zijn de laatste jaren gelukkig heel wat verbeterd).

3) 'n Derde groep naturellen bestaat uit die inboorlingen die helemaal buiten hun stamleven staan, en permanent gevestigd zijn in de blanke gebieden, waar zij zelfstandige kleine bedrijven uitoefenen of hun diensten verhuren op boereplaatsen, in winkels of werkplaatsen. Zij worden verwacht zich te onderwerpen aan al de wetten en bepalingen die geldig zijn voor de blanken (o.a.b.v. het verbod van veelwijverij) en in de Kaap heeft men de logiese consequentie daaruit getrokken en heeft men aan hen, alsmede aan de ‘Bruinmensen’ of ‘Gekleurden’ het stemrecht geschonken, mits ze verder aan de gewone kiesqualificaties voldoen.

In de Transvaal en de Vrijstaat integendeel, alsook in Natal, heeft men nooit van 'n gelijkstelling van blank en zwart op politiek terrein willen weten en werd altijd 'n besliste politiek van voogdijschap gehandhaafd.

Het is te begrijpen dat dit verschil in behandeling ontevredenheid moest verwekken onder de meer ontwikkelde inboorlingen in de Oostelike helft van Zuid-Afrika, die meenden op dezelfde voorrechten te mogen aanspraak maken als hun rasgenoten in de Kaapkolonie. Anderzijds weer hebben de blanken buiten de Kaap altijd de grootste afkeer getoond voor de Kaapse

houding inzake stemrecht en wees men te recht op de mogelikheid die daarin lag opgesloten van 'n toekomstige overheersing van de blanken door de zwarten.

In de hele toestand lag in alle geval iets ongerijmds en toen, tussen de vroegere Oranje-Vrijstaat en Transvaal en de oudere kolonies van Natal en de Kaap, in 1910 de Unie van Zuid-Afrika is tot stand gekomen, was de wenseiikheid 'n gemeenschappelike politiek tegenover de gekleurde rassen vast te stellen, een van de voornaamste beweegredenen geweest die mannen van beide zijden (oud-republikeinen en imperialistiese Britten of verengelste Afrikanen) aansluiting hebben laten zoeken, in de vorm van 'n federale Unie onder de Britse Kroon. Wonderlik genoeg echter, was op de Conventie, waar afgevaardigden uit alle delen van Zuid-Afrika de grondslagen van de Unie hebben vastgelegd, iedereen het wel eens over 't bestaan van 'n ernstig probleem, maar zo afwijkend waren de opinies aangaande de beste manier om 't vraagstuk op te lossen, dat de Unie bijna schipbreuk leed en alleen werd gered door de panacea waartoe in dergelijke gevallen gewoonlik de toevlucht wordt genomen; men besloot ten slotte de zaak eenvoudig te laten zoals ze was en zekere verworven rechten te beschermen. Dit vergelijk betekent in 't kort dat onder de Unie van Zuid-Afrika het Kaapse standpunt van identiteit voortgezet wordt in de Kaapprovincie, terwijl het standpunt van differentiatie en voogdijschap gehuldigd blijft worden in de Oranje-Vrijstaat, in Transvaal en in de Engelse provincie van Natal. I. a.w., terwijl in de Kaapprovincie naturellen en kleurlingen beschouwd worden als gewone burgers (uitgenomen dat zij geen lid van 't Unieparlement kunnen zijn - wel van de provinciale raad), zijn zij in de drie andere provincies van de Unie van alle rechtstreekse deelneming in 't bestuur en wetgeving van de Unie of van de betrokken provincie uitgesloten.

Een omstandigheid die 'n algemeen geldige oplossing, vooral van de politieke zijde van het naturellenprobleem steeds heeft bemoeilikt, is de verscheidenheid van gezag, waaraan de naturellen onderworpen zijn.

Sommige naturellen-groepen of gebieden zijn wel onder beheer van de Unie geplaatst geworden, maar andere weer, zoals Basoetoland, Swasiland en 't Bechuanaland-protectoraat sorteren nog direct onder Groot-Brittanje. Daarbij is sedert de jongste

wereldoorlog nog de verdere komplicatie gekomen van het toekennen aan de Unie van 'n mandaat over Zuid-West-Afrika, waar, vnl. wat het beheer van de naturellen betreft, weer rekening moet worden gehouden met de wensen en voorschriften van de Volkenbond. Het ligt voor de hand, dat ook door deze verdeling van 't oppergezag over de naturellen, de vaststelling en uitvoering van 'n eenvormige inboorlingenpolitiek heel wat belemmerd wordt.

Anderzijds werken de verschillende opvattingen aangaande naturellenbeheer, die dateren uit vroeger dagen van onenigheid en strijd tussen de blanke rassen, nog altijd door, zodat moeilik 'n ruime mate van eensgezindheid kan worden verkregen, wanneer het vraagstuk in kabinet of parlement wordt aangepakt. De wetgeving die tot nu toe onder de Unie is aangenomen, is dan ook meestal slechts in de richting geweest van consolidering van bestaande wetten of wijzigingen van onderdelen aan het inboorlingenbestuur.

'n Werkelike poging om 't vraagstuk principiëel te behandelen en 'n algemene en verziende politiek van hervorming of ontwikkeling te ontwerpen, is noch door het Botha-, noch door het Smutsministerie ooit gedaan geworden. In dit plichtsverzuim is de regering trouwens gesteund geworden door de apathiese houding van de bevolking, die nooit met voldoende klem op de noodzakelikheid van 'n nieuwe koers heeft aangedrongen.

Het was werkelik nodig dat de publieke opinie eens goed wzerd wakker geschud en tot 'n voller besef werd gebracht van wat er op 't spel staat, indien men toestanden zich verder laat ontwikkelen.

Om die reden moet men zich dan ook verheugen over de enigzins paniekerige beschouwingen die de heer Cousins, directeur van Statistieken, heeft menen te moeten vastknopen aan zijn eindverslag over de volkstelling van 1921.

'n Paniekstemming is nu juist niet 'n gunstige atmospheer voor het oplossen van 'n zo ingewikkeld en netelig vraagstuk, maar wetgeving zal ook nu onder het nieuwe ministerie (Herzog) niet zo spoedig loskomen - en ondertussen is dan toch het probleem eens in zijn volle draagkracht voor het publiek gebracht geworden, en is bij alle klassen van de samenleving de overtuiging doorgedrongen dat het naturellenprobleem werkelik het grote levensprobleem is voor Zuid-Afrika, en dat het, al zij het zonder

overhaasting, dan toch ook zonder onnodig uitstel moet ter hand genomen worden.

Welke zijn dan de ernstige cijfers en verhoudingen, door genoemd censusverslag, op de basis van vergelijking met de gegevens van vroegere volkstellingen, aan het licht gebracht?

Wanneer we de volkstellingen vart 't jaar 1871 af voor de blanke bevolking nagaan, bevinden we dat die bevolking, die in 1871 249.000 was, stijgt tot 620.000 in 1891, en tot 1.276.242 in 1911. Dus, de blanke bevolking heeft zich van 1871 tot 1891, in 20 jaar tijd, iets meer dan verdubbeld en heeft zich weer verdubbeld gedurende de volgende periode van 20 jaar, van 1891 tot 1911.

Wat de niet-Europeanen (Kaffers, Gekleurden, Aziaten) betreft, hun getallen kunnen we eerst sedert 1891 bij benadering aangeven. In 1891 telden ze 2.779.000 zielen, in 1911: 4.697.000, dus, tegenover de vermeerdering van de blanken gedurende dezelfde 20-jarige periode van 100%, slechts 'n vermeerdering van 69%. Ook gedurende de tienjarige periode van 1911 tot 1921 vinden we 'n groter aanwas bij de blanke dan bij de niet-blanke bevolking, terwijl bij beiden 'n merkbare achteruitgang van accres is te bespeuren. Waar de blanke bevolking vroeger in 20 jaar tijd verdubbelde, heeft zij nu in 10 jaar tijd 'n vermeerdering van slechts 1.276.242 tot 1.519.488 te boeken, of 'n uitbreiding van 19%. Gedurende dezelfde periode stijgt de niet-Europeaanse bevolking van 4.697.000 tot 5.409.093, i.a.w. 'n aanwas van slechts 15%. Waar daar dus 'n betreurenswaardige verslapping in de bevolkmgsaangroei van het blanke ras is ingetreden, wordt dit vergoed door 'n evenwijdige achteruitgang bij de niet-Europeanen, en wanneer men alleen op percentageciifers let, kan daarin geen grote reden tot ontmoediging worden gevonden. Indien deze percentagecijfers verder alleen de normale natuurlike aangroei van de respectieve bevolkingselementen aanduidden, zou men meer dan ooit hoopvol de toekomst van Zuid-Afrika mogen inzien. Als we echter de door ons genoemde getallen en verhoudingcijfers wat nader gaan ontleden, dan merken we al gauw hoe misleidend deze gegevens zijn.

Enerzijds moeten we wijzen op de vreselike influenzaepidemie van 1918, die de gekleurde rassen veel sterker heeft aangetast dan de blanken, en onder hen niet minder dan 'n half miljoen slachtoffers heeft geëist. Indien we deze 500.000 bijtellen,

dan wordt de bevolkingsvermeerdering van de niet-blanken, gedurende de tienjarige periode 1911-21, niet 15%, maar 25% tegenover de 19-20% van de blanke bevolking, zodat de gekleurde rassen 'n merkelike en aanzienlike voorsprong krijgen op de Europeanen. Deze voorsprong wordt nog heel wat groter, indien, bij de blanke bevolking, we ons zuiver en alleen bij de natuurlike aanwas gaan bepalen (op 't ogenblik de enige soort aanwas voor de niet-blanke). Bij de blanke heeft nl. altijd immigratie van nieuwe elementen van buiten groot gewicht in de schaal gelegd. Bij de cijfers van de volkstelling van 1921, zijn uit de 1½ miljoen blanken niet minder dan 240.776 personen, d.i. meer dan 3 uit elke 20 van de bevolking, buiten de Unie geboren, terwijl ook aan de afstammelingen van zulke en vroegere immigranten 'n aanzienliike versterking van de natuurlike aangroei door geboorte te danken is. Indien men deze zou gaan aftrekken van het totale getal, dan zou men bevinden dat, gedurende de laatste 20 jaren reeds, de natuurlike aangroei door geboorte van de blanke bevolking onaanzienliker is geweest en steeds onaanzienliker wordt dan die van de niet-blanke rassen. Nu wil het noodlot juist dat, indien toestanden zich blijven ontwikkelen zoals gedurende de laatste jaren, men werkelik alleen nog met de natuurlike uitbreiding van de blanke bevolking zal mogen rekening houden voor de toekomst, en dat zelfs die dreigt nog verder te zullen dalen. Wat zeggen inderdaad de immigratieen emigratiestatistieken van de laatste paar jaren? In 1923 zijn in Zuid-Afrika 2.700 meer Europeanen het land uitgegaan dan er zijn ingekomen; gedurende de eerste 6 maanden van 1924 overtrof de blanke emigratie de immigratie met 1405. We staan hier dus voor 't eigenaardige verschijnsel dat in Zuid-Afrika, 'n land van onmetelike ruimten, met 'n bevolking (blank en zwart) 45 maal dunner over 't land verspreid als in België, er geen plaats meer schijnt te wezen voor nieuwe inkomelingen. Niet alleen keren immigranten, na tevergeefs 'n broodwinning te hebben gezocht, weer naar hun land terug of gaan ze hun geluk in Australië of Canada beproeven, maar 'n klein percentage geboren Afrikaners beginnen nu naar andere landen te emigreren. Indien de economiese toestand van 't land niet 'n grondige wijziging ondergaat, en zo spoedig kan dat niet gebeuren, moet Zuid-Afrika dus niet op 'n aanvulling van zijn blanke bevolking door instroming van buiten rekenen.

Wat meer is, de informatie die we bezitten aangaande het sterftecijfer van naturellenkinderen, toont aan, dat onder invloed van hygieniese voorlichting en van 'n strenger beheer van de drankhandel, dat sterftecijfer steeds minder wordt, zodat de natuurlike aangroei van de niet-blanke bevolking, die steeds hoger was dan die van de blanken, nog dreigt te vermeerderen.

Wanneer we dat alles in aanmerking nemen, dan komen we voor de mogelikheid te staan dat, indien dezelfde factoren die nu de verhouding tussen blank en zwart bepalen, blijven voortwerken, over 50 jaar, in 1971, de Europese bevolking slechts 3.650.000 sterk zou zijn, tegen 24.000.000 niet-Europeanen. Het is echter te verwachten dat de naturellen na 'n zekere tijd de economiese druk meer zullen gaan voelen, zodat ook bij hen, na verloop van tijd, zich toch ook 'n dalende neiging in de natuurlike aanwas zal laten voelen. We zijn dan ook geneigd de tweede door de heer Cousins gebruikte schaal van berekening als grondslag te nemen, waarbij dan de Europese bevolking ongeveer tot 4.000.000 zou aangroeien, terwijl de niet-Europese bevolking globaal tot 20 miljoen zou vermeerderen.

Zelfs met deze laatste cijfers voor ogen, en ze zijn de gunstigste die men op grond van onze ondervinding gedurende de laatste 13 jaar kan aangeven, moet zelfs de onverschilligste toeschouwer onder de indruk komen van het gevaar dat de blanke beschaving in Zuid-Afrika bedreigt, en moet hij zich ernstig de vraag stellen of de Europeaan ten lange laatste niet geheel op de achtergrond zal worden gedrongen en ten slotte zal moeten verdwijnen of opgeslorpt worden door 'n alles overweldigende meerderheid van niet-blanken.

We hebben hier trouwens niet alleen met getallen te doen, of liever, die getallen krijgen eerst hun volle beteekenis wanneer we zekere economiese en politieke factoren nagaan die achter deze getallen in 't gelid staan.

Vooral gedurende de laatste 20 jaren hebben de naturellen op economies gebied 'n gevoelige transformatie ondergaan. Van veehoeders en landbouwarbeiders, zijn duizenden van hen mijnen fabriekwerkers geworden. De kapitalisten van Johannesburg, de zogenoemde Rand-Magnaten, en de diamantkoningen van Kimberley, wien het alleen te doen is om hoger en steeds hoger dividenden, streven er sinds jaren naar de duurdere blanke arbeid op de mijnen, overal waar 't enigzins mogelik is, te ver-

vangen door de goedkoper arbeid van naturellen, en, niettegenstaande de hardnekkige tegenstand van de georganiseerde blanke arbeiders, die sedert de Unie reeds verscheidene malen tot oproer hun toevlucht hebben genomen, zijn zij er in geslaagd feitelik de enige slagboom die de zwarte mededinging nog kan tegenhouden, ook te verwijderen. We bedoelen de zogenoemde ‘Colour-bar’, het onderscheid dat tot in 1922 nog werd erkend tussen geschoolde arbeid, voorbehouden voor de blanke arbeiders, en de ongeschoolde arbeid, voorbehouden voor de naturellen.

De opstand van 1922, die zijn oorsprong had o.a. in 't niet meer erkennen van die verstandhouding door de Kamer van Mijnen, werd, zoals bekend, bloedig onderdrukt, en het gevolg is dat steeds meer naturellen de betrekkingen van blanken innemen, en de ontslagen blanke arbeiders het reeds onheilspellend grote leger van werklozen nog gaan versterken.

We hebben hier overigens niet met 'n alleenstaand verschijnsel te doen. In alle grote dorpen en steden in de Unie, ook in de werkelike delen van de Kaapprovincie, waar 'n Kaffer tot nu toe 'n zeldzaamheid was, dringen de Kaffers, die hun te eng geworden locaties hebben verlaten, binnen, en verdringen zij zowel kleurling als blanke in de ruwe handwerksbedrijven. Zoals de tegenwoordige minister van binnenlandse zaken, Dr. D.F. Malon, deze instroming in de blanke gebieden heeft beschreven, 't is als 'n ‘zwarte vloedgolf’ die de blanke beschaving dreigt te zullen overstromen en medeslepen in zijn vaart. Wanneer men daarbij bedenkt dat de blanke bevolking intussen in dezelfde mate economies is achteruitgegaan, zal men begrijpen hoe ernstig de toestand nog kan worden. Als gevolg van langdurige droogten, misoogsten, versnippering van grond in streken waar alleen veeboerderij op grote oppervlakte mogelik is, van plagen zoals de runderpest en de Oostkustkoorts of gallamziekte onder 't vee, van de jaarlikse vernieling aangericht onder de gewassen door de sprinkhanen, van de naweeën ook van de Anglo-Boeren oorlog en de rebellie van 1914-15, - als gevolg van dat alles, zijn duizenden van hun land afgeraakt en trekken ze nu naar de steden in de hoop daar 'n lonende arbeid te vinden. Tegen de naturellen, met hun lagere levensstandaard en de additionele bron van inkomsten die ze meestal bezitten in de arbeid van vrouwen en kinderen die ze op hun stamlanden hebben achter-

gelaten, is alle concurrentie onmogelijk en gaat de blanke dan ook gewoonlik te gronde in 'n ongelijke strijd om 't bestaan.

Op 'n bevolking van 1½ miljoen Europenanen telt Zuid-Afrika op 't ogenblik niet minder als 140.000 zogenaamde ‘arme blanken’ waarvan de meesten uit de staatskas moeten worden geholpen of 'n karig loon verdienen op onderstandswerken. Zoals men kan zien, staat de blanke werkloosheid en het bredere arme-blankenvraagstuk rechtstreeks in verband met het inboorlingenvraagstuk, en elke poging om 't ene vraagstuk op te lossen, zal, indien 't niet schipbreuk wil lijden, moeten gepaard gaan met 'n oplossing van 't andere vraagstuk. De tegenwoordige regering schijnt daarvan volkomen bewust te zijn en heeft aangekondigd, dat zij niet zal rusten vóór beide problemen tot voldoening van alle betrokken partijen, ten minste 'n begin van oplossing hebben gekregen. Volle zekerheid aangaande de plannen van de regering bezitten we nog niet, maar uit zekere ministeriële verklaringen is het toch mogelik de algemene lijnen af te leiden, welke de desbetreffende wetgeving waarschijnlik zal volgen. De politiek van de huidige regering zal er naar streven steeds rekening te houden met de belangen van de naturellen zowel als die van de blanken, maar zal trachten, door 'n beter verdeling van de grond en van 't arbeidsveld tussen blank en gekleurd, hun wederzijdse bedrijvigheid aanvullend te maken in plaats van competitief. Generaal Herzog, de huidige eerste minister van de Zuid-Afrikaanse Unie, is gewoon zijn programma aan te duiden onder de naam van ‘segregatie’ of kleurscheiding, 'n politiek die trouwens niet nieuw is in Zuid-Afrika, maar, zoals we reeds gelegenheid hadden aan te tonen, in verschillende vormen en graden reeds vroeg in de geschiedenis van blank Zuid-Afrika is na te speuren. Deze politiek is dus 'n voortzetting en uitbreiding van 'n reeds bestaand stelsel, waarvan, met de allernoodlottigste gevolgen, gedurende de laatste vijftig jaren gedurig is afgeweken. Sommigen maken de eerste minister daar 'n verwijt van, dat hij niet met 'n splinternieuw sisteem komt aandragen, maar o.i. ligt in Herzog's voorstellen juist het grote voordeel, dat het probeert voort te bouwen op die gedeelten van de Zuid-Afrikaanse naturellenpolitiek die in de praktijk gezond zijn gebleken. Er bestaat niet de minste twijfel dat o.a. de inboorlingenpolitiek, sedert de Glen-Grey-wet van 1894 gevolgd in de Transkeigebieden, 'n voorbeeld is,

dat zich tot navolging en toepassing op breder schaal aanbeveelt en al de regeringsvoorstellen tot nu toe, gaan dan ook in de richting van 'n uitbreiding van de Transkei-beginsels tot al de overwegend door naturellen bevolkte landstreken van de Unie. De nieuwe inboorlingenpolitiek zal natuurlik heel wat ingewikkelde wetgeving vereisen, die in biezonderheden nog niet bekend is en die we hier dus niet kunnen uiteenzetten. Om 't zo eenvoudig mogelik voor te stellen, ligt het in de bedoeling der regering om meer land beschikbaar te stellen voor de naturellen, strekkende tot het vormen van nieuwe reserves of locaties.

Uit Johannesburg en andere grote steden of mijncentra zouden dan de naturellen trapsgewijze uit zekere bedrijven worden teruggetrokken(1) en teruggestuurd naar hun oorspronkelike locaties, als daar nog ruimte is, of op de nieuwe locaties, die tot hun beschikking zullen worden gesteld. Op die manier, door het gedeeltelik uitschakelen van de zwarte mededinging op de arbeidmarkt, zouden er toestanden kunnen worden geschapen, waarin 'n werkelik ernstig probleem van werkloosheid niet meer mogelik zou zijn. Op die manier ook, zou er na verloop van tijd dan misschien 'n einde komen aan de onverkwikkelike en soms hemeltergende toestanden die op 't ogenblik in Johannesburg heersen, waar de Kaffer ten enemale zijn evenwicht verliest, en, als gevolg van dronkenschap, dobbelarij, prostitutie en slechte behuizing, zowel fysies als moreel te gronde gaat.

Er is geen twijfel aan dat de mijnkaffers van Johannesburg op 't ogenblik 'n ettergezwel zijn in 't sociale leven van het land, 'n haard van morele besmetting, die moet verwijderd worden indien men wil voorkomen dat de hele samenleving er wordt door aangetast en vergiftigd.

In Johannesburg zijn niet minder dan 17-18% van de gehele naturellenbevolking van de Unie verzameld (±z 120.000) en, in de omstandigheden waarin ze leven - in compounds of onder en met verarmde blanken, drie, vier families in een kamer of een hut, te klein voor één familie, - kan het niet anders, of de wederzijdse rassenfierheid, die zowel bij de Kaffer als bij de blanke in Zuid-Afrika tot nu toe zeer sterk is geweest, moet

(1) 'n Begin van uitvoering van deze politiek zien we in het wetsvoorstel, nu aanhangig bij het Unie-Parlement, waarbij o.a. de kleurslagboom op de mijnen weer wordt hersteld en kracht van wet verkrijgt, 'n maatregel die echter alleen de Kaffers, niet de kleurlingen treft.

verdwijnen en 'n algemeen proces van demoralisering en bloedvermenging intreden, die op zichzelf reeds 'n ernstige bedreiging moet worden voor het voortbestaan van 'n zuivere Europese beschaving.

Eindelik wijzen we er op dat de voorgestelde polititek de enige is die de naturellen toelaat terug te keren tot het ene bedrijf waarin ze zich werkelik thuis voelen, en waarin ze zonder morele ondergang kunnen werkzaam zijn, nl. het landbouwbedrijf. Iedere kenner van de naturellen is het daarover eens, dat de landbouw, dat het landelik leven de enige sfeer is die hen in staat stelt, zonder verlies van hun eigen hoedanigheden, zich geleidelik en natuurlik tot 'n hoger trap van beschaving op te wrerken, en elke oordeelkundige maatregel in die richting verdient dan ook verwelkomd te worden. 'n Practies bezwaar tegen 'n dergelijke politiek van herleiding van de Bantoe-beschaving in zijn natuurlike kanalen, ligt wel in de moeilikheid nieuwe landstreken te vinden voor eventuele naturellen-nederzettingen, zonder te kort te doen aan de rechtmatige vereisten van de blanke bevolking. Geschikte kroongronden zijn er niet veel meer overgebleven, en 'n gedeelte daarvan zal toch ook moeten gebruikt worden voor de heropbeuring van die sectie van de verarmde blanken die met 'n geringe mate van regeringshulp toch nog altijd beter weer te been zullen komen op het land als in de steden. Nu reeds bezitten de naturellen de vruchtbaarste landbouwdistricten van de Unie, en indien hun locaties te eng worden ligt dat grotendeels aan de ouderwetse methodes van grondbewerking, die door hen nog steeds worden gevolgd. Indien de inboorlingen er toe gebracht konden worden de veeboerderij gedeeltelik te laten varen en te vervangen door 'n tamelik intensieve bebouwing van de bodem, dan zouden de bestaande reserves waarschijnlik meer dan toereikend zijn zelfs voor 'n vijf of tiendubbele bevolking.

Dat is echter jets wat tijd zal nemen; eerst nadat de regering, zoals in de Transkei, ook in andere naturellengebieden zal gezorgd hebben voor 'n degelike landbouwopleiding en aanmoediging door middel van scholen, rondreizende instructeurs, tentoonstellingen, enz., zal daar van 'n intensivering van de landbouw onder de naturellen iets kunnen worden.

Dat is echter toekomstmuziek, en het is dus raadzaam voorlopig alleen bestaande toestanden in aanmerking te nemen, en

het lijkt wel of op 't ogenblik alleen de toekenning van meer grond in de behoeften van de naturellen, en in de onmiddellike vereisten van 'n segregatiepolitiek kan voorzien.

Eén voordeel zal trouwens ook de landelike blanke genieten van 'n dadelike toepassing van het segregatiebeginsel op de grondverdeling, nl. het verwijderen uit zijn midden van Kaffergrondbezit.

't Is inderdaad 'n eigenaardig feit, dat op 't ogenblik, geen blanke land mag aankopen of bezitten in naturellereserves of locaties, terwijl de naturel wel het recht heeft grond te bezitten in de blanke gebieden van de Kaapkolonie en Natal, en ook in andere provincies langs 'n omweg dikwels in 't feitelik bezit van grond weet te geraken. Onder 'n stelsel van segregeatie zou de naturel dat voorrecht waarschijnlik verliezen, en dus alleen nog binnen zekere gebieden grond mogen bezitten, net zoals de blanke binnen zijn gebieden. Het is hierin dat trouwens de kern van het segregatiestelsel gelegen is. Wanneer dus van segregatie gesproken wordt, betekent dat niet noodzakelik en zelfs hoogst onwaarschijnlik 'n volstrekte *residentiële* scheiding tussen wit en zwart. Zo iets zou onmogelik wezen, waar beide secties van de bevolking elkander zo nodig hebben en ook in de toekomst elkander niet zullen kunnen missen. De bedoeling is dat de naturellen niet als zodanig uit de blanke gebieden zullen worden geweerd, en o.a. dus nog het nodige werkvolk zullen kunnen blijven leveren op de boereplaatsen, - maar wat ze niet meer zullen kunnen doen, is de blanken van hun land verdringen en hun plek als grondbezitters innemen. Natuurlik zal ook zo 'n stelsel wel op 'n gedeeltelike residentiële afscheiding uitlopen, maar zo strak als sommige mensen zich dat voorstellen, kan en zal de lijn natuurlik niet worden getrokken.

Ondertussen kan aan het grondprobleem van de relatieve achteruitgang van blank tegenover zwart, 'n loutere politiek van geleidelike en gedeeltelike segregatie, zonder meer, geenszins 'n voldoende oplossing bezorgen. Dat kan alleen wanneer deze politiek wordt aangcvuld door verdere maatregels, die er toe strekken de blanke bevolking te versterken, en de aangroei van de naturellenbevolking te normalizeren. Het eerste zal mogelik wezen, door het aanmoedigen van nieuwe industrieën, waardoor het land in staat zal worden gesteld 'n groter immigrantenbevolking op te slorpen; het tweede door het aanmoedigen van indivi-

dueel grondbezit en monogamistiese huweliken onder de naturellen, waardoor het bestaan van overgrote families van zelf 'n uitzondering in plaats van regel zal worden. Op 't ogenblik is het zo, dat hoe meer vrouwen 'n naturel heeft, hoe rijker hij wordt, want dan kan hij meer dochters uithuweliken, en daarvoor als vergoeding of 'lobola' meer vee verwachten.

Alleen op dergelijke voorwaarden kan Zuid-Afrika hopen te blijven, wat het altijd wou wezen: 'n 'witmansland', 'n land waar de blanke 'n aanzienlik deel van de totale bevolking uitmaakt, en, in volle erkenning van de noden en rechten van de naturellen en kleurlingen, 'n leidende rol blijft spelen op intellectueel en politiek gebied.

Als eens de bestaande wanverhoudingen op economies en sociaal gebied zijn overwonnen, zal ook de politieke bedreiging van 'n georganiseerde, vijandelike zwarte gemeenschap wel minder schrikwekkend worden. Op constitutioneel-politiek gebied valt overigens nog heel wat te doen en ook hier kan de administratie van de Tanskeigebieden gerust weer als voorbeeld worden genomen. Het radenstelsel, of 't stelsel van plaatselik en gewestelik zelfbestuur, kan op 't ogenblik zonder gevaar en met alle kans van slagen ingevoerd worden in alle naturellengebieden van de Unie. Net zoals in de Transkei, zou het er toe bijdragen niet alleen onder hen 'n gezond gevoel van verantwoordelikheid aan te kweken, maar tevens 'n uitstekende afleiding vormen voor krachten en hartstochten die anders heelmogelik 'n verkeerde richting zouden kunnen inslaan.

Er zijn tekens te over, dat er op politiek gebied wel degelik gevaar dreigt. De zogenoemde Ethiopiese beweging o.a. is daarvan 'n sprekend bewijs. Deze beweging is in zijn oorsprong 'n kerkelike beweging, die onder invloed van Amerikaanse negerorganisaties, afscheiding beoogt van de blanke kerkgenootschappen, in wier schoot de naturellen beweren zich niet meer thuis te gevoelen. Men heeft daar eerst de schouders voor opgehaald en de dissidenten niet zeer ernstig opgenomen, maar dat we hier niet met 'n onbelangrijke beweging te doen hebben, blijkt uit het feit dat in enkele jaren tijd ettelike honderden onafhankelike Kafferkerken zijn opgericht geworden, (in Johannesburg alleen zijn er 130) en er zelfs onder de minder zelfstandig geaarde Kaapse kleurlingen er op 't ogenblik 'n afscheidingsproces aan de gang is, die sedert 'n paar jaar de vorm heeft aangenomen van

het stichten van nieuwe dissidente gemeenten, behorende tot de ‘onafhankelike Volkskerk’.

Te oordelen naar de soort propaganda die door sommige Ethiopiese kerken wordt gevoerd, te oordelen ook naar de eigenaardige voorstellingen die door enkele van hun predikanten van de leerstellingen van het Christendom worden gemaakt, is het helemaal niet uitgesloten dat de Ethiopiese kerk nog eens de bakermat kan worden van 'n nieuwe godsdienst, mogelik 'n samenstel van oud-testamentiese, Christelike en Mohammedaanse bestanddelen. De heer Nicholls, schrijver van de onlangs verschenen romen ‘*Bagete*’, gaat van dit gronddenkbeeld uit en toont aan hoe de bestuurlike inrichting van de nieuwe kerk trapsgewijze wordt omgezet in 'n wijdvertakte politieke organisatie. Door 'n gedurige verwarring van politieke en godsdienstige denkbeelden, slaagt zijn held, de Kafferbisschop Nelson, er in de Bantoe onder zijn leiding tot 'n hechte gemeenschap aaneen te smeden en te doen verdwijnen de factor waarin tot nu toe 'n grote bron van veiligheid heeft gelegen voor de blanke: de onderlinge jaloezie en vijandschap van de verschillende naturellenstammen. Zo zeer weet bisschop Nelson zijn volgelingen te fanatizeren, dat hij ze zelf op den duur niet meer in toom kan houden, en het resultaat is 'n bloedbad zoals Zuid-Afrika er nog nooit een gezien heeft: 'n finale krachtmeting tussen de onderling verdeelde blanken en de krachtig georganiseerde massa van zwarten en kleurlingen.

Het boek maakt over 't algemeen 'n fantastiese, onevenwichtige indruk, 't zit vol onwaarschijnlikheden en overdrijvingen, maar van zijn grondstelling kan men toch moeilik wegkomen, nl. dat de Ethiopiese beweging, oorspronkelik 'n godsdienstige beweging, niet noodzakelik 'n zuiver godsdienstige beweging zal blijven, dat trouwens nu reeds niet helemaal meer is, en heel mogelik kan uitlopen op 'n bewuste strijd om de oppermacht, onder de pakkende leuze van ‘Afrika voor de Afrikaners’, d.w.z. de zwarte Afrikaners(1). Dat het zijn plicht is, 'n plicht van zelfbehoud, zekere dreigende mogelikheden tegen te gaan en te voorkomen, daaraan twijfelt niemand die het wel meent met de toekomst van de blanke beschaving. Alles zal er van

(1) Interessant is het deze beweging te vergelijken met het Kibangisme in de Belgiese Congo.

afhangen, welke weg hij zal inslaan, welke middelen hij zal gebruiken.

In 'n ‘fools paradise’ te blijven leven, alles maar zijn gang laten gaan en te verwachten dat op een of ander manier ‘alles wel sal reg kom’, zo'n houding kan alleen op 'n bittere ontgocheling uitlopen, want vroeg of laat zullen dan krachten loskomen tegenover dewelke men onvoorbereid en machteloos zal staan.

De inboorlingen op stelselmatige wijze in 'n toestand van volstrekte ondergeschiktheid houden, 'n politiek van blijvende voogdijschap of subordinatie - verondersteld nog dat zo 'n politiek werkelik kon gehandhaafd worden - sluit in zich 'n zodanig element van onrechtvaardigheid, dat de blanke daarbij al te zeer zijn zedelik prestige zou inboeten.

De inboorlingen in alle opzichten op gelijke voet behandelen met de blanken, de politiek van identiteit, dat weer, zou betekenen dat een dag de Europeanen zullen geregeerd en bestuurd worden door gekleurden, dat de culturele meerderheid van de blanke zal opgeofferd worden aan de numerieke meerderheid van de zwarte, terwijl de Bantoe zelf na verloop van tijd zal terugvallen in 'n toestand van barbarisme en onderlinge strijd. Blijft dus alleen over 'n politiek van kleurscheiding en differentiatie: de erkenning van de fundamentele ethniese en intellectuele verschillen die er bestaan tussen de blanke en de zwarte rassen; het scheppen van gunstige mogelikheden voor de ontwikkeling van elk ras en kleur, volgens eigen aard en aanleg, de eerbiediging van wat goed en vruchtbaar is in de eigen gewoonten, gebruiken en instellingen van de inboorlingen ('n wijdere erkenning b.v. van hun soms zeer interessante rechtskundige opvattingen en procedure en 'n betere opleiding van de blanke magistraten die het Bantoe-recht moeten toepassen), de verwijdering van wrijvingspunten en mededinging op politiek en economies gebied tussen blanken en inboorlingen, door de vestiging van 'n steeds groeiende mate van gewestelik zelfbestuur voor de inboorlingen, en 'n stelsel van gedeeltelike kleurscheiding in 't veld van de arbeidsverdeling en het grondbezit, eindelik, de erkenning van de leidende rol van de blanke in Zuid-Afrika, zolang de intellectuele meerderwaardigheid en de grote politieke ondervinding van de blanke die rol kunnen rechtvaardigen, - ziedaar de hoofdlijn van de politiek die o.i. voor

honderden jaren vrede, voorspoed en tevredenheid aan Zuid-Afrika kan brengen, mits die consequent, met krachtdadige hand, maar ook met liefde en wederzijdse verdraagzaamheid wordt doorgevoerd.

* * *

Zij die zich verder wensen te oriënteren over 't hierboven behandelde onderwerp, wensen we te verwijzen naar de volgende werken:

Dr. G.M. Theal. History and Ethnography of Africa South of the Zambesi.
Dr. S.D.N. Gie. Geskiedenis van Suid-Afrika. Deel I.
M.S. Evans. Black and White in South East Africa.
Dr. E.H. Brookes. The History of Native Policy in South Africa from 1830 to the Present Day (1924).

Officieel Jaarboek van de Unie van Zuid-Afrika. (N^{o} 4, Pretoria, 1924).

W. BLOMMAERT.

Septemberavond

De nevel hangt op verre weiden,
September woont in 't vlakke veld.
Ik heb van zonnige zomertijden
De gouden dagen stil geteld.

De nevel droomt op 't koude land;
Iets wonders woelt in mijn gedachte,
Iets van de zee, de zon en 't zand,
Waar klaar geluk me tegenlachte.

De nevel grijst in 't avondgrauw
En mijn gedachte is heengevloden
Waar vroeger bloemen, wit en blauw
Me lente en liefde en kleuren boden.

F.V.E.
Quiévrain.

Beeldende Kunsten
De driejaarlijksche tentoonstelling van schoone kunsten, te Gent

Indrukken en Nabetrachtingen

De driejaarlijksche Kunsttentoonstelling van Gent, die van 7 Juni tot 2 Augustus 1925 gehouden werd in het Feestpaleis van het Gentsche Stadspark, behoort thans reeds tot het verleden. Indien wij er in den Vlaamschen Gids eerst nu een opstel aan wijden, dan komt dit niet enkel omdat wij vrij laat met de opdracht van deze kroniek werden belast, maar vooral omdat er in verband met de Driejaarlijksche tentoonstelling van Gent en elders wel eens op onbevooroordeelde wijze mag onderzocht worden of zulke tentoonstellingen, die in den vorm van belangrijke officiëele subsidiën veel geld kosten aan de openbare schatkist, in den tegenwoordigen tijd nog beantwoorden

1° aan de wenschen in zake kunstopvoeding van het groot publiek;

2° aan de wenschen van de kunstenaars zelf, die wellicht op meer doelmatige wijze konden aangemoedigd of gesteund worden dan door algemeene tentoonstellingen van twijfelachtige pedagogische en artistieke beteekenis.

'De Driejaarlijksche is een *bazar!*' verzekerde ons een vriend na een eerste bezoek. Vage karakteristiek natuurlijk, die den indruk wekt van een Oostersch warenhuis met z'n rommelig allegaartje van verkoopbare, opvallend luidruchtig aangeprezen goederen, maar teekenend-juist. Een *bazar*, d.i. een kunstmarkt, is de Driejaarlijksche altijd geweest: *le plus grand marché artistique du pays*, indien we den uitnemenden Gentschen geschiedschrijver Prosper Claeys mogen gelooven, die in 1892 een 'essai historique' schreef over 'Les Expositions d'art à Gand (1792-1892).' Vroeger zelfs heel wat brutaler dan tegenwoordig, maar jawel, toenmaals waren de prijzen der tentoongestelde kunstwerken toch niet zoo hoog opgedreven als in onzen na-oorlogschen tijd, waar sommige artisten het vooral schijnen gemunt te hebben op de welvoorziene porte-feuilles van kunst-

minnende zeepbarons. Wie op de laatste Driejaarlijksche schuchter informeerde naar de prijzen van sommige tentoongestelde werken, waarvan de vooroorlogsche betrekkelijke waardeschatting maar even vermenigvuldigd werd met 20 in plaats van 5, was niet verwonderd dat er zoo bitter weinig vermeldingen van ‘vendu’ prijkten langs de muurlijst.

Wat de verkoopkracht betreft, is de driejaarlijksche *bazar* er dus blijkbaar niet op vooruitgegaan, vooral niet als men bedenkt dat b.v. in 1880 op 980 tentoonstellers met 1431 nummers verkocht werd voor het normaal cijfer van 205.270 frank. Rekening houdend met het index-cijfer, zou de huidige Driejaarlijksche meer dan één millioen frank werken aan den man moeten brengen, hetgeen naar de beste inlichtingen volkomen uitgesloten is.

Het bezoek liet ook, zooals reeds werd vastgesteld in 1922, veel te wenschen over. Vroeger was dat, volgens P. Claeys, heel anders: de bijval van de tentoonstelling van 1871 was zóó groot dat men op één namiddag er soms meer dan 3000 bezoekers telde. Zouden er thans meer dan 300 kunnen geteld worden op één dag? Dit absenteïsme wordt op verschillende wijzen uitgelegd: de ligging van het Feestpaleis is minder gunstig dan deze van het vroeger lokaal, het Casino; de toegangsprijzen zijn te hoog: doorgaans 3 frank; het volk geeft niet om kunst, laat staan ‘moderne’ kunst. Van al deze uitleggingen is de laatste de ernstigste: het groot publiek, voor hetwelk algemeene tentoonstellingen als de Driejaarlijksche worden ingericht, staat niet-begrijpend of ten minste geschokt in zijn elementaire kunstopvattingen tegenover de daar geboden kunstprestaties. Dat is het betreurenswaardige van den toestand, het fiasco of de crisis van de kunstopvoeding van het volk!

Dit keerpunt hebben de inrichters, de Koninklijke Maatschappij ter aanmoediging van Schoone Kunsten, zoo goed begrepen dat zij al hun krachten hebben samengetrokken op de huldiging van twee beroemde, overleden, Gentsche kunstenaars: Albert Baertsoen en Emile Claus.

Groote meesters gewis, maar hoe hoog ook hun deel moge aangeslagen worden in onze nationale kunst van het laatste kwart der negentiende eeuw, figuren uit het verleden.

Er ligt iets tragisch in terugblikkende tentoonstellingen van meesters, namelijk dat onder de vele zeer goede werken, die door openbare en particuliere verzamelingen voor de gelegenheid worden afgestaan, onvermijdelijk ook minder goede werken binnensluipen, die de Meesters zelf zouden geweerd hebben.

Het zou onbillijk zijn naar zulke specimens van 'n gemakkelijk neo-impressionisme een meester te beoordeelen of te veroordeelen. Op deze herdenkingstentoonstelling leed

Claus er meer onder dan Baertsoen. Wellicht sproot dit voort uit het karakter zelf van Claus' kunst: spontaneïteit, schier lichamelijk genot aan kleur en licht, wat fataal tot oppervlakkigheid moet leiden. Daartegenover de zwaarmoedige en diepe blik van Baertsoen in de ziel der dingen, het nauwkeurig, vaak pijnlijk silhouetteeren van gebouw-complexen, die hem op z'n tochten door Vlaanderens oude steden getroffen hadden en hem lief waren geworden als trouwe vrienden uit een reeds verwijderd verleden.

Wie krijgt ze zelf niet lief, die oude gevels, kaaimuren en bruggen van Gent, Brugge, Nieuwpoort, Diksmuide, die aangrijpende schets 'Dooi' (n^{o} 5, uit het museum van Gent) en die machtige 'Avondschemering te Gent' (n^{o} 1, uit het museum van Brussel), want het pessimisme van Baertsoen drukt niet te neer, maar zalft den toeschouwer van zijn kunstwerken tot een droomer over dingen, die op zich zelf smartelijk zijn en evenwel de droeve werkelijkheid verpuren tot iets heiligs. Hoe verschillend bij een optimist als Claus, die de natuur ontsluiert in een roes van kleurenweelde! Waar hij elegisch aan het mijmeren slaat is hij niet meer zich zelf, maar herinnert aan andere beroemde buitenlandsche tijgenooten, aan den zachten Willem Maris b.v., in de 'Rijzende maan in December' (n^{o} 69, toebehoorend aan den heer R.L.). 'Zonneschijn' (n^{o} 64, van het Musée du Luxembourg) en 'Oevers der Leie bij regenachtig weer' (n^{o} 96, toebehoorend aan den heer X), hoezeer ze chronologisch in het oeuvre van Claus van elkander staan, zullen wel steeds getuigen van den stoer-krachtigen zonneschilder van een school, die met hem een toppunt en tevens een eindpunt heeft bereikt: de 19^{e} eeuwsche luministische Leie-schilders.

Heeft het groot publiek ten slotte nog zeer veel aan dien schitterenden terugblik op het impressionisme van twee Belgische eerste-rangkunstenaars, de jonge kunstenaars, voor wie een algemeene tentoonstelling als de Driejaarlijksche een richtsnoer heet te zijn, hebben er zeer weinig aan.

Buiten het voorbeeld van een mooie schilders-carrière, die de rimpels van worsteling en vertwijfeling, op de tentoonstelling niet merkbaar, heeft gekend, maar die vroegtijdig door den vinger der erkenning werden uitgewischt, ziet de aankomende kunstenaar in het impressionisme een overwonnen standpunt. Baertsoen en Claus zijn voor hen heksluiters op den weg van den eeuwig wisselenden ontwikkelingsgang der schilderkunst.

Wij leven in een overgangstijdperk, ook op kunstgebied. Wie er niet mocht van overtuigd zijn, hoeft slechts een kunsttentoonstelling te bezoeken, waar verschillende strekkingen, zoogenaamde 'academische' en 'modernistische' tot uiting komen. Schromelijker verwarring is zeker niet denkbaar. Wij zijn er

niet ver af te denken dat het die indruk was van artistieke verwarring die onzen vriend noopte te spreken van een Driejaarlijkschen *bazar*. Wie doelloos de zalen doorwandelde van de Belgische, Fransche en Engelsche deelnemers aan de Gentsche Driejaarlijksche had een weeïg gevoel: hier en daar, in 't bijzonder in de Belgische afdeeling en in de zalen voorbehouden aan het Nationaal Verbond van Kunstschilders en Beeldhouwers, eenige goede kennissen aan den wand, landschappen en portretten vooral, maar hoeveel verouderd-middelmatigs, hoeveel geforceerd-modernistisch als een lijfpacht van onbenulligheden rond enkele ‘sterren’. Geen leidraad, geen algemeene strooming, 'n cacophonie van vormen, kleuren en lijnen, 'n totaal gebrek aan een tijdsstijl.

Twee grove fouten werden trouwens begaan. Had men ze vermeden, dan had wellicht de Driejaarlijksche een inleiding tot de hedendaagsche kunst kunnen verwezenlijken voor het groot publiek.

De eerste fout was dat men, behalve dan aan den hoofdwand van de officiëele Belgische eerezaal en in de kleinere zoogenaamde ‘salles des horreurs’, geen of weinig rekening heeft gehouden met de tonaliteit der doeken. Waar dit wel werd gedaan trof dadelijk de symphonische portretgroep van ‘Een Avond{problem} (n^{o} 355) van Auguste Oleffe prachtig geflankeerd door de gedempte kleurenweelde van twee stillevens en van het ‘Intérieur van de St. Pieterskerk’ (n^{o} 221) van Alfred Delaunois en het gestyleerd-sobere ‘Bosch in den winter’ (n^{o} 235) van Valerius de Saedeleer.

Bijzonder gelukkig werden de hoekovergangen ingenomen door twee verfijnd-koloristische ‘Stillevens’ (n^{o} 387-388) van Albert Saverijs. Wat er verder tusschen hing, 'n paar naakten, waarvan het eene (n^{o} 155) van Robert Buyle, bleef volkomen in harmonie, niettegenstaande het verschil van genre en uitwerking. Jammer mag het heeten dat zulk een interessante poging niet werd doorgevoerd: volhouden was hier de artistieke boodschap!

De tweede fout was het onsystematisch verspreiden der genres. Vaak vloekte een schel-gekleurd interieur tegen een religieus-ingetogen tafereel en nog vaker vlekte een naakt in de nabijheid van een vredig hoekje uit een Begijnhof of van een dorpskerkje.

Dit was veel minder het geval in de zaaltjes waar men aan de ‘ultra's’ een onderkomen had verschaft: onbekende namen op gewild-bizarre reclame-achtige bewerkte doeken, maar een onmiskenbaar streven naar decoratieve samenwerking. Wij lazen ergens in een dagblad dat men er gichelde van 't lachen en sommigen er zich boos maakten. Best mogelijk. Het publiek, dat wij er opmerkten, scheen ons eerder koel-onverschillig voor de

individuëele uitspattingen van de, meestal talentlooze, Belgische navolgers van Fransche en Duitsche expressionisten.

Daar ook was trouwens niets ‘definitiefs’, zelfs geen aanduiding van tegenwoordig veelgeloofde hoedanigheden: constructie, synthese, enz., die de onloochenbare ruimte-kwaliteiten, atmosfeer b.v. van het neo-impressionisme, zouden vermogen te vergoeden. Welk een ontgoocheling was in dat opzicht de Fransche afdeeling!

De inrichtende Maatschappij had nochtans gemeend dat een Belgische Driejaarlijksche noodzakelijk een internationaal karakter moest vertoonen. De veropenbaring van een geniaal schilder als Courbet op de Gentsche kunsttentoonstelling van 1851, waar hij zijne beroemde ‘Casseurs de pierres’ exposeerde (thans in het Museum te Brussel), zweefde den inrichters blijkbaar voor den geest.

P. DE KEYSER.

(Slot volgt.)

Engelsche Kroniek

Hugh Walpole, *The Old Ladies* (Macmillan, 7/6). - De schrijver van ‘The Cathedral’ brengt ons nog eens in de kleine, rustige stad waar wij de priesterwereld om en in de kathedraal zagen leven. Maar ditmaal is het hem alleen te doen om drie oude vrouwen, alle drie boven de zeventig, die te Polchester in hetzelfde oud, somber huis, maar in afzonderlijke kamers wonen. Er is de zachtzinnige, kruisbrave Mrs. Amorest, wier eenige zoon Brand naar verre streken vertrok om fortuin te maken, en zijn moeder slechts de hoop op zijn terugkomst achterliet; dan Miss Berringer, die altijd leelijk, dom, vreesachtig en zeer goedhartig is geweest; en eindelijk Agatha Payne, wier levendige verbeeldingskracht en schoonheidsliefde haar tot een kunstenares hadden kunnen maken; maar gebrek aan geschikte leiding, andere ongunstige omstandigheden, en vooral die doodende vereenzaming hebben dat belet; en nu is zij slechts fantastisch, zelfzuchtig en kwaadaardig, en zal krankzinnig worden. Alle drie hebben te strijden tegen steeds nijpender armoede, maar de twee eersten vinden het leven toch nog dragelijk, tot Agatha Payne het huis tot een hel maakt. Verlossing komt voor Agatha zelf en voor Miss Berringer door den dood, en voor Mrs. Amorest door den terugkeer van haar rijken zoon.

Het is niet de eerste maal dat de psychologie van de oude, eenzame vrouw behandeld wordt; maar gewoonlijk komt zij - als bijzaak, en meestal als komische bijzaak voor.

Hier zijn ‘the old ladies’ hoofdzaak, en Walpole heeft ook wel den humoristischen kant van hun eigenaardigheidjes gezien; maar het tragische, het bedroevende in die mislukte levens is hem evenmin ontgaan. Als hij glimlacht, is het niet spottend; zijn scherpzinnig oog ziet alle zwakheden en verbloemt er geen; maar zijn ontleding lost zich op in sympathie, en vooral in een medelijden, dat zich zelfs tot de booze Agatha uitstrekt; ook zij is een slachtoffer van vereenzaamden ouderdom. Wat onder vele pennen een boek van schampere hekeling zou geworden zijn, is bij Walpole een boek van menschlievendheid, een edel gedacht en gevoeld boek.

De stijl toont een voorliefde voor korte, kernachtige zinnen, die elkander streng logisch opvolgen, zoodat de klip van het

‘gekapt stroo’ gelukkig wordt omzeild en de duidelijkheid bevorderd: wat in dezen tijd van pronken met duisterheid ons niet kan mishagen!

Margaret Kennedy, *The Constant Nymph*. (Heinemann, 7/6). - Verachting voor de gangbare gewoonten, volslagen onafhankelijkheid tegenover de aangenomen zedelijke wetten of grondbeginselen, een soort van wild sentimentalisme en een geestdriftig opgaan in één of andere kunst, in dit geval de muziek; alles gepaard met nomadische neigingen: al die kenmerken van den componist Sanger, van zijn talrijk kroost en den aankleve van dien, heeft men reeds elders ontmoet, bij voorbeeld in Murger's ‘Vie de Bohême.’ Maar er is een groot verschil: de personages van Murger zijn slechts *tijdelijke* Bohemers, zooals zij slechts tijdelijk te Montmartre wonen. Als Mimi nog niet heel lang zal dood zijn, zullen zij reeds deftig getrouwd en gezette burgers zijn; het zijn dilettanten van het Bohemer leven. Maar Sanger en de zijnen zijn echt; zij zullen Bohemers blijven, het zit hun in het bloed. De schrijfster maakt dit alles des te duidelijker, daar zij het niet laat bij het bloot beschrijven van die groep menschen op zich zelf; zij brengt ze in aanraking, en dus in botsing met de fatsoenlijke wereld, door middel van een liefdesgeschiedenis tusschen één der Bohemers, Lewis Dodd en Florence, de zeer verlichte en onbevooroordeelde, maar toch zeer ‘onboheemsche’ dochter van een Oxfordschen hoogleeraar. De rampzalige gevolgen blijven niet lang uit, en door middel van die geweldige tegenstelling voelen wij den polsslag van het Bohemerbloed des te levendiger.

Het dunkt ons, dat een paar karakters - die van Ike en van Tessa - wel wat gezocht ingewikkeld zijn voor zulke natuurmenschen; maar anders is de karakterontleding - waarop deze roman het vooral gemunt heeft - uiterst fijn en overtuigend uitgevoerd; zij wordt gedragen door een boeiende, snel voortschrijdende handeling, en wie aan het boek begint, leest het uit.

Galsworthy, *The White Monkey* (Heinemann, 7/6). - Een vervolg op de korte en lange romans die de schrijver onder den titel ‘The Forsyte Saga’ vereenigde, zoodat de nu oud geworden Soames Forsyte, zijn dochter Fleur en haar man Michael Mont weer op het tooneel verschijnen. Maar de verhaalde feiten beginnen in 1922, en Soames voelt zich niet meer te huis in de na-oorlogsche wereld. Zijn vaste overtuigingen, zijn strenge zeden, zijn eerlijkheid, zijn tradities botsen dagelijks op allerlei nieuwerwetsche dingen die hem niet bevallen: godsdienst en moraal op losse schroeven, zeer licht gekleede dames die ‘la Garçonne’ hebben gelezen, veel dansen, en met de heeren meepraten over psychanalyse, futurisme, dadaïsme; en in welke taal!

Louter ondeftige ‘slang’. Men zegt niet meer ‘all right’ maar O.K. (= all correct), en zoo meer. Genieten zonder denken, zooals die witte aap die, op een Japansche schilderij in Mont's huis, met wellustig blinkende oogen een sinaasappel zit te eten, schijnt de leus te zijn. De verbitterde dichter Wilfrid zegt ergens (blz. 34) welke les de oudstrijders hebben geleerd:

> Ik heb zoolang met gruwel en dood geleefd; ik zag den mensch zoo op zijn rauwst; ik dreef de hoop op om het even wat zoo volkomen uit mijn geest, dat ik nooit meer den minsten eerbied kan hebben voor theorieën, beloften, conventies, zedelijkheden en beginselen. Ik heb de mannen te zeer gehaat, die daarin ploeterden, terwijl ik in slijk en bloed aan het ploeteren was. Illusie heeft afgediend. Geen godsdienst en geen philosophie zal mij nog bevredigen - woorden, alles woorden.... De oorlog heeft mij één dienst bewezen - het leven in een comedie omgezet! Lach er om - er is niets anders te doen!

Maar de stevig objectieve Galsworthy ziet nog wat anders dan ‘something rotten’ in onzen tijd; in de algemeene verwarring ontwaart hij eenige vaste, eeuwige zaken (als b.v. de moederliefde) die in zich hoop en mogelijkheid tot ‘reconstructie’ dragen. Is de witte aap een ontmoedigend symbool, het boek eindigt toch met de geboorte van Fleur's eerste kind, die haar zedelijke redding brengt. De oude Soames had het onheilspellend schilderij verwijderd; hij kon het niet verdragen. Nu hangt hij het weer op; een nieuw geslacht en een machtige hoop zijn veschenen: de witte aap kan geen kwaad meer.

Een sterk boek dat alle andere pas verschenen romans in de schaduw dringt.

The Sonnets of Shakespeare, edited by Prof. T.G. Tucker (Cambridge University Press, 17/6). - Dit smaakvol gedrukt en ingekleed boek bevat de sonnetten van Shakespeare volgens de quarto-uitgave van 1609, met de varianten uit andere uitgaven, een uitstekende inleiding en overvloedige nota's. Dat deze onder aan de bladzijde geen plaats konden vinden, en al te zamen aan het einde van het boek staan, is ongemakkelijk, maar is te wijten aan de nauwgezette volledigheid waarmee de uitgever den tekst uit alle oogpunten wilde belichten.

Wanneer werden de sonnetten geschreven? Zijn zij als autobiographisch op te vatten of als bloote kunstenaarsverzinselen? Indien zij ‘gemeend’ zijn, wie is de verheerlijkte jonge man W.H. aan wie de eerste uitgever, Thorpe, ze opdroeg? En wie is de ‘dark lady’ uit de liefdesonnetten? Die, en andere, reeds dikwijls besproken vraagstukken onderzoekt Prof. Tucker zoo objectief, dat den lezer de gelegenheid wordt verschaft om de verschillende voorgestelde oplossingen te vergelijken. Zijn groote belezenheid stelt hem in staat bij ieder argument het voor en tegen te toetsen aan soortgelijke sonnettenletterkunde uit den tijd, en hij legt daarbij veel scherpzinnigheid aan den dag. Met

zijn eigen gevolgtrekkingen is hij dan ook zeer voorzichtig. De *fair-man*- sonnetten kunnen William Herbert, graaf van Pembroke bedoelen, en dat is zelfs zeer waarschijnlijk; maar *bewezen* is het niet. De 'dark lady' zal wel bestaan hebben, maar kan niet Mary Fitton zijn, zooals Brandes beweerde. Dat *al* de sonnetten louter verzinsel zouden zijn, kan Prof. Tucker niet aannemen; maar een zeker aantal zijn dat wel.

De inleiding is tamelijk uitvoerig (74 groote bladzijden); dat komt alleen door het rijke gehalte, want aan bondigheid laat ze evenmin te wenschen over als aan onpartijdigheid en volledige kennis van zaken.

Sir Henry Jones, *Essays on Literature and Education* (Hodder and Stoughton, 8/6). - Deze bundel, na den dood van den schrijver door H.J.W. Hetherington uitgegeven, bevat opstellen over Walter Scott, Tennyson, de Brownings, 'de ethische gedachte bij Shakespeare,' 'de bibliotheek als karaktervormster,' de 'opleiding van den burger' en 'de waardigheid van den menschelijken aard.'

Men zal die essays met genoegen lezen, omdat de schrijver, zelfs over reeds veelvuldig behandelde onderwerpen, toch nog een persoonlijke meening heeft en nieuwe, dikwijls treffende, opmerkingen weet te maken, zonder ooit in het paradoxale te vervallen. Wat hij b.v. zegt van den wederzijdschen invloed der echtgenooten Browning is nieuw en raak. Evenzoo zijn studie over Skakespeare's kunst, hoewel hij daarin de meening verdedigt, dat esthetische en zedelijke waarde onafscheidbaar zijn; een ouderwetsch denkbeeld, maar dat in 1918 wel op velen den indruk van een stoute nieuwigheid zal gemaakt hebben. 'Laat', zegt hij blz. 188, 'de zedelijke beteekenis weg, uit de laatste scene waarin Lady Macbeth verschijnt: er blijft niets over dan een adellijke dame die slaapwandelt en haar handen wrijft!' Elders (blz. 49) verdedigt hij de 'vox populi' in zake letterkunde tegen de nu gangbare, aristocratische verachting daarvoor. Aan de *waarlijk* groote dichters ontbreekt op den duur de goedkeuring der openbare meening nooit, zegt hij. Het zal ook menigeen verrassen, dat hij de mislukking der Duitschers (blz. 254-255) niet, zooals veelal gebeurt, aan hun intellectualisme toeschrijft: intellectueel zijn schaadt nooit; alleen ging de intellectueele ontwikkeling der Duitschers niet diep genoeg: 'the bankruptcy of Germany is due, *not* to intellectualism, but to *ignorance*.' De Duitschers waren namelijk op psychologisch en zedelijk gebied onwetend, en gingen daarom met een soort van naïveteit te werk.

Het boek is bovendien aantrekkelijk door zijn gespierden stijl, hier en daar door gelukkige zetten of figuren nog verlevendigd.

Dezelfde uitgeversfirma zond ons twee boeken die buiten onze bevoegdheid vallen, maar die wij toch zullen vermelden: de eene beleefdheid is de andere waard. Het eene is een verzameling preeken, *With Mercy and with Judgment*, van Alexander Whyte (7/6). Het andere is deel V van *The Vocabulary of the Greek Testament* door J.H. Moulton en G. Milligan, dat 10/6 kost, en waarschijnlijk aan hellenisten welkom zal zijn.

Wij hebben nu nog een nieuw boek te vermelden, dat aan ieder Engelsch-lezer groote diensten kan bewijzen. Dat is *The Pocket Oxford Dictionary of Current English*, door F.G. Fowler en H.W. Fowler (Oxford, Clarendon Press, 3/6). Het is betrekkelijk goedkoop, men kan het werkelijk op zak steken, en toch is het, dank zij het zeer dun, hoewel sterk papier, en een practisch stelsel van duidelijke verkortingen, zoo volledig als men kan wenschen. Men vindt er b.v. vele nieuwe woorden en uitdrukkingen in, o.a. ‘slang’-uitdrukkingen, die men vergeefs in de gewone woordenboeken zou zoeken, maar die men gestadig in zijn lectuur ontmoet. Er is ook een zeer nuttige lijst van die lastige ‘abbreviations’ die nu, eilaas! zoo talrijk zijn geworden.

M. BASSE

Muzikale Kroniek

Het kan niet gezegd worden, dat het afgeloopen concert- en theaterseizoen te Antwerpen bijzonder rijk was aan groote verrassingen, wat betreft aard, gehalte en beteekenis der nieuwe muzikale gewrochten waarmee het ons publiek gegund werd kennis te maken.

Over nieuwe werken van Vlaamsche componisten valt niet veel te vertellen: op het gebied der liederen-compositie - het lied blijft te onzent nog steeds het meest beoefende genre - leverden ettelijke onzer toondichters ook dit jaar wel een en ander; werken van grooteren omvang gaan echter al meer en meer tot de zeldzaamheden behooren.

Onder het allerbeste wat ons aan nieuwe lyriek geboden werd, is te rekenen: de *Moorsche Ballade* van den Antwerpschen componist Edward Verheyden: deze mooie muzikale omdichting van Ledeganck's bekende vertaling uit den Romancero is o.i. het beste werk dat de heer Verheyden op zijn actief heeft.

Hoogtepunten in het concertwezen waren: Honegger's dramatische psalm *Le Roi David* en zijn *Pacific* 231. Het eerste werk werd in zeer goede voorwaarden ten gehoore gebracht door de Maatschappij der Nieuwe Concerten, het tweede door de Koninklijke Maatschappij van Dierkunde. Laatstgenoemde vereeniging hadden we ook een auditie te danken van Beethoven's negen symfonieën en een integrale uitvoering van *La Damnation de Faust* van Berlioz. Méér dan gewone belangstelling wekten eveneens een gedeeltelijke vertolking (in concert-vorm) van Monteverdi's *Orfeo* en een alleszins keurige verklanking van Beethoven's *Missa Solemnis*.

Enkele voordrachten van bekende virtuozen (o.a. Thibaud, Demirgian, Rummel, Szigeti) en een helaas niet al te groote reeks kamermuziek-concerten (gegeven o.a. door het kwartet-ensemble Rosé en door de Société des instruments à vent van Parijs) brachten een zeer gewaardeerde afwisseling in het muzikaal bedrijf.

In de annalen onzer Vlaamsche Opera zal het seizoen 1924-25 met gulden letters mogen aangeteekend worden. De opera *Ilka* (van Leopold Samuel) was weliswaar een mislukking, maar het

bleef de eenige. Daar tegenover zijn te plaatsen, benevens een aantal interessante hernemingen - die van Hermann Goetz' *Getemde Feeks* en die van Rimsky-Korsakoff's *Gouden Haan* bijvoorbeeld - een viertal nieuwe stukken, welke om verschillende redenen de aandacht wisten te vestigen: *De doode Oogen* van Eugen d'Albert, *Sakoentala* van Alfano, *Sadko* van Rimsky-Korsakoff en *Stepan* van Ebbe Hamerik.

Een nieuw verschiet in de muzikale evolutie van Eugen d'Albert opent genoemd zangspel voorzeker niet, maar de voorrang op de veel meer verspreide opera *Laagland* kan dit werk niet ontzegd worden. *Sakoentala* van den Italiaanschen toondichter Franco Alfano en *Sadko* van Rimsky-Korsakoff werden successtukken, het eerste, dank zij vooral de orkestrale pracht, het tweede door zijn soliede, bekoorlijke muzikaliteit en een decoratieve en scenische verwezenlijking die onvoorwaardelijk dienen geprezen te worden. *Stepan*, de eersteling-opera van Ebbe Hamerik, bleek oneindig méér te zijn dan een gewone belofte. Deze jonge Deensche componist bezit de zeldzame gave der dramatische toondichtkunst: dat hij een schitterende toekomst tegemoet gaat, daar staan méér dan één tooneel en heel het tweede bedrijf van *Stepan* borg voor.

Twee volledige opvoeringen van Wagner's *Ring des Niebelungen* - met de medewerking van den wereldberoemden tenor Jacques Urlus - besloten op luisterrijke wijze het speeljaar.

Zingende Harten is de titel van het keurig uitgegeven bundeltje, waarmede Lambrecht Lambrechts en Remi Ghesquière de rubriek ‘Liederen voor School en Huis’ hebben verrijkt. Dit genre blijkt in de laatste jaren wel zeer de belangstelling onzer toondichters gaande te maken. De resultaten waren echter niet steeds even verheugend als het feit zelf. Dergelijke soort van compositie vereischt gaven van natuurlijkheid, van melodieke vinding, van goeden smaak, die veel minder algemeen voorkomen dan verondersteld wordt.

De meeste liedjes van dezen bundel behooren ongetwijfeld tot het beste onder de talrijke specimens van het genre, welke ons in den laatsten tijd onder de oogen kwamen. Het beminnelijke, prettige, luimige karakter van L. Lambrechts' versjes vindt in Ghesquiere's muziek een doorgaans welgelukte weerspiegeling. Het lijdt geen twijfel, of het jonge volkje zal deze liedjes met evenveel genoegen ten gehoore brengen als de auteurs blijkbaar ondervonden bij het scheppen dezer lieve stukjes.

Een Fransche vertaling (door A. Valezan) is den Vlaamschen tekst toegevoegd.

JULIUS VAN ETSEN.

De Wereld-Bibliotheek jubileert

In 1905 verscheen als eerste deeltje van de Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur de *Historie van Mejuffrouw Sara Burgerhart* voor de somma van 30 cents.

Dat was een gebeurtenis in tweeërlei opzicht: literair en technisch. De breede massa, het groote publiek te willen veroveren met een uitgave als deze scheen gewaagd. Maar de heer L. Simons, onder wiens leiding de Wereld-Bibliotheek haar pionierswerk aanving, bleek een uitnemend inzicht te hebben. Niet minder dan 30.905 exemplaren zijn er van dit altijd frissche, kostelijke werk verkocht.

Voor boekenliefhebbers was deze uitgave een verheugenis, omdat niet alleen uit letterkundig oogpunt een goede daad was verricht, maar ook omdat de technische verzorging blijk gaf, dat de Wereld-Bibliotheek aan de typografische verzorging alle aandacht wijdde.

Wat een verschil leverde dit eerste deeltje op als men het vergelijkt met de uitgaven uit dien tijd!

De inleiding zette in met een smaakvolle initiaal. De letter was duidelijk en de pagina-indeeling rustig. Men voelde, dat hier een leider den toon aangaf, die werkelijk iets goeds aan het volk wilde geven.

Naast de geestige, fijne, echt Hollandsche *Historie van Mejuffrouw Sara Burgerhart*, kwamen werkjes als *De Waterkindertjes* met een omslagteekening van S.H. de Roos en teekeningen van G. van de Wall Perné. Wat pasten die mooie wit-zwart teekeningen van dezen eminenten teekenaar wonderwel bij dit sprookjesachtig sprookje! Wat is het een genoegen te kijken naar ‘Hij zat op een waterlelie met zijn vriend den glazenmaker’!

Twintig jaar is dat al weer geleden. Wat heeft de Wereld-Bibliotheek al niet in die twintig jaar gegeven!

Bekijk haar *Jubileum-catalogus*, welke ze ter gelegenheid van haar twintigjarig bestaan heeft uitgegeven en men zal met eerbied opzien naar den man, die het gedurfd heeft het initiatief te nemen tot deze daad.

De feestuitgave is gezet, gedrukt en gebonden op de werkplaatsen der Wereld-Bibliotheek. De band is ontworpen door mevrouw B.J. Midderigh Bokhorst. Dezelfde soort initiaal,

waarmede *Sara Burgerhart* begon, siert de beginpagina van deze feestuitgave.

De werken van ruim 400 auteurs heeft ze uitgegeven. Van 56 uitgaven werden meer dan 10.000 exemplaren uitgegeven. Niet minder dan 20.000 exemplaren werden er verkocht van Vondel's *Adam in Ballingschap* en ruim 66.000 exemplaren van Multatuli's *Max Havelaar*.

Er zijn bibliofielen, die voor massa-oplagen niet veel voelen, die meer waarde hechten aan uitgaven, welke in een beperkt aantal genummerde exemplaren verschijnen. Van hun standpunt beschouwd mogen ze gelijk hebben, de Wereld-Bibliotheek heeft aan menigeen met een bescheiden beurs een genot verschaft, heeft aan de volksopvoeding zooveel gedaan, dat men ook als boekenliefhebber zich verheugen moet in dien arbeid harer leiders.

Wij wenschen hun van harte toe, dat het hun gegeven moge zijn het Nederlandsche publiek met immer stijgend succes te verrassen met goede en goedkoope lectuur.

L. RONNER.

Het kryogeen Laboratorium te Leiden[1]

Een spreekwoord zegt: ‘Waar het hart vol van is, vloeit de mond van over.’ Als ik dezen avond spreek over het Physisch Instituut der Rijksuniversiteit te Leiden, het Leidsch kryogeen laboratorium, dan is dat, omdat ik gaarne deze gelegenheid te baat neem om blijk te geven van mijn bewondering voor deze inrichting, waar ik mijne wetenschappelijke opleiding heb voltooid, om mijn dankbaarheid uit te spreken voor den stichter er van, Prof. Kamerlingh Onnes, die mij tweemaal in de gelegenheid stelde in zijn laboratorium onderzoekingen te verrichten, een eerste maal na het voleindigen van mijn studiën in Gent, een tweede maal toen de oorlogstoestanden een vreedzamen wetenschappelijken arbeid onmogelijk maakten aan de Brusselsche Universiteit, waaraan ik verbonden was.

Den 11^{en} November 1882 aanvaardde Dr. H. Kamerlingh Onnes het ambt van hoogleeraar in de natuurkunde aan de Rijks-Universiteit te Leiden. Hij sprak bij die gelegenheid de traditioneele intreerede uit, waarvoor hij tot onderwerp had gekozen: ‘De beteekenis van het quantitatief onderzoek in de natuurkunde.’ Die rede begon met de volgende woorden:

‘De natuurkunde dankt hare vruchtbaarheid in het voortbrengen van middelen tot stoffelijk welzijn en haren overwegenden invloed op onze wereldbeschouwing aan den zuiveren

(1) Lezing gehouden den 10^{en} Februari 1925 voor de Volksuniversiteit te Antwerpen.
Bij het samenstellen dezer lezing heb ik een dankbaar gebruik gemaakt van de twee voortreffelijke, aan Prof. Dr. Heike Kamerlingh Onnes aangeboden Gedenkboeken (uitgegeven bij Eduard Ydo, te Leiden), het eerste den 10^{en} Juli 1904, ter eere van zijn 25-jarig doctoraat, het tweede den 11^{en} November 1922, bij gelegenheid van zijn 40-jarig professoraat. In die feestbundels is het Leidsch Natuurkundig Laboratorium met zijn doel en zijn ontwikkeling op meesterlijke wijze beschreven; wat een Bosscha en een Lorentz - om van de andere medewerkers niet te spreken - daarin hebben gezegd, en de wijze waarop ze het hebben gezegd, had ik zeker niet kunnen verbeteren; men houde het me dus ten goede, dat ik gansche stukken daaruit letterlijk overgenomen heb.

geest van proefondervindelijke wijsbegeerte. Zij kan haar belangrijk aandeel in het denken en werken der hedendaagsche maatschappij slechts behouden, wanneer zij door waarneming of proefneming telkens nieuwen grond aan het onbekende ontworstelt.

'Het aantal en vooral de hulpmiddelen der instellingen, welke haar daartoe de gelegenheid aanbieden, staan echter verre achter bij de groote beteekenis van het maatschappelijk belang aan welks behartiging zij gewijd is. Hij, die de gewichtige taak aanvaardt, tot de beoefening der natuurkunde op te leiden en een dier instellingen te beheeren, heeft zich dus met dubbelen ernst rekenschap te geven van zijn inzicht omtrent de eischen van proefondervindelijk onderzoek in onzen tijd....

'Naar mijn inzicht moet bij de proefondervindelijke beoefening der natuurkunde het streven naar quantitatief onderzoek, d.w.z. naar het opsporen van de maatbetrekkingen in de verschijnselen, op den voorgrond staan. Door meten tot weten, zou ik als zinspreuk boven elk physisch laboratorium willen schrijven.'

Aldus sprak Kamerlingh Onnes nu bijna een halve eeuw geleden. Zijne voordracht was meer dan een met redenaarstalent uitgesproken oratie; zij was een wetenschappelijke belijdenis, de verklaring van een werkprogram, van een met volle bewustheid en beslistheid gekozen richtsnoer, waaraan hij besloten was vast te houden in weerwil van het besef, dat het door groote moeilijkheden en bezwaren heen moest leiden.

De aangehaalde woorden kwamen mij in den geest, toen ik in October 1923 zelf naar Gent geroepen werd, om er het Vlaamsche onderwijs in de natuurkunde op me te nemen; en nu, nu ik zelf op het punt sta het doel te bereiken, dat ik voor oogen had, toen ik aannam mij met dat onderwijs te belasten, namelijk het stichten van een Vlaamsch physisch instituut in de stad van Leie en Schelde, klinken ze in mijn ooren als de prediking van een apostel, die het evangelie, de goede boodschap, verkondigt. Want na zoovele jaren zijn die woorden nog letterlijk toepasselijk op ons land. Op dit oogenblik nog is de toestand in ons land zooals hij was in Nederland, toen Kamerlingh Onnes het professorale spreekgestoelte beklom, en terwijl Nederland thans beschikt over vijf goed uitgeruste physische instituten in Leiden,

Amsterdam, Utrecht, Groningen en Delft, om van particuliere instellingen niet te spreken, zijn bij ons de physische laboratoria nog in wording.

Een tweede maal sprak Kamerlingh Onnes een warm pleidooi uit voor nauwkeurig quantitatief natuurkundig onderzoek, toen hij andermaal in de feestzaal der Leidsche Universiteit het spreekgestoelte beklom, den 8^{en} Februari 1904, om er op den 329^{en} stichtingsdag dier universiteit als Rector Magnificus een rede te houden over de beteekenis van nauwkeurige metingen bij lage temperatuur. Verkondigde zijne eerste rede de stichting van het Leidsch natuurkundig laboratorium zonder meer, zijn tweede kon de vervulling melden van wat zeker niemand mogelijk had geacht: de schepping van een Leidsch kryogeen laboratorium, de verovering en volkomen beheersching van een gebied van natuurkundige maatsbepalingen, dat een kwart eeuw te voren niet alleen nauwelijks toegankelijk was voor zelfs het ruwste experiment, maar voor een groot deel nog volstrekt onbekend.

Op die scheppinig van een kryogeen laboratorium had Kamerlingh Onnes van het begin af aangestuurd; van den aanvang af werd het belang van onderzoekingen bij lage temperaturen intuitief door hem gevoeld. Met waarlijk prophetischen blik zag hij bij het aanvaarden van het hoogleeraarsambt reeds in het groote wetenschappelijke belang van het werken en proefnemen bij temperaturen ver beneden die van het vriespunt van water. Reeds in 1882 dus was het doel van Kamerlingh Onnes de stichting van een laboratorium, waar men de eigenschappen der stof in het gebied der laagst bereikbare temperaturen zou kunnen onderzoeken. Sinds dien tijd heeft hij met nooit verflauwde werkkracht en met onverminderden ijver, en ook met groote consequentie dit doel nagestreefd. Het Leidsche laboratorium is dan ook het eerste geweest, waar men het allerweerspannigste der gassen, het helium, vloeibaar heeft gemaakt, en waar men den laagsten graad vóór dien koudepool, dien men het absolute nulpunt noemt, heeft overschreden; het is thans ook nog het eenige dat geheel gespecialiseerd is voor natuurkundige onderzoekingen in de onmiddellijke nabijheid van die onderste temperatuurgrens.

Gelijk alle begin was ook dat van Onnes' streven moeilijk. Zooals hij het in zijn intreerede had gezegd, waren de hulpmiddelen waarover hij beschikte onvoldoende voor het bereiken van zijn doel. Toen hij zijn hoogleeraarsambt aanvaardde, en meteen het bestuur van het toen nog in den kiem zijnde natuurkundig laboratorium, en dit voor leer- en weetgierigen openstelde om er de proefondervindelijke natuurkunde te beoefenen, bestond dat laboratorium nog slechts uit een gedeelte van een gebouw, waarin ook het scheikundig en het anatomisch laboratorium waren gehuisvest, terwijl daarachter het physiologisch laboratorium gelegen was.

Wel beteekende bij de stichting het bieden van gelegenheid voor praktisch werken aan studenten een groote stap voorwaarts, en waren in de eerste tijden de twee flinke daarvoor bestemde kamers ruim voldoende; maar weldra was het aantal studenten zóó vermeerderd en waren de inzichten, wat tot praktische oefeningen dienen moest, zoo geheel veranderd, dat het laboratorium geheel onvoldoende was. Wie toch nauwkeurige metingen wil verrichten en bij dezen den uitersten graad van nauwkeurigheid wil bereiken, moet al zijn aandacht kunnen concentreeren op zijn meetinstrumenten; in het vertrek, waar hij werkzaam is, moet geen geloop noch gepraat van anderen zijn, waardoor zijn aandacht wordt afgeleid; wat hij van hulptoestellen bij zijn proeven gebruikt, moet niet door anderen kunnen worden weggenomen; wat hij den eenen dag in elkaar zet moet den volgenden dag ongerept kunnen blijven staan. Onafwijsbaar is de eisch: ieder onderzoeker moet kunnen beschikken over een afzonderlijk vertrek, waar hij heer en meester is, waar hij zijn toestellen opstelt, en zoo noodig verandert, waar hij ongestoord zijn metingen kan verrichten onder de meest voordeelige omstandigheden.

Twee wegen stonden den nieuw benoemden directeur open om dit ideaal te verwezenlijken: óf een nieuw laboratorium aanvragen, óf het bestaande veranderen, zoodat door aan- en bijbouw, naarmate de behoefte zich deed gevoelen, de noodige ruimte te verkrijgen was. De laatste weg werd ingeslagen, als zijnde diegene, die het spoedigst tot het doel bracht. Van 1890 tot 1903 verrezen nieuwe lokalen. Toen ik zelf in 1895 op het laboratorium kwam werken, waren er nog slechts een paar

bijgebouwd; in 1899, toen ik het laboratorium verliet, waren er nog verscheidene bijgekomen. Toen de oorlog me in Leiden terugbracht had het laboratorium zich nog verder uitgestrekt over een zijvleugel van een honderd meter lengte, waarin behalve werkplaatsen voor glas-, metaal- en houtbewerking ook de mechanische en elektrische krachtwerktuigen waren ondergebracht, en die uitliep op een gebouw voor theoretische natuurkunde. Sinds een jaar echter is de door het physische instituut bedekte oppervlakte bijna verdubbeld door de groote aanwinst, die het gevolg is geweest van het verhuizen van de chemische en anatomische laboratoria naar nieuwe gebouwen en het aanbouwen van een groot auditorium, waardoor nu aan de voorzijde het physisch instituut een gevel heeft gekregen van ruim 100 meter lengte. Het tegenwoordig ingenomen terrein heeft vrijwel den vorm van een driehoek nagenoeg van een halve hectare oppervlakte, en omsluit bijna het physiologisch instituut, in afwachting dat ook dit wellicht bezwijken zal voor de behoeften van het alles verslindende monster. Maar voor afzienbaren tijd althans staat aan de verdere noodige trapsgewijze ontwikkeling en uitbreiding van het kryogeen laboratorium niets in den weg.

De inrichting van een kryogeen laboratorium, bestemd voor het onderzoek der verschijnselen en der eigenschappen van de stof bij lage temperaturen - en onder lage temperaturen verstaat men gewoonlijk het gebied van temperaturen dat alleen met behulp van vloeibare gassen te bereiken is, en dat ligt tusschen - 20°C. ongeveer en het absolute nulpunt (-273°C.) - en het bedrijf van zoo'n laboratorium berusten op de doelmatige oplossing van de volgende drie vragen:

1° Hoe kan men lage temperaturen verwezenlijken?

2° Hoe kan men ze standvastig houden?

3° Hoe kan men ze meten?

In het licht onzer tegenwoordige kennis bekeken, schijnen de twee eerste vragen zeer gemakkelijk te beantwoorden. Wanneer men namelijk beschikt over een vluchtige, d.w.z. verdampende vloeistof, dan kan men daarmede binnen bepaalde grenzen alle mogelijke temperaturen verwezenlijken en constant houden. Het is inderdaad voldoende die vloeistof door warmtetoevoer te laten koken onder een bepaalden standvastigen druk. We weten

immers, dat zoolang de druk standvastig blijft het kookpunt ook een volkomen vast punt is voor een zuivere stof, en dat men door dien druk te wijzigen ook het kookpunt naar willekeur veranderen kan: het stijgt wanneer men den druk opvoert, het daalt wanneer men den druk verlaagt. Neem b.v. water, dat onder den druk van 1 atmosfeer bij 100°C. kookt; bij hoogere drukken vertoont het hoogere kookpunten, terwijl het onder de luchtpomp bij gewone temperatuur aan het koken gebracht kan worden en zelfs daarbeneden het kookverschijnsel blijft vertoonen totdat het bij 0°C. ongeveer onder een druk van nog slechts 4 mm. kwik in ijs overgaat; dan is het zoogenaamde tripelpunt bereikt, dat weinig van het gewone, normale vriespunt verschilt.

Een nog vluchtiger vloeistof, zooals ether, kan aldus bij nog lager temperatuur aan het koken worden gehouden. Daarbij is het niet eens meer noodig kunstmatig te verhitten, omdat de stralende warmte, die van de omringende voorwerpen komt, het kookproces onderhoudt; men moet veeleer de warmte zooveel mogielijk buitensluiten, opdat de verdamping niet te snel zou geschieden; anders zou het te moeilijk kunnen zijn den druk laag te houden.

Was het nu mogelijk een vloeistof in den vloeibaren toestand te houden tot bij de laagste temperaturen en den zich bij de verdamping vormenden damp steeds in afdoende mate te verwijderen, dan zou men door vermindering van druk het absolute nulpunt kunnen bereiken, en door regeling van dien druk iedere willekeurige temperatuur kunnen tot stand brengen en in stand houden. Het feit echter, dat iedere vloeistof bij een bepaalde temperatuur vast wordt, stelt een onderste grens aan de reeks temperaturen, die met behulp van een bepaalde vloeistof bereikt kunnen worden. Ook zijn er praktische bezwaren aan verbonden een vloeistof te laten koken onder een druk hooger dan één atmosfeer, zoodanig dat het gewone kookpunt als bovenste grens kan worden beschouwd van die reeks temperaturen, en zoo ligt dan de reeks temperaturen, die men met een bepaald vloeistof kan bereiken, ongeveer tusschen de gewone kook- en vriespunten van die vloeistof. Liggen die punten laag genoeg - en zulks is juist het geval met vloeibaar gemaakte gassen -, dan is de vloeistof voor een kryogeen laboratorium geschikt.

Met een enkele vloeistof kan men natuurlijk niet volstaan, en aangezien de kook- en vriespunten van een vloeistof in 't algemeen des te lager liggen naarmate de vloeistof vluchtiger is, ligt het voor de hand eenige vloeistoffen uit te kiezen met steeds hoogeren vluchtigheidsgraad, en wel zóó dat het kookpunt van een volgende vloeistof nagenoeg samenvalt met het vriespunt van de voorgaande. En waar nu het aantal stoffen, dat de scheikunde ons heden ten dage heeft leeren kennen, bijzonder groot is, lijkt het wel niet moeilijk tusschen al die stoffen een geschikte keuze te doen. Intusschen, die keuze wordt beperkt ten eerste door de overweging dat men over betrekkelijke aanzienlijke hoeveelheden vloeistof moet kunnen beschikken, zoodat de vloeistoffen niet al te kostbaar mogen zijn; in de tweede plaats is het niet wenschelijk te werken met stoffen die schadelijk of gevaarlijk zijn.

In Leiden heeft men zijn keuze bepaald tot de volgende stoffen:

	Kookpunt	**Vriespunt**	**Kritisch punt**
Chloormethyl	- 24°C.	- 91°C.	+ 143°C.
Stikstofoxydule	- 90	- 102	+ 36
Aethyleen	- 103	- 169	+ 10
Methaan	- 164	- 183	- 83
Zuurstof	- 183	- 218	- 119
Neon	- 246	- 249	- 228
Waterstof	- 253	- 259	- 240
Helium	- 269 lager dan	- 272	- 268

De vijf eerste stoffen sluiten, zooals men ziet, op geschikte wijze aan elkander aan; voor de vier laatste is dat niet meer het geval: in dat gebied van zeer lage temperaturen beschikt men niet meer over een voldoend aantal stoffen om een volkomen aaneengeschakelde reeks te kunnen vormen.

De stoffen waarvan hier sprake is zijn gassen, d.w.z. bij gewone kamertemperatuur en onder een druk van 1 atm. zijn ze gasvormig. Het zijn dus geen gewone vloeistoffen, die men in een flesch of vat kan bewaren en in een kookvat overgieten om daarin door verhitting tot koken te worden gebracht. Men bewaart ze in koperen of stalen bussen, waarin ze tot op verscheidene atmosferen, soms tot een paar honderd atm. toe samengeperst zijn, en zelfs daarin zijn alleen de twee eerste

stoffen bij gewone temperatuur tot vloeistof verdicht. Waarom? Omdat er voor iedere stof een kenmerkende temperatuur bestaat, waarboven ze niet meer door samenpersing in den vloeibaren toestand gebracht kan worden; dat is de kritische temperatuur. Ligt die kritische temperatuur boven de gewone kamertemperatuur, dan kan de stof onder druk als vloeistof worden bewaard; volgens de voorgaande tabel, waarin in de laatste kolom de kritische temperaturen aangegeven zijn, is dat alleen voor de twee eerste stoffen het geval.

De andere stoffen bevinden zich in de bussen, waarin men ze bewaart, als sterk samengeperste gassen, die men, om ze tot vloeistof te verdichten eerst moet afkoelen tot beneden de kritische temperatuur; voor aethyleen behoeft men daarvoor niet veel lager te gaan dan gewone kamertemperatuur, maar de andere, het methaan en de volgende, moeten sterk afgekoeld worden. Dat afkoelen gebeurt doordat men het samengeperste gas uit de bus laat stroomen door buizen die gedompeld zijn in het voorgaande, reeds vloeibaar verkregen gas, dat men nu onder gewonen of beter nog, onder verlaagden druk laat koken, om aldus de gewenschte lage temperatuur te verkrijgen; zoo wordt aethyleen vloeibaar gemaakt in kokend chloormethyl, methaan in kokend aethyleen, zuurstof in kokend methaan. En omdat nu aldus de lage temperaturen trapsgewijze worden verkregen door met behulp van een gas het volgende te verdichten, en dit doet denken aan een waterval, die van schrede tot schrede lager daalt, heeft men aan die methode van verwezenlijking van lage temperaturen den naam van cascademethode gegeven. Zij werd verzonnen door Raoul Pictet.

Iedere stof nu doorloopt een kringloop of cyclus, waarbij ze de voorraadsbus verlaat om in het kookvat van het voorgaande gas tot vloeistof te condenseeren, daarna overgebracht wordt in het eigen kookvat, waarin een zuigpomp een voldoenden graad van verdunning onderhoudt door de dampen weg te voeren, terwijl een aan de zuigpomp gekoppelde perspomp die dampen weer samendrukt en in de voorraadsbus terugperst. De voor zoo'n circulatie noodige voorraad is vrij gering, en afgezien van onvermijdelijke kleine verliezen door lekken vermindert die voorraad niet.

Het lokaal waarin deze kringloopen worden volbracht ver-

toont dus twee soorten van toestellen: de pompen (zuig- en perspompen) en de zoogenaamde liquefactoren (kook- en verdichtingsvaten).

Het cascadeproces laat niet toe lager temperaturen te bereiken dan - 218°. De methode van Piotet, hoe voortreffelijk ook, weigert van zuurstof af den dienst, omdat de stof die in de reeks der kritische temperaturen op zuurstof volgt, het neon, een kritische temperatuur heeft die lager ligt dan het tripelpunt van zuurstof. Om dit gas, en ook de volgende vloeibaar te maken, moet men een andere methode toepassen, de ontspanningsmethode, berustende op het zoogenaamde Joule-Kelvin effect.

Laat men een glas onder standvastigen druk door een nauwe opening stroomen, en wel zoo, dat er tusschen de beide ruimten vóór en na de opening een aanmerkelijk drukverschil is, dan neemt men in 't algemeen aan de zijde der lage drukking een afkoeling waar. Dit door Joule en Kelvin ontdekte en naar hen genoemde verschijnsel werd door Linde toegepast op het vloeibaar maken van lucht, uitsluitend door expansie, waarbij dan de ontspannen en afgekoelde lucht de toestroomende samengeperste lucht vóórkoelt; dit is de zoogenaamde regeneratie - methode.

Deze methode is ook op neon, waterstof en helium toe te passen, niet echter bij gewone temperatuur, want bij gewone temperatuur worden die gassen door expansie juist warmer, en eerst beneden een zekere temperatuur, waarbij het Joule-Kelvin effect van teeken verandert (de zoogenaamde inversie-temperatur), vertoonen die gassen bij uitzetting de gewone afkoeling. Die inversietemperatuur ligt voor waterstof bij - 80°, zoodat het voldoende is waterstof in vloeibare lucht vóór te koelen om er het regeneratieproces op te kunnen toepassen. En zoo wordt ook helium door toepassing der regeneratiemethode vloeibaar na vóórkoeling in kokende waterstof. Zijn eenmaal door die methode waterstof en helium en ook neon (maar men vindt het praktischer dit laatste gas rechtstreeks in vloeibare waterstof te condenseeren als vaste stof, waarna men het laat smelten) vloeibaar gekregen, dan laat men ze een kringloop doorloopen evenals de voorgaande gassen.

Tot dusverre heb ik alleen gesproken over de toestellen, die

noodig zijn om de gassen vloeibaar te maken. Om nu echter in deze vloeibare gassen, bij de lage temperaturen die men er mede kan bereiken, metingen te kunnen verrichten, heeft men toestellen noodig, die speciaal ingericht zijn om de temperatuur van een vloeibaar gas een aantal uren achtereen constant te houden, en die tevens op doeltreffende wijze de stoffen kunnen bevatten, waarvan men de eigenschappen bij lage temperatuur wil bestudeeren. Deze toestellen, die men kryostaten noemt, in tegenstelling met de thermostaten waarin hoogere temperaturen standvastig worden gehouden, zijn tegenwoordig de hoofdtoestellen in het kryogeen laboratorium; want, was vroeger het vloeibaar maken der gassen, dus het construeeren van doelmatige liquefactoren het probleem, thans is het anders: nu de methoden van het vloeibaar maken van alle gassen wetenschappelijk gemeengoed zijn geworden en men de techniek van het vloeibaar maken goed beheerscht - althans te Leiden -, treedt de vraag naar nauwkeurige physische metingen sterk op den voorgrond en daarmede de behoefte aan kryostaten, die aan hooge eischen moeten voldoen, namelijk het constant houden der temperatuur tot op 0°, 01 gedurende vele uren.

De mate waarin de standvastigheid der temperatuur wordt verkregen hangt af van de mate waarin de zuigpompen den druk constant vermogen te houden in de kookvaten, en, zullen de pompen goed werken, dan mag het koken der vloeistof niet snel geschieden. Nu wordt het koken der vloeistof onderhouden door de warmte die van zelf, van buiten toestroomt, door geleiding of door straling, en die warmtetoevoer moet zoo gering mogelijk worden gemaakt, door tusschen de kryostatische vloeistoffen en de veel warmere omgeving stoffen te plaatsen, die de warmte slecht geleiden en de straling tegenhouden.

Het vraagstuk, om den warmtetoevoer van buiten binnen enge perken te houden en zoodoende de snelle verdamping van de vloeistof tegen te gaan, is praktisch opgelost door de geniale vinding van Dewar, de verzilverde vacuumglazen, die in de bekende thermosflesschen eene huiselijke toepassing hebben gevonden. Een hoog vacuum is de slechtste warmtegeleider dien we kennen en bij de door Dewar uitgevonden dubbelwandige vacuumglazen wordt van deze eigenschap gebruik gemaakt, door de ruimte tusschen de beide wanden praktisch volkomen ledig

te maken. Om toevoer van warmte door straling te vermijden zijn de wanden bovendien verzilverd. In Leiden zijn dan ook sinds jaren uitsluitend verzilverde vacuumglazen als kryostaatglazen in gebruik.

Men heeft uit de bovenstaande tabel kunnen zien, dat er twee temperatuurgebieden zijn die door de kringloopen niet woorden bereikt, de gebieden tusschen - 218 en - 253° (het kleine, weinig belangrijke gebied der neontemperaturen is daarbij niet in aanmerking genomen en tusschen - 259 en - 269. Om de eerste leemte althans gedeeltelijk aan te vullen werd de mogelijkheid overwogen van den bouw van een bad, waarin waterstof onder druk zou koken, maar tot dien bouw werd niet overgegaan; te veel bezwaren zouden daaraan verbonden zijn geweest. Na verschillende pogingen gelukte het ten slotte Kamerlingh Onnes volgens een door hem aangegeven beginsel een waterstofdampkryostaat te construeeren; deze berust hierop, dat de experimenteerruimte op constante temperatuur wordt gehouden door een stroom gasvormige waterstof, overhitte damp, waarvan de temperatuur door automatische regeling van een electrischen stroom in een draad op een bepaalde hoogte wordt gehouden. Ook deze kryostaat bleek aan de te Leiden gestelde eischen omtrent standvastigheid der temperatuur te kunnen voldoen.

De tweede gaping in de reeks der voor metingen beschikbare temperaturen, die welke loopt van - 259° tot - 269°, is tot dusverre niet overbrugd. Die overbrugging zou, principieel gesproken, mogelijk zijn met behulp van een heliumdampkryostaat geheel naar het model vavn den waterdampkryostaat, maar de technische moeilijkheden schijnen nog te groot te zijn om voorloopig aan de constructie daarvan te kunnen denken.

En nu de meting der temperaturen. Natuurlijk geschiedt deze met behulp van thermometers. Niet echter met de gewone, huiselijke kwikthermometers, die al spoedig wegens het bevriezen van het kwik buiten dienst zijn; zelfs niet met andere vloeistofthermometers, maar met gasthermometers, d.w.z. met toestellen waarbij de druk van een gas, en wel een gas met geringe dichtheid, als maat voor de temperatuur wordt genomen. Het gebruik van een gasthermometer is evenwel omslachtig, en het toestel is weinig geschikt om de temperatuur te meten in een

kleine ruimte. Nu kan men echter thermometers construeeren berustende op de verandering van een geschikt waarneembare en meetbare eigenschap met de temperatuur, mits vooraf met behulp van een gasthermometer de veranderlijkheid van die eigenschap met de temperatuur is bestudeerd; een zoodanige eigenschap is de electrische weerstand van een metaaldraad, b.v. een platinadraad. Men gebruikt dan ook bij voorkeur weerstandsthermometers; deze moeten echter vooraf zijn geijkt door vergelijking met een gasthermometer, want deze stelt de temperatuurschaal vast. Maar nu stuit nog de vaststelling der temperatuurschaal bij zeer lage temperatuurgraden op moeilijkheden, doordat het gas ten slotte zelf vloeibaar wordt; men ontgaat deze moeilijkheid zooveel mogelijk door helium als thermometrisch gas te gebruiken, maar in het gebied, dat binnen den laatsten graad van het absolute nulpunt is gelegen, doet zelfs de heliumthermometer geen dienst meer, en zoo is dan ook het vraagstuk van de nauwkeurige meting der temperaturen in de onmiddellijke nabijheid van het absolute nulpunt nog niet opgelost, al begrijpt men reeds dat men daar gebruik zal moeten maken van een thermometer berustende op de meting van de dampspanning van helium.

Een onschatbaar, ja onmisbaar voordeel is het, wanneer in het laboratorium zelf een goede instrumentmakerswerkplaats bestaat, waar de onderzoeker zijne toestellen als het ware onder zijne oogen kan zien opbouwen, raad kan geven bij moeilijkheden gedurende de uitvoering zelf of, zoo hij het wenscht, wijzigingen in zijne plannen kan aanbrengen. De onderzoeker heeft dus de hulp van den instrumentmaker dringend noodig, en alleen door voortdurende samenwerking tusschen beiden is wetenschappelijk onderzoek mogelijk. Waar nu metaal, glas en hout de hoofdbestanddeelen van elk toestel uitmaken, is het noodig dat aan een goed ingericht physisch laboratorium verbonden zijn een werkplaats voor metaalbewerking en een timmermanswerkplaats, een glasblazerij, benevens een smederij. Door deze overwegingen geleid heeft Kamerlingh Onnes aan zijn laboratorium werkplaatsen verbonden en deze gaandeweg verbeterd, en bij iedere uitbreiding van het laboratorium werd de noodige aandacht aan uitstekend ingerichte instrumentmakerswerkplaatsen

geschonken, zoodat deze thans als modelinrichtingen beschouwd kunnen worden. De werkplaatsen voor fijne bewerking durven ieder probleem aan, hoe ingewikkeld ook, en de glasblazerij is op het gebied van vervaardigen van vacuumglazen en buizen zoo gespecialiseerd, dat daar kunstproducten worden gewrocht, die in geen andere glasblazerij te verkrijgen zouden zijn.

Maar wil de werkplaats aan haar doel beantwoorden, ook als er een aantal onderzoekers tegelijkertijd in het laboratorium werkzaam zijn, dan is het vooral van belang over een groot aantal werkkrachten te kunnen beschikken. Dit behoeven niet allen volleerde werklieden te zijn: er zijn altijd vele kleinere werkzaamheden te verrichten, die ook aan minder geoefende handen kunnen worden overgelaten. Dat aan deze eischen door de werkplaatsen te Leiden in ruime mate wordt voldaan is daaraan te danken, dat er getracht wordt deze werkplaatsen ook voor de gemeenschap nuttig te doen zijn, nl. als opleidingsschool voor vakmannen. De ambachtsscholen toch leveren jaarlijks een aantal jongelieden, die niets liever wenschen dan zich praktisch en dikwijls ook theoretisch verder te ontwikkelen in technische richting. Voor hen is een plaatsing in de instrumentmakerswerkplaats van een natuurkundig laboratorium van groote waarde. Immers de groote verscheidenheid van het werk brengt mede, dat de leerlingen in korten tijd veel ondervinding opdoen. Het werkt voor hen aanmoedigend, dat de door hen vervaardigde voorwerpen dadelijk in gebruik kunnen worden genomen en op hunne deugdelijkheid kunnen worden beproefd. In een laboratorium als dat te Leiden, met zijne uitgebreide installatie van electrische en andere krachtwerktuigen, krijgen ze veel te zien dat hen later te pas komt. En terwijl ze zoo overdag hun tijd nuttig gebruiken, bezoeken ze 's avonds een school waar ze theoretische kennis opdoen, een school gesticht door het Genootschap Mathesis Scientiarum Genitrix, waaraan onder andere een uitgebreide cursus in electrotechniek is verbonden, die ook al aan het initiatief van Kamerlingh Onnes zijn ontstaan te danken heeft.

De werkplaatsen voldoen aldus aan een algemeen gevoelde behoefte naar méér gelegenheid tot opleiding in technische richting, als voortzetting van het onderwijs aan ambachtsscholen. Dat zij werkelijk aan een behoefte voldoen wordt bewezen

door het groot aantal liefhebbers dat zich telkens voor een opengevallen plaats aanmeldt - want het aantal plaatsen is beperkt, al neemt het steeds toe -, waardoor het ook mogelijk is uitsluitend goede leerlingen aan te nemen; het blijkt ook uit het groot aantal der leerlingen die, de werkplaatsen verlatende, in allerlei door hen gewenschte betrekkingen worden aangesteld, b.v. als bedrijfschef in een industrie of als praeparator in een inrichting voor onderwijs, niet alleen in Nederland, maar ook in het buitenland.

Het feit dat aan zoo'n groot laboratorium uitgebreide krachtinstallaties zijn verbonden maakt het mogelijk ook leerlingen te bekwamen in de behandeling van motoren. Onder leiding van een bekwaam machinist wordt hun geleerd den stoomketel te stoken, de stoommachines, gasmotoren, dynamo's, electromotoren, schakelborden en accumulatorenbatterijen te behandelen, en ondervinding op te doen in het monteeren van toestellen en aanleggen van leidingen. De leerlingen, die zulks wenschen, kunnen in iedere afdeeling eenigen tijd doorbrengen en aldus een bewijs leveren van hun aanleg om met werk, dat hun in den aanvang geheel vreemd is, spoedig vertrouwd te geraken. Wanneer ze uit de werkplaatsen treden, zijn ze tot alles in staat. Ook voor teekenen en meer speciale laboratoriumwerkzaamheden, zooals fotografeeren, worden steeds eenige leerlingen aangewezen.

Om het voortbestaan van dit opleidingsstelsel te verzekeren werd in 1900 gesticht een Vereeniging tot bevordering van de opleiding tot instrumentmaker, welke zich bezig houdt met alles wat de opleiding in de werkplaatsen van het natuurkundig laboratorium te Leiden betreft, door het aanstellen van goede leerkrachten, verstrekken van beurzen, afnemen van examens en uitreiken van diploma's.

De Russische hoogleeraar de Metz, die in 1900 het laboratorium bezocht, schreef daarna in een verslag: ‘Zulk een inrichting is ongetwijfeld uitstekend. Slechts op die wijze is het mogelijk goede instrumentmakers te vormen. Het schijnt me toe, dat het nuttig zoude zijn dit voorbeeld bij ons te volgen, waar het zoo moeilijk is zelfs tegen goede betaling een goeden instrumentmaker te vinden.’

Een Belg kan het hem heden ten dage nog nazeggen.

In 1905 werd op bescheiden schaal begonnen met het inrichten van vacantiecursussen voor instrumentmakers en glasblazers. Die cursussen kwamen eerst tot volledigen bloei en ontwikkeling in 1908, toen een programma was opgemaakt en verspreid en de gelegenheid tot deelnemen ook in 't buitenland was bekend gemaakt. Het aantal deelnemers nam steeds toe en zelfs uit vreemde landen komen nu laboratoriumbedienden, studenten, geleerden zelfs om de cursussen te volgen.

Het bedrijf van zoo'n laboratorium is natuurlijk niet zonder gevaar, en, behalve dat het personeel natuurlijk verzekerd is tegen ongevallen, evengoed als op iedere fabriek of werkplaats, en ook de gewone veiligheidsmaatregelen in acht worden genomen in verband met brandgevaar enz., moesten bijzondere maatregelen genomen worden in verband met den aard van het bedrijf zelve: het werken onder hooge drukken en het gebruik van niet altijd ongevaarlijke gassen. Waterstof b.v. is een zeer licht brandbaar, en dus gevaarlijk gas; gevaarlijk vooral wanneer men werkt met kilogrammen van deze stof. Overigens zijn ook andere gebruikte stoffen: het chloormethyl, het aethyleen, het methaan, alle organische stoffen, niet geheel zonder gevaar. Van den beginne af heeft nu Kamerlingh Onnes door het consequent toepassen van veiligheidsmaatregelen volgens een rationeel systeem er voor gezorgd, dat zich in het Leidsche laboratorium in dat opzicht langzamerhand een traditie vormde, zoo krachtig, dat na eenigen tijd zoowel het wetenschappelijk als het technisch personeel niet beter wist, of dat behoorde alles zoo te zijn, en er zich over verwonderd zou hebben als het elders anders was. Nooit een vlam of vonk in een lokaal, waarin zich brandbare gassen bevinden, veiligheidskleppen op de gasleidingen, spiegelruiten en ijzergaas om glazen buizen waarin gas samengeperst wordt, of om groote glazen vaten die leeggepompt zijn, de oogen bovendien beschermd met een bril. Om het gevaar van het ontploffen van bussen met samengeperste gassen in geval van brand te voorkomen, worden deze bussen voorzien van een afsluitplaatje uit gemakkelijk smeltbaar metaal. Ziedaar een aantal veiligheidsmaatregelen waarvan de toepassing wel eens veel tijd en werk kostte en constructieve moeilijkheden opleverde, doch die tegenwoordig als 't ware

automatisch toegepast worden. Het Leidsche laboratorium mag er dan ook trotsch op zijn, dat er in de 40 jaren dat het bestaat, geen enkel ernstig ongeluk is gebeurd; de haast onvermijdelijke kleine verwondingen in de instrumentmakerswerkplaatsen en glasblazerij mogen wel buiten rekening worden gelaten.

Ik behoef haast niet te zeggen dat aan zoo'n groote inrichting een talrijk personeel verbonden is. In September 1924 moest Kamerlingh Onnes als directeur aftreden, omdat hij de leeftijdsgrens van 70 jaar had bereikt. Thans zijn aan het hoofd twee directeuren, elk meester in zijn eigen afdeeling: de professoren W.H. Keesom en W.J. de Haas, de eerste voor onderzoekingen op het gebied der mechanische verschijnselen, de tweede voor onderzoekingen op het gebied van electromagnetisme en stralingen. Het laboratorium heeft verder een onderdirecteur, die den schakel vormt tusschen de directeuren en het technisch personeel; hij is de technische directeur van het instituut en is belast met het geldelijk beheer. Verder is er een conservator, een soort wetenschappelijk onderdirecteur, en als secundair wetenschappelijk personeel zijn er 11 assistenten.

Het hoogere technische personeel bestaat in de eerste plaats uit een bedrijfschef, een man die nu reeds 30 jaren aan het laboratorium is verbonden, en er mede is opgegroeid. Hij is de man, die de technische moeilijkheden uit den weg ruimt: de moeilijkst te construeeren toestellen zijn niet alleen onder zijn leiding gebouwd, maar grootendeels door hem ontworpen. Zooals zijn titel het aanduidt, wordt het geheele bedrijf van het kryogeen laboratorium door hem geleid en het is voor een groot deel aan zijn constructief talent, zijn groote vindingrijkheid te danken dat het laboratorium geworden is wat het is. Daarnaast staan een hoofdinstrumentmaker, een hoofdglasblazer, een eerste machinist; daaronder drie praeparatoren en een groot aantal (een twintigtal) leerjongens.

Ik mag deze beschrijving van het laboratorium niet besluiten zonder nog een enkel woord te spreken over de praktische oefeningen in de natuurkunde, die door Kamerlingh Onnes werden opgevat als een voorbereiding tot zelfstandig wetenschappelijk onderzoek. Volgens hem moeten die oefeningen in het

begin bestaan in het verrichten van eenvoudige waarnemingen volgens aangegeven methoden met weinig samengestelde instrumenten. De aanstaande natuuronderzoeker verricht op die wijze nog geen zelfstandig werk, maar hij leert waarnemen en instrumenten behandelen. Zoo heeft Kamerlingh Onnes sinds jaren een school van jonge, vooral op experimenteel gebied werkzame, physici kunnen vormen, waarvan verscheidene collega's van hem geworden zijn; de twee tegenwoordige directeuren zijn leerlingen van hem. In 1904 en 1922 weerden feestbundels uitgegeven als herdenking van zijn 25-jarig doctoraat en zijn 40-jarig professoraat. De werken daarin samengebracht leggen er getuigenis van af met welk schitterend succes zijn streven bekroond is geworden.

Het Leidsch kryogeen laboratorium is meer geworden dan alleen een sieraad der Leidsche Universiteit: het wordt over de geheele wereld erkend als een van de belangrijkste middelpunten van wetenschappelijk onderzoek. Aangetrokken door de hulpmiddelen die het hun bood, en bovenal door de hulpvaardigheid en de gastvrijheid van den stichter, ‘le gentleman du froid’ zooals een Fransch collega hem heeft genoemd, kwamen tal van natuurkundigen uit verscheidene, soms verre landen naar Leiden, jongeren om er leiding en voorlichting te zoeken, ouderen om hunne denkbeelden op de proef te stellen, veelal ook om in samenwerking met Kamerlingh Onnes moeilijke vraagstukken van fundamenteel belang ter hand te nemen. Er zijn tijden geweest, dat men in het oude gebouw een bonte verscheidenheid zag van onderzoekers, ook van nationaliteiten die elkander later zouden bevechten. Het is zeer te hopen, dat die tijden zullen terugkeeren, en dat het laboratorium in de toekomst die nationaliteiten weer eendrachtig en in vriendschappelijk overleg zal zien samenwerken om de problemen der moderne physica op te lossen.

Prof. Dr. J.E. VERSCHAFFELT

De Koolbeest
Slot[1]

VIII.

's Anderen daags kon hij niet uit zijn bed.

Gansch den langen, droeven nacht door had hij liggen woelen, van rechts naar links, nu eens overvloedig zweetend zoodat de dikke droppels hem gestadig in oogen en mond lekten, dan weer bibberend en rillend van de ijskoude die hem verkleumde, in zulke mate altemet dat zijne tanden er bij klepperden.

Pas tegen den morgen, wanneer de eerste klaarte aan zijn venster begon te monkelen, in een vaag vlekje bleekheid, was hij, moegewroeteld, zwaar ingedut. Maar nog vóór de zonne in zijn kamer kwam lonken, werd hij weer wakker, afgemat en lam...

Visioenen allerhande uit zijn droomen van 's nachts, kwamen, in grillige verwarring, in zijnen geest opwolken. Hij deed zich geweld aan om ze met elkaar in verband te brengen; doch dat mocht hem niet lukken.

Weer wrong en duwde een onuitstaanbare pijn in zijn hoofd, als had men daarop een helm geschroefd, met daaronder lijk warm lood dat bij de minste beweging heen en weer lutste en klutste.

Allengskens toch kwam er in zijn moegetobde hersenen een beetje meer helderheid. Het waren eenige brokken, vaag en onsamenhangend, uit de marteltafereelen van den afgeloopen nacht die hij dan toch, langzamerhand, kon te gare brengen...

...Hij had geloopen, dien nacht, koortsachtig en gejaagd, om en in een groot, donker gebouw, binnen twijfelachtig verlicht, waar onophoudend lange, logge treinen aan- en wegstoomden, en trams, nietig bijna, geruischloos kwamen aanwielen en ook

(1) Zie blz. 459.

auto's, die haastig voorbijsnorden in duizelige vaart, met tientallen eerst, en dan met honderden, met duizenden.

En hij had gezien hoe, uit een der binnenrollende treinen, Vina was afgestapt, licht en hupsch, stille wiegend op haar mooie heupen, zooals zij dat kon doen in 't ‘Reusken’, wanneer zij, in die aureool van guitige jeugd die haar steeds omstoeide, er lachend de klanten bediende.

Haastig was hij op haar toegetreden, o, zoo gelukkig haar nu eindelijk eens naar huis te mogen brengen. Doch juist op het oogenblik dat hij haar bereiken ging, was zij plots verdwenen in een stil-aanglijdende tram, lijk opgezogen in de klaarte die er van uitstraalde. En hij wou de tram achterna loopen, - maar, zie, daar trapte zij weer uit, in een zweefstap, en liep een aanrollenden trein te gemoet.

- Vina! Vina! had hij geroepen, zoo luid hij het vermocht; doch zij kon hem niet hooren, daar zij zooeven een anderen trein was ingewipt.

Een oogenblik later, echter, stond zij weer op het perron, hoe, wist hij niet. Gezwind trad hij op haar toe, de hand uitgestrekt, als in een ootmoedige bede. Maar zij ontglipte hem nogmaals, hoe en langs waar kon hij alweer niet uitmaken, en onmiddellijk daarna zag hij haar van her instappen, in een tram of een auto, het was hem niet duidelijk gebleken. En hij liep, al wat hij loopen kon, hijgend nu van uitputting, om het rijtuig in te halen; doch het was ook spoedig verdwenen in een wriemeling van trams en auto's, of van altijd nieuwe treinen die het station binnengleden, lijk schimmen opduikend uit de duisternis, geruischloos, onhoorbaar, spookachtig bijna...

En zoo moest dat geduurd hebben den ganschen nacht door, meende hij, en altijd was Vina hem ontsnapt, op het gunstige oogenblik, steeds even raadselachtig en geheimzinnig...

...Vóór zijn bed stond nu zijn hospita. Zij bekeek hem met verwonderde oogen.

- Gaat gij niet opstaan? Het is anders meer dan tijd...

Hij wendde eventjes zijn gezicht naar haar toe en 't was of die beweging hem pijn deed.

Maar toen de vrouw zijne oogen zag, die bister omrand en eenigszins verwilderd in hunne holten stonden, en zijn nattig

haar, dat langs zijne slapen geplakt lag, kon zij hare verbazing niet meer onderdrukken.

- Ziek, jongen? zei zij, meewarig, en er klonk iets moederlijks bijna in hare stem.

- Ik geloof het, antwoordde hij, stil en gedempt, en hij keek haar daarbij diep in de oogen, als in een zwijgende bede om een beetje hulp.

- Toch niet erg?

- Ik weet het niet. Ik voel mij zoo miserabel, en zoo moe, zoo moe...

En na een wijl, terwijl de vrouw hem lichtjes knikkebollend bekeek:

- 'k Heb een zoo leelijken nacht beleefd, - zoo lang en dom gedroomd. Ik ben er nog gansch aardig van...

- Gij zijt laat thuis gekomen, troostte toen de hospita, en zeker een beetje te veel gedronken. Dat is niet goed voor u, jongen, geloof mij.

De gemoedelijkheid die lag in haar toon, suisde om zijne ooren als een verre herinnering aan het liefderijke waarmee zijne moeder, destijds, zijne kinderjaren wist op te fleuren. Tranen troebelden in zijne oogen en hij wendde het hoofd weer af en luwde het diep in het oorkussen.

- Gaat gij niet naar uw werk? vroeg toen weer de hospita, na een poosje.

- Ik kan niet! zei hij met een zucht, en 't was of smart en wanhoop te gelijker tijd in zijn stem zinderden.

- Ik zal den patroon maar laten verwittigen, meende de vrouw. Anders komt die kerel hier weer spektakel maken...

Hij had haar willen toeschreeuwen het om de liefde Gods niet te doen, omdat die schobbejak hem dat niet waard was, - omdat hij hem verfoeide en hem haatte... Maar hij kon niet. Alle wilskracht scheen in hem gefnuikt en hij voelde hoe hij daar lag, machteloos en dood onverschillig voor alles wat verder gebeuren kon...

IX.

De late lente, na weken lang haar kwalijke humeuren te hebben botgevierd in regen- en hagelbuien, met uitzonderlijk koude nachten en triestige morgens, was nu plots beginnen koketeeren met een weelde van zonne en zoelheid, rondstralend allentwege

rijke beloften van een nakenden zomer, in een buitensporigheid van dronkemans vrijgevigheid.

Meer dan twee lange weken was Frans op zijn kamer gebleven. En nu het schoone weder aanhield, en vast scheen te staan, had zijn dokter hem dringend aangeraden zich veel en lang te gaan uitkoesteren in die eerste deugdelijkheid van het milde lenteweer.

Maar hij gevoelde zich nog kwalijk. Het ontbrak hem aan eetlust en dat maakte hem lusteloos en onverschillig. Daarenboven, hij verveelde zich uitermate en had van die buien van aanhoudende grilligheid lijk bij sterk verwende kinderen.

Aan het ‘Reusken’ dacht hij wel eens, vooral wanneer hij moegetobd was over allerhande hersenschimmige zaken. En dan kwam hem daarbij altijd voor den geest, als een onafweerbare koorts, de herinnering aan dien nacht in het station, met die chaotische wriemeling van treinen, en auto's, en tramrijtuigen...

Opzettelijk vermeed hij, zooveel hij kon, alle denken daaraan, omdat het hem vermoeide en misselijk maakte. Want, daar achteraan in zijn kop, bleef er iets wringen en steken, als een knagende worm, met daarbij altijd die sensatie van zwaarte drukkend op zijn schedel als een fel omschroevende klem.

...Daar zijn hospita ook herhaaldelijk bleef aandringen, had hij dien dag zeer vroeg het bed verlaten en was uitgegaan, eenigszins omdat het hem aan den wil ontbrak anders te doen. Doch pas was hij buiten of de zonne die aanving hare eerste warmte in de straten te stralen, bracht hem eene duizeling in den kop.

Een tijdje stond hij daar besluiteloos, met de weifelende begeerte maar liever op zijne stappen terug te keeren. Dan, na eenig treuzelen, vond hij het toch maar beter naar het niet ver afgelegen stadspark te gaan. En wanneer hij daar aankwam, ietwat moe reeds van het loopen, zocht hij zich een eenzame bank op, in een zonnig plekje in de omgeving van den vijver. Hij vond het hoekje van een ongekende, nooit vermoede schoonheid.

Tusschen het teergroene gras, waarin de nacht zijn koelen dauw had gedroppeld, lag de lente te spartelen en te tintelen in wittig en gelig gespikkel van kleine bloemekens, talrijker nog dan 's avonds de sterren aan den hoogen, blauwen hemel.

Allentwege, in het blond-groene, spetterend-ontbottende gebladerte, was er roering en leven. Het was de morgen die de schaterende blijheid van zijn geboorte aan de zonne toejuichte. Er jubelde een rumoerig getjilp van musschen en een wilde zing-zang van vogels allerhande die hij niet eens bij hunne namen kende. Hij wist alleen dat het luide, ietwat spottende gesnater, ginds in een verre boomkruin, dat moest zijn van een merel.

Langzamerhand, echter, begon dat vogelengeschetter hem te ergeren: het leek hem nu bijna als het luide krassen van kraaien log-fladderend om donkere kerktorens. Ook de warmte die stilaan uit de morgenfrischheid groeide, viel hem niet mee. Het was of eene benauwdheid over hem kwam, eerst aarzelend en onbepaald en dan toenemend tot een duizeling, zoodat hij zich, als inslapend, uit het bewustzijn voelde wegzwijmelen....

Wanneer dan de wegel waar hij zat, en de struiken en de boomen, en ook het verre water dat daar vóór hem opdoezelde als een naakt vrouwelijf, slank en lang uitgestrekt liggend tusschen een bebloemde pels, weer langzamerhand voor hem werkelijkheid werden, had hij nog steeds die onaangename benauwdheid op de borst. Zijn hoofd was ijl, lijk 's morgens soms, wanneer hij ontwaakte en zijn roes van den vorigen avond niet voldoende was uitgeslapen.

Nu staarde hij strak vóór zich uit, allengerhand bekomend, maar sufferig nog toeziende hoe alles lijk van lieverlede terug tot zijn normalen toestand scheen op te klaren.

Plotseling wipte, van tusschen het nattige gras, een kikvorsch op den wegel. Hij verschrikte hevig toen hij hem, in één sprong, vóór zich zag, en hij daar zoo onbeweeglijk zitten bleef, in roerlooze verbazing.

Hij had nooit van kikkers gehouden; zij wekten steeds bij hem een onafkeerbaren walg op.

En waarom moest die stomme kikker daar nu juist komen springen, vlak vóór hem, op dat afgezonderde plekje, waar hij toch maar een beetje rust en troost kwam zoeken? En waarom bekeek hem nu ook dat viezige beest, met zijn harde, stijve puiloogen, waarin nog iets van den morgenmist troebelde?

Dan gevoelde hij hoe, in zijn binnenste, de benauwdheid van daar straks donkerde en angstte en hoe zij toenam, meer en

meer, tot zij hem, worgend bijna, ophuiverde tot in de keel. Hij was plotseling overeind gekomen en poogde te spuwen naar het beest vóór zich. Maar het bleef daar zitten, in zijn idioot gestar, en roerloos en uittartend ietwat. Toen schopte hij nijdig in het grint van den wegel, zoodat het opstoof en als schroothagel in de richting van den kikker vloog.

Dat scheen doeltreffend. Het beest had zich omgewend en, in hooge wipsprongen, verdween het in het gras. Dan hoorde hij een korten plons in het water.

Er kwam een gefrommel op den vijver waarover nu de zonne triomfantelijk groote vlakken goudverf streek. En, toekijkend, zag hij hoe het watergekabbel voortsabelde, breeder wordend steeds en langer, tot aan de uiterste oevers, als lag daar beneden die vervloekte kikker te wroeten en te woelen met pooten lang als menschenarmen. Dan scheen de waterrimpeling te stijgen en te klimmen, langs de kanten, het gras op, tot in het kreupelhout. En zij klom, klom, altijd met daarop dat bleeke goud dat de zonne er nu, met ongemeene kwistigheid over strooide, - zij klom verder steeds en hooger, en kroop en wentelde, tot het wemelde, ginds, in de diepte, wemelde wemelde...

God! God! daar waren zij dus weer!

Boven de oevers nu ook wemelde en wriemelde het altijd door. Het waren wel de viezige koolbeesten, waterig-groen lijkend in de verte en dan zwarter wordend en talrijker. 't Was of zij uit den grond kwamen gekropen, in zwakke gulpen, met kleine vonkeloogjes, en dan de struiken opkropen, ontelbaar, gestadig aangroeiend, en nijdig de boomstammen opklauterden, naar de kruinen toe.

Onwillekeurig was hij achteruit geweken tot aan de bank waar hij gezeten had en lijk onder den druk van een geweldigen angst. En een tijdje lang bleef hij starrelings staan toekijken om te zien of het soms weer geen hallucinatie was, zooals dat nog meer bij hem was gebeurd, meende hij.

Maar neen; het leek wel werkelijkheid. Nogmaals waren het die hatelijke, smerige koolbeesten, levend, en wroetelend in onrustig geweld om van den grond los te komen.

Met een forschen ruk had hij zich omgedraaid. Hier kon hij het niet langer uithouden. Hij zou maar weer de stad ingaan en loopen in de zonnige straten, de eene in en de andere uit, als

een voortgejaagde dompelaar, reikhalzend naar een beetje rust.

En terwijl hij haastig wegbeende, de handen knottig gebald tot vuisten, vroeg hij zich af, in wrokkig gepeins, waarom hij nu toch geen enkelen, vollen dag zonder miseries kon blijven? Hij was toch niet slechter dan anderen en moest hard wroeten van den morgen tot den avond, in een vunzig, triestig kantoor, voor een armoedje, minder dan vele werkmenschen verdienden. Zijne schuld was het niet dat hij niet zoo kloek was en sterk als andere menschen, dat zijn moeder ook maar een sukkel was, voor wie het leven geen andere belooning had overgehouden dan een trage wegkwijnen in een ellendig gesticht....

Menschen gingen hem voorbij, op en af, haastig stappend naar hunne bezigheid van elken dag. Zij toch zagen er goed uit, kloek en gezond, - sommigen met een kladje blos over het gelaat, anderen met een vonkje tintelende blijheid in de oogen...

Een vrouw ontmoette hij, zwaar dragend blinkende, koperen melkkannen aan struische armen. Groot en sterk was ze, met breede borst en blozende kaken, en in haar vlassig blond streuvelhaar lag er lijk een handvol goudpoeier te leven dat de buitenzonne daar blijkbaar in had vergeten. En wanneer zij aan eene deur bleef staan, keek hij haar aan, suf-bewonderend, en hij voelde hoe zijne oogen vochtig werden, zoodat hij hare landelijke frischheid allengerhand zag wegdoezelen als in een goudmist van zinkende avondzonne...

X

Nu lag het park daar ver achter hem. Een lange straat was hij ingegaan, zacht opbermend naar het midden toe, lijk een reusachtigen menschenrug. En zoo vol zonne was zij, dat zijne oogen er bij schemerden.

God! wat was dat nu? Ginds, vóór hem, hooger op, tusschen aanhortende wagens en karren en rinkelende tramrijtuigen, ook tusschen de beenen der menschen, zag hij ze weer, zeer bepaald, lui en loom opduikend, die verdoemde koolbeesten. Traag bewogen zij zich, met rechtopstaande voelhorens, bronssprietend in de helle uchtendzonne, de straat af, scheen het hem, in steeds aangroeiende massa, komend naar hem toe....

Aan de eerste voorbijrijdende tram klampte hij zich vast en

klauterde er in. Hij kroop binnen in het rijtuig, huiverig ietwat, de oogen ten gronde gericht om niet meer te zien wat in de straat gebeurde.

Een tijdje lang ging het goed: hij zag inderdaad niets meer. Aan het station echter was er een stilstand en vele menschen stapten op in een geweldig gedrum. Maar met hen ook kwamen weer, hij wist niet van waar, voorzichtig en geheimzinnig, de donkere beesten langzaam binnen kruipen.

Hij was plotseling opgesprongen en zonder er aan te denken of hij nu niet die hatelijke beesten onder zijne voeten te pletten trapte, vluchtte hij het rijtuig uit, de straat weer op.

Als in totale onbewustheid was hij een lange laan opgegaan, die nevens den spoorweg liep. Het scheen hem toe dat een beetje rust in zijn gemoed kwam nestelen. Daar toch was het kalmer en stiller dan elders.

Maar langzamerhand begon hier ook het stadsgerucht door te dringen. Eerst was het een tram die, stil-ruischend, hem voorbij vloog; dan een trein die, in de verte nog, luid-paffend en rook omwolkt naar het station toe kwam gestoomd, als dook hij plotseling op uit een droom-landschap. Hij keek hem aan en zag hoe het gevaarte, als een reuzenslang, nu slank en sierlijk en in stille zwenking aanrolde, geruischloos bijna, met te nauwernood als een gedempt zuchten uit zijn machtige, ijzeren borst...

Och, meende hij, waarom was zijn borst ook niet zoo sterk? Waarom voelde hij altijd die bange drukking daarop, en kon hij ook niet eens zijn longen wijd open zetten, en diep en lang de lucht daaruit proesten, zooals dat monster kon doen, dat daar nu ineens zoo stil en zoo rustig stond te ademen?

Andere treinen kwamen aan, andere treinen stoomden weg, altijd in datzelfde, machtige gerucht en gerinkel van ijzer, woest brakend hun wittig rookgeweld in het hooge, blauwe geluchte....

Nu waren plots al die treinen verdwenen, als opgezogen door de ruimte. En langzamerhand, als uit een duizelingwekkende verte, kwamen zij weer te voorschijn, de gevreesde, verfoeilijke koolbeesten.

Groot waren zij nu, grooter dan al degene welke hij tot nog toe had gezien, grooter en talrijker dan ooit. En langs de helglimmende sporen kwamen zij aanglijden, behoedzaam als 't ware, reusachtig leek het hem, vuur en rook spuwend om zich

heen en proestend en snuivend als onrustige paarden, met één oog slechts nu, maar groot, groot, onmenschelijk groot, en glinsterend als een kleine zonne...

Hij voelde hoe zijn tengere lijf plots ineenschrompelde, als hadden zich prangende armen, in ijzersterkte, om zijn borst gekneld en hoe weer die pijn diep achteraan in zijn hoofd priemde, lijk een scherp-peuterende nagel.

Als een dronken mensch strompelde hij van den spoorweg af en spoedde zich verder, schurend langs de huizen aan den overkant, haastig en schuw, hij wist niet waar heen. Door zijn hoofd ronkte het gedonder van af- en aanrollende treinen, in datzelfde briesch-gedruisch lijk dien nacht, wanneer hij Vina in zijn droom achterna holde...

Aan een viaduct was hij gekomen. Gezwind liep hij er over, de handen als kleppen om de ooren geplakt, opdat hij niets meer hooren zou.

Wanneer hij aan de andere zijde kwam, lag daar vóór hem de Schelde, in de kalme effenheid van een spiegel, breed goudbevlekt door de zonne. Rustig ook, en donker afstompend op het bleeke water, lagen daar de schepen gemeerd aan de lage oevers.

Hij staarde ze aan als nooit geziene gedaanten, gelukkig bijna een ander visioen vóór zich te hebben. En hij zag daarbij hoe de zonne uitbundig hun ruige ruggen met haar glorie overstroomde.

Hoe veel kalmer, en rustiger, was het daar, dan ginds bij dat dreunende spoorwegrumoer! Maar allengerhand kwam het hem voor alsof die goudschijn over de schepen begon te tanen en dan donkerder werd, en stilaan zwart glimmend. En de schepen zelf begonnen te bewegen en lijzekens te zwenken, eerst links, dan rechts, dan meer en meer, tot zij begonnen te schudden en te wentelen lijk in loggen wellust.

En zie, - het waren geen schepen meer. Het waren nogmaals die afschuwelijke koolbeesten, zwemmend nu op het stille water, in rustige lompheid, met reusachtige snoeten en hol-gapende oogholten, met voelhorens hoog en scherp opschietend als ranke scheepsmasten. En zij kwamen nader steeds en nader, aangroeiend in aantal, en geruischloos, als werden zij daar onophoudelijk uit het water geboren, de eenen grooter, de anderen

kleiner, maar allen toch gelijk van vorm, breed en plat en log, en zwemmend, zwemmend...

En tusschén in die groezelige massa zag hij nu bepaald Vina. Lijk in rossig-laaiende zonnesluiers, golfde hare blonde haarweelde breed uit om haren malschen nek, diep ontbloot, en zij bukte zich laag over de griezelige beestenwemeling, zóó laag dat hij de pracht harer blanke borsten zag ronden als bollige wolken aan den hemel. En wringend en wiegend haar mollig lijf nog lager en lager steeds, scheen zij, met wijd uitgestrekte armen en met een valschen lach geheimzinnig tot die massa te spreken.

Vina! Hoe toch kwam zij daar?....

Maar toen zag hij, hoe ginds verder, nu ook de koolbeesten onder de spoorwegbrug kwamen opduiken, eerst één na één, dan talrijker, en kruipend en wentelend door elkaar, en dan dringend en wringend in woest geweld, zoodat de opening aan 't barsten ging en de brug zelve zakte, zakte. En in steeds grooter aantal altijd kwamen zij te voorschijn, buitelend nu over elkaar en zwemmend in zijne richting toe, zonderling, met afgestompten kop en zonder oogen, lijk blinden tastend naar hun weg...

Een oogenblik stond hij daar besluiteloos, niet wetend wat hij doen zou. Hij voelde toen hoe een plotselinge angst in zijne beenen zinderde en zich als eene duwende hand om zijn harte lei. En die angst groeide, groeide.... Met moeite kon hij zich van de Schelde wegrukken en hij verdween in een zijstraat, haastig, alsof hem iemand dreigend op de hielen zat.

Altijd verder liep hij. En zonderling en vreemd schenen hem de straten toe, en ook de huizen, en de menschen die hij als zonnige schimmen af en toe zag verdwijnen....

Daar stond hij weer voor een water, - een breed, grootsch water, dat als een eindeloos zilvervlak tot aan den einder opglimmerde. Hier ook lagen schepen, veel schepen allerhande, met geweldigen romp, waarboven een wriemeling van masten en touwen.

Omdat het klamme zweet nu onophoudelijk van zijn gezicht lekte, tot in zijne mondhoeken, met een smaak van zilt water, hield hij een poosje stil. Hij was overigens vermoeid, o, zoo vermoeid!...

Maar zie, daar begonnen nu ook al die schepen geheimzinnig te bewegen, als werden zij zachtekens gewiegd op het dobbe-

rende water, en hunne vormen versmolten in den troebelen zonnemist en vervloeiden tot altijd die eene en dezelfde gedaante van onoverkomelijke viezigheid.

Neen, neen! Dàt niet, dàt niet!

Nu sloeg hem in eens een hevige schrik om het lijf en het was hem te moede alsof eene hand als een klauw om zijne keel lag geklemd, tot worgens toe bijna. En weer liep hij verder, de eerste straat de beste in, vluchtend die thooperotting van gedrochtelijke koolbeesten, plomp-ploeterend in het breede water en altijd naar hem toezwemmend in een steeds vernieuwde bedreiging.

Straat-in, straat-uit liep hij, zenuwachtig-gejaagd, als zaten hem alle de duivels uit de helle na, de oogen starrelings vóór zich uitkijkend, niets ziende, niets hoorend.

Hij liep blootshoofds, den hoed in de hand zwierend neven hem, omdat hij voelde hoe het zweet hem van den kop afstroomde, geutelings bijna, koel druppelend in den nek.

Hij zag niet hoe de menschen, in de straten, hem verbauwereerd nakeken, bedenkelijk het hoofd schuddend, en hij hoorde ook niet hoe de straatkapoenen hem jouwend de ergerlijkste spotternijen achterna riepen...

Plotseling was hij blijven stil staan. Hij had zijn hoed verloren ergens, en kreunend poogde hij de doodelijke moeite uit te hijgen die hem den adem belemmerde!

Ginds in de verte, vlak vóór hem, in een donker geweld van gebouwen, bonkte het groote gasgesticht. Hoog vlakten de gashouders op tegen den hemel waarin de zonne lag te glorieën in een ongemeene gulzigheid van wijduitlaaiende goudspettering.

En hij staarde die gevaarten aan, als herinnerde hij zich niet ze ooit te hebben gezien. Het bevreemdde hem daarbij dat zij daar zoo talrijk stonden, en zoo onmetelijk groot en zwaar leken.

't Was of de zonne er een geneugte in vond er omendomme een vagen goudsmoor te leggen, zoodat ze nu nog buikiger en logger schenen. En die smoor werd allengerhand dikker en ietwat grijzer, lijk 's morgens, heel in de vroegte, wanneer de dag uit het nachtdeemster gaat geboren worden. Dan kwam er nog wat troebelheid in de verte.

Een oogenblik schenen de gevaarten te willen zwijmelen en weg te doezelen in den zonnemist. Maar onmiddellijk kwamen

zij weer overeind en 't was of zij daar stonden te schudden en te schokken van de leute. En er kwam beweging, ginds, langzaam, langzaam, - en met ontzetting zag hij weer de koolbeesten, monsterachtig groot nu, en met voelhorens als oude tronken zoo dik, vervaarlijk opbonkend naar de zonne toe. En hij zag hoe hun onooglijk dikke lijven traag naar hem toe kwamen, loom en log, dreigend lijk in morzelzucht.

Vluchten wilde hij, verre weg, om toch maar te kunnen ontkomen aan die tergende marteling; maar de schrik had hem eene lamheid in de beenen geworpen en het zweet lag hem, ijskoud, in den nek geplakt.

Hij stond daar lijk in een vreemd land, waar niets was dan troebele zonne en waar hij niets anders zag dan die logbuikige monsters van koolbeesten die traag op hem kwamen aanwentelen.

Een grouwelijke vloek reutelde hem over de lippen. Hij voelde ineens zijn wilskracht herleven, frisch als nooit te voren, en hij vluchtte, vluchtte... Tot hij weer een ander water zag, dat daar loodkleurig lag te blekkeren onder een verren hemel.

Daar moest hij zijn, - dààr was de redding...

Maar hij had te veel van zijne krachten verhoopt. Aan den oever plofte hij neer en te nauwer nood kon hij zich nog op den rug omwentelen.

Hij dacht nu dat hij daar, eindelijk, rust moest vinden. En, instinctmatig, kruiste hij de armen over het gelaat, in een bruske beweging van uiterste afwering.

Doch het mocht alweer niet lukken.

Met honderden, met duizenden, kwamen nu de koolbeestjes uit het water gekropen, nietige, vurige dierkens, als mieren zoo klein, met kleine, pieterige oogjes lijk gloeiende naaldepunten.

En zij klauterden zijn beenen op, over zijn lijf, over zijn borst, - en hij voelde hoe zij kropen in zijn neus, in zijne ooren, in zijn mond, tot stikkens toe.

En verder nog, onder de groezelige, wriemelende massa die ginds nu van alle zijden opborrelde en opproestte, lijk in geweldige gulpen door de aarde uitgebraakt, zag hij weer Vina, de handen in de heupen, en reuzengroot, zoo hoog bijna als het oude Belfort.

Zij bloosde niet meer. Hare oogen, groot als autolantaarns, schitterden vreemd. De lach was van haren mond weggegrijnsd

en 't was of zij nogmaals, zooals daar straks, die zwarte massa aanvuurde, aanhitste en duivelachtig opjoeg in zijne richting toe.

- Vina! schreeuwde hij.

Maar zij scheen het niet te hooren. Hij zag niets meer van haar lijf dan haar verwrongen gelaat, wild omlokt van weelderig haar, rossig schijnend nu, en met oogen, oogen die onmenschelijk leken...

- Vina!.... Vina!....

De woorden reutelden hem in de keel...

En de massa bleef steeds aangroeien, als vielen de dierkens thans ook uit den hoogen hemel. En 't was of Vina's gestalte nu ook slonk en kromp en verminderde en wegschrompelde tot zij daar plots weer stond, dichter bij hem, en lonkend en gekkend en jokkend, en met haar blijden, sonoren lach uit 't ‘Reusken’...

Dan zag hij niets meer.

Maar hij hoorde lijk een roezemoezen van stemmen, fluisterend uit een verre, nevelige verte...

Nog eens opende hij de oogen, wijd gespalkt. En wanneer hij menschen over hem zag heengebukt, lijk meewarig toekijkend, strekte hij de handen naar hen uit, in een hopeloos gebaar van onmacht, in een stomme bede om hulp...

- Moeder!... Moe... Moe... Moe....

Zijn stem hijgde uit...

Dan vielen zijne oogen toe.

- God! - God toch! weekloeg een vrouwestem uit den hoop: de arme duts!... 't Is toch ook iemands kind!...

1923

GUSTAAF D'HONDT

Beeldende Kunsten
De driejaarlijksche tentoonstelling van schoone kunsten, te Gent

Indrukken en Nabetrachtingen
II

Op de Gentsche Driejaarlijksche waren er slechts drie buitenlandsche afdeelingen: de Fransche, de Engelsche en de Canadeesche. Waarom geen Hollandsche? Alleen een zeer interessante Spanjaard, Cordona, en de bekende Japanner Foujita, waren er vertegenwoordigd. Van de Italianen, om van de Duitschers en de Oostenrijkers niet te spreken, geen spoor.

Welk onmiddellijk nut heeft een Fransche afdeeling op deze Driejaarlijksche voor onze jonge Belgische kunstenaars opgeleverd, waar eersterangskunstenaars als P. Signac, Le Sidaner, d'Espagnat en Ménard, voor-oorlogsche beroemdheden, bepaald het voordeeligst, doch niet met hun allerbeste of allerlaatste werken te voorschijn kwamen? Navolging van zulke meesters is terecht komen in een straatje zonder einde.

Van de ‘Jeune peinture’, aldaar vertegenwoordigd, leek ons het werk van Picart-Ledoux vol beloften. Bij hem hebben wij dat bewust streven naar moderne vereenvoudiging, zonder dat hinderlijk geometrisch ontleden van cubisten als de Fransch-Spaansche Zarraga in ‘September’, Vlaminck in ‘Bords de l'Oise’. In ‘Le peintre et son modèle’, maar vooral in ‘Femme assise nue’ van Picart-Ledoux werd het bijkomstige weggelaten, zonder dat hierdoor kwaliteiten van lijn en kleur werden benadeeld. Het werk van Picart-Ledoux getuigde van een zeldzame wilskracht, die van hem voor de gezondmaking van de hedendaagsche Fransche kunst veel doet verwachten. Zeer ‘gepousseerde’ portretten van Alfred Lombard: ‘La Martiniquaise’ en van Mela Muter: ‘Portrait’ (Mansportret met pijp), 'n proeve van 'n onstoffelijk naakt van Asselin ‘Nu’, synthetische landschappen van Albert Marquet: ‘La Rochelle’ en ‘Rade d' Alger’, 'n intiem-bekoorlijke parel-grijze ‘Nature morte’ van Edelman en 'n paar zonnige exotische tafereeltjes van Lam-

brecht - wat 'n Vlaamsche namen onder die Franschen! - vielen zeer in den smaak.

Groot was de afstand tusschen de Engelsche en de Canadeesche kunstprestaties op de Driejaarlijksche. Engeland, ‘old England’, land van sterke traditie, bood eenige oprecht goede werken aan, vooral in het portret-genre. De roem van Sir William Orpen is ontzaglijk in Engeland en daarbuiten en welverdiend. Zijne portretten - wij schreven bijna miniaturen - van The Hon. Percy Wyndham en van Mrs Wyndham zijn dan ook algemeen bewonderd geworden. Levensecht en sprekend zijn deze ‘Gentleman’ en ‘Gentlewoman’ als voor hun milieu geknipt geworden door den kunstenaar en zulks met een minimum van middelen, die zijn werk voordeelig zouden plaatsen in de rij van de meesterstukjes der Hollandsche kleinmeesters.

‘La bella Andaluza’ van T.C. Dugdale dompelde ons terug in den ouden, maar steeds modernen Velasquez. Geheel in de 18e eeuwsche Engelsche portret-traditie was A.K. Browning's ‘Hélène’, die een waardige tegenhanger had in R.G. Eves' ‘Miss Barbara Scott’. Enkel het zelfportret van W. Rothenstein deed modern aan; al het overige was een rondzwerven langs van ouds bekende veilige kunstpaden.

‘Strand te Llandstephen’ van D. Muirhead en ‘Golden Cup te Ascot’ van Sir John Lavery werden zeer opgemerkt.

Exotisch aantrekkelijk, maar vreeselijk oppervlakkig was het aandeel der Canadeezen. Al de landschappen, van nature pittoresk, vertoonden verwantschap; waarschijnlijk werd dit veroorzaakt door een gemeenschappelijk streven naar decoratieve werking.

Opvallend weinig beeldhouwwerk in de buitenlandsche afdeelingen. Een groote naam: Emile-Antoine Bourdelle uit Parijs had twee kleine bronzen koppen ingestuurd: ‘Heracles’, heelemaal in den archaïstisch-Griekschen trant van de 7e eeuw vóór Christus gehouden en een ‘Pallas Athéne’, die niets goddelijks vertoonde, maar zuur en snibbig vóór zich uitkeek. Henry Wilson prijkte in de Engelsche afdeeling met een allerliefst bronsje: een God (Hermes) met Bacchus-kindje op den schouder.

* * *

Monumentale schilderkunst is een stokpaardje geweest van menig Belgisch schilder, vooral sedert 1850. Het verval van het Romantiek historieschilderen heeft daar geen einde aan gemaakt, de Rubensiaansche visioenen van Wappers en De Keyser bleven sommigen bekoren, trots de kentering der tijden. Op deze Driejaarlijksche was er slechts één voorbeeld van: ‘De Machten’

van niemand minder dan Jean Delville. In kontrasteerende kleuren en lijnenspel wikkelt zich de strijd af van de machten der duisternis, de verdierlijkte oorlogsduivels tegen de machten van het licht, de schutsengelen van den vrede, van den Godmensch der Liefde. Een genius met opgeheschen fakkel verkondigt het geloof in de overwinning van het ideaal. Het meesterschap waarmede zulk een verheven onderwerp plastisch werd verwezenlijkt is des te bewonderenswaardiger doordat het den jongeren tegenwoordig mangelt aan wilskracht en laat ons het er aan toevoegen, geduld om zulk een episch gegeven zonder zwakheid of bombast op het doek te brengen. De schoonste eigenschap van Delville lijkt ons gevoel naar het schoone evenwicht in alles: kleur, lijn, massa. Zijn kunst is uit den tijd, staat feitelijk boven den tijd, ze verzoent ons met een Renaissannce-ideaal, dat opbloeide uit veredelde natuur.

De religieuse kunst geniet tegenwoordig veel tegemoetkoming. De loffelijke bemoeiïngen van den kunstminnenden Abt Crooy met zijn religieuse kunstsalons zijn er ook al niet vreemd aan. Vreemd was het dan ook dat de twee of drie kenmerkende persoonlijkheden op dit gebied in de Belgische kunst van heden, Gustave Van de Woestijne, Albert Servaes en George Minne, zich hadden onthouden.

De groote Fransche schilder en theoreticus van de religieuse schildersbeweging in Frankrijk, Maurice Denis, was wel vertegenwoordigd in de Fransche afdeeling met o.a.... een ‘Avondbad’: een kindje dat door twee vrouwspersonen in een badje wordt gedompeld. Het doek had zeker kwaliteiten van innigheid en schoone kleur, maar hing feitelijk verloren tusschen geburen van naar ons oordeel grooter virtuositeit.

Hoeveel pathetischer was de wild-hartstochtelijke ‘Madonna’ van Leonard de Buck, van wien het vurig-mystiek temperament, op z'n Spaansch, alle zoeterigheid uit zijn voorstelling had willen bannen, ook uit de schildering, die in brio niet hoefde onder te doen voor de flink geschilderde demonische visioenen, hoe verschillend ook beider opvatting moge zijn, van J.F. De Boevere. Wellicht zal men het werk van De Boevere, die een ziekelijke obsessie heeft van het fatale vrouwelijke, niet bepaald stichtend vinden, maar welk een ras-schilder, ook in het would be moraliseerende is deze leerling van Hieronymus Bosch en van Félicien Rops!

‘Innigheid’ is het parool van de religieuse schilders, maar weinigen hadden zulks op deze tentoonstelling bereikt als Oscar Colbrandt en Evariste de Buck, die beiden op zeer verschillende manier hun werk (de eerste ‘St. Franciscus’, de tweede ‘Vlucht naar Egypte’) met innigheid hebben doorkneed.

Vermelden wij nog Tony Van Os met ‘Christus in Vlaande-

ren' en Jef Leempoels met 'Processiezangers': portretten van ingetogen, oprecht vrome of huichelende aangezichten van biddende geestelijken en leeken, epigonen-werk van waarde, maar zonder uitkomst noch genialiteit. Gelukkiglijk hing daar ook 'Een Deerne' van hem, die heel wat steviger in elkaar zat dan zijn vrome chromografie.

Het religieuse interieur, veel meer dan het religieus landschap, heeft onder de Belgische schilders beoefenaars gevonden. De groote Delaunois had hier een aantal zeer merkwaardige doeken: landschappen en kerkinterieurs. Zonder overdrijving kregen we het ingetogen leven van Leuven en zijn monastieke ommelanden te aanschouwen, zooals een sympathiseerende leek dat ziet: vol geheimzinnige devote praktijken, waaraan de Roomsche eeredienst zoo bijzonder rijk is.

Het religieus landschap, dat zelf een gebed is, was het best bereikt in een verloren gehangen schilderij van Victor de Budt: 'Boerenhuis op de Veluwe', dat een zeldzame voornaamheid van kleur vertoonde met misschien te veel opzettelijkheid in de als oogen blikkerende vensters. Ook Baksteen wist te bekoren door een piëteitsvol landschap: 'De Kempen', dat jammer genoeg niet vrij was van effektzoekerij, vooral in het overdreven wolkengevaarte.

Het Landschap zonder meer was in alle schakeeringen voor handen: een grootsch stuk van documentaire waarde: 'De IJzer te Nieuwpoort', kort na den oorlog gemaakt, van Arthur Trealliw, een flink gebouwd, ongewoon kleursober werk van Pieter Gorus: 'De Schelde in den Winter'; beide kunstenaars blijven het impressionisme getrouw en zich zelf vrijwel gelijk. Anders gesteld is het met Modest Huys, die in 'Heerlijke herfst' ons een pallieterachtig landschap voor oogen toovert, dat de gebreken van zijn deugden sterk in 't oog doet springen: slordige teekening en gebrek aan diepte naast stoute typeering, b.v. in dien eenigen prachtigen halfontlooverden wilg.

Verder geëvolueerd is Albert Claeys, die zeer oorspronkelijk synthetiseert door overzichtelijke panoramatische groepeering. Misschien brengt het hij éénmaal verder dan de zich steeds herhalende, maar toch aantrekkelijke Valerius de Saedeleer, die hier met een Breugelsch 'Winterlandschap' uitpakte. Modern Breugelsch schenen ons de dorpgezichten van Taelemans.

Georges Latinis en zijn discipel Leo Piron leidden ons binnen in de stilte van zondagsche dorpswoningen, boerderijen of begijnhoven, die zij met pijnlijke nauwkeurigheid volgens meetkundige schema's afgrenzen en daarna kleuren.

Wij gelooven niet dat er in België thans veel schilders zijn van stillevens, die Maurice Dupuis overtreffen. Wijlen Alfred Verhaeren, die alhier verscheidene algemeen bewonderde stil-

levens had, heeft een waardigen opvolger gevonden, eenvoudiger, democratischer, zonder Verhaeren's liefde voor mooie luxemeubelen en stoffen, waarvan hij blijk gaf in dat onovertroffen artistiek weelderig ‘Interieur met Corduaanschen stoel’.

Portretten waren er veel op de Driejaarlijksche: een buitengewoon constructief zelfportret van Marcel Deruelle; de Dogmaticus, dat zeer werd opgemerkt, een onvergetelijk mansportret van Paul Bussens: ‘Portret van M.d.W..’, een innig, in een bleeke gamma gehouden ‘Portret van Hugo Van den Abeele’ door den veelbelovenden Herman Maes, portretten van violonisten van André Cluysenaer en van Detilleux; geslaagde mondaine portretten van Watelet en Guéquier, maar bovenal het ‘Portret mijner Moeder’ van Alfred Bastien. Zelden hebben we zulk een innigheid plastisch uitgewerkt gezien als in dit beeld van een zieke oude vrouw, die droomerig naar een boek geplaatst tegen een Madonnabeeldje staart. Is ze aan 't bidden? Schooner gebed dan wat haar zoon voor haar schilderde vindt men slechts in het werk van een Nicolaes Maes of van een Rembrandt.

Scherpe zelfportretten van Herman Courtens en Van Puyenbroeck waren ook aanwezig. Eenige naakten trokken de aandacht, dat van Buyle wel het meest, maar ook het werk van Bentos (O. de Maertelaere), Richir, Gouweloos, Baes en Boulez vond talrijke bewonderaars.

Paarden- en dierenschilders waren er slechts enkele: meesterlijke ‘Natiepaarden’ van Farasijn, een monumentaal ‘Natiepaard’ van Bossiers, (alleen den voerman op het paard had hij best weggelaten), een reeks kartonnen prijshengsten van Inghels, die heel wat voordeeliger uitkomt als beeldhouwer.

De honden van Raph Robert in dat deerniswekkend tafereel ‘Bij den hondenbeul’ hebben menigen liefhebber getroost over het verval van het ten onzent éénmaal zoo bloeiende genre, waaraan de naam van Joseph Stevens gehecht blijft

* * *

De Belgische beeldhouwkunst doorworstelt een krisis, die gedeeltelijk te wijten is aan het op sleeptouw nemen der beeldhouwkunst door de moderne bouwkunst, gedeeltelijk aan de over-productie van oorlogsgedenkteekens, die maar al te veel het karakter van het in serie vervaardigen der moderne industrie hebben aangenomen. Maar zou er soms ook geen gemis zijn aan werkelijk groote beeldhouwerspersoonlijkheden? In de afdeeling van het Verbond van Kunstschilders en Beeldhouwers waren er toch nog enkele, die de traditie van een Constantin Meunier hoog hielden. Jules Van Biesbroeck allereerst, die alle

geheimen van het vak meester is en het toppunt van effekt bekwam in die episch-tragische groep: ‘Hongersnood’.

Een kleine expressieve ‘Piëta’ van Sinia werd te recht opgemerkt. Marin had een paar machtige en tevens sierlijke werken: ‘Lentebloem’, maar vooral ‘Zusterzielen’, die een beeldhouwerstemperament verraden zooals we er sedert Jef Lambeaux geen meer gehad hebben. Poetou heeft in ‘Johannes den Dooper’ ongelijk den nadruk te leggen op schilderachtige onderdeelen als oogen, baard en haardos. Wat is ten andere een beeld van den ‘Dooper’ zonder armen en handen? Een ‘Steigerende hengst’ van Dom. Inghels zette zijn schitterende reeks van Vlaamsche raspaarden voort. Een ‘Hazewind’ leerde een nieuwe zijde van zijn talent bewonderen, dat thans naar elegantie schijnt te zweemen.

* * *

Niettegenstaande het doolhof-achtige karakter van de Gentsche Driejaarlijksche bood ze voor de kenners stof genoeg aan tot belangrijke overwegingen, maar het groot publiek, dat zich de weelde niet kan veroorloven vergelijkende studiën te maken, is door den band onvoldaan gebleven. Moeten de Driejaarlijksche dan afgeschaft worden? Indien we vele artisten moesten gelooven, ja, omdat ze niet meer beantwoorden aan de volgens hen meest elementaire vereischten in zake kunstopvoeding, beoordeeling en verkoop. Het publiek raakt niet wijs uit de verwarring, wat onverschilligheid veroorzaakt, en de beoordeeling naar een toevallig aanvaard werk van een bepaalden kunstenaar is vaak onbillijk. In alle geval dringt wijziging in de inrichting zich op; een feitelijk tweeledige tentoonstelling als de laatste Driejaarlijksche is een nonsens. Eén Comiteit door de artisten zelf verkozen zou de schikking van het Salon volgens de genres moeten op zich nemen. Officieele aanmoedigingen aan de jongeren zouden daar niet langer moeten verstrekt worden. Daarvoor is gelegenheid genoeg bij de zeer talrijke ensembletentoonstellingen, waarvoor uitnoodigingen naar de bevoegde overheden worden gestuurd. En een laatste wensch: terugblikkende tentoonstellingen, hoe belangrijk de betrokken persoonlijkheden ook mogen zijn, hooren op een Driejaarlijksche niet thuis. De Driejaarlijksche moet bij hoogdringendheid een verjongingskuur ondergaan op straffe van binnen zeer korten tijd roemloos te... vergaan. Moge men dit bij tijds begrijpen aan hooger hand!

PAUL DE KEYSER.

P.S. Door plaatsgebrek moest bovenstaande opstel sterk ingekrompen worden.

Fransche Letteren

Poëzie

Meer dan ooit neemt de poëzie in de huidige Fransche literatuur een zeer groote plaats in. Nu meen ik niet, dat er in vergelijking met vroegere letterkundige periodes en in verhouding met de ontzaglijk groote hoeveelheid prozawerken, welke onophoudend de boekenmarkt overstelpen, de dichtbundels in nog sterkere mate aangegroeid zijn. Ik geloof wel integendeel, dat de werken in dichtvorm geen gelijken tred houden met deze in proza, maar dat vele literaire voortbrengselen, van welken aard ook, - en hun uiterlijke vorm weze dan proza of vers -, worden door een niet te ontkennen poëzie gansch gedrenkt of dragen er in vele plooien de gouden tinteling van.

Het is verheugend de groote bekoring vast te stellen, welke vele dezer hedendaagsche schrijvers op den ontwikkelden lezer uitoefenen, want hoe anders het werkelijk succes uit te leggen van een Paul Morand, een Jean Giraudoux, een Valéry Larbaud, een Philippe Soupault, een Blaise Cendrars, een Pierre Mac Orlan, een succes, dat zij voorzeker de niet geringe hoeveelheid poëzie danken, waarmede zij in iedere bladzijde hun proza zoo kwistig weten te mengen.

Niet alleen in de literatuur is dit streven naar het poëtische merkbaar. Eischen de *peinture-poésie* en de *musique-poésie* niet eveneens de hoogste belangstelling voor zich op?

Het moet ons dan ook geenszins verwonderen als een Jean Cocteau zijn werk indeelt in poésie (pure), poésie de roman, poésie critique, poésie de théâtre en poésie graphique (zijn teekeningen). Door de uitgave van *Poésie* (Nouvelle revue française, Paris), een bundel, die de volledige dichtwerken van den schrijver bevat, van *Le Cap de Bonne Espérance* tot en met *Plain-chant*, met daarbij zelfs een onuitgegeven bundeltje *Discours du grand sommeil*, wordt het mogelijk de curve te trekken, door dit jong en verbijsterend, maar ontegensprekelijk schitterend talent, beschreven.

Wanneer een gansch ongewaarschuwd lezer zich waagt in den niet altijd zeer verlichten doolhof van *Le Cap de Bonne Espérance*, 's dichters eersten bundel, zal hij wellicht geen drie bladzijden wachten om het boek ter zijde te leggen, niet zonder

eenige verbolgenheid zich nog zoo lang door den auteur te hebben laten voor den gek houden. Toch zou hij ongelijk hebben niet langer tegen den storm te willen worstelen, om eindelijk, eens die 'Kaap der Goede Hoop' omgezeild, op kalmer wateren en onder sereener luchten, te genieten van de schoonheden die hem omringen. Want zelfs den moeilijksten, den meest tegen moderne expressie gekanten lezer zal bij de lectuur van *Plain-chant* onwillekeurig het woord 'classicisme' op de lippen komen.

Alhoewel ook mijn voorliefde gaat naar die bundeltjes, waarin de dichter naar de uitdrukking van een diepere innerlijkheid streeft, toch is het één zelfde persoonlijkheid, één zelfde adem, die doorheen al zijn gedichten vaart, hoe zeer de één met de ander ook, naar inhoud en vorm, verschillen.

In *Le Cap de Bonne Espérance, Poésies* en *Vocabulaire* toont zich Jean Cocteau een acrobaat, een goochelaar met het woord. Hoe hij zijn sprong ook begint, hoe gewaagd ook de kunsten die hij uithaalt, hij komt steeds op zijn voeten terecht en maakt geen scherven; en alhoewel we weinig van virtuositeit houden, toch juichen we toe om die groote knapheid. In zijn verzen als in zijn teekeningen roept hij het voorwerp voor onzen geest met één trek.

> Jeu de cartes,
> ou éventail?
> Elle triche.

Is dat geen volledig gedicht? Een portret, waarin de psychologie van het suject niet moet onderdoen voor de uiterlijke vormen. Ook is zijn werk vol nieuwe, frissche beelden. Gemeenplaatsen treft men nergens aan, nuttelooze verwaterde uitdrukkingen evenmin. Het koud-cerebrale heeft er wel dikwijls de bovenhand op het warm-gevoelige, want, meent de dichter, 'le coeur ne se porte pas'.

Een van de mooie verzen uit *Vocabulaire* heet 'Le Poète de trente ans', een psychologisch levensmoment, dat wel meer dichters tot poëtische uitingen bracht. Onmiddellijk voelt men zich nochtans hier tegenover een groote persoonlijkheid:

> Me voici maintenant au milieu de mon âge,
> Je me tiens à cheval sur ma belle maison;
> Des deux côtés je vois le même paysage,
> Mais il n'est pas vêtu de la même saison.
>
> Ici la terre rouge est de vigne encornée
> Comme un jeune chevreuil. Le linge suspendu,
> De rires, de signaux, accueille la journée;
> Là se montre l'hiver et l'honneur qui m'est dû.
>
> Je veux bien, tu me dis encore que tu m'aimes,
> Vénus. Si je n'avais pourtant parlé de toi,
> Si ma maison n'était faite avec mes poèmes,
> Je sentirais le vide et tomberais du toit.

Het gansch nieuwe *Discours du grand sommeil* is een bundel uit de oorlogsperiode, kan beschouwd worden als een aanhangsel in verzen van zijn onlangs verschenen prozawerk *Thomas l'imposteur* en bevat van de mooiste en tevens ook van de meest persoonlijke verzen, welke door de gruweljaren geïnspireerd werden.

In *Plain-chant* heeft de dichter, hoe weinig hij daar eerst scheen van te houden, zijn hart blootgelegd. Maar kan hij wel, dichter, blijven zwijgen als zijn hart overloopt van liefde of smart?

Si ma façon de chant n'est pas ici la même,
Hélas, je n'y peux rien.
Je suis toujours en mal d'attendre le poème,
Et prends ce qui me vient.

Je ne connais, lecteur, la volonté des muses.
Plus que celle de Dieu.
Je n'ai rien deviné de leurs profondes ruses,
Dont me voici le lieu.

Je les laisse nouer et dénouer leurs danses,
Ou les casser en moi,
Ne pouvant me livrer à d'autres imprudences
Que de suivre leur loi.

Ziehier een liefdevers, zeldzame bloem tot hiertoe in het oeuvre van Jean Cocteau:

Tes rires retroussés comme à son bord la rose,
Effacent mon dépit de ta métamorphose;
Tu t'éveilles, alors le rêve est oublié.
De nouveau je me trouve à ton arbre lié,
Tu me serres le corps de ta petite force.
Que ne sommes-nous plante, et d'une seule écorce.
D'une seule chaleur, d'une seule couleur,
Et dont notre baiser serait l'unique fleur.

Jean Cocteau is beslist één der beste Fransche dichters van dezen tijd en zooals Raymond Radiguet, zijn te jong gestorven vriend en discipel, schreef: ‘mêlé à toutes les écoles vivantes de notre époque, Jean Cocteau a toujours su rester libre. C'est ce qui lui vaut la place hors ligne qu'il occupe dans la poésie contemporaine’.

Na de *Anthologie poétique du XX^{eme} siècle*(1) verscheen zoo pas een nieuwe bloemlezing van moderne dichters: *Anthologie de la nouvelle poésie française* (Edition du Sagittaire, Simon Kra, Paris). Deze verzameling wil zich in de eerste plaats

(1) Zie Jaargang XIII, N^{o} 5, blz. 233.

onderscheiden - de korte naamlooze inleiding bewijst het - door alleen die dichters te vereenigen, welke hebben bijgedragen tot het ontstaan van het zoogenaamd, doch moeilijk te bepalen, ‘esprit moderne’ in de huidige Fransche literatuur en deze, welke nu in dien nieuwen geest de volle ontplooiing van hun talent vinden. Het moet ons dus niet vreemd schijnen, de reeks te zien openen met Baudelaire, Lautréamont, Rimbaud, Mallarmé en Germain Nouveau, maar dat tevens een Verlaine aan die groep ontbreekt, kunnen we ons nochtans moeilijk, met het oog op dit ‘esprit moderne’, verklaren. De symbolisten zijn verder in deze anthologie niet vertegenwoordigd. Ook lezen we in de inleiding: ‘Ceux qu'on appela les symbolistes se contentèrent de modifier la poésie romantique. En lisant les poèmes de Rimbaud ils refusèrent son influence... Ils ne participaient en rien de cet *esprit moderne*. C'est pour cette raison qu'ils nous est impossible de leur donner une place dans cette anthologie.’ Een streng vonnis! Dat een Henri de Régnier, om er maar één te noemen, in geen enkel zijner dichtwerken dit ‘esprit moderne’ zou vertegenwoordigen, noch in 't minst zou bijgedragen hebben tot het vormen van dien ‘modernen geest’ van vele der hier vertegenwoordigde dichters, dat een Maeterlinck wel en een Verhaeren niet opgenomen is, lijkt ons wel eenigszins overdreven. Maar het blijft immers het verwijt van ‘te veel’ of ‘te weinig’, dat steeds in de eerste plaats een bloemlezing zal aangewreven worden en telkens weer om andere redenen. Toch zal deze *Anthologie* voorzeker een zuivere spiegel blijven, welke een trouw beeld der Fransche poëzie uit het begin der XX^{e} eeuw weerkaatst.

Een andere bloemlezing, even welkom als de vorige, heet *Anthologie de la poésie lyrique française de la fin du XV^{e} siècle à la fin du XIX^{e} siècle*, aangeboden door Georges Duhamel (Insel-Verlag, Leipzig). Dit werk mag in alle opzichten een model heeten: een lijvig en naar den uiterlijken vorm uiterst verzorgd boek van meer dan 500 blz., naar den inhoud wellicht de keurigste en volledigste verzameling Fransche dichters van Villon af, tot en met Baudelaire. De naam van Duhamel boven zoo'n arbeid is overigens meer dan een waarborg! ‘Je me suis donné avec beaucoup de coeur à la composition d'un ouvrage qui prétend porter et vulgariser à l'étranger certaines des plus pures gloires de la France’, besluit hij zijn zeer zakelijke inleiding, een zuiver meesterstuk van critisch proza. Het moet ook een benedictijner arbeid geweest zijn die verzen uit de werken van meer dan honderd dichters, over een spanne tijds van vier eeuwen, te verzamelen, een arbeid waaraan hij zich

inderdaad met gansch zijn hart heeft moeten wijden om het tot dit resultaat te brengen.

Aux îles bienheureuses (Editions de l'Artisan, Grasse) is slechts een ‘plaquette’ van enkele gedichten, doch alle van de beste soort, en die me tevens de gelegenheid biedt een woordje te zeggen over den hier - en zelfs in Frankrijk - te weinig gekenden auteur Théo Varlet. Deze dichter is uit Fransch Vlaanderen afkomstig, waar hij, zoowel als in ons land (n.l. te Knocke en te Brussel), een groot deel van zijn leven sleet. Maar het reizen trok hem aan en nadat hij kennis gemaakt had met de door de zon bevoordeelde landen, zei hij vaarwel aan het Noorden,

> Nord en byzantinisme absurde d'anémie,
> Nord chrétien, Nord de purulence et d'agonie,(1)

om zich voor goed te vestigen aan de kust der Middellandsche Zee. Daar werd hij de dyonisische zanger van het leven en de zon:

> Et voici: le soleil se réfracte en ma chair;
> Et l'atomique émoi de l'âme élémentaire,
> Peut-être ainsi mémorieuse
> De l'âge incandescent des vieilles nébuleuses,
> Suscite, extase obscure au tréfonds de mes nerfs,
> La volupté sans nom des cieux originaires.
> .....
> Soleil eucharistique,
> O Soleil Notre-Père,
> Enlace ma belle âme
> Dans le choeur merveilleux des amours planétaires,
> - Et que sous l'azur nu fleurisse ma chair pâle,
> Eurythmique et dorée ainsi qu'un fût dorique!(1)

Théo Varlet is een groot lyrisch dichter met een zeggingskracht waarop weinigen bogen kunnen en die dikwijls aan Verhaeren denken doet. Al zijn verzen stralen en zinderen van levensgenot; zij lijken niet alleen geschreven met het bloed van zijn gezond en sterk hart, maar het sap der aarde, de rhythmus der zee, de zuurstof der lucht en de warmte der zon trillen er in na. *Aux îles bienheureuses* zijn verzen en gedichten in proza, de verheerlijking van zijn intens natuurleven op de eilandjes der Middellandsche Zee, nabij Hyères, waar de dichter langen tijd, alleen met de natuur en afgezonderd van alle beschaving, verbleef. ‘Et nous voici les seuls humains sur terre, l'unique foyer de la conscience, au milieu des Choses, vierges de litttérature ainsi qu'aux premiers jours....’

(1) Théo Varlet. *Aux libres jardins* (Ed. Malfère, Amiens).
(1) Théo Varlet. *Aux libres jardins* (Ed. Malfère, Amiens).

Couché, face à l'azur, sauvage nu, dans l'antre
Où les strates du tuf ocreux et micacé
Brillent au dur reflet de cette arène ardente,
.....
Je ne désire rien,
Caressé par la brise universelle et libre,
Sans fatras littéraire, sans papier, sans livres,
Sans frères-hommes et sans Dieu
- Et sans pensées non plus, pardieu! -
Sinon livrer à l'heure heureuse ma chair ivre.

Een mooie houtsneeplaat van Lucien Jacques versiert dit zonnige bundeltje.

La jeunesse éternelle van L. Charles Baudouin (Images de Paris, Paris) zijn insgelijks verzen, waarin de dichter zijn levensblijheid, zijn ‘eeuwige lente’ uitzingt. Dit werk sluit onmiddellijk aan bij zijn vorigen bundel, eveneens met een beteekeniisvollen titel, *Le miracle de vivre* (Lumière, Antwerpen). L. Charles Baudouin bezit nochtans niet die sterke mededeelzaamheid van den vorigen dichter. Zijn verzen zijn ook minder rhythmisch, zijn taal soms met voornamer, doch met kleiner en precieuser beelden gesmukt.

Le geste du soleil avance sur le monde.
Par lui, toute blancheur s'écrie, durement heurtée,
Et chaque objet qu'il touche rend un cri de clarté.

Maar L. Charles-Baudouin is niet alleen een waardevol dichter. Van hem verscheen zoo pas een werk van critischen aard, dat onze volle aandacht overwaard is: *Le symbole chez Verhaeren. Essai de psychanalyse de l'art* (Mongenet, Genève). Dit boek, in een zeer mooie taal gesteld, is een merkwaardige studie over onzen grooten dichter en diens werk, en ieder, die eenig belang stelt in deze groote figuur der moderne wereldliteratuur, zal gewis met veel nut deze studie raadplegen.

FRANS SMITS.

Boekbeschouwing

M. de Praetere, vrij naar Fukrijiro Wakatsuki. - *Japansche Legenden* (Gent, Van Rysselberghe en Rombaut, 1925); 60 blz., talrijke platen.

Een keurig gedrukt boek, met lieve illustraties: kijkjes in het huiselijk leven van Japan, die echter in geen rechtstreeksch verband staan met de vijf mooie sprookjes. De verhaaltrant is aangenaam. Maar 't is onvergeeflijk dat de schrijver niet eens de werkwoorden *rekken, druipen, scheppen* kan vervoegen; dat *zich* minnen bij hem *elkaar* minnen moet beteekenen; dat hij overhoop ligt met de naamvallen; dat hij laat drukken grooter *als*, noch kon er *niet* aan denken e.a.

A.

G. Lombaerde, leeraar bij het middelbaar onderwijs. - *Kent gij uw Taal?* (N^{r} 15 van de serie Cultuur en Wetenschap; (Brugge, Centrale Boekhandel, 1925); 143 blz.; 4,50 fr.

De meeste menschen zouden er wel niets op tegen hebben, te zeggen - en te schrijven - rekening houden *met* (niet *van*), a*chtereenvolgens* (niet *opvolgentlijk*), *door* middel (niet *bij*), het *voornaamste* (niet *bijzonderste*), *dat kunt ge begrijpen* (i.p.v. *dat ziet ge van hier*) en honderd andere meer, zoo zij maar den juisten vorm kenden of zich dien herinnerden. Ik zeg dit om er op te wijzen, dat deze uitgave niet alleen bij onderwijzers, studeerenden en ‘mannen van de pen’, maar bij zoowat iedereen op tafel zou moeten liggen en... door zoowat iedereen geraadpleegd worden. Het bevat, na eenige algemeene regels, ongeveer 100 blz. alphabetisch gerangschikte lijsten (‘gebruik niet’, - ‘gebruik’) en vervolgens woorden met dubbelen meervoudsvorm, homoniemen (*ee* of *e, oo* of *o, ij* of *ei, s* of *sch, d* of *t, auw* of *ouw*, woorden met of zonder *h*), meerslachtige zelfstandige naamwoorden, de volledige lijst der sterke en onregelmatige werkwoorden met hun hoofdtijden en eenige wenken over het bouwden van zinnen.

In een volgende uitgave zou ik er ook een lijstje in wenschen van woorden waarvan 't geslacht verkeerd gebruikt wordt (ader, artikel, blok, carnaval, gracht, koor, markt, programma, rijst, suiker, strop, tarief, wereld, wijk, zwaan, zwaluw en veel, veel andere). Voor enkele daarvan komt men terecht bij ‘gebruik

niet' en bij de meerslachtige naamwoorden, maar een groepeering en meer volledigheid ware beter. In een Noordnederlandsdh zakwoordenboekje voor schoolgebruik zag ik onlangs naast sommige naamwoorden, waarvan 't geslacht minder bekend is, m, v, o in vetjes aangeduid; en dat vond ik zoo kwaad niet.

A.

Met het oog op het vierde eeuwfeest van Pierre de Ronsard, verscheen een verzorgde keus zijner gedichten: *Poésies choisies* (Payot, Paris), in gemoderniseerde spelling. Dit werk werd tevens opgeluisterd met lettrines, bladversieringen en houtsneeplaten uit de XVI^{e} eeuw, hetgeen met de mooie elzevierletter het uitzicht van den tekst merkelijk verhoogt en het boek waarde bijzet. Een korte levensschets van den dichter en de muziek van zes melodieën op gedichten van Ronsard volledigen deze uitgave.

De dichter Fernand Severin heeft de gelukkige en vrome gedachte, de brieven uit te geven welke hem zijn vriend Charles Van Lerberghe stuurde van 1890 tot 1906, eindelijk verwezenlijkt. Die *Lettres à Fernand Severin* (Renaissance du Livre, Brussel) vormen een lijvig boek van meer dan 300 blz. en men staat bij de lezing er van wel eenigszins verwonderd, dat die traag en weinig produceerende dichter soms zulke lange en breedvoerige epistels schrijft. Men voelt inderdaad, dat Van Lerberghe, zoo schuchter in den omgang, zonder achterdocht en zonder literairen opsmuk, hart en ziel in die vriendenbrieven openlegt. Zij hebben er voor ons des te meer waarde om en na de lezing, welke boeit als die van een roman, staat er dan ook in onzen geest geprent een volledig en sterk omlijnd psychologisch portret van den dichter, wien poëzie alles was. Die *Lettres* zijn voortaan het onmisbaar commentaar van zijn mooie verzen.

Jammer genoeg bezitten we hiermee niet de volledige correspondentie van Van Lerberghe, zelfs niet deze gewisseld met Fernand Severin, welke sommige epistels uitschakelde. Nochtans zijn alle waard gelezen te worden. Severin zegt zelf in zijn korte inleiding: 'Toutes, ou peu s'en faut, méritaient certes d'être publiées. Mais d'abord j'ai dû tenir compte, quoi qu'il m'en coûtât, des sentiments de la famille, qui, en consentant à ce que ces précieuses lettres fussent publiées, formulait cependant quelques réserves...' Hopen we nochtans, ter wille van de bewondering voor en de kennis van één onzer beste Fransch-Belgische dichters, dat we ook weldra dit niet gekende deel van zijn oeuvre met even veel belangstelling zullen kunnen raadplegen.

FRANS SMITS.

Lijst der Medewerkers

A	43, 189, 571
Basse, Maurits	21, 128, 231, 520
Blommaert, W	443, 496
De Backer, Franz	44, 321
De Keyser, Paul	75, 515, 559
De Weert, Ernest	157
D'Hondt, Gustaaf	356, 399, 459, 546
De Wilde, Frans	19, 20, 368
Foncke, Dr. Robert	481
Franck, Louis	49, 145, 193, 273
Goossens, Korneel	258, 259
Herreman, R	289
Hoste, Julius Jr.	97, 337, 433
Jans, Jan	363
L.	94, 141, 190, 238, 335
Lambrechts, Lambrecht	114
Lemmers, Jaak	67, 103, 149, 199, 245
Loos, Eduard P	210, 262
Lyna, Frederik	161, 218, 309, 369, 415
Monteyne, Lode	183, 427, 470
Peeters, Jozef	5, 225, 241
Pols, André M	116, 168
Ronner, L	527
Schmidt, Ernest W	137, 284, 478
Smits, Frans	63, 232, 293, 384, 565, 572
V., J.	288
Van Dijck, Walter	366, 367
V.E., F	250, 251, 413, 414, 514
Van Etsen, Julius	134, 281, 525
Van Offel, Edmond	304, 305, 307, 308
Van Oye, Paul	385

Van Riel, Leo	88, 379
Van Tichelen, H	82, 323
Verleyen, J	420
Verschaffelt, J.E.	529